

x૨૯. કુમારપાલ ચરિત્ર (હિંદી).	૨૮૭	
૩૦. થી ૩૪. સુખસાગર ગુરુગીતા.	૩૦૦	૦-
૩૫. પદ્મવ્ય વિચાર.	૨૪૦	૦-
x૩૬. વિભાપુર વૃતાંત.	૯૦	૦-
x૩૭. સાબરમતી કાવ્ય.	૧૯૬	૦-
૩૮. પ્રતિષ્ઠા પાલન.	૧૧૦	૦-
૩૯-૪૦-૪૧. જૈનગચ્છમત પ્રબંધ. સંધપ્રગતિ. જૈનગીતા.		૧-
૪૨. જૈન ધાતુપ્રતિમા લેખ સંગ્રહ.		૧-
૪૩. મિત્રમૈત્રી.		૦-
૪૪. શિષ્યોપનિષદ.		૦-
૪૫. જૈનોપનિષદ.	૪૮	૦-
૪૬-૪૭. ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા		
પત્રસદુપદેશ. ભાગ ૧ લો.	૯૭૬	૩-
૪૮. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૮	૯૦૪	૦-
૪૯. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧	૧૦૨૮	૨-
૫૦. કર્મચોગ.	૧૦૧૨	૩
૫૧. આત્મતત્ત્વદર્શન.	૧૧૨	૦
૫૨. ભારત સહકાર શિક્ષણ.	૧૬૮	૦
૫૩. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨	૧૨૦૦	૩
૫૪. ગાહલી સંગ્રહ ભા. ૨	૧૩૦	૦
આ ત્રીશાની વાળા ગ્રંથો સીલકમાં નથી.		

દર્શનોમાં કહેલું પ્રસિદ્ધ છે, અને કર્મ એ પુણ્ય પરિણામ છે, વળી
જડ અને રૂપી એવા પુણ્ય પરિણામી કર્મમાં અરૂપી એવા જીવોનું
મૂળ સ્વરૂપ દેરદાર કરવાની શક્તિ કેવી રીતે હોય ? એ શંકાના
સમાધાનમાં પ્રત્યક્ષ દ્રષ્ટાંત છે કે જડ અને રૂપી એવી મહિ-
રામાં અરૂપી એવી બુદ્ધિને વિકલ કરવાની શક્તિ કેમ છે ? જડ
એવા વિષમાં અરૂપી આત્માને વ્યાકુળ બનાવવાની શક્તિ કેમ છે ?
ઇત્યાદિ અનેક જડ પદાર્થો અરૂપી અને ચેતનાવંત આત્માની
અવસ્થામાં દેરદાર કરવાની શક્તિવાળા પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તેવી રીતે
કર્મપુણ્યો રૂપી અને જડ છતાં પણ અરૂપી અને ચેતન્યવંત
આત્માના જ્ઞાનાદિ મૂળ સ્વરૂપમાં દેરદાર કરી શકે એ વાત બુદ્ધિ-
ગમ્ય પણ છે, એ પ્રમાણે જીવોની વિચિત્રતામાં પુણ્ય પરિણામી
કર્મ એ કારણરૂપ છે, અને જગત્તાં બીજાં સર્વ દ્રવ્યો પણ પુણ્ય
પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલાં છે, અર્થાત જગત્માં જે કંઈ દ્રષ્ટિ-
ગોચર દેરદારો થાય છે તે પુણ્યલના ૧૦ પ્રકારના પરિણામથી જ છે,
જેમકે કાષ્ટ બળીને રાખ થઈ વા ધૂમાડો થયો તો કાષ્ટ-
રાખને ધૂમાડો એ ત્રણે રૂપાન્તરને પ્રાપ્ત થયેલાં પુણ્યલ જ છે, એ
પ્રમાણે બીજાં પણ અનેક પ્રકારનાં જે રૂપાન્તરો વારંવાર પલટાતાં
દેખાય છે તે સર્વ પુણ્યલ પદાર્થોનો કુદ્રતી નિયમ (=૧૦ પ્રકા-
રનો પરિણામ) છે, માટે જીવોની વિચિત્રતામાં અને તે સિવાયના
દ્રવ્ય પદાર્થોની વિચિત્રતામાં પુણ્યલ પરિણામ એજ કારણિક છે,
પણ આકાશમાં અસુકરધાને વા સર્વત્ર વ્યાપ્ત એવા ઇશ્વર પરમાત્મા
આ સર્વ જગત્તરિક ચલાવે છે એમ માનવું તે ઇશ્વરપણામાં અત્યંત
ખામી જણાવનારું છે. નિરંજન નિરાકાર કૃતાર્થ સ્વરૂપરમણી
અખંડાનંદી એવા ઇશ્વર પરમાત્માને આ અનેક ઉપાધિમય
જગત્તરિક ચલાવવાની આવી જખરી ઉપાધિ ઉભી કરવાનું શું
પ્રયોજન હોય ! એજ વિચારવું મુશ્કેલ છે, માટે સર્વજ્ઞોએ જગત
વિચિત્રતામાં ઇશ્વર પરમાત્માને કારણરૂપ માનેલ નથી પણ
કુદ્રતનેજ કારણરૂપ માનેલ છે, વળી એ કુદ્રતનેજ ઇશ્વર તરીકે
જોગબવામાં આવે તો જગત્કર્તા ઇશ્વર માનવામાં વાંધો નથી.

અનાદિકાળથી સલેશ્યવીર્યરૂપ યોગવડે પ્રતિસમય કર્મ થકેણુ કરે.
 જાય છે માટે તેવા જીવો સંસારી જીવ કહેવાય છે, અને કર્મ-
 સંબંધથી સર્વથા સુકત થયેલા અને પુનઃ કોઈ કાળે પણ કર્મ થકેણુ
 નહિ કરનાર જીવો સુકત આત્મા અથવા સિદ્ધ કહેવાય છે. આત્માની
 મૂળ દશા અનંતજ્ઞાન-અનંતદર્શન-અનંતચારિત્ર-અનંતવીર્ય-અને
 અનંત ઉપયોગમય છે છતાં કર્મના સંબંધથી મદિરાવડે ઉન્મત
 થયેલા મનુષ્યવત્ વિવિધ પ્રકારની વિભાવિક ચેષ્ટાઓ કરે છે,
 વિવિધ પ્રકારનાં રૂપ ધારણુ કરી અનાદિકાળથી ભવભ્રમણુ કરે છે,
 એ પ્રમાણે શ્રીરાવંજીએ સાક્ષાત્ અનુભવેલું અને દેખેલું અને કહેલું
 હોવાથી જીવોને ગદગતિ દુર્ગતિ આપનાર કર્મ છે, પરંતુ અસુક
 ઇન્દ્રિયાત્મા છે એમ મનાય નહિ. વળી બુદ્ધિથી વિચારીયે તો અનંત
 જીવો જ્ઞાનાદિ ગુણમાં એક સરખા છતાં પણ કોઈ રાજ, કોઈ રંક,
 કોઈ ઉચ્ચ, કોઈ નીચ, કોઈ મહદ્વિક કોઈ અદ્યપર્થિક, કોઈ બળવાન
 કોઈ નિર્બળ, કોઈ બુદ્ધિશાળી કોઈ મૂર્ખ ઇત્યાદિ તદ્વાવત હોવાનું
 કંઈપણ કારણ હોવું જોઈએ, અને તે કારણ કર્મ છે એમ શ્રી
 રાવંજીએ પોતાના જ્ઞાનમાં દેખેલું છે, કેટલાંએક અન્ય દર્શને
 જીવોની અને જગતની વિચિત્રતામાં ઇન્દ્રિયજ્ઞાને કારણરૂપ માની
 કહે છે કે ઇન્દ્રિય-પૃથ્વી-જળ-અગ્નિ-વાયુ-આકાશ-વનસ્પતિ-જી-
 વંત્યાદિ અનેક પદાર્થો પોતાની લીલા દર્શાવવાને જનાવ્યા, વૃક્ષ
 એક પાંદડું પણ ઇન્દ્રિયની પ્રેરણા વા ઇચ્છા વિના હોતું નથી
 જીવોને સ્વર્ગ-નરક-મુખ-દુખ ઇત્યાદિ આપનાર એક ન્યાયી ઇન્દ્રિય
 છે, એક થયે પણ કુંભાર વિના જનતો નથી તો આવડું મો-
 જાન તે ઇન્દ્રિય વિના કેમ અને ? ઇત્યાદિ રીતે અન્ય દર્શનીય
 જગતવિચિત્રતાનું કારણ ઇન્દ્રિય માને છે, પણ જૈન-અને ગૌડ :
 એ દર્શને અગ્નિ સ્વરૂપ રીતે કુદરતનેજ કારણરૂપ માને છે, કારણ
 અભોક્ષિતરૂપાદિ પદાર્થો અનાદિકાળથી સ્વતઃસિદ્ધ (કોઈએ પ-
 નહિ મનવેદ્ય એવો) છે, તેમાં ધર્મોક્તિશય અને અધર્મોક્તિશય
 અકારણ છે, અને તે બંન્ન અસ્તિત્વ અન્ય દર્શનોમાં પ્રગટ રીતે ક-
 નઈ પણ આકાશ-પુષ્પદ-ને જીવ એ પ્રવૃત્ત અસ્તિત્વ અને

વિસ્તારથી કર્મ અંધાદિ અંધોમાં આવેલું છે, અને આ કર્મપ્રકૃતિ નામના અંધમાં તે આત્માના વિલાવિક યોગબળથી કર્મપુદ્ગલોપર પ્રવર્તતા બંધન-સંકુમળાદિ આઠ જાતના સંસ્કારોનું વિશેષ વિવેચન પરમોપકારી શ્રી શિવશર્મસૂરિશ્રીએ અગ્રાયાણી^૧ નામના પૂર્વ માંથી ઉદ્ધરીને પ્રાકૃત મૂળ ગાથાઓના રૂપમાં કરેલું છે, અને તેનો અર્થ પરમપૂજ્યશ્રી મલયગિરિજી મહારાજે સંસ્કૃત ટીકાના રૂપમાં વિશેષ સ્ફુટ કર્યો છે. પુનઃ આઠ કરણોનું વિવેચન શ્રી પંચસંગ્રહ અંધમાં પણ શ્રી ચંદ્રમહત્તરાચાર્યજીએ પ્રાકૃત ગાથાના રૂપમાં કરેલ છે, અને તેની લઘુ ટીકા પ્રાયઃ પોતેજ સંસ્કૃતના રૂપમાં રચેલી છે, અને મોટી ટીકા શ્રી મલયગિરિજી મહારાજે રચી છે, પુનઃ શ્રી શિવશર્માચાર્યકૃત કર્મપ્રકૃતિ અંધની ટીકા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી યશોવિજયજી મહારાજે પણ રચી છે, ને તેમાં પ્રથમ પીઠિકામાં કર્મ પ્રકૃતિયોના અર્થ અને ક્રુવળંધિન્યાદિ અનેક પ્રકારો વર્ણવેલા છે, તથા અન્ધને અન્તે સત્તાના પ્રસંગમાં બંધ-ઉદય-ઉદીરણ ને સત્તા સંબંધિ ભૂયસ્કારસહિત આખા સમતિકા અંધના લાવાર્ધનો સમાવેશ કરી ક્ષપક શ્રેણિનું ને કેવલિ સમુદ્ઘાતનું પણ વિશેષ સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે, અને કરણોના અર્થમાં કોઈ કોઈ સ્થાને કંઈક વિશેષતા દર્શાવી છે. બાકીનો ઘણોખરો અર્થ શ્રી મલયગિરિજી તથા ઉપાધ્યાયજીનો બન્નેનો એક સરખી પંક્તિરૂપે ઉતરી આવ્યો છે. જોનાચાર્ય ધીમદ્ બુદ્ધિતાગરજી સૂરિશ્રીએ ત્યારે મને કર્મપ્રકૃતિનો અર્થ લખવા માટે ઉપદેશ કર્યો તે વખતે ફક્ત મલયગિરિજીકૃત ટીકાવાળી કર્મપ્રકૃતિ છપાયેલી હતી જેથી તે અવસરે તેજ ટીકા-પરથી અર્થ લખવાનો પ્રારંભ કર્યો અને લગલગ એક વર્ષે અર્થ લખાઈ રહ્યા બાદ શ્રી ઉપાધ્યાયજીકૃત ટીકાવાળી કર્મપ્રકૃતિ છપાઈ

૧ શ્રી દ્રષ્ટિવાદ સૂત્ર નામના બારમા અંગમાં ૧૪ પૂર્વની અંદર બીજા અગ્રાયાણી પૂર્વની અંદર પાંચમી વસ્તુ ૨૦ પ્રાકૃત પ્રમાણ છે, તેમાં ૨૪ દારવાણું કર્મપ્રકૃતિ નામનું ચોથું પ્રાકૃત છે તેમાંથી આ પ્રકરણનો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

મહાર પડી જેથી આ ગ્રંથમાં શ્રી મહાયગિરિજીવૃત્ત ટીપાનો ભાગ્યર્થ ઉતાર્યો છે અને સ્ફુટનોટમાં કવચિત્ કોઈ સ્થાને શ્રી ઉપાનૃત ટીકાનો આશ્રય લીધો છે. તથા શ્રી શિવશર્મસૂરિજીવૃત્ત કર્મપ્રકૃતિની ચૂર્ણી પણ પ્રાકૃત ભાષામાં લગભગ ૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણની છે.

આ કર્મપ્રકૃતિના અતિ દુર્ગમ્ય ભાવને પણ શ્રી મહાયગિરિજી મહારાજે આવી સાદી અને સરળ સંસ્કૃત ભાષામાં ઉતારવાથી તેઓ-શ્રીની ઉપકાર દ્રષ્ટિનો સાક્ષાત્ અનુભવ થાય છે, અને મારા જેવા મતિમંદને પણ આવા કઠિન વિષયના ગ્રંથનો અર્થ લખવામાં ખરો ઉપકાર શ્રી મહાયગિરિજી મહારાજે વાપરેલી ભાષાની સરળતાનો છે.

આહુ ગ્રંથમાં જે મુખ્ય વિષયો આવેલા છે તે મુખ્ય વિષયોનું કિંચિત્ દિગ્દર્શન વાંચકવર્ગને પ્રથમ અહિંજ જણાવું છું તે આ પ્રમાણે—

૧. વંધનકરણ—આ કરણમાં આત્માની પુદ્ગલજન્ય શક્તિનું સવિસ્તર વર્ણન છે, તેમાં આત્માની પૌદ્ગલિક શક્તિના ભેદ-તે શક્તિથી કાર્મણ પરમાણુઓનું ગ્રહણ કેવા પ્રકારે થાય છે-ગ્રહણ કરેલા કાર્મણ પરમાણુઓમાંથી કેટલા કેટલા પરમાણુઓને કયા કયા કર્મપણે વ્યવસ્થાપે છે, તેમાં કેવા કેવા પ્રકારના સ્વભાવો ઉત્પન્ન થાય છે, તે સ્વભાવોવાળા કર્મ પરમાણુઓ કેટલા કાળ સુધી આ-ની સાથે સંબંધવાળા રહે છે, તેઓ કેટલે કાળે કેવા પ્રકારે ફળ પામે છે, ઇત્યાદિ રીતે આત્માની પૌદ્ગલિક શક્તિનું અને તે પૌદ્ગલિક શક્તિથી થતાં કાર્મણ પરમાણુઓના સંબંધનું સવિસ્તર વર્ણન આપેલ છે.

૨. સંક્રમ કરણ—આ કરણના વર્ણનમાં આત્માની પૌદ્ગલિક શક્તિથી આત્મા સાથે બંધાયેલા કયા કર્મ પરમાણુઓનો સ્વભાવ કયા કર્મરૂપે પલટાઈ જાય છે, કયા કર્મની કેટલી સ્થિતિ કયા પ્રકારે અન્ય કર્મરૂપે પલટાઈ જાય છે, પ્રથમ અમુક ફળ આપવાને નિર્માણ

ધયેલું' કયું' કર્મ' તે ફળ નહિ' આપતાં અન્યકર્મરૂપે ઘઈ અન્ય ફળ
કેવી રીતે આપે છે ? કયા કર્મના કેટલા કેટલા પરમાણુઓ' કઈ કઈ
વ્યવસ્થાએ કેટલી કેટલી સંખ્યાએ અન્ય કર્મ સ્વરૂપે પડતાઈ જાય
છે એ ૪ વાત સંબંધિ સવિસ્તર વર્ણન આપેલું છે.

૩ ઉદ્ધર્તનાકરણ—આ કરણના વર્ણનમાં પ્રથમ આત્માના
સંબંધમાં આવતી વખતે અસુક કર્મ જેટલો કાળ આત્માના સંબં-
ધમાં રહેવા સરળયતું હતું, તે કર્મ પ્રથમ નિર્ણિત કાળથી અધિક
કાળવાળું કેવી રીતે થાય છે, અને પ્રથમ જે કર્મ જેટલા પ્રમાણમાં
ફળ આપવા સરળયતું તે કર્મ તેનાથી અધિક તીવ્ર ફળ આપનારું
કેવા પ્રકારે થાય છે, એ પ્રમાણે અલ્પકાળ અને અલ્પ ફળવાળાં
કર્મોનો દીર્ઘકાળ ને તીવ્ર ફળ કઈ વ્યવસ્થાએ વૃદ્ધિ પામે છે
એ એ વાતનું સવિસ્તર ધ્યાન આપેલું છે.

૪ અપવર્તનાકરણ—આ કરણના વર્ણનમાં પ્રથમ આત્માના
સંબંધમાં આવતી વખતે અસુક કર્મ જેટલો કાળ આત્માના સંબં-
ધમાં રહેવા સરળયતું હતું તે કર્મ પ્રથમ નિર્ણિતકાળથી અલ્પકાળ-
વાળું કેવી રીતે થાય છે, અને પ્રથમ જે કર્મ જેટલા પ્રમાણમાં
તીવ્ર ફળ આપવા સરળયતું હતું તે કર્મ તેનાથી અલ્પ (નમંદ)
ફળ આપનારું કેવા પ્રકારે થાય છે, એ પ્રમાણે કર્મોનો દીર્ઘકાળ અને
તીવ્ર ફળ કઈ વ્યવસ્થાએ વિનાશ પામે છે તે એ વાતનું સવિસ્તર
ધ્યાન આપેલું છે.

૫ ઉદ્ધારણા કરણ—આ કરણના વર્ણનમાં એકજ સમયે
બંધાયેલી પણ અતુકને ઉદયમાં આવતી કર્મલતા (એકજ સમયે
બંધાયેલા કર્મ પરમાણુઓની અતુકને ઉદયમાં આવવા યોગ્ય સ્થિતિ
પરિવર્તિત તે જગ્યા કહેવાય તે) માં જે કર્મ પરમાણુઓ દીર્ઘકાળે
ઉદયમાં આવવા યોગ્ય છે તે કર્મ પરમાણુઓને કઈ વ્યવસ્થા
ઉદયવલિદા સ્વરૂપ કરે જેથી સીધા ઉદયમાં આવે તે સંબંધિ
પ્રકૃત્યાદિ ૪ લેહ સવિસ્તર ધ્યાન આપેલું છે.

1. The first part of the document is a list of the names of the persons who have been appointed to the various offices of the city government. The names are listed in alphabetical order, and each name is followed by the name of the office to which the person has been appointed.

विषयोनी अनुक्रमणिका.

विषय.	पृष्ठ.
भंगलाचरण.	१
आः इरणो सोक्ष्ण अर्थ... ..	६
वन्धन करण.	१० थी ३१५
योगप्रश्नपत्रा (१० द्वारे)	१०
योगनी वर्गपत्रा विगेरेनुं स्वश्च	१५
योगवृद्धिने अनुक्रम तथा डाण.	२५
योगस्थानोमां उपनो अवस्थान डाण.	२६
योगस्थानोनुं अवस्थानवृत्त.	२८
योग संक्षिप्त संक्षिप्त विगत.	३५
भंगलाचर पुद्गल वर्गपत्रा... ..	४२
स्नेह प्ररपणा.	६७
स्नेहस्पर्शत्रिकनी संक्षिप्त विगत.	८४
प्रकृत्यादिवृत्त लावना.	८८
प्रकृतियेमां कर्मप्रदेशनी वृद्धेय.	८९
प्रदेशमावस्थानवृत्त.	८८
रसबंधनी प्ररपणा.	११२
पदस्थान प्रश्नपत्रा.	१२४
अधस्तनस्थान प्रश्नपत्रा.	१७२
वृद्धि-समय-यवनध्व-पानेद्युग्म-पर्यवसान अने- अवस्थानवृत्तप्रश्नपत्रा.	१७३
उपनिष्ठा प्रश्नपत्रा (=प्रतिस्थाने उपप्रमा- अन्तरस्थान-तिरन्तर स्थान-तात्पर्यवशात्-वृद्धि -यवनध्व-स्पर्शना-ने अवस्थानवृत्त.)	१८३

પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાનાધ્યવસાયોમાં દેડતાં અનુભાગા- ધ્યવસાયસ્થાનો તથા તેની સંખ્યાદિ. ...	૨૦૩
સર્વ પ્રકૃતિઓના અનુભાગાધ્યવસાયોની અનુકૃષ્ટિનું વર્ણન.	૨૨૦
સ્થિતિવંધસ્યાન પ્રરૂપણા. (૮ હારે) ...	૨૫૭
સ્થિતિસ્થાનપ્રરૂપણા.	૨૫૭
જીવોમાં સ્થિતિસ્થાનો અને સંકલેશસ્થાનોનું અદ્યપ્યદુત્વ.	૨૫૭
વિશુદ્ધિસ્થાનો તથા સ્થિતિવંધનું પ્રમાણ. ...	૨૬૧
કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તથા અભાધા.	૨૬૧
નિષેક પ્રરૂપણા.	૨૮૪
અભાધાકંડક પ્રરૂપણા.	૨૮૭
૧૦ સ્થાનોનું અદ્યપ્યદુત્વ.	૨૮૯
સ્થિતિ વંધાધ્યવસયન પ્રરૂપણા.	૨૮૪
પ્રગણના પ્રરૂપણા (=પ્રતિસ્થિતિવંધે દેડતા સ્થિતિ- ધ્યવસાયો)	૨૮૪
અનુકૃષ્ટિ.	૨૮૭
પ્રકૃતિ સમુદાહાર (સ્થિતિયોમાં અધ્યવસયનવંધિ)....	૨૮૭
જીવ સમુદાહાર (ધ્રુવવંધિના સ્થિતિવંધ તથા ર- સવંધ સમયે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના રસવંધ નું સ્વરૂપ.)	૩૦૦

સંક્રમકરણ. ૩૧૭ થી ૪૬૮

સંક્રમનું લક્ષણ-અપવાદ-વિધિ-નિયમ. ...	૩૧૭
પ્રકૃતિસંક્રમમાં સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા. ...	૩૨૪
મોહનીયનો સંક્રમ પતંગક વિધિ.	૩૨૯
નામકર્મનો સંક્રમ પતંગક વિધિ.	૩૬૩
સ્થિતિસંક્રમનું વિશેષ લક્ષણ.	૩૭૩
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમનું પ્રમાણ તે પ્રસંગે અધોત્કૃષ્ટાદિ સ્વરૂપ.... ..	૩૭૫
મોહનીયનો સ્થિતિસંક્રમ સાધાદિપ્રરૂપ સહિત. ...	૩૮૮

સર્વપ્રકૃતિયોના સ્થિતિ સંક્રમસ્વામિ.	૩૯૨
અનુભાગસંક્રમ (ભેદ-વિશેષલક્ષણ સહિત.)	૩૯૭
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ પ્રરૂપણા....	૪૦૧
જઘન્યાનુભાગસંક્રમપ્રરૂપણા.	૪૦૨
સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા.	૪૦૩
અનુભાગસંક્રમ સ્વામિત્વ.	૪૦૯
પ્રદેશસંક્રમ (ઉલ્લના-વિધ્યાત-ગુણસંક્રમ-યથા- પ્રવૃત્ત-સ્તિષ્ઠુક-સહિત.)	૪૧૬
પ્રદેશસંક્રમમાં સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા.	૪૩૫
ગુણિતકર્માંશ જીવનું સ્વરૂપ....	૪૩૭
ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશસંક્રમસ્વામિત્વ પ્રરૂપ.	૪૪૨
ક્ષપિતકર્માંશ જીવનું સ્વરૂપ.	૪૫૪
જઘનપ્રદેશસંક્રમ સ્વામિત્વ.	૪૫૬

ઉદ્વર્તનાકરણ.	}	૪૬૯ થી ૪૮૬
અપવર્તનાકરણ.					
ઉદીરણાકરણ	૪૮૭ થી ૬૦૪

સક્રિયગુણનાં વર્ણન-ભેદ-સાદિ અનાદિ

प्रत्यय प्रश्नपञ्चा.	१०५
सादि अन्यादि प्रश्नपञ्चा.	१०७
अनुभाषोदीरणास्वामि.	१०८
प्रदेशोदीरणा (साद्यादि-स्वामित्वा सह)	१०९

उपशमना करण. १०५ थी

सम्यक्त्वोत्पादप्ररूपणा (करणभूत उपशमना	
पद्धति-करणभूतं स्वप्न-स्थितिधातादिस्वप्न ...	१०५
चारित्र्यमोह सर्वोपशमना (अविस्तादि स्वप्न)	१२८
अनन्तानुबन्धिनी विसर्गोन्मना.	१३३
दर्शनमोहक्षपणा विधि.	१३५
दर्शनमोहनीयत्रिकोपशमना आह शुं करे ? ते	
(=उपशमनश्रेष्ठिनी विधि.)	१४०
देशोपशमना.	१७५

निधत्ति करण. } ... १८२ थी १८३
निकाचना करण. }

उदय प्रकरण (भ्रूति उदय-स्थिति उदय-अनुभाग
उदय.) ... १८४

प्रदेशोदये साद्यादि प्रश्न ... १८७

प्रदेशोदयस्वामित्व (११ गुणश्रेष्ठिपूर्वक.) ... १८९

सत्ताप्रकरण.... ७१० थी ७७५

प्रकृतिसत्ता (साद्यादि प्रश्न सहित ...	७१०
अष्टक प्रकृतिसत्ता स्वामित्व.	७११
प्रकृतिस्थान सत्ता प्रश्न ...	७१६
स्थितिसत्ता (साद्यादि प्रश्न) ...	७२३
स्थितिसत्ता स्वामित्व.	७२५
स्थित्युद्देश प्रश्नपञ्चा.	७३२
अनुभागसत्ता.	७३३

अनुलग्न सत्ताभेद अ३० (हतोभततिहादि वस्तुन सहित)	७८५
प्रदेशसत्ता (साघादि-स्वामित्व-सत्तापर्यन्त पुर्वक.)	७८७
अंशकारकत उपसंहार.	७९६
टीकाकारकत उपसंहार.	७९४

પૃષ્ઠ	છોટી	અગ્રદ્રુમ	રાજદ્રુમ
૪૧	૯	અપરક્રીને	અપરક્રીને
૪	૧૬	આદરણ	આદરણ
૮	૨૬	ઉત્પાત	ઉત્પાત
૮	૨૦	અન્તિમવર્ગભાગત	અન્તિમવર્ગભાગત
૮	૬	ગુણણિષ્કણ	ગુણણિષ્કણ
૫	૨૩	વર્ગભાગ	વર્ગભાગ
૩	૧	અંતરઠાણા	અંતરઠાણા
૬	૧૪	અર્વાધિક	અર્વાધિક
૭	૭	પ્રવેશ	પ્રવેશ
૬	૨૭	યુગલરૂપને	યુગલરૂપ અને
૮	૨૬	દક્ષિકથી	દક્ષિકથી
૪	૧૨	સ્વપ્રત્યયંતઃ	સ્વપ્રત્યયંતઃ
૬	૨૨	મિથ્યાત્વીતે	મિથ્યાત્વીતે
૪	૨૨	પામતા	પામતાં
૧૨૨	૬	ગૃહણ	ગૃહણ
૧૨૩	૩	સ્થાને	સ્થાને
૧૨૬	૧૭	કહેવી	કહેવાં
૧૩૨	૧૦	કલ્પનાઓ	કલ્પનાઓ
૧૩૪	૧૯	અનુભાગ	અનુભાગ
૧૬૯	૨૫	૨*	૦*
૧૭૦	૧-૧૮	પદસ્થાનક	પદસ્થાનક
૧૭૧	—	”	”
	૧-૪	અધસ્તન	અધસ્તન
	૪	પૂર્વલી	પૂર્વલી
	૨૫	કંડકવર્ગદ્વાધિકકંડક	કંડકવર્ગદ્વાધિક
૧૩	૬	અધસ્તીન	અધસ્તીન
૭૪	૪	અનંતભાગા-	અનંતભાગા-
૧૭૪	૬	કંડકપ્રમાણ	કંડકપ્રમાણ
૧૭૭	૨૫	સ્પર્ધકાપેક્ષાઓ	સ્પર્ધકાપેક્ષાઓ
૧૮૫	૨૪	અન્યથા	અન્યથા

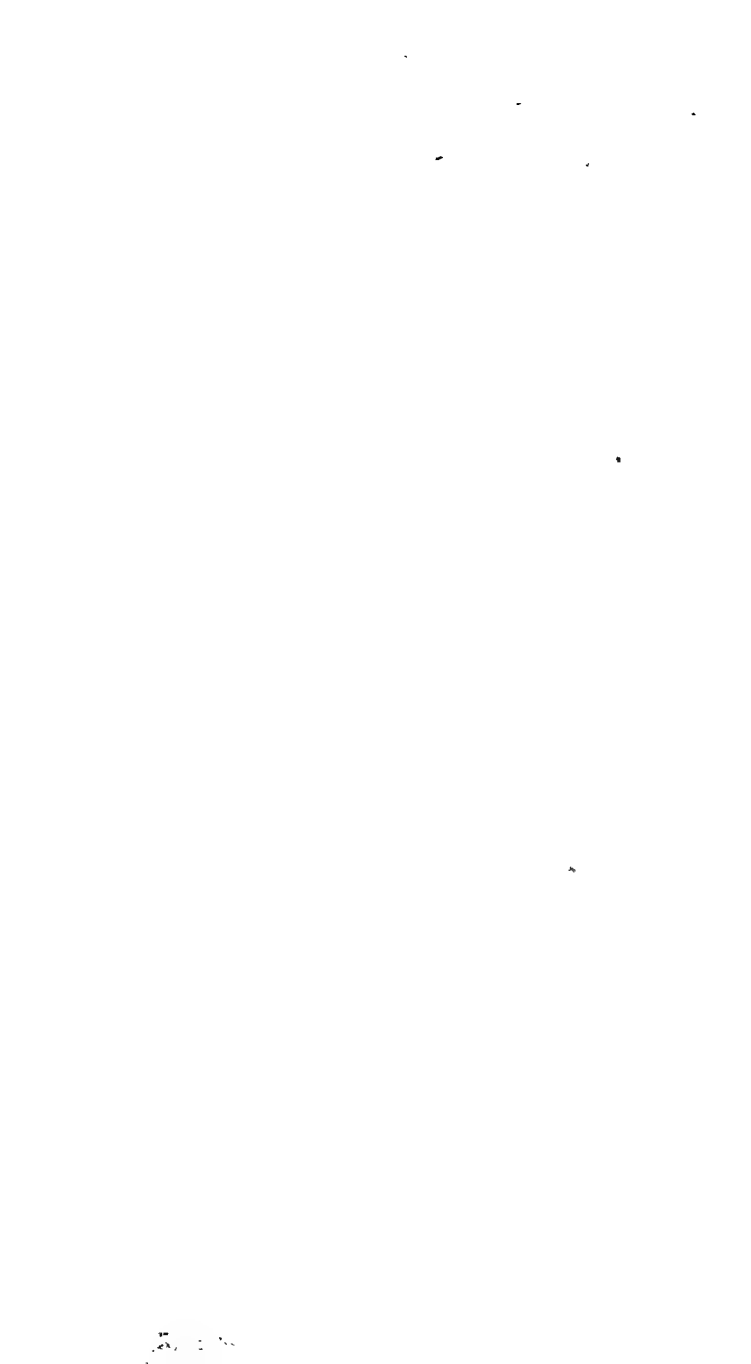
પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધમ્	શુદ્ધમ્
૪૧	૯	અલ્પરકંધોને	અલ્પરકંધોને
૪૪	૧૬	આહારણુ	આહરણુ
૪૮	૨૬	ઉચ્ચવાલ	ઉચ્ચવાસ
૫૪	૨૦	અન્તિમવર્ગણાગત	સર્વવર્ગણાગત
૫૮	૬	ગુણણિષ્કર્ણ	ગુણણિષ્કર્ણ
૧૧૦	૨૩	વર્ગણાઓ	વર્ગણાઓ
૮૩	૧	અંતરઠાણાઈ	અંતરઠાણાઈ
૮૬	૧૪	અર્વાધિક	સર્વાધિક
૯૦	૭	પ્રવેશ	પ્રદેશ
૯૬	૨૭	યુગલરૂપને	યુગલરૂપ અને
૧૧૨	૨૬	દક્ષિકથી	દક્ષિકથી
૧૧૪	૧૨	સ્વપ્રત્યયંતઃ	સ્વપ્રત્યયંતઃ
૧૧૪	૨૨	મિથ્યાત્વીને	મિથ્યાત્વીને
૧૧૪	૨૨	પામતા	પામતાં
૧૨૨	૬	ગૃહણુ	ગ્રહણુ
૧૨૩	૩	સ્થાને	સ્થાનો
૧૨૬	૧૭	કહેવી	કહેવાં
૧૩૨	૧૦	કલ્પનાઓ	કલ્પનાઓ
૧૩૪	૧૮	અનુભાગ	અનુભાગ
૧૬૮	૨૫	૨*	૦*
૧૭૦	૧-૧૮	પદ્ધત્યાનક	પદ્ધત્યાનક
૧૭૧	—	"	"
૧૭૨	૧-૪	અધસ્તન	અધસ્તન
૧૭૨	૪	પૂર્વત્રી	પૂર્વત્રી
૧૭૨	૨૫	કંઠકવર્ગદ્વયાવકંઠક	કંઠકવર્ગદ્વય
૧૭૩	૬	અધનીન	અધસ્તન
૧૭૪	૪	અનંતભાગ	અનંતભાગ
૧૭૬	૬	કંઠકવર્ગદ્વયાવકંઠક	કંઠકવર્ગદ્વય
૧૭૬	૨૫	સ્વર્ગદેવિષ્ણુઓ	સ્વર્ગદેવિષ્ણુ
૧૮૬	૨૪	અન્યથા	અન્યથા

પૃષ્ઠ	લીટી	અનુક્રમ	શુદ્ધ
૫૩૬	૧૩	ગુણ	ક્ષીણ
૫૩૬	૧૩	ગુણાધ્યાને	ગુણસ્યાને
૫૩૬	૧૩	ઉદી	ઉદીરણ
૫૩૭	૧૬	માટે	મતે
૫૪૨	ગાથા	દિસ્તર	દિસ્તર
૫૪૩	૧૫	લક્ષણ	લક્ષણ
૫૪૪	૨	ભ્રમ	ભ્રમ
૫૪૫	૨૨	અવાદિ	અનાદિ
૫૪૫	૨૨	ધ્રુવાધ્રુવ	ધ્રુવાધ્રુવ
૫૫૯	૧૧	તિથિ ગુનિની	તિથિ ગુનિની
૫૬૫	૧૩	સંપન્ના	સંપન્ન
૫૬૬	૨૮	અન્ય	અન્ય
૫૭૨	૨૬	આધક	આધક
૫૭૩	૭	સુદ	સુદ
૫૭૬	૬૦	સાધક	સાધક

પૃષ્ઠ	લીટી	અગ્રદમ	મુદ્રમ
૪૦૯	ગાથા	નાળક	ધામક
૪૧૨	૩	ધાતને	અધાતને
૪૨૪	૧૫	ગુણસ્થાવર્તી	ગુણસ્થાવર્તી
૪૩૪	૧	(તત્પ્રકૃતિ ૩૫)	(પર પ્રકૃતિ ૩૦)
૪૩૪	૧૧ થી ૧૪	લીટીમાં બાતારો	પરમારો છે માટે સૂચના પામે
૪૩૫	૧	સંક્રમકરણના	પ્રદેશસંક્રમના
૪૪૧	૧૫	વિગમ	વિગમ
૪૪૯	૩	પ્રાયોગ્ય	પ્રાયોગ્ય
૪૫૪	૬	ચતુરવસમિત્ત	ચતુરવસમિત્ત
૪૫૭	૫૪ નંબર	૪૫	૪૫૭
૪૭૪	૧૫	અન્તમુદ્ધત	અન્તમુદ્ધત
૪૭૪	૧૬	બંધન્યા—	બંધન્યા—
૪૭૪	૧૭	અબાધાતીત્યાની	અબાધાતીત્યાપનાની
૪૮૦	૯	આપવર્તના	અપવર્તના
૪૮૨	૧૭	અદિત્યવળ	અદિત્યવળા
૪૮૨	૧૭	વંધાવલિયા	વંધાવલિયા
૪૮૨	૧૮	ઉચ્ચટ્ટ	ઉચ્ચટ્ટ
૪૮૫	૭	ઉચ્ચ	ઉચ્ચ
૪૮૬	૧૦	હીન?	હીન?
૪૮૬	૧૧	સમયાધિક?	સમયાધિક?
૪૮૪	૨૧	વચ્ચને	વચ્ચને
૪૮૫	૧૮	બંધસ્થિતિની	બંધસ્થિતિની
૪૮૮	ગાથા	દંચન્હ	પંચન્હ
૫૦૧	૪	દોષહં	દોષહં
૫૦૨	૩	તનુકિદ્ધિ	તણકિદ્ધિ
૫૦૨	૪	સહમસંપરાયી	સહમસંપરાયી
૫૦૨	૧૪	ગતિમાં	ગતિમાં
૫૦૨	૨૧	પર્યાત્પા	પર્યાત્પા
૫૧૦	૧૦	શરીરપાળા	શરીરપાળા
૫૨૦	૨૨	વચ્ચપં	વચ્ચપં

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધમ	શુદ્ધમ
૫૩૬	૧૩	ગૃણ	ક્ષીણ
૫૩૬	૧૩	ગુણાધ્યાને	ગુણસ્યાને
૫૩૬	૧૩	ઉદી	ઉદીરણા
૫૩૭	૧૬	માટે	મતે
૫૪૨	ગાથા	દિસ્તપ	દિકાપ
૫૪૩	૧૫	લઙ્ગણ	લક્ષણ
૫૪૪	૨	અધ	બધ
૫૪૫	૨૨	અઘાદિ	અનાદિ
૫૪૫	૨૨	ધ્રુવાધ્રુવ	ધ્રુવાધ્રુવ
૫૫૯	૧૧	તિર્થગૃતિની	તિર્થગૃતિની
૫૬૫	૧૩	સંપન્ના	સંપન્ન
૫૬૬	૨૦	અન્ય	અન્ય
૫૭૨	૨૩	આધક	આધક
૫૭૩	૧૬	સુહ	સુહ

पृष्ठ	लीटी	अशुद्धम्	शुद्धम्
६०८	२४	विशुद्ध	विशुद्धि
६१४	- ६	६१ भा	६२ भा
६१४	१०	६२	६२ (न लेख्ये)
६१४	१३	१०००नीडि०अ०यी.	१०० नी डि० अ.
६१६	१३	अन्य	अन्य
६१७	१	टीकायः	टीकायः
६४०	११	उद्धीष्टुं	उद्धीष्टुं
६४३	३	दोह	दोह
६६६	८	प्रतिपन्न	प्रतिपन्न
६७१	११	क्षरशो	क्षरशो
६७५	४	पविभत्ता	पविभत्ता
६७५	१७	संकमणइं	संकमणाइं
६८२	१६	गुणसद्धि	गुणसेद्धि
६८२	२०	सकमणे	संकमणे
६८६	६	अध्रुव	अध्रुव
६८६	१०	निहादृगस्त	निहादृगस्त
७०३	६	मइससं	मइससं
७०६	७	एऊणु	णाऊणु
७०७	१०	पर्याप्ति	पर्याप्त
७०८	२०	प्रकरणस्य	उदयप्रकरणस्य
७२१	२	अट्टय	अट्टय
७२२	५	निमित्त	निमित्तक
७२५	पृष्ठनं०२	६२५	७२५
७२५	२१	—	उपधात (अधिक वां०)
७२६	७	निद्रा	निद्रा प
७३०	५	सं०१०-लोअ-	सं०१०लोअ-
७३४	६	सं०१०-	सं०१००४-
७३४	१६	सम्य०-	सम्य०नी तथा
७३४	२०	सुयसम्मत्तस्स	सुयसम्मत्तस्स
७३६	२४	रसाधात	रसधात
७३८	४	ता	तथा
७५६	उपान्त्य	स्थितियां	स्थितिमां

ॐ अहं

श्री शिवशर्माचार्य कृत

कर्मप्रकृतिमूळ

तथा

श्री मलयगिरि कृत कर्मप्रकृति टीकानुं मापांतर.

श्री वीतरागाय नमः

टीकाकार श्री मलयगिरिः कृत भगवत्परमार्थटी.

प्रणम्य कर्मद्रुमचक्रानेमि. नमस्तुराधीशपरिष्ठनेमि ।
कर्मप्रकृत्याः कियतां पदानां, सुखायबोधाय करोमि टीकाम् ॥

अर्थः—कर्मद्रुम पदानां समूहानां विच्छेद (विनाश) कर-
णमां व्युत्पत्त्या (सुदर्शनादि व्युत्पत्ति धार) समान अने द्रोष्टो पद-
ाने नमस्कार करे ते व्येवा श्री परिष्ठनेमि लक्षणाने नमस्कार
हीने सुखपूर्वक ज्ञान धराने अर्थ कर्मप्रकृति अथवा इत्येवमेक
हीनी विशेष व्याख्या करे ह.

અર્થ:—આ પ્રકરણના સંબંધમાં હું અથવા બીજા આચાર્યો જે કંઈક અર્થ કહે છે તે આ સર્વગુણ શ્રી ચૂલિકાર^૧ મહારાજનો જ છે—(અર્થાત્ આ ટીકા પૂર્વરચિત કર્મપ્રકૃતિ ચૂલિકાને અનુસારે રચ્યું છું.) ઉપાધિ સંબંધના વશ થકી લોકમાં પણ સ્ફટિક મણિ વિશેષતા વાળો દેખાયલો છે (અર્થાત્ મારામાં ટીકાર્થ કથનરૂપ જે વિશેષતા પ્રાપ્ત થઈ છે તે શ્રી ચૂલિકાર કથિત અર્થરૂપ ગુણના પક્ષે વિચિત્ર વર્ણી સૂત્રના—સંબંધથી જ.)

અત્રે શિષ્ટ પુરૂષો કોઈ પણ કાર્યને વિષે પ્રવર્તમાન થતાં ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કરવા પૂર્વક જ પ્રવર્તે છે અને આ આચાર્ય શિષ્ટ નથી એમ નથી (અર્થાત્ આ આચાર્ય શિષ્ટ પુરૂષ જ છે) તે કારણે શિષ્ટ પુરૂષોના સિદ્ધાંતનું પરિપાલન કરવાને અર્થે (અર્થાત્ શિષ્ટ પુરૂષોએ કોઈ પણ કાર્યમાં પ્રવર્તતા પહેલાં ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરવા રૂપ મંગલાચરણ અવશ્ય કરવું જોઈએ એ નિયમ પાળવાને અર્થે) તથા કલ્યાણકારી કાર્યો ઘણા વિઘ્નવાળાં હોય છે; યત:

શ્રેયાંસિ વહુ વિઘ્નानि, भवन्ति महतामपि ।

अश्रेयसि प्रवृत्तानां, कापि यान्ति विनायकाः ॥

અર્થ:—મહાપુરૂષોને પણ શ્રેય કાર્યોમાં ઘણાં વિઘ્નો થાય છે અને અશ્રેય કાર્યમાં પ્રવર્તમાન થયેલા પુરૂષોના વિનાયકો (વિઘ્નકર્તા દેવગણ) કયાંય પણ આલ્યા જાય છે.

અને આ પ્રકરણ સમ્યક્ જ્ઞાનનો હેતુભૂત હોવાથી શ્રેયરૂપ છે માટે આ કલ્યાણકારી કાર્યમાં વિઘ્ન ન થાય તે કારણે વિઘ્નકર્તા દેવગણની શાંતિને અર્થે જ ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરવાની જરૂર

૧ શ્રી કર્મપ્રકૃતિ ગ્રંથની ચૂલિકા પણ છે.

૨ વિઘ્ન ઉત્પન્ન કરવું અને વિનાશ કરવો એ બે કાર્યમાં દેવગણનું સ્વામિત્વપણું વર્તે છે, તે દેવગણ વિનાયક કહેવાય છે.

તથા બુદ્ધિમાન પુરૂષો પ્રયોજનાદિ વિના કોઈ પણ કાર્યને વિષે પ્રવર્તતા નથી માટે વિચારશીલ પુરૂષોની આ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેવા હેતુએ પ્રથમ પ્રયોજનાદિકને પ્રતિપાદન કરતાં આ આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે. (અર્થાત્ વશ્યમાણ ગાથાવડે પ્રયોજનાદિ કહેવાય છે.)

આ ગાથાના મૂળ ગ્રંથકર મંગલાચરણ તથા અભિધેય વિષયનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળગાથા ૧ કી.

સિદ્ધં સિદ્ધત્થસુયં, વંદિય તિદ્ધોયસવકમ્મમલં ।

કમ્મટ્ટગસ્ત્તકરણટ્ટ, મુદય સંતાણિ વોચ્છામિ ॥૧॥

ગાથાર્થ—સિદ્ધિપદને પામેલા અને સર્વ કર્મરૂપી મળને દૂર કર્યો છે જેમણે એવા શ્રી સિદ્ધાર્થ મહાના પુત્રને (શ્રી મહાવીર સ્વામીને) નમસ્કાર કરીને, આઠકર્મનાં આઠકરણ-ઉદય અને સત્તા એ ત્રણ વસ્તુ (વિષય) કહીશ.

હવે ' સિદ્ધ ' એવા વિશેષણથી જે વંદના કરી તે સિદ્ધ તો વિદ્યાસિદ્ધ મંત્રસિદ્ધ, રસસિદ્ધ, વિગેરે અનેક પ્રકારના નામસિદ્ધો હોય છે. કારણ કે વિદ્યાસિદ્ધાદિ પુરૂષો લોકને વિષે સિદ્ધ એવા નામથીજ પ્રસિદ્ધ છે, માટે તેવા નામ સિદ્ધોને વંદના ન થાય તેવા હેતુથી યથોક્ત અર્થને (સિદ્ધ પદના યથાર્થ અર્થને) સૂચવનાર એવું બીજું વિશેષણ કહે છે.

નિર્દોયસદ્વ્યકમ્મમલં=નિર્ઘોત સર્વ કર્મ મલં આ વાક્યમાં નિર્ઘોત પદમાં નિ એ ઉપસર્ગ પદ નિતરામ્ એટલે અત્યંત અથવા અપુનર્ભાવ (પુનઃ ઉત્પન્ન ન થાય) વાચક છે. માટે નિ એટલે પુનઃ ઉત્પન્ન ન થાય તેવી રીતે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર તપરૂપ જલના પ્રભાવ વડે સર્વ એટલે આઠ પ્રકારના કર્મ મલઃ કર્મરૂપી મલને (જીવને મલીન કરવામાં હેતુરૂપ હોવાથી આઠ કર્મને મલ રૂપ કહેલ છે તે મલને) દૂર કરેલ છે જેણે તે નિર્ઘોત સર્વ કર્મ મલઃ કહેવાય. આ વિશેષણ વડે આત્મા અનાદિકાળનો શુદ્ધ છે તેથી આત્માને કર્મ લાગતાં નથી એવા પ્રકારના સાંખ્ય મતના પ્રવાદ પ્રત્યે પણ આશ્લેષ તથા તેનો નિપેદ્ય થયેલો જાણવો.

પ્રકારના શ્રી વીરભગવંતને વંદનારૂપ મંગલાચરણ કરીને શુ' કરવાનું છે, તે કહે છે કે બંધ સંક્રમાદિકના કારણભૂત આઠકરણ તથા ઉદય અને સત્તા એ ત્રણ વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરીશ. ત્યાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, તોમનીય, આયુધ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય એ આઠ કર્મ છે એ આઠ કર્મનું સ્વરૂપ અન્યત્ર પંચસંગ્રહાદિ ગ્રંથોમાં વિસ્તારથી કહેલું છે. માટે અત્રે પુનઃ વિસ્તાર નહિ કરાય. કેવલ તે ગ્રંથોથીજ જાણવા યોગ્ય છે.

તે કર્મના બંધ સંક્રમાદિકના કારણરૂપ વીર્ય વિશેષરૂપ જે આઠકરણ તે કરણાષ્ટક

તથા^૧યથાયોગ્ય સ્થિતિ સહિત બંધાયેલા એવા કર્મપુદ્ગલોનો અબાધાકાલના ક્ષય વડે અથવા અપવર્તનાદિકરણ વિશેષથી ઉદયસમયને પ્રાપ્ત થતાં જે અનુભવ ધાય તે ઉદય.

તથા બંધ સંક્રમાદિકે કરીને પ્રાપ્ત થયો છે^૨આત્મલાલ તે જેને એવાં તેજ કર્મપુદ્ગલોનો નિર્જરા અને સંક્રમકૃત સ્વરૂપ વિનાશનો અભાવ હોતે છતે જે સદ્ભાવ તે સત્તા—

અત્ર કરણાષ્ટક, ઉદય, અને સત્તા એ ત્રણ અલિધેય છે. તથા તેનું જે જ્ઞાન તે શ્રોતાઓનું (વાચકવર્ગનું) અનંતર^૪ પ્રયોજન છે પુનઃ પરોપકૃતિ (પરોપકાર) એ ગ્રંથકર્તા આચાર્યનું અનંતર પ્રયોજન છે. તથા શ્રોતાવર્ગ અને આચાર્ય એ બંનેનું મોક્ષપ્રાપ્તિ એ પરંપર^૫પ્રયોજન છે. સબંધ તે ઉપાયોપેય રૂપ છે તે આ

હવે 'સિદ્ધ' એવા વિશેષણથી જે વંદના કરી તે સિદ્ધ તે વિદ્યાસિદ્ધ, મંત્રસિદ્ધ, રમ્ભસિદ્ધ, વિગેરે અનેક પ્રકારના નામસિદ્ધો હોય છે. કારણ કે વિદ્યાસિદ્ધાદિ પુરૂષો લોકને વિષે સિદ્ધ એવા નામથીજ પ્રસિદ્ધ છે, માટે તેવા નામ સિદ્ધોને વંદના ન થાય તેવા હેતુથી યથોક્ત અર્થને (સિદ્ધ પદના યથાર્થ અર્થને) સૂચવનાર એવું બીજું વિશેષણ કહે છે.

નિર્દોષસત્ત્વકમ્મમલં=નિર્ઘોત સર્વ કર્મ મલં આ વાક્યમાં નિર્ઘોત પદમાં નિ એ ઉપસર્ગ પદ નિત્તરમ્ એટલે અત્યંત અથવા અપુનર્ભાવ (પુનઃ ઉત્પન્ન ન થાય) વાચક છે. માટે નિ એટલે પુનઃ ઉત્પન્ન ન થાય તેવી રીતે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર તપરૂપ જલના પ્રભાવ વડે સર્વ એટલે આં પ્રકારના કર્મ મલઃ કર્મરૂપી મલને (જીવને મલીન કરવામાં હેતુરૂપ હોવાથી આં કર્મને મલ રૂપ કહેલ છે તે મલને) દૂર કરેલ છે જેણે તે નિર્ઘોત સર્વ કર્મ મલઃ કહેવાય. આ વિશેષણ વડે આત્મા અનાદિકાળનો શુદ્ધજ છે તેથી આત્માને કર્મ લાગતાં નથી એવા પ્રકારના સાંખ્ય મતના પ્રવાહ પ્રત્યે પણ આક્ષેપ તથા તેનો નિષેધ થયેલો જાણવો.

અથવા સિદ્ધ એ વિશેષ્ય અને સિદ્ધત્યસુચ્ય એ વિશેષણ તરીકે ગ્રહણ કરીએ તો સિદ્ધ=સિદ્ધ થયું છે અથ્થ=પ્રયોજન જેનાથી (સંસાર સમુદ્રથી નિસ્તાર પમાડેલ હોવાથી) એવું સુચ્ય=શ્રુતજ્ઞાન જેને હેતુ તે સિદ્ધને (વંદિય ઇતિશેષઃ)-આ વિશેષણ વડે સંસાર સમુદ્રથી તારવામાં શ્રુતજ્ઞાનનું સંપૂર્ણ સામર્થ્ય દર્શાવ્યું-અથવા સિદ્ધાર્થોઃ=સિદ્ધ થયેલાં છે પ્રયોજન જેમનાં (મોક્ષ પ્રાપ્તિ થવાથી) એવા પુત્રવત્ ગણધરાદિ શિષ્યો જેને હતા તે શ્રી સિદ્ધાર્થસુત શ્રી મહાવીરસ્વામી કે જે સિદ્ધપદને પામ્યા છે તેને (વંદિય ઇતિ અધ્યાહાર) આ અર્થવડે શ્રી લગવંતની સંતતિ (શિષ્યપરિવાર) પણ મહા દલાતિશયવાળી હતી એમ નિવેદન કર્યું છે. આ કારણે જ લગવાન શુદ્ધિવંત પુરૂષોને પ્રણામ કરવા યોગ્ય છે. એવા

હવે એ આકરણના પ્રથમ સંબંધમાં બંધાદિકને^૧ અર્થ કહે છે.

બંધ—જવ પ્રદેશોની સાથે કર્મપુદ્ગલોનો દોહગોલક વ્યાપ્ત્યભિવત્ જે પરસ્પર સંબંધ થવો તે બંધ.

સંકેત—અન્ય કર્મરૂપે રહેલ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશને અન્ય કર્મરૂપે પરિણામવા તે સંકેત.

ઉદ્વર્તના—કર્મના સ્થિતિ-રસમાં વૃદ્ધિ કરવી તે ઉદ્વર્તના.

અપવર્તના—કર્મના સ્થિતિ રસને અલ્પ કરવા તે અપવર્તના.

ઉદીરણ—ઉદયકાલને નહિ પ્રાપ્ત થયેલ કર્મપુદ્ગલોનો ઉદયાવલિખામાં પ્રવેશ થવો તે ઉદીરણ.

ઉપશામના—ઉદય^૨, ઉદીરણ, નિધત્તિ ને નિકાચના એ ચાર કરણ ન પ્રવર્તી શકે એવી અવસ્થામાં કર્મને સ્થાપવું તે ઉપશામના.

નિધત્તિ—ઉદ્વર્તના ને અપવર્તના સિદ્ધાન્તમાં ૬ કરણો ન પ્રવર્તી શકે એવી અવસ્થામાં કર્મને સ્થાપવું તે નિધત્તિ.

નિકાચના—આકરણમાંથી^૩ કોઈ પણ કરણ ન પ્રવર્તિ શકે એવી અવસ્થામાં કર્મને સ્થાપવું તે નિકાચના.

એ પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા બંધ-સંકેતમાદિકના કરણહૂત જે

૧ જવતરહિ કરણથી થતાં કાલને.—બંધ એ કાલ છે તે જવન એ કરણ છે એ પ્રમાણે માત્ર સ્થાનને બાજુમાં.

૨ ઉદય એ કરણ નહિ, માત્ર કરણ પદ્યું સમાવિષ્ટપદ્યુત ઉદીરણ હિતિ કે કાલને જો.

૩ અપૂર્વકરણ સુસ્થાને એ નિર્ધારિત કર્મ કરણહૂત એ તેમજ વિષ્ણુ નિર્ધારિત અવસ્થાપદ્યુત કર્મ બાજુમાં આ વ્યાખ્યા એ અપ્રાપ્ત સ્થાનમાં પ્રગટ છે.

જીવ વીર્ય વિશેષો તે બંધન, સંક્રમણ ઇત્યાદિ કહેવાય છે (તથા પ્રકારની વ્યુત્પત્તિ હોવાથી) તે આ પ્રમાણે:—

બંધનકરણ—જે વીર્ય વિશેષ વડે કરીને આડ પ્રકારનું કર્મ બંધાય તે.

સંક્રમણકરણ—જે વીર્ય વિશેષ વડે અન્ય પ્રકૃત્યાદિ ચતુષ્ક ને અન્ય પ્રકૃત્યાદિચતુષ્ક રૂપે પરિણમાવાય તે.

ઉદ્વર્તનાકરણ—જે વીર્ય વિશેષ રૂપ પરિણતિ વડે કરીને કર્મના સ્થિતિરસમાં વૃદ્ધિ પમાડાય તે.

અપવર્તનાકરણ—જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિ વડે કર્મને સ્થિતિ-રસ અલ્પ કરાય તે.

ઉદીરણાકરણ—જે વીર્યવિશેષપરિણતિવડે ઉદયકાલ નહિ પ્રાપ્ત થયેલા દલિકને ઉદીરાય=ઉદયાવલિકામાં પ્રવેશ કરવાય તે.

ઉપશામના—જે વીર્યવિશેષપરિણતિવડે કર્મ ઉદય, ઉરણા, નિધત્તિ અને નિકાચનાકરણને અસાધ્ય (અયોગ્ય) થાય.

નિધત્તિ—જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિવડે કર્મ ઉદ્વર્તના-અવર્તના સિવાયનાં ૬ કરણને અયોગ્ય કરાય તે (પૃથોદરાદિ ગણ હોવાથી નિધત્તિ એવો શબ્દ નિબ્બન્ન થયો છે).

નિકાચના—નિકાચના એ શબ્દમાં કચ ધાતુ બં અર્થમાં છે. ને તિ ઉપસર્ગ નિતરામ=અત્યંત વાચક છે માટે ત વિધ સંકલિષ્ટ અધ્યવસાયમાં પરિણમેલા જીવને કર્મ જે સ્વયં અતિગાઢ બંધને પામે છે (અહિં સુધીમાં નિકચયતે રૂપ બને ને એ રૂપથી નિકાચના એવો શબ્દ બનતો નથી પણ નિકચના છે માટે નિકાચના શબ્દ બનાવવાને અર્થે પ્રેરક કર્મણીરૂપ કરાડે છે) ને તથા વિધ અનુકૂલતાવડે (અધ્યવસાય પ્રવૃત્તિ

અનુકૂલતાવડે) સહિત હોવાથી જીવજ તેમાં પ્રવર્ત્યે છતે પ્રયોક્તવ્યાપારોણિજ્ઞ એ શ્રી. મલયગિરિજીવૃત શાળાનુશાસનના છઠ્ઠા અધ્યાયનું 'પાંચમું' સૂત્ર લાગતાં નિકાચ્યતે જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિએ કરીને જીવવડે કર્મ અવશ્ય લોચ્યપણે વ્યવસ્થાપાય તે નિકાચના (અત્રે નિકાચ્યતે પરથી નિકાચના શબ્દ થયો જાણવો.)

અથવા અંધન અર્થમાં પ્રવર્તતો તત્ત્વ ધાતુ આરાદિ ગણનો પણ છે. (માટે ૧૦ મા ગણના શબ્દવત્ કર્મણિ પ્રયોગ ણિજ્ઞ પ્રત્યય લગાડ્યા વિના પણ બની શકે.) માટે જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિવડે કર્મ અવશ્ય લોચ્યપણે અધાય તે જીવવીર્ય પરિણતિનું નામ નિકાચના છે. ગાથામાં ચક્રાર સમુચ્ચય અર્થમાં છે, ને સ્તિ એ પદ સમાપ્તિ સૂચક છે. અર્થાત્ એટલાં જ કરણ છે પણ અધિક નથી.

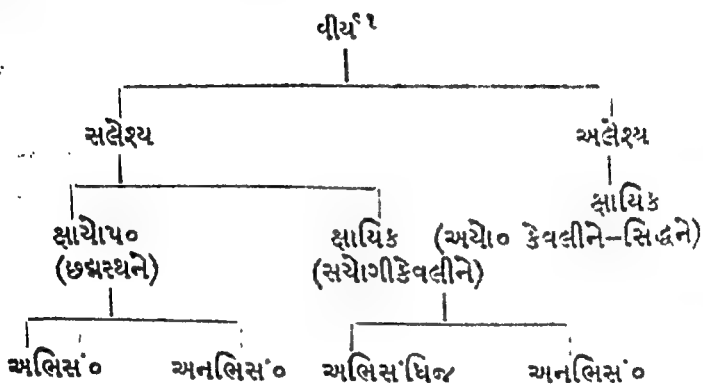
આ કરણો જીવના વીર્ય વિશેષરૂપ છે માટે પ્રથમ વીર્યના પ્રરૂપણા કરે છે.

મૂળ ગાથા ૩ જી.

વિરિયંતરાય દેસ, રક્ષણ સહરક્ષણ જા લક્ષ્મી ।
અભિસંધિજ મિયરં વા, તત્તો વિરિયં સલેસસ્ત ॥૩॥

ગાથાર્થ:—વીર્યાંતરાય કર્મના દેશદાયથી અથવા સર્વ-સયથી વીર્યલક્ષિ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં પણ સહેલ જીવની વીર્ય લક્ષિ અભિસંધિજ ને અનભિસંધિજ એમ બે પ્રકારની હોય છે.

પણ હોય છે. આ સ્થાને માત્ર સંલેશ્ય વીર્યનો અધિકાર હોવાથી તે જ વર્ણવાય છે. અમિસંધિજમિયરવા તત્તા નિરિયં સંલેશ્યસ્ત= તેથી તે ક્ષાયિક ને ક્ષાયોપશમિક વીર્યલગ્નિમાંથી સંલેશ્ય જીવનું વીર્ય અલિસંધિજ ને અનલિસંધિજ એમ બે બે પ્રકારનું હોય છે.

તેમાં જે બુદ્ધિપૂર્વક ધાવન^૨ વલ્ગનાદિ ક્રિયામાં જોડાય તે અલિસંધિજ વીર્ય અને ઇચ્છાપ્રવૃત્તિના અભાવે પણ જે વીર્ય ક્રિયાઓમાં જોડાયલું હોય તે અનલિસંધિજ વીર્ય કહેવાય. જે બુક્ત^૩ આહારને ધાતુ મલ રૂપે પરિણમાવવામાં અથવા એકેન્દ્રિયાદિ અસંજિ જીવોની તત્ તત્ ક્રિયામાં કારણભૂત જે વીર્ય તે અનલિસંધિજ વીર્ય છે. આ અલિસંધિજ અથવા અનલિસંધિજ

૧ કાર્યભેદે અથવા સ્વામિ ભેદે વીર્યના ભેદ હોય છે. તેમાં કાર્યભેદે કરીને ભેદવાળું વીર્ય એક જીવને એક સમયમાં અનેક પ્રકારનું હોય છે. ને સ્વામિભેદે ભેદવાળું વીર્ય એક જીવને એક સમયમાં એક પ્રકારનું હોય છે ને અનેક જીવની અપેક્ષાએ અનેક પ્રકારનું હોય છે. ૨ દોડવું, વળગવું વગેરે, ૩ આપેલા.

વીર્ય અવશ્ય યથાયોગ્ય^૧ સૂક્ષ્મખાદર^૨ પરિત્યન્દ રૂપ ક્રિયા સહિત છે, જે યોગ કહેવાય છે તે પણ એજ^૩ વીર્ય છે—આ વીર્યનાં એકાર્થવાચક નામ આ પ્રમાણે છે.

જોગો વિરિયં યામો, ઉચ્છાદ પરિક્રમો તદા ચિદ્દા ।

સર્જી સામત્યં ચિય, જોગસ્સ દ્વંતિ પજ્જાયા ॥

અર્થ:—યોગ, વીર્ય, યામ (ખળ), ઉત્સાહ, પરાક્રમ તથા ચેપ્ટા, શક્તિ, સામર્થ્ય, એ આઠ યોગના પર્યાય શબ્દ છે.

હવે આ યોગનું જ પરિણામાદિ હેતુપણું, ભેદ અને જીવ પ્રદેશોનાં વિષમપણે રહેવાનું કારણ એ ત્રણ વસ્તુને પ્રતિપાદન કરવાની ઈચ્છાવાળા આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪ થી.

પરિણામા લંબણ ગહણ, સાહણં તેણ લહ્ણનામતિગં ।

કજ્જાવમાતન્નોન્ન—પ્પવેસવિસમીકયપવેસં ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થ:—પરિણામ, આલંબન ને ગ્રહણ એ ત્રણ ક્રિયાનાં સાધનરૂપ (હેતુરૂપ) અને તે કારણે મનયોગ, વચનયોગ ને કાયયોગ એ ત્રણ નામને પ્રાપ્ત કરેલ છે તેણે. તથા કાર્યાભ્યાસ અને જીવપ્રદેશોના અન્યોન્ય પ્રવેશ વડે કરીને વિષમ કર્યું છે, જીવ પ્રદેશો તેણે એવો (ત્રણ વિદ્યેષણ વાળો) યોગ છે.

તે યોગ સંજ્ઞા વીર્ય વિશેષ વડે ઔષ્ણિકાદિ દેહ માટેના પુદ્ગલોને પ્રગમ અડણ કરે છે-અડણ કરીને ઔષ્ણિકાદિ દેહમાં પરિણમાય છે.

તથા ઉશ્વાસ, શ્વાસ ને મનોબોધ્ય પુદ્ગલોને પ્રગમ અડણ કરે છે, અડણ કરીને ઉશ્વાસાદિ રૂપમાં પરિણમીને છે, પરિણમાવીને તેને વિસર્જન કરવામાં (છોડવામાં) હેનુતા સામર્થ્ય વિશેષને ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે તે ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોને અવસંન છે, જેમ? મંદશક્તિવાળો કોઈક પુરૂષ નગરમાં પશ્ચિમમાં દરવાજાને અર્થે યજ્ઞિકાનું આલંબન લે છે (તેમ ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોના નિસર્જન માટે આલંબન રૂપ પ્રયત્નની અવશ્ય જરૂર છે) ત્યાર પછી તે ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોના આલંબનથી ઉત્પન્ન થયેલા સામર્થ્ય વડે તે તે ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોને વિસર્જે છે. (ત્યાગ કરે છે) માટે પરિણામ, આલંબન ને અડણ એ વળમાં યોગ રૂપ વીર્ય એજ હેનુ=આધન છે. (ઇતિ પરિણામાદિ હેનુતા).

૧ આ દૃષ્ટાંતનો કિપનમ આ પ્રમાણ છે:—જેમ મંદ શક્તિવાળો પુરૂષ-પ્રથમ લાકડીનો ટેકો કરે ને તે ટેકાથી ઉત્પન્ન થયેલા સામર્થ્ય વડે પગ ઉપાડી આગળ પગલું ભરે એ રીતે વારંવાર લાકડીને ટેકો ટેકો આગળ આગળ પગલાં ભરતો જાય. તેમ ઉશ્વાસ પુદ્ગલોને વારંવાર અવસંન કરી વિસર્જન કરે. એ અવસંનરૂપ પ્રયત્નથી જ વિસર્જન શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. અથવા બિલાડી જેમ શીકા તરફ કુદકો મારવાને પ્રથમ ને અંગ સંકોચ કરે છે, તે અંગ સંકોચરૂપ પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત થયેલા સામર્થ્ય વડે જ શીકા તરફ કુદકો મારવાની શક્તિ પેદા થાય છે. અને બિલાડીને જે અંગ સંકોચ એ આલંબન છે, તેમ ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોને વિસર્જન કરવામાં તથાવિધ પ્રયત્ન રૂપ આલંબન અવશ્ય હોય છે. (ઇતિ પંચસંક્રોધિ) અથવા પશુછપર ચડાવેલું બાણ આગળ ફેંકવાને માટે જેમ પ્રયત્ન પાછળ ખેંચવું પડે છે ને એ પશ્ચાદ્ધર્ષણરૂપ પ્રયત્નથી જ જેમ બાણને જે અગ્રગમન રૂપ શક્તિ પેદા થાય છે તેમ જ ઉશ્વાસાદિ વિસર્જનમાં જાણવું.

૨ દેહ પુદ્ગલોને ઉશ્વાસાદિવત્ વિસર્જનનો અભાવ હોવાથી અડણ

એ પ્રમાણે મન વચન ને કાયાના અવષ્ટાંશથી ઉત્પન્ન થયેલા તે યોગસંસક વીર્ય વડે યોગનાં મનયોગ, વચનયોગ, ને કાયયોગ એ ત્રણ નામ નિષ્પન્ન થયેલાં છે; ત્યાં કરણભૂત^૧ એવા મન વડે જે યોગ પ્રવર્તે તે મનોયોગ, વચન વડે જે યોગ પ્રવર્તે તે વચન યોગ અને કાયાવડે જે યોગ પ્રવર્તે તે કાયયોગ. (ઇતિ લેદાઃ)

એ પૂર્વોક્ત કથન તો એ પ્રમાણે સંભવે, પરંતુ જીવના સર્વ પ્રદેશોમાં ક્ષાયોપશમિક્યાદિ લબ્ધિ તુલ્ય હોતે પણ એકજ જીવના કેટલાએક પ્રદેશોમાં અધિક, કેટલાએક પ્રદેશોમાં હીન ને કેટલાએક પ્રદેશોમાં હીનતર એ પ્રમાણે વીર્યનું વિષમપણું ઉપલબ્ધ થાય છે તેનું શું કારણ ? તે કહે છે.

આત્મા જે પદાર્થ પ્રત્યે ચેષ્ટા^૨ કરે તે પદાર્થને કાર્ય કહે છે । કાર્યનું (પદાર્થનું) અભ્યાસ એટલે નજીકપણું—તથા જીવના સર્વ પ્રદેશોનો પરસ્પર પ્રવેશ એટલે શ્રૃંગલાવયવત્^૩ પરસ્પર જે શ્રંગબંધ વિશેષ, એ જ કારણથી જે જીવવીર્યવડે આત્મપ્રદેશો વિષમ રહેલા છે એટલે અધિક અલ્પ અલ્પતરાદિ સદ્ભાવથી વિસંદ્યુલ

રિણુમ એ જે જ ક્રિયા હોય, ને ઉચ્ચતાદિમાં મદલ, પરિણમન, આક્રાં-
ત ને વિસર્જન એ ચાર ક્રિયા પ્રવર્તે છે, પરંતુ વિસર્જન ક્રિયાને આક્રાં-
તમાં અંતર્ગત વા સદાની ગણીને ભિન્ન નહિ હેખવવાથી યોગને
સામાન્યતાઃ ૩ ક્રિયાનું સંચય કહેવાય છે.

૧ જીવ એ કર્તા, મન એ કરણ, ને વીર્ય પ્રકૃતિ એ ક્રિયા છે માટે
જીવે મનને કરણભૂત એકું વિશેષજ્ઞ આપ્યું છે. એ વિશેષજ્ઞ વચન-કાયાને
પણ લાજુ પડી શકે.

થયેલા (વિષમ થયેલા) છે તે જીવનીય તત્કાર્યાભ્યાસાન્યો-
 ઽન્યપ્રવેશવિપરીતપ્રદેશ (એવા વિશેષજીવાનું છે).

ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે:—હસ્તાદિક અવયવોમાં રહેલા જે
 આત્મપ્રદેશો ઉપાડવા યોગ્ય એવા ઘટાદિક પદાર્થની નિકટ હોય તે
 આત્મ પ્રદેશોને ઘટાદિ ઉપાડવામાં અધિક ચેષ્ટા હોય, તેથી દૂર-
 વર્તિ જે ખલાદિકમાં રહેલા આત્મપ્રદેશો તેને હીન ચેષ્ટા હોય, અને
 તેથી પણ અતિ દૂરવર્તિ પાદાદિક ગત આત્મપ્રદેશોને અત્યંત
 અલ્પ ચેષ્ટા હોય, એ સર્વ અનુભવ સિદ્ધ છે.

વળી પણ ઢેફાદિકનો ધા થયે છતે જો કે સમકાલે સર્વ પ્રદે-
 શોમાં વેદના ઉત્પન્ન થાય છે તો પણ જે આત્મપ્રદેશો અભિધાતક
 દ્રવ્યની નજીકમાં છે તે આત્મપ્રદેશોને અતિ તીવ્ર વેદના હોય અને
 શેષ આત્મપ્રદેશોને મંદ, મંદતર, મંદતમાદિ અનેક ભેદે વેદના
 હોય છે.

તેમ અત્રે પણ જીવ પ્રદેશોમાં કાર્ય દ્રવ્યની સમીપતાને લઈને
 ઉપજતું જે પરિસ્પન્દાત્મક^૧ વીર્ય તે કંઈક પ્રદેશોમાં અધિક તે
 કંઈક પ્રદેશોમાં હીન હીનતર ઇત્યાદિ ભેદે હોય છે.

એ પ્રમાણે એક જીવના સર્વ આત્મપ્રદેશોમાં વીર્યનું હીના-
 ધિકપણું તે જીવ પ્રદેશોનો પરસ્પર શ્રૃંખલાવયવવત્ સંબંધ હોવા-
 થી જ થાય છે. અન્યથા નહિ. તે આ પ્રમાણે—તે શ્રૃંખલાવયવોનો

૧ સહેસ્ય વીર્ય ૩ પ્રકારે હોય છે તે આ પ્રમાણે:—૧ આદ્યત વીર્ય=
 વડે અવરામણ વીર્ય—૨ લખ્ધિવીર્ય=વીર્યાંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમ વ
 થી પ્રગટ થયેલું વીર્ય—૩ પરિસ્પન્દ વીર્ય=લખ્ધિ વીર્યમાંથી જટક
 યર્ષ મન વચન ને કાયયોગ દ્વારા પ્રવર્તે તે. અત્રે વીર્યનું હીનાધિકપણું
 પરિસ્પન્દ વીર્યની અપેક્ષાએ જાણવું, અને લખ્ધિ વીર્યનો સર્વ આત્મપ્રદે-
 શેકસરખું જ હોય છે. અત્રે વીર્યના હીનાધિકપણાની વિવક્ષા ધણી છે
 પ્રસન્ને દેહેવા યોગ્ય છે.

પરસ્પર સંબંધ વિશેષ હોવાથી જ એક અવયવ ચલાયમાન થતાં બીજા પણ અવયવો ચલાયમાન થાય છે પરંતુ તદ્વાત એજ કે કંઈક અવયવો અદ્ય ને કંઈક અવયવો અદ્યતર ચલાયમાન થાય; સંબંધ વિશેષના અભાવે તો એક અવયવ ચલાયમાન થયે બીજા અવયવનું ચલાયમાનપણું અવશ્યભાવે ન હોય. જેમ ગાય અને પુરૂષ એ બેને સંબંધ વિશેષનો અભાવ હોવાથી ગાય ચલાયમાન થતાં પુરૂષનું પણ ચલપણું અવશ્યભાવે કેમ હોય ? માટે કાર્ય-દ્રવ્યનો અભ્યાસ અને જીવ પ્રદેશોનો પરસ્પર સંબંધ એ બે કારણથી જ કંઈક જીવ પ્રદેશોમાં અધિક વીર્ય ને કંઈક પ્રદેશોમાં અદ્ય-અદ્યતર એ પ્રમાણે વીર્યનું વિષમપણું ઉપજવું વિરોધવાળું નથી. (ઇતિ જીવપ્રદેશે વીર્ય વિષમાવસ્થાન હેતુ).

એ પ્રમાણે વીર્યનું પ્રતિપાદન કરીને હવે એજ વીર્યનું જનન્યપણું, અજનન્યપણું, ઉત્કૃષ્ટપણું ને અનુત્કૃષ્ટપણું જણાવવાને પ્રરૂપણા કરવાની ઇચ્છાવાળા આચાર્યશ્રી આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર કહે છે.

ચૂલ ગાથા ૫ મી.

અવિભાગ ચગ્ગ ફહુગ, અંતર ઠાણં અણંતરોવણિહા ।
જોગે પરંપરા બુદ્ધિ, સમય જીવપ્પ વહુ ગંચ ॥૫॥

ગાથાર્થ:—યોગ સંબંધી પ્રકરણમાં અવિભાગ પ્રરૂપણા,

વર્ગણા પ્રરૂપણા, સ્પર્ધક પ્રરૂપણા, અંતર પ્રરૂપણા, સ્થાન પ્રરૂપણા, અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા, વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા, સમય પ્રરૂપણા અને જીવાત્મબહુત્વ પ્રરૂપણા એ પ્રમાણે ૧૦ અર્થાધિકાર કહેવાશે.

ટીકાર્થ:—યોગના વર્ણનમાં અવિભાગ પ્રરૂપણાદિ ૧૦ અર્થાધિકાર છે. તેમાં બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્ર વડે જે વીર્યાંશનો વિભાગ ન કરી શકાય તે વીર્યાંશ અવિભાગ કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે અત્રે જીવનું વીર્ય બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્રથી છેદાતાં છેદાતાં ત્યારે વિભાગ ન આપે ત્યારે તે અંત્યનો અંશ અવિભાગ કહેવાય. તે વીર્યાં વિભાગ જીવના અકેક પ્રદેશમાં જેટલા સંભવે છે તેટલા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬ ઠી.

પન્ના છેયણ છિન્ના, લોગાસંઘેજગપ્પણસસમા ।
અવિભાગા એકેકે, હોંતિ પણસે જહન્નેણ ॥ ૬ ॥

ગાથાર્થ:—સર્વજની બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્ર વડે છેદાયા છતાં જે વીર્યાંવિભાગો થયા તે એકેક જીવ પ્રદેશે વીચારતાં જઘન્યથી પણ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ જીવના પ્રત્યેક પ્રદેશે અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ વીર્યાંવિભાગો હોય છે પરંતુ પ્રથમ કહેલા જઘન્યપદના વીર્યાંવિભાગોથી અ ઉત્કૃષ્ટ પદના વીર્યાંવિભાગો અસંખ્યગુણા જાણવા.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત (ક્રીડિત અવિભાગ પ્રરૂપણા) માણે અવિભાગ પ્રરૂપણા કહીને હવે વર્ગણા પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭ મી.

પણસાણ સવા, અવિભાગા સવતો ય ધોવતમા
ત વગ્ગણા જહન્ના, અવિભાગહિયા પરંપરઓ ॥ ૭ ॥

હવે તે વર્ગજાઓ કેટલી છે તેનું નિરૂપણ કરવાને અર્થે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૮ મી.

સેઢિઅસંખિઅમિત્તા, ફહુગ મેત્તો અણંતરા નત્થિ
જાંવ અસંખાલોગા, તોવીયાઈં ય પુવ્વસમા ॥૮॥

ગાથાર્થ:—શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ વર્ગજાઓનું એક સ્પર્ધક હોય, ને અહિંથી આગળ યાવત્ અસંખ્ય લોકાકાશન પ્રદેશ જેટલી અનંતર વર્ગજાવાળા જીવપ્રદેશો નથી, તદનંતર દ્વિતીયાદિક સ્પર્ધકની દ્વિતીયાદિ વર્ગજાઓ પ્રથમ સ્પર્ધકની વર્ગજાઓ સરખી કહેવી.

ટીકાર્થ:—અહિં ધનીકૃત લોકની એકેક પ્રદેશ પંક્તિરૂપ જે શ્રેણિ તેના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ પ્રદેશો તેટલી પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળી વર્ગજાઓના સમુદાયનું પ્રથમ સ્પર્ધક થાય. સ્પર્ધક એટલે જેને વિષે વર્ગજાઓ ઉત્તરોત્તર? વૃદ્ધિ? વડે કરીને સ્પર્ધા કરે તે સ્પર્ધક કહેવાય.

એ પ્રમાણે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કરીને હવે અન્તર પ્રરૂપણા કહે છે. પત્તી અણંતરાનત્થિ=અહિંથી એટલે પ્રથમ સ્પર્ધકગત અત્યંત વર્ગજાથી આગળ અનંતર વર્ગજાવાળા જીવપ્રદેશો નથી, અર્થાત્ અહિંથી આગળ એકેક વીર્યાવિભાગ વૃદ્ધિ વડે નિરંતરપણે વધતા એવા જીવપ્રદેશો નથી, પરંતુ સાન્તર જીવપ્રદેશો છે તે આ પ્રમાણે:—

એવી અસંખ્ય સૂચી શ્રેણિઓ (સોપના આકારે લાંબી) હોય તેવી શ્રેણિઓ અત્રે જાણવી.

૧ એક પછી એક

૨ એકાન્તર વૃદ્ધિ વડે

પ્રથમ વર્ગદ્વારી આગળ એક વીર્યવિભાગાધિક ઉવપ્રદેશનો સુદાય તે ત્રીજી વર્ગદ્વાર-એ વીર્યવિભાગાધિક ઉવપ્રદેશનો સંચુ-
તે ત્રીજી વર્ગદ્વાર, એ પ્રમાણે ક્રેલિના અસંખ્યાતમે ભાગે
ત્રી વર્ગદ્વારો છે તેટલી (અસંખ્ય) વર્ગદ્વારો થાય ત્યાં
કહેવું; અને એ વર્ગદ્વારોનો સંસુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધક.

ત્યાંથી આગળ યુગ: એકવીર્યવિભાગાધિક ઉવપ્રદેશો ન હોય
તેમજ એ ત્રણ ચાવત સંખ્યાત વિર્યવિભાગાધિક ઉવપ્રદેશો મળુ
ન હોય, પરંતુ અસંખ્ય દોષાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ અસંખ્ય વીર્યવિ-
ભાગાધિક ઉવપ્રદેશો હોય છે, તેથી એ ઉવપ્રદેશોનો સંસુદાય તે
ત્રીજી સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગદ્વારો. ત્યાંથી આગળ એકેક વીર્યવિભાગની
દૃષ્ટિએ દ્વિતીયાદિ વર્ગદ્વારો, ત્યાં સુધી ક્રેલયસંખ્યેય ભાગ પ્રદેશ
પ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવી, અને એ વર્ગદ્વારોનો સંસુદાય તે
ત્રીજી સ્પર્ધક છે. એ પ્રમાણે અસંખ્ય સ્પર્ધકો કહેવાં.

(હતિ અન્તર સહિત સ્પર્ધક પ્રરૂપણ)

એ પ્રમાણે સ્પર્ધક પ્રરૂપણ કરીને હવે સ્થાનપ્રરૂપણ કહે છે.

શૂળ ગાથા ૯ મી.

સેવિઅસંચિમેત્તાહં, ફહુગાહં જહનયં ટાણં
ફહુગપરિહાદિજજત, જૈહુલસંગૌ અસંજ

હવે તે વર્ગીણાઓ કેટલી છે તેનું નિરૂપણ કરવાને અર્થે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૮ મી.

સેદિ અસંખિ અમિત્તા, ફહુગ મેત્તો અણંતરા નસિ
જાંવ અસંખાલોગાં, તોવીયાઈં ચ પુવસમા ॥૮॥

ગાથાર્થ:—શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ વર્ગીણાઓનું એક સ્પર્ધક હોય, ને અહિંથી આગળ યાવત્ અસંખ્ય લોકાકાશન પ્રદેશ જેટલી અનંતર વર્ગીણાવાળા જીવપ્રદેશો નથી, તદનંતર દ્વિતીયાદિક સ્પર્ધકની દ્વિતીયાદિ વર્ગીણાઓ પ્રથમ સ્પર્ધકની વર્ગીણાઓ સરખી કહેવી.

ટીકાર્થ:—અહિં ધનીકૃત લોકની એકેક પ્રદેશ પંક્તિરૂપ જે શ્રેણિ તેના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ પ્રદેશો તેટલી પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળી વર્ગીણાઓના સમુદાયનું પ્રથમ સ્પર્ધક થાય. સ્પર્ધક એટલે જેને વિષે વર્ગીણાઓ ઉત્તરોત્તર? વૃદ્ધિ? વડે કરીને સ્પર્ધા કરે તે સ્પર્ધક કહેવાય.

એ પ્રમાણે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કરીને હવે અનંતર પ્રરૂપણા કહે છે. યત્તી અણંતરાનત્થિ=અહિંથી એટલે પ્રથમ સ્પર્ધકગત અત્યંત વર્ગીણાથી આગળ અનંતર વર્ગીણાવાળા જીવપ્રદેશો નથી, અર્થાત્ અહિંથી આગળ એકેક વીર્યાવિભાગ વૃદ્ધિ વડે નિરંતરપણે વધતા એવા જીવપ્રદેશો નથી, પરંતુ સાન્તર જીવપ્રદેશો છે તે આ પ્રમાણે:—

એવી અસંખ્ય મૂચી શ્રેણિઓ (સોપના આકારે હાંખી) હોય તેવી શ્રેણિઓ અત્રે જાણવી.

૧ એક પછી એક

૨ એકાત્તર વૃદ્ધિ વડે.

તેમજ ત્રીજા યોગસ્થાનમાં પણ પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણના અવપ્રદેશો દ્વિતીય યોગસ્થાનના અંત્ય સ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણના વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યાવિભાગે કરીને અધિક છે એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં જાણવું.

જો એમ પૂછતા હો કે તે સર્વ યોગસ્થાનો કેટલાં છે ? તો હીએ છીએ કે સર્વ યોગસ્થાનો પણ શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ જ છે. અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે હવે અનંત હોવાથી અને પ્રત્યેક જીવમાં એકેક યોગસ્થાનની પ્રાપ્તિ હોવાથી યોગસ્થાનો પણ અનંત હોઈ શકે છે. તો યોગસ્થાનો શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ જ છે એમ કેવી રીતે કહેવાય ?

ઉત્તર:—એમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે સરખા એવા એકેક યોગસ્થાનમાં સ્થાવર હવે અનંત વર્તતા હોય છે, તેથી સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ પણ સર્વ યોગસ્થાનો શ્રી સર્વજ્ઞની બુદ્ધિ વડે વિચારતાં યદ્યોક્ત પ્રમાણવાળાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. ન્યૂન પણ નહિ ને અધિક પણ નહિ.

(ઇતિસ્થાન પ્રરૂપણા.)

૧ અથવા પ્રથમ યોગસ્થાનની છેલ્લી વર્ગણમાં રહેલ વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વિર્યાવિભાગવાળા બીજા યોગસ્થાનની પહેલી વર્ગણના અવ પ્રદેશો છે અને બીજા યોગસ્થાનની સર્વાંત્ય વર્ગણ ગત વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યાવિભાગવાળા તૃતીય યોગસ્થાનગત સર્વાંત્ય વર્ગણવાળા અવપ્રદેશો છે. (ઇતિ એકાધિકા વ્યાખ્યા.) એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં જાણવું.

૨ સ્થાવર પ્રાયોગ્ય અસંખ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રત્યેક યોગસ્થાને અનંત અથવા અસંખ્ય હવે વર્તતા હોય છે. અને તત્ત્વ પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રતિ યોગસ્થાને અસંખ્ય અથવા સંખ્ય હવે વર્તે છે ને કદાચિદ કોઈ યોગસ્થાન (તત્ત્વ પ્રાયોગ્ય) યત્ન પણ હોય છે, એ પ્રમાણે એક યોગસ્થાને અનેક હવેને વર્તવાપણું હોવાથી શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ અનંત યોગસ્થાનો અનંત હવેમાં પાત્રો રહેાય છે.

ટીકાર્થ:—અત્ર પૂર્વોક્ત શ્રેણ્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકોનો સમૂહ તે જઘન્ય યોગસ્થાન છે. આ યોગસ્થાન પરલવના પ્રથમ સમયમાં વર્તતા અને સર્વોદય વીર્યવાળા એવા સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવને હોય છે તેથી અધિક વીર્યવાળા અન્ય જીવના જે સર્વોદય વીર્યવાળા જીવપ્રદેશોનો સમુદાય તે (ખીજ યોગ્યસ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની) પ્રથમ વર્ગણા, તેથી એકવીર્યાવિભાગાધિક જીવપ્રદેશોના સમુદાયની બીજી વર્ગણા, જે વિર્યાવિભાગાધિક જીવપ્રદેશોના સમુદાયની ત્રીજી વર્ગણા, અને ત્રણ વિર્યાવિભાગાધિક જીવપ્રદેશોના સમુદાયની ચોથી વર્ગણા. એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ વર્ગણાઓ થાય. એ શ્રેણ્યસંખ્યેયલાગ પ્રમાણ વર્ગણાઓનો સમુદાય તે (દ્વિતીય યોગસ્થાનનું) પ્રથમ સ્પર્ધક, એ પ્રમાણે પ્રથમ યોગસ્થાનમાં દર્શાવેલા પ્રકાર વડે દ્વિતીયાદિ સ્પર્ધકો પણ કહેવાં તે પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકો થાય. એ સ્પર્ધકોનો સમુદાય તે બીજું યોગસ્થાન.

તેથી અધિક વીર્યવાળા અન્ય જીવને પૂર્વદર્શિત પ્રકારવડે ત્રીજું યોગસ્થાન કહેવું એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અધિક અધિક વીર્યવાળા અન્ય અન્ય જીવની અપેક્ષાએ યોગસ્થાનો પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન આવે.

અને ખીજ યોગસ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાના જીવપ્રદેશો પ્રથમ યોગસ્થાનના અંત્યસ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણાના વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યાવિભાગો કરીને અધિક છે.

૧ એક પ્રાદેશિક સૂચી શ્રેણિના અસંખ્યાતમે લાગ નેટલા આકાશ પ્રદેશ નેટલા ઇતિ સર્વત્ર.

૨ નિગોદ-ભવના=સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિભવના.

૩ સૂક્ષ્મ નિગોદના.

૪ પૂર્વ યોગસ્થાન ગત વીર્યાપેક્ષાએ અધિક ઉચ્ચ અને યોગ્યસ્થ ગત વીર્યાપેક્ષાએ હીન.

૫ સૂક્ષ્મનિગોદ જીવને. ૬ અંતિમ.

તેમજ ત્રીજા યોગસ્થાનમાં પણ પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણના અવપ્રદેશો દ્વિતીય યોગસ્થાનના અંત્ય સ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણના વીર્યાવિલાગોથી અસંખ્ય ગુણુ વીર્યાવિલાગે કરીને અધિક છે એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં જાણવું.

જો એમ પૂછતા હો કે તે સર્વ યોગસ્થાનો કેટલાં છે ? તો કહીએ છીએ કે સર્વ યોગસ્થાનો પણ ઐશ્વર્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણુ જ છે. અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે જીવો અનંત હોવાથી અને પ્રત્યેક જીવમાં એકેક યોગસ્થાનની પ્રાપ્તિ હોવાથી યોગસ્થાનો પણ અનંત હોઈ શકે છે. તો યોગસ્થાનો ઐશ્વર્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણુ જ છે એમ કેવી રીતે કહેવાય ?

ઉત્તર:—એમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે સરખા એવા એકેક યોગસ્થાનમાં સ્થાવર જીવો અનંત વર્તતા હોય છે, તેથી સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ પણ સર્વ યોગસ્થાનો શ્રી સર્વજ્ઞની બુદ્ધિ વડે વિચારતાં યદ્યોક્ત પ્રમાણુવાળાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. ન્યૂન પણ નહિ ને અધિક પણ નહિ.

(ઇતિસ્થાન પ્રરૂપણા.)

૧ અથવા પ્રથમ યોગસ્થાનની છેલ્લી વર્ગણમાં રહેલ વીર્યાવિલાગોથી અસંખ્ય ગુણુ વીર્યાવિલાગવાળા ખીજા યોગસ્થાનની પહેલી વર્ગણના જીવ પ્રદેશો છે અને ખીજા યોગસ્થાનની સર્વાંત્ય વર્ગણા ગત વીર્યાવિલાગોથી અસંખ્ય ગુણુ વીર્યાવિલાગવાળા તૃતીય યોગસ્થાનગત સર્વાંત્ય વર્ગણવાળા જીવપ્રદેશો છે. (ઇતિ એકાર્થિકા વ્યાખ્યા.) એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં જાણવું.

૨ સ્થાવર પ્રાયોગ્ય અસંખ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રત્યેક યોગસ્થાને અનંત અથવા અસંખ્ય જીવો વર્તતા હોય છે. અને ત્રણ પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રતિ યોગસ્થાને અસંખ્ય અથવા સંખ્ય જીવો વર્તે છે ને કદાચિત્ કોઈ યોગસ્થાન (ત્રણ પ્રાયોગ્ય) સ્વન્ય પણ હોય છે, એ પ્રમાણે એક યોગસ્થાને અનેક જીવોને વર્તવાપણું હોવાથી ઐશ્વર્યસંખ્યેય લાગ માત્ર યોગસ્થાનો અનંતજીવોમાં પામી શકાય છે.

ટીકાર્થ:—અત્ર પૂર્વોક્ત શ્રેણ્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ સ્પર્ધાનો સમૂહ તે જઘન્ય યોગસ્થાન છે. આ યોગસ્થાન પરભવના પ્રથમ સમયમાં વર્તતા અને સર્વાંશ વીર્યવાળા એવા સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવને હોય છે તેથી અધિક વીર્યવાળા અન્ય જીવના જે સર્વાંશ વીર્યવાળા જીવપ્રદેશોનો સમુદાય તે (ખીજ યોગસ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની) પ્રથમ વર્ગણ, તેથી એકવીર્યાવિલાગાધિક જીવપ્રદેશોનો સમુદાયની ખીજ વર્ગણ, જે વિર્યાવિલાગાધિક જીવપ્રદેશોના સૂક્ષ્મ જીવની ત્રીજી વર્ગણ, અને ત્રણ વિર્યાવિલાગાધિક જીવપ્રદેશોનો સમુદાયની ચોથી વર્ગણ. એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ વર્ગણઓ થાય. એ શ્રેણ્યસંખ્યેયલાગ પ્રમાણ વર્ગણઓનો સમુદાય તે (દ્વિતીય યોગસ્થાનનું) પ્રથમ સ્પર્ધક, એ પ્રમાણે પ્રથમ યોગસ્થાનમાં દર્શાવેલા પ્રકાર વડે દ્વિતીયાદિ સ્પર્ધકો પણ કહેવાં તે પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે ત્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકો થાય. એ સ્પર્ધકોનો સમુદાય તે ખીજી યોગસ્થાન.

તેથી અધિક વીર્યવાળા અન્ય જીવને પૂર્વદર્શિત પ્રકારવડે ત્રીજી યોગસ્થાન કહેવું એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અધિક અધિક વીર્યવાળા અન્ય અન્ય જીવની અપેક્ષાએ યોગસ્થાનો પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે ત્યાં સુધી સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન આવે.

અને ખીજ યોગસ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણના જીવપ્રદેશો પ્રથમ યોગસ્થાનના અંત્યસ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણના વીર્યાવિલાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યાવિલાગો કરીને અધિક છે.

૧ એક પ્રદેશિદિ સૂચી શ્રેણિના અસંખ્યાતમે લાગ જેટલા આકાશ પ્રદેશ તેટલા ઇતિ સર્વત્ર.

૨ નિગોદ જીવના સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિભવના.

૩ સૂક્ષ્મ નિગોદના.

૪ પૂર્વ યોગસ્થાન ગત વીર્યાપેક્ષાએ અધિક ઉધ્ધર્ અને યોગ્યસ્થાન ગત વીર્યાપેક્ષાએ દીન.

૫ સૂક્ષ્મનિગોદ જીવને. ૬ અંતિમ.

તેમજ ત્રીજા યોગસ્થાનમાં પણ પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણના અવપ્રદેશો દ્વિતીય યોગસ્થાનના અંત્ય સ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણના વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યાવિભાગે કરીને અધિક છે એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં જાણવું.

જો એમ પૂછતા હો કે તે સર્વ યોગસ્થાનો કેટલાં છે ? તો કહીએ છીએ કે સર્વ યોગસ્થાનો પણ ઐશ્વર્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ જ છે. અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે જો અનંત હોવાથી અને પ્રત્યેક જીવમાં એકેક યોગસ્થાનની પ્રાપ્તિ હોવાથી યોગસ્થાનો પણ અનંત હોઈ શકે છે. તો યોગસ્થાનો ઐશ્વર્યસંખ્યેય લાગ પ્રમાણ જ છે એમ કેવી રીતે કહેવાય ?

ઉત્તર:—એમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે સરખા એવા એકેક યોગસ્થાનમાં સ્થાવર જીવો અનંત વર્તતા હોય છે, તેથી સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ પણ સર્વ યોગસ્થાનો શ્રી સર્વજ્ઞની બુદ્ધિ વડે વિચારતાં યદ્યોક્ત પ્રમાણવાળાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. ન્યૂન પણ નહિ ને અધિક પણ નહિ.

(ઇતિસ્થાન પ્રરૂપણા.)

૧ અથવા પ્રથમ યોગસ્થાનની હેતુ વર્ગણમાં રહેલ વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વિર્યાવિભાગવાળા બીજા યોગસ્થાનની પહેલી વર્ગણના અવ પ્રદેશો છે અને બીજા યોગસ્થાનની સર્વાંત્ય વર્ગણ ગત વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યાવિભાગવાળા તૃતીય યોગસ્થાનગત સર્વાંત્ય વર્ગણવાળા અવપ્રદેશો છે. (ઇતિ એકાર્થિકા વ્યાખ્યા.) એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં જાણવું.

૨ સ્થાવર પ્રાયોગ્ય અસંખ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રત્યેક યોગસ્થાને અનંત અથવા અસંખ્ય જીવો વર્તતા હોય છે. અને ત્રસ પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રતિ યોગસ્થાને અસંખ્ય અથવા સંખ્ય જીવો વર્તે છે ને કદાચિત્ કોઈ યોગસ્થાન (ત્રસ પ્રાયોગ્ય) રહ્યું પણ હોય છે, એ પ્રમાણે એક યોગસ્થાને અનેક જીવોને વર્તવાપણું હોવાથી ઐશ્વર્યસંખ્યેય લાગ માત્ર યોગસ્થાનો અનંતજીવોમાં પામી શકાય છે.

હવે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણાનો અવસર છે ત્યાં ઉપનિધાન માર્ગણ; અન્વેષણ, તે ઉપનિધા કહેવાય. ધાતુઓના અનેક હોવાથી ઉપનિધાન એ શબ્દનો અર્થ માર્ગણ^૧ (અન્વેષણ-કર્મ) એવો થાય છે તે અનંતર=એટલે અનુક્રમ એ એ પદ મંગીને તરોપનિધા એટલે અનંતર (પૂર્વાનંતર) યોગસ્થાનની અપેક્ષા ઉત્તર^૨ યોગસ્થાનનું સ્પર્ધકના સંબંધમાં જે કંઈ અન્વેષણ કરું તે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કહેવાય તે કહે છે.

અહિં પ્રથમ યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ દ્વિતીયાદી યોગસ્થાનોમાં પ્રત્યેકે અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ નેટલા સ્પર્ધકની વૃદ્ધિ હોય અર્થાત્ એક અંગુલ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમે ભાગે નેટલા આકાર પ્રદેશ હોય તેટલા પ્રમાણનાં સ્પર્ધકો પૂર્વ પૂર્વ યોગસ્થાનગત સ્પર્ધકોની અપેક્ષાએ આગળ આગળના યોગસ્થાનમાં અધિક અધિક હોય છે, એ તાત્પર્ય છે.

જે એમ પૂછતા હો કે આગળનાં દ્વિતીયાદિ યોગસ્થાનોમાં પૂર્વનાં પ્રથમાદિ યોગસ્થાનથી અધિક અધિક સ્પર્ધકો હોય છે તે કેવી રીતે સમજાય ? તે કહીએ છીએ કે—અત્રે પ્રથમ યોગસ્થાન ગત વર્ગણાઓની અપેક્ષાએ દ્વિતીય યોગસ્થાનગત વર્ગણાઓ મૂળથીજ હીન હીનતર હોય પ્રદેશોવાળી હોય છે. (કારણ કે અધિક અધિક વીર્યવાળાં હોય પ્રદેશો ઓછા ઓછા હોવાથી) તેથી અત્રે ઘણી વિચિત્ર વર્ગણાઓના સંભવથી પૂર્વોક્ત સ્પર્ધકબાહુલ્ય ઉપજી શકે છે. એજ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર યોગસ્થાનોમાં પૂર્વ પૂર્વ યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકોથી સ્પર્ધકોનું અધિકાધિચ્છણું વિગરવું.

(ઇતિ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા.)

૧ માર્ગણ શબ્દનો અર્થ જે કે શોધવું એવો થાય છે. પરંતુ આ સ્થાને કહેવું એવા અર્થમાં છે.

૨ આગળના યોગસ્થાનનું.

૩ સર્વ હોવાના પ્રદેશની સંખ્યા વૃદ્ધ છે છતાં જે વીર્યવિભાગની

એ પ્રમાણે અતંતરોપનિધા પ્રકૃપણા કહીને હવે પરપરોપ-
નેદા કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં 'પર'પરથી તે ઉપનિધા એટલે
અર્થે તે પરપરોપનિધા તેની પ્રકૃપણા કરવાની ઇચ્છાવાળા
અર્થાદેશી આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦ મી.

સેઢિઅસંસ્થિયમાગં, ગંતું ગંતું હવંતિ દુગુણાઈ
પહ્લાસંસ્થિયમાગો, નાણાગુણ હાણિઠાણાણિ ॥૧૦॥

ગાથાર્થ:—પ્રથમ યોગસ્થાનથી પ્રારંભીને શ્રેણિના અસંખ્યા-
તને પ્રમાણે યોગસ્થાનને અતિક્રમીને જતાં જતાં તે તે યોગસ્થાન આવે
તે તે યોગસ્થાનમાં ક્રિયુષુ ક્રિયુષુ સ્પર્ધકો હોય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ યોગ-
સ્થાનથી પાછળ હટતાં ક્રિયુષુ ક્રિયુષુ હાનિસ્થાને હોય, તે ક્રિયુષુ
વૃદ્ધિ અને ક્રિયુષુ હાનિવાળાં યોગસ્થાને તે સર્વ પશ્યોપમના
અસંખ્યાતના લાગતા સમય પ્રમાણ હોય.

ટીકાર્થ:—પ્રથમ યોગસ્થાનથી પ્રારંભીને શ્રેણિના અસંખ્યા-
તને લાગે તેટલા આકાશ પ્રદેશ તેટલાં યોગસ્થાન જઈને
એટલે અતિક્રમી અતિક્રમીને તે તે આગમનું યોગસ્થાન આવે
તે તે યોગસ્થાનમાં પૂર્વયોગસ્થાનની અવેશ્ણાએ સ્પર્ધકો બનવાં
બનવાં થાય, તાત્પર્ય એ છે કે પ્રથમ યોગસ્થાનમાં જેટલાં
વૃદ્ધિને ઉત્કૃષ્ટો, હીન હીન અખ્યાતના વતા ભણ તે સર્વ પ્રદેશોની
ઉત્કૃષ્ટ અંતરવર્તમાની અવિસ્તારથીજ પૂરાય, અને અંતરવર્તમાની અવિ-
સ્તારથી સર્વોત્તમી અવિસ્તાર અવસ્થા હોય છે અને તે સર્વોત્તમ હોયને
અંતરવર્તમાનેજ અર્થાત છે. માટે અંતર સર્વોત્તમ (અંતરવર્તમાના
અવસ્થા રૂપ) તથા યોગસ્પર્ધકો અવિસ્તારવાળા ઉત્તમો અવિસ્તાર હોય

૧ અંતરવર્તમાને જેટલોય યોગસ્થાન જોઈને અંતરે અંતરે.

૨ શ્રેણિઅખેદ લાગ પ્રમાણે યોગસ્થાનથી પાછળના (પૂર્વેના)
યોગસ્થાનની.

સ્પર્ધકો છે તેની અપેક્ષાએ શ્રેણ્યસંખ્યેયલાગ પ્રમાણુ યોગસ્થાને ઉલ્લંઘીને આગળના અનંતર યોગસ્થાનમાં યમણાં સ્પર્ધક થયે પુનઃ પણ તે? યોગસ્થાનથી શ્રેણ્યસંખ્યેયલાગ પ્રમાણુ યોગસ્થાને ઉલ્લંઘીને જે યોગસ્થાન આવે તેમાં પણ યમણાં? સ્પર્ધકો હોય છે એ પ્રમાણુ પુનઃ પુનઃ ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અંતિમ યોગસ્થાન આવે.

પુનઃ પૂર્વ પૂર્વ યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ દ્વિગુણ દ્વિગુણ સ્પર્ધક વાળાં યોગસ્થાનો કેટલાં હોય તે કહે છે—પહ્લાસંખ્યમાનો સૂક્ષ્મ અદ્વાપદ્યોપમના અસંખ્યાતમે લાગે જેટલાં સમયો તેટલો દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્પર્ધકવાળાં યોગસ્થાનો હોય. પુનઃનાનાગુણદાનિઠાના ધતિ=અનેક પ્રકારનાં જે ગુણ હાનિસ્થાન એટલે દ્વિગુણ સ્પર્ધક વાળાં યોગસ્થાનો તે પણ પદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગવતિ સમય પ્રમાણુ હોય છે તે આ પ્રમાણુ—સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનથી આરંભીને નીચે નીચે ઉતરતાં જ્યારે શ્રેણ્યસંખ્યાપ્રમાણુ યોગસ્થાનો ઉલ્લંઘન થાય ત્યારે નીચેના અનંતર યોગસ્થાનને વિષે અંતિમ (સર્વોત્કૃષ્ટ) યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અર્ધાં સ્પર્ધકોની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્યાંથી પુનઃ પણ તેટલો યોગસ્થાનો અતિકાંત થયે છતાં નીચેનાં અનંતર યોગસ્થાનને વિષે અર્ધાં સ્પર્ધકો થાય એ પદ્ધતિને અનુસારે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી જરૂર યોગસ્થાન આવે. એ પ્રમાણુ દ્વિગુણહાનિ રચના તે દ્વિગુણ વૃદ્ધિસ્થાન જેટલાંજ છે. વળી જે આ દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાન અથવા દ્વિગુણ હાનિસ્થાનો તે સર્વથી અલ્પ છે. પુન એક દ્વિગુણ

૧ જેમાં યમણાં સ્પર્ધક કલાં તે યોગસ્થાનથી.

૨ જેમાં પ્રથમ યમણાં સ્પર્ધક થયાં છે. તે યોગસ્થાનગત સ્પર્ધક

૩ પ્રથમ દ્વિગુણહાનિ યોગસ્થાનગત સ્પર્ધકથી અર્ધ, પ્ર

૪ પ્રથમ યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ યોગસ્થાન આવે.

૫ પદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગવતિ સમય પ્રમાણુ માત્ર હોવાથી.

વૃદ્ધિ વા દિશુલુ હાનિસ્થાનના અંતરમાં^૧ જે યોગસ્થાને છે તે અસંખ્ય^૨ સુધી છે.

જે પ્રમાણે પરપરોપનિધા પ્રકૃપણ કરીને હવે વૃદ્ધિ પ્રકૃપણ કરીને કરીને.

મૂળ ગાથા ૧૧ મી.

બુદ્ધી હાણિ ચડકં, તમ્હાકાલોત્ય અંતિમહીણં
અંતોમુહુત્તમાવલિ, અસંખભાગો ચ સેસાણં ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—યોગસ્થાનેની હાનિવૃદ્ધિ ચાર ચાર પ્રકારની છે તેથી અત્રે તે વૃદ્ધિ હાનિસ્થાને કાળ અ: પ્રમાણે છે:—અંત્યની વૃદ્ધિને હાનિ એ કહે: કાળ અંતર્હૃદૃત્ પ્રમાણ છે તે શેષ ત્રણ વૃદ્ધિ હાનિને કાળ અવલિના અસંખ્યતમા કાળ પ્રમાણ છે.

સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન સુધીનાં યોગસ્થાનોનો ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થિતકાળ ચારથી આઠ સમય સુધી, અને આઠથી ઉતરતાં ચાવત્ જ સમય સુધીનો છે.

ટીકાર્થ:—જે વૃદ્ધિની આદિ ચારથી આરંભીને હોય તે અવસ્થિતકાલ નીચામક સમયોની ચતુરાદિ વૃદ્ધિ કહેવાય. તે વળી ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ૮ સમય આવે. અહિંથી આગળ પુનઃ સમયોની હાનિ કહેવી તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી જ સમય આવે. તે ચતુરાદિ વૃદ્ધિ પ્રયાંપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદના જઘન્ય યોગસ્થાનથી આરંભીને આઠ સમય સુધી કહેવી. ત્યાંથી આગળ હાનિ કહેવી તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન આવે. એ ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થિત કાળ કહ્યો. એનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે:—

સર્વોદ્ધર્મીયં વંત પર્યાપ્ત^૧ સૂક્ષ્મનિગોદજીવના જઘન્ય યોગસ્થાનથી આરંભીને શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણ જે યોગસ્થાનો તે ઉત્કૃષ્ટથી ચાર સમય સુધી અવસ્થિત રહે છે. ત્યાંથી આગળનાં શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણ યોગસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાંજ યોગસ્થાનો છ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાંજ યોગસ્થાનો સાત સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન આઠ સમય સુધી—તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન સાત સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન પાંચ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન ૪ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન ૩ સમય સુધી ને તેથી આગળનાં શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણ અંતિમ યોગસ્થાનો જ સમય સુધી અવસ્થિત રહે છે.

૧ સર્વ જીવોને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં (કરણ અપર્યાપ્તાવસ્થામાં) યોગની અવસ્થા વૃદ્ધિ હોય છે. માટે ચતુરાદિ સમય પ્રરૂપણ પર્યાપ્ત નિગોદના જઘન્ય યોગસ્થાનથી કરી.

૨ એ જગતને તેજ યોગસ્થાન એટલા કાળ સુધી નિરંતર

એ પ્રમાણે યોગસ્થાનોમાં જીવેનો ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થાન કાળ હીને હવે જઘન્ય અવસ્થાન કાળ કહે છે.

મૂળગાથા ૧૩ મી.

एगसमयं जहन्नं, ठाणाणप्पाणि अट्टसमयाणि ।
उभओ असंखगुणियाणि, समयसोऊणठाणाणि॥१३॥

ગાથાર્થ:—સર્વ યોગસ્થાનોનો જઘન્ય અવસ્થાનકાળ એક સમય માત્ર છે, અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનો અલ્પ છે, અને ઉભય પાર્શ્વવર્તિ એકેક સમય હીન યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળાં સર્વ યોગસ્થાનોનું જઘન્યથી એક સમય માત્ર અવસ્થાન છે. વળી પણ જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોઢ યોગ્ય અસંખ્ય યોગસ્થાનો કે જેનો પૂર્વે કાળનિયમ દર્શાવ્યો નથી તે યોગસ્થાનોની જઘન્યથી અથવા ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક સમયની જ રહીતિ છે, કારણ કે સર્વ અપર્યાપ્ત જીવો અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં વર્તતા છતા પ્રતિ સમય અસંખ્યગુણ યોગવૃદ્ધિએ વધે છે, તેથી તે યોગસ્થાનોનું અવસ્થાન એક સમયસુધી જ હોય છે.

(ઇતિ સમય પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સમયપ્રરૂપણા કરીને હવે એ ચતુ:સામયિકાદિ યોગસ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ કહે છે.

અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનો અલ્પ છે; કારણ કે શેષ સંપત્તિ

અથવા તે યોગસ્થાને જીવ એટલા કાળ સુધી રહી શકે છે તે પછી અવસ્થા પ્રાંતર થાય.

૧ કરણ અપર્યાપ્ત જીવો.

૨ આઠ સમયની રિયતિવાળાં તે અષ્ટસામયિક. ઇતિ સર્વત્ર.

સામયિકાદિ યોગસ્થાનોની અપેક્ષાએ અતિ અલ્પ છે માટે—તે અષ્ટ સામયિક યોગસ્થાનોથી પૂર્વોત્તરરૂપ^૧ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે, કારણ^૨ કે સ્થિતિ અલ્પ છે માટે, તે એ સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો બન્ને બાજુનાં પરસ્પર તુલ્ય સંખ્યાવાળાં છે. તેથી પણ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ છસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પણ ઉભય પાર્શ્વવર્તિ પંચસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પણ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ ચતુઃસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ ત્રિસામયિક^૩ યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે, તેથી પણ દ્વિસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે.

સમયસોઝણઠાણાણિ ઇતિ=સમયશઃ એટલે અષ્ટ સામયિક યોગસ્થાનોથી એકેક સમય ન્યૂન સ્થિતિવાળાં જે અષ્ટ સામયિક યોગસ્થાનોથી વ્યતિરિક્ત^૪ એવાં સપ્ત સામયિકાદિ યોગસ્થાનો તેનું અલ્પબહુત્વ કહ્યું.

એ પ્રમાણે ચતુઃ સામયિકાદિક યોગસ્થાનોનું અલ્પ બહુત્વ

૧ યવમધ્યરૂપ અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનોથી પૂર્વભાગવર્તિ અને અપ્રમાગવર્તિ એ બન્ને પ્રકારનાં સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો તે “ પૂર્વોત્તર રૂપ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો ” કહેવાય. ઇતિ સર્વં.

૨ અધિક સ્થિતિવાળાં યોગસ્થાનો અલ્પ હોય ને ન્યૂન સ્થિતિવાળાં યોગસ્થાનો અધિક હોય એ નિયમ હોવાથી.

૩ યોગસ્થાનોની સ્થિતિના ચતુરો પૂર્વભાગ ચાર સમય સુધીનો છે, ને ઉત્તરભાગ એ સમય સુધીનો છે, તેથી ચાર સમય સુધીની સ્થિતિએ ઉભય પાર્શ્વવર્તિ છે ને ત્રણ વાર એ સમયની સ્થિતિ માત્ર એક ઉત્તર પાર્શ્વવર્તિ જ છે, માટે એ બે સ્થિતિમાં ઉત્તર પાર્શ્વવર્તિ તથા સ્વસ્થાને હલપણ^૫ કહ્યું નથી.

કહ્યું અને હવે તે યોગશાનોમાં વર્તતા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયાતિ ૧૪ બ્રહ્મ
લેહમાં જઘન્યોત્કૃષ્ટ યોગનું અપર્યાપ્ત હોય છે.

મૂળ ગાથા ૧૪ મી.

સવ્વત્યોવો જોગો, સાહારણ મુહુમપદમસમયમ્મિ
વાયરવિયતિયચરમણ, સન્નપજ્જતગજહન્નો ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ જીવને પ્રથમ સમયે
સર્વથી જઘન્ય (અલ્પ) યોગ હોય, અને બાહર એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય,
ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય અને સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય એ
સાત અપર્યાપ્ત જીવનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણો યોગ હોય.

ટીકાર્થ:—અહિં “ અસંખ્ય ગુણ ” એ શબ્દ વારંવાર
આવે છે તેનો આગળની ગાથામાંથી સંબંધ કરેલો છે. સૂક્ષ્મલઙ્ઘિ
અપર્યાપ્ત સાધારણ વનસ્પતિજીવનો લવના પ્રથમ સમયે વર્તતાને
જે જઘન્યયોગ તે સર્વથી અલ્પ છે, તેથી લવપ્રથમસમયે વર્તતા લઙ્ઘિ
અપર્યાપ્તા બાહર એકેન્દ્રિયનો જઘન્યયોગ અસંખ્ય ગુણો છે, તેથી
લવપ્રથમસમયે વર્તતા લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તા દ્વીન્દ્રિય જીવનો જઘન્ય
યોગ અસંખ્ય ગુણો હોય, તેથી લવપ્રથમસમયે વર્તતા લઙ્ઘિ
અપર્યાપ્તા ત્રીન્દ્રિય જીવનો જઘન્યયોગ અસંખ્યગુણો, તેથી લવ
પ્રથમ સમયે વર્તતા લઙ્ઘિ અપર્યાપ્તા ચતુરિન્દ્રિય જીવનો જઘન્ય
યોગ અસંખ્ય ગુણો, તેથી લવપ્રથમસમયે વર્તતા લઙ્ઘિ અપર્યાપ્ત
અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો જઘન્યયોગ અસંખ્ય ગુણો, તેથી લવપ્રથમ
સમયે વર્તતા લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તા સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો જઘન્યયોગ
અસંખ્ય ગુણો હોય છે.

મૂળ ગાથા ૧૫ મી.

આઈ દુગુક્કોસોસિં, પજ્જત્તજહન્નગેયરે ચ કમા
ઉક્કોસ જહન્નિયરો, અસમત્તિયરે અસંખગુણો ॥૧૫॥

ગાથાર્થઃ—તેથી પ્રથમના બે જીવલેદનો^૧ ઉત્કૃષ્ટયોગ તથા એજ બે પર્યાપ્તાનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટયોગ તથા શેષ^૨ અપર્યાપ્ત જીવોનો ઉત્કૃષ્ટયોગ તથા તેજ પર્યાપ્તા જીવોનો જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટયોગ અનુક્રમે અસંખ્યગુણો છે.

ટીકાર્થઃ—અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અને બાહર એકેન્દ્રિય રૂપ જે પ્રથમના બે જીવલેદ તેનો ઉત્કૃષ્ટયોગ અનુક્રમે અસંખ્યગુણો કથનીય છે, તે આ પ્રમાણેઃ—લઘ્વિ અપર્યાપ્તક સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયના જઘન્યયોગથી લઘ્વિઅપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મનિગોદનો^૩ ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્ય ગુણો, તેથી પણ લઘ્વિઅપર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો. સિં પજ્જત્તજહ્નગેયરેયકામા એટલે એ સૂક્ષ્મ અને બાહર એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત બે જીવલેદનો જઘન્ય અને ઇતર=ઉત્કૃષ્ટ યોગ તે અનુક્રમે અસંખ્યગુણો કહેવો. તે આ પ્રમાણેઃ—લ૦ અપ૦ બા૦ એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટ યોગથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોદનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પણ પર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોદનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યગુણો.

લ્લોમજહ્નિયરો અસમત્તિયરે અસંખ્યગુણો ધતિ.

અસમત્ત=અપર્યાપ્ત જે દ્વીન્દ્રિયાદિ તેને વિષે લ્લોમ=ઉત્કૃષ્ટ યોગ અને રયરે=ઇતર જે પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિ તેને વિષે જહ્ન=જઘન્ય તથા રયરે=ઉત્કૃષ્ટ યોગ અનુક્રમે અસંખ્ય ગુણો કહેવો. તે આ પ્રમાણેઃ—

પ૦ બા૦ એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટ યોગથી લ૦ અપ૦ દ્વીન્દ્રિયને:

૧ સૂક્ષ્મ સાધારણ એકેન્દ્રિય, બાહર એકેન્દ્રિય.

૨ દ્વીન્દ્રિયાદિ બંન્ધ.

૩ સૂક્ષ્મ સાધારણ, વસ્તુપ્રતિ તેજ સૂક્ષ્મ નિર્લેદ શ્રેયસ્ય ને.

ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી લઠ અપઠ ત્રીન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ
 યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી લઠ અપઠ ચતુરિન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ
 અસંખ્યગુણો, તેથી લઠ અપઠ અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ
 અસંખ્યગુણો, તેથી લઠ અપઠ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ
 અસંખ્યગુણો, તેથી પઠ દ્વીન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો,
 તેથી પઠ ત્રીન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પઠ ચતુરિન્દ્રિ-
 યનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પઠ અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો
 જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પઠ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ
 અસંખ્યગુણો, તેથી પઠ દ્વીન્દ્રિયનો ઉઠ યોગ અસંખ્યગુણો,
 તેથી પઠ ત્રીન્દ્રિયનો ઉઠ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પઠ ચતુરિ-
 ન્દ્રિયનો ઉઠ યોગ અસંખ્ય ગુણો, અત્રે 'પર્યાપ્ત' શબ્દથી સર્વત્ર
 કરણુ પર્યાપ્તા જાણવા.

મૂળગાથા ૧૬ મી.

અમણાણુત્તરગેવિજ્ઞ, ભોગભૂસિગયત્તદ્વયતણુગેસું ।
 કમસો અસંખગુણીઓ, સેસેસુ ય જોગુ ઉક્કોસા ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:—અસંજ્ઞિ, અનુત્તર, ઐવેચક, અકર્મભૂમિગત
 મનુષ્યતિર્યંચ, તૃતીય દેહધારી એ સર્વમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ
 યોગ હોય, એ સિવાય શેષ ચતુર્ગતિકે જીવોમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગ
 અસંખ્યગુણો હોય.

ટીકાર્થ:—અમણત્તિ=અમના ઇતિ=એટલે અસંજ્ઞિમાં યોગ
 કહેવો તે આ પ્રમાણે:—પઠ ચતુરિન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટ યોગથી પર્યાપ્તક
 અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી અનુત્તર
 વિમાનમાં ઉત્પન્ન થનાર દેવોનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી
 વેચક દેવોને ઉઠ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી યુગલિક તિર્યંચ
 જીવોનો ઉઠ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પણ આહારક શરીરીને

૬૦ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી શેષ દેવ, નારક, તિર્યંચ, મનુષ્યોનો
 ૬૦ યોગ અસંખ્યગુણો. અસંખ્યેય ગુણાકાર તે સર્વત્ર સૂક્ષ્મક્ષેત્ર
 યથોપમતા અસંખ્યાતમા લાગના સમય શશિપ્રમાણુ જાણવો.
 ગાધામાં તદ્યતણુમેષું એટલે વૃત્તિયાતનુ=ત્રીજી દેહ આહારક જા-
 ણવી. (૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈજસ, ૫ કાર્મણુ
 એ અનુક્રમથી)

જીવલેદે જઘન્યોત્કૃષ્ટ યોગના અદ્યપખહુત્વની સ્થાપના.

૧	૬૦ અપ૦ સૂક્ષ્મ નિગોદનો	જઘન્યયોગ	અદ્ય
૨	” ” બાહર એકંદ્રિયનો	”	તેથી અસંખ્ય ગુણ
૩	” ” હીન્દ્રિયનો	”	”
૪	” ” ત્રીન્દ્રિયનો	”	”
૫	” ” ચતુરિન્દ્રિયનો	”	”
૬	” ” અસંખિ પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૭	” ” સંખિ પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૮	” ” સૂક્ષ્મ નિગોદનો	કૃષ્ટ યોગ	”
૯	” ” બાહર નિગોદનો	”	”
૧૦	પર્વાં સૂક્ષ્મ નિગોદનો	જઘન્ય યોગ	”
૧૧	” ” બાહર એકંદ્રિયનો	”	”
૧૨	” ” સૂક્ષ્મ નિગોદનો	કૃષ્ટ યોગ	”
૧૩	” ” બાહર એકંદ્રિયનો	”	”
૧૪	૬૦ અપ૦ હીન્દ્રિયનો	કૃષ્ટ યોગ	”

		કૃત્ય યોગ	અસંગત અર્થ
૧૫	„ ત્રીન્દ્રિયનો		
૧૬	„ ચતુરિન્દ્રિયનો	„	„
૧૭	„ અસંજિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૧૮	„ સંજિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૧૯	પર્યાં દ્વિન્દ્રિયનો	જઘન્ય યોગ	„
૨૦	„ ત્રીન્દ્રિયનો	„	„
૨૧	„ ચતુરિન્દ્રિયનો	„	„
૨૨	„ અસંજિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૨૩	„ સંજિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૨૪	„ દ્વિન્દ્રિયનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	„
૨૫	„ ત્રીન્દ્રિયનો	„	„
૨૬	„ ચતુરિન્દ્રિયનો	„	„
૨૭	„ અસંજિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૨૮	„ અનુત્તર દેવનો	„	„
૨૯	„ ઐવેયક દેવનો	„	„
૩૦	„ યુગલિક તિં મં નો	„	„
૩૧	„ આહારક શરીરીનો	„	„
૨	„ શેષ દેવોનો	„	„
૩૩	„ શેષ નારકોનો	„	„

૨ વર્ગણા પ્રરૂપણા.

વર્ગણા પ્રારંભ—અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ વીર્યાવિભાગથી.

પ્રતિવર્ગણાએવીર્યાવિભાગ—અનુક્રમે અધિકાધિક અસંખ્ય લોકપ્રદેશપ્રમાણ.

પ્રતિવર્ગણામાં જીવપ્રદેશ—ધનતોકાસંખ્યભાગવર્તિ અસંખ્યપ્રતરપ્રદેશપ્રમાણ.

૩ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા.

પ્રતિસ્પર્ધકે વર્ગણા—શ્રેણ્યસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ.

૪ સ્થાનપ્રરૂપણા.

પ્રતિસ્થાને સ્પર્ધક—શ્રેણ્યસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ.

સર્વ યોગસ્થાન—

” ”

૫ અન્તરપ્રરૂપણા.

અન્તરવર્ગણાપ્રારંભ—યોગસ્પર્ધકોતૃપ્તવર્ગણા અગ્રે એક વીર્યાવિભાગાધિકથી.

અન્તરસ્પર્ધકમાં વર્ગણા—અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ.

એક યોગસ્થાનમાં અન્તરસ્પર્ધક—યોગસ્પર્ધકતુલ્ય.

૬ અનન્તરોપનિધાપ્રરૂપણા.

પૂર્વ યોગસ્થાનથી પર યોગસ્થાનમાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકો અધિક છે.

૭ પરપરોપનિધા પ્રરૂપણા.

શ્રેણ્યસંખ્યભાગાતિક્રમે—દ્વિગુણ દ્વિગુણ સ્પર્ધક.

દ્વિગુણવૃદ્ધિયોગસ્થાન—સૂક્ષ્મભાદ્ધાપલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ.

દ્વિગુણહાનિ સ્થાન—

અપાંતરાલવર્તિ યોગસ્થાન—દ્વિગુણવૃદ્ધિ ” ” હાનિસ્થાનથી ” ”

” અંગુણ.

૮ વૃદ્ધિપ્રકરણા:

જીવને યોગસ્થાનની વૃદ્ધિ હાનિ ધાય છે તે આ પ્રમાણે—

૧ અસંખ્યભાગાધિક	આ ૩ વૃદ્ધિમાંની કોઈ પણ એક વૃદ્ધિમાં એકજીવ ઉત્કૃષ્ટથી આવડીના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી વર્તે.
૨ સંખ્યભાગાધિક	
૩ સંખ્યગુણાધિક	
૪ અસંખ્યગુણાધિક—અંતર્મુદ્ધર્ત સુધી એક જીવમાં વર્તે.	

(ઇતિવૃદ્ધિ)

૧ અસંખ્યભાગ હીન	આ ૩ હાનિમાંની કોઈ પણ એક હાનિમાં એકજીવ ઉત્કૃષ્ટથી આવડીના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી વર્તે.
૨ સંખ્યભાગ હીન	
૩ સંખ્યગુણ હીન	
૪ અસંખ્યગુણ હીન—આ હાનિ એક જીવમાં ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુદ્ધર્ત સુધી વર્તે.	

(ઇતિહાનિ)

૯ સમય પ્રકરણા.

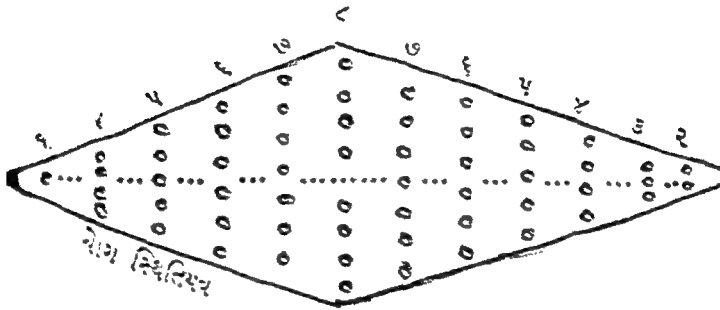
પ્રાનોના ૧૨ વિભાગ પડે છે. તેનાં નામાદિકની સ્થાપના તથા વાદિ સ્થાપના આ પ્રમાણે:—

વિભાગનું નામ	યોગસ્થાનની સંખ્યા	સમય સ્થિતિ ઉ૦—જ૦	વિભાગમાં અલ્પ અહત્વ
૧ એક સામયિક	ત્રેણ્યસંખ્યેય ભાગપ્રમાણ	૧—૧	૧
૨ ચતુઃ સામયિક	„	૪—„	સર્વાધિક
૩ પંચ સામયિક	„	૫—„	અસંખ્યગુણુહીન
૪ પદ્મ સામયિક	„	૬—„	„
૫ સપ્ત સામયિક	„	૭—„	„
૬ અષ્ટ સામયિક	„	૮—„	„
૭ સપ્ત સામયિક	„	૭—„	અસંખ્યગુણુ
૮ પદ્મ સામયિક	„	૬—„	„
૯ પંચ સામયિક	„	૫—„	„
૧૦ ચતુઃ સામયિક	„	૪—„	„
૧૧ ત્રિ સામયિક	„	૩—„	„
૧૨ દ્વિ સામયિક	„	૨—„	„

૧ દર્મપ્રકૃતિ ગ્રંથે પ્રથમ વિભાગ સંખ્યા અલ્પઅહત્વ દર્શાવેલું નહિ થાયે તે પછી અત્રે દર્શાવ્યું નથી—પુનઃ આ અલ્પઅહત્વ જુદી રીતે વ્યુત્પન્ન છે. ને શ્રી ગ્રંથકારે દર્શાવેલ અલ્પઅહત્વ ઉપરક્રમકૃતિની સ્થાપનાથી નિર્ણય.

(ઇતિ યોગસ્થાનની સામયિક વિભાગ સ્થાપના)

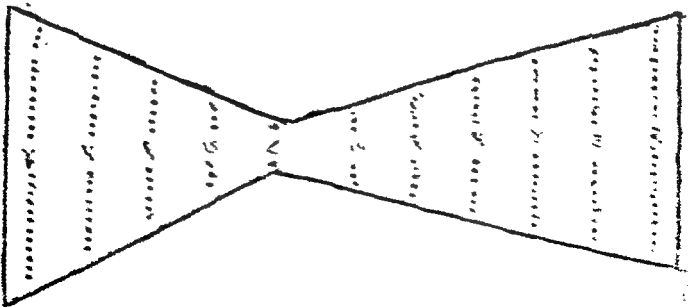
આ. ૧૨ વિલાગાત્મક યોગસ્થાનો સમયાવસ્થાનની હીનાધિકતાની અપેક્ષાએ યવકૃતિ રૂપ થાય છે. તે યવકૃતિ આ પ્રમાણે:—

આ યોગસ્થિતિયવની સમજ આ પ્રમાણે:—

યવનો મધ્યલાગ જેમ સ્થૂલ (મોટો) હોય છે તેમ યોગરૂપ યવનો મધ્ય વિલાગ આકારસમય જેવડી મોટી નિયતિવાળો છે—ને યવની પૂર્વોત્તરરૂપ બન્ને બાજુએ જેમ હીનહીન છે તેમ યોગરૂપ યવના અષ્ટસમયાત્મક મધ્યવિલાગથી સમ્પન્નસામયિકાદિ પૂર્વોત્તર પાર્શ્વ વિલાગો અનુક્રમે હીનહીન સ્થિતિવાળો છે.

સ્થાપનામાં ૧-૪-૫ વિગેરે હૃદ્વાધો બિંદુઓ સમયસ્થિતિ-દર્શક છે—ને તિર્યગ્બિંદુઓ તે યોગસ્થાન વિલાગની ઐહિ બહુવી. યોગસ્થાનોના ૧૧ વિલાગનું અરૂપબહુત્વ રમરૂકની આકૃતિએ છે. તે રમરૂકની આકૃતિ આ પ્રમાણે:—

આ આકૃતિની સમજ આ પ્રમાણે છે:—

જેમ ઉમરકનો મધ્યભાગ અતિ ગાદ્ય (સાંકડો) હોય છે તેમ આ યોગરૂપ ઉમરકના મધ્યવિભાગરૂપ અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનો અલ્પ છે. ને ઉમરકના પ્રત્યેકના ગાદ્ય ભાગ જેમ અલ્પતા અલ્પતા હોય છે તેમ આ યોગરૂપ ઉમરકના પ્રત્યેકના પાર્શ્વરૂપ સપ્તસામયિકાદિ વિભાગો અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ અગિદઅધિક છે, ને જાણનાં સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો પરસ્પર સમસંખ્યાવાળાં છે. જે રીતે જાણે જાણના યાવત્ અતુ:સામયિક યોગસ્થાન વિભાગ મુખીના સર્વ વિભાગ પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી ઉત્તરપાર્શ્વવર્તિ ત્રિસામયિક ને દ્વિસામયિક યોગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ છે.

શ્રી અંધકારે ૧ સામયિકરૂપ પ્રથમ વિભાગનું અલ્પબહુત્વ દર્શાવ્યું નથી માટે અત્રે ૧૨ વિભાગને સ્થાને ૧૧ વિભાગ ન અલ્પ કર્યા છે. પરંતુ હીનસ્થિતિવાળાં યોગસ્થાન અધિક હોય એ નિયમથી એક સામયિક યોગસ્થાનો સર્વથી અધિક સંભવે છે. પછી શ્રી બહુશ્રુત કહે તે સત્ય.

(ઇતિ સમય પ્રરૂપણા.)

૧૦ જીવાલ્પબહુત્વ પ્રરૂપણા.

આ અલ્પબહુત્વ ટીકાર્થમાં યંત્રરૂપે દાખલ કરેલ છે ત્યાંથી જોવું. તથા ઔદારિકાદિ વર્ગણાનું વર્ણન ને યંત્રટીકાર્થથી જાણવું. એ પ્રમાણે સવિસ્તર યોગપ્રરૂપણા કરીને હવે એ યોગવડે જ રહે છે તે કહે છે:—

મૂળગાથા ૧૭ મી.

તયણુરૂવં, પરિણમઈ ગિન્નિહજ્ઞ પંચતણૂ ।
વાલંવઈ, માસાણુ મણત્તણે સંધે ॥ ૧૭ ॥

ગાથાર્થ:—[જીવ] યોગવડે તદનુસારે પાંચ શરીર પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલસ્કંધોને અહણ કરીને પાંચ શરીરપણે પરિણુમાવે તથા ભાષા, ઉદ્ધાસ ને મનપ્રાયોગ્યસ્કંધોને તદનુરૂપે અવલંબે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા યોગવડે જીવ તત્પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલસ્કંધોને યથાયોગ અહણ કરીને પાંચ શરીરપણે પરિણુમાવે અર્થાત્ પાંચ શરીરપણે પરિણુમાવે. પુનઃ તે પુદ્ગલોને કેવા પ્રકારે અહણ કરે? એમ જો પૂછતા હો તો કહે છે કે તદનુરૂપં=યોગને અનુરૂપે. તે આ પ્રમાણે—જઘન્યયોગે વર્તતો જીવ અદ્યપરકંધોને અહણ કરે, મધ્યમયોગે વર્તતો મધ્યમ સ્કંધોને અને ઉત્કૃષ્ટયોગે વર્તતો જીવ ઘણા સ્કંધોને અહણ કરે. અંતરે પણ કહ્યું છે કે:—

જોગણુરૂપં જીવા, પરિણામંતીદ ગિન્નિહં દલિયં ॥

અર્થ:—અહિં જીવો યોગને અનુસારે દલિકને અહણ કરીને પરિણુમાવે છે. અથવા તદનુરૂપં માં તત્ શબ્દવડે પાંચ શરીરનો સંબંધ લઇએ તો તદનુરૂપં=પાંચ શરીરાનુરૂપ એટલે પાંચ શરીર પ્રાયોગ્યપણે પુદ્ગલસ્કંધોને અહણ કરે એવો પણ અર્થ થાય.

તથા ભાષા, શ્વાસોર્ચ્છાસ ને મનોપ્રાયોગ્ય પુદ્ગલોને પ્રથમ અહણ કરે, અહણ કરીને ભાષાદિપણે પરિણુમાવે, પરિણુમાવીને તત્તિસર્જ હેતુ સામર્થ્યવિશેષને ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે તે પુદ્ગલસ્કંધોને અવલંબે, તદનંતર તે આલંબનથી ઉત્પન્ન થયું છે, સામર્થ્ય વિશેષ જેને એવો ધરો છતો (તે પુદ્ગલસ્કંધોને) વિસર્જે, અન્યથા નહિ, તે આ પ્રમાણે:—

જેમ બિલાટો પોતાના અંગને ઉર્ધ્વ દેંકવાને અર્થે પ્રથમ

૧ તત્ શરીરપણે પરિણુમવાની પ્રાયોગ્યતાવાળા.

૨ પ્રથમનો અર્થ પુદ્ગલોનું હિનાધિઅવસ્થાપણું દલિયં ને અન્ય ખીલે અર્થે અહણ થતા પુદ્ગલોમાં અધિ સંબંધી પ્રાયોગ્યતા દર્શાવે છે.

સંકોચના મિત્રથી અવલોકે છે, તદનંતર તેના આત્મગતથી ઉત્પન્ન થયેલા સામર્થ્યવાળો થયો છતો તે અંગોને ઉર્જા ફેંકે છે, અન્યથા ફેંકી શકતો નથી. (કારણ કે) સંસારી જીવોત્ત્વીર્વ દ્રવ્યના નિર્મિત્તથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, એ વચન પ્રમાણ હોવાથી અહીં પણ તેમજ વિચારવું.

અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે હવે મોગવડે તદ્દનુરૂપ પુદ્ગલોને પ્રસૂ કરે છે ને અવલંબે છે એમ કહ્યું. ત્યાં કયા પુદ્ગલો પ્રસૂ કરવામાં યોગ્ય ને કયા પુદ્ગલો પ્રસૂ કરવામાં અયોગ્ય છે. (એ પ્રશ્નને શિષ્યનાં પ્રશ્નનો અવકાશ હોવાથી આશંકા કરીને) પ્રસૂ પ્રાયોગ્ય ને અપ્રસૂ પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલ વર્ગભાષ્યો કહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૮-૧૯-૨૦

परमाणु संखऽसंखाऽ, णंतपएसा अभव्वणंतगुणा
सिद्धाणणंतभागो, आहारगवग्गणा तितणू ॥१८॥
अग्गहणंतरियाउ, तेयग भासा मणे थ कम्मेय
धुव अधुव अच्चित्ता, सुन्नाचउ अंतरेसुप्पि ॥१९॥
पत्तेगत्तणुसु वायर, सुद्धमनिगोए तहा महाखंधे
गुणनिप्पन्नसनामो, असंखभागंगुलवगाहो ॥२०॥

ગાથાર્થ—પરમાણુ વર્ગણા, સંખ્યાતાણુક વર્ગણા, અસં-
ખ્યાતાણુક વર્ગણા ને અનંતાણુક વર્ગણા, એ સર્વ વર્ગણાઓ ભવને

૧ ઔદારિક, વૈક્રિય, ને આહારક એ ત્રણ વર્ગીણાને અંતરાલે અમ્હણુ વર્ગીણાઓનો વિસ્વાદ હોવાથી અગ્રહણંતરિયાડ એ સૂત્ર પૂર્વેકા ત્રણ વર્ગીણાને અતિક્રમીને રાખેલું છે. યથા આહારસરીરિંદિયપજ્જતી આણપાણ માત્રમણે સૂત્રવત્, ધતિ ચૂલિકૃતાદ્યઃ.

અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય છે અને, અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમાલાગપ્રમાણ પ્રદેશોની વર્ગણા તે (જીવને) ત્રણ શરીરપણે ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા છે. ૧૮

તથા અગ્રહણ વર્ગણાએ કરીને અંતરિત તૈજસ, ભાષા, ઉન્વાસ, મન, અને કાર્માણ વર્ગણા છે, તદનંતર ધ્રુવાચિત્ત ને અધ્રુવાચિત્ત વર્ગણા છે, તદનંતર ચાર શૂન્ય વર્ગણાઓ છે, તે ચાર શૂન્ય વર્ગણાના અંતરાલમાં ને ઉપર ॥ ૧૯ ॥

પ્રત્યેકશરીરિ, બાહરનિગોદ, સૂક્ષ્મનિગોદ, તથા મહાસ્કંધ એ ચાર વર્ગણાઓ છે. એ પ્રત્યેક વર્ગણાઓ ગુણ નિષ્પન્ન નામવાળી છે. ને પ્રત્યેક વર્ગણાનો અવગાહ અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલો છે. ॥ ૨૦ ॥

ટીકાર્થ:—એકેક પરમાણુરૂપ, તથા સંખ્યાત પરમાણુના સમુદાયરૂપ અસંખ્યાત પરમાણુના સમુદાયરૂપ અને અનંત પરમાણુના સમુદાયરૂપ વર્ગણા હોય છે, ત્યાં એકેક પરમાણુઓ તે પરમાણુ વર્ગણા. અહિં “ વર્ગણા ” શબ્દ સમુદાયવાચક છે તેથી એકેક પરમાણુને વિષે જે વર્ગણા શબ્દ કહ્યો છે તે અનેક' પર્યાયના આરોપની અપેક્ષાએ બાંધવો. જે પુનઃ પરમાણુનામવર્ગણા પરમાણુવર્ગણા=પરમાણુઓની વર્ગણા (પરમાણુનો સમુદાય) તે પરમાણુ વર્ગણા એવી વ્યુત્પત્તિ કરીએ તે ગગતમાં જેટલા પરમાણુઓ છે તેટલા સર્વ પરમાણુનો સમુદાય તે પરમાણુ વર્ગણા એમ પ્રાપ્ત થાય, તે તેના જેવે તે તેના જેવે સર્વ પરમાણુના સમુદાયને — વર્ગણાની અવગાહના

અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલી હોય. એ સૂત્ર વિરોધવાનું થાય, કારણ કે એકેક પરમાણુઓ સર્વલોકમાં રહેલા હોવાથી. (અવગાહના સર્વલોક પ્રમાણ થાય. ઇતિ શેષઃ)

તથા જે પરમાણુનો સમુદાય તે દ્વિપ્રદેશસ્કંધવર્ગણા, ત્રણ પરમાણુનો સમુદાય તે ત્રિપ્રદેશસ્કંધવર્ગણા, ચાર પરમાણુનો સમુદાય તે ચતુષ્પ્રદેશસ્કંધવર્ગણા એવી રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી સંખ્યાતવર્ગણાઓ થાય. તથા અસંખ્યાત પરમાણુના સમુદાયરૂપ અસંખ્ય^૧ વર્ગણાઓ કહેવી, કારણ કે અસંખ્યાતના અસંખ્ય લેદ છે. ત્યાંથી આગળ અનંતપરમાણુના સમુદાયરૂપ અનંતવર્ગણાઓ કહેવી, કારણ કે અનંતના અનંતલેદ છે.

મૂળથી આરંભીને એ સર્વ વર્ગણાઓ અલ્પ પરમાણુવાળા અને સ્થૂલ પરિણામી હોવાથી જીવને અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય, અને અત્યંત પરમાણુવાળી કેટલીક વર્ગણાઓ ગ્રહણપ્રાયોગ્ય, ને કે અગ્રહણપ્રાયોગ્ય છે. ત્યાં અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધ અનંતમે ભાગે જેટલા પરમાણુ તેના સમુદાયવાળા જે સ્કંધો આહારવગ્ગણ ઇતિ=આહારણ કરવું તે આહાર અથવા ગ્રહણ કહેવાય. આહાર એવ આહારકઃ એ વ્યુત્પત્તિથી ગ્રહણ તેજ આહારકને તત્ત્વોગ્યવર્ગણા તે આહારક વર્ગણા એટલે ગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા હોય.

સાથે સંયુક્ત કરી “પરમાણુ વર્ગણા” કહી શકાય આ ભાવાર્થને શ્રી મહે વિજય વાચકવર તો એમ કહે છે; કે વર્ગણાયોગ્યત્વમાદાય—પરમાણુના વર્ગણાપણે પરિણામવાની યોગ્યતા હોવાથી તે યોગ્યતાને ગ્રહણ ક્રીને “પરમાણુ વર્ગણા” એમ કહી શકાય. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિવર્ય તો એકજ પરમાણુને પરમાણુ વર્ગણા કહેતા નથી પરંતુ સર્વ પરમાણુના સમુદાયમાં વર્ગણા શબ્દ કહે છે માટે ત્યાં આ પ્રશ્નનો અવકાશ ન હોય.

૧ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ અસંખ્ય વર્ગણા, પરંતુ તત્કાલીન ત્રીયરૂપ વર્ગણા અસંખ્ય નહિ, તત્કાલીનરૂપ સમાન વર્ગણા અનંત છે.

એ વર્ગજાઓ અહણુ પ્રાયોગ્ય કહી, તો કયા વિષયને અંગે અહણુ પ્રાયોગ્ય છે તે કહે છે તિત્તળ્લપ્તિ—આદારિક વેદ્યિ ને માહારક એ ત્રણ શરીરના વિષયમાં પૂર્વોક્ત વર્ગજાઓ અહણુપ્રાયોગ્ય છે, પુનઃ એ અહણુપ્રાયોગ્યવર્ગજાઓ પણ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વર્ગજાઓ વડે અંતરિત (આંતરાવાળી) છે તે આ પ્રમાણે:—

અલબ્યધી અનંતશુભ અને સિદ્ધધી અનંતમા ભાગ નેટલા પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ જે વર્ગજા આદારિક શરીરને નિબ્બન્ન રવા માટે અહણુ પ્રાયોગ્ય છે તે જલ્પન્ય વર્ગજા કહેવાય. તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્તંધરૂપ બીજી અહણુપ્રાયોગ્યવર્ગજા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્તંધરૂપ ત્રીજી અહણુપ્રાયોગ્યવર્ગજા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્તંધરૂપ વર્ગજાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં પુધી આદારિકશરીરઅહણુપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજા થાય. જલ્પન્ય વર્ગજાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજા વિશેષાધિક છે, તે વિશેષ પણ તેજ જલ્પન્યવર્ગજાના અનંતમા ભાગ નેટલો છે.

તથા આદારિક શરીર અહણુપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજાથી એક પરમાણુ અધિક સ્તંધરૂપ વર્ગજા તે અઅહણુપ્રાયોગ્યજલ્પન્યવર્ગજા, તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્તંધરૂપ બીજી અઅહણુપ્રાયોગ્ય વર્ગજા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્તંધરૂપ વર્ગજાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અઅહણુપ્રાયોગ્યવર્ગજા થાય. જલ્પન્ય અઅહણુપ્રાયોગ્યવર્ગજાથી ઉત્કૃષ્ટઅઅહણુપ્રાયોગ્યવર્ગજા અનંતશુભી છે, તે શુભાકાર તે અલબ્યધી અનંતશુભ અદવા સિદ્ધધી અનંતમા ભાગપ્રમાણ લાભવે. આદારિક શરીરની અંગેની પ્રમાણ

પરમાણુઓવડે નિષ્પન્ન હોવાથી અને સૂક્ષ્મ પરિણામીપણું હોવાથી એ વર્ગણાઓ ઔદારિક પ્રત્યે અગ્રહણપ્રાયોગ્ય છે-વૈક્રિયની અપેક્ષાએ એ વર્ગણાઓમાં અત્યંત પરમાણુપણું અને સૂક્ષ્મ પરિણામીપણું હોવાથી એ વર્ગણાઓ વૈક્રિયદેહપ્રત્યે પણ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય ન છે. એ પ્રમાણે 'આગળ કહેવાતી અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વર્ગણાના સંબંધમાં પણ વિચારવું.

તથા અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જે વર્ગણા તે વૈક્રિયશરીરપ્રાયોગ્યજન્યવર્ગણા, તેથી એ પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણા તે વૈક્રિયશરીર પ્રાયોગ્ય બીજી વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ વૈક્રિય શરીરના સંબંધમાં ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી વૈક્રિયગ્રહણપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણા થાય. વૈક્રિયપ્રાયોગ્યજન્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા વિશેષાધિક છે. ને વિશેષ પણ તેજ જન્ય વર્ગણાના અનંતમા લાગ પ્રમાણ છે.

તથા વૈક્રિય શરીર પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાથી એક પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ જન્ય અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી એ પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ બીજી અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા થાય. જન્ય અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા અનંત ગુણી છે. ગુણાંકાર પૂર્વવત.

તે ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જે વર્ગણા તે આહારક શરીર પ્રાયોગ્ય જન્ય વર્ગણા, તેથી એ પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ આહારક શરીર ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય

૧ કાર્બન વર્ગણાથી પૂર્વની અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા સુધી.

૨ અમન્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમા લાગ નેટસે.

વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી આહારકશરીર ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા થાય. જઘન્યગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા વિશેષાધિક છે, અને વિશેષ તેજ જઘન્ય વર્ગણાના અનંતમા ભાગ જેટલો છે.

આહારકપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણાધર્મ: એક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધ રૂપ જે અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા તે જઘન્ય, તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય બીજી વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટઅગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યઅગ્રહણપ્રાયોગ્યથી ઉત્કૃષ્ટઅગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા અનંતશુદ્ધી છે. શુદ્ધાકાર પૂર્વવત.

અહિં સ્ફુલ્લિતાર વિગેરે આહારિક-વૈક્રિય-આહારક શરીર ગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણાને અંતરાલે અગ્રહણવર્ગણાઓ સ્વીકારતા નથી પરંતુ શ્રી જનભદ્રનણિદ્વિમાધ્રમણ વિગેરે પૂર્વાચાર્યોએ સ્વિકારેલી હોવાથી તેમના અભિપ્રાયથી અત્રે પણ અગ્રહણવર્ગણાઓ પ્રતિપાદન કરી.

સ્કંધરૂપ જઘન્યઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક
સ્કંધરૂપ દ્વિતીયઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પર-
માણુ અધિક સ્કંધરૂપ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી
કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યઅગ્ર-
હણ પ્રાયોગ્યથી ઉત્કૃષ્ટઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા અનંતગુણી છે
ગુણાકાર પૂર્વવત્

અગ્રહણપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ
લાષાપ્રાયોગ્ય જઘન્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ
લાષાપ્રાયોગ્ય દ્વિતીયવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક
સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી લાષાપ્રાયોગ્ય
ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા થાય. જઘન્યલાષાપ્રાયોગ્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ લાષા
પ્રાયોગ્યવર્ગણા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગણાના અનં-
તમા ભાગ જેટલો છે.

લાષાપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ
અગ્રહણપ્રાયોગ્ય જઘન્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક અગ્રહણ
પ્રાયોગ્ય દ્વિતીયવર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ
અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ
અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણવર્ગણા અનંત
ગુણ છે. ગુણાકાર પૂર્વવત્

ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધ
જઘન્યઉશ્વાસપ્રાયોગ્યવર્ગણા છે, તેથી જે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ
પ્રાયોગ્ય દ્વિતીયવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધ
શ્વાસોશ્વાસપ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી
ઉશ્વાસપ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા વિશે-
ક છે. ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગણાનો અનંતમા ભાગ છે.

ઉશ્વાસપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધ

રૂપ જઘન્ય અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક દ્વિતીય અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વર્ગણા થાય, જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણવર્ગણા અનંત-શુણ છે. શુણાકાર પૂર્વવત્.

તે ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણા એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગણાનો અનંતનો ભાગ છે. અહિં જીવો જે પુદ્ગલદ્રવ્યોને સત્યાદિ મનોરૂપણે પરિણમાવી આલંબીને વિસર્જે છે તે મનઃપ્રાયોગ્ય વર્ગણા.

તે ઉત્કૃષ્ટ મનઃ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક દ્વિતીય અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ વર્ગણા પ્રાયોગ્ય થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ વર્ગણા અનંત-શુણી છે. શુણાકાર પૂર્વવત્.

તે ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ પ્રથમ જઘન્ય કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા. અહિં જીવો જે પુદ્ગલ દ્રવ્યોને જ્ઞાનાવરણાદિકપણે પરિણમાવે છે તે કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા. તેથી બે પરમાણુ અધિકસ્કંધરૂપ દ્વિતીય કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્ય વર્ગણાનો અનંતનો ભાગ છે.

ગાથામાં? માસા મળે ચ એ પ્રમાણે ચ=ઘ કાર અત્રે કૃત સમુચ્ચયાર્થવાળો હોવાથી ભાષાવર્ગણાનંતર અગ્રહણ વર્ગણારિત એવી ઉશ્વાસ વર્ગણા જાણવી, કે જે પ્રથમ કહેવાઈ ગઈ છે.

તથા ગાથામાં કમ્મે ચ એમાં ચ શબ્દ સમુચ્ચયાર્થવાળો છે હવે આદારિક વર્ગણાઓના વર્ણોદિ કહેવાય છે. ત્યાં આદારિક શરૂ પ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ અનંતાનંત પરમાણુવાળી-પાંચ વર્ણ, જે ગંધ, પાંચ રસ, ને આઠ સ્પર્શયુક્ત છે. એ પ્રમાણે વેદિક્ય ને આકાર વર્ગણાઓ પણ જાણવી. તેજસ વર્ગણાઓ પાંચ વર્ણ-એ ગંધ, પાંચ રસ, ને ચાર સ્પર્શ, એ ૧૬ ગુણુ યુક્ત છે. ત્યાં મૃદુ લઘુ એ અવસ્થિત સ્પર્શ છે, અને બીજા બે સ્પર્શ સ્નિગ્ધ-ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ-શિત, રૂક્ષ-ઉષ્ણ, અથવા રૂક્ષ-શીત હોય. એ પ્રમાણે ભાષા-શ્વાસ મનોવર્ગણા ને કાર્મણ વર્ગણાઓ પણ જાણવી.

તથા આદારિક વર્ગણા સર્વથી અદ્ય પ્રદેશોવાળી છે. વેદિક્યપ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ અનંતગુણ પ્રદેશોવાળી છે. તેથી આકાર

૧ મૂળ ગાથામાં શ્વાસોશ્વાસ વર્ગણાનું નામ દર્શાવ્યું નથી, ટીકાકાર મહારાજ કહે છે કે ચ કારપદને અનુક્તસમુચ્ચયાર્થરૂપ નહિ કહેલા અર્થને ગ્રહણ કરવાવાળો ગણીને શ્વાસોશ્વાસ વર્ગણા અંચકારે સૂચવી છે.

૨ એક પરમાણુમાં ૧ વર્ણ, ૧ ગંધ, ૧ રસ, ને ૨ સ્પર્શ ગુણુ એક સમયમાં (સમકાલે) વ્યક્તભાવે વર્તે છે, ને યોગ્યતઃ ૫ વર્ણ ૨ ગંધ ૫ રસ ને ૮ સ્પર્શ એ ૧૬ ગુણુ છે. એક રસ અનેક વર્ણોદિ ગુણુવાળા લિન્ન લિન્ન પરમાણુઓ હોવાથીજ ૧૬ અથવા ૨૦ ગુણુ હોઈ શકે. પરંતુ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય કહેનાદિ સ્પર્શ પરમાણુમાં કોઈ પણ સમયે પરિવર્તનાથી પણ ભાવે ન હોય. એ સ્પર્શો દ્વિત ન્યાયવિધ આદર રકંધોમાંજ હોય, સ્પર્શ રકંધપરિણામી જ જાણવા.

૩ એવ વેદિક્યદિ વર્ગણાઓથી.

૪ ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણાગત પ્રદેશરાશીથી અનંતગુણ

વર્ગણા અનંતગુણ પ્રદેશવાળી છે. તેથી તૈજસ વર્ગણા અનંત ગુણ પ્રદેશવાળી છે. એ પ્રમાણે ભાષા, ઉશ્વાસ, મન ને કાર્મણ વર્ગણાઓ પણ અનુક્રમે અનંતગુણ અનંતગુણ પ્રદેશવાળી કહેવી.

ધ્રુવ અધ્રુવ ઇત્યાદિ=કર્મ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાથી અનંતર ધ્રુવાચિત્ત દ્રવ્યવર્ગણા, તેથી અનંતર અધ્રુવાચિત્ત વર્ગણા તેથી આગળ સત્તાચત્ત ઇતિ=ચાર ધ્રુવશૂન્યવર્ગણાઓ છે, ને એ ચાર ધ્રુવશૂન્યવર્ગણાના અંતરાલમાં ને ઉપર અનુક્રમે પ્રત્યેકશરીરવર્ગણા બાહરનિગોદવર્ગણા—સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણા—ને ઉપર મહાસ્કંધ વર્ગણા છે, તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ ધ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર પ્રત્યેક શરીરવર્ગણા, દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર બાહરનિગોદ વર્ગણા, ત્રીજી ધ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર સૂક્ષ્મનિગોદ વર્ગણા, તથા ચતુર્થ ધ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર મહાસ્કંધવર્ગણા છે.

ત્યાં કર્મપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી આગળ એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યધ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિકસ્કંધ રૂપ દ્વિતીય ધ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા, એ પ્રમાણે અકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ધ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ ધ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા થાય. ધ્રુવાચિત્ત દ્રવ્યવર્ગણા તે કહેવાય કે જે લોકને ત્રિપે સર્વદા પ્રાપ્ત હોય તે આ પ્રમાણે—અનંતધ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણાઓમાંથી કોઈ વર્ગણા ઉત્પન્ન થાય છે તો કોઈ વિનાશ પામે છે. એ રીતે સર્વ વર્ગણાઓનો ઉત્પત્તિ વિનાશભાવ આણુ છે, પરંતુ કોઈ પણ કાળે આ લોક એ વર્ગણાઓવડે રહીત થવાનો નથી. પુનઃ એ વર્ગણાઓ જીવો વડે કદાપિ પણ ગ્રહવાય નહિ તેથી અચિત્તપણું જાણવું.

જીવના સંબંધે આદારિકાદિ શરીરવત્ સચિત્તપણું પણ

હણુ વર્ગણાઓ અંતરે અંતરે હોવાથી આદારિક વર્ગણાની અપેક્ષાએ વૈકિય વર્ગણામાં અનંતગુણ પ્રદેશ હોય. ઇતિ સર્વત્ર.

૧ જેમ આદારિક શરીરને જીવના સંબંધથી પણ કથયિત્ત (સર્વદા

કથંચિત્ હોય છે. જઘન્ય ધ્રુવાચિત્ત વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ ધ્રુવાચિત્ત વર્ગણા અનંતગુણી છે. ગુણાકાર સર્વ જીવરાશીથી અનંતગુણતાથી પ્રમાણ બાણવો.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યઅધ્રુવાચિત્તદ્રવ્ય વર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય અધ્રુવાચિત્તદ્રવ્ય વર્ગણા એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટઅધ્રુવાચિત્તદ્રવ્ય વર્ગણા થાય. અધ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા તે કહેવાય કે જેમાંની કોઈ વર્ગણાઓ કદાચિત્ લોકને વિષે હોય ને કદાચિત્ ન હોય. આથી એ વર્ગણાઓને ૧ સાન્તર નિરન્તરા પણ કહેવાય છે. જઘન્ય વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા અનંતગુણ છે. ગુણાકાર સર્વ જીવથી અનંતગુણરાશિ પ્રમાણ.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય ૨ પ્રથમ ધ્રુવશૂન્યવર્ગણા, બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય પ્રથમ ધ્રુવશૂન્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ પ્રથમ ધ્રુવશૂન્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ પ્રથમ ધ્રુવશૂન્ય વર્ગણા થાય. ધ્રુવશૂન્યવર્ગણા તે કહેવાય કે જે વર્ગણાઓ કોઈપણ કાળે લોકમાં ઉપલબ્ધ ન હોય; ફક્ત ઉપરની વર્ગણાઓનું બાહુલ્ય

નહિ) સચિત્તપણું હોય છે, પરંતુ સર્વથા સચિત્તપણું નહિ, તેમ આ વર્ગણાઓને પણ બે જીવનો સંબંધ હોય તો કથંચિત્ સચિત્તપણું કહેવાય પરંતુ જીવનો સંબંધ નહિ તો કથંચિત્ સચિત્તપણું તે પણ કેમ સંભવે અર્થાત્ જીવ સંબંધાભાવે આ વર્ગણાઓ સર્વદા અચિત્ત ન છે.

૧ આ વર્ગણાઓમાં જે એકાત્તરવૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ તે કોષ કોષ કોષ તુટી જાય છે, તેથી વર્ગણાગત એકાત્તરવૃદ્ધિના અનુક્રમમાં અન્તર પડી જાય છે. ત્યારે એ વર્ગણાઓ સાન્તરપણે પ્રાપ્ત હોય છે.

૨ અહિં પ્રથમ શબ્દ ઉત્તરવર્ગણાની અપેક્ષાએ નહિ પરંતુ આ વર્ગણાપેક્ષાએ બાણવો, તેમજ દ્વિતીય ઇલાદિ શબ્દ આગળ મૂકી ધ્રુવશૂન્યવર્ગણા માટેજ બાણવો.

જણાવવાને અર્થે જ પ્રરૂપણા માત્ર કરાય છે. જઘન્ય વર્ગાણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાણા અનંતશુણ છે ને શુણાકાર સર્વ જીવથી અનંતશુણ રાશિ પ્રમાણુ જાણવો.

તેથી એક પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ જઘન્ય પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્ય-વર્ગાણા. તેથી બે પરમાણુઅધિક સ્કંધરૂપ દ્વીતીય પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્ય-વર્ગાણા. એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુઅધિક સ્કંધરૂપવર્ગાણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્યવર્ગાણા ધાય. હવે આ પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગાણા કંઈ ? તે કહીએ છીએ— પ્રત્યેક શરીરિજીવોના યથાસંલવ ઔદારિકાદિ શરીર નામકર્મને વિષે પ્રત્યેકમાં વિશ્રન્તા પરિણામથી એકદા ધયેલા ને સર્વજીવથી અનંતશુણા પુદ્ગલો તે પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગાણા કહેવાય. જઘન્ય-વર્ગાણાથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગાણા અસંખ્યશુણી જાણવી, ને શુણાકાર સૂક્ષ્મ-ક્ષેત્રપથોપમતા અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણુ જાણવો. ભે એમ પૂછતા હો કે તે કેવી રીતે સમજાય ? તો કહીએ છીએ કે—અત્રે જોગાપચક્રિપચક્ષં એ વચનથી સર્વ પણુ કર્મપ્રદેશનો ઉપચય^૮ અર્થાત્ સમૂહ યોગધીજ ધાય છે, તેથી જઘન્ય યોગ વર્તતે છતે જઘન્ય કર્મપ્રદેશોપચય ધાય, ને ઉત્કૃષ્ટયોગે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોપચય ધાય, ને જઘન્ય^૯યોગસ્થાનથી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન (પ્રત્યેક શરીરીનું) સૂક્ષ્મ-

૧ ને જીવને જેટલાં શરીર નામકર્મનો જમાદિ સંલવે તેટલા શરીર નામકર્મને વિષે.

૨ સ્વ સ્વભાવથી.

૩ અત્રે ઉપચય તે હીનાધિક સંખ્યાવાળા પ્રદેશોનો સમુદાય.

૪ પ્રથમ યોગસ્થાનથી દ્વિતીય યોગસ્થાન અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણુ વિરોધાધિક છે. ત્રિતીય યોગસ્થાનથી તૃતીય યોગસ્થાન પણ તેટલુંજ વિરોધાધિક છે. એ વકરન્યતા પ્રથમ અર્થાતરણી દર્શાવેલી છે, તે પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યવિરોધાધિક છે, તે એક પ્રત્યેક શરીરિજીવપ્રવિભવ જઘન્ય યોગસ્થાનથી પ્રત્યેક શરીરિપ્રવિભવ ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન સૂક્ષ્મક્ષેત્રપથોપચયે લાગ પ્રમાણુ સંલવે. આ અસંખ્ય-વિરોધાધિક વીર્ય સંલવેલી છે, પરંતુ સ્વર્ણ સંલવેલી નહીં તથા સર્વ

ક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ ગુણાકારનાળું હોય છે તેથી અધિક નહિ. તેથી જઘન્ય કર્મપ્રદેશોપચયથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોપચય સૂક્ષ્મક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્ય ભાગ ગુણાકારવાળોજ પ્રાપ્ત થાય પરંતુ અધિક નહિ, અને પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગાણા પણ તકાશિત હોવાથી જઘન્ય પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્યવર્ગાણાથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગાણા પણ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગ ગુણાકાર જેટલીજ હોય.

તેથી અનંતર એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ત્રીજી દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા થાય. જઘન્યવર્ગાણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાણા અસંખ્યાત ગુણી છે. ને ગુણાકાર અસંખ્ય લોક પ્રદેશ પ્રમાણ બાબતો.

થાય કે યોગસ્થાન ગત અંતરે અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ છે, તેથી પૂર્વ યોગસ્થાનથી પર યોગસ્થાન અસંખ્યલોકપ્રદેશના ગુણાકાર જેટલું છે, ને એ પ્રમાણે પ્રત્યેક શરીરિના પ્રથમ યોગસ્થાનથી પ્ર. શં. તું બીજું યોગસ્થાન અસંખ્યલોક (પ્રદેશ) ગુણુ છે, તો પ્ર. શં. તું ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન તે પોતાના જઘન્ય યોગસ્થાનથી સૂ. ક્ષે. પદ્યો. ના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું કેમ હોય ? અહિં સમજવાનું એ છે કે અનંતરે અસંખ્યલોક વર્ગાણાં હોવાથી પર પર યોગસ્થાનો અસંખ્યલોકગુણાકારે ન સંભવે, કારણ કે પ્રથમ યોગસ્થાનગત અંતિમવર્ગાણાગત વીર્યાવિભાગોથી દ્વિતીય યોગસ્થાનની જઘન્યવર્ગાણા વા સર્વોત્કૃષ્ટવર્ગાણા અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ અધિક સંભવે પરંતુ અસંખ્યલોકપ્રદેશગુણુ ન સંભવે તેથી એક યોગસ્થાનથી બીજું યોગસ્થાન અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ વિશેષાધિક છે. (પરંતુ અસંખ્યલોકગુણુ નથી.) માટે પ્ર. શં. તું હં. યોગસ્થાન સ્વજઘન્યથી સૂ. ક્ષે. પદ્યો. અસંખ્યાતમા ભાગ ગુણાકાર જેટલું કહ્યું તે ઘટી શકે છે. (આ બધું ગણિત સમજનારને સુગમ છે.)

૧ ચાર ધ્રુવશૂન્ય વર્ગાણામાંની બીજી.

૨ અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશપ્રમાણ.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યબાદરનિગોદ
વર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક દ્વિતીય બાદરનિગોદવર્ગણા, એ
પ્રમાણુ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બાદરનિગોદવર્ગણાઓ
ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ બાદરનિગોદવર્ગણા થાય.
હવે આ બાદર નિગોદવર્ગણા કય ? તે કહીએ છીએ—બાદરનિગોદ
જીવોના ઔદારિક, તૈજસ, ને કાર્મણુ એ ત્રણ નામકર્મને વિષે
પ્રત્યેકે સર્વ જીવથી અનંતગુણા જે પુદ્ગલો વિશ્રસા પરિણામ વડે
એકત્ર થઈ મલે છે (એટલે નિગોદીયા જીવના એ ત્રણ શરીરને
આશ્રિત થઈને રહે છે પરંતુ નિગોદીયો જીવ ગ્રહણ કરતો નથી.)
તે બાદરનિગોદવર્ગણા કહેવાય. તથા કંઈક બાદરનિગોદજીવોને
જે કે અલ્પકાળ સુધી વૈક્રિય^૧ ને આહારક શરીર નામકર્મ પણ
(અપર્યાપ્તાવસ્થામાં) સત્તામાં સંલવે છે તો પણ પ્રથમ^૨ સમ-
યથી જ તે બે નામકર્મની ઉદ્વલના^૩ થતી હોવાથી અત્યંત અસાર
છે માટે અત્રે તે બે દેહનામકર્મની વિવક્ષા કરી નથી. જઘન્ય બાદર
નિગોદવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ બાદરનિગોદવર્ગણા અસંખ્યાત ગુણી છે.
તે ગુણાકાર સૂક્ષ્મક્ષેત્રપટ્યાસંખ્યલાગ પ્રમાણુ બાણુવો. અહિં^૪

૧ જે જીવો પ્રથમ વક્રિ નામકર્મનો બંધ કરીને મરણ પામી બાદર
સાધારણ વનસ્પતિકાયપણે ઉત્પન્ન થાય, તે જીવોને બાદરનિગોદ ભવમાં પણ
વૈક્રિય નામકર્મની સત્તા હોય. તેમજ જે અપ્રમત્ત મુનિએ અપ્રમત્ત ગુણુ-
સ્થાને આહારક નામકર્મનો બંધ કર્યો હોય ને પુનઃ પ્રમાદના વશ રૂદ્ધી
સાતમા ગુણુસ્થાનથી પડતાં યાવત્ પ્રથમ ગુણુસ્થાને આવી કાળ કરીને
બાદરનિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય તો બાદરનિગોદ જીવમાં પણ (અપર્યાપ્તા-
વસ્થામાં) આહારક કર્મની સત્તા સંલવે.

૨ આહારક સત્તકની ઉદ્વલના વાસ્તવિક રીતે અવિરતિપણાના પ્રથમ
સમયથી હોય છે પરંતુ ઉદ્વલનકાળ પટ્યોપમાના અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણુ
હોવાથી બાદર નિગોદમાં પણ ભવ પ્રથમ સમયથી ઉદ્વલના પ્રતિબન્ન ભાવથી
અપેક્ષાએ હોય છે.

૩ વક્ષ્યમાણ સંક્રમકરણ વિશેષ;

૪ ગુણાકાર સંબંધમાં.

ચુક્તિ પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગણામાં જે રીતે કહી છે તે પ્રમાણે વિચારવી.^૧

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય તૃતીયધ્રુવશૂન્ય વર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બીજી તૃતીયધ્રુવશૂન્ય વર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ. સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ તૃતીયધ્રુવશૂન્યવર્ગણા થાય. જઘન્ય તૃતીયધ્રુવશૂન્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ તૃતીયધ્રુવશૂન્યવર્ગણા અસંખ્યાત ગુણી છે. તે ગુણાકાર આ પ્રમાણે—અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રમાં રહેલા આકાશ પ્રદેશની રાશીનો આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગના સમય પ્રમાણુ વર્ગમૂલ કરતાં તેમાં જે અંતિમ વર્ગમૂલરૂપ જેટલું આકાશપ્રદેશો થાય તેના પણ અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા આકાશપ્રદેશના રાશિપ્રમાણુ અત્રે ગુણુકરાશિ જાણવો.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણા, બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણા એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણા થાય. અસૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણા પણ અર્થથી બાદરનિગોદવર્ગણાવત જાણવી જઘન્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા અસંખ્યગુણી છે તે ગુણુકરાશિ આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય પ્રમાણુ જાણવો, કારણ સૂક્ષ્મનિગોદ જીવોના જઘન્યયોગસ્થાનથી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન આ

૧ બાદરનિગોદ પ્રાયોગ્ય જઘન્ય યોગસ્થાનથી બાદરનિગોદ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન ક્ષેત્રપદ્યોપપમના અસંખ્યાતમા ભાગના ગુણાકાર જેટલું તેથી જઘન્યશરીર નામકર્મ પ્રદેશરાશિથી ઉત્કૃષ્ટ શરીર નામકર્મ પ્રદેશરાશિ ક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગ ગુણાકાર જેટલી જ છે. પરંતુ વિશેષ એ છે કે શરીર પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનોથી બાદરનિગોદ પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનોથી પ્રત્યેક શરીર પ્રાયોગ્ય ગુણુકરાશિથી બાદરનિગોદ પ્રાયોગ્ય રાશિ પણ અત્ય જાણવો.

લિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ ગુણકારવાળું છે, અધિક નહિ. તથા કર્મપ્રદેશોપચય વૃદ્ધિ યોગને આધીન છે, ને કર્મપ્રદેશોપચય વૃદ્ધિને આધીન સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણ છે તે હેતુથી.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય ચતુર્થ ધ્રુવશૂન્ય વર્ગણ, બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય ચતુર્થ ધ્રુવશૂન્યવર્ગણ, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ ચતુર્થ ધ્રુવશૂન્યવર્ગણ થાય. જઘન્ય વર્ગણથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણ અસંખ્યાતગુણી છે, ને ગુણકરાશિ 'પ્રતરા-સંખ્યેય ભાગવતિ અસંખ્ય શ્રેણિ પ્રદેશ પ્રમાણ બાંધે.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યમહાસ્કંધવર્ગણ, બે પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ દ્વિતીયમહાસ્કંધવર્ગણ. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ વર્ગણઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટમહાસ્કંધવર્ગણ થાય. 'મહાસ્કંધવર્ગણ તે છે કે જે પુદ્ગલ-સ્કંધો વિશ્રસાપરિણામવડે 'ટકટપર્વતાદિને આશ્રિત રહેલા છે. જઘન્યમહાસ્કંધવર્ગણથી ઉત્કૃષ્ટમહાસ્કંધવર્ગણ અસંખ્યગુણી છે,

૧ ધનીકૃત લોકના એકપ્રતરના અસંખ્યાતને ભાગે અસંખ્ય સૂચીએણી છે તેના પ્રદેશરાશિ પ્રમાણ.

૨ આ વર્ગણથી પૂર્વની પ્રત્યેક શરીરિ વિગેરે વર્ગણઓ ને યોદા-રિતિ નામકર્માદિ કર્મસ્કંધને આશ્રિત છે તે કર્મસ્કંધોની અપેક્ષાએ આ વર્ગણ હટ પર્વતાદિ જેવા મહોટા સ્કંધોને આશ્રિત હોવાથી આ વર્ગણનું નામ મહાસ્કંધવર્ગણ-અથવા કોઈક કાળે આ વર્ગણમાંની કોઈ પણ એક વર્ગણના (૨૫) એક સ્કંધમાંથી વિશ્રસા પરિણામ વડે પ્રથમ સ્કંધે ઉપ્પાદિલોક્ષાંતરીક દંડ, બીજે સ્કંધે કપાટ, ત્રીજે સ્કંધે ચંદન, ચતુર્થ સ્કંધે અંતરપૂતિ, પચમ સ્કંધે અંતરસંહાર, પછે સ્કંધે મંથનસંહાર, સાતમે સ્કંધે કપાટસંહાર ને અષ્ટમે સ્કંધે સ્વભવરૂપ થાય છે. એ પ્રમાણે ચોક્કસપ્રમાણ અશ્રિત મહાસ્કંધપણે પરિવ્રમતી લોકપદ અ. વર્ગણનું નામ મહાસ્કંધવર્ગણ.

૩ ટક=કુલગિરિ. કટ=કીખર. પર્વત=વર્ગિરિ.

તેને ગુણકરાશિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. ત્યારે જગતમાં ત્રસણવો અધિક હોય છે, ત્યારે આ મહાસ્કંધવર્ગણાઓ અલ્પ હોય છે. ને ત્રસણવો અલ્પ હોય છે, ત્યારે મહાસ્કંધવર્ગણાઓ અધિક હોય છે. ૨ એ વસ્તુ સ્વભાવજ છે.

આ પરમાણુવર્ગણાથી પ્રારંભીને યાવત્ મહાસ્કંધવર્ગણા કુંધીની સર્વે વર્ગણાઓ ગુણાનિષ્ક્રમણનામ એટલે ગુણ કરીને પ્રાપ્ત થયું છે સ્વનામ તે જેને એવી ગુણનિષ્પન્નસ્વનામવાળી છે (અર્થાત્ એ સર્વે વર્ગણાઓનાં નામ ગુણસંજ્ઞક છે.) તે આ પ્રમાણે— એકેક (છુટા) પરમાણુઓ તે પરમાણુવર્ગણાઓ, જે જે પરમાણુની

૧ સૂક્ષ્મક્ષેત્રપદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ ધતિ અનુવૃત્તિ.

૨ ત્રસણવની અધિકતાએ મહાસ્કંધવર્ગણાનું અલ્પત્વ, ને ત્રસણવ અલ્પતાએ મહાસ્કંધવર્ગણાનું અધિકપણ, એમાં અનાદિ જગત્સ્થિતિ એ હેતુ છે. અથવા એવોજ કુદરતી નિયમ છે. ધતિ તાત્પર્ય.

૩ કર્મપ્રકૃતિ તથા પંચસંગ્રહે પણ પરમાણુવર્ગણાના અર્થમાં સંપરમાણુને બિન્ન બિન્ન વર્ગણા શબ્દ સંયુક્ત કર્યો છે. એજ પ્રમાણે | પરમાણુ આદિ સર્વ વર્ગણા કહી છે. જેથી તાત્પર્ય એ નીકળે છે કે પરમાણુરૂપવર્ગણા અનંત છે. દ્વિપરમાણુરૂપવર્ગણાઓ પણ અનંત છે, છતાં પરંતુ કર્મગ્રંથમાં તો સર્વ પરમાણુના સંગ્રહ અર્થમાં પરમાણુ વર્ગણા કહી છે. સર્વ દ્વિપરમાણુસ્કંધોના સંગ્રહમાં દ્વિપરમાણુવર્ગણા કહી છે, અર્થાત્ પરમાણુવર્ગણા એક છે પણ અનંત તદિ: દ્વિપરમાણુવર્ગણા એક ને સ્કંધ તિ, ત્રિપરમાણુરૂપવર્ગણા એક ને પરંતુ સ્કંધ અનંત આ પ્રમાણે કહેલું તથાવત્ એજ કે કર્મગ્રંથ ટીકાકાર મહારાજ દ્વિપરમાણુરૂપવર્ગણા કહે છે. શ્રી મલય-વિજય-સંતવર્ગણાઓ પ્રથમાં વિશેષ-સ્કંધ તેજ-અર્થાત્

(દ્વયલુકસ્થાની) વર્ગલુચ્ચો તે દ્વિપરમાલુવર્ગલુચ્ચો એ પ્રમાણે ના-

લિખિત નથી. તત્ત્વ ક્રીડાક્રુતગમ્ય. તથા અપેક્ષાપૂર્વક વિચારતાં બનને વાત અવિરોધિ સમજાય છે. વિચારના યોગ્ય માત્ર એ વાતજ છે તે આ પ્રમાણે—શ્રી મહાપ્રભુચિંત મહારાજના કથનમાં સ્થંધ અને વર્ગલુચ્ચાની અવિશેષતા અને શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિવર્યાના કથનમાં સ્થંધ અને વર્ગલુચ્ચામાં વિશેષતા રહે છે.

પુનઃ શ્રી વિશેષાવસ્થા મહારાજો.

इह सजातीयसमुदायोवर्गणा, समूहो, वर्गः, राशिः, इति-
पयांपाः ततश्च समस्त लोकाकारप्रदेशवर्तिनामेकैकपरमाणूनां
समुदायएकावर्गणा ततः समस्तलोकवर्तिनां द्विप्रदेशिकस्कंधानां
द्वितीयावर्गणा. ततः समस्तानामपि त्रिप्रदेशिकस्कंधानां तृतीया
वर्गणा, चतुष्प्रदेशिकानां चतुर्थी. पंचप्रदेशिकस्कंधानां पंचमी
इत्यादि.

અત્રે વર્ગલુચ્ચો રાખે સજાતીય સમુદાયની અપેક્ષાએ કહેશે હોવાથી સર્વ પરમાલુચ્ચોનો સંગ્રહ પરમાલુ નામવાળી એકજ વર્ગલુચ્ચામાં થાય છે, ને દ્વિપરમાલુચ્ચા એકજ વર્ગલુચ્ચામાં સર્વે ક્ષીરદેશિકસ્થાનોનો સંગ્રહ થાય છે—એ સર્વ વર્ણન કર્યાં અને અનુસરું છે. તથા જે સ્વરૂપ કહે છે ક્રિત્ત-તાવાળું છે. તે આ પ્રમાણે—

પરમાલુથી પ્રારંભીને યાવત્અનંતપ્રદેશિકસ્થ સુધીની અનંતવર્ગલુચ્ચો ઐતરિક્ષેદને અગ્રહપ્રાયોગ્ય છે. તદનંતર એકેક પરમાલુઅધિકસ્થવાળી અનંતવર્ગલુચ્ચો ઐતરિક્ષેદઅગ્રહપ્રાયોગ્ય છે. તદનંતર એકેક પરમાલુ અધિકસ્થવાળી અનંતવર્ગલુચ્ચો પુનઃ ઐતરિક્ષેદને અગ્રહપ્રાયોગ્ય છે. તદનંતર એકેક પરમાલુઅધિકસ્થવાળી અનંતવર્ગલુચ્ચો વૈક્રિષ્ણેદને અગ્રહપ્રાયોગ્ય છે. તદનંતર એકેક પરમાલુ અધિકસ્થવાળી લુચ્ચો વૈક્રિષ્ણેદને અગ્રહપ્રાયોગ્ય છે. તદનંતર એકેક પરમાલુમાં અનંત વર્ગલુચ્ચો પુનઃ વૈક્રિષ્ણેદને અગ્રહપ્રાયોગ્ય છે. તે જ

તેને ગુણકરાશિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. આ જગતમાં ત્રસણવો અધિક હોય છે, ત્યારે આ મહારક્ષવર્ગીયોએ અલ્પ હોય છે. ને ત્રસણવો અલ્પ હોય છે, ત્યારે મહારક્ષવર્ગીયોએ અધિક હોય છે. ૨ એ વસ્તુ સ્વભાવજ છે.

આ પરમાણુવર્ગીયોથી પ્રારંભીને યાવત મહારક્ષવર્ગીયો કે ધીની સર્વે વર્ગીયોએ ગુણાણિત્વનામ એટલે ગુણ કરીને પ્રાપ્ત થયું છે સ્વનામ તે જેને એવી ગુણનિષ્પન્નસ્વનામવાળી છે (અર્થાત્ એ સર્વે વર્ગીયોનાં નામ ગુણસંજ્ઞક છે.) તે આ પ્રમાણે— ૨ એકેક (છુટા) પરમાણુઓ તે પરમાણુવર્ગીયો, એ એ પરમાણુ

૧ સૂક્ષ્મક્ષેત્રપદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણુ ધતિ અનુદ્યોતિ.

૨ ત્રસણવની અધિકતાએ મહારક્ષવર્ગીયોનું અલ્પત્વ, ને ત્રસણવ અલ્પતાએ મહારક્ષવર્ગીયોનું અધિકપણ, એમાં અનાદિ જગત્સ્થિતિ એવું હેતુ છે. અથવા એવોજ કુદરતી નિયમ છે. ધતિ તાત્પર્ય.

૩ કર્મપ્રકૃતિ તથા પંચસંગ્રહે પણ પરમાણુવર્ગીયોના અર્થમાં સર્વ પરમાણુને બિન્ન બિન્ન વર્ગીયો શબ્દ સંયુક્ત કર્યો છે. એજ પ્રમાણે ૬ પરમાણુ આદિ સર્વ વર્ગીયો કહી છે. જેથી તાત્પર્ય એ નીકળે છે કે પરમાણુરૂપવર્ગીયો અનંત છે. દ્વિપરમાણુરૂપવર્ગીયો પણ અનંત છે, કારણકે પરતુ કર્મસંગ્રહમાં તો સર્વ પરમાણુના સંગ્રહ અર્થમાં પરમાણુ વર્ગીયો કહી છે. સર્વ દ્વિપરમાણુરૂપીયોના સંગ્રહમાં દ્વિપરમાણુવર્ગીયો કહી છે, અર્થાત્ પરમાણુવર્ગીયો એક છે પણ અનંત તદિ. દ્વિપરમાણુવર્ગીયો એક ને સ્વયં અનંત, ત્રિપરમાણુરૂપવર્ગીયો એકેજ પરતુ સ્વયં અનંત આ પ્રમાણે કરેલું છે. આ વ્યવસ્થામાં તદ્વાત એજ કે કર્મસંગ્રહ દીકાર મહારાજ દ્વિપરમાણુરૂપ અનંતસ્વરૂપે એકેજ દ્વિપરમાણુવર્ગીયો કહે છે, ત્યારે શ્રી મહાવ્રજિષ્ઠ મહારાજ દ્વિપરમાણુરૂપઅનંતસ્વરૂપે તે દ્વિપરમાણુરૂપઅનંતવર્ગીયો વ્યવ એમ કહે છે. આ અર્થમાં સ્વયં ને વર્ગીયો એ એ શબ્દમાં વિભેદ નથી આવે યાય છે, કારણ કે જે દ્વિપરમાણુરૂપ એક સ્વયં તેમ જ પરમાણુરૂપ એક વર્ગીયો યાય છે. આ સંબંધી અધિક ચર્ચા અને

તથા જસંત્વમાગંજીવનત્વો દંતિ=સર્વે^૧ વર્ગણીઓનો અવ-
ગાહ (ક્ષેત્રરોધન) અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. સર્વો-
ત્કૃષ્ટ મહારક્ષ વર્ગણીપર્યંત સર્વે^૨ વર્ગણીઓ પ્રદેશની અપેક્ષાએ
અતુકમે મહોટી મહોટી છે, તે એ પ્રમાણે અતુકમે મહોટી મહોટી થતાં
પણ પ્રત્યેક^૩ વર્ગણીમાંની એકેક વર્ગણી અંગુલના અસંખ્યાતમા
ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રાવગાહવાળોજ વર્તે છે. એ વળી એ પ્રત્યેક^૪ વર્ગ-
ણીઓમાં સમુદાયની^૫ અપેક્ષાએ ક્ષેત્રાવગાહની વિવક્ષા કરીએ તો
પરમાણુથી પ્રારંભીને સર્વોત્કૃષ્ટ મહારક્ષ વર્ગણી સુધીની સર્વે^૬

૩૫ આહારક તતુવર્ગણી

૩૭ નિશ્ચ સ્થ

૩૬ તૈવસં તતુવર્ગણી

૩૮ અચિત્ત મહારક્ષ

એ પ્રમાણે વર્ગણી પ્રકૃષ્ટા મિન્ન પ્રદારની છે.

૧ આ પ્રકરણને અંગે “ વર્ગણી ” એ નામના ૩ વિશેષ છે તે આ
પ્રમાણે—

મૂળવર્ગણી—તે આંદારિક, વૈકલ્પ, આહારક કત્તાદિ નામવાળી
૨૬ વર્ગણી.

ઉત્તરવર્ગણી—તે પ્રત્યેક મૂળ વર્ગણીતર્યંત એકેક પરમાણુ અધિક
૨૫ અતંત વર્ગણી કે જે સર્વ એકેક મૂળ વર્ગણી
યોગ્ય છે, તે તે સર્વ એકેક સ્થસ્થ છે.

વર્ગણી—પ્રત્યેક ઉત્તર વર્ગણીતર્યંતતમ પ્રદેશોવાળા સર્વે સ્થાને. અત્રે
“ સર્વ વર્ગણીઓનો અવગાહ ” એકેકે પ્રત્યેક ઉત્તર
વર્ગણીઓનો અવગાહ.

૨ સર્વ ઉત્તર વર્ગણીઓ.

૩ પ્રત્યેક મૂળવર્ગણીમાંની એકેક ઉત્તરવર્ગણી અધિકતારાગાદે છે તો
સમાન વર્ગણીઓ અધિકતાવગાહવાળી છે. એ જ દિનિ મુગ્ધા:

૪ પ્રત્યેક ઉત્તરવર્ગણીઓમાં.

૫ સર્વ સમાન વર્ગણીની અધિકતાએ.

૬ સર્વપણ ઉત્તરવર્ગણીઓ (નહ મૂળવર્ગણી સમાવતા)

મોની સાર્થકતા સ્પષ્ટ સમજાય છે.

અહણપ્રાયોગ્ય આઠે વર્ગણાઓને ત્રણ ત્રણ રૂપથી કહેતાં ૨૪ વર્ગણા કહે તે આ પ્રમાણે:—

૧ ઔદારિક અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૩ ભાપા અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૨ ઔદારિક ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૪ ભાપા ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૩ ઔદારિક અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૫ ભાપા અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૪ વૈક્રિય અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૬ ક્રિયાસ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૫ વૈક્રિય ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૭ ક્રિયાસ ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૬ વૈક્રિય અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૮ ક્રિયાસ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૭ આહારક અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૯ મન અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૮ આહારક ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૦ મન ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૯ આહારક અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૧ મન અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૧૦ તૈજસ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૨ કાર્મણ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૧૧ તૈજસ ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૩ કાર્મણ ગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦
૧૨ તૈજસ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૪ કાર્મણ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વ૦

અહિં જે ગ્રહણવર્ગણાનાં મધ્યમાં વસ્તુતઃ એકજ અગ્રહણ વર્ગણાએ છે. પરંતુ એકજ અગ્રહણવર્ગણાનો જે અર્ધભાગ જે દેહતી સમીપમાં આગ્યો, તે દેહના નામની વિવક્ષાએ એકજ અગ્રહણવર્ગણાને જે જે નામથી પ્રકાશી છે. તથા—

૨૫ પ્રથમ ક્રિયવર્ગણા	૩૦ દ્વિતીય ક્રિયાનંતરવર્ગણા
૨૬ અક્રિયવર્ગણા	૩૧ તૃતીય ક્રિયાનંતરવર્ગણા
૨૭ અન્યાનંતર વર્ગણા	૩૨ ચતુર્થ ક્રિયાનંતરવર્ગણા
૨૮ અઅન્યાનંતરવર્ગણા	૩૩ ઔદારિક તતુવર્ગણા
૨૯ પ્રથમ ક્રિયાનંતરવર્ગણા	૩૪ વૈક્રિય તતુવર્ગણા

તથા અસંસ્થમાનંશુલનાદો દંતિ=સર્વે^૧ વર્ગણાઓનો અવ-
ગાહ (ક્ષેત્રરોધન) અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. સર્વો-
ત્કૃષ્ટ મહારક^૨ વર્ગણાપર્યંત સર્વ^૩ વર્ગણાઓ પ્રદેશની અપેક્ષાએ
અતુકમે મહોટી મહોટી છે, ને એ પ્રમાણે અતુકમે મહોટી મહોટી યતાં
પણ પ્રત્યેક^૪ વર્ગણામાંની એકેક વર્ગણા અંશુલના અસંખ્યાતમા
ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રાવગાહવાળીજ વર્તે છે. જે વળી એ પ્રત્યેક^૫ વર્ગ-
ણાઓમાં સમુદાયની^૬ અપેક્ષાએ ક્ષેત્રાવગાહની વિવક્ષા કરીએ તો
પરમાણુથી પ્રારંભીને સર્વોત્કૃષ્ટ મહારક^૭ વર્ગણા સુધીની સર્વ^૮

૩૫ આહારક તતુવર્ગણા

૩૭ મિશ્ર રક^૯

૩૬ તૈજસ તતુવર્ગણા

૩૮ અચિત મહારક^{૧૦}

એ પ્રમાણે વર્ગણા પ્રરૂપણા ભિન્ન પ્રકારની છે.

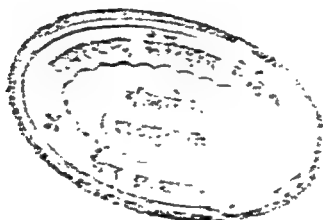
૧ આ પ્રકરણને અંગે “ વર્ગણા ” એ નામના ૩ વિશેષ છે તે આ
પ્રમાણે—

મૂળવર્ગણા—તે આદારિક, વૈકિય, આહારક દત્યાદિ નામવાળી
૨૬ વર્ગણા.

ઉત્તરવર્ગણા—તે પ્રત્યેક મૂળ વર્ગણાતર્જત એકેક પરમાણુ અધિક
રૂપ અનંત વર્ગણા કે જે સર્વ એકેક મૂળ વર્ગણા
યોગ્ય છે, ને તે સર્વ એકેક રક^{૧૧} રૂપ છે.

વર્ગણા—પ્રત્યેક ઉત્તર વર્ગણાતર્જનતમ પ્રદેશોવાળા સર્વે રક^{૧૨}. અત્રે
“ સર્વ વર્ગણાઓનો અવગાહ ” એટલે પ્રત્યેક ઉત્તર

પણ વર્ગહાએ પ્રત્યેક અનંતાનંત છે, તે સમુચ્ચયપેશાએ જો
 હોમકાશી પ્રમાણુ અવગાહવાળી છે. તથા કામંહુવર્ગહાથી પ્રત્યે
 પશ્ચાત્ ચાવત્ આશરિત પ્રાચોચવર્ગહા મુખી હેત્રાવગાહ મહો
 અન્નંબ્યગુહ કહેવો તે આ પ્રમાણે-કામંહુવર્ગહાવગાહ કોઈ
 મનોવર્ગહાવગાહ ક્ષેત્ર પ્રદેશથી અન્નંબ્યગુહ તેથી ઉચ્ચવર્ગહા
 વગાહ ક્ષેત્ર પ્રદેશથી અન્નંબ્યગુહ છે. અંત્યાદિ.

૧ પ્રતિઃ જિવનભણી સર્વે સમ્યક્ વર્તણુએ. સર્વે દેહમાં જે અવસ્થિત છેવડાથી.

2. અંગ્રેજી સુવર્ણ જુહાની કોડ પદ્ય એ: અંગ્રેજી સુવર્ણ
સુવર્ણ જુહાની કોડ પદ્ય એ: અંગ્રેજી સુવર્ણ જુહાની કોડ પદ્ય એ: અંગ્રેજી સુવર્ણ
જુહાની કોડ પદ્ય એ: અંગ્રેજી સુવર્ણ જુહાની કોડ પદ્ય એ: અંગ્રેજી સુવર્ણ

૨. આગળ પ્રેરેલી અરજીએ આત્મચરિત્ર છે. (મુદ્દાપ્રેરણા ક્રમ સંખ્યા)

[illegible]

૬	આહારક	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગે વિ०	ગ્રહણપ્રા०	"
૭	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણપ્રા०	"
૮	તેજસ	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગે વિ०	ગ્રહણપ્રા०	"
૯	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણપ્રા०	"
૧૦	ભાષા	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગે વિ०	ગ્રહણપ્રા०	"
૧૧	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણપ્રા०	"
૧૨	કૃષ્ણસ	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગે વિ	ગ્રહણપ્રા०	"
૧૩	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણપ્રા०	"
૧૪	મન	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગે વિ०	ગ્રહણપ્રા०	"
૧૫	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણપ્રા०	"
૧૬	કાર્મણ	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગે વિ०	ગ્રહણપ્રા०	"
૧૭	પ્રવાચિત	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણપ્રા०	"

અનંતગુણ અનંત-
ગુણ

અવતરણ—અત્રે યોગવડે તદ્દનુરૂપ પુદ્ગલસ્કંધોને ઝૂંપ કરીને શરીરદિ રૂપપણે પરિણમાયે છે એમ કહ્યું, ત્યાં તે પુદ્ગલસ્કંધોને જીવ શું પોતાના અંદર પ્રદેશવડે ગ્રહણ કરે? અથવા સર્વપ્રદેશો વડે ગ્રહણ કરે? એ પ્રશ્નનો અવકાશ હોવાથી આશંકા કરીને હવે તેને ઉત્તર આપવાને આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૧ મી.

एगमवि गहणद्वं, सवप्पणयाए जीवदेसम्मि ॥
सवप्पणयासव-त्थवावि सवे गहणखंधे ॥ २१ ॥

ગાથાર્થ:—એક જીવપ્રદેશાવગાહિત એક ગ્રહણપ્રાયોગ્યદ્રવ્યને જીવ સર્વપ્રદેશોવડે ગ્રહણ કરે છે, અને સર્વજીવપ્રદેશાવગાહિત સર્વગ્રહણપ્રાયોગ્યસ્કંધોને પણ જીવ સર્વપ્રદેશોવડે ગ્રહણ કરે છે.

ટીકાર્થ:—અહિં જીવ સ્વપ્રદેશોમાં અવગાહી રહેલા હોઈને ગ્રહણ કરે છે, પરંતુ અનંતર પરંપરાવગાઢ દલિકને ગ્રહણ શકે નહિ. ત્યાં 'એક આત્મપ્રદેશો અવગાહેલું' જે ગ્રહણપ્રાયોગ્ય એક પણ દલિક તેને સવ્વપ્પણયાપ્પતિ=સર્વ આત્મપ્રદેશોવડે ગ્રહણ કરે, એ ભાવાર્થ છે. કારણ કે સર્વપણ જીવપ્રદેશોનો શ્રુંખલાવચ્ચવત્ સંબંધ વિશેષ છે તે આ પ્રમાણે—સ્વક્ષેત્રમાં અવગાહ કરી રહેલ ગ્રહણપ્રાયોગ્યદ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાને માટે એકજ જીવપ્રદેશ વ્યાપારિત્વ

૧ સ્વરૂપતઃ ગ્રહણપ્રાયોગ્યદ્રવ્ય અસંખ્યાત્મપ્રદેશાવગાહી છે. પરંતુ તે અસંખ્યમાંથી કોઈ પણ એક પ્રદેશની નિવક્ષા કરવી. અથવા ગ્રહણપ્રાયોગ્ય દ્રવ્ય જેટલી અવગાહનામાં રહેલ આત્મપ્રદેશસમૂહ પણ એક પ્રદેશરૂપ વિવિધતામાં છે. એગપ્પણયાગાઢ દતિવચનાત્.

૨ આત્મપ્રદેશો જે આકાશપ્રદેશોમાં અવગાહ્યા છે તેજ આકાશપ્રદેશોમાં (પચમ કર્મક્રમે).

થયે છતે 'અનંતર પરંપરાવડે તે દ્રવ્ય ગ્રહણ કરવાને માટે સર્વપણ આત્મપ્રદેશો પ્રયત્નશીલ થાય છે. જેમ કોઈ ગાદી ઘટાદિ પદાર્થને હસ્તના અગ્રભાગ વડે ગ્રહણ કરતાં મણિબંધ, કોણી, ખલાદિ અવયવો તે ઘટાદિને ગ્રહણ કરવાને માટે અનંતર પરંપરાપણે પ્રયત્નવાન થાય છે, તેમ સત્ત્વત્ત્વવાચિ=સર્વ પ્રદેશોમાં અવગાહેલા જે ગ્રહણપ્રયોગ્યરૂઢિઓ તે ગ્રહણપ્રયોગ્ય સર્વ રૂઢિઓને જીવ, સર્વ આત્મપ્રદેશો વડે ગ્રહણ કરે છે, કારણ કે પ્રત્યેક રૂઢિને ગ્રહણ કરવામાં સર્વજીવ પ્રદેશોત્તર અનંતર પરંપરાપણે વ્યાપ્રિયમાણુપણું છે. (શતિયોગ પ્રરૂપણા)

॥ અથ સ્નેહ પ્રરૂપણા ॥

અહિં પુદ્ગલદ્રવ્યોનો પરસ્પર સંબંધ સ્નેહથી થાય છે, તેથી સ્નેહપ્રરૂપણા અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે. તે સ્નેહપ્રરૂપણા ત્રણ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—૧ સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા, ૨ નામપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા, ૩ પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા. ત્યાં સ્નેહપ્રત્યય એટલે સ્નેહનિમિત્તસ્પર્શકની પ્રરૂપણા તે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા, તથા શરીરબંધનનામકર્મના ઉદયથી પરસ્પર બંધાયેલા શરીર પુદ્ગલોના સ્નેહની અપેક્ષાએ (સ્નેહ સંબંધી) જે સ્પર્શકપ્રરૂપણા કરવી તે નામ પ્રત્યયસ્પર્શકપ્રરૂપણા, શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે કે—નામપ્રત્યયની એટલે બંધનનામનિમિત્તની અર્થાત્ બંધનનામનિમિત્ત શરીરપ્રદેશસ્પર્શકની પ્રરૂપણા તે નામપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા. તથા પ્રકૃત્યોગ (હિત્યુપયોગ) તે પ્રયોગ તેના નિમિત્તવડે ગ્રહણ કરેલા જે પુદ્ગલો તેના સ્નેહને અધિકારીને જે સ્પર્શકપ્રરૂપણા કરવી તે પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા. ત્યાં પ્રથમ સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્શક પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૨ મી.

નેહપ્પચ્ચય ફહુગ મેગં, અવિભાગવગ્ગણાણંતા ॥
 હસ્સેણ વહૂ વદ્ધા, અસંસલોગે દુગુણહીણા ॥ ૨૨ ॥

ગાથાર્થ:—સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક એકજ છે, ને તેની અવિભાગ વર્ગણાઓ અનંત છે. તથા અસ્પસ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો ઘણાં છે, ને અસંખ્યલોકપ્રમાણવર્ગણાને અતિક્રમતાં જે જે વર્ગણા આવે તેમાં દિગુણહીન દિગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે.

ટીકાર્થ:—એકેક સ્નેહાવિભાગવૃદ્ધિયુક્ત પુદ્ગલવર્ગણાઓના સમુદાયરૂપ સ્નેહનિમિત્તસ્પર્ધક^૧ તે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક એકજ છે; અને તે સ્પર્ધકમાં અવિભાગવર્ગણા એટલે એકેક સ્નેહાવિભાગ-ધિકં પરમાણુ સમુદાયરૂપવર્ગણાઓ અનંત બહુવી. ત્યાં અસ્પ સ્નેહ-યુક્ત પુદ્ગલો ઘણા હોય, અને અર્થાંતરે ઘણા સ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો અસ્પ હોય છે. તથા અસંસલોગેદુગુણહીણા ધતિ=અર્થાત્ પ્રથમ વર્ગણાથી આગળ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ વર્ગણાઓ અતિ-ક્રમીને જે અનંતરવર્ગણા આવે, તે વર્ગણાઓમાં પ્રથમ વર્ગણાગત પુદ્ગલોનાં અપેક્ષાએ દિગુણહીન^૨ પુદ્ગલો હોય છે. પુનઃ પણ ત્યાંથી અસંખ્ય લોકપ્રમાણ વર્ગણાઓ અતિક્રમીને જે અનંતરવર્ગણા આવે તેમાં દિગુણહીન^૩ પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેલું કે ત્યાં સુધી વક્ષ્યમાણ સંખ્યેયભાગહાનિગત અંતિમ વર્ગણા પ્રાપ્ત થાય, અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

૧ જે સ્પર્ધક પ્રસ્પષ્ટામાં માત્ર સ્નેહ એજ નિમિત્તભૂત છે તે સ્નેહ પ્રત્યયસ્પર્ધક.

૨ દિગુણહીન=અર્ધ.

૩ પ્રથમ દિગુણહીનવર્ગણાની અપેક્ષાએ દિગુણહીન પુદ્ગલ હોય, પરંતુ સર્વાંથ વર્ગણાપેક્ષાએ અત્યુણહીન (ચોથા ભાગનાં) પુદ્ગલ હોય છે.

અત્રે જે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્નેહ હોય તેને શ્રી સર્વજ્ઞની ખુદ્ધિરૂપ
અવહે છેદીએ, ને છેદી છેદીને કરેલા નિર્વિલાગ લાગોને અલગ
લગ સ્થાપન કરીએ—ત્યાં લોકમાં જે કોઈ પરમાણુઓ સ્નેહના એક
વિલાગયુક્ત હોય તે પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ પ્રથમ એક સ્નેહા-
લાગવર્ગણા, પુનઃ જે કોઈ પરમાણુઓ એ સ્નેહાવિલાગયુક્ત હોય
ખીજી દ્વિસ્નેહાવિલાગવર્ગણા, એ પ્રમાણે ત્રણ સ્નેહાવિલાગયુક્ત
પુદ્ગલો^૧ સમુદાય તે ત્રીજી ત્રિસ્નેહાવિલાગવર્ગણા, એ પ્રમાણે
સંખ્યાતસ્નેહાવિલાગયુક્ત પુદ્ગલ સમુદાયની સંખ્યાતવર્ગણાઓ,
અસંખ્યસ્નેહાવિલાગયુક્ત પુદ્ગલોની અસંખ્ય વર્ગણાઓ, ને અનંત-
સ્નેહાવિલાગયુક્ત પુદ્ગલોની અનંત વર્ગણાઓ કહેવી.

અત્રે પ્રરૂપણા ૨ પ્રકારની છે. તે આ પ્રમાણે—અનંતરોપનિધા-
પ્રરૂપણા—પરપરોપનિધા પ્રરૂપણા. ત્યાં પ્રથમ અનંતરોપનિધાપ્રરૂપણા
કરાય છે.

॥ અથ સ્નેહપ્ર૦ સ્પર્શકની અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા ॥

એક સ્નેહાવિલાગયુક્ત પુદ્ગલ સમુદાયરૂપ પ્રથમવર્ગણામાં જે-
ટલાં પુદ્ગલો છે, તેથી દ્વિસ્નેહાવિલાગયુક્ત પુદ્ગલ સમુદાયરૂપ દ્વિતીય
વર્ગણાને વિષે અસંખ્યેયલાગહીન પુદ્ગલો છે. તેથી ત્રીજી તૃતીયવર્ગ-
ણામાં અસંખ્યેયલાગહીન પુદ્ગલો છે. એ પ્રમાણે પ્રત્યેક વર્ગણામાં
અસંખ્યલાગહીન પુદ્ગલો ત્યાં સુધી કહેવાં કે ત્યાં સુધી અનંત-
વર્ગણા વ્યતિક્રાન્ત થાય. તેથી અનંતરવર્ગણામાં પૂર્વવર્ગણાગત
પુદ્ગલોથી સંખ્યેયલાગહીન પુદ્ગલો હોય છે, તેથી અનંતર વર્ગણામાં

૧ આ પ્રકરણમાં ત્યાં ત્યાં પુદ્ગલ શબ્દ આવે ત્યાં પરમાણુ અથવા
પ્રદેશનુંજ ગ્રહણ કરવું પરંતુ સંઘનું ગ્રહણ ન કરવું; કારણ કે સ્નેહાદિ
પર્યાયની વસ્તુઓ એકેક પ્રદેશ વા પરમાણુને અંગે હોઈ શકે છે, ને પર-
માણુ એજ વસ્તુતઃ પુદ્ગલપદાર્થ છે. ને સંઘાદિ તો પરમાણુ પુદ્ગલના
પર્યાય છે. માટે સ્નેહાવિનાગાદિવિવક્ષા પુદ્ગલ દ્રવ્યરૂપ પરમાણુને અંગેજ
સંભવે છે.

મૂળ ગાથા ૨૨ મી.

નેહપ્પચ્ચય પદ્ધગ મેગં, અવિભાગવગ્ગણાણંતા ॥
 હસ્સેણ વહૂ વદ્ધા, અસંખલોગે દુગુણહીણા ॥ ૨૨ ॥

ગાથાર્થ:—સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક એકજ છે, ને તેની અવિભાગ વર્ગણાઓ અનંત છે. તથા અલ્પસ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો ઘણાં છે, ને અસંખ્યલોકપ્રમાણુવર્ગણાને અતિક્રમતાં જે જે વર્ગણા આવે તેમાં દ્વિગુણહીન દ્વિગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે.

ટીકાર્થ:—એકેક સ્નેહાવિભાગવૃદ્ધિયુક્ત પુદ્ગલવર્ગણાઓના સમુદાયરૂપ સ્નેહનિમિત્તસ્પર્ધક^૧ તે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક એકજ છે; અને તે સ્પર્ધકમાં અવિભાગવર્ગણા એટલે એકેક સ્નેહાવિભાગ-ધિક પંચમાણુ સમુદાયરૂપવર્ગણાઓ અનંત જાણવી. ત્યાં અલ્પ સ્નેહ-યુક્ત પુદ્ગલો ઘણા હોય, અને અર્થાંતરે ઘણા સ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો અલ્પ હોય છે. તથા અસંખ્યલોકદુગુણહીણા ઇતિ=અર્થાત્ પ્રથમ વર્ગણાથી આગળ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણુ વર્ગણાઓ અતિક્રમીને જે અનંતરવર્ગણા આવે, તે વર્ગણાઓમાં પ્રથમ વર્ગણાએ પુદ્ગલરાશિ અપેક્ષાએ દ્વિગુણહીન^૨ પુદ્ગલો હોય છે. યુત: પણ ત્યાંથી અસંખ્ય લોકપ્રમાણુ વર્ગણાઓ અતિક્રમીને જે અનંતરવર્ગણા આવે તેમાં દ્વિગુણહીન^૩ પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું^૪ ત્યાં સુધી વક્ષ્યમાણ સંખ્યેયભાગહાનિગત અંતિમ વર્ગણા પ્રાપ્ત થાય, અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

૧ જે સ્પર્ધક પ્રવૃત્તિમાં માત્ર સ્નેહ એજ નિમિત્તભૂત છે તે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક.

૨ દ્વિગુણહીન=અર્ધ.

૩ પ્રથમ દ્વિગુણહીનવર્ગણાની અપેક્ષાએ દ્વિગુણહીન પુદ્ગલ હોય, પરંતુ સર્વાધ વર્ગણાપેક્ષાએ ચતુર્ગુણહીન (ચોથા ભાગનાં) પુદ્ગલ હોય છે.

॥ અથ સ્નેહપ્ર૦ સ્પર્ધકની પરંપરોપનિધાપરૂપણા ॥

સ્નેહસ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાથી આગળ અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશપ્રમાણવર્ગણાઓ વ્યતિક્રમીને આગળ જે બીજી વર્ગણા આવે, તે વર્ગણાઓમાં પ્રથમ વર્ગણાગત પુદ્ગલરાશિની અપેક્ષાએ દ્વિગુણ-હીન અર્થાત્ અર્ધ પુદ્ગલ હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ અસંખ્યલોક-પ્રદેશપ્રમાણવર્ગણા અતિક્રમીને આગળ જે અનંતરવર્ગણા આવે, તેમાં પણ અર્ધ પુદ્ગલો હોય છે. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી જાણવું કે જ્યાં સુધી અસંખ્યેયભાગહાનિગત અંતિમવર્ગણા આવે.^૧

ત્યાંથી આગળ સંખ્યાતી^૨ સંખ્યાતભાગહાનિગતવર્ગણાઓને અતિક્રમીને આગળની અનંતરવર્ગણાને વિષે અસંખ્યેયભાગહાનિ-ગત અંતિમવર્ગણાગત પુદ્ગલરાશિની અપેક્ષાએ અર્ધ પુદ્ગલો

૧ આ પ્રશ્નપણ પ્રથમ માત્ર દિગ્દર્શનરૂપે જ કહેલી છે, અને અત્રે જ હાનીપ્રશ્નપણસ્થાનનો પ્રસંગ હોવાથી રથાનાથન્યાયે પુનઃ પ્રશ્નપણ દર્શાવી છે.

૨ અસંખ્યભાગહાનિવર્ગણાઓમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણવર્ગણા અતિ-ક્રમ્યાથી દ્વિગુણહાનિ પ્રાપ્ત થાય છે, ને અત્રે સંખ્યભાગહાનિ વર્ગણાઓમાં સંખ્યાતીવર્ગણાઓ જ માત્ર અતિક્રમતાં દ્વિગુણહીનતા થાય છે તે કેમ ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જાણવું જોઈએ કે અસંખ્યેયભાગ કરતાં સંખ્યેયભાગનો રાશિ ઘણો મોટો છે, જેમકે કલ્પના તરીકે ૫ એ સંખ્યાતરાશિ છે, ને ૨૫ એ અસંખ્યરાશિ છે. હવે ૧૦૦૦૦૦ (એકલાખ) ની રકમને સંખ્યેયરૂપ ૫ થી ભાગ આપતાં ૨૦,૦૦૦ (વીસહજાર) થાય, અને અસંખ્યેયરૂપ ૨૫ થી ભાગ આપતાં ૪,૦૦૦ (ચારહજાર) થાય. એમાં ૪૦૦૦ એ અસંખ્યેયભાગ રાશિથી સંખ્યેયભાગ રાશિ ૨૦,૦૦૦ ઘણો મોટો છે. હવે આ વર્ગણાના સંબંધમાં વિચારીએ તો અસંખ્યેયભાગહીન વર્ગણાઓમાં પ્રત્યેક વર્ગણાએ ૪,૦૦૦-૪,૦૦૦ પુદ્ગલોનો રાશિ જુટે છે ને સંખ્યેયભાગ હીનવર્ગણાઓમાં પ્રત્યેક વર્ગણાએ વીસ વીસ હજાર = (૨૦,૦૦૦-૨૦,૦૦૦) પુદ્ગલોનો રાશિ જુટે છે. માટે સંખ્યેયભાગહીનવર્ગણાઓમાં પુદ્ગલોનો મોટો મોટો રાશિ જુટવાથી પુદ્ગલોનું દ્વિગુણહીનપણું = અર્ધપણું અંતિમવર્ગ-અતિક્રમે રહી જાય છે.

પણ સંખ્યેયભાગહીન પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે સંખ્યેયભાગહીન વર્ગણાઓ પણ અનંત કહેવી. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પૂર્વવર્ગણાગત પુદ્ગલોથી સંખ્યેયગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે, તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ સંખ્યેયગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે, એ પ્રમાણે સંખ્યેયગુણહીન વર્ગણાઓ પણ અનંત કહેવી. તેથી અનંતરવર્ગણામાં પૂર્વવર્ગણાગત પુદ્ગલની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે, તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ અસંખ્યગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે સંખ્યેયગુણહીન વર્ગણાઓ પણ અનંત કહેવી. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પૂર્વ વર્ગણાગત પુદ્ગલની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ અસંખ્યગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે. એ રીતે અસંખ્ય ગુણહીનત્વ પણ અનંત વર્ગણાઓ સુધી કહેવું. તેથી અનંતર વર્ગણાને વિષે પૂર્વ વર્ગણાથી અનંત ગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ અનંત ગુણહીન પુદ્ગલો હોય, ને એ પ્રમાણે અનંત ગુણહીન વર્ગણાઓ પણ યાવત્ સર્વોત્કૃષ્ટ વર્ગણા સુધી અનંત કહેવી. એ પ્રમાણે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કરીને હવે પરપરોપનિધાપ્રરૂપણા કહીએ છીએ. (ઇતિ સ્નેહ સ્પર્શકસ્યાનંતરોપનિધાપ્રરૂપણા.)

૧ અહિં સર્વોત્કૃષ્ટતા સ્નેહાવિભાગની અપેક્ષાએ છે-પુદ્ગલાપેક્ષા સર્વવ્યવસ્થાપણું છે.

૨ અહિં ભાવાર્થ એ છે કે સ્નેહસ્પર્શકની સર્વ વર્ગણાઓ ૫ વિભાગ વહેંચાયેલી છે. તે પ્રત્યેક વિભાગ પણ અનંત અનંત વર્ગણાત્મક છે. ત્યાં પ્રથમ વિભાગની અનંત વર્ગણાઓ અનુક્રમે પૂર્વ પૂર્વ વર્ગણાઓથી સંખ્યેયભાગહીન પુદ્ગલોવાળા છે. બીજા વિભાગની વર્ગણાઓ સંખ્યેયભાગહીન અનુક્રમે છે. ત્રીજા વિભાગની અનંત વર્ગણાઓ અનુક્રમે સંખ્યેયગુણહીન પુદ્ગલોવાળા છે ઇત્યાદિ. એનો વિપરીતક્રમ સ્વતઃ વિચારી લેવો. અથવા એ વિભાગ અને વર્ગણાઓની પ્રરૂપણા આનુપૂર્વીની, પરિપાટીએ યાવત્ સર્વોત્કૃષ્ટ વર્ગણા સુધી કહેવી, તે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા.

॥ અથ સ્નેહપ્ર૦ સ્પર્ધકની પરંપરોપનિધાપ્રરૂપણા ॥

સ્નેહસ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાથી આગળ અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશપ્રમાણવર્ગણાઓ વ્યતિક્રમીને આગળ જે ખીણ વર્ગણા આવે, તે વર્ગણાઓમાં પ્રથમ વર્ગણાગત પુદ્ગલરાશિની અપેક્ષાએ દ્વિગુણ-હીન અર્થાત્ અર્ધ પુદ્ગલ હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ અસંખ્યલોક-પ્રદેશપ્રમાણવર્ગણા વ્યતિક્રમીને આગળ જે અનંતરવર્ગણા આવે, તેમાં પણ અર્ધ પુદ્ગલો હોય છે. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી જાણવું કે જ્યાં સુધી અસંખ્યેયભાગહાનિગત અંતિમવર્ગણા આવે.^૧

ત્યાંથી આગળ સંખ્યાતી^૨ સંખ્યાતભાગહાનિગતવર્ગણાઓને વ્યતિક્રમીને આગળની અનંતરવર્ગણાને વિષે અસંખ્યેયભાગહાનિ-ગત અંતિમવર્ગણાગત પુદ્ગલરાશિની અપેક્ષાએ અર્ધ પુદ્ગલો

૧ આ પ્રરૂપણા પ્રથમ માત્ર દિગ્દર્શનરૂપેજ કહેલી છે, અને અત્રેજ હાનીપ્રરૂપણાસ્થાનનો પ્રસંગ હોવાથી સ્થાનાથત્યાયે પુનઃ પ્રરૂપણા દર્શાવી છે.

૨ અસંખ્યભાગહાનિવર્ગણાઓમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણવર્ગણા અતિ-ક્રમ્યાથી દિગુણહાનિ પ્રાપ્ત થાય છે, ને અત્રે સંખ્યભાગહાનિ વર્ગણાઓમાં સંખ્યાતીવર્ગણાઓજ માત્ર વ્યતિક્રમતાં દિગુણહીનતા થાય છે તે કેમ ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જાણવું જોઈએ કે અસંખ્યેયભાગ કરતાં સંખ્યેયભાગનો રાશિ ઘણો મોટો છે, જેમકે કલ્પના તરીકે ૫ એ સંખ્યાતરાશિ છે, ને ૨૫ એ અસંખ્યરાશિ છે. હવે ૧૦૦૦૦૦ (એકલાખ) ની રકમને સંખ્યેયરૂપ ૫ થી ભાગ આપતાં ૨૦,૦૦૦ (વીસહજાર) થાય, અને અસંખ્યેયરૂપ ૨૫ થી ભાગ આપતાં ૪,૦૦૦ (ચારહજાર) થાય. એમાં ૪૦૦૦ એ અસંખ્યેયભાગ રાશિથી સંખ્યેયભાગ રાશિ ૨૦,૦૦૦ ધણો મોટો છે. હવે આ વર્ગણાના સંબંધમાં વિચારીએ તો અસંખ્યેયભાગહીન વર્ગણાઓમાં પ્રત્યેક વર્ગણાએ ૪,૦૦૦-૪,૦૦૦ પુદ્ગલોનો રાશિ જુટે છે ને સંખ્યેયભાગ હીનવર્ગણાઓમાં પ્રત્યેક વર્ગણાએ વીસ વીસ હજાર = (૨૦,૦૦૦-૨૦,૦૦૦) પુદ્ગલોનો રાશિ જુટે છે. મોટે સંખ્યેયભાગહીનવર્ગણાઓમાં પુદ્ગલોનો મોટો મોટો રાશિ જુટવાથી પુદ્ગલોનું દિગુણહીનપણું = અર્ધપણું અસ્પર્ધ-વ્યતિક્રમે થઈ જાય છે.

થાય-ત્યાંથી પુનઃ પણ સંખ્યાતીવર્ગણાઓ અતિક્રમીને અનંતર
વર્ગણામાં અર્ધ પુરુષ થાય. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે
ન્યાં સુધી સંખ્યેયભાગદાનિગત અંતિમવર્ગણા આવે.

તથા 'ઉપરની' ત્રણ હાનિઓમાં ૩ આ પરંપરોપનિધા સંભવે
નહિ. કારણ કે પ્રથમ (પહેલી) સંખ્યેયગુણહાનિવર્ગણામાં
સંખ્યેયભાગદાનિગત અંતિમવર્ગણાની અપેક્ષાએ સંખ્યેયગુણહીન
પુરુષો છે. ને સંખ્યેયગુણહીન તે ન્યન્યથી પણ ત્રિગુણહીન થા
ચતુર્ગુણહીન ગ્રહણ કરાય છે. પરંતુ દ્વિગુણહીન નહિ, કારણ કે
સંખ્યેય પ્રાયઃ સર્વત્ર પણ અન્યન્યોત્કૃષ્ટરૂપ ત્રણ વિગેરે ગ્રહણ
કરાય છે. પરંતુ એ નહિ. તેમ સર્વોત્કૃષ્ટ પણ નહિ. શ્રી અનુયોગદ્વાર
સૂત્રની ચૂંટિમાં કહ્યું છે કે—

સિદ્ધંતે ય જત્ય જત્ય સંસ્થેજ્જગ્ગહણં તત્ય તત્ય અજહમ્મણ
કોસયં દઢઘં ધતિ.

અર્થઃ—સિદ્ધાંતને વિષે ન્યાં ન્યાં સંખ્યેયનું ગ્રહણ કર્યું છે,
ત્યાં ત્યાં અન્યન્યોત્કૃષ્ટરૂપ સંખ્યેય નાણુવું.

તેથી ૫ આ વર્ગણાથી આગળની વર્ગણાઓમાં દ્વિગુણહીનપણું
પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ ત્રિગુણ, ચતુર્ગુણહીનપણું પ્રાપ્ત થાય છે. એ

૧ સંખ્યગુણહાનિ, અસંખ્યગુણહાનિ ને અનંતગુણહાનિ એ.

૨ ટીકામાં ઉપરિતનીષુ ચતસ્રણુ એવો પાઠ છે પરંતુ તે વિચાર
યોગ્ય છે. કારણ કે ઉપરિતનીષુ તિસ્રણુ પાઠ હોય તોજ સંખ્ય અર્થ
આવે એમ છે. (શ્રી પંચસંગ્રહે તિસ્રણુ પાઠ છે.)

૩ આ=દ્વિગુણહાનિરૂપ પરંપરોપનિધા.

૪ અન્યન્યોત્કૃષ્ટ=ન્યન્યસંખ્યાત એ નહિ, ને ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાત
એકદશ સર્વ સરસવરાશિ તે પણ નહિ પરંતુ એથી ઉપર ત્રણ વિગેરે યાવ
એકદશ સર્વ સરસવરાશિ સુધીની સર્વ સંખ્યાઓ “અન્યન્યોત્કૃષ્ટ સંખ્યાત
સંજ્ઞા પામે.

૫ સંખ્યેયભાગદાનિગત અંતિમવર્ગણાથી.

હેતુથી આગલી વર્ગણાઓમાં આ દ્વિગુણહાનિ પરંપરોપનિધા સંલ-
વતી નથી^૧.

હવે આગળ દ્વિગુણહાનિનો અભાવ હોવાથી દ્વિગુણહાનિ
પરંપરોપનિધા સિવાય બીજે પ્રકારે પરંપરોપનિધા કહેવાય છે.

અસંખ્યેયભાગહાનિમાં પહેલી ને છેલ્લી વર્ગણાના અપાંત-
રાલે પ્રથમ વર્ગણાની અપેક્ષાએ ક'ંઈક વર્ગણાઓ અસંખ્યભાગહાનિ
ક'ંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયભાગહાનિ, ક'ંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેય-
ગુણહાનિ, ક'ંઈક વર્ગણાઓ અસંખ્યેયગુણહાનિ, ને ક'ંઈક વર્ગણાઓ
અનંતગુણહાનિ છે. ^૨એ પ્રમાણે અસંખ્યેયભાગહાનિમાં પ્રથમ
વર્ગણાપેક્ષાએ પાંચે હાનિયો સંલવે છે.—સંખ્યેયભાગહાનિમાં
પુનઃ ^૩અસંખ્યેયભાગહાનિ વિના ૪ હાનિઓ સંલવે છે, તે આ
પ્રમાણે—સંખ્યેયભાગહાનિગત પ્રથમ ન્તિમવર્ગણાને અપાંતરાલે

૧ કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે સંખ્યેયભાગહાનિગત અનિમવર્ગ-
ણાથી આગળની પ્રથમવર્ગણામાંજ ત્રિગુણદ્વિતીત (સંખ્યગુણહાનિ) પુદ્-
ગ્યો છે (પરંતુ દ્વિગુણહાનિ પુદ્ગલો નથી) નો દ્વિગુણહાનિરૂપ પરંપરોપ-
નિધા એમ સંભવે !

૨ ક'ંઈક વર્ગણાઓ અસંખ્યભાગહાનિ, સંખ્યભાગહાનિ, સંખ્યેયગુણ-
હાનિ, અસંખ્યગુણહાનિ ને અનંતગુણહાનિ છે તે જાણવાની રીત આ
પ્રમાણે—

પ્રથમ વર્ગણાપેક્ષાએ દ્વિ તિત્ત્વ દ્વિતીયાદિ અસંખ્યવર્ગણાઓ અસંખ્યેય-
ભાગહાનિ છે. ત્યાંથી આગળ પ્રથમ દ્વિગુણહાનિ વર્ગણા હોવાથી વર્ગણાઓ
સંખ્યેયભાગહાનિ છે. પ્રથમ દ્વિગુણહાનિમાંજ અનંતગુણહાનિ પ્રવર્તેલો
સંખ્યાતીવર્ગણાઓ સંખ્યેયગુણહાનિ. ત્યાંથી આગળ ૨ અસંખ્યેયભાગહાનિ પ્રવર્તેલો
પ્રમાણ વર્ગણાઓ અસંખ્યેયગુણહાનિ છે. ત્યાંથી આગળની અનંતગુણહાનિ
છે. ૩તિ

૩ મારણીજ અસંખ્યભાગહાનિનો અપાંત રાલે છે. આગળ અસંખ્યેય-
ભાગહાનિ એમ સંજ્ઞા ૩ તિ પ્રમાણે આગળ પદ્ય પદ્યકુંડે.

પ્રથમ વર્ગણાની અપેક્ષાએ કંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયભાગહીન કંઈક સંખ્યેયગુણહીન કંઈક અસંખ્યેયગુણહીન, ને કંઈક વર્ગણાઓ અનંતગુણહીન હોય છે.

સંખ્યેયગુણહાનિને વિષે પુનઃ અસંખ્યેયભાગહાનિ, ને સંખ્યેયભાગહાનિ સિવાયની ૩ હાનિઓ સંભવે છે. તે આ પ્રમાણે- સંખ્યેયગુણહાનિગત પ્રથમાંતિમવર્ગણાને અપાંતરાત્રે પ્રથમ વર્ગણાની અપેક્ષાએ કંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયગુણહીન, કંઈક અસંખ્યેયગુણહીન ને કંઈક અનંતગુણહીન હોય છે.^૧

એ રીતે જે પ્રકારે પરંપરોપનિધાપરૂપણા કરીને હવે પાંચ હાનિમાં વર્ગણાઓનું અલ્પવહુત્વ કહેવાય છે.

ત્યાં અસંખ્યભાગહાનિને વિષે વર્ગણાઓ અલ્પ છે, તેથી સંખ્યેયભાગહાનિને વિષે અનંતગુણવર્ગણાઓ છે, તેથી સંખ્યેયગુણહાનિને વિષે અનંતગુણવર્ગણાઓ છે, તેથી અસંખ્યેયગુણહાનિને વિષે અનંતગુણવર્ગણાઓ છે, તેથી અનંતગુણહાનિને વિષે અનંત ગુણવર્ગણાઓ છે.

તથા અનંતગુણહાનિમાં પુદ્ગલો સર્વથી અલ્પ છે, તેથી

૧ શેષ ૪ હાનિઓમાં અંતર્ગતહાનિઓ ઉપરોક્ત રીતીને અનુસારે વિચારવી.

૨ મૂળ હાનિપંચક અને ઉત્તર હાનિપંચક એ બે પ્રકારે.

૩ અનંતગુણહાનિમાં અનંતગુણ જ્યાં મોટા મોટા ભાગ મુટવાથી અહિં “અનંતગુણ” માં “ગુણ” શબ્દથી અનંત પુદ્ગલરશિ પ્રમાણ એક ભાગ તેવા અનંત ભાગ સમજવા. પરંતુ ગુણ શબ્દથી ગુણાકાર જેવડો ભાગ ન જાણવો. પુનઃ અનંતગુણરૂપ ભાગ તે સર્વ ભાગ કરતાં બહુત્ત પ્રમાણવાળોજ હોય છે. તથા સર્વત્ર જ્યાં જ્યાં હાનિનો પ્રસંગ આવે ત્યાં ત્યાં ગુણ શબ્દથી ભાગ પ્રમાણજ જાણવું. પરંતુ ગુણાકાર રૂપ નહીં. તથા જ્યાં વૃદ્ધિનો પ્રસંગ આવે ત્યાંજ ગુણ શબ્દથી ગુણાકાર જાણવો, એ સમયપરિભાષાનો વિસ્તાર લોકપ્રકાશથી જાણવો.

અસંખ્યેયગુણહાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે, તેથી સંખ્યેયગુણ હાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે, તેથી સંખ્યેયભાગહાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે, ને તેથી અસંખ્યેયભાગહાનિમાં પુદ્ગલો અનંત ગુણ છે. (એ પ્રમાણે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક સવિસ્તરપણે કહ્યું)

इति स्नेहप्रत्ययस्पर्धक प्ररूपणा

હવે નામપ્રત્યય ને પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા કરવાની ઇચ્છા-
વાળા આચાર્યશ્રીઆ પ્રમાણે કહે છે.

भूणगाथा २३ मी.

नामपपओगपच्चयगेसुवि नेया अनंतगुणणाए ॥
धणिया देसगुणा सिं—जहन्न जेहे सगे कह्नु ॥२३॥

ગાથાર્થ:—આ સ્નેહપ્રત્યય, નામપ્રત્યય અને પ્રયોગપ્રત્યય સ્પર્ધકને વિષે આપ આપણી જઘન્ય અને ઉદ્વેગપ્રત્યય પૃથક્ પૃથક્ સ્થાપીને તેને વિષે સંગ્રહિત કરેલા સકલપુદ્ગલો સ્નેહાવિભાગો અનંતગુણ અનંતગુણપણે અનુક્રમે કહેવાયાં કહેવા.

टीकाधः—अने नामप्रत्ययस्पर्धक प्ररूपणने स्नेहप्रत्यय-
योगद्वार છે. તે આ પ્રમાણે—

૧ અવિભાગ પ્રરૂપણા.

૨ વર્ગગણના પ્રરૂપણા.

૩ સ્પર્ધક પ્રરૂપણા.

૪ અનંતગુણના પ્રરૂપણા.

૫ વર્ગગણપુદ્ગલસ્નેહાવિભાગ

સકલસમુદાય પ્રરૂપણા.

૬ સ્નેહપ્રત્યયના પ્રરૂપણા.

૧ અનંત પુદ્ગલ સંખ્યાથી અસંખ્યેય હાનિ અથવા હો" તેથી પુદ્ગલો અધિક છે

ત્યાં પ્રથમ અવિભાગપ્રરૂપણા કહેવાય છે.

ઔદારિકાદિ પાંચ શરીરપ્રાયોગ્ય પરમાણુઓનો જે રસ તેને શ્રી સર્વજ્ઞની બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્ર વડે છેદીએ, અને છેદી છેદીને નિર્વિભાગ ભાગો કરીએ. તે નિર્વિભાગ ભાગો ગુણપરમાણુ અથવા ભાવપરમાણુ પણ કહેવાય. એ અવિભાગપ્રરૂપણા કહી. (ઇતિ અવિભાગપ્રરૂપણા)

ત્યાં એક સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો શરીરને યોગ્ય હોતા નથી. અર્થાત્ ઔદારિકાદિ દારિકબન્ધનાદિ^૧ ૧૫ બંધનમાંથી કોઈ પણ બંધનને વિષયીભૂત થતા નથી એ ભાવાર્થ છે. તથા જે સ્નેહાવિભાગયુક્ત પણ નહિ, ત્રણ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પણ નહિ, યાવત્ સંખ્યેયસ્નેહાવિભાગયુક્ત નહિ, અસંખ્યેયસ્નેહાવિભાગયુક્ત નહિ, તેમજ યાવત્ અનંત સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો પણ કોઈ બન્ધનને વિષયીભૂત થતાં નથી. પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ પ્રમાણુ અનંતાનંત સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો બન્ધનને વિષયીભૂત થાય છે. માટે અનંતાનંત સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલોના સમુદાયરૂપ (નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકની) સર્વજન્ય પ્રથમ^૩ વર્ગણા છે. (ઇતિ વર્ગણાપ્રરૂપણા)

૧ ઔદારિકાદિ ૫ શરીરમાંના કોઈપણ શરીરપણે પરિણમતા નથી.

૨ તાત્પર્ય એ છે કે સર્વ જીવથી અનંતગુણ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પરમાણુ (સ્વરૂપતઃ પ્રદેશ વ્યપદેશભાક્, પરંતુ સ્કંધાતિરિક્ત કેવલ પરમાણુ નહિ દેહપણે પરિણમવા યોગ્ય છે. અથવા દેહપણે પરિણમતા પુદ્ગલસ્કંધોના પ્રત્યે પ્રદેશમાં જન્યથી જન્ય પણ સર્વ જીવથી અનંતગુણ સ્નેહાવિભાગે અવશ્ય હોય છે. એ જન્યસ્નેહાવિભાગયુક્ત જેટલા પરમાણુઓ છે સર્વનો સમુદાય તે પ્રથમ વર્ગણા (આ પ્રરૂપણામાં પરમાણુ અથવા પુદ્ગલ એવા શબ્દોથી સર્વ તત્ત્વપ્રાયોગ્ય સ્કંધાંતરવતિ પ્રદેશ બાળવા, પરંતુ છુટા પા માણુ અથવા દ્યલુકારિકસ્કંધ ન બનવા. એ વાત અવિસ્મરણાર્થે પુ કહી છે.)

૩ પંચસંપ્રદમાં ઔદારિકાદારિકબન્ધનયોગ્ય પ્રથમવર્ગણા કહી છે

તેથી એક સ્નેહાવિલાગાધિક પુદ્ગલનો સમુદાય તે બીજી વર્ગણા, તેથી બે સ્નેહાવિલાગાધિક પુદ્ગલનો સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણા. એ રીતે નિરંતર એકેક સ્નેહાવિલાગાધિક વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમા લાગ જેટલી વર્ગણાઓ થાય. એ અનંત વર્ગણાઓનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક.

તેથી એક સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ પ્રાપ્યમાણ નથી. તથા બે, ત્રણ, સંખ્યેય, અસંખ્યેય, ને યાવત અનંત સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ પણ (પ્રાપ્યમાણ) નથી. પરંતુ સર્વજીવથી અનંત ગુણસ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ (પ્રાપ્યમાણ) છે. તેથી તેવા પરમાણુઓનો સમુદાય તે દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમવર્ગણા. બે એમ પૂછતા હો, કે તે વર્ગણામાં સ્નેહાવિલાગ કેટલા છે? તો કહીએ છીએ કે પ્રથમ સ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગણામાં જેટલા સ્નેહાવિલાગ છે તેટલા (તેથી) બમણા સ્નેહાવિલાગ દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાને વિષે છે. તેથી એક સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ બીજી વર્ગણા, તેથી બે સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ ત્રીજી વર્ગણા, એ રીતે નિરંતર એકેક સ્નેહાવિલાગની વૃદ્ધિપૂર્વક વર્ગણાઓ અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમા લાગ જેટલી થાય ત્યાં સુધી કહેવી. આ અનંતવર્ગણાઓનો સમુદાય તે બીજી સ્પર્ધક.

ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળ એક સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ નથી. તથા બે, ત્રણ, સંખ્યાંત, અસંખ્યાંત, યાવત અનંત સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ પણ નથી. પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ અનંતાનંત સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ હોય છે. તેથી તેને સમુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા. આ વર્ગણામાં સ્નેહાવિલાગ કેટલા હોય? તે કહીએ છીએ કે પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાગત સ્નેહાવિલાગથી ત્રિગુણ સ્નેહાવિલાગ છે. નથી એક સ્નેહાવિ-

લાગાધિક પરમાણુના સમુદાયરૂપ ત્રીજી વર્ગણા. જો સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુના સમુદાયરૂપ ત્રીજી વર્ગણા, જો રીતે નિરંતર સ્નેહાવિલાગ વૃદ્ધિપૂર્વક અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ અનંતમાલાગ સુધી અનંતવર્ગણાઓ કહિની. આ વર્ગણા સમુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધક.

ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળ એક સ્નેહાવિલાગાધિક પુરૂષ નથી. તેમજ જો, ત્રણ, સંખ્યેય, અસંખ્યેય, યાવત અનંતસ્નેહાવિલાગાધિક પુરૂષો પણ નથી, પરંતુ સર્વ જીવથી અનંતગુણ પ્રમાણ અનંતાનંત સ્નેહાવિલાગાધિક પરમાણુઓ હોય છે. તેથી તેનો સહાય તે ચતુર્થ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા, આ વર્ગણામાં પ્રથમ સ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગણાના સ્નેહાવિલાગોથી આરંભી સ્નેહાવિલાગ છે. એ પ્રમાણે જેટલામું સ્પર્ધક ચિંતવવું હોય, યથા પાંચમું, દસમું, વીસમું, હજારમું, લાખમું તેટલી સંખ્યાથી પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાના સ્નેહાવિલાગોને ગુણીએ, તેટલી તેટલી સંખ્યાના સ્નેહાવિલાગો તે તે સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં હોય એમ જાણવું.

તે સ્પર્ધકો કેટલા થાય ? તો કહીએ છીએ કે અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાલાગપ્રમાણ. (इति स्पर्धकप्रमाणं)

પુનઃ અંતર કેટલાં થાય ? તો કહીએ છીએ કે એકહીન સ્પર્ધક પ્રમાણ. તે આ પ્રમાણે—આરમાં ત્રણજે અંતર હોય પણ ન્યૂનાધિક વહિ, તેમ અત્રે પણ વિચારવું.

૧ યથા પ્રથમ સ્પર્ધક ગત પ્રથમ વર્ગણામાં ૧૦૦ સ્નેહાવિલાગો તો પાંચમા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૫૦૦, દસમા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૧૦૦૦, વીસમા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૨૦૦૦, ૬૦ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૧,૦૦,૦૦૦, તે લાખમા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૧,૦૦,૦૦,૦૦૦.

૨ યથા આર ભીતિ ॥ ત્રણ અંતરલાગ=ગર્ભલાગ હોય તેમ.

તથા વર્ગજ્ઞાને વિષે અનંતરવૃદ્ધિ એ છે—પ્રથમ એકેકાવિલાગ વૃદ્ધિ, અને બીજી અનંતાનંતાવિલાગવૃદ્ધિ. ત્યાં સ્પર્ધકગત વર્ગજ્ઞા-
નેમાં અનુક્રમે એકેકાવિલાગવૃદ્ધિ છે, ને પૂર્વસ્પર્ધકગત અંતિમ
વર્ગજ્ઞાની અપેક્ષાએ ઉત્તર સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજ્ઞામાં અનંતાનંત
અવિલાગવૃદ્ધિ છે. પુનઃ પરપર વૃદ્ધિ તો પ્રથમસ્પર્ધકગત પ્રથમ
વર્ગજ્ઞાની અપેક્ષાએ ઇએ પ્રકારની જાણવી, તે આ પ્રમાણે^૧ અનં-
તાવિલાગવૃદ્ધિ—અસંખ્યેયલાગવૃદ્ધિ—સંખ્યેયલાગવૃદ્ધિ—સંખ્યેયગુણ-
વૃદ્ધિ—અસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિ—ને અનંતગુણવૃદ્ધિ. એ પ્રમાણે વર્ગજ્ઞા
પ્રરૂપ-સ્પર્ધકપ્રરૂપ-ને અનંતરપ્રરૂપજ્ઞા કરી. (इति अन्तर प्ररूपणा)

હવે વર્ગજ્ઞાગત પુદ્ગલસ્નેહાવિલાગજ્ઞામુદાય પ્રરૂપજ્ઞા કરાય
છે, ત્યાં પ્રથમશરીરસ્થાનની પ્રથમવર્ગજ્ઞાને વિષે સ્નેહાવિલાગો
અસ્પ છે, તેથી બીજા શરીરસ્થાનની પ્રથમ વર્ગજ્ઞાને વિષે અનંત
ગુણસ્નેહાવિલાગ છે, તેથી ત્રીજા શરીરસ્થાનની પ્રથમવર્ગજ્ઞાને
વિષે અનંતગુણસ્નેહાવિલાગ છે. એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અનુક્રમે
સર્વ શરીરસ્થાનોની પ્રથમ વર્ગજ્ઞામાં અનંતગુણપણું કહેવું. શરીર
સ્થાનો વક્ષ્યમાણ (આગળ કહેવાયે તેટલા) સ્પર્ધક પ્રમાણયુક્ત
જાણવાં.

હવે તે તે બંધનને યોગ્ય એવા શરીર પરમાણુઓનું અસ્પ-
ગદ્ગત કહેવાય છે. ત્યાં આદરિટોદારિક બંધનયોગ્ય પુદ્ગલો અસ્પ
છે, તેથી આદરિકૌતજનબંધનયોગ્ય અનંતગુણ, તેથી આદરિક

૧ અહિં પ્રત્યેક વૃદ્ધિ અનંતવર્ગજ્ઞાએ સુધી પમાય છે.

૨ પ્રથમશરીરની પ્રથમવર્ગજ્ઞા તથા બીજાશરીરની પ્રથમવર્ગજ્ઞા
ને મેળ. અનંતામાં સરજવાનું તુલ્યવિલાગયુક્ત અનંતસ્થાન પ્રાપ્ત
હોવાયે.

૩ પ્રથમ શરીરસ્થાન અસંખ્યાનંતગુણ સ્પર્ધકયુક્ત છે, તેથી ઉત્તર-
શરિક શરીરો પર શરીરોની પરિધારીએ અનંતભાવધિશરિકૌતજન છે,
ને આગળ કહેવામાં આવશે.

કામદેવપ્રધનપોષા અનંતગુણ, તેથી નોતરતોજીવજાતે કુલપદ
 મોળા પુરુષકે અનંતગુણ, રજા સેવેતેવોદેવગણેસત એવા પુરુષકે
 સમઘી અરૂપ છે, તેથી સેવેતેવોજીવમધનપોષા પુરુષકે અનંતગુણ
 છે, તેથી સેવેતેવોજીવમધન એવા પુરુષકે અનંતગુણ છે, તથા
 આહારદેવપ્રધનપોષા પુરુષકે અનંતગુણ (પોષાના ગુણ અનંતગુણ
 અર્થસાથે) અરૂપ છે, તેથી આહારદેવોજીવમધન પોષા અનંતગુણ
 તેથી આહારદેવોજીવપ્રધનપોષા અનંતગુણ, તેથી ગાયુ વિગ્ન
 દોષસમધનપોષા પુરુષકે અનંતગુણ, તેથી ગાયુજીવમધનપોષા
 મોળા પુરુષકે અનંતગુણ, એ તથા ગાયુ સમધનપોષા પોષા
 પુરુષકે અનંતગુણ છે.

હવે સ્થાનપદગુણનો અવગત હોવાથી સ્થાનપદગુણ કહેવાય છે.

આ પ્રથમ સ્પર્ધકથી પ્રારંભીતિ અગ્ર-પ્રયો અનંતગુણ અ-
 થવા શિદ્ધથી અનંતમાત્રાના પ્રમાણ અનંતગુણકેવુદક પ્રથમ
 શરીર પ્રાયોગ્યસ્થાન થય છે, તેથી અનંતમાત્રાવિદે તેટલાંજ
 સ્પર્ધકવડે શરીરપ્રાયોગ્ય દ્વિતીયસ્થાન થાય છે. ત્રીજા અનંતમાત્રા
 ધિક તેટલાંજ સ્પર્ધકવડે તૃતીયશરીરપ્રાયોગ્યસ્થાન થાય છે. એ
 રીતે નિરંતર પૂર્વપૂર્વસ્થાનથી દિનરોદિત અનંતમાત્રાવુદિક
 શરીરસ્થાનો અનંતગુણ અસંખ્યાતમાત્રાના પ્રમાણ કહેવામાં
 થાનાનો સમુદાય તે એક કંડક કહેવાય છે.

૧ પૂર્વોક્ત સ્નેહસંજ્ઞા નામપદપદ્યવિદ્યાના પ્રથમપદપદ્યવિદ્યા

૨ સર્વજ્ઞધન્ય સ્નેહપુત્ર એકજ દંડમાં જે દંડપુરુષનો છે તે સર્વ
 એક સરળો સ્નેહ નથી, પરંતુ બિન્ન બિન્ન પ્રકારનો સ્નેહ છે. ૧ ને મિત્ર
 પણ અનંત પ્રકારની છે ને તે અનંત પ્રકારના મિત્રતાસભા સ્નેહ
 ભાગયુક્ત પુરુષોના સમુદાયરૂપ એક દેહસ્થાન કહેવાય ૨ નિ ભાગ્ય

૩ અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમાત્રામાં જેટલા આકાશ
 તેટલા પ્રમાણનાં.

૪ કંડક એ અંગુલના અસંખ્યાતમાત્રાના પ્રમાણ અસંખ્યા
 સંજ્ઞાસજ્ઞ જૈનપરિભાષાએ બાણવો જે આગળ કહેવાશે.

આ કંડકથી ઉપરનું જે શરીરસ્થાન, તે પ્રથમ કંડકગત અંતિમ શરીરસ્થાનની અપેક્ષાએ અસંખ્યેયલાગવૃદ્ધિવાળું છે. તેથી આગળનાં બીજાં અંગુલના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણનાં શરીરસ્થાનો તે સર્વ અનુક્રમે અનંતલાગાધિક જાણવાં. (સ્નેહસ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અનંતલાગ અધિક જાણવાં). આ અસંખ્યસ્પર્ધકનો સમુદાય તે દ્વિતીયકંડક.

તે દ્વિતીયકંડકથી ઉપર જે અન્ય શરીરસ્થાન તે પુનઃ દ્વિતીય કંડકગત અંતિમસ્થાનની અપેક્ષાએ અસંખ્યેયલાગ અધિક છે. ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળનાં અંગુલના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ અન્ય શરીરસ્થાનો તે સર્વ અનુક્રમે અનંતલાગ અધિક જાણવાં, આ સર્વ સ્થાનોનો સમુદાય તે તૃતીયકંડક.

તેથી આગળ પુનઃ પણ એક શરીરસ્થાન અસંખ્યેયલાગાધિકને તેથી આગળ પુનઃ કંડક પ્રમાણ શરીરસ્થાનો અનંતલાગાધિક જાણવાં. એ પ્રમાણે અસંખ્યેયલાગાધિક એકેક દેહસ્થાને કરીને અંતરિત અનંત લાગાધિક કંડકો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી અંતરાંતરવર્તિ અસંખ્યેયલાગાધિક દેહસ્થાનો પણ એક કંડક પ્રમાણ થાય.

અંગુલ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમાલાગવર્તિ અસંખ્ય આકાશ પ્રદેશાત્મક રાશિપ્રમાણરૂપ જે સંખ્યા, તે સિદ્ધાંતસંજ્ઞાએ 'કંડક કહેવાય છે.

ત્યાંથી આગળ કંડક માત્ર શરીરસ્થાનો અનુક્રમે અનંતલાગાધિક કહેવાં, તેથી આગળ એક સંખ્યેયલાગાધિક સ્થાન કહેવું, ત્યાંથી આગળ મૂળથી આરંભીને જેટલાં સ્થાન પૂર્વે અતિક્રમ્યાં છે (કહી ગયા છીએ) તેટલાં સ્થાન તેવીજ રીતે કહીને પુનઃ પણ એક સંખ્યેયલાગાધિક સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે 'વક્ષ્યમાણક્રમપૂર્વક છે

૧ કંડક સંખ્યા સર્વત્ર નિયમિત સંખ્યાસ્થિત નથી. અધિમાર વિરોધથી હિતધિક સંખ્યા પણ હોય છે.

૨ અનંતમાત્ર વૃદ્ધિદિ.

સ્થાનવૃદ્ધિએ શરીરસ્થાનો ત્યાં મુખી કહેવાં કે ત્યાં મુખી
 ૧ અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ થાય.

ઇતિ સ્થાનપ્રરૂપણાસહ નામપ્રત્યયસ્પર્ધકપ્રરૂપણાપિ.

॥ અથ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધક પ્રરૂપણા ॥

પ્રયોગ એટલે યોગ તેના સ્થાનનીવૃદ્ધિ વડે (અર્થાત્ યોગ
 સ્થાનની વૃદ્ધિવડે) ૧ કેવલ યોગ પ્રત્યયથીજ બંધાતા એવા ૨૪
 પ્રમાણને વિષે જે સ્પર્ધકની રીતીએ વૃદ્ધિ પામે છે તે પ્રયોગ
 પ્રત્યય સ્પર્ધક કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—

દ્વોઽપઓગો જોગો, તદ્વાણવિવૃદ્ધિનાં જોડરસો ॥

પરિવૃદ્ધિજોગે, પઓગફઙ્ગં તયં વૈત્તિ ॥ ૧ ॥

(ઉક્તાર્થો)

તે પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા ૫ અનુયોગદ્વારવડે થાય છે,
 તે ૫ અનુયોગ આ પ્રમાણે—૧ અવિભાગ પ્રરૂપણા—૨ વર્ગણ
 પ્રરૂપણા—૩ સ્પર્ધક પ્રરૂપણા—૪ અન્તર પ્રરૂપણા—અને ૫ સ્થાન
 પ્રરૂપણા. એ પાંચે અનુયોગદ્વાર જે રીતે નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકને વિષે
 પૂર્વે કહ્યાં છે તે રીતે અત્રે પણ જાણવાં.

તથા અત્રે પ્રથમસ્થાનગત પ્રથમવર્ગણામાં સર્વ પુદ્ગલ
 ગત અસ્તિ છે, તેથી દ્વિતીય ગત પ્રથમવર્ગણામાં
 થી પણ તૃતીય ગત પ્રથમવર્ગણામાં
 તિમ સ્થાન વતી તથા વળી
 રીતે અ. કે—

અમ

અવિભાગ વગ્ગ ફઢ્ઘગ, અંતરઠાણફણત્યજહપુન્નિ ॥

ઠાણાઈ વગ્ગણાઓ, અણંતગુણણાઈ ગચ્છંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—આ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં અવિલાગપ્ર૩૦-વર્ગણા પ્ર૩૦-સ્પર્ધકપ્ર૩૦-અંતરપ્ર૩૦-સ્થાનાદિપ્ર૩૦ પૂર્વે કહી તેમ જાણવી. અને પ્રત્યેક પ્રયોગપ્રત્યયસ્થાનની પ્રથમ વર્ગણાઓ અનંતગુણ અનંતગુણ વૃદ્ધિ પામે છે. અહિ ઠાણાઈ એ પ્રથમ શબ્દમાં આદિપદથી કંડમ્બિતું બ્રહ્મ કરવું.

હવે સમુદાયપણે ત્રણે સ્પર્ધકમાં અલ્પ બહુત્વ કહેવાય છે. સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકની જઘન્ય વર્ગણાને વિષે સકલ પુદ્ગલત સ્નેહા વિલાગ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી તેજ સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધકની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણામાં અનંતગુણ રસાવિલાગ છે, તેથી નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકની જઘન્ય વર્ગણામાં અનંતગુણ સ્નેહાવિલાગ છે, તેથી તેજ નામપ્રત્યય સ્પર્ધકની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણામાં અનંતગુણ સ્નેહાવિલાગ છે, તેથી પણ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધકની જઘન્ય વર્ગણામાં અનંતગુણ સ્નેહાવિલાગ છે, તેથી પણ તેજ પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધકની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણામાં અનંતગુણ સ્નેહાવિલાગ છે કહ્યું છે કે—

તિન્હંપિ ફઢ્ઘગાણં, જહન્નકોસગાકમાઠવિઠં

જેયાણંતગુણાઓ, ઇ વગ્ગણાણેહફઢ્ઘાઓ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—ત્રણે સ્પર્ધકની જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાઓને અનુક્રમે સ્થાપીને તે વર્ગણાઓ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકથી અનંતગુણ જાણવી.

હવે ગાઘાર્થ કહેવાય છે. નામપ્રત્યય ને પ્રયોગપ્રત્યય સ્પર્ધકને વિષે પણ અવિલાગવર્ગણાદિ અનુયોગ પૂર્વવત્ જાણવા તે આ પ્રમાણે—સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધકવત્ અત્રે પણ અકેક સ્નેહાવિ-

૧ આ ત્રણ મૂળ સ્પર્ધકમાં અલ્પબહુત કેવી રીતે વધી રહે છે તે શ્રી બહુ સુતથી જાણવું.

લાગધિક પરમાણુ વર્ગણાઓ અનંત બાણવી. તથા અલ્પ સ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો અલ્પ અલ્પતર બાણવા. પુનઃ જે અસંખ્યલોગે દુગુણીયા એ ભાવનો અસંભવ હોવાથી અત્રે તેનો સંબંધ ન લેવો.^૧ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં પણ તે યથાસંભવ અલ્પકાળ સુધીજ કહેલ છે. પરંતુ સર્વત્ર કહેલ નથી.^૨ તથા સિં ઇતિ=એ ત્રણે સ્પર્ધકોની પ્રત્યેકની આપ આપણી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાને બુદ્ધિવંતે ભિન્ન ભિન્ન સ્થાપીને અતુકમે તે વર્ગણાઓને વિષે ઘણિયા દેસગુણ દેશગુણા=નિર્વિભાગ લાગરૂપ જે સકલ પુદ્ગલત સ્નેહાવિભાગો તેને ઘણિયા=સંગ્રહિત કરતાં-સમુદાયરૂપે એકઠા કરતાં તે અવિભાગો છે એ વર્ગણામાં અતુકમે અનંતગુણ અનંતગુણપણે બાણવા. એ પ્રમાણે પુદ્ગલોને પરસ્પર સંબંધ કરવામાં હેતુભૂત સ્નેહની પ્રક્રિયા કરી. (ઇતિ સ્નેહ સ્પર્ધકત્રય પ્રરૂપણા)

॥ અથ સ્નેહસ્પર્ધકત્રિકની સંક્ષેપ વિગત ॥

સ્પર્ધક સંખ્યા—૧

વર્ગણા પ્રારંભ—૧ સ્નેહાવિભાગથી

સર્વ વર્ગણા—અનંત

અનંતરોપનિધા—નંબરવાર સ્થાપન કરેલી વર્ગણાઓ

પૂર્વ વર્ગણાની અપેક્ષાએ પર વર્ગણામાં પરમાણુઓનું હીનાધિકપણું કહેવું તે અનંતરોપનિધા આ પ્રમાણે—

સ્નેહ પ્રાં સ્પં ની પ્રથમની અનંત વર્ગણાઓ—અસંખ્યેયલાગ

૧ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકના અતિમ વિભાગથીજ પુદ્ગલોમાં અનંત હાનિનો પ્રારંભ થયેલો છે તેજ અનંતગુણ હાનિ અત્રે પણ આજુ હોય શેષ હાનિના અભાવે દ્વિગુણ હાનિનો સંભવ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં સંભવે ? માત્ર અનંતગુણહાનિ સંભવે. ઇતિહેતુ: (અ. નં

૨ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં પણ જે દ્વિગુણહાનિ તે અસંખ્યેય હાનિરૂપ પ્રથમ વિભાગ સ્વીકૃત કરી છે, પરંતુ તેથી આગળ સંખ્યેય હાનિ સ્વીકૃતિ ૪ હાનિરૂપ ૪ વિભાગમાં દ્વિગુણહાનિ કરી નથી. ઇતિ તા

સ્ત્રો ૫૦ ૨૫૦ ની પ્રથમની અનંત વર્ગાણાઓ—સંખ્યેયલાગહીન
 „ તદનંતર „ સંખ્યેયગુણહીન
 „ તદનંતર „ અસંખ્યેયગુણહીન
 „ તદનંતર „ અનંતગુણહીન
 એ પ્રમાણે સ્નેહપ્રત્યયરૂપધર્કની અનંતવર્ગાણાઓ ૫ વિલાગમાં વહેંચાયેલી છે.

૧ અસંખ્યેયલાગહીનવિલાગ.

૨ સંખ્યેયલાગહીનવિલાગ.

૩ સંખ્યેયગુણહીનવિલાગ.

૪ અસંખ્યેયગુણહીનવિલાગ.

૫ અનંતગુણહીનવિલાગ.

એ ૫ વિલાગમાં પરંપરોપનિધા કહેવાય છે.

પરંપરોપનિધા=પૂર્વ વર્ગાણાની અપેક્ષાએ વચમાં કંઈક વર્ગાણાઓ છોડીને આગળની એક વર્ગાણામાં પરમાણુઓ સંબંધી જે હીનાધિકપણું કહેવું તે પરંપરોપનિધા. તે આ પ્રમાણે—

અસંખ્યેયલાગહાનિ વિલાગમાં—અસંખ્યલોકાતિક્રમે—દ્વિગુણહીન
 સંખ્યેયલાગહાનિ વિલાગમાં „ „

સંખ્યેયગુણહાનિ વિ० } આ ત્રણ વિલાગમાં પ્રથમથીજ ત્રિગુ-
 અસંખ્યેયગુણહાનિ વિ० }ણાદિ હીનપણું હોવાથી દ્વિગુણ
 અનંતગુણહાનિ વિ० }હાનિનો અભાવ છે.

એ પૂર્વોક્ત દ્વિગુણહાનિરૂપ પરંપરોપનિધા સર્વ વિલાગમાં અપ્રાપ્ત હોવાથી હવે બીજી રીતે પરંપરોપનિધા કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—

અસંખ્યેયલાગહાનિ વિલાગમાં } અસંખ્યેયલાગહીન
 પ્રથમ વર્ગાણાપેક્ષાએ કંઈક } સંખ્યેયલાગહીન
 વર્ગાણાઓ. } સંખ્યેયગુણહીન
 } અસંખ્યેયગુણહીન
 } અનંતગુણહીન છે.

સંખ્યેયલાગહીન વિભાગમાં
પ્રથમ વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક
વર્ગભૂઓ.

સંખ્યેયભાગહીન.
સંખ્યેયગુણહીન.
અસંખ્યેયગુણહીન.
અનંતગુણહીન.

સંખ્યેયગુણહાનિ વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક વર્ગભૂઓ.

સંખ્યેયગુણહીન.
અસંખ્યેયગુણહીન.
અનંતગુણહીન.

અસંખ્યેયગુણહાનિ વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક વર્ગભૂઓ.

અસંખ્યેયગુણહીન.
અનંતગુણહીન.

અનંતગુણહીન વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ સર્વ વર્ગભૂઓ.

અનંતગુણહીન.

૫ વિભાગમાં અદ્યખટુત્વ કહે છે.

વિભાગમાં.	વર્ગભૂ.	પરમાણુ.
અસંખ્યેયલાગહાનિ—	અદ્ય (અનંત)	—અર્વાધિક
સંખ્યેયલાગહાનિ —	અનંતગુણ	—અનંતમે
સંખ્યેયગુણહાનિ —	"	— "
અસંખ્યેયગુણહાનિ—	"	— "
અનંતગુણહાનિ —	"	— "

નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકનો સાર.

વર્ગભૂ પ્રારંભ—સર્વ જીવાનંત ગુણ સ્નેહાવિભાગથી.

૧ અનંતગુણહાનિ વિભાગમાં અનંતરોપનિધાએ અનંતગુણ હી છે, તે પરંપરોપનિધાએ પણ અનંતગુણહીનપણું છે. તો એ બેમાં શું ? તે સંખ્યા એમ સંજ્ઞા છે કે અનંતરોપનિધા વિપરિત અનંત પરંપરોપનિધા વિપરિત અનંતગુણ, ઘણું મોટું ગ્રહણ કરીને પરંપરો અવિરોધપણે કહી શકાય છે.

સંખ્યેયભાગહીન વિભાગમાં
પ્રથમ વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક
વર્ગભૂઓ.

સંખ્યેયભાગહીન.
સંખ્યેયગુણહીન.
અસંખ્યેયગુણહીન.
અનંતગુણહીન.

સંખ્યેયગુણહીન વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક વર્ગભૂઓ.

સંખ્યેયગુણહીન.
અસંખ્યેયગુણહીન.
અનંતગુણહીન.

અસંખ્યેયગુણહીન વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક વર્ગભૂઓ.

અસંખ્યેયગુણહીન.
અનંતગુણહીન.

અનંતગુણહીન વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ સર્વ વર્ગભૂઓ.

અનંતગુણહીન.

૫ વિભાગમાં અદ્યપખલુત્વ કહે છે.

વિભાગમાં.	વર્ગભૂ.	પરમાણુ.
અસંખ્યેયભાગહીન—	અદ્ય (અનંત)	—અર્વાધિક
સંખ્યેયભાગહીન —	અનંતગુણ	—અનંતમે
સંખ્યેયગુણહીન —	"	— "
અસંખ્યેયગુણહીન—	"	— "
અનંતગુણહીન —	"	— "

નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકનો સાર.

વર્ગભૂ પ્રારંભ—સર્વ જીવાનંત ગુણ સ્નેહાવિભાગથી.

૧ અનંતગુણહીન વિભાગમાં અનંતરોપનિધાએ અનંતગુણ હીન છે, તે પરંપરોપનિધાએ પણ અનંતગુણહીનપણું છે. તો એ બેમાં શું ? તે સંબંધી એમ સંભવે છે કે અનંતરોપનિધા વિષયિક અનંતર પરંપરોપનિધા વિષયિક અનંતગુણ, ધણું મોટું ગ્રહણ કરીને પરંપરો અવિરોધપણે કહી શકાય છે.

અનંત બાળાધિક દેહધ્યાત્મિકી સંજ્ઞા.	૧૫૫મા	સંજ્ઞા
અસંખ્ય બાળાધિક	"	બાળા સંજ્ઞા
સંખ્ય બાળાધિક	"	સંજ્ઞા
સંખ્ય સુબાધિક	"	"
અસંખ્ય સુબાધિક	"	"
અનંત સુબાધિક	"	"

સર્વ પરસ્થાન વૃદ્ધિ—અસંખ્ય.

સર્વ દેહસ્થાન—અસંખ્ય કોષાશયપ્રદેશપ્રમાણ.

૧૫ બંધન યોગ્ય પુદ્ગલોનું અદ્યપ્રમાણ.

- ૧ ઔદારિક ઔદારિક બંધન યોગ્ય—સર્વોદય.
- ૨ ઔદારિક તૈજસબંધન યોગ્ય—અનંત ગુણ.
- ૩ ઔદારિક કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૪ ઔદારિક તૈજસ કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૧ વૈક્રિય વૈક્રિય બંધન યોગ્ય. સર્વોદય
- ૨ વૈક્રિય તૈજસ બંધન યોગ્ય. "
- ૩ વૈક્રિય કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૪ વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૧ આહારક આહારક બંધન યોગ્ય—સર્વોદય.
- ૨ આહારક તૈજસ બંધન યોગ્ય—અનંત ગુણ.
- ૩ આહારક કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૪ આહારક તૈજસ કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૫ તૈજસ તૈજસ બંધન યોગ્ય. "
- ૬ તૈજસ કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "
- ૭ કાર્મણુ કાર્મણુ બંધન યોગ્ય. "

પ્રકૃતિ કહેવાય છે. તથા તેમાંના કોઈક મોઢકની સ્થિતિ ૧ દીવસ, કોઈકની ૨ દિવસ, ને કોઈકની ચાવત માસાદિક સ્થિતિ હોય છે તે મોઢકની સ્થિતિ કહેવાય છે. તથા તેમાંના કોઈક મોઢકમાં સ્નિગ્ધ ધુરાદિરસ ૨ એકસ્થાની હોય છે ને કોઈકમાં દ્વિસ્થાની ઇત્યાદિ હોય છે. તે મોઢકનો રસ કહેવાય છે. તથા તેજ મોઢકના કણિકાદિ-રૂપ પ્રદેશો કોઈકના એક રૂપસલી પ્રમાણ, કોઈકના બે રૂપસલી પ્રમાણ ઇત્યાદિ હોય છે તે મોઢકના પ્રવેશ કહેવાય છે. તેમ કર્મ પણ કોઈક જ્ઞાનગુણને આવરે છે, કોઈક દર્શનગુણને આવરે છે, કોઈક શુભદુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે, ને કોઈક મોહ ઉત્પન્ન કરે છે, એવા સ્વરૂપવાળી તે કર્મની પ્રકૃતિ કહેવાય છે. તથા તે જ કર્મની કોઈકની ૩૦ કોડાકોડી ને કોઈકની ૭૦ કોડાકોડી સાગર કાળ પ્રમાણ જે સ્થિતિ તે કર્મની સ્થિતિ કહેવાય છે, તથા રસ પણ કોઈક કર્મનો એક સ્થાની, ને કોઈક કર્મનો દ્વિસ્થાની ઇત્યાદિ હોય છે, તથા પ્રદેશો કોઈક કર્મના અધિક હોય છે, અને કોઈક કર્મના અધિક-કતર હોય છે.

ઇતિ પ્રસંગે પ્રકૃત્યાદિચતુષ્કલાવના.

હવે પ્રકૃતિ લેદથીજ કર્મના મૂળલેદ અથવા ઉત્તર લેદરૂપ વિભાગ થઈ શકે છે, અન્યથા નહિ. એ પ્રમાણે નિવેદન કરીને કહે છે તે આ પ્રમાણે—

મૂળ ગાથા ૨૪ મી.

મૂલુત્તરપર્ગઈણં, અણુભાગવિસેસઓ હવઈ મેઓ
અવિસેસિયરૂપગઈઓ, પર્ગઈવંધો મુણેયઠ્ઠો ॥ ૨૪

૧ એ સ્વરૂપ આગળ કહવાશે

૨ કાયાધિક કર્મની અપેક્ષાએ સ્થિતિ, અનુભાગ, ને પ્રદેશ

કર્મનો સમુદાય તે પ્રકૃતિ-ઇત્યાદિ (આ લક્ષણ ૧૦ શુભસ્થાન બાંધતા કર્મમાં જ થયે.)

ગાથાર્થ:—મૂળ અથવા ઉત્તર પ્રકૃતિના લેદ, અનુભાગ (સ્વભાવ) લેદને લઈને ધાય છે. પુનઃ અહિં પ્રકૃતિબંધ તે અવિવક્ષિત રસ પ્રકૃત્યાદિરૂપ બાણવો.

ટીકાર્થ:—અહિં ‘પ્રકૃતિ’ એ શબ્દનો ‘લેદ’ એવો પણ અર્થ ધાય છે. લાપ્યમાં પણ કહ્યું છે કે અહવા પચડી મેઝો ઇતિ. તેથી મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિનો એટલે મૂળ અને ઉત્તર લેદનો લેદ અનુભાગ વિશેષથી અર્થાત્ જ્ઞાનાવારકત્વાદિ સ્વભાવ વિશેષથી હોય છે અન્યથા નહિ. અને અનુભાગ શબ્દનો ‘સ્વભાવ’ એવો અર્થ સમજવો. કર્મપ્રકૃતિચૂષ્ણિમાં કહ્યું છે કે અનુમાનોત્તિસદ્ધાવો ઇતિ. અહિં ભંધનકરણના વર્ણનમાં પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, રસબંધ ને પ્રદેશબંધ એ પ્રત્યેકના ઉપર, વિસ્તારથી વિવેચન કરવાનું છે, ને પ્રત્યેક કર્મમાં પ્રકૃતિબંધાદિ ચારે ભાવ એક સાથે રહેલા છે તો પ્રત્યેકનું લિન્ન વર્ણન કેમ થઈ શકે એવી શંકા દૂર કરવાને અર્થે પ્રકૃતિબંધને તથા ગાથામાં કહેલા ઉ=તુ શબ્દ વડે ઉપલક્ષણથી ખીલ સ્થિતિબંધાદિકને.....રૂપદ કરતાં કહે છે કે—

અધિભક્તિચરણપગદ્વજો=અવિશેષિત અર્થાત્ અવિવક્ષિત રસ પ્રકૃતિ એટલે રસ-સ્નેહ-અનુભાગ આ ત્રણે એકાર્થવાચક છે તે રસ, અને તેનો પ્રકૃતિ એટલે સ્વભાવ, તેની વિવક્ષારહિત તથા ઉપલક્ષણથી જેને વિષે સ્થિતિ અને પ્રદેશની પણ વિવક્ષા નહિ તે અવિવક્ષિત રસ પ્રકૃતિરૂપ પ્રકૃતિબંધ બાણવો. પુનઃ તુ શબ્દ અધિકાર્ય-સૂચક હોવાથી અવિવક્ષિત રસપ્રકૃતિપ્રદેશરૂપ સ્થિતિબંધ બાણવો. તથા અવિવક્ષિત પ્રકૃતિ સ્થિતિ પ્રદેશરૂપ રસબંધ બાણવો. અને અવિવક્ષિત પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસરૂપ પ્રદેશબંધ બાણવો.

તથા પ્રકૃતિબંધના અધિકારે જેટલી પ્રકૃતિઓ બંધાય છે તથા પ્રકૃતિ બંધના સ્વામિ, એ સર્વે શતક નામના ગ્રંથથી જાણવું પ્રકૃતિબંધ ને પ્રદેશબંધ, યોગથી હોય છે. કે- જોગાં પચાડિયપસે ધતિ. ત્યાં પ્રકૃતિબંધ કહ્યો. ૧ ને હવે પ્રદેશબંધ કહેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે તે કહેવાય છે. ત્યાં આઠે કર્મનો સમકાલે બંધ કરનાર જીવે વિચિત્ર ગર્ભ એવા એકજ અધ્યવસાયવડે જે દલિક પ્રકૃતિ કરે તેના આઠે ભાગ થાય છે, સાત કર્મ બાંધનાર જીવને સાત ભાગ, છ કર્મ બાંધનાર જીવને છ ભાગ, ને એક કર્મ બાંધનાર જીવને એકજ ભાગ થાય છે.

હવે એકાધ્યવસાયે પ્રકૃતિ કરેલા કર્મના અનંતરંકમાં બંધાતી ઉત્તર પ્રકૃતિમાં કેવી રીતે વહેંચાય તે દર્શાવે છે.

વક્ષા, રસબંધના વર્ણનમાં શેષ પ્રકૃત્યાદિ ૩ અંગની અવિવક્ષા, ને પ્રદેશબંધના વર્ણનમાં શેષ પ્રકૃતિ, રસરૂપ ૩ અંગની અવિવક્ષા જાણવી. એ પ્રમાણે એક પ્રકૃતિના ૪ અંગમાંથી કાઢી પછી એક અંગનું કંઈક બાકી હોય તે અવસરે શેષ ૩ અંગના અવિવક્ષા અથવા ઉપેક્ષા જાણવી. ધતિભાવ:

૧ ચતુષ્કાનુસારે જાણવાની લક્ષ્યામણરૂપ કહ્યો.

૨ એક સરખા સ્વરૂપવાળા એકજ અધ્યવસાયમાં વિચિત્રતા કે અંભવે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જાણવાનું કે અધ્યવસાય જો કે એક છે. ને એક સ્વરૂપવાળો છે પરંતુ તેનાથી પ્રકૃતિ થતાં પુદ્ગલો કે જાનાવરણ પછે પરિણમવાપોગ્ય છે, તેમ કંઈક દર્શનાવરણપછે પરિણમવાપોગ્ય છે. એ પ્રમાણે વધુમાં વધુ ૮ પ્રકૃતિરૂપે પરિણમે છે. એકે એકાધ્યવસાયગૃહિતદલિકમાં જુદા જુદા ૮ સ્વભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. તે પ્રમાણે એકજ કારણથી કાર્યમાં અનેક વિચિત્રતા ઉત્પન્ન થાય છે તે કારણ પછી વિચિત્રતા ગર્ભ કહેવાય. તેમ કારણરૂપ એક અધ્યવસાય પછી વિચિત્ર ગર્ભ કહેવાય જેમ એક સ્વરૂપવાળા એવા એક બીજાની વિચિત્ર પ્રકૃત્યાદિનાના વિચિત્ર અવયવો ઉત્પન્ન થાય છે તેટલું-અર્થે એક જોગનનો કાળો ઉત્તરમાં પ્રવેશ્યા બાદ સાત ધાતુપછે પરિણમે નવત અથવા ગણવું.

મૂળ ગાથા ૨૫ મી.

જે સર્વંધાઈપત્તે, સઘકર્મપણસંગતંગો ભાગો ॥
આવરણાણ ચઝદ્ધા, તિહા ય અહ પંચહા વિગ્ધે ॥૨૫॥

આધાર્થ:—સર્વધાતિ પ્રકૃતિને પ્રાપ્ત થયેલા જે કર્મદલ તે સ્વકર્મપ્રદેશના અનંતમા ભાગ જેટલું છે. તે શેષ કર્મદલ જ્ઞાનાવરણીયમાં ૪ ભાગે, તે દર્શનાવરણીયમાં ૩ ભાગે વહેંચાય. તથા અંતરેય કર્મના મૂળ ભાગમાં આવેલું કર્મદલ પાંચ પ્રકારે વહેંચાય.

ટીકાર્થ:—જે કર્મદલિક સર્વધાતિ પ્રાપ્ત છે એટલે કેવલજ્ઞાના વરણીયાદિ સર્વધાતિ પ્રકૃતિઓને પ્રાપ્ત થયેલું છે, તે સ્વકર્મ પ્રદેશના અનંતમાં ભાગ જેટલું છે. અર્થાત્ જ્ઞાવરણાદિ મૂળ પ્રકૃતિને જે મૂળ ભાગ આવેલો છે, તેના અનંતમા ભાગ જેટલું છે, એ ભાવાર્થ છે—એમ કહેવામાં હેતુ શું છે ? તે કહીએ છીએ—અહિં આઠ મૂળ-કર્મના ભાગમાં આવેલા કર્મદલિકને વિષે પ્રત્યેકમાં જે અતિસ્તિગ્ધ પરમાણુઓ તે અલ્પ છે. પુનઃ તે અતિસ્તિગ્ધ પરમાણુઓ મૂળ પ્રકૃતિના ભાગથી અનંતમા ભાગ પ્રમાણુ છે, અને તેજ સર્વધાતિ પ્રકૃતિઓ પરિણમવાયેલું છે, એ હેતુથી જે સર્વધાતિદલિક છે તે સ્વમૂળ પ્રકૃતિ પ્રદેશના અનંતમા ભાગ જેટલું કહેલ છે.

તથા પ્રકૃતિબાંધના અધિકારે જેટલી પ્રકૃતિઓ બાંધાય છે, તથા પ્રકૃતિ બાંધના સ્વામિ, એ સર્વે શતક નામના અંથથી બાંધાયેલી પ્રકૃતિબાંધ ને પ્રદેશબાંધ, યોગથી હોય છે. કે- જોગાં પચાદિકપદો ઇતિ. ત્યાં પ્રકૃતિબાંધ કહ્યો. ૧ ને હવે પ્રદેશબાંધ કહેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે તે કહેવાય છે. ત્યાં આઠે કર્મના સમકાલે બાંધ કરનાર જીવે વિચિત્ર ગર્ભ એવા એકજ અધ્યવસાયવડે જે કલિક પ્રહણ કરે તેના આઠ ભાગ થાય છે, સાત કર્મ બાંધનાર જીવને સાત ભાગ, છ કર્મ બાંધનાર જીવને ભાગ, ને એક કર્મ બાંધનાર જીવને એકજ ભાગ થાય છે.

હવે એકાધ્યવસાયે શ્રદ્ધા કરેલા કર્મના અનંતરંકથી બાંધાતી ઉત્તર પ્રકૃતિમાં કેવી રીતે વહેંચાય તે દર્શાવે છે.

વક્ષા, રસબાંધના વર્ણનમાં શેષ પ્રકૃત્યાદિ ૩ અંગની અવિવક્ષા, ને પ્રદેશબાંધના વર્ણનમાં શેષ પ્રકૃતિ, રસરૂપ ૩ અંગની અવિવક્ષા બાંધવી. એ પ્રમાણે એક પ્રકૃતિના ૪ અંગમાંથી કાંઈ પણ એક અંગનું કથન થાય તે અવસરે શેષ ૩ અંગની અવિવક્ષા અથવા ઉપેક્ષા બાંધવી. ઇતિભાવ:

૧ શતકાનુસારે બાંધવાની ભત્રામણરૂપ કહ્યો.

૨ એક સરખા સ્વરૂપવાળા એકજ અધ્યવસાયમાં વિચિત્રતા કેમ સંભવે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં બાંધવાનું કે અધ્યવસાય જો કે એકજ છે. ને એક સ્વરૂપવાળો છે પરંતુ તેનાથી શ્રદ્ધા થતાં પુદ્ગલો કેમ ચાનાવરણ પછે પરિણમવાયોગ્ય છે, તેમ કંઈક દર્શનાવરણપછે પરિણમવાયોગ્ય છે. એ પ્રમાણે વધુમાં વધુ ૮ પ્રકૃતિરૂપે પરિણમે છે. એકે એકાધ્યવસાયગૃહિતદ્વિત્તમાં જુદા જુદા ૮ સ્વભાવે ઉત્પન્ન થાય છે. તે પ્રમાણે એકજ શરણથી કાર્યમાં અનેક વિચિત્રતા ઉત્પન્ન થાય છે. કે કારણ પછી વિચિત્રતા ગર્ભ કહેવાય. તેમ કારણરૂપ એક અધ્યવસાય પછી વિચિત્ર ગર્ભ કહેવાય જેમ એક સ્વરૂપવાળો એવા એક બીજા વિચિત્ર પ્રકૃત્યાદિવાળો વિચિત્ર અવયવો ઉત્પન્ન થાય છે તેવું- એક જોગનનો કાળજો ઉદરમાં પ્રવેશ્યા બાદ સાત ધાતુપરો પરિણમે છે નહતે અન્ય જાણનું.

ટીકાથાં:—મેહનીય કર્મને વિષે સ્થિતિને અનુસારે જે મૂળ
 લાગ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો સર્વઘાતિયોગ્ય અનંતમો લાગ બે વિભાગે
 કરીને અર્ધ લાગ દર્શનમોહને, અને અર્ધલાગ ચારિત્રમોહને
 આપીયે. તેમાં દર્શનમોહ સંબંધી સમગ્ર અર્ધ લાગ મિધ્યાત્વ મોહ-
 નીયને પ્રાપ્ત થાય છે, ને ચારિત્રમોહ સંબંધી અર્ધ લાગના ૧૨
 વિભાગ કરીને તે બારે લાગ પ્રથમના બાર કષાયોને આપીયે. તથા
 અનંતમો લાગ ૪૮૦ શેષ રહેલા કર્મદલના બે વિભાગ કરીને એક
 ભાગ કષાયમોહનીયને અને બીજો ભાગ નોકષાય મોહનીયને આપીયે.
 ત્યાં કષાય મોહનીયને પ્રાપ્ત થયેલા લાગના પુનઃ ચાર વિભાગ કરીને
 તે ચારે વિભાગ સંતતવલનના ૪ કષાયને વહેંચીયે. પુનઃ નોકષાય
 સંબંધી કર્મદલના ૫ લાગ કરીને અનુક્રમે ૩ વેદમાંથી કોઈ પણ
 એક બધ્યમાન વેદને, તથા હાસ્યરતિયુગલ, ને અરતિશોકયુગલ એ
 બે યુગલમાંથી બધ્યમાન એક યુગલને અને ભય તથા જુગુપ્સાને
 આપીયે. બીજી પ્રકૃતિઓને બધ નહિ હોવાથી અન્ય પ્રકૃતિને
 ભય ન હોય. તથા નવ નોકષાયનો બધ સમકાલે હોય નહિ પરંતુ
 પૂર્વોક્ત પાંચનો કષાયજ સમકાલે બંધાય છે. તથા વેદનીય, આયુઃ
 ને રેત્રને વિષે જે મૂળલાગ પ્રાપ્ત થાય તે તેઓનીજ બધ્યમાન
 એકેક પ્રકૃતિને આપીયે. કારણ કે આ ત્રણ કર્મમાં સમકાલે જે
 પ્રકૃતિના બંધને: અભાવ છે.

મૂળ ગાથા ૨૭ મી.

પિંડપર્ગર્જસુ વજ્રંતિગાળ વજ્રરસગંધફાલાણં ॥
 સત્ત્વાસિં સંવાણ. તણુમ્મિ ય તિગે વડકેવા ॥૨૭॥

ટીકાર્થ:—પિંડપ્રકૃતિઓ એટલે નામપ્રકૃતિઓ. ^૧કર્મપ્રકૃતિ ચૂલિકારે કહ્યું છે કે પિંડપગડાઓ નામપગડાઓતિ. તેને વિષે બંધનમાત્ર કાંઈપણ એક ગતિ, જાતિ, શરીર, બંધન, સંઘાતન, સંસ્થાન, અંગોપાંગ, અનુપૂર્વિ, તથા ^૨વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, અગુરુલુ, ઉપઘાત, પરાઘાત, ઉશ્વાસ, નિર્માણ, તીર્થ ^૩કર તથા આતપ, ઉદ્યોત સુખગતિ ને કુખગતિ, ત્રસ વા સ્થાવર, બાહર વા સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત વા અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક વા સાધારણ, સ્થિર વા અસ્થિર, શુભ વા અશુભ, સુસ્વર વા હ્રસ્વર, ઔલાગ્ય વા દોભાગ્ય, આદેય વા અનાદેય, યશ વા અયશ, એ જુગલોમાં એકેક પ્રકૃતિને નામ કર્મનો મૂલ લાગ વહેંચીને આપવો. અત્રે કંઈક વિશેષ કહે છે—વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ચાર મૂલ પ્રકૃતિના લાગમાં જે દલિક પ્રાપ્ત થાય તે સર્વમાંથી તેઓનીજ ઉત્તર પ્રકૃતિને તે દલિક વહેંચી આપવું, તે આ પ્રમાણે—વર્ણનામકર્મના લાગમાં જે દલિક પ્રાપ્ત થાય તેના ૫ લાગ કરીને શુકલાદિ ઉત્તર લેદને વહેંચી આપવા. એ પ્રમાણે ગંધ, રસ ને સ્પર્શ નામકર્મના પણ જેના જેટલા ઉત્તર લેદ તેટલા તે મૂલ લાગના લાગ કરીને, તેટલા ઉત્તર લેદને વહેંચી આપવા. તથા સંઘાતન અને શરીર નામ કર્મમાં પ્રત્યેકને જે દલિક લાગમાં આવે, તેના ત્રણ અથવા ચાર લાગ કરીને ત્રણ અથવા ચાર સંઘાતન વા શરીરને આપવા. ત્યાં ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણ અથવા વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણ એ ત્રણ શરીર વા સંઘાતનને સમકાલે બાંધતાં ત્રણ લાગ કરવા અને વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ, કાર્મણરૂપ ચાર શરીર વા સંઘાતનને બાંધતાં ચાર લાગ કરવા.

૧ પિંડ પ્રકૃતિઓ નામ કર્મમાંજ વિવક્ષિત હોવાથી પિંડ પ્રકૃતિનો અર્થ નામ પ્રકૃતિ થાય. પરંતુ પિંડ શબ્દનો અર્થ નામ નહિ.

૨ વર્ણાદિ પ્રકૃતિઓ સર્વભેદે બાંધાય છે, માટે પ્રથમના દેશબંધનો ભિન્ન કહી.

૩ આ પ્રકૃતિઓ સર્વે યુગલરૂપે એકજ પ્રકૃતિના બંધનથી હોવાને કારણે એ સમાનપ્રકૃતિ.

મૂળ ગાથા ૨૮ મી.

સત્તેક્કાર વિગપ્પા, વંધળનામાણ સૂલપગઈણ
ઉત્તરસગપગઈણ ચ, અપ્પવહુત્તાવિસેસો સિં ॥૨૮॥

ગાથાર્થ:—બંધન નામકર્મની મૂલપ્રકૃતિના ૭ અથવા ૧૧ વિદ્યુત્ત કરીએ—અને હવે એ મૂળ પ્રકૃતિઓમાં આપ આપણી ઉત્તર પ્રકૃતિઓના અલ્પબંધુત્વનો વિશેષ કહેવાય છે.

ટીકાર્થ:—બંધનનામકર્મરૂપ મૂલ પ્રકૃતિના ભાગમાં આ-
વેલું જે દલિક તેના ૭ અથવા ૧૧ ભાગ કરીએ, ત્યાં
ઐદારિકૈદારિક—ઐદારિકતૈજસ—ઐદારિકકાર્મણ—ઐદારિકતૈજસ-
કાર્મણ—તૈજસતૈજસ—તૈજસકાર્મણ—ને કાર્મણકાર્મણરૂપ, અથવા
‘વૈકિયચતુષ્ક, તૈજસત્રિક, રૂપ સાત બંધન બાંધતાં સાત ભાગ,
અને ‘વૈકિયચતુષ્ક, આહારક ચતુષ્ક, તૈજસત્રિકરૂપ અગિઆર બંધન
બાંધતાં અગિઆર ભાગ આપીએ. શેષ પ્રકૃતિઓના ભાગમાં જે
દલિક આપ્યું હોય, તેના પુનઃ ભાગ પડે નહિ, કારણ કે સમકાલે
જે નહુદિ ઉત્તરલેદના બંધનો અભાવ છે. માટે તે પ્રકૃતિઓનું
તેજ પરિપૂર્ણ દલિક, સ્વભાગનું થાય છે.

અહિં એકજ અધ્યવસાયવડે ગૃહણ કરેલા વેદલિકના પરમા-
ણુઓના વિભાગ કરીને મૂલપ્રકૃતિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિને દીધા, પરંતુ
જ્યાંપડે વા ઉત્કૃષ્ટપદે કઈ પ્રકૃતિને કેટલો ભાગ મળે તે નહિ

માત્રમ પડવાથી વિશેષ જાણવાને અર્થે કહે છે. આ મૂલપ્રકૃતિઓનો અને જોજોનીજ ઉત્તર પ્રકૃતિઓના લાગનો પરસ્પર વિશેષ અન્ય-અંથમાં કહેલા અલ્પખડુત્વથી જાણવો. ત્યાં મૂલપ્રકૃતિઓનું અલ્પ-ખડુત્વ દર્શાવે છે.

અહિં કર્મને સ્થિતિ અનુસારે લાગ પ્રાપ્ત થાય છે, જે કર્મની સ્થિતિ અધિક હોય તેને અધિક, ને જે કર્મની સ્થિતિ અલ્પ હોય તેને અલ્પ લાગ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાં આયુષ્યકર્મનો લાગ સર્વથી અલ્પ છે, કારણ કે આયુષ્યની વધુમાં વધુ સ્થિતિ પણ ૩૩ સાગ-રોપમમાત્ર હોવાથી ણીજાં સર્વ કર્મોથી અલ્પ સ્થિતિજ છે, તેથી નામ અને ગોત્ર કર્મનો લાગ અધિક છે, કારણ કે એ બે કર્મની સ્થિતિ ૨૦ કોડા કોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે. ને એ બે કર્મની પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, ને અંતરાય કર્મનો લાગ અધિક છે. કારણ કે એ ત્રણ કર્મની સ્થિતિ ૩૦ કોડા-કોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે. ને પરસ્પર તુલ્ય સ્થિતિ હોવાથી ભ્રમ પણ પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ મોહનીય કર્મનો લાગ અધિક છે. કારણ કે મોહનીયની સ્થિતિ ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે. વેદનીય કર્મની સ્થિતિ બે કે જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ સરખી છે. તો પણ એ વેદનીય કર્મનો લાગ સર્વ કર્મથી અધિક છે. કારણ કે પ્રદેશની અધિકતા વિના અતિ સ્પષ્ટ રીતે સુખ દુઃખનો અનુભવ થઈ શકે

૧ સ્થિતિને અનુસારે લાગની પ્રાપ્તિ મૂલપ્રકૃતિને અંગે સંભવે છે ને ઉત્તર પ્રકૃતિઓમાં હીનાધિક લાગની પ્રાપ્તિમાં ક વિત્ત સ્નેહ, કમિષ્ઠ ઉત્કૃષ્ટપદપણું ને ક વચિત જઘન્યપદપણાર્પ હેતુઓ સંભવે છે. ત્યાં ઉત્કૃષ્ટપદને જઘન્યપદની વક્તવ્યતા જે પ્રકૃતિઓમાં ભિન્ન ભિન્ન દેખાય છે, ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ પદને જઘન્યપદરૂપ સંયોગોની પ્રાપ્તિ એજ હેતુ છે. ને જ્યાં સમવક્તવ્ય દેખાય છે ત્યાં સ્નેહની વિષમતા રૂપ હેતુ સંભવે છે. યથા નિદ્રાપંચકમાં તત્ત્વ સંયોગરૂપ હેતુ ને જ્ઞાનાવરણીયપંચકમાં સ્નેહવિષમતા હેતુ સંભવે છે તે માત્ર રસ કે સ્થિતિની વિષમતાએ ઉત્તર પ્રકૃતિઓની લાગપ્રાપ્તિનું નિ-
ગમાન સંભવે નહિ

નહિ, હવે આઠે કર્મમાં, આપ આપણી ઉત્તર પ્રકૃતિઓને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદ^૧ ને જઘન્યપદથી^૨ અદ્યપબહુત્વ કહેવાય છે.

૧ અથ ઉત્કૃષ્ટપદે પ્રદેશગ્રાલ્પવહુત્વ ॥

ઉત્કૃષ્ટપદે કેવલ જ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ સર્વથી અદ્ય છે. તેથી મનઃ પર્યાવજ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ અનંતગુણ છે—તેથી અવધિ જ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશ સમૂહ વિશેષાધિક છે. તેથી શ્રુતજ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ વિશેષાધિક છે—ને તેથી મતિજ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશ સમૂહ વિશેષાધિક છે.

તથા દર્શનાવરણકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટ પદે પ્રચલાનો પ્રદેશ સમૂહ સર્વથી અદ્ય છે, તેથી નિદ્રાનો વિશેષાધિક, તેથી પ્રચલા પ્રચલાનો વિશેષાધિક, તેથી નિદ્રાનિદ્રાનો વિશેષાધિક, તેથી સ્થાનધિનો વિશેષાધિક, તેથી કેવલ દર્શનાવરણીયનો વિશેષાધિક, તેથી અવધિ દર્શનાવરણનો અનંતગુણ, તેથી અચક્ષુદર્શનાવરણનો વિશેષાધિક, ને તેથી અચક્ષુદર્શનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ વિશેષાધિક છે.

તથા વેદનીય કર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે અશાતાવેદનીયનો પ્રદેશસમૂહ સર્વથી અદ્ય છે, તેથી શાતાવેદનીયનો પ્રદેશસમૂહ વિશેષાધિક છે.

તથા મોહનીય કર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણમાનનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અદ્ય છે, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધનો વિશેષાં, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ માયાનો વિશેષાં, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ લોભનો વિશેષાં, તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણમાનનો વિં, તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માયાનો વિં, તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણ લોભનો વિં. તેથી અનંતાનુષંગિમાનનો વિં, તેથી અનંતાનુષંગિ ક્રોધનો વિં, તેથી અનંતાનુષંગિ માયાનો વિં, તેથી અનંતાનુષંગિ લોભનો વિં, તેથી મિથ્યાત્વનો વિં, તેથી બુદ્ધિમાનનો

બનંતગુણ, તેથી લયનો વિં, તેથી હાસ્યશોકનો વિં, સ્વસ્થાને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી રતિ અરતિનો વિં, સ્વસ્થાને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી સ્ત્રિવેદ, નપુંસકવેદનો વિં, સ્વસ્થાને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી સંજવલન ક્રોધનો વિશેષાં, તેથી સંજવલનભાયાનો વિં, તેથી પુરુષવેદનો વિં, તેથી સંજવલન ભાયાનો વિં, તેથી સંજવલન લોભનો અસંખ્યગુણ.

તથા ૧ ચાર આયુષ્યકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે ચારે આયુષ્યકર્મનો પ્રદેશાત્ર પરસ્પર તુલ્ય છે.

તથા નામકર્મમાં ગતિનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે દેવગતિ નર્કગતિનો પ્રદેશાત્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી મનુષ્યગતિનો વિશેષાધિક ને તેથી તિર્યંચતિનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક-તથા જાતિને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે દીન્દ્રિયાદિ ચાર જાતિનો પ્રદેશાત્ર સર્વથી અલ્પ, ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી એકેન્દ્રિય જાતિનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક તથા શરીરનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે આહારક શરીરનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી વૈક્રિયનો વિશેષાધિક, તેથી ઔદારિકનો વિશેષાધિક, તેથી તૈજસનો વિશેષાધિક ને તેથી કાર્મણશરીરનકર્મનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે સંઘાતન નામકર્મમાં પણ બહુવિધ તથા બંધનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે આહારકઆહારકબંધન નામકર્મનો પ્રદેશાત્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી આહારકતૈજસનો વિશેષાધિક તેથી આહારક કાર્મણનો વિં તેથી આહારક તૈજસકાર્મણનો વિં

૧ ચાર આયુષ્યમાં પ્રદેશાત્ર પરસ્પરતુલ્ય હોતે પણ સ્થિતિની વિષમતા વિરોધવાળી સંભવે નહિ, કારણ કે સ્થિતિની વિષમતાનું કળ વિ અવસરે છે, તે એવી રીતે એકજ ઉત્કૃષ્ટયોગે ગ્રહીત દેવનાંકુનાં પુદ્ ઉદય અવસરે નિષેક રચનામાં થયે એ આયુથી અલ્પ હોય ને નરતિય પુના પુદ્ગતો નિષેક રચનામાં ધણાંજ વધારે હોય. એ રીતે તુલ્ય પુદ્ સ્થિતિની વિષમતાનો વિરોધ મટે છે. પુનઃ સ્થિતિ અને સ્તેહને આ રીતે અતુસરે એવો અત્યંત સંબંધ નથી, તથા પંચમ કર્મત્રયની રીકામાં ન્યપદ વકતવ્યતા પ્રમાણે અત્રે પણ અલ્પબહુત્વ દર્શાવ્યું છે.

પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ પણ અલ્પબહુત્વ હોય છે. અને આ ૬ પ્રકૃતિ-
યો તે આપણી અલિન્ન મૂલ્યપિંડ પ્રકૃતિના અભાવે પરસ્પર સંબ-
ધિ નથી. તથા સમકક્ષે જાંઘ થતો હોવાથી પ્રતિપક્ષી પણ નથી.
માટે એ ૬ પ્રકૃતિમાં સજાતીયત્વ ને પ્રતિપક્ષત્વનો અભાવ હોવાથી
અલ્પબહુત્વનો પણ અભાવ છે.

તથા ગોત્રકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે નીચ ગોત્રનો પ્રદેશાશ્રય અલ્પ,
ને તેથી હિન્યગોત્રનો પ્રદેશાશ્રય વિશેષાધિક છે.

તથા અંતરાયકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે જ્ઞાનાન્તરાયકર્મનો પ્રદેશાશ્રય
સર્વથી અલ્પ, તેથી લાભાન્તરાય કર્મનો પ્રદેશાશ્રય વિશેષાધિક, તેથી
જોગાન્તરાય કર્મનો પ્રદેશાશ્રય વિશેષાધિક, તેથી ઉપજોગાન્તરા-
યકર્મનો પ્રદેશાશ્રય વિશેષાધિક, ને તેથી નીચાન્તરાયકર્મનો પ્રદેશાશ્રય
વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટપદે સર્વ ઉત્તરપ્રકૃતિઓના પ્રદેશાશ્રય
અલ્પ બહુત્વ દર્શાવે.

તથા ઉત્કૃષ્ટ પદે ત્રસનામે કર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી સ્થાવર નામનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક-તથા ઉત્કૃષ્ટપદે પર્યાપ્ત નામકર્મનો પ્રદેશાત્ર સર્વશી અલ્પ, તેથી અપર્યાપ્ત નામકર્મનો વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે સ્થિર ને અસ્થિર, શુભ ને અશુભ, સુભગ ને દુર્ભગ, આદેય ને અનાદેય, સૂક્ષ્મ ને ખાદર, પ્રત્યેક ને સાધારણ, એ ૬ યુગલમાં પણ જાણવું-તથા અવશ નામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી યથા નામનો પ્રદેશાત્ર સાંખ્યાતગુણ છે, શેષ, આતપ ઉદ્યોત, સુખગતિ, કુખગતિ, સુસ્વર ને દુઃસ્વરનો પ્રદેશાત્ર પરસ્પર તુલ્ય છે. નિર્માણ, ઉત્પત્તિ, પગલાત, ઉપલાત, અગુરુલધુ. ને જીવનામકર્મ એ ૬ પ્રકૃતિમાં અલ્પબાહુલ્ય નથી, કારણ કે આ અલ્પબાહુલ્ય સમતીય પ્રકૃતિમાં અપેક્ષાએ છે યથા કૃષ્ણાદિ વર્ણનામનો શેષવર્ણ નામની અપેક્ષાએ પ્રદેશાત્ર હીનાધિક છે. અથવા શુભગ દુર્ભગવત્ પ્રતિપક્ષ અર્થે પંચમ કર્મત્રય ત્રીકાનું વક્તવ્ય કંઈક ભિન્ન પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—

નિર્માણનિનામકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે શુભ વિદાયોગતિનો પ્રદેશ ત્રસનામે અલ્પ છે. તેથી અશુભવિદાયોગતિનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક છે. તથા ઉત્કૃષ્ટપદે ત્રસનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ છે. તેથી સ્થાવર નામનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક છે. તથા એ પ્રમાણે જ ખાદર ને સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક ને સાધારણ, સ્થિર ને અસ્થિર, શુભ ને અશુભ, સુભગ ને દુર્ભગ, સુસ્વર ને દુઃસ્વર, આદેય ને અનાદેય, યથા ને અવશ, એ ૬ યુગલમાં પ્રત્યેકમાં વિશેષાધિક (ભિન્ન ભિન્ન) કહેવું (પરંતુ એક જુદા જુદા કહેવું જુદા જુદા સંજ્ઞાને લીધે ન કહેવું.) તથા આતપ ને ઉદ્યોત, સુખગતિ ને કુખગતિનો પ્રદેશાત્ર સર્વશી અલ્પ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે. (અર્થાત્ અનાદેય ને અનાદેય ? ને વિચારવા જે ગા છે.)

આ વક્તવ્યમાં વચ અને અવશમાં અનુક્રમે તથા સંખ્યાતગુણ નો અવશ્યકતાનો વિદેશ છે; તેમજ સુભગ વિશેષમાં જે ભિન્નતા ને સંજ્ઞા વિચારવું.

અર્થાત્ અનાદેય ને અનાદેયમાં સુભગ વિશેષ ત્રીકાકાર મહત્ત્વ નો અવશ્યકતા નથી. પરંતુ એ દેવેદ સુરિદ્વ સત્તક ત્રીકાને અનુક્રમે ૩ સંજ્ઞા સિદ્ધિ વિદ્યા. અવશમાં વિશેષ સંજ્ઞાવતે નથી.

પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ પણ અલ્પગણહુત્વ હોય છે. અને આ ૬ પ્રકૃતિ-
યો તો આપણી ^૧અભિન્ન મૂલપિંડ પ્રકૃતિના અભાવે પરસ્પર સન્ન-
તિય નથી. તથા સમકાલે બંધ થતો હોવાથી પ્રતિપક્ષી પણ નથી.
માટે એ ૬ પ્રકૃતિમાં સન્નતીયત્વ ને પ્રતિપક્ષત્વનો અભાવ હોવાથી
અલ્પગણહુત્વનો પણ અભાવ છે.

તથા ગોત્રકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે નીચ ગોત્રનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ,
ને તેથી ઉચ્ચગોત્રનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક છે.

તથા અંતરાયકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે દાનાન્તરાયકર્મનો પ્રદેશાગ્ર
સર્વથી અલ્પ, તેથી લાભાન્તરાય કર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તેથી
લોગાન્તરાય કર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તેથી ઉપલોગાન્તરા-
યકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, ને તેથી વીર્યાન્તરાયકર્મનો પ્રદેશાગ્ર
વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટપદે સર્વ ઉત્તરપ્રકૃતિઓના પ્રદેશાગ્રનું
અલ્પ ગણુત્વ કહ્યું.

ધૃતિ ઉત્કૃષ્ટપદે પ્રદેશાગ્રાલ્પ ગણુત્વ.

॥ અથ જઘન્યપદે પ્રદેશાગ્રાલ્પવહુત્વ ॥

જ્ઞાનાવરણીયકર્મમાં જઘન્યપદે કેવલજ્ઞાનાવરણીયનો પ્રદેશાગ્ર
અલ્પ, તેથી પ્રચલાનો વિં, તેથી નિદ્રા નિદ્રાનો વિં, તેથી પ્રચલા
પ્રચલાનો વિં, તેથી થિણુદ્ધીનો વિં, તેથી કેવલદર્શનાવરણીયાદિ
ચારનો પ્રદેશાગ્ર ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવો.

મોહનીયકર્મને વિષે જઘન્યપદે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણમાનનો
પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ, માયા, લોભ તથા

૧ જે ઉત્તર પ્રકૃતિઓની સર્વની મૂલ (પિંડ) પ્રકૃતિ એકજ હોય
તે ઉત્તર પ્રકૃતિઓ પરસ્પર સન્નતીય પ્રકૃતિઓ કહેવાય છે, યથા કૃષ્ણ-
નીલાદિ ૫ પ્રકૃતિઓની ' વર્ણુ ' એ એકજ મૂલ પ્રકૃતિ છે; તો કૃષ્ણ-
નિલાદિ ૫ પ્રકૃતિઓ પરસ્પર સન્નતીય પ્રકૃતિઓ કહેવાય, ને તેવી આ
નિર્માણુદિ ૬ પ્રકૃતિઓ સન્નતીય નથી. ધૃતિલાવ.

પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માન, ક્રોધ, માયા ને લોભ એ ૭ પદને વિષે પ્રદેશાત્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક કહેવો, તેથી મિથ્યાત્વનો પ્રદેશાત્ર વિશેષ, તેથી ભુગુપ્સાનો અનંતગુણ, તેથી લયનો વિં, તેથી હાસ્ય શોકનો વિં, ને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી રતિ અરતિનો વિં, ને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી ક્રોધ પણ એક વેદનો પ્રદેશાત્ર વિં, તેથી સંજવલ માન, ક્રોધ, માયા ને લોભનો પ્રદેશાત્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે.

તથા આયુકર્મમાં જઘન્યપદે તિર્યાગાયુ, મનુષ્યાયુષ્યનો પ્રાંશાત્ર અલ્પ, તેથી દેવાયુ, નારકાયુનો પ્રદેશાત્ર અસંખ્ય ગુણ.^૧

તથા નામકર્મને વિષે ગતિ નામકર્મમાં જઘન્યપદે તિર્યાગ ગતિનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી અનુક્રમે મનુષ્યગતિ, દેવગતિ ને નર ગતિનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક કહેવો, તથા જાતિનામકર્મને વિષે જઘન્યપદે પ્રદેશાત્ર ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવો, તથા જાતિનામકર્મને વિષે જઘન્યપદે ઔદારિકશરીરનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી તૈજસ શરીરનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક, તેથી કાર્મણ્યશરીરનો પ્રદેશાત્ર વિં, તેથી વૈક્રિય શરીર નામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અસંખ્યગુણ, તેથી આંહારકશરીરનામનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે સંઘાતન નામકર્મમાં પણ કહેવું. તથા ઉપાંગનામકર્મમાં જઘન્યપદે ઔદારિક ઉપાંગનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી વૈક્રિયઉપાંગને આંહારક ઉપાંગનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ જાણવો. તથા આતુપૂર્વિ નામકર્મમાં જઘન્ય પદે નરકાતુપૂર્વિ ને દેવાતુપૂર્વિનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી મનુષ્યાતુ પૂર્વિનો તથા તિર્યાગાતુપૂર્વિનો પ્રદેશાત્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે તથા જઘન્યપદે વ્રસનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી સ્થાવરનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે બાહર ને સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક ને સાધારણ, એ ત્રણ યુગલમાં પ્રણ પ્રદેશાત્ર અલ્પબહુત્વ કહેવું. શેષ નામ પ્રકૃતિયોને વિષે ર અલ્પબહુત્વ ને તથા શાતા, અશાતા વેદની અને ઉચ નીચ ગોત્રને પણ

૧ અહિં પરસ્પરતુલ્યતા કહી, નથી, તો પણ પરસ્પર તુલ્યતા સંભવે.
૨ જઘન્યપદ સંબંધી અલ્પબહુત્વ નથી ધતિ.

અવ્યબહુત્વ નથી. અને અંતરાયકર્મમાં જ્યન્યપદ સંબંધી
અવ્યબહુત્વ ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવું.

અત્રે જીવ જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો હોય છે, તથા અવ્ય
મૂલ પ્રકૃતિનો ને અવ્ય ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો જાંઘક હોય છે, તથા જ્યારે
સંક્રમ અવસરે 'અન્ય પ્રકૃતિઓના દલિકનો ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશ સંક્રમ
હોય છે, તે અવસરે ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશાગ્રનો સંભવ હોય છે; તે આ
પ્રમાણે-ઉત્કૃષ્ટ યોગને વિષે વર્તતો જીવ 'ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશોનું' ગ્રહણ
કરે, તથા જ્યારે મૂલ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો અવ્યજાંઘક હોય,
ત્યારે શોષ અખંધમાન પ્રકૃતિના ભાગનું દલિક પણ તે અવ્ય
પ્રકૃતિઓને પ્રાપ્ત થાય, તથા અન્ય પ્રકૃતિ દલિકના ઉત્કૃષ્ટ સંક્રમને
અવસરે વિવક્ષિત અખંધમાન પ્રકૃતિઓને વિષે ઘણા કર્મપ્રદેશોનો
પ્રવેશ થાય છે, માટે એ કારણો છતે ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશાગ્રનો સંભવ
હોય છે. ને એથી વિપરીત કારણો છતે જ્યન્યપ્રદેશાગ્રનો સંભવ
હોય છે.

૧ વિવક્ષિત પ્રકૃતિમાં અન્યપ્રકૃતિનાં ઘણાં દલિક સંક્રમે તે અવસરે.

૨ ઉત્કૃષ્ટયોગે બહુ પ્રદેશોપચિત અવ્ય સંધો, ને અવ્ય પ્રદેશોપચિત
ધણ સંધો ગ્રહણ કરે એમ સંભવે છે.

૩ જીવ જ્યારે જ્યન્યયોગમાં વર્તતો હોય, તથા ધણી મૂલ ને
ઉત્તર પ્રકૃતિનો જાંઘક હોય, તથા અન્ય પ્રકૃતિ દલિકનો જ્યન્યપ્રદેશ સંક્રમ
હોય તે અવસરે જ્યન્યપ્રદેશાગ્રનો સંભવ હોય.

પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માન, ક્રોધ, માયા ને લોભ એ ૭ પદને વિષે પ્રદેશાત્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક કહેવો, તેથી મિથ્યાત્વનો પ્રદેશાત્ર વિશેષ, તેથી જુગુપ્સાનો અનંતગુણ, તેથી લયનો વિં, તેથી હાસ્ય શોકનો વિં, ને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી રતિ અરતિનો વિં, ને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી ક્રોધ પણ એક વેદનો પ્રદેશાત્ર વિં, તેથી સંજવલન માન, ક્રોધ, માયા ને લોભનો પ્રદેશાત્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે.

તથા આયુકર્મમાં જઘન્યપદે તિર્યંગાયુ, મનુષ્યાયુષ્યનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી દેવાયુ, નારકાયુનો પ્રદેશાત્ર અસંખ્ય ગુણ.^૧

તથા નામકર્મને વિષે ગતિ નામકર્મમાં જઘન્યપદે તિર્યંગગતિનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી અનુક્રમે મનુષ્યગતિ, દેવગતિ ને નરકગતિનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક કહેવો, તથા જાતિનામકર્મને વિષે જઘન્યપદે પ્રદેશાત્ર ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવો, તથા જાતિનામકર્મને વિષે જઘન્યપદે ઔદારિકશરીરનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી તૈજસ શરીરનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક, તેથી કાર્મણ્યશરીરનો પ્રદેશાત્ર વિં, તેથી વૈક્રિય શરીર નામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અસંખ્યગુણ, તેથી આંકારકશરીરનામનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે સંઘાતન નામકર્મમાં પણ કહેવું. તથા ઉપાંગનામકર્મમાં જઘન્યપદે ઔદારિક ઉપાંગનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી વૈક્રિયઉપાંગને આંકારક ઉપાંગનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ જાણવો. તથા આનુપૂર્વિ નામકર્મમાં જઘન્યપદે નરકાનુપૂર્વિ ને દેવાનુપૂર્વિનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી મનુષ્યાનુપૂર્વિ તથા તિર્યંગાનુપૂર્વિનો પ્રદેશાત્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે. તથા જઘન્યપદે ત્રસનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર અલ્પ, તેથી સ્થાવરનામકર્મનો પ્રદેશાત્ર વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે બાહર ને સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક ને સાધારણ, એ ત્રણ યુગલમાં પ્રણ પ્રદેશાત્ર અલ્પબહુત્વ કહેવું. શેષ નામ પ્રકૃતિયોને વિષે અલ્પબહુત્વ નથી.

તથા શાતા, અશાતા વેદની અને ઉચ નીચ ગોત્રને પણ

૧ અદિ પરસ્પરતુલ્યતા કહી, નથી, તો પણ પરસ્પર તુલ્યતા સંબંધી
૨ જઘન્યપદ સંબંધી અલ્પબહુત્વ નથી ધતિ.

મોહનીયે	”	”
વેદનીયે	”	”

॥ અથ ઉત્તર પ્રકૃતિઓને વિષે હિદૃષ્ટ તથા જઘન્યપદે વિભાગ રચના. ॥
જ્ઞાનાવરણીય કર્મને વિષે.

હિદૃષ્ટપદે.	જઘન્યપદે.
કેવલ જ્ઞાં અરૂપ મનઃપર્યવ જ્ઞાં તેથી અનંતગુણ અવધિ જ્ઞાં વિં શુન જ્ઞાં ” મતિ જ્ઞાં ”	હિદૃષ્ટપદવત્.

દર્શનાવરણીય કર્મને વિષે.

હિદૃષ્ટપદે.	જઘન્યપદે.
પ્રચક્ષા અરૂપ નિદ્રા વિં પ્રચંપ્રચં ” નિદ્રાનિદ્રા ” સ્થાનાર્દિ ” કેવલ દં ” અવધિ દં ” અચક્ષુ દં ” ચક્ષુ દં ”	અરૂપ વિં પ્રચક્ષા નિદ્રાનિદ્રા ” પ્રચં પ્રચં ” સ્થાનાર્દિ ” કેવલ દં ” અવધિ દં ” અચક્ષુ દં ” ચક્ષુ દં ”

વેદનીય કર્મને વિષે.

હિદૃષ્ટપદે.	જઘન્યપદે.
અશાતા અરૂપ. શાતા વિં	+

विरुद्धपदे.		नाम दर्भने विधे.		असंख्यपदे.		
देवगति	}	अक्षय वि०	तिर्यग्गति	अक्षय		
नर्कगति			नरगति	वि०		
नरगति			देवगति	असंख्य गुण		
निर्यग्गति		"	नर्कगति	"		
हीन्द्रय	}	अक्षय	विरुद्ध पदवत्.			
वीन्द्रिय						
मनुष्येन्द्रिय						
पक्षेन्द्रिय						
मोक्षेन्द्रिय		वि०				
आद्या० श०		अक्षय	औदा० श०	अक्षय		
वैकि० श०		वि०	नैग० श०	वि०		
औदा० श०		"	डार्म० श०	"		
तैग० श०		"	वैकि० श०	असंख्य गुण		
डार्म० श०		"	आद्या० श०	"		
आद्या० संघातनते.		अक्षय	औदा० सं०	अक्षय		
वैकि० सं०		वि०	तैग० सं०	वि०		
औदा० सं०		"	डार्म० सं०	"		
तैग० सं०		"	वैकि० सं०	असंख्य गुण		
डार्म० सं०		"	आद्या० सं०	"		
आ० आ० अ०		अक्षय				
आ० तै० अ०		वि०				
आ० डार्म० अ०		"				
आ० तै० डार्म० अ०		"				
तै० डार्म० अ०		"				
डार्म० अ०		"				
आ० आ० अ०		"				
आ० तै० अ०		"				

કુટુંબ	અલ્પ	
તિક્ત	વિ०	+
કપાય	"	
અગ્લ	"	
મધુર	"	
ખર	અલ્પ	
ગુરુ		
મૃદુ	વિ०	
લઘુ		+
રૂક્ષ	"	
શીત		
રિનગ્ધ	"	
ઉષ્ણ		
૭૦ દેવાનુપૂર્વી	અલ્પ	
૭૧ નરકાનુપૂર્વી		ઊર્જિષ્ટ પદ્ધત
૭૨ નરાનુપૂર્વી	વિ०	
૭૩ તિર્યાગાનુપૂર્વી	"	
૭૪ વ્રસ	અલ્પ	
૭૫ સ્થાવર	વિ०	ઊર્જિષ્ટ પદ્ધત
૭૬ પર્યાપ્ત	અલ્પ	
૭૭ અપર્યાપ્ત	વિ०	
૭૮ સ્થૂર	અલ્પ	+
૭૯ અસ્થિર	વિ०	
૮૦ શુભ	અલ્પ	+
૮૧ શુભ	વિ०	
૮૨	અલ્પ	+
૮૩	વિ०	
૮૪	અલ્પ	+
૮૫	વિ०	
૮૬	અલ્પ	+
૮૭	વિ०	

મુક્ત	અહ્ય	÷
માર	વિ०	
પ્રતિ	અહ્ય	÷
સંધ્યારણ	વિ०	
અવસ	અહ્ય	÷
પર	સંધ્યેયમુલુ	

આતપ	પરપર દુહ્ય	÷
હિંદો		
કુખગતિ		
કુખજનિ		
હુસ્તર		
હુસ્તર	અહ્ય અતુલવ નયી.	÷
નિર્માણ		
કિંદરાત		
કિંદરાત		
પરમાત		
અનુરુદ્ધ		
હનનામ		

ગોત્રકર્મને વિષે.

કિંદુપરે.		અધ્યન્યપરે.
નીચગોત્ર	અહ્ય	÷
કિંચગોત્ર	વિ०	

અંતરાય કર્મને વિષે.

કિંદુપરે		અધ્યન્યપરે
દાનાં	અહ્ય	÷
દાનાં	વિ०	
ભોગાં	"	
ઉપભોગાં	"	
વીર્યાં	"	

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિગંધ તથા પ્રદેશગંધ કહ્યા, અને તે સ્થિતિ-
ગંધ તથા રસગંધની પ્રરૂપણાનો અવસર છે. ત્યાં વસ્તુવ્ય ધણું
હોવાથી પ્રથમ રસગંધની પ્રરૂપણા કરાય છે, તેમાં ૧૪ અનુયોગદ્વાર
છે. તે આ પ્રમાણે—

૧ અવિભાગ પ્રરૂપણા

૨ વર્ગણા પ્રરૂપણા

૩ સ્પર્શક પ્રરૂપણા

૪ અન્તર પ્રરૂપણા

૫ સ્થાન પ્રરૂપણા

૬ કંડક પ્રરૂપણા

૭ પદ્ધસ્થાન પ્રરૂપણા

૮ અધસ્તન સ્થાન પ્ર૦

૯ વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા

૧૦ સમય પ્રરૂપણા

૧૧ યવમંદ્ય પ્રરૂપણા

૧૨ ઝોજોયુગ્મ પ્રરૂપણા

૧૩ પર્યાવસાન પ્રરૂપણા

૧૪ અલ્પબહુત્વ પ્રરૂપણા.

પંચમ કર્મગ્રન્થ દીકાને વિષે જોવિશેષ છે તે આ પ્રમાણે.

ઉત્કૃષ્ટપદે

જઘન્યપદે

બાહર	અલ્પ	+
સૂક્ષ્મ	વિ૦	+
સુસ્વર	અલ્પ	+
દુસ્વર	વિ૦	+
આદેય	અલ્પ	+
અનાદેય	વિ૦	+
યશ	અલ્પ	+
અયશ	વિ૦	+
આતપ	} અલ્પ	+
ઉદ્યોત		

આ યંત્રમાં } આ ચિન્હ ચિન્હાંતર વર્તે સર્વ પ્રકૃતિમાં પરસ્પર પુર-
સ્કાર દર્શાવે છે. વિ૦=વિશેષાધિક. તથા વિશેષા૦, સમ્યગ્ ગુ૦, અર-
હુ૦, ને અનંતગુણ એ સર્વમાં “ પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિગતદક્ષિકથી ” એ અર્થ
હાર જાણવો. તથા જ્યાં જે પ્રકૃતિનું લેગું અલ્પબહુ કહ્યું હોય ત્યાં
તે જે પ્રકૃતિઓમાં પરસ્પર તુલ્ય દલ વિભાગ જાણવો.

+ આ ચિન્હ જઘન્યપદ સંબંધિ અલ્પબહુત્વનો અભાવ દર્શાવે

भूषण गाथा २८ भी.

गहणसमयस्मि जीवो, उप्पाएई गुणे सपञ्चयओ ॥
सव्वजियाणंतगुणे, कम्मपएसेसु तव्वेसु ॥ २९ ॥

અધ્યવસાયો તેટલા વિશુદ્ધ જીવના પણ શુભઅધ્યવસાયો છે.
કહ્યું છે કે.

(આર્યા.)

ક્રમશઃ સ્થિતામુ કાપા-યિકીપુ જીવસ્ય ભાવપરિણતિષુ ॥
અપતનનોત્પતનાદ્વા, સંકલેશાદ્વાવિશોદ્યદ્ધે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—કર્મપૂર્વક સ્થાપન કરેલી જીવની ભાવપરિણતિઓને
વિશેષે જે પતનકાળ તે સંકલેશાદ્વા, તે ઉત્પતન (અઠવાનો) કાળ તે
વિશેષાધિગ્રાહ્ય કહેવાય. માત્ર ક્ષપકશ્રેણિવંત જીવ જે અધ્યવસાયોમાં
વર્તેલા ક્ષપકશ્રેણિએ અઠે છે, તે અધ્યવસાયોથી પુનઃ પડેલા નથી
કારણ કે એ અધ્યવસાયોથી જીવને પ્રતિપાત થવાનો અભાવ છે
એથી તે અધ્યવસાયો અધિક છે, માટે તે અપ્રતિપાતિ અધ્યવસાયોન
અપેક્ષાએ શુભ અધ્યવસાયો વિશેષાધિક છે, ત્યાં સ્વપ્રત્યયયત્તઃએટ
સ્વ આત્મસંબંધિ, અને અનુભાગબંધ પ્રત્યે કારણભૂત એવા શુ
વા અશુભ દોષપણ એક અધ્યવસાયવડે જીવ અહણુ સમયે એક
કર્મપ્રાયોગ્ય પુદ્ગલોને અહણુ કરવાના સમયે, સર્વ કર્મપ્રદેશો
અર્થાત્ એકેક કર્મપરમાણુને વિષે સર્વ જીવથી અનંતશુભ અકરિ
સ્વરૂપવાળા ગુણાન્ રસાવિભાગોને ઉત્પન્ન કરે છે. અહિં તાત્પર્ય
આ પ્રમાણે છે—કર્મ પરમાણુઓ પૂર્વે ત્યારે કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ત
કેવે રહેલા હોય છે, તે અવસરે તથાવિધ રસવાળા નથી હોતા; પ

૧ અહિં જે અધ્યવસાયો અશુભ છે તેમ અધ્યવસાયો
હવેલી અધ્યવસાયો શુભ છે. પરંતુ અશુભથી શુભ અધ્યવસાયો અન
તર નિવૃત્તિને જે મનિવૃત્તિને તેમ સમ્યક્ત્વ પામતા મનિવૃત્તિ
કાળ છે તેમ.

૨ અહિં અધ્યવસાયોથી શુભ દાસવિક અધ્યવસાયો વિશેષાધિક
તેમજ કુલ અધ્યવસાયો અધ્યવસાયો સંકલેશ કરતાં પણ શુભ અધ્ય
વિશેષાધિક છે.

પ્રાયઃ નીરસ અને એક સ્વરૂપ હોય છે. પુનઃ જીવ જ્યારે તે કર્મ-
પ્રાયોગ્ય પુણ્યકોને ગ્રહણ કરે છે, તે વખતે ગ્રહણ સમયેજ કાષાયિક
અધ્યવસાયવડે તે કર્મપુણ્યકો સર્વ જીવથી અનંતગુણ રસા-
વિભાગવાળા થઇ જાય છે, અને જ્ઞાનાવરણત્વાદિ વિચિત્ર સ્વભાવો
પણ ગ્રહણ સમયેજ ઉત્પન્ન થાય છે. કારણ કે જીવ અને પુણ્યકોની
શક્તિઓ અચિંત્ય છે, ને એ શક્તિઓ માનવા યોગ્ય નથી તેમ નથી.
કારણ કે તેવી વિચિત્ર શક્તિઓ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, જેમકે શુદ્ધ, તૃણ
વિગેરે પરમાણુઓ અત્યંત નીરસ છે, તોપણ ગવાદિ પશુઓ ગ્રહણ
કરીને તથા પ્રકારના ક્ષીરાદિ રસરૂપે અને સાત ધાતુરૂપે પરિણ-
માવે છે.^૨

અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે જીવ શાં કર્મપરમાણુઓને વિશે તુલ્ય

શુભાશુભ અનુભવ આપે એ અનુભાગનું કાર્ય છે. એ પ્રમાણે કાર્યભેદ સ્તેક અને અનુભાગ એ બે બિન્ન છે.

વસ્તુભેદ:—સ્તેક એ કર્મણુઓમાં સ્તેકો સિત્તમ સ્પર્શ છે. (સર્વ સ્તેકાવિભાગો અણુસંયોગરૂઢ નથી પરંતુ હવગજાવિકાદિ નિશિષ્ટ પરિણુમે પરિણુમેલ અવિભાગોમ્ અણુસંયોગરૂઢ છે.) ને અનુભાગ તે તદ્દતુરૂપ અનુભવની તીવ્ર મંદતા છે. અથવા તદ્દતુરૂપ તીવ્રમંદાદિ અનુભવ છે. એ પ્રમાણે વસ્તુભેદ પણ સ્તેક અને અનુભાગ એ બે બિન્ન છે.

કારણુભેદ:—કર્મસ્કંધોમાં સ્તેકનું કારણ સિત્તમસ્પર્શરૂપ પુદ્ગલ પરિણુમ છે. અને અનુભાગની કૃત્પતિમાં જીવના કાપામિક અધ્યવસાય એજ કારણરૂપ છે. એ પ્રમાણે કારણુભેદ પણ સ્તેક ને અનુભાગ એ બે બિન્ન છે.

પૂર્વાપરોત્પત્તિભેદ:—કર્મ અથવા કાર્મણુદેહરૂપ પુદ્ગલોના સ્તેકા-વિભાગો કર્મપરિણામથી પૂર્વે (એટલે પુદ્ગલો તત્કર્મયોગ્ય કર્મણુ વર્ગણાપણે પરિણુમે તે પહેલાં) કૃત્પન્ન થયેલા હોય છે. અને અનુભાગની કૃત્પતિ કર્મપરિણામ સમયેજ (કર્મપ્રાયોગ્ય પુદ્ગલ પ્રથમ અકર્મરૂપ અથવા કર્મણુ વર્ગણારૂપ હોય છે ને તે જ્યારે કર્મપણે પરિણુમે એટલે જીવના સંબંધમાં આવે ત્યારેજ) થાય છે, એ પ્રમાણે પૂર્વાપરોત્પત્તિ ભેદે પણ સ્તેક અને અનુભાગ, એ બે બિન્ન છે.

પર્યાયભેદ:—સ્તેક, રસ એ સ્તેકના પર્યાય છે. અને અનુભાગ, રસ સ્તેક, અનુભાવ, અનુભવ, તીવ્રમંદતા એ અનુભાગના પર્યાય છે.

પ્રરૂપણાભેદ:—સ્તેકની પ્રરૂપણા સ્તેક પ્રત્યય, નામ પ્રત્યય ને પ્રયોગ પ્રત્યયરૂપે કરેલી છે. અને અનુભાગની પ્રરૂપણા શુભ-અશુભ-ધાતી-અધાતી એક સ્થાન, દ્વિસ્થાનાદિરૂપે કરેલી છે, એ પ્રમાણે પણ સ્તેક ને અનુભાગ એ બે બિન્ન છે.

પૂર્વપક્ષ:—માત્ર સ્તેક એજ અનુભાગ છે એમ અમે કહેતા ના પરંતુ કર્મણુ વર્ગણાના અણુઓ જે સમયે કર્મપણે પરિણુમે છે, તે સમયે તે કર્મણુઆણુના સિત્તમસ્પર્શમાં અર્થાત્ સ્તેકમાં એક એવા પ્રકારનો સંસ્કાર અથવા નવું સામર્થ્ય ઉપજે છે કે જે સંસ્કાર વા સામર્થ્ય જીવને તદ્દતુરૂપ તીવ્ર મંદાદિ અનુભવ પ્રાપ્ત થાય, એ પ્રમાણે કર્મપરિ

સ્થાવિસ્થાગોત્રે ઉપન્ન કરે છે કે હીનાધિક ? તો કહીએ છીએ કે

કર્મોત્થ દયાધિષ્ઠ સંસ્કારાનિષ્ઠ જે સ્નેહાવિભાગો (વ્યયવા સ્નેહ) તેજ
જનો અતુલ્ય સ્ત સંભવે છે, માટે અતુલ્ય તે સ્નેહ વિશેષ છે.

હીનાધિક રસાવિલાગોને ઉત્તન્ન કરે છે, તે આ પ્રમાણે-કંઈક પરમાણુઓમાં અતિ અદ્ય તે પણ જન્યથી નર્વ જ્ઞાનંતશુણ્ય રસ વિલાગને ઉત્તન્ન કરે છે, ને કંઈક પરમાણુઓમાં તેથી અધિક ને કંઈક પરમાણુઓમાં તેથી પણ અધિક રસાવિલાગોને ઉત્પન્ન કરે છે, પરંતુ કયા પરમાણુઓમાં કેટલો રસ ઉત્તન્ન કરે તેનું નિરૂપણ કરવાને અર્થે વર્ગભાદિપ્રરૂપણા કહે છે.

(ઇતિ રસાવિલાગ પ્રરૂપણા.)

નથી ” એ ક્યનથી પુરૂપમાં સ્તિગંધસ્પર્શનું આહુત્ય નહિ, પરંતુ કંચુકાદિ આહુત્યજ સમજાય છે. તેમ કર્મની ચિક્કણતા તે સ્તિગંધસ્પર્શનું આહુત્ય નહિ, પણ તદનુરૂપ અનુભવની તીવ્ર મંદતાજ સમજવી.

૩—તથા મોદકના દ્રવ્યોંતમાં પરસ્પર સંયોજક દૃતરૂપસ્નેહને રસ કહ્યો છે, તે પણ કર્માનુભવની તીવ્રતા સૂચવવાનેજ કહ્યો છે. પરંતુ કર્મોંએ આને સંયોજન કરવાની અપેક્ષાએ કહ્યો નથી. માટે કર્મના અનુભાવ તે સ્નેહવિશેષ અથવા રસવિશેષ હોઇ શકે નહિ.

પુનઃ કોઇક કહે છે કે કર્માણુમાં રહેલા કદુતિક્તાદિ ૫ રસપર્મક તેજ કર્મનો રસ કહેવાય. ને જે કર્મસ્કંધોમાં તિક્તાદિ અશુભરસયુક્ત પરમાણુઓ (ધણા) હોય તે અશુભ કર્મ, ને જે કર્મસ્કંધોમાં મધુરાર્દિ શુભરસયુક્ત ધણા પરમાણુઓ હોય તે શુભકર્મ કહેવાય. અર્થાત્ અશુભ કર્મના આણુઓમાં કદુ તિક્ત રસ (વધુ) હોય છે, ને શુભકર્મના આણુઓમાં મધુરાર્દિ રસ (વધુ) હોય છે. તથા સર્વધાતી, દેશધાતી, એક રયાન, ક્રિસ્થાત્દિ અનુભાગપ્રરૂપણા તે આ તિક્તાદિ ૫ રસનીજ છે, તથા જીવને અશુભ વિપાક આપવાનું સામર્થ્ય તિક્તાદિ અશુભ રસમાં, ને શુભ વિપાક આપવાનું સામર્થ્ય મધુરાર્દિ શુભ રસમાં છે, અને એજ કારણથી અશુભ કર્મ વિપાકમાં નિબધોપાતકીના કદુ રસનું, ને શુભકર્મના વિપાકમાં ક્ષીરખંડાદિ મધુર રસનુંજ દ્રવ્યોંત આપેલું છે.

આ ક્યન અતિ અસમંજસ હોવાથી એ પર વધુ હલ્લેખ કર્યો ગયેલ છે (ને કંઈક દિગ્દર્શન પ્રથમ દર્શાવ્યું છે) માટે સુવખંધુએ રસના બહુ શુભની સંકાપથી વિચારવું.

(આ મન્તવ્યમાં શ્રી બહુશ્રુત દષ્ટિએ કંઈક અન્યથાપણું હોય તે અનેકવાર મિથ્યાહુકૃત હો.)

મૂળ ગાથા ૩૦ મી.

તત્ત્વપ્પગુણા તે પઢ—મવગ્ગણા સેસિયા વિસેસૂણા ॥
અવિભાગુત્તરિયાઓ, સિદ્ધાણ મળંત ભાગસમા ॥૩૦॥

ગાથાર્થ:—સર્વથી અદ્ય રસાવિલાગયુક્ત કર્મ પરમાણુઓની પ્રથમ વર્ગણા, તેમાં કર્મ પરમાણુઓ ઘણા છે, ને શેષ વર્ગણાઓના કર્મોણુઓ વિશેષ વિશેષહીન છે. તેવી એકેક રસાવિલાગાધિક વર્ગણાઓ પણ સર્વ સિદ્ધથી અનંતમાભાગપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ—^૧તે પરમાણુઓ અન્ય સર્વ પરમાણુની અપેક્ષાએ અદ્યરસાવિલાગયુક્ત હોય, તે પરમાણુઓનો સમુદાય પ્રથમવર્ગણા, તેમાં કર્મ પરમાણુઓ અત્યંત (ઘણા) હોય, ને શેષ વર્ગણાઓ કર્મ પરમાણુની અપેક્ષાએ વિશેષહીન હીન હોય તે આ પ્રમાણે—

અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમાલાગપ્રમાણ વર્ગાણાઓ કહેવી.

(ઇતિ વર્ગાણા પ્રરૂપણા).

એ પ્રમાણવર્ગાણા પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કરાય

મૂળ ગાથા ૩૧ મી.

ફહુગ મણંતગુણિયં, સવ્વજિણ્હિં પિ અંતરં એવં ।
સેસાણિ વગ્ગણાણં, સમાણિ ઠાણં પઢમમિત્તો ॥

ગાથાર્થ—અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાલાગ પ્રમાણ વર્ગાણાઓ મલીને પ્રથમ સ્પર્ધક થાય છે, અને તેનાં તર સર્વ જીવથી અનંતગુણ વર્ગાણાઓનું અંતર પડે, એ પ્રમાણે શેષ સ્પર્ધકો તથા અંતરો યથોક્ત વર્ગાણાપ્રમાણ થાય ત્યારે આ પ્રથમ સ્થાન થાય.

ટીકાર્થ—અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાલાગપ્રમાણ અનંતવર્ગાણાનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક કહેવાય. એ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કહીને હવે અંતરપ્રરૂપણા કરાય છે.

(ઇતિ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા.)

૧ અહિંથી આગળ એક રસાવિલાગાધિક પરમાણુઓ નથી, તે મજા છે, ત્રણ, સંજ્યાત, અસંજ્યાત, યાવત્ અનંત રસાવિલાગાધિક પરમાણુઓ પણ નથી, પરંતુ સર્વ જીવથી અનંતગુણ જેટલા અનંત રસાવિલાગાધિક પરમાણુઓ છે. તેથી તેનો સમુદાય તે સ્પર્ધકની પ્રથમ ૨ વર્ગાણા, તેથી એક રસાવિલાગાધિક પરમાણુ સમુદાય તે બીજી વર્ગાણા, તેથી એ રસાવિલાગાધિક પરમાણુ

૧. પ્રથમ સ્પર્ધકગત અંતિમ વર્ગાણાના રસાવિલાગાથી.

૨. સ્વજાતીય સમુદાય તે વર્ગાણા.

સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક રસાવિભાગવૃદ્ધિએ
 અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વસિદ્ધથી અનંતમાલાગપ્રમાણ અનં-
 તવર્ગણાઓ કહેવી. આ અનંતવર્ગણાનો સમુદાય તે બીજું ^૧સ્પર્ધક.
 ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક રસાવિભાગાધિક પરમાણુઓ નથી,
 તેમજ બે, ત્રણ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત. ચાવત અનંત રસાવિભા-
 ગાધિક પરમાણુઓ પણ નથી, પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ જેટલા
 અનંતરસાવિભાગાધિક પરમાણુઓ છે. તેથી તેનો સમુદાય તે
 ત્રીજી સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા. ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળ અનુક્રમે
 એકેક રસાવિભાગની વૃદ્ધિએ અલબ્યથી અનંતગુણ, અથવા સર્વ
 સિદ્ધના અનંતમાલાગપ્રમાણ અનંતવર્ગણાઓ કહેવી. એ અનંત-
 વર્ગણાનો સમુદાય તે ત્રીજું સ્પર્ધક. એ પ્રમાણે સ્પર્ધકો પણ
 અલબ્યથી અનંતગુણ, અથવા સર્વસિદ્ધના અનંતમાલાગપ્રમાણ
 કહેવાં. એ અનંત સ્પર્ધકોનો સમુદાય એક અનુભાગજંધ ^૨સ્થાન
 કહેવાય. પુનઃ કહે છે કે અણંતગુણિયંતત્ત્વજિષ્ણિપિ હંત્યાદિ અર્થાત્
^૩પ્રથમસ્પર્ધકગત અંતિમવર્ગણાથી દ્વિતીયસ્પર્ધકગત પ્રથમ
 વર્ગણાનું અંતર પણ સર્વ જીવથી ^૪અનંતગુણ જાણવું.

હતિ ^૫અનંતરપ્રકરણા.

એ પ્રમાણે શેષ સ્પર્ધકો ને અન્તરો પણ યથોક્ત પ્રમાણે જાણવાં. ને તે એક સ્પર્ધકગતવર્ગણા જેટલાં અર્થાત્ અલગ્યે અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાલાગપ્રમાણ સ્પર્ધકો તે એ અનુભાગબંધસ્થાન, અથવા પ્રથમ અનુભાગબંધસ્થાન, અથવા ત્રીજા અનુભાગબંધસ્થાન જાણવું. અનુભાગબંધસ્થાન એટલે એ કાષાયિક અધ્યવસાયવડે ગ્રહણ કરેલા કર્મ પરમાણુઓના રસસ્પર્ધક સમુદાયનું પરિમાણ.^૧

સર્વસ્પર્ધકોમાં પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ અંતર જાણવાની રીતિ એ સમાપ્ત થાય છે, તે અપેક્ષાએ અન્તરપ્રરૂપણા પણ સમાપ્ત થઈ કહેવાક ઇતિ સ્પર્ધકોદિ પ્રરૂપણામાં જાણવું.

૧ જીવ કાષાયિક અધ્યવસાયવડે વિવક્ષિત સમયે પ્રત્યેક આત્મિક અનંતાનંત કર્મસ્થાને ગ્રહણ કરે છે. તે ગ્રહણ કરેલા અનંત સ્પર્ધકોમાં પ્રત્યેક સ્પર્ધકો અનંતાનંત પ્રદેશોપયિત છે. ને એકેક કર્મપ્રદેશે સર્વજીવ અનંતગુણ અનંતગુણ રસાવિભાગ છે. પરંતુ વિવક્ષિત સમયમાં મક્ક થયેલા તે સર્વ કર્મપ્રદેશોમાં જે રસાવિભાગો છે, તે સરખી સંખ્યાવાળા નથી, પરંતુ હીનાધિક સંખ્યાવાળા રસાવિભાગો છે. એ હીનાધિકપણું કે રીતે છે તે ટીકાકાર મહારાજે ટીકામાં વર્ગણા ને સ્પર્ધકની સ્થિતિએ સ્તર કહ્યું છે. પુનઃ કોઈ પણ એકજ આત્મપ્રદેશસંબદ્ધ એકજ કર્મસ્થાન સર્વ પ્રદેશો પણ સમરસાવિભાગયુક્ત નથી, એ રીતે સર્વ કર્મસ્થાનમાં જાણવું. એ પ્રમાણે એકજ સમયમાં ગ્રહણ થયેલા કર્મપુદ્ગલોમાં રસાવિભાગોની જેટલી હીનાધિકતા હોય છે, તે સર્વ હીનાધિક સમુદાય તે એક અનુભાગબંધસ્થાન કહેવાય, અથવા એક જીવે એક સમયમાં ગ્રહણ કરેલા પુદ્ગલોમાં રસાવિભાગોની હીનાધિકતાનો જે તે એક અનુભાગબંધસ્થાન કોઈ પણ એક સમયે જીવને એક વર્ગ કે એક સ્પર્ધકરૂપ રસની પ્રાપ્તિ હોયજ નહિ. પરંતુ એક સમયમાં વર્ગણા ને અનંત સ્પર્ધકરૂપ એક સ્થાન જેટલોજ રસ પ્રાપ્ત થાય પુનઃ કદાચ શંકા થાય કે—એકજ અધ્યવસાયવડે એકજ સમયમાં કરેલા પુદ્ગલો સર્વ એક સરખા રસવાળા નહિ થતાં ભિન્ન ભિન્ન વાળા કેમ થાય છે ? તે સંબંધમાં જાણવું જોઈએ કે, એકજ

મૂળ ગાથા ૬૨ મી.

ત્તો અંતરતુલં, અંતરમણંતભાગુત્તરંચિદ્વ્યમેયં ॥
મેંદુલઅસંસ્રભાગો, અણંતભાગુત્તરંકંઠં ॥ ૩૩ ॥

ગાથાર્થ:—આ પ્રથમ સ્થાનથી દ્વિતીયસ્થાનના અપાંતરાત્રે
પૂર્વોક્ત અન્તરસ્પર્ધક જેટલું અન્તર છે. તથા બીજું અનુભાગ-
પદેસ્થાન તે પ્રથમ સ્થાનની અપેક્ષાએ અનંતભાગઅધિક છે. એ
પ્રમાણે અંશુલના અનુભ્યાતમાભાગપ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો તે
અનંતભાગવૃદ્ધિનું પ્રથમ કંઠક છે.

ટીકાર્થ:—આ પ્રથમ સ્થાનથી પ્રારંભીને દ્વિતીય સ્થાન
મુખીમાં પૂર્વોક્ત અન્તરસ્પર્ધક જેટલું અંતર છે. અર્થાત્ જેમ
પ્રથમ સ્પર્ધકગત અંતિમવર્ગજુદાથી દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગ-
જુદાનું અન્તર સર્વ જીવથી અનંતગુણ કહ્યું છે. તેમ અહિં પણ પ્રથમ
સ્થાનના અન્તિમસ્પર્ધકની અન્તિમવર્ગજુદાથી દ્વિતીય સ્થાનના
પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજુદાનું અન્તર સર્વજીવથી અનંતગુણ
જાણવું. પુનઃ તે બીજું અનુભાગસ્થાન સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અનંત-
ભાગ અધિક છે, અર્થાત્ પ્રથમ અનુભાગસ્થાનમાં જેટલાં સ્પર્ધકો છે
તેથી અનંતભાગ અધિક સ્પર્ધકો દ્વિતીય અનુભાગસ્થાનમાં છે, એ

વસાય વડે ગ્રહણ યતા સર્વ પરમાણુઓમાં એક સરખી યોગ્યતાનો
અભાવ છે, જેથી ગ્રહણસમયે હીનાધિકરસપણે પરિણમે છે. એ વિચિત્ર
રસ પરિણમન યોગ્યતાવાળા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાથી તે અનુભાગાધ્ય-
વસાય પણ વિચિત્રગર્ભ કહેવાય (કારણેકર્યોપચારાત)

પ્રમાણે પ્રદર્શિત પ્રકારે અનુક્રમે અનંતભાગ અધિક અનુભવ સ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી અંગુલના અસંખ્યતમાભાગ પ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો થાય. એ અનુભાગસ્થાનોનો સમુદાય તે એક કંડક કહેવાય, અને એ કંડક અણતમાગુતર એટલે અનંતભાગ અધિકસ્થાનના સમુદાયરૂપ હોવાથી અનંતભાગાધિક કંડક કહેવાય છે.

ઈતિ કંડકપ્રરૂપણ.

॥ અથ પદ્ધતિ પ્રરૂપણા. ॥

તે પ્રથમ કંડકથી આગળ જે અન્ય અનુભાગસ્થાન છે તે સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અસંખ્યભાગ અધિક છે. તેથી આગળ કંડક પ્રમાણ અનુભાગધસ્થાનો અનુક્રમે અનંતભાગ અધિક છે તેથી આગળ પુનઃ પણ એક અનુભાગધસ્થાન અસંખ્યભાગ અધિક છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક કંડક પ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો અનંતભાગ અધિક છે, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક અનુભાગધસ્થાન અસંખ્યભાગ અધિક, એ પ્રમાણે અસંખ્યભાગાધિક અનુભાગ સ્થાનો વડે અંતરિત અનંતભાગાધિક કંડકો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી અસંખ્યભાગાધિક સ્થાનો પણ એક કંડકપ્રમાણ થાય.

કંડક તે સિદ્ધાંત સંજ્ઞાએ અંગુલના અસંખ્યાતમાભાગમાં જેટલા આકાશપ્રદેશ તેટલી સંખ્યા જાણવી.

તે અંતિમ અસંખ્યભાગાધિકસ્થાનથી આગળ અનુક્રમે કંડક પ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો અનંતભાગાધિક કહેવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ એક સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન કહેવું—ત્યાંથી આગળ મૂલથી પ્રારંભીને જેટલાં અનુભાગસ્થાનો પૂર્વે અતિક્રમ્યાં છે તે સર્વ તેવીજ રીતે પુનઃ કહીને પુનઃ પણ એક સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ એક કંડક પ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવું.

ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત ક્રમ પૂર્વક સંખ્યભાગાધિક-
 11 નને દેકાણે એક સંખ્યેયગુણાધિક અનુભાગસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી
 12 ગળ પુનઃ પણ મૂળથી આરંભીને જેટલાં અનુભાગસ્થાનો જે
 તે વ્યતિક્રાન્ત ઘયાં છે તેટલાં સર્વ અનુભાગસ્થાનો તે પ્રમા-
 ન કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન
 13 કહેવું. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ મૂળથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો
 14 વ્યતિક્રાન્ત ઘયાં છે તેટલાં સ્થાનો તેવીજ રીતે કહેવાં, ત્યાંથી આગળ
 15 નઃ પણ એક સંખ્યગુણાધિક સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે આ
 16 સંખ્યેયગુણાધિક અનુભાગસ્થાનો પણ કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં
 17 થી કહેવાં.

ત્યાંથી આગળ પૂર્વોક્ત અનુક્રમપૂર્વક પુનઃ સંખ્યેયગુણાધિક-
 18 થાન પ્રસંગે અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ
 19 નઃ પણ મૂળથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો જે રીતે પૂર્વે કહી ગયા
 20 થીએ તેટલાં સ્થાનો તેવી રીતેજ કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ
 21 એક અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ
 22 મૂળથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો જે રીતે વ્યતિક્રાન્ત ઘયાં છે તેટલાં
 23 સ્થાનો તે રીતેજ કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક અનુભાગ
 24 અધસ્થાન અસંખ્યેયગુણાધિક કહેવું. આ પરિપાટીએજ અસંખ્ય-
 25 ગુણાધિક અનુભાગસ્થાનો પણ કંડકપ્રમાણ કહેવાં.

ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પૂર્વ પરિપાટીએ અસંખ્યગુણાધિક-
 26 થાન કહેવાનો પ્રસંગ આવે ત્યાં એક અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું.
 27 ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ મૂળથી આરંભીને સર્વ સ્થાનો તેવી રીતેજ
 28 કહીને પુનઃ એક અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ
 29 પુનઃ પણ મૂળથી આરંભીને સર્વસ્થાનો તે રીતેજ કહીને પુનઃ એક
 30 અનંત ગુણાધિકસ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે અનંતગુણાધિકસ્થાનો પણ
 31 એક કંડક પ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવું.

અનુભાગ ગંધસ્થાનોમાં ષટ્સ્થાનની પરિપાટી શ્રી ટીકાકાર
મહારાજે ટીકામાં દર્શાવી તે હવે સૂત્રને અનુસરીને કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૩ મી.

एगं असंखभागे-णणंतभागुत्तरंणपुोकंडं ॥

एवं असंखभागु-त्तराणि जा पुवतुल्लाणि ॥ ३३ ॥

ગાથાર્થ:—તે પ્રથમ કંડકથી આગળ અસંખ્યેયભાગાધિક
એક અનુભાગગંધસ્થાન જાણવું, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ અનંત
ભાગાધિક સ્થાનનું એક કંડક કહેવું, એ પ્રમાણે અસંખ્યેય-
ભાગાધિક સ્થાનો પણ પૂર્વતુલ્ય એટલે યાવત્ કંડક પ્રજાણ કહેવાં.

ટીકાથ:—તે પ્રથમ કંડકથી આગળ એક અસંખ્યેયભાગા-
ધિક અનુભાગગંધસ્થાન જાણવું. અર્થાત્ પૂર્વસ્થાનગત સ્પર્ધક
સંખ્યાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતમાભાગે અધિક સ્પર્ધકવાળું જાણવું,
ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ અનંતભાગોત્તરકંડં એટલે અનુક્રમે એક
કંડક પ્રમાણે અનંતભાગાધિકસ્થાનો જાણવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ
પણ એક અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન, એ પ્રમાણે અનંતભાગાધિક
કંડકોવડે અંતરિત અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ એક યાવત્
પૂર્વતુલ્ય એટલે કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવી. ત્યાંથી આગળ
પુનઃ પણ એક કંડકપ્રમાણે અનંતભાગાધિકસ્થાનો કહીને ત્યાંથી
આગળ પુનઃ પણ અનંતભાગોત્તરકંડં એટલે અનુક્રમે એક કંડક
પ્રમાણે અનંતભાગાધિકસ્થાનો જાણવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ
એક અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન. એ પ્રમાણે અનંતભાગાધિક
કંડકોવડે અંતરિત અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ યાવત્ પૂર્વતુલ્ય
એટલે કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ
પણ એક કંડકપ્રમાણે અનંતભાગાધિકસ્થાનો કહીને ત્યાંથી આગળ
એક સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન કહેવું.

ટીકાર્થ:—આ સંખ્યેયગુણાધિક અનુભાગગંધસ્થાનથી આગળ પૂર્વે જેટલાં અનુભાગગંધસ્થાનો મૂલથી આરંભીને ક્રમમાં છે, તેટલાં અતિક્રમીને બીજું સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન તે સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનો પણ ત્યાં ગુપ્તી કહેવાં કે જ્યાં પ્રથમ અનંતભાગાધિકસ્થાનના કંડક તુલ્ય થાય. ત્યાંથી પુનઃ પૂર્વોક્ત પરિપાટીએ જ્યાં સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન કહેવાને પ્રસંગ આવે, ત્યાં એક અસંખ્યગુણાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ મૂલથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો પૂર્વ અતિક્રમ્યાં છે તેટલાં અનુભાગગંધસ્થાનો પુનઃ અતિક્રમીને બીજું અસંખ્યગુણાધિકસ્થાન કહેવું.

ગુણ ગાથા ૩૬ મી.

વિદ્યં તાણિસમાઈ, પઢમસ્સાણંતગુણિયમેગંતો
ત્રીયાણં ઇત્થિયાણં, તાણાવિ પઢમસ્સ

ગાથાર્થ:—વિદ્યં=દ્વિતીય તાણિ=તે અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનો પણ પઢમસ્સ સમાઈ=પ્રથમ કંડક તુલ્ય કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પર્ણ=એક અણંત ગુણિયં=અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું. તો=ત્યાં આગળ ત્રીયાણં=પૂર્વાંતીત સ્થાનોને ઇત્થિયાણં=અતિક્રમીને તાણાવિ તે અનંતગુણાધિકસ્થાનો પણ પઢમસ્સ=પ્રથમ કંડક તુલ્ય કહેવાં.

ટીકાર્થ:—તે અસંખ્યગુણાધિકસ્થાનો પણ મૂલ પ્રથમ અનંતભાગાધિક કંડકપ્રમાણ થાય છે, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત પરિપાટીએ જ્યાં અસંખ્યગુણાધિકસ્થાન કહેવાને પ્રસંગ આવે ત્યાં એક અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું ત્યાંથી આગળ મૂલથી આરંભીને જેટલાં અનુભાગગંધસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થયાં તેટલાં સ્થાનોને પુનઃ પણ તેવીજ રીતે અતિક્રમીને બીજું અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે તે અનંતગુણાધિકસ્થાનો પણ

યાવત પ્રથમ અનંતભાગાધિક કંડક તુલ્ય જાણવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ 'પંચકવૃદ્ધિ કહેવી.

શંકા—ત્યાંથી આગળ એટલે પંચકવૃદ્ધિથી આગળ પુનઃ પણ એક અનંતગુણાધિકસ્થાન ઉપજે કે નહિ ?

ઉત્તર—પંચકવૃદ્ધિથી આગળ અનંતગુણાધિક અનુભાગ-સ્થાન ન ઉપજે કારણ કે પંચકવૃદ્ધિને અંતે પદસ્થાનની સમાપ્તિ થાય છે.

આ પદસ્થાનકને વિષે અનંતભાગ અસંખ્યભાગાદિ વૃદ્ધિ કહી; ત્યાં કેટલા પ્રમાણવાળા અનંત વા અસંખ્યાતમાભાગાદિકની વૃદ્ધિ કરવી તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૭ મી.

સઘ્વજિયાણમસંખેજ્જલોગ, સંખેજ્જસ્સ જેટ્ઠસ્સ ॥
ભાગોતિસુગુણનાતિસુ, છટ્ટાણમસંખિયા લોગા ॥૩૭॥

ગાથાર્થ:—સર્વજીવ પ્રમાણ અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશ પ્ર-માણને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતરાશિ પ્રમાણથી ત્રણને વિષે ગુણાકાર જાણવો તથા એ પદસ્થાનકો પણ અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—પ્રથમની ૩ વૃદ્ધિને વિષે અનંત, અસંખ્ય, ને સંખ્યાતનો ભાગ તે અનુક્રમે સર્વજીવ, અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશ, ને ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાતનો જાણવો. અને ઉત્તરની (આગળની) ૩ વૃદ્ધિમાં પણ ગુણાકાર એ પ્રમાણનોજ જાણવો. ભાવાર્થ એ છે કે—

૧ પૂર્વોક્ત પદસ્થાનકની પરિપાટીને. અનંતભાગવૃદ્ધિ, અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ, સંખ્યભાગવૃદ્ધિ, સંખ્યગુણવૃદ્ધિ, ને અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ. એ પાંચ વૃદ્ધિ. ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી (કંડકની ઉપર) અનંતગુણવૃદ્ધિ કહેવાતું સ્થાન આવે. (પરંતુ તે સ્થાને અનંતગુણવૃદ્ધિ કહેવી નહિ.) અને

પ્રથમ અનુભાગબંધસ્થાનને સર્વજીવ સંખ્યાપ્રમાણ રાશિ વડે ભાગ આપતાં જે આવે તે અનંતમો ભાગ અહિં ગ્રહણ કરવો, ને તે અનંતમાભાગે કરીને અધિક બીજું અનુભાગસ્થાન બાણવું. પુનઃ એ બીજા અનુભાગસ્થાનને સર્વજીવરાશિ વડે ભાગ આપતાં જે (અનંતમો) ભાગ પ્રાપ્ત થાય તેટલા અનંતમાભાગવડે અધિક ત્રીજું અનુભાગસ્થાન છે. એ રીતે જે જે અનુભાગબંધસ્થાન અનંત ભાગાધિક હોય તે પાશ્ચાત્ય અનુભાગસ્થાનને સર્વજીવ રાશિરૂપ અનંતથી ભાગ આપતાં જે પ્રાપ્ત થાય તેટલા અનંતમાભાગે કરીને અધિક અધિક બાણવું.

તથા સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને અસંખ્યલોકના પ્રદેશરાશિપ્રમાણથી ભાગ આપતાં જે ભાગ આવે તેટલા અસંખ્યાતમાભાગે કરીને અધિક અસંખ્ય ભાગાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

તથા સંખ્યેયભાગાધિક એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાત રાશિથી ભાગ આપતાં જે ભાગ આવે તેટલા સંખ્યાતમાભાગે કરીને અધિક તે સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

તથા સંખ્યેયગુણાધિક એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને ઉત્કૃષ્ટ ગુણાકાર કરતાં જે રાશિ આવે તે રાશિ પ્રમાણ સંખ્યેયગુણાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

તથા અસંખ્યગુણાધિક એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાન અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશરાશિથી ગુણવૃત્તાં જે રાશિ આવે તેટલા પ્રમાણનું અસંખ્યગુણાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

પ્રથમ પદસ્થાનકની પરિસમાપ્તિ થયે ઉપરનું જે અન્ય અનુભાગસ્થાન અનંતભાગાધિક ઉપજે તે બીજા પદસ્થાનકનું પ્રથમ અનુભાગસ્થાન બાણવું. તે આ બીજું પદસ્થાનક પણ સર્વ

પૂર્વોક્ત પ્રથમ પદ્ધતિએ જ નાણાં. એ પ્રમાણે શેષ
 સર્વ પદ્ધતિઓ કહેવાં તે પણ ત્યાં સુધી પદ્ધતિઓ કહેવાં કે
 ત્યાં સુધી અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ થાય. એ જ વાત મૂળ
 પ્રાથમી કહે છે કે ઉદ્ધાન નસંકિયા લેના (અર્થાત્ પદ્ધતિઓ
 અસંખ્યલોક પ્રમાણ છે.)

છે. આ ચોથું સ્પર્ધક થયું. આ ચાર સ્પર્ધકરૂપ પ્રથમ અનુભવના
સ્થાન અસત્ કલ્પનાઓ કદાપીયે તેા એ પ્રથમ અનુભવના
સર્વ રસાવિભાગ ૩૭૬ હોય. અહિંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિ
રસાવિભાગ નથી, પરંતુ સર્વજીવાનંતગુણ અધિક રસાવિભાગ
તે અસત્ કલ્પનાઓ ૪૭ રસાવિભાગ છે તે બીજા સ્થાનના
સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાને વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગણાને
વિષે ૪૮, ત્રીજી વર્ગણાને વિષે ૪૯, ને ચોથી વર્ગણાને વિષે
રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાનનું પ્રથમ સ્પર્ધક થયું અહિંથી
આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી પરંતુ સર્વ
અનંતગુણ અધિક રસાવિભાગ છે તે અસત્ કલ્પનાઓ ૫૭ રસાવિ
ભાગ તે બીજા સ્થાનના બીજા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાને વિષે
ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગણાને વિષે ૫૮, ત્રીજી વર્ગણાને વિષે
ને ચોથી વર્ગણાને વિષે ૬૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાન
બીજું સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ
નથી પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ અધિક તે અસત્ કલ્પનાઓ
૬૭ રસાવિભાગ તે બીજા સ્થાનના ત્રીજા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાને
વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગણાને વિષે ૬૮, ત્રીજી વર્ગણાને
વિષે ૬૯, ને ચોથી વર્ગણાને વિષે ૭૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા
સ્થાનનું ત્રીજું સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ પણ એકોત્તર
વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી પરંતુ સર્વ જીવથી અનંતગુણ અધિક
અધિક તે અસત્ કલ્પનાઓ ૭૭ રસાવિભાગ તે બીજા સ્થાન
ચોથા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાને વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી
વર્ગણાને વિષે, ૭૮, ત્રીજી વર્ગણાને વિષે ૭૯, ને ચોથી વર્ગણાને
વિષે ૮૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાનનું ચોથું સ્પર્ધક થયું
આ ચાર સ્પર્ધકાત્મક બીજું સ્થાન થયું. એમાં સર્વ રસાવિભાગ

૧ ૭+૮+૯+૧૦+૧૭+૧૮+૧૯+૨૦+૨૭+૨૮+૨૯+૩૦+૩૧+૩૨
+૪૦=૩૭૬ (+ આ ચિન્હ સરવાળાનું છે. =આ ચિન્હ જવાબનું છે.)

૨ અસત્ કલ્પનાઓ ૪ વર્ગણાનું ૧ સ્પર્ધક, ને ૪ સ્પર્ધકનું ૧ સ્થાન

પટ્ટસ્થાનક વ્યાપક લક્ષણપણે પ્રરૂપણા છે તે કારણથી ને કે ગુણ અધિક સ્થાનથી પશ્ચાત્તાનાં અનુભાગસ્થાનોમાં સ્પર્ધકની ક્ષાએ સર્વ જીવરાશિવડે ભાગાકાર સંભવતો નથી, તોપણ “બીજા” સર્વસ્થાનોને વિષે અને દ્વિતીયાદિ પટ્ટસ્થાનકોમાં સંયમશ્રેણ્યાદિગત સર્વ પટ્ટસ્થાનકોમાં સ્પર્ધકાપેક્ષાએ સર્વ જીવરાશિવડે ભાગાકાર સંભવે છે. એ પ્રમાણે બહુલતાએ સર્વત્ર અનંત ભાગાધિકનો સંભવ હોવાથી આ પટ્ટસ્થાનક પ્રરૂપણામાં પણ સ્પર્ધકાપેક્ષાએ અનંતભાગાધિકપણું કહેવું વિરોધવાળું નથી. — પુનઃ “સર્વ જીવરાશિવડે ભાગાપહાર થાય” એ વચનથી અનંતગુણાધિક સ્થાનથી પહેલાં પણ પૂર્વસ્થાનની અપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર સ્થાનોમાં

સ્થાનથી દ્વિતીય અધ્યવસાય સ્થાનમાં અનંતભાગાધિકપણું કેમ સંભવે! તો એ સંબંધમાં જાણવા યોગ્ય છે કે અનુભાગ સંબંધિ કંઈ પટ્ટસ્થાન વ્યતીત થયે સંયમશ્રેણિ સંબંધિ પટ્ટસ્થાનકને પ્રારંભ થાય છે, ને અનંત ભાગાધિકપણું તો પ્રથમ અનુભાગપટ્ટસ્થાનકવર્તિ અનંતગુણાધિક પટ્ટસ્થાનથી જ પ્રારંભાય છે. માટે સંયમશ્રેણિ સંબંધિ પ્રથમ અધ્યવસાય સ્થાનમાં સ્પર્ધકોનો સર્વજીવરાશિથી ભાગાપહાર થતો હોવાથી દ્વિતીય અધ્યવસાય સ્થાનમાં સર્વજીવરાશિ ભાગાકાર વિશિષ્ટ અનંતભાગાધિકત્વ વસ્તુ ધરી શકે છે.

૧ અંકસ્થાપનાને અનુસારે પ્રથમ જગડાથી પૂર્વના ૩૧૨૪ અનુભાગ સ્થાનોમાં.

૨ અંક સ્થાપનાને અનુસારે પ્રથમ જગડાથી આગળનાં ૧૨૪૪ સ્થાનોને વિષે.

૩ અર્થાત્ અંક સ્થાપનાનુસારે પ્રથમ જગડાથી પૂર્વના ૩૧૨૪ ભાગસ્થાનોમાં જ્યાં જ્યાં ૨૫૦૦ અનંતભાગાધિકની વક્તવ્યતા આવે ત્યાં ત્યાં સર્વજીવરાશિના ભાગાકારરૂપ અનંતભાગાધિકપણું તો નહિ, સામાન્યતઃ અત્ય (સર્વજીવરાશિ ભાગાકારરૂપ વિશેષ રહિત) અનંતભાગાધિકપણું અવશ્ય સંભવે, ને એ પ્રમાણે ૩૧૨૪ દરમ્યાન ૨૫૦૦ અનંતભાગાધિક અનુભાગસ્થાનોમાં (પ્રથમ જગડાથી આગળનાં અનંતભાગાધિક સ્થાનોની અપેક્ષાએ) વધુ અંકની વૃદ્ધિ થાય છે. પુનઃ એક પ્રશ્ન

થી અલ્પ અનંતલાગાધિકપણું સંલવે છે.—પુનઃ પૂર્વ પૂર્વસ્થાનની અપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર સ્થાનોમાં જો કે પરમાણુઓ હીન હીનતર છે તોપણ અલ્પ અલ્પ પરમાણુ વડે વર્ગાણુદિની ઉત્પત્તિ હોવાથી પૂર્વોક્ત રીતે ઘણા સ્પર્ધકોનું ઉપજવું વિરોધવાળું નથી એ પ્રમાણે પરસ્થાનક પ્રત્યક્ષા કહી.

(ઇતિ પરસ્થાન પ્રત્યક્ષા)

સૂચના.

આગળ આપેલી પરસ્થાનકની અંકસ્થાપના વાંચવાનો અતુ-
લ આ પ્રમાણે—પ્રારંભ ૧૩૬ માં પૃષ્ઠથી કરી ૧૩૭ માં પૃષ્ઠના
છેડા સુધી પ્રથમ અંકપંક્તિ વાંચી પુનઃ બીજી અંકપંક્તિ ૧૩૬
માં પૃષ્ઠથી પ્રારંભી ૧૩૭ માં પૃષ્ઠના છેડા સુધી તીર્થી વાંચી જવી.
જે પ્રમાણે દરેક અંકપંક્તિયો અતુકમે પૂર્વ પૃષ્ઠથી પ્રારંભી સામા
પૃષ્ઠના છેડા સુધી તીર્થી વાંચી જવી.

પુનઃ અંકસ્થાપનાને અન્તે ૨ (બગરો) ભુલથી છપાઈ
ગયો છે તારે તે સ્થાને ૦ (શૂન્ય) વાંચવું.

अनुभागाध्यवसायस्थानुक्रम अगता पदस्थाननी अंकस्थाननी

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
2	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
3	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
4	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
5	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
6	1	1	1	4	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
7	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
8	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
9	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
10	1	1	1	2	1	1	1	1	4	1	1	1	1	1
11	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
12	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
13	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
14	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
15	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
16	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
17	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
18	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
19	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
20	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
21	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
22	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
23	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
24	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
25	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
26	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
27	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
28	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
29	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
30	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
31	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
32	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
33	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
34	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
35	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
36	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
37	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
38	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
39	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
40	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
41	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
42	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
43	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

This image shows a page from a handwriting practice book. The page is filled with numerous rows of cursive letters, specifically 'a' and '2', written on lined paper. The letters are arranged in a grid-like pattern, with each row containing a sequence of the same letter. The handwriting is consistent and fluid, demonstrating the proper formation of these cursive characters. The lines on the paper are clearly visible, providing a guide for the height and placement of the letters. The overall appearance is that of a well-used practice sheet for learning cursive script.

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1

C

...

[illegible]

૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૫
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૪	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨*					

[illegible]

[illegible]

આ અનુભાગ પદ્ધતિનાકની અંક સ્થાપનામાં

- ૧ તો અર્થ—અનંતભાગવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.
- ૨ " —અસંખ્યભાગવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.
- ૩ " —સંખ્યભાગવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.
- ૪ " —સંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.
- ૫ " —અસંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.
- ૬ " —અનંતગુણવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૧૧૧૧ " —અનંતભાગવૃદ્ધિરૂપ ૧ કંડક (વસ્તુતઃ કંડકનું પ્રમાણ અસંખ્ય છે તો પણ અત્રે ચાર મુદ્દીની સંખ્યાને કંડક કહેવું છે ને શાસ્ત્રમાં પણ સ્થાપનાને માટે કંડક ચારનું પ્રમાણ કહેવું છે.)

એ પ્રમાણે અનંતભાગાધિક કંડકનાંરિત ચાર જગડા સંપૂર્ણ થ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—તથા ચાર ત્રગડા સંપૂર્ણ થતાં સંખ્યવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—તથા ચાર ચોગડા સંપૂર્ણ થતાં સંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—તથા ચાર પાંચગડા સંપૂર્ણ થતાં અસંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—અને ચાર જગડા સંપૂર્ણ થતાં અનંતગુણવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું જાણવું.

એ રીતે અંકાર્ય પરિપાટીએ સર્વ પદ્ધતિના સ્થાપના આ પ્ર

જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક
જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક
જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક
જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક
જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક
જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક
જોડ ૬૦૬	૧	અનંતભાગાધિક
	૧	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૩	અનંતભાગાધિક
	૨	અસંખ્યભાગાધિક

અર્થા અસંખ્યભાગાધિક ૬૦૬ મૂલ્ય યથા.

ઇલાદિ પદસ્થાન પદ્ધતિ પૂર્વોક્ત રીતે અવિશેષે વિચારવા
આ પદ્ધતિઓ પદસ્થાનાંકા મળુ અસંખ્ય લોકાકાશ ગ્રંથે
જેટલાં કર્યાં.

હવે ૧ અઘસ્તનસ્થાન પ્રરૂપણા કરાય છે તે આ પ્રમાણે—
પ્રથમ અસંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનથી પૂર્વે અનંતભાગાધિક
અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—કંડક પ્રમાણ.

૧ અઘસ્તનસ્થાનપ્રરૂપણા એટલે વિવક્ષિત વૃદ્ધિની પૂર્વથી વૃદ્ધિઓની જે
કંઈ વિવક્ષા કરવી તે. અઘસ્તનસ્થાનપ્રરૂપણા પાંચ પ્રકારની છે. તેની
સ્થાપનાપૂર્વક સમજ આ પ્રમાણે—

૧ અનંતભાગવૃદ્ધિ ॥ ૨ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ ॥ ૩ સંખ્યભાગવૃદ્ધિ ॥
૪ સંખ્યગુણવૃદ્ધિ ॥ ૫ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ ॥ ૬ અનંતગુણવૃદ્ધિ ॥

પ્રથમ અનંતરાઘસ્તનપ્રરૂપણા એટલે (વચમાંની કોઈપણ વૃદ્ધિ નહીં
વિના) વિવક્ષિતવૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પૂર્વની વૃદ્ધિમાં જે કંઈ વિવક્ષા કરવી
તે, જેમકે બીજી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પહેલી વૃદ્ધિમાં—ત્રીજીની અપેક્ષાએ બીજીમાં,
ચોથીની અપેક્ષાએ ત્રીજીમાં—પાંચમીની અપેક્ષાએ ચોથીમાંને છઠ્ઠીની અપે-
ક્ષાએ પાંચમી વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા તે શ્રી ડીકાકાર મહારાજે કહી છે.

બીજી એકાન્તરિત અઘસ્તનસ્થાનમાર્ગણા-એટલે ૬ વૃદ્ધિના અનુક્રમમાં
વિવક્ષિત વૃદ્ધિથી પૂર્વની એક વૃદ્ધિ વળીને અનંતરવૃદ્ધિમાં જે કંઈ વિવક્ષા
કરવી તે—જેમકે ત્રીજી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પહેલી વૃદ્ધિમાં, ચોથીની અપેક્ષાએ
બીજીમાં, પાંચમીની અપેક્ષાએ ત્રીજીમાં ને છઠ્ઠી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ ચોથી
વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા કરવી તે ડીકાકાર મહારાજે કહી છે.

ત્રીજી દ્વયન્તરિત અઘસ્તનસ્થાન માર્ગણા-એટલે ૬ વૃદ્ધિના અનુક્રમમાં
વિવક્ષિત વૃદ્ધિની પૂર્વની બે વૃદ્ધિ વળીને અનંતર વૃદ્ધિમાં જે કંઈ વિવક્ષા
કરવી તે—જેમકે ચોથી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પહેલી વૃદ્ધિમાં, પાંચમી વૃદ્ધિની અપે-
ક્ષાએ બીજી વૃદ્ધિમાં ને છઠ્ઠી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ ત્રીજી વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા
કરવી તે આ પ્રમાણે—

પ્રથમ સંખ્યેયગુણવૃદ્ધિ (=પહેલા ચોગડથી) પૂર્વે અનંતભાગાધિક
અનુભાગસ્થાનો (એકડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગદ્વયાધિક કંડક
કંડક ધનપ્રમાણ ($૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦$ એકડા).

પ્રથમ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ (પહેલા પાંચડથી) પૂર્વે અસંખ્યભાગ
અનુભાગસ્થાનો (બગડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ દ્વયાધિક
ધનપ્રમાણ. ($૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦$ બગડા)

પ્રથમ સંખ્યગુણાધિકરથાનથી પૂર્વે સંખ્યભાગાધિક
અનુભાગ સ્થાન કેટલાં ? કંડક પ્રમાણ.

૧ પ્રથમ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ (ખેલા બગડાથી) પૂર્વે
અનંતભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—કંડકપ્રમાણ (૪ એકડા)

૨ પ્રથમ સંખ્યભાગવૃદ્ધિ (ખેલા ત્રગડાથી) પૂર્વે
અસંખ્યભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—કંડક પ્રમાણ
(૪ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ
પ્રમાણ. ($૪+૧૬=૨૦$ એકડા)

૩ પ્રથમ સંખ્યગુણવૃદ્ધિ (ખેલા યોગડાથી) પૂર્વે
સંખ્યભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—કંડકપ્રમાણ (૪ ત્રગડા)
અસંખ્યભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (બગડા) કેટલા—કંડકાધિક કંડકવર્ગ
પ્રમાણ ($૪+૧૬=૨૦$ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (એકડા) કેટલા ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ
દ્વાધિક કંડક ધનપ્રમાણ. ($૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦$ એકડા)

૪ પ્રથમ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ (ખેલા પાંચડાથી) પૂર્વે
સંખ્યગુણાધિક અનુભાગ સ્થાન (યોગડા) કેટલાં ?—કંડક પ્રમાણ (૪ યોગડા)
સંખ્યભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ
પ્રમાણ ($૪+૧૬=૨૦$ ત્રગડા)

અસંખ્યભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ
દ્વાધિક કંડક ધન પ્રમાણ ($૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦$ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ? કંડકવર્ગોનકંડકાધિક
કંડકવર્ગ વર્ગદ્વાપ્રમાણ. ($૪+૨૫૬+૨૫૬=૫૧૬$ બાદાંક $૧૬=૫૦૦$ એકડા)

૫ પ્રથમ અનંતગુણવૃદ્ધિ (ખેલા જગડાથી) પૂર્વે

અસંખ્યગુણાધિક અનુભાગ સ્થાન (પાંચડા) કેટલાં ? કંડકપ્રમાણ (૪ પાંચડા)
સંખ્યગુણાધિક અનુભાગ સ્થાન (યોગડા) કેટલાં ? કંડકાધિક કંડકવર્ગ
પ્રમાણ ($૪+૧૬=૨૦$ યોગડા)

પ્રથમ અસંખ્યગુણધિક્સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યગુણ અનુ-
ભવસ્થાને કેટલાં ?—કંડક પ્રમાણ.

પ્રથમ અનંતગુણધિક્સ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યગુણ અનુભવ-
સ્થાન કેટલાં ?—કંડક પ્રમાણ.

આ ઉત્તરોત્તર સ્થાનથી અનંતરપણે અધોઽધઃ માર્ગણ કરીને
હવે એકાન્તરિત માર્ગણ કરાય છે તે આ પ્રમાણે—

અસંખ્યગુણધિક્ અનુ. સ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—કંડકધિક્ કંડકવર્ગ
દ્વયધિક્કંડકધનપ્રમાણ ($૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦$ ત્રગડા)

અસંખ્યમાગધિક્ અનુ. સ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—કંડકવર્ગોનકંડકધિક્
કંડકવર્ગવર્ગદ્વયપ્રમાણ. ($૪+૨૫૬+૨૫૬=૫૧૬$ —પાછાંકે $૧૬=૫૦૦$ બગડા)

અનંતમાગધિક્ અનુ. સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—કંડકધિક્ કંડકધન
વર્ગધિક્ કંડકવર્ગવર્ગધિક્ કંડકાઠપાસદ્વયપ્રમાણ ($૪+૬૪+૬૪+૬૪+૨૫૬+
૧૦૨૪+૧૦૨૪=૨૫૦૦$ એકડા) હતિ પંચવિધ સર્વાધિરતતસ્થાન માર્ગણ.

પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાનથી પૂર્વે વા નીચે
અનંતભાગાધિક અનુભાગસ્થાનો કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડક વર્ગ
પ્રમાણ.

પ્રથમ અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યેયગુણાધિક
અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડક વર્ગ પ્રમાણ.

પ્રથમ અસંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યભાગાધિક
અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ પ્રમાણ.

પ્રથમ અનંતગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યગુણાધિક અનુભાગ
સ્થાન કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ પ્રમાણ.

એ પૂર્વોક્ત પ્રકારને અનુસરીને દ્વયંતરિત, ત્ર્યંતરિત ચતુર
ંતરિત માર્ગેણા પણ સ્વબુદ્ધિવડે વિચારવી.

x આ ચિન્હ ગુણાકારનું છે. — આ ચિન્હ અંક સ્થાને બાદબાકીનું
÷ આ ચિન્હ ભાગાકારનું છે (ઇતિ પ્રસંગતઃ વર્તમાન ગણિત વ્યવહારઃ)

॥ અર્થ એક પદસ્થાનકને વિષે ॥

અનંતગુણવૃદ્ધિ (છગડા) નાં સ્થાન—૧ કંડક પ્રમાણ (= ૪ છગડા)

અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ (પાંચડા) નાં સ્થાન—કંડકાધિક કંડકવર્ગ પ્રમાણ (=
પાંચડા)

સંખ્યગુણવૃદ્ધિ (ચોગડા) નાં સ્થાન—કંડકાધિક કંડકવર્ગદ્વયાધિક કંડક
પ્રમાણ (૧૦૦ = ચોગડા)

સંખ્યભાગવૃદ્ધિ (ત્રગડા) નાં સ્થાન—કંડકવર્ગોન કંડકાધિક કંડકવર્ગવ
પ્રમાણ (= ૫૦૦ ત્રગડા)

અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ (બગડા) નાં સ્થાન—કંડકાધિક કંડકધનત્રયાધિક
વર્ગવર્ગાધિક કંડકાભ્યાસદ્વયપ્રમાણ (= ૨૫૦૦ બગડા)

અનંતભાગવૃદ્ધિ (એકડા) નાં સ્થાન—કંડકવર્ગત્રિકોન કંડકાધિક કંડક
વર્ગાધિક કંડકગનવર્ગત્રયપ્રમાણ (= ૧૨૫૦૦ એકડા)

સ્થાપનાના સર્વ અંક ૧૫૬૨૪ (૪+૨૦+૧૦૦+૫૦૦+૨૫૦૦+૧૨૫૦૦)
૧૫૬૨૪ સર્વ અંક.

એ પ્રમાણે અધસ્તનસ્થાન પ્રરૂપણ કરીને હવે વૃદ્ધિસ્થાન રૂપણ કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૮ મી.

બુદ્ધિહાણી છક્કં, તમ્હા દોળહંપિ અંતમિલ્લાણં ।
અંતોમુદુત્તમાવલિ, અસંખમાગા ઉ સેસાણં ॥૩૮॥

ગાથાર્થ:—(જીવ પરિણામ વિશેષથી) કર્મપરમાણુઓના રસની ૬ પ્રકારે વૃદ્ધિ હાનિ કરે છે તે માટે વૃદ્ધિ હાનિનો કાળ કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—અન્તિમની વૃદ્ધિ ને હાનિ એ બેનો અવસ્થાનકાળ અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે, ને શેષ વૃદ્ધિ હાનિનો કાળ આવલિકાના અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં જીવો પરિણામ વિશેષથી કર્મપરમાણુઓના રસની પૂરોક્ત સ્વરૂપાનુરૂપ ૬ પ્રકારની વૃદ્ધિ અથવા ૬ પ્રકારની હાનિ કરે છે, તેથી કઇ વૃદ્ધિ (વા હાનિ) કેટલા કાળ સુધી કરે છે તે કાળ પ્રમાણ અવશ્ય કહેવું જોઈએ. ત્યાં અનંતશુણ વૃદ્ધિ ને અનંતશુણ હાનિરૂપ અન્તિમની વૃદ્ધિ અને હાનિ એ બેનો કાળ અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ જાણવો. તાત્પર્ય એ છે કે પરિણામ વિશેષથી જીવો અનંતર્મુહૂર્ત કાળ સુધી નિરંતર પ્રતિસમય પૂર્વ પૂર્વ અનુ-અધિક અથવા અનંતશુણની

અનુભાગસ્થાન જાણે છે. તથા શેષ ૨ પ્રથમની પાંચ વૃદ્ધિ ૪ હાનિનો કાળ આવગિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ બન્યો.

તાત્પર્ય એ છે કે જીવો પરિણામ વિશેષથી કર્માનુભાગમાં (કર્મના રસમાં) પ્રથમની પાંચ વૃદ્ધિ વા હાનિ આવલિકાન અસંખ્યાતમાભાગ સુધી નિરન્તર (પ્રતિસમય) કરે છે. આ હાનિ વૃદ્ધિના કાળની પ્રરૂપણા ઉત્કૃષ્ટથી બન્યું, ને જઘન્યથી તો સર્વ પશુ વૃદ્ધિઓ અને હાનિઓ એક અથવા બે સમય સુધીની જ બન્યું.

હવે એ અનુભાગસ્થાનોમાં બંધની અપેક્ષાએ અવસ્થાન કાળ પ્રમાણુ (એટલે કયા અનુભાગસ્થાનમાં જીવ કેટલા કાળ સુધી નિરન્તર પશુ વર્તે તે) કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૬ મી.

ચરારૈ જાવઢગ, મેત્તો જાવં દુગં તિસમયાણં ।
ઠાણાણ ઉક્કોસો, જહન્નઓ સર્વહિં સમઓ ॥૩૬॥

ગાથાર્થ:—ચાર સમયથી આઠ સમય સુધી, ને આઠ સમયથી બે સમય સુધીના ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થાન કાળવાળાં અનુભાગસ્થાનો

૧ જીવ યદનુરૂપ અનુભાગાધ્યવસાયમાં વર્તે તદનુરૂપ રસવાળા કર્મો દર્શો જાણે માટે કારણે કાર્યોપચારાપેક્ષાએ અનુભાગાધ્યવસાયના સંબંધમાં “ વર્તે છે ” એ શબ્દને બદલે “ જાણે છે ” એ શબ્દ આપેલો છે.

૨ પ્રથમની ૫ વૃદ્ધિ આ પ્રમાણે— પ્રથમની પાંચ હાનિ આ પ્રમાણે—

૧ અનન્તભાગવૃદ્ધિ

૧ અનન્તભાગહાનિ

૨ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ

૨ અસંખ્યભાગહાનિ

૩ સંખ્યભાગવૃદ્ધિ

૩ સંખ્યભાગહાનિ

૪ સંખ્યગુણવૃદ્ધિ

૪ સંખ્યગુણહાનિ

૫ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ

૫ અસંખ્યગુણહાનિ.

છે, ને સર્વ અનુભાગસ્થાનો જઘન્યથી તો એકજ સમયની સ્થિતિ-
વાળાં છે.

ટીકાર્થ:—જે વૃદ્ધિનો (સમય વૃદ્ધિનો) પ્રારંભ ચાર
સમયથી માંડીને હોય તે ચતુરાદિ વૃદ્ધિ કહેવાય, ને તે અવસ્થિત
કાળ નિયમને દર્શાવનારી (ચતુરાદિ) સમયોની વૃદ્ધિ આઠ સમય
સુધીની જાણવી, ને અહિંથી (આઠ સમયથી) આગળ પુનઃ સમ-
યોની હાનિ કહેવી તે (હાનિ) ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી જે
સમય આવે. અનુભાગજઘન્યસ્થાનોની એ ચતુરાદિ વૃદ્ધિ વા ૧૬હાનિ
કહી તે ઉત્કૃષ્ટથી જાણવી, ને જઘન્યથી તો સર્વ અનુભાગસ્થાનો
એક સમય માત્ર સ્થિતિવાળાં છે. અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

જે અનુભાગસ્થાનોને જીવો પુનઃ પુનઃ (તેના તે જ અનુભાગ
સ્થાનને નિરન્તર) ચાર સમય સુધી ગાંધે તે ચતુઃસામયિક
અનુભાગસ્થાનો કહેવાય, ને તે મૂલથી ચારલીને અસંખ્યલોક
પ્રમાણ છે. તેથી ઉપરનાં (આગળનાં) અનુભાગસ્થાનો પાંચ સામ-
યિક (પાંચ સમયની સ્થિતિવાળાં) છે તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રદેશ
પ્રમાણ છે. તેથી આગળનાં ચતુઃસામયિક અનુભાગસ્થાનો તે પણ
અસંખ્ય લોક પ્રમાણ છે, તેથી આગળ સપ્ત સામયિક યોગસ્થાનો
તે પણ અસંખ્યલોક પ્રમાણ છે, તેથી આગળ અષ્ટ સામયિક
સ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણ છે, તેથી આગળનાં સપ્તસામ-
યિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણ છે, તેથી આગળ ચતુઃસા-
મયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણ છે, તેથી આગળ પાંચ-
સામયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણ છે. તેથી આગળ
અનુભાગચતુઃસામયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણ છે. ને તેથી

કાશના પ્રદેશપ્રમાણ છે. (તે આગળ દર્શાવેલી અનુભાગસ્થાનોની વ્યસ્થાપનાને અનુસારે જાણવાં.)

એ પ્રમાણે સમયપ્રરૂપણા કરીને હવે તે અષ્ટસામયિક અનુભાગબંધસ્થાનો જે વૃદ્ધિ વા હાનિમાં પ્રાપ્ત થાય છે તે (વૃદ્ધિ વા હાનિ) કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪૦ મી.

દુસુજવમજ્ઞંથોવા-ણિ અઢસમયાણિ દોસુ પાસેસુ ।
સમઝણિયાણિ કમસો, અસંખગુણિયાણિ ઉપ્પિ

ગાથાર્થ:—અનન્તગુણવૃદ્ધિ ને અનન્તગુણ હાનિ એ બન્ને યવમધ્યરૂપ અષ્ટસામયિક અનુભાગસ્થાનો અલ્પ છે, તેથી (અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનોથી) યવમધ્યના ગાળને પાંચનાં (પડખે રહેલાં) સપ્તસામયિકાદિ એકેક સમયહીન અનુભાગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે, ને ઉપરનાં (ત્રિસામયિક તથા દ્વિસામયિક યોગસ્થાનો પણ) અસંખ્યગુણ છે.

ટીકાર્થ:—અનન્તગુણવૃદ્ધિ ને અનન્તગુણ હાનિ એ બન્ને વિકલ્પરૂપ થવંતો મધ્યભાગ (અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનો) છે, જે યવના મધ્યભાગ જેવાં તે યવમધ્ય એટલે અષ્ટસામયિક અનુભાગસ્થાનો જાણવાં. જેમ યવનો મધ્યભાગ સ્થૂલ હોય છે, ને બાહ્યબાહ્યથી હીન હીનતર હોય છે—તેમ અત્રે પણ અષ્ટસામયિકાનુભાગબંધસ્થાનો કાળની અપેક્ષાએ સ્થૂલ-વિશાલ છે ને બાહ્યનાં સપ્તસામયિકાદિ અનુભાગસ્થાનો (અનુક્રમે) કાળની અપેક્ષાએ હીનહીનતર છે. તેથી અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનો મધ્ય જેવાં હોવાથી યવમધ્ય સંજ્ઞાએ યોગબાધ છે.

તે પ્રથમ અષ્ટ સામયિક અનુભાગસ્થાનથી આરંભીને અસંખ્ય લોકપ્રમાણ સર્વ અનુભાગસ્થાનો અનન્તગુણ વૃદ્ધિવાળાં છે. કારણ

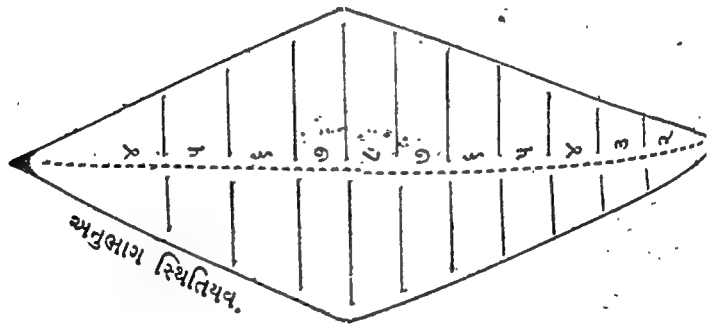
અન્તિમ સપ્ત સામયિકાનુભાગસ્થાનથી પ્રથમ અષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાન અનન્તભાગાધિક છે. તેથી તેની અપેક્ષાએ (પ્રથમાષ્ટ સામયિકાપેક્ષાએ) શેષ (અષ્ટ સામયિક) અનુભાગસ્થાનો પણ અનન્તશુભ વૃદ્ધિવાળાં જ હોય છે. તથા અન્તિમ અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનથી ઉપરતું (આગળતું) પ્રથમ સપ્તસામયિકાનુભાગસ્થાન અનન્તશુભ અધિક છે. તેથી તેની (પ્રથમ સપ્તસામયિકસ્થાનની) અપેક્ષાએ પૂર્વતાં અષ્ટસામયિક અભાગસ્થાનો સર્વે પણ અનન્તશુભદીન જ હોય છે. એ પ્રમાણે અષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાનો અનન્તશુભ વૃદ્ધિને અનન્તશુભ હાનિરૂપ જન્ને વિકલ્પમાં પ્રાપ્ત થાય છે. અને અષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાનો ઉપલક્ષણ રૂપ છે. તેથી (તે ઉપલક્ષણવડે) પ્રથમનાં ચતુઃસામયિક ને સર્વાન્તિમ દ્વિ સામયિકાનુભાગસ્થાનોને વહાંને શેષ પંચ સામયિકાદિ સર્વ પણ પ્રત્યેક પૂર્વોક્ત પ્રકારે અનન્તશુભ વૃદ્ધિ વા હાનિ એ જન્ને વિકલ્પમાં પ્રાપ્ત થાયલાં. પુનઃ પ્રથમનાં ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનો અનન્તશુભ

તેથી તેની અપેક્ષાએ (અન્તિમ ત્રિસામયિકં સ્થાનની અપેક્ષાએ) સર્વ પાણુ (સર્વે દ્વિસામયિક સ્થાનો) અનન્તગુણુ વૃદ્ધિમાંજ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ પ્રમાણે યવમધ્ય પ્રરૂપણુ કરીને હવે ચતુઃસામયિકાદિ અનુભાગસ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ દર્શાવે છે.

થોવાણિ અઠ્ઠસમયાણિ એટલે યવમધ્યરૂપ અષ્ટ સામયિક અનુભાગ સ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, (કારણ કે) અતિ ચિરગન્ધકાલ યોગ્ય અનુભાગસ્થાનો અતિ અલ્પ જ હોય છે, ને એ હેતુથી પૂર્વોક્ત રૂપ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્ત સામયિકાદિ : અનુભાગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણુ છે, કારણ કે એ અનુભાગસ્થાનોનો બંધકાલ (આઠ સમયની અપેક્ષાએ) અલ્પ છે, ને (બન્ને સપ્તસામયિકસ્થાનો) પરસ્પર

૧ આ યવમધ્ય પ્રરૂપણુને સુગમતાથી સમજવા માટે અનુભાગ યવની સ્થાપના.

(અથવા વર્તમાનજીવાલ્પબહુત્વાપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા યવ. (ગાથા ૪૬ થી.)

આ સ્થાપનામાં જે.....આ પ્રમાણે પંક્તિબદ્ધ બિંદુઓ તેને નંબરવાર અનુભાગસ્થાનો સમજવાં તથા આ યવના જે ૧૧ ભ પાડ્યા છે. તેમાં સર્વથી પ્રથમ ચતુઃસમયાત્મક ભાગ છે, એટલે સર્વે અ ભાગસ્થાનના ૧૧ નાના મોટા ભાગ પાડીએ તેમાંના પ્રથમ ભાગનું ન ચતુઃસામયિક દહેવાય, તદનંતર અનુક્રમે પંચ સામયિકાદિ ભાગ આ પ્રમાણે

મૂળ ગાથા ૪૧ મી.

મુદુમગણિપવેસળયા, અગ્નિક્કાયા ય તેસિં કાયઠિઈ
કમસો અસંસ્વગુણિયા-ળ (અ) જ્ઞવસાણાણિ ચણુભાગે
॥ ૩૧ ॥

ગાથાર્થ:—સૂક્ષ્માગ્નિકાયમાં પ્રવેશ કરતા, તથા અગ્નિકાય
પણે અવસ્થિત રહેલા, (જીવો) અને અગ્નિકાયની કાયસ્થિતિ એ ત્રણ
પરંતુ અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે, ને તેથી પણ અસંખ્યગુણ અત્યંત
ભાગ રધાનો છે.

લોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ છે. તેથી પણ જે અગ્નિકાયપણે અ
હાય છે તે અસંખ્યેય ગુણા, તેથી પણ અગ્નિકાયસ્થિતિકાજ
ખ્યેયગુણ, ને તેથી પણ અનુભાગળાંધસ્થાનો અસંખ્યેયગુણ છે.

હવે ઓજોયુગ્મ પ્રરૂપણ કરાવે છે તે આ પ્રમાણે-

ત્યાં ઓજ એટલે વિષમ, ને યુગ એટલે સમ સંખ્યા કે
વાય છે. તે ઓજોયુગ્મ પ્રરૂપણ આ પ્રમાણે છે-અર્ધિ કોઈક વિનિ
ક્ષિત (સંખ્યારૂપ) રાશિ સ્થાપન કરીને તે રાશિને કલિ, દ્વાપર
ત્રેતા, ને કૃતયુગ એ ચાર સંજ્ઞારૂપ ચારના અંકથી ભાગાકાર કરીને
ને ભાગાકાર કર્યે છતે જે શેષ ૧ રહે તો તે રાશિ પૂર્વયુગ પરિ
ભાષાએ (સંજ્ઞાએ) કલ્યોજ કહેવાય. જેમ ૧૧૩ ની સંખ્યા જે
કલ્યોજ કહેવાય, અને જે (૨) શેષ વધે તો દ્વાપરયુગ, યથા ૧૪ ની
સંખ્યા દ્વાપર યુગ કહેવાય, અને ૩ શેષ વધે તો ત્રેતાજ કહેવાય.
જેમકે ૧૫. અને ન્યારે કંઈ પણ શેષ ન વધે પરંતુ ભાગ સંપૂર્ણ
પહોંચે (એટલે શૂન્ય શેષ વધે) તો તે સંખ્યા કૃતયુગ કહેવાય
જેમકે ૧૬. કહ્યું છે કે--

ચત્વદસ દાવરજુમ્મા, તૈરસ કલિઓજ તહ્યકડજુમ્મા
સોલસ તેઓજો સ્વલુ, પન્નરસેવં સુ વિન્નેયા ॥ ૧ ॥

અર્થ:—૧૪ એ દ્વાપરયુગ, ૧૩ એ કલ્યોજ, તથા ૧૬
કૃતયુગ, અને ૧૫ તે નિશ્ચય ત્રેતાજ. એ પ્રમાણે સંજ્ઞારૂપ રાશિ
ભાષણો. હવે જે રાશિએ અવિભાગાદિ વર્તે છે તે રાશિનું પ્રમાણ
કહે છે.

૧	૪) ૧૩ (૩)	૪) ૧૪ (૩)	૪) ૧૫ (૩)	૪) ૧૬ (૪)
	૧૨	૧૨	૧૨	૧૬
	—	—	—	—
	૧	૨	૩	૦
	કલ્યોજ	દ્વાપરયુગ	ત્રેતાજ	કૃતયુગ

भूषण गायत्री ४२ भी.

कडुमुम्मा अविभागा, ठाणाणि यं कंडगाणि अणुभागे
 वल्लभगतामतां नमः-णाओरपि न (अ)णंतगुणं ॥४२॥

ગાથાર્થ:—અનન્તગુણ વૃદ્ધિ સ્થાનોને આદિમાં સખી
પશ્ચાત્ પૂર્વીએ અનંતરાનંતર વૃદ્ધિમાં અસંખ્યગુણ અલ્પબહુત
કહેવું. અને ઇતર પરંપરોપનિધામાં અનન્તરોપનિધાથી વિપરીત
ક્રમ જાણવો, અને સંખ્યગુણવૃદ્ધિ તથા સંખ્યભાગવૃદ્ધિમાં સં
ગુણરૂપ અલ્પબહુત્વ કહેવું.

ટાંકાર્થ:—અહિં અલ્પબહુત્વ પ્રરૂપણા એ પ્રકારે છે, ૧
અનંતરોપનિધા ને ૨ જ પરંપરોપનિધા, ત્યાં એક ષટ્સ્થાનકમાં
અન્તિમસ્થાનથી આરંભીને પશ્ચાત્ પૂર્વીએ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણ
કરાય છે. અનન્તગુણ વૃદ્ધિનાં સ્થાનોને આદિમાં રાખીને શેષ સ્થાને
અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ કહેવાં તે આ પ્રમાણે—અનન્તગુણ વૃદ્ધિ
સ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે. કારણ કે તે માત્ર કંડક પ્રમાણજ છે. તેથી
અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. એમાં ગુણકાર કેટલો
તો કહીએ છીએ કે કંડક પ્રમાણથી ગુણકાર કરી એક કંડકનો
પક્ષેપ કરે તેટલો ૧ ગુણક રાશિ છે. (અહિં ગુણક રાશિ તો માત્ર
કંડક પ્રમાણજ છે). જો એમ પૂછતા હો કે તે કેવી રીતે જાણાય ?
તો કહીએ છીએ કે અહિં એકેક અનંતગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે
પૂર્વે કંડકકંડક પ્રમાણ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ સ્થાનો છે તે કારણથી
કંડક રાશિ જેટલો ગુણક રાશિ છે. પુનઃ અનન્તગુણવૃદ્ધિ કંડક
ઉપર કંડકમાત્ર અસંખ્યગુણવૃદ્ધિસ્થાનો છે, પરંતુ અનન્તગુણવૃદ્ધિ
સ્થાન નથી. તેથી તે ઉપરનું એક કંડક વિશેષાધિક જાણવું,
અસંખ્યગુણાધિકસ્થાનોથી સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ
તેથી પણ સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તેથી પણ અસં
ખ્યભાગાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તેથી પણ અનન્તભાગાધિક
સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. ગુણકાર સર્વત્ર કંડકપ્રમાણ જાણવો, ને
ઉપર એક કંડક અધિક જાણવું. તે આ પ્રમાણે:—

૧ આ સ્થાને મૂળ ૬ વૃદ્ધિના અપેક્ષા હોવાથી અન્તિમસ્થાન એટલે
કંડક અનન્તગુણવૃદ્ધિરૂપસ્થાન જાણવું પરંતુ સર્વોત્તમ જે અનન્તભાગાધિક
સ્થાન છે તે નિહ.

૨ “ ગુણક ” એ શબ્દથી અહિં “ ગુણકાર ” અર્થ જાણવો. ”

તેથી જ અસંખ્યશુદ્ધાધિક્ સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યેયશુદ્ધાધિક્
સ્થાને ક'ંઈ ક'ંઈ માત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, તે કારણે ક'ંઈકથી શુદ્ધાકાર
કર્યો. ને અસંખ્ય શુદ્ધાધિક્સ્થાનના ક'ંઈકથી ઉપર એક ક'ંઈક પ્રમાણ
સંખ્યેયશુદ્ધાધિક્ સ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે, ને તદનંતર અસંખ્યેયશુદ્ધા-
ધિક્ તરિ પાત્ર અનન્તશુદ્ધાધિક્ સ્થાનજ પ્રાપ્ત થાય છે; ને અર્થિ
ને સંખ્યેયશુદ્ધાધિક્ સ્થાનોનો વિચાર બાદે જે તે પ્રથમ અનન્ત-
શુદ્ધાધિક્સ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યશુદ્ધાધિક્સ્થાનની અપેક્ષાએ છે, પરંતુ
તેથી (પ્રથમાનંતશુદ્ધાધિક્સ્થાનથી) આગળનાં (સંખ્યેય શુદ્ધા-
ધિક્) સ્થાનોના વિચારનો પ્રસંગ નથી. તે કારણે (ક'ંઈક ક'ંઈક
કાર્યથી) ઉપર એક ક'ંઈકનો અધિક પ્રમેય થાય છે. એ પ્રમાણે
સંખ્યેયશુદ્ધાધિક્સ્થાનોના અસંખ્ય શુદ્ધાધિક્સ્થાનો વિચાર પાત્ર એ
રીતેજ તાલુકા. એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધાનો અવધાનપૂર્વક
પ્રકાશ કરીને તદ્વે પરપરોપનિધાની રીતેજ તે અવધાનપૂર્વક
પ્રકાશ કરતાં કરે છે કે—

ક'ંડક સંખ્યાધિ અન્તિમસ્થાનની અપેક્ષાએ તો (તે અનંતભાગાધિક-
સ્થાન) અસંખ્યભાગાધિક છે. તેથી ઉપર ઉપરના (અનંતભાગ-
ધિક) સ્થાનો વિશેષ વિશેષથી અસંખ્યભાગાધિક ત્યાં સુધી
જાણવાં કે ત્યાં સુધી સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનક પ્રાપ્ત ન થાય.
તેથી એ પ્રમાણે જે પ્રથમ અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનથી પ્રારંભને
પ્રથમ સંખ્યેય ભાગાધિક સ્થાનથી પૂર્વે અંતરાલમાં જેટલાં સ્થાનો
તે સર્વે પણ અસંખ્યભાગાધિકજ કહેવાય.

તે કારણથીજ અનન્તભાગાધિક સ્થાનોથી અસંખ્યેયભાગાધિક
સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે ને તેથી પણ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનો
સંખ્યાતગુણ છે. તે કેવી રીતે સમજાય ? એમ જો કહેતા હોં તે
કહીએ છીએ કે-પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનમાં જે સંખ્યેયભા-
ગાધિકપણું છે તે પૂર્વના અનન્તર સ્થાનની અપેક્ષાએ છે, તો જે
પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનમાંજ સંખ્યાતભાગ વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય
તો તે પ્રથમ સ્થાનથી ઉત્તરવર્તિ (આગળના) અનન્તભાગાધિક
અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનોની અવશ્ય અસંખ્ય ભાગવૃદ્ધિ થાય
કારણ કે અનન્તભાગવૃદ્ધિ અથવા અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ પૂર્વ પૂર્વના
અનન્તર સ્થાનની અપેક્ષાએ છે, ને પ્રથમ સંખ્યેયભાગવૃદ્ધિથી
પૂર્વતું જે અનન્તરસ્થાન છે તેની અપેક્ષાએ ૪ સર્વે પણ સ્થાનો
(એટલે) અનન્તભાગાધિક અથવા અસંખ્યભાગાધિક સ્થાનો તે
અનુક્રમે વિશેષ વિશેષપણે સંખ્યેયભાગાધિકથાય છે. ને એ પ્રમાણે
વિશેષ વિશેષતર અસંખ્યભાગ વૃદ્ધિ પણ ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં
સુધી "મૂળરૂપ ખીન્ન" સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન ન આવે. કારણ કે

૧ અંકસ્થાપનાનુસારે ૧૯ અનુભાગસ્થાનો.

૨ અંતન્તભાગાધિકસ્થાનની અપેક્ષાએ છે.

૩ અનન્તભાગાધિક સ્થાન છે તેની અપેક્ષાએ.

૪ અંકસ્થાપનાનુસારે ૨૫ અનુભાગસ્થાનો (પહેલા ત્રગડા અંક

ખીન્ન ત્રગડાની અંતરાળમાંનાં.)

૫ અંકસ્થાપનાનુસારે પ્રથમ સંખ્યભાગરૂપ પહેલા ત્રગડાથી પ્રારંભી

બીજું મૂળ સંખ્યેયલાગાધિક્કથાને તે સાધિક એ સંખ્યેયલાગે કરીને સાધિક બહુવું, ત્રીજું સાધિક ત્રણ સંખ્યેયલાગે કરીને અધિક, ને ચોથું સાધિક ચાર સંખ્યેયલાગે કરીને અધિક બહુવું, એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી અન્તરે રહેલાં મૂળ સંખ્યેયલાગ વૃદ્ધિસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત પ્રમાણ થાય.

એ સર્વ (મૂળ સંખ્યેયલાગસ્થાનો) અને એકેક મૂળ સ્થાનના અન્તર અન્તરમાં જેટલાં (અન્ય) સ્થાનો છે, તે સર્વમાં એક સ્વીતિમ સ્થાન સિવાયનાં સર્વેપણ સ્થાનો સંખ્યેયલાગ વૃદ્ધિવાળાં ગણવાં, કારણ કે એ 'ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતમું' અસંખ્યલાગ વૃદ્ધિસ્થાન સંખ્યેયગુણ થાય છે. અર્થાત્ દિગુણ થાય છે. માટે એ સ્વીતિમસ્થાન સંખ્યેયલાગ વૃદ્ધિની ગણતરીમાંથી ત્યાગ કરાય છે. તથા અહિં જેટલાં અસંખ્યેયલાગાધિક્કથાને પૂર્વે કદા તે સર્વ

ગાથાર્થ:—એકેક અધ્યવસાયસ્થાને સ્થાવર જીવો અનંત વર્તે છે ને ત્રસ જીવો અસંખ્ય વર્તે છે. પુનઃ ત્રસજીવપ્રાયોગ્ય અધ્યવસાયસ્થાનોમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણ અંતર રહે છે, ને સ્થાવરજીવોમાં અનુભાગાધ્યવસાયનું અંતર નથી.

ટીકાર્થ:—સ્થાવરજીવોને બંધપ્રાયોગ્ય અનુભાગસ્થાનોમાં પ્રત્યેક સ્થાનમાં અનન્ત સ્થાવરજીવો બંધકપણે વર્તે છે, અને ત્રસ પ્રાયોગ્યસ્થાનોમાંના એકેક સ્થાનમાં ત્રસ જીવો જઘન્યધી એક વા જે ને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા અસંખ્યાત વર્તે છે.

(ઇતિ પ્રતિસ્થાને જીવપ્રમાણપ્રરૂપણા)

હવે 'અન્તરસ્થાનપ્રરૂપણા' કહે છે તે આ પ્રમાણે—લોગસિન ઇત્યાદિ એટલે ત્રસજીવોને અસંખ્ય લોકાકાશપ્રમાણ અનુભાગસ્થાનોનું અંતર છે અર્થાત્ એટલાં અનુભાગસ્થાનો બંધાતાં નથી. એવું તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—ત્રસપ્રાયોગ્ય જે અનુભાગબંધસ્થાનો ત્રસજીવને બંધ પ્રત્યે પ્રાપ્ત થતાં નથી તે જઘન્યપદે એક વા જે ને ઉત્કૃષ્ટપદે અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ છે. અને સ્થાવર પ્રાયોગ્ય સ્થાનોમાં અન્તર પડતું નથી, કારણ કે સ્થાવર પ્રાયોગ્ય સર્વે સ્થાનો સદાકાળ સ્થાવર જીવો વડે બંધમાન પ્રાપ્ત થાય છે. તે કેવી રીતે જણાય ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે અહિં સ્થાવર જીવો અનંત છે, ને સ્થાવરોને બંધ પ્રાયોગ્યસ્થાનો પુનઃ અસંખ્યાત નથી અન્તર પ્રાપ્ત થતું નથી.

(ઇતિ અન્તરસ્થાનપ્રરૂપણા)

૧ નંબરવાર (પંક્તિબદ્ધ) સ્થાપન કરેલા અધ્યવસાયોમાં (પંક્તિબદ્ધ) ને અંતર પડે તે પણ પંક્તિબદ્ધ અંતર પ્રદેશ કરવું પરંતુ જુદા જુદા જઘન્યસ્થાનના સમુદાયની અવેશાએ આ અન્તરપ્રરૂપણા ન જાણતી. પણ ૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ ૦૦૦૦૦૦૦૦ આ સ્થાનમાં ને પાનમાં રાખ્યે છે તે અધ્યવસાયસ્થાનદર્શક એટલે અન્તરરૂપ છે.

મૂળ ગાથા ૪૫ સી.

ગાથાર્થ:—ત્રસ જીવોવડે નિરન્તર ગંધ્યમાન સ્થાનો આવ-
લેકાના અસંખ્યાતભાગ પ્રમાણુ છે, અને નાના ત્રસ જીવોની અપેક્ષા-
એ એક સ્થાનમાં ગંધકાજ પણ એટલોજ છે, અને સ્થાવર પ્રાયોગ્ય
એકેક અનુભાગસ્થાનમાં એકેક દ્રિયજીવ નિત્ય એટલે સર્વકાળ અંધક-
પણે વર્તે છે.

પરંતુ વિદ્યુષ્ઠી પણ વ્યાવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ માત્ર જ લાયક-
માનપણે પ્રાપ્ત થાય છે. (હવે નિરન્તરસ્થાન પ્રશ્ન).

પરિણામ : પ્રાપ્ત થાય છે. (હોત નિર્ણય)

હવે નાનાભવકાલ પ્રરૂપણા કહે છે.

અહેગઢાણામિ ઇત્યાદિ-અર્થાત્ અનેક ભવોવડે બંધમાન
અનુભાગસ્થાન કેટલા કાળ સુધી અવિરહિત પ્રાપ્ત થાય? એ
થયે છતે ઉત્તર-(અપાય છે કે) અનેક ત્રસ ભવો
એકેક અનુભાગ બંધસ્થાનમાં જઘન્યથી ૧ સમય ને
પવદકાલ=એટલોજ કાળ અર્થાત્ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે આ
અસંખ્યાતમાભાગ જેટલા કાળ સુધી નિરન્તર બંધકપણે પ્રાપ્ત
છે. તદનંતર અવશ્ય તે સ્થાન બંધશૂન્ય થાય છે એ ભાવ
અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે-એકેક ત્રસ પ્રાયોગ્ય
બંધસ્થાન બીજા બીજા ત્રસભવોવડે નિરન્તર બંધમાન હોય
જઘન્યથી એક વા બે સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટથી આવી
અસંખ્યાતમાભાગ જેટલા કાળ સુધી નિરન્તર બંધમાન
હોય છે.

ર્ણોદિયાન્નિષ્ઠં ઇતિ=સ્થાવર પ્રાયોગ્ય એકેક અનુભવ
સ્થાને નાનાવિધ એકેન્દ્રિયભવો નિન્ય અર્થાત્ બંધકપણે પ્રાપ્ત
અવિરહિત પ્રાપ્ત થાય છે. તે એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય સ્થાન કે
કાળે પણ બંધશૂન્ય થતું નથી. અહિં પણ તાત્પર્ય એજ છે
સ્થાવર પ્રાયોગ્ય એકેક અનુભાગસ્થાન અન્ય અન્ય સ્થાવર
નિરન્તરપણે સદાકાળ બંધાતું રહે છે, પરંતુ કોઈ પણ કાળે
શૂન્ય થતું નથી.

એ પ્રમાણે નાના ભવોની અપેક્ષાએ કાળ પ્રરૂપણા કરીએ
વૃદ્ધિ પ્રરૂપણાને પ્રસંગ હોવાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં ૨ અંક
ને આ પ્રમાણે ૧ અનંતરોપનિધા ૨ પરંપરોપનિધા એ
પ્રથમ અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૮૬ મી.

થાંવા જહસટાણે, જા જવમઝડાં વિસેસઓ
પજો હોજા ઉઠો-સગંતિજીવા અગંતરઓ ॥

ગાથાર્થ:—જઘન્યાતુલાગચ્ચસ્થાનમાં વર્તતા સર્વં એવો તે અર્થ છે, તેથી ત્રીજા અતુલાગચ્ચસ્થાનમાં વર્તતા એવો વિશેષાધિક છે, તેથી પછી ત્રીજા અતુલાગચ્ચસ્થાનમાં વર્તતા એવો વિશેષાધિક છે, એ પ્રમાણે સર્વમધ્યસ્થ સામયિકાતુલાગચ્ચસ્થાન સુધી કહેવું. અહિંથી આગળ પુનઃ અનંતર અનંતરપણે (અતુલકને) વિશેષહીન વિશેષહીન કહેવાં તે પછી ત્યાં સુધી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દિસામ-વિકસાન આવે.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત્ (ઇતિ અનંતરોપનિધિઃ પ્રકૃપણા)

હવે (અતુલાગચ્ચસ્થાનમાં વર્તમાન એવોની હાનિ વૃદ્ધિ) પરપરોપનિધિવતે કહે છે.

સૂળગાથા ૪૭ મી.

ગંતૂળ મસંતેજે, લોગે દુગુણાણિ જાવ જવમઝ્ઝાં
 ઇત્તો ય દુગુણહીણા, ઇવં ઉક્કોત્તગં જાવ ॥ ૪૭ ॥

ગાથાર્થ:—અસંખ્યલોકપ્રમાણસ્થાને: વારંવાર અતિક્રમતાં અનંતર અનંતરસ્થાનમાં યાવત્ યયમધ્ય સુધી દિગુણ દિગુણ એવો થાય, અને ત્યાંથી આગળ ઉત્કૃષ્ટ અતુલાગચ્ચસ્થાન સુધી યથોક્તસ્થા-નાતિક્રમે દિગુણહીન દિગુણહીન પ્રપ્ત થાય.

ટીકાર્થ:—‘જઘન્યાતુલાગચ્ચસ્થાને જેટલા એવો અન્ધકપણે

૧ આ હાનિવૃદ્ધિની પરિપાટી પ્રથમ અતુલાગચ્ચસ્થાનથી પ્રારંભીતે કરી છે, પરંતુ જોઈ શીલે સર્વમધ્ય અતુલાગચ્ચસ્થાનથી પ્રારંભીતે પણ કહેવાય તે આ પ્રમાણે—અતુલાગચ્ચસ્થાનમાં વર્તમાન એવો વર્તતા એવોની ઉત્કૃષ્ટ દિગુણે અસંખ્યલોકપ્રમાણસ્થાને: અતિક્રમતાં એ અનંતર સ્થાન આવે તે સ્થાનમાં વર્તમાન એવો વર્તતા એવો દિગુણહીન હોય. એ પ્રમાણે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દિગુણે અતુલાગચ્ચસ્થાન પ્રાપ્ત થાય.

પ્રાપ્ત થાય, તેથી જઘન્યાનુભાગસ્થાનથી આરંભીને યાવત અસંખ્ય લોક પ્રમાણસ્થાનો અતિક્રમ્યે જે અનુભાગસ્થાન આવે તેમાં બંધક પછે વર્તતા જવો^૧ દ્વિગુણ જોટલે બમાણ હોય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમતાં અનંતર જે સ્થાન આવે તેમાં બંધકપછે વર્તતા જવો દ્વિગુણ થાય. એ પ્રમાણે દ્વિગુણ વૃદ્ધિ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી યવનો મધ્યભાગ આવે. ત્યાંથી અસંખ્ય લોકપ્રમાણસ્થાનો અતિક્રમતાં જે સ્થાન આવે તેમાં યવમધ્યાનુભાગસ્થાન બંધક જવોથી દ્વિગુણહીન જવો હોય. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમતાં જે સ્થાન આવે તેમાં બંધકપછે વર્તતા જવો દ્વિગુણહીન હોય છે. એ પ્રમાણે દ્વિગુણહીન ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી^૨ સ્વસ્વપ્રાયોગ્ય સર્વોત્કૃષ્ટ અનુભાગસ્થાન આવે

(હવે એ દ્વિગુણવૃદ્ધિહીનરૂપ અનુભાગસ્થાનો કેટલાં છે ? તે

કહે છે.)

મૂળ ગાથા ૪૮ મી.

નાણંતરાણિ આવલિય, અસંખમાગો તસેસુ ઇયરેસું
 ઇગંતેરા અસંખિય-ગુણાં ઠાણંતરાં તુ ॥ ૪૮ ॥

ગાથાર્થ:—ત્રસકાયજીવોમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમ ભાગ પ્રમાણ (વૃદ્ધિ હાનિને અપાંતરાલે રહેલાં) અનંતરે પ્રાપ્ય.

૧ ટીકામાં દ્વિગુણ વૃદ્ધા મવંતિ એ પાઠમાં વૃદ્ધા શબ્દ સાધિક વાચ્ય નથી. અર્થાત “ દ્વિગુણ અધિક ” એવો અર્થ કરવાને માટે વૃદ્ધા શબ્દ નથી. પરંતુ પૂર્વસ્થાનાઅપેક્ષાએ “ દ્વિગુણ જોટલા અધિક ” જવો સ્વસ્વ વાને માટે છે.

૨ અહિં સ્વસ્વપ્રાયોગ્ય કહેવાથી એમ સંભવે છે કે યવમધ્યાનુભાગથી ઉત્તરવર્તિ અષ્ટસામયિકાદિ ૭ વિભાગનાં અન્તિમ અન્તિમ સ્થાન હશે.

માણ છે, ને સ્થાવર જીવોમાં એક અન્તરથી (અન્તરવર્તિ સ્થાનોથી) અસંખ્યગુણ અન્તરો પ્રાપ્યમાણ છે.

ટીકાર્થ:—નાણંતરાણિ=નાનાન્તરાણિ એટલે નાના પ્રકારનાં દ્રેશુણવૃદ્ધિ ને દ્રિશુણુદાનિ એ યેના અન્તરાલરૂપ ને (અનુભાગ સ્થાનોનો સમુદાયોરૂપ) અન્તરો તે ત્રસકાયજીવોમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ પ્રાપ્યમાણ હોય છે.^૧ અહિં પ્રશ્ન એ છે કે ત્રસજીવોવડે નિરંતર બંધમાન સ્થાનોજ માત્ર આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ છે એમ ^૨પૂર્વે કહ્યું છે, તો ત્રસજીવોમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ અન્તરો પ્રાપ્યમાણ કેમ હોય ? પૂર્વોક્ત રીતીએ તો એક પણ અન્તરની પ્રાપ્તિ ત્રસજીવોમાં નહોતી.^૩ અહિં ઉત્તર એજ છે કે—એમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે પૂર્વે જે આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ સ્થાનોની પ્રાપ્તિ (ત્રસજીવોમાં) કહી તે નિરંતર બંધપણની અપેક્ષાએ કહી, ને અહિં તો (ત્રસજીવોને બંધયોગ્ય સ્થાનોની અપેક્ષા છે તેથી) તે કે આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ સ્થાનોથી બીજાં સ્થાનો તે કે વર્તમાન સમયમાં બંધાતાં નથી, પરંતુ કોઈ કોઈ સમયે તે સ્થાનો ત્રસજીવોમાં બંધાય છે, ને ઉત્કૃષ્ટપદે તેમાં

તેમાં જીવોનું વિશેષાધિકપણ હોય છે, માટે યથોક્ત પ્રમાણ અનુભવ સ્થાનો (અન્તરો) ની પ્રાપ્તિ ત્રસજીવોમાં વિરોધવાળી સંભવતી નથી.

તથા સ્થાવર જીવોમાં ત્રસકાય પ્રાયોગ્ય એક અન્તરથી અસંખ્યેયગુણ નાનારૂપ અન્તરો પ્રાપ્ત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે— ત્રસકાયિક જીવોના બે દ્વિગુણવૃદ્ધિ અથવા બે દ્વિગુણહાનિના એક અન્તરમાં જેટલાં અનુભાગ સ્થાનો છે તેથી અસંખ્યગુણ અન્તરોની પ્રાપ્તિ સ્થાવરકાય જીવોમાં છે.

અહિં ત્રસજીવપ્રાયોગ્ય દ્વિગુણ વૃદ્ધિ હાનિનાં અન્તરો સર્વથી અલ્પ છે, તેથી એક દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાનિના અંતરાલમાં રહેલાં અનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, એ વિવક્ષા ત્રસપ્રાયોગ્ય કંઠી-સ્થાવર જીવો સંખ્યાધિ અનુભાગ સ્થાનની વિવક્ષા આ પ્રમાણે—બે દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા દ્વિગુણ હાનિના એક અન્તરમાં રહેલાં અનુભાગસ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, ને તેથી દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાનિનાં અન્તરો પુનઃ અસંખ્યગુણ છે.

(ઇતિ વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા)

હવે યવમધ્ય પ્રરૂપણા કરાય છે તે આ પ્રમાણે—યવમધ્ય રૂપ અષ્ટસામયિક અનુભાગસ્થાનો શેષ સ્થાનોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતમાભાગ માત્ર છે, તથા યવમધ્યથી પૂર્વનાં સ્થાનો અલ્પ છે ને તેથી યવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. કહ્યું છે કે—

जवमञ्जे ठाणाइं, असंखभागे उ सेसठाणाणं
हेहम्मि होति थोवा, उवरिम्मि असंखगुणियाणि ॥ १ ॥

(પંચસંગ્રહે) ગતાર્થા.

(ઇતિ યવમધ્ય પ્રરૂપણા)

હવે સ્પર્શના પ્રકૃતિ કહે છે.

મૂળગાથા ૪૯-૫૦-૫૧ મી.

તાસણકાલો તીણ, ધોવો ઉઘોસગે જહન્ટે ઉ
 હોઈ અસંખજગુણો, ઉ કંડગે તત્તિઓ ચેવ ॥૪૯॥
 જવમજ્જ કંડગોવરિ, હેટો જવમજ્જઓ અસંખગુણો
 રસસો જવમજ્જુવરિં, કંડગહેટા ચ તાવડો ॥૫૦॥
 જવમજ્જુવરિ વિસેસો, કંડગહેટા ચ સવ્વહિં ચેવ ॥
 જીવણાવતુ સેવં, અજ્જવસાણેસુ જાણેજ્ઞા ॥૫૧॥

સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે અધ્યવસાયસ્થાનોમાં જીવોનું અલ્પબહુત્વ જાણવું. ॥ ૫૧ ॥

ટીકાર્થ:—અતીતકાળમાં એક જીવનો ઉત્કૃષ્ટ એટલે કે સામયિક અનુભાગસ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ સર્વથી અલ્પ છે. અતીતકાળમાં પરિભ્રમણ કરતા એવા એક જીવે દ્વિસામયિકાનુભવ સ્થાનો અતિ અલ્પકાળ સુધી સ્પર્શ્યા છે. પુનઃ જઘન્ય એટલે પૂર્વ ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનો અતીતકાળમાં જે એક જીવે સ્પર્શ્યા છે તેનો કાળ અસંખ્યાતગુણો છે. તેથી કંડકમાં એટલે ઉત્તરવર્તિ ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનોમાં એક જીવનો સ્પર્શનાકાળ તુલ્ય અર્થાત્ પૂર્વ ચતુઃસામયિકસ્થાન સ્પર્શનાકાળ જેટલો છે. તેથી યવમધ્યમાં એટલે અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ અસંખ્યગુણો છે. તેથી કંડકોત્તરવર્તિ એટલે ઉત્તર ચતુઃસામયિક સ્થાનોથી ઉપરનાં ત્રિસામયિકસ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ અસંખ્યગુણો છે. તેથી યવમધ્યપૂર્વે પંચસામયિક, ષટ્સામયિક, ને સપ્ત સામયિક સ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ અસંખ્યગુણો છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે તેથી અનુક્રમે યવમધ્યોત્તર કંડકથી એટલે ઉત્તરવર્તિ ચતુઃસામયિક સ્થાનોથી પૂર્વનાં પંચ, ષટ્, સપ્ત સામયિકસ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ પણ યવમધ્યપૂર્વવર્તિ પંચ, ષટ્, સપ્ત સામયિક સ્થાન સ્પર્શનાકાળ જેટલો છે, તેથી યવમધ્યોત્તરવર્તિ દ્વિસામયિક પર્વતનાં સર્વ સ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક છે, તેથી કંડક પૂર્વે એટલે ઉત્તરવર્તિ ચતુઃસામયિક સ્થાનોથી જઘન્યચતુઃસામયિક સુધીનાં સર્વે સ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક છે; તેથી પ સર્વ સ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે સ્પર્શ પ્રરૂપણા કરીને હવે અલ્પબહુત્વ પ્રરૂપણા કહે છે.

(ઇતિ સ્પર્શનાકાળ પ્રરૂપણા.)

જીવન્પાવહુ ઇત્યાદિ—જેમ સ્પર્શનાકાળનું અલ્પબહુત્વ કહે

ગાથાર્થ:—સ્થિતિસ્થાન નિબંધનભૂત એકેક કષાયોદયમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણ અધ્યવસાયસ્થાનો છે, ને સર્વ સ્થિતિસ્થાનોમાં પણ પ્રત્યેકે અસંખ્યલોકપ્રમાણ અધ્યવસાયસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—નાના જીવોની અપેક્ષાએ સ્થિતિસ્થાનના કષાયોદયમાં એકેક કષાયોદયમાં કૃષ્ણાદિલેશ્યા પરિણામ વિશેષ રૂપ (" કષાયોદય સહિત જે કૃષ્ણાદિલેશ્યારૂપ પરિણામ વિશેષ તેજ અનુભવ બંધમાં હેતુભૂત છે " ઇતિ વચનાત) અનુભવબંધાધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્ય લોકપ્રમાણ છે. તથા જઘન્ય સ્થિતિથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધીના જેટલા સમયો તેટલા સ્થિતિસ્થાનો છે. તે આ પ્રમાણે—સર્વ જઘન્ય સ્થિતિ એ પ્રથમ સ્થિતિસ્થાન, તે એક સમય અધિક સ્થિતિ તે બીજું સ્થિતિસ્થાન, તેથી એક સમય અધિક સ્થિતિ તે ત્રીજું સ્થિતિસ્થાન. એ પ્રમાણે એકેક સમયની વૃદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવી, ને એ રીતે અસંખ્ય સ્થિતિસ્થાનો થાય છે, તે અસંખ્યેયસ્થિતિબંધસ્થાનોમાંના પ્રત્યેક સ્થિતિબંધસ્થાને તીવ્રતીવ્રતર મન્દમન્દતરાદિ કષાયોદયરૂપ અધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ છે.

(એ પ્રમાણે પ્રત્યેક સ્થિતિબંધસ્થાને અધ્યવસાયસ્થાને કહીને) હવે એ અનુભવાધ્યવસાયસ્થાનોની વૃદ્ધિમાર્ગો કહેવા છે. તે બે પ્રકારે—૧ અનન્તરોપનિધાવૃદ્ધિ ને—૨ જી પરંપરોપનિધાવૃદ્ધિ ત્યાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધાની રીતીએ વૃદ્ધિમાર્ગો કહ્યાં આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૫૩ મી.

થોવાણિ કસાઉદયે, અજ્ઞવસાણાણિ સવ્વહરમ્મિ
વિઙ્ગાઈ વિસેસહિયા-ણિ જાવ ઉક્કોસગં ઠાણં ॥૫૩॥

ગાથાર્થ:—સવ્વહરમ્મિ=સર્વ જઘન્ય કષાયોદયમાં એકેક

સ્થિતિબન્ધ હેતુમાં કૃષ્ણાદિદેશ્યા પરિણામરૂપ અનુભાગબન્ધાધ્યવ-
સાયસ્થાનો અવ્ય છે, તેથી દ્વિતીયાદિ સ્થિતિબન્ધ હેતુભૂત કષાયો
દ્યોમાં અનુક્રમે વિશેષાધિક અધ્યવસાયસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે
ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. અર્થાત્ દ્વિતીય
કષાયોદયમાં વિશેષાધિક, તેથી તૃતીય કષાયોદયમાં વિશેષાધિક,
ચોથાદયમાં વિશેષાધિક, એવી રીતે ત્યાં સુધી
પણ ચતુર્થ કષાયોદયમાં વિશેષાધિક, એવી રીતે ત્યાં સુધી
કહેવું કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટકષાયોદયરૂપ સ્થિતિબન્ધાધ્યવસાય
સ્થાન આવે.

ટીકાર્થ:—ગાઘાર્થવત (ઇતિ અનન્તરોપનિધા વૃદ્ધિમાર્ગેણ)
હવે પરંપરોપનિધાએ વૃદ્ધિમાર્ગેણ કહે છે. તે આ પ્રમાણે—

મૂળ ગાઘા ૫૪ મી.

ગંતૂળમસંસ્થેજે, લોગે દુગુણાણિ જાવ ઉક્તોસં
ગાવલિઅસંસ્થમાગો, નાનાગુણવુદ્ધિઠાણાણિ ॥૫૪॥

ગાઘાર્થ:—પ્રથમ કષાયોદયથી આરંભીને અસંખ્યલોક
જુ અતિક્રમતાંજ અનન્તર કષાયોદય આવે તેમાં અનુભાગ
અવસાયસ્થાનો દ્વિગુણ હોય, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટકષાયોદય આવે
સુધી કહેવું, ને એ પરંપરોપનિધામાં જે નાના ગુણવૃદ્ધિ અને
નાના ગુણહાનિ તે અવલિહાતા અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—જઘન્યકષાયોદયથી આરંભીને અસંખ્યલોકપ્રકાશ
પ્રદેશપ્રમાણ કષાયોદયસ્થાનોને અતિક્રમીને આગળ જે સ્થિતિ
બન્ધાધ્યવસાયસ્થાન આવે તેમાં જઘન્યસ્થિતિબન્ધપ્રાયોગ્ય
અનુભાગાધ્યવસાયોદય દ્વિગુણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો હોય છે.
પણ ત્યાંથી ચક્રાન્તપ્રમાણ સ્થિતિબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો
રહીને આગળના સ્થિતિબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનમાં દ્વિગુણ અનુ-
ભાગાધ્યવસાયો હોય. એ પ્રમાણે પારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં

શુભી ઉત્કૃષ્ટવિધિજન્યાન્યવસાયસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. પુનઃ
અન્તરે જે નાના પ્રકારનાં દ્વિગુણ વૃદ્ધિ અને જ્ઞાનનાં
દેટલાં છે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે
અગ્રાંખ્યાતમાજાગે જેટલા સમય છે તેટલાં દ્વિગુણ સ્થાનો છે.

(કવે પૂર્વોક્ત વૃદ્ધિપ્રરૂપણાનું પ્રકૃતિઓમાં અવતરણ કરે છે)

મૂળ ગાથા ૫૫ મી.

સવાસુમપગઈણં સુમપગઈણં વિવજ્જયં જ્ઞાણ
ઠિઈવંધઘ્ઠાણેસુ વિ આડગવજ્જાણ પગડીણં ॥૫૫

ગાથાર્થ:—પૂર્વોક્ત વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા અશુભ પ્રકૃતિઓની
ક્ષાએ કહી છે અને શુભ પ્રકૃતિઓની વૃદ્ધિપ્રરૂપણા એથી વિષ
રીતે જાણવી. તથા આયુ સિવાયની શુભાશુભ પ્રકૃતિઓના સ્થિતિ
બન્ધસ્થાનોમાં પણ વૃદ્ધિપ્રરૂપણા કપાયોદયવત્ જાણવી.

ટીકાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ-૫ દર્શનાવરણ-૧ અસાતા-૧
ધ્યાતવ-૧૬ કપાય, -૬ નોકપાય, -૧ નર્કાયુ, -૫ ચેદ્રિય જ્ઞાતિ-
૪ જ્ઞાતિ-૫ અન્તિમ અસ્થાન પચક-૫ અન્તિમ સંઘાયણ ૫
૧ કૃષ્ણવર્ણ-૧ નીલવર્ણ-૧ હસ્તિગન્ધ-૧ તિકતરસ-૧ કંકુરસ
કંકર્શ, શુર, રૂક્ષ, શીત, સ્પર્શ-૨ નર્કદ્રિક-૨ તિર્યગ્દ્રિક
કુખગતિ-૧ ઉપધાત-૧૦ સ્થાવરદશક-૧ નીચગોત્ર-૫ અન્તરાય
૮૭ અશુભ પ્રકૃતિઓમાં અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનોની
માર્ગણા પૂર્વોક્ત રીતે જાણવી.

તથા-સુમપગઈણ ઇત્યાદિ=શાતા-નરાયુ-તિર્યગાયુ-૬
દેવગતિ-મનુષ્યગતિ-પચેદ્રિયજ્ઞાતિ-૫ શરીર-૫ સંઘાત
બન્ધન-સમયતુરસ-૩ ઉપાંગ-૫૭૪૫૬ નારાય-૧૬ કુલવ-

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત આયુષ્ય સિવાયની અશુભ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય સ્થિતિબંધથી પ્રારંભીને પશ્ચોપમના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનોને અતિક્રમતાં જે અનંતર સ્થિતિસ્થાન આવે તેમાં અનુભાગબંધસ્થાનો પ્રથમસ્થિતિબંધગતાનુભાગસ્થાનોથી દિશુણુ થાય. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમીને આગળના સ્થિતિસ્થાનમાં અનુભાગસ્થાનો દિશુણુ થાય. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાન આવે.

તથા પૂર્વોક્ત આયુષ્ય સિવાયની શુભ પ્રકૃતિઓના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાનથી પ્રારંભીને પશ્ચાત્ પશ્ચોપમના અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનોને ઉદ્ભવીને જે અનંતર સ્થિતિસ્થાન આવે તેમાં અનુભાગસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસ્થાનુભાગસ્થાનોથી દિશુણુ થાય. પુનઃ ત્યાંથી પણ પશ્ચાત્ પશ્ચોપમાસંખ્યતમાલાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનોને ઉદ્ભવીને અનંતર સ્થિતિસ્થાનમાં અનુભાગ સ્થાનો દિશુણુ થાય. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી જઘન્ય સ્થિતિસ્થાન આવે. એ શુભ તથા અશુભ પ્રકૃતિઓનાં દિશુણુ વૃદ્ધિસ્થાનો આવલિકાના અસંખ્યાતમા લાગના સમયરાશિ પ્રમાણ થાય.

તથા દિશુણુ વૃદ્ધિસ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, કારણ કે આવલિકાના અસંખ્યાતમા લાગના સમય પ્રમાણ માત્ર છે, તેથી દિશુણુ વૃદ્ધિના એક અન્તરાલમાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યશુણુ છે, કારણ કે પશ્ચોપમના અસંખ્યાતમા લાગના સમયરાશિ પ્રમાણ એક અન્તરાલમાં સ્થિતિસ્થાનો છે.

તથા ચારે પણ આયુષ્યની સર્વજઘન્યસ્થિતિમાં અનુભાગ-સ્થાનો અલ્પ છે, તેથી એકસમયાધિક સ્થિતિબંધમાં અનુભાગ-સ્થાનો અસંખ્યશુણુ છે, તેથી પણ દ્વિસમયાધિક સ્થિતિબંધમાં અનુભાગબંધસ્થાનો અસંખ્યશુણુ છે, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ-બંધ સુધી કહેવું.

હવે અનુભાગ બન્ધસ્થાનોની તીવ્રમંદતા જાણવાને અર્થે અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ કહેવાની ઈચ્છાવાળા આચાર્યશ્રી આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૫૭-૫૮ મી.

ઘાઈળ મસુભવન્ન ર-સ ગંધ ફાસે જહન્નઠિઈવંથે
જાળજ્ઞવસાળાઈ, તદેગદેસો ચ અન્નાણિ ॥૫૭॥
પહ્લાસંખિયમાગો, જાવં વિઙ્ગયસ્સ હોઈ વિઙ્ગયમ્મિ
આ ઉક્કસ્સા એવં, ઉવઘાણ વા વિ અણુકઠ્ઠિ ॥૫૮॥

ગાથાર્થ:—ઘાતિની પ્રકૃતિઓ, તથા અશુભવર્ણુ ગંધ રસ સ્પર્શ એ ૫૪ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય સ્થિતિબન્ધમાં જે અનુભાગ બન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એક દેશ અને અન્ય પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિતીય સ્થિતિબન્ધમાં જાણવાં. ૫૭.

એ પ્રમાણે પ્રથમ સ્થિતિબન્ધની અનુકૃષ્ટિ પદ્યોપમા સંખ્યલાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વ્યનિકાન્ત થયે સમાપ્ત થાય, ને દ્વિતીય સ્થિતિબન્ધની અનુકૃષ્ટિ, પ્રથમ સ્થિતિની અનુકૃષ્ટિ જ્યાં સમાપ્ત થઈ છે ત્યાંથી અનંતર બીજા સ્થિતિબન્ધે સંપૂર્ણ થાય. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ સુધી કહેવું, તથા ઉપધાતમાં પણ એ ઘાતિની પ્રકૃતિ પ્રમાણે અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

ટીકાર્થ:—અહિં સ્થિતિની વૃદ્ધિમાં જે અનુકૃષ્ટિ કહેવાશે તે પ્રાયઃ અનિશ્ચિત દેશે વર્તતા અલબ્ધ જીવના જઘન્ય સ્થિતિ બન્ધથી પ્રારંભીને કહેવી.

શાતાવેદનીય-મનુષ્યદ્વિક-દેવદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-પન્ચેન્દ્રિય જા-

૧ કંઈક પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ અલબ્ધના જઘન્યસ્થિતિબન્ધથી અવાંચ (હીનતર સ્થિતિબન્ધથી) પ્રારંભાય છે. માટે પ્રાયઃ શબ્દ રાખ્યો છે.

તિ-ત્રસ-ખાદર-પર્યાપ્ત-પ્રત્યેક-સમયતુરસ-વગર્ભનારાય-સુખ-
ગતિ-સ્થિર-શુભ-સૌભાગ્ય-સુસ્વર-આદેય-યશ-ઉચ્ચગોત્ર-એ પ્રકૃ-
તિઓના પણ અભગ્યપ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિબન્ધાદિક અતુસરવા.
ત્યાં ૫ જ્ઞાનાવરણ-૯ દર્શનાવરણ-૧ મિથ્યાત્વ-૧૬ કષાય-૯ નોક-
ષાય-૫ અન્તરાય-એ ૪૫ ધાતિકર્મની તથા અશુભવર્ણ-૨૨-
ગન્ધ ને સ્પર્શની (ગાદ્યામાં ફાલે એ સપ્તમી વિલક્ષિતના પ્રયોગમાં
છે પરંતુ સ્પર્શમાં ૫ઠ્ઠી ગ્રહણ કરવી) એટલે કૃષ્ણ-નીલ-હુરૂલિગન્ધ-
તિકત-કટુક-ગુરુ-કર્કશ-રૂક્ષ ને શીત એ ૯ અશુભવર્ણાદિ મળી
૫૪ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય સ્થિતિ બન્ધમાં જે અનુભાગ બન્ધાધ્ય-
વસાયસ્થાનો છે તેનો એક દેશ ભાગ તથા બીજાં અનુભાગાધ્ય-
વસાયસ્થાનો પણ દ્વિતીય સ્થિતિબન્ધને વિષે પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં
તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે-(એ ૫૪ પ્રકૃતિના) જઘન્ય સ્થિતિબન્ધના
પ્રારંભમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે, તેમાંનો એક અસંખ્યા-
તમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વે પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિતીય
સ્થિતિબન્ધના પ્રારંભમાં પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે સિવાય બીજાં
પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે. તથા દ્વિતીય સ્થિતિ-
બન્ધ પ્રારંભે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો અસંખ્યાતમો
ભાગવર્ણને શેષ સર્વે પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તથા બીજાં
પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તૃતીય સ્થિતિબન્ધમાં વર્તે છે.

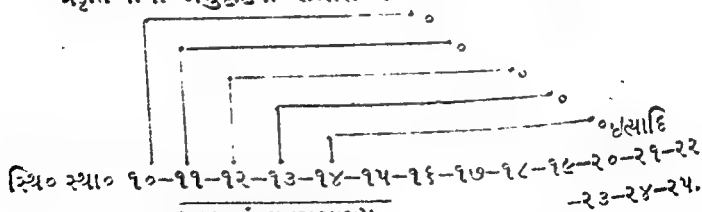
તૃતીય સ્થિતિબન્ધમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેના
એક અસંખ્યાતમાભાગ સિવાયનાં સર્વ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો ને
બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો અનુર્થ સ્થિતિબન્ધમાં હોય
છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પર્યાપ્તતા અસં-
ખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે સ્થિતિઓ વ્યતિક્રાન્ત થાય. અહિં જઘન્ય
સ્થિતિબન્ધ સંબંધી અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત

થાય છે, તેથી અનંતર બીજા સ્થિતિબંધમાં દ્વિતીય સ્થિતિ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય છે. તેથીજ કહે છે કે વિદ્યસ્સ હોઝ વિદ્યસ્મિ એટલે દ્વિતીય સ્થિતિબંધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયોની અનુકૃષ્ટિ, ત્યાંથી દ્વિતીય સ્થિતિબંધે એટલે પ્રથમ સ્થિતિ સંબંધી અનુભાગાધ્યવસાયોની અનુકૃષ્ટિ જે સ્થિતિબંધે સમાપ્ત થઈ છે તે સ્થિતિબંધથી બીજા અનંતર સ્થિતિબંધમાં સમાપ્ત થાય. તથા તૃતીય સ્થિતિબંધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ તેથી અનંતર તૃતીયસ્થિતિબંધે સમાપ્ત થાય. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી આપ આપણી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે. તેજ વાત કહે છે કે આડકસલા એવં અર્થાત્ એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ સુધી જાણવું.

તથા ઉપધાત નામકર્મમાં પણ તે પ્રમાણેજ અનુકૃષ્ટિ કહેવી કે જે પ્રમાણે ધાતિપ્રકૃતિઓની કહી. 'અનુકૃષ્ટિ એટલે અનુકર્ષણ અથવા અનુવર્તન એ ત્રણે એકાર્થવાચક શબ્દો છે.

૧ અનુકૃષ્ટિ એટલે અનુ=પશ્ચાત્થી કૃષ્ટિ=કર્ષણ, ખેંચવું અર્થાત્ પાશ્ચાત્યસ્થિતિબંધગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોને આગળ આગળના સ્થિતિબંધમાં ખેંચવા, પ્રરૂપવા.

પ્રકૃતિઓમાં અનુકૃષ્ટનો સમાપ્ત સ્થાપના આ પ્રમાણે.

પત્યાસંખ્યતમભાગપ્ર-

માણુ સ્થિતિઓ ૫

આ અનુકૃષ્ટિની સ્થાપનાઓનું વિશેષ સ્વરૂપ મત્કૃત સ્થાપનાનુસારે સમજવું.

આ સ્થાપનામાં ૧૦-સમયાત્મક અલ. પ્રાયો. જન્ય. સ્થિતિસ્થાન છે. ૧૧ સમયાત્મક દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાન છે. દ્વિતીય. તથા ૧૦ સમયાત્મક પ્રથમ સ્થિતિસ્થાનથી ઉઠેલી ત્રીજી રૂપ અનુકૃષ્ટિ ૧૬ સમયાત્મક સ્થિતિસ્થાન સુધી આવીને બિંદુરૂપે સમાપ્ત થઈ ગઈ જાણવી. ઈતિ સર્વત્ર.

મૂળ ગાથા ૫૬-૬૦ મી.

પરધા ઉજો ઉસ્સા-સાયવ ધુવનાસ તણુ ઉવંગાણં
 પડિલોમા સાયસ્સ ઉ, ઉક્કોત્તે જાણિ સમઝણે ॥૫૯॥
 તાણિ ચ અન્નાણેવં, ઠિઙ્ઘવંધો જા જહન્નગમસાણ
 હેટ્ઠુ જોયસમેવં, પરિત્તમાણીણ ઉ સુમાણં ॥૬૦॥

લાગ સિવાયનાં સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાને
તૃતીયાન્તિમ સ્થિતિબન્ધમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે ત્યાંસુધી કહેવું
કે જ્યાં સુધી પર્યોપમાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિઓ
પશ્ચાત્તુપૂર્વીએ વ્યતિક્રાન્ત થાય. ૧ અહીં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ સંબંધિ
અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય છે. તેથી અનં-
તર પશ્ચાત્ સ્થિતિબન્ધે ઉપાન્ત્ય સ્થિતિ બન્ધ સંબંધિ અનુભાગ-
ાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય, તેથી અનંતર પશ્ચાત્ સ્થિ-
તિબન્ધમાં તૃતીયાન્તિમ સ્થિતિબંધસંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થા-
નોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં
સુધી એ ૪૫ પ્રકૃતિઓની આપ આપણી જઘન્ય સ્થિતિ આવે.

સાંચસ્સ ઇત્યાદિ=શાતાવેદનીયના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બન્ધે જે
અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે. તે એક સમયેાન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
બન્ધમાં સર્વ છે ને બીજાં પણ છે, તથા સમયેાન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
બન્ધે (ઉપાન્ત્ય સ્થિતિબન્ધે) જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે
તે દ્વિસમયેાન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધમાં સર્વ છે ને બીજાં પણ છે
એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી ૨ અશાતાનો જઘન
સ્થિતિબન્ધ આવે. તાત્પર્ય એ છે કે અશાતાની જેટલી સ્થિતિઓ
જઘન્યાનુભાગબન્ધપ્રાયોગ્ય છે ને શાતાની સાથે ૪૫રાવેતિ ૩ પર

૧ પર્યોપમાસંખ્યાતમ ભાગ પ્રમાણની સ્થિતિઓમાંથી અન્તિ
સ્થિતિબન્ધમાં.

૨ અશાતાના અલગ્યસંબંધી જઘન્યાનુભાગ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિબન્ધથી શાતાની અનુકૃષ્ટિ કહેવાનો પ્રારંભ કરીને અશાત
જઘન્યાનુભાગબન્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિબન્ધ સુધી કહીને અનુકૃષ્ટિના
અનુક્રમ ફેરવેલો. આની વધુ સમજ માટે શ્રી. પંચસંગ્રહ કથિત અનુ-
કૃષ્ટિની સ્થાપનાથી બાજુવા યોગ્ય છે.

૩ શાત પૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ.

૪ શાતાનાબન્ધથી ઉતરીને અશાતા બાંધે ને અશાતાના અન્ધથી
ઉતરી શાતા બાંધે.

વર્તિને બંધાય છે. તેટલા પ્રમાણનાં શાતા વેદનીયનાં સ્થિતિબંધ સ્થાનોમાં “તે સર્વ અને અન્ય (બીજાં પણ)” એ અનુક્રમ કહેવો. અને તેથી પણ પાશ્ચાત્ય સ્થિતિસ્થાનોમાં ઉદાત નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ પ્રમાણે કહેવું. તે આ પ્રમાણે—અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિબંધથી પશ્ચાત્તા સ્થિતિસ્થાને જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેમાંના કંઈક ઉપરના (આગલના-ઉર્ધ્વના) સ્થિતિબંધ સંબંધિનાં છે ને કંઈક બીજાં પણ છે. તેથી પણ પાશ્ચાત્ય સ્થિતિબંધમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેમાંનાં કંઈક ઉપરના સ્થિતિબંધ સંબંધિનાં છે ને કંઈક બીજાં પણ છે. આ અનુક્રમ પશ્ચાત્ પશ્ચાત્ સ્થિતિ સ્થાનોમાં ત્યાં સુધી કહેવો કે જ્યાં સુધી પર્યોપમાસંખ્યતમ ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત ધાય. ત્યાં અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિબંધ તુલ્ય સ્થિતિ સ્થાનો સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પૂર્ણ ધાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે—અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિબંધ તુલ્ય સ્થિતિબંધ સ્થાનો સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોનો અસંખ્યાતમો અસંખ્યાતમો ભાગ પર્યાત્ પશ્ચાત્તા એકેક સ્થિતિસ્થાને ન્યૂન ન્યૂન થતો હોવાથી પર્યોપમા સંખ્યતમ ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે સર્વંથા સમાપ્ત થઈ જાય છે. તેથી અશાતાના જઘન્ય બંધ તુલ્ય સ્થિતિસ્થાનથી પાશ્ચાત્ય સ્થિતિસ્થાન સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પર્યોપમાસંખ્યભાગ પ્રમાણથી નીચેની સ્થિતિમાં સમાપ્ત ધાય છે. એ પ્રમાણે શાતાની જઘન્ય સ્થિતિ સુધી કહેવું.

વજ્રપાલનારાય, સુખગતિ, સ્થિર, શુભ, આભાગ્ય સુસ્વર, આદ્ય,
યશ, ઉચ્ચગોત્ર, એ સર્વ ૧૫ પરાવર્તમાન શુભ પ્રકૃતિઓની સ્વન્યામ
અહણુ પૂર્વક અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

હવે અશાતાવેદનીયની અનુકૃષ્ટિ કહે છે—

મૂળ ગાથા ૬૧ મી.

જાણિ અસાયજહન્ને-ઉદહિ પુહુત્તંતિ તાણિ અન્નાણિ
આવરણ સમુપ્પેવં-પરિત્તમાણીણ મસુમાણં ॥ ૬૧ ॥

ગાથાર્થ:—અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિજન્ધથી શતપૃથક્ત્વ
સાગરોપમ પ્રમાણુ સ્થિતિજન્ધ સ્થાનો સુધી “ તે સર્વ અને અન્ય ”
એ અનુક્રમથી અનુકૃષ્ટિ જાણવી, અને તેથી ઉપરની સ્થિતિઓમાં
જ્ઞાનાવરણવત્ અનુકૃષ્ટિ જાણવી. તથા જેમ અશાતાની અનુકૃષ્ટિ છે
તેવીજ રીતે સર્વપરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિઓની પણ અનુકૃષ્ટિ
જાણવી.

ટીકાર્થ:—અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિજન્ધમાં જે અનુભાગઅ
ધ્યવસાયસ્થાનો છે, તે સર્વ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો એક સમય અ
ધિક સ્થિતિજન્ધમાં પણ છે ને તેથી ખીજાં પણ છે. તથા દ્વિતી
સ્થિતિજન્ધે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તે સર્વ અને ખીજાં પણ
અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તૃતીયસ્થિતિજન્ધમાં છે. એ પ્રમા-
ન શત પૃથક્ત્વ (સેંકડો) સાગરોપમ પ્રમાણુ સ્થિતિ સ્થાનો સુધી
કહેવું. (અથવા અશાતાવેદનીયની જેટલી સ્થિતિઓમાં અનુકૃષ્ટિને
“ તે સર્વ અને અન્ય ” એ અનુક્રમ કહ્યો તેટલી અશાતા વેદનીયની

૧ આ સ્થાને “ પૃથક્ત્વ ” શબ્દ ૨૦૦ થી ૯૦૦ સુધીનીજ સંજ્ઞા-
વાળો હોય એમ સંપૂર્ણ સમજાતું નથી, પરંતુ બહુવાચક ગણીને
“ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ ” એવા અર્થમાં સંલેખે છે. (સર્વથા નિર્ણય
બહુશ્રુતગમ્ય)

સ્થિતિઓમાં પણ જઘન્યસ્થિતિથી પ્રારંભીને “તે સર્વ અને અન્ય”
 એવા ક્રમે અનુકૃષ્ટિ કહેવી. ને એટલીજ સ્થિતિઓ શાતાથી પરા-
 વર્તિ પરાવર્તિને બંધાય છે, અને પરાવૃત્તિ કરતો જીવ પ્રાયઃ મન્દ
 પરિણામી હોવાથી એ સ્થિતિઓમાં જઘન્યાનુભાગબન્ધનો સંભવ
 છે. ને અહિંથી આગળના સ્થિતિબન્ધમાં તો માત્ર અશાતાવેદનીય
 એકજ બાંધી શકે છે ને તે પણ તીવ્ર પરિણામે બાંધે છે માટે જઘ-
 ન્યાનુભાગબન્ધનો સંભવ આગળની સ્થિતિમાં નથી. તથા આવરણ
 સમુપેવં=તેથી ઉપરની સ્થિતિઓમાં અનુકૃષ્ટિનો ક્રમ જ્ઞાનાવરણાદિ
 વત્ તદેકદેશ અને અન્ય એ પ્રમાણે કહેવો. તે આ પ્રમાણે—
 અશાતાના જઘન્યાનુભાગબન્ધપ્રાયોગ્ય સ્થિતિઓમાંની જે અન્ત્ય-
 સ્થિતિ તે સ્થિતિબન્ધના પ્રારંભમાં જે અનુભાગાધ્યવસાય-
 સ્થાનો છે તેનો એક દેશભાગ, તથા બીજાં પણ અનુભાગાધ્ય-
 વસાયસ્થાનો તેથી ઉપરના સ્થિતિબન્ધ પ્રારંભમાં વર્તે છે, તેથી
 ઉપરના સ્થિતિબન્ધમાં પાશ્ચાત્ય સ્થિતિસ્થાન સંબંધિ અનુભા-
 ગાધ્યવસાયસ્થાનોનો એક દેશ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય
 સ્થાનો વર્તે છે. એ પ્રમાણે પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ-
 સ્થિતિઓ સુધી કહેવું. અહિં જઘન્યાનુભાગબન્ધપ્રાયોગ્ય અન્તિમ
 સ્થિતિ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસ્થિતિમાં
 પામે છે. તેથી પણ ઉપરના સ્થિતિબન્ધમાં જઘન્યાનુભાગબન્ધ
 પ્રાયોગ્ય દ્વિતીયસ્થિતિબન્ધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની
 અનુકૃષ્ટિ પરિસ્થિતિમાં થાય છે. એ રીતે અશાતાની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ
 સુધી કહેવું. તથા एवं પરિસ્થિતિમાં મલુમાળાનન્દરૂદ્ધિ-ભૂતિ સ-
 તુષ્ક-અન્તિમ પ સંધયણ-પ સંસ્થાન-કુબગતિ-ને સ્થાવરદશક,
 એ ૨૭ પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ સ્વસ્વનામ શ્રેક-

હવે તિર્યગ્દિક અને નીચ ગોત્રની અનુકૃષ્ટિ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૨-૬૩ મી.

સે કાલે સમ્મત્તં, પડિવજ્જં તસ્સ સત્તમ સિદ્ધે
જો ઠિદ્ધંધો હસ્સો, ઇત્તો આવરણ તુલ્લો ય ॥૬૨॥
જા અભવિય પાડગ્ગા, ઉપ્પિ મસાય સમસાડ આજે
એસા તિરિયગતિદુગે-નીયાગોણ અણુકઢ્ઠી ॥૬૩॥

ગાથાર્થ:—અનંતર સમયે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાર સં
નરક પૃથ્વીના જીવનો જે જઘન્યસ્થિતિખન્ધ હોય, તે સ્થિતિખન્ધ
પ્રારંભીને જ્ઞાનાવરણાદિ તુલ્ય સ્થિતિખન્ધ સુધી અનુકૃષ્ટિ કહે
અભવ્યપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિખન્ધ સુધી જ્ઞાનાવરણાદિવત્ અ
કૃષ્ટિ કહેવી, તેથી ઉપર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિખન્ધ સુધીની અનુકૃ
અશાતાવેદનીયવત્ કહેવી. આ રીતે તિર્યગ્દિક તથા નીચ ગોત્ર
અનુકૃષ્ટિ જાણવી. ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥

ટીકાર્થ:—સે કાલે=અનંતર સમયમાં સમ્યક્ત્વ પામ
સાતમી પૃથ્વીના નારક જીવને જે જઘન્યસ્થિતિખન્ધ હોય છે.
સ્થિતિખન્ધથી ઉર્ધ્વનો અનંતરસ્થિતિખન્ધ અનુકૃષ્ટિની અપેક્ષા
આવરણ તુલ્ય જાણવો. તે પણ ત્યાં સુધી કે ત્યાં સુધી અભવ્ય
પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિખન્ધ આવે. ત્યાં તિર્યગગતિની અનુકૃષ્ટિ
આ પ્રમાણે છે—

અનંતર સમયમાં સમ્યક્ત્વ પામનાર સપ્તમ નરકપૃથ્વીગિત

૧ અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિખન્ધ સુધીના સર્વ સ્થિતિખન્ધો
અનુકૃષ્ટિની અપેક્ષાએ આવરણ તુલ્ય છે અર્થાત્ તેટલાં સ્થિતિખન્ધોની
અનુકૃષ્ટિ આવરણ તુલ્ય છે. ધનિભાવ,

નારક ઉપના જઘન્યસ્થિતિબંધ તુલ્ય તિર્યગગતિનાં સ્થિતિ
સ્થાનમાં જે અનુભાગબંધાધ્યવસાયસ્થાનો છે, તેનો એક અસં-
ખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને ખીજાં પણ અનુભાગાધ્યવ-
સાયસ્થાનો દ્વિતીય સ્થિતિબંધ પ્રારંભે વર્તે છે, તથા દ્વિતીય
સ્થિતિબંધે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યા-
તમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને ખીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય-
સ્થાનો તૃતીય સ્થિતિબંધમાં વર્તે છે. એ રીતે પદ્યોપમાસંખ્યતમ
ભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં જઘન્યસ્થિતિસ્થાન
સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે.
તેથી ઉપરના સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિતીયસ્થિતિગતાનુભાગાધ્યવસાય-
સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે. તેથી પણ ઉપરના સ્થિતિ-
બંધમાં તૃતીય સ્થિતિસ્થાનગતાનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુ-
કૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે એ રીતે અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિ
બંધ સુધી કહેવું.

હવે અસાચ સમયા ઉ આજેઠા=તે અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્ય-
સ્થિતિબંધથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ સુધીની અનુકૃષ્ટિ અશાતાવેદ-
નીયવત્ કહેવી તે આ પ્રમાણે—

એ સ્થિતિઓમાંની અન્તિમસ્થિતિમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરની સ્થિતિમાં વર્તે છે, આ ઉપરની સ્થિતિમાં પણ જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરની સ્થિતિમાં વર્તે છે. એ પ્રમાણે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં જઘન્યાનુભાગળન્ધ પ્રાયોગ્ય અન્તિમસ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્તિને પામે છે, તેથી ઉપરના સ્થિતિસ્થાનમાં જઘન્યાનુભાગળન્ધ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનથી દ્વિતીયસ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્તિને પામે છે. એ રીતે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પર્યાન્ત કહેવું.

एसा तिरियगतिदुगे नीयागोए य णुकट्ठी એટલે આ પૂર્વોક્ત અનુકૃષ્ટિ તિર્યચદ્વિક અને નીચગોત્ર એ ૩ પ્રકૃતિને અંગે જાણવી. ત્યાં જે રીતે તિર્યચગતિની અનુકૃષ્ટિ કહી તે રીતેજ તિર્યચાનુપૂર્વાની અનુકૃષ્ટિ અને નીચગોત્રની અનુકૃષ્ટિ સ્વતઃ જાણી લેવી.

હવે ત્રસાદિચતુષ્કની અનુકૃષ્ટિ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૪ મી.

तस वायर पज्जत्तग, पत्ते (य) गाण परघाय तुल्ला उ
जा वहारसकोडा-कोडी हेट्टा य साएणं ॥ ६४ ॥

ગાથાર્થ:—ત્રસ, બાહર, પર્યાપ્ત, ને પ્રત્યેક, એ ૪ પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ પરાધાતવત્ ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમ નીચે બાકી રહે ત્યાં સુધી કહેવી, ને તેથી નીચેની સ્થિતિઓમાં શાતાવત્ અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

ટીકાર્થ:—ત્રસ, બાહર, પર્યાપ્ત, ને પ્રત્યેક નામકર્મની અનુ-

જઘન્યાનુગમના વિગતવાળી સ્થાવર નામકર્મની સ્થિતિયો જેઠું
સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિકાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી અનંત
નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં પૂર્વ સ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાય
સ્થાનોનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્તેને શેષ સર્વ અને બીજા
પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો વર્તે છે. તેથી પણ અનંતર નીચેના
સ્થિતિસ્થાનમાં પૂર્વ સ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોનો
એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્તેને શેષ સર્વ અને બીજા પણ અનુ
ભાગાધ્યવસાયસ્થાનો વર્તે છે. એ પ્રમાણે પર્યોપમના અસંખ્યા
તમા ભાગ પ્રમાણસ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં (અલભ્ય
પ્રાયોગ્ય) જઘન્યાનુભાગગન્ધ પ્રાયોગ્ય સ્થાવર નામકર્મની સ્થિ
તિયો પ્રમાણ સ્થાપન કરેલ સ્થિતિસ્થાનોમાંના પ્રથમ સ્થિતિ
સ્થાનમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત
થઈ. તેથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાન (સ્થાવર
સંખ્યાધિ) ગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત
થઈ. આ રીતીએ જઘન્યસ્થિતિસ્થાન સુધી કહેવું. એ પ્રમાણે
ગાદર, પર્યાપ્ત ને પ્રત્યેક નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ પણ કહેવી.

(હવે તિર્થંકર નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ તથા અનુભાગની
ત્રીજી મંદતા કહેવાય છે.)

મૂળ ગાથા ૬૫ મી.

તણુતુલ્લા તિથ્યયરે-અણુકહ્વી તિવ્વ મંદયા એત્તો
સંવવપગઈણ નેયા-જહંન્યાઈ અણંતગુણા ॥ ૬૫ ॥

ગાથાર્થઃ—તિર્થંકર નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ શરીરનામ
કર્મવત્ જાણવી. અને હવે ત્રીજી મંદતા કહેવાય છે, ત્યાં સર્વ પ્રકૃ
તિયોની જઘન્યાદિ સ્થિતિયોમાં અનન્તગુણ અનુભાગ હોય છે.

ટીકાર્થઃ—તિર્થંકર નામકર્મમાં અનુકૃષ્ટિની વિવક્ષા પૂર્વે

જેમ શરીર નામકર્મમાં કહી તેમ જાણવી. હવે અહિંથી આગળ અનુભાગની ત્રીજ મન્દતા કહેવાય છે.

ત્યાં સર્વ પ્રકૃતિઓની આપ આપણા જઘન્યાનુભાગબંધથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગબંધ સુધી પ્રત્યેક સ્થિતિબંધે સ્થિતિ બંધે અનન્તશુભ ત્રીજ મન્દતા અર્થાત્ અનુક્રમે અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો એ ભાવાર્થ છે. ત્યાં પણ અશુભ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય-સ્થિતિસ્થાનથી પ્રારંભીને અનુક્રમે ઉર્ધ્વમુખે અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો. અને શુભ પ્રકૃતિઓના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાનથી પ્રારંભીને અધોમુખે જઘન્યસ્થિતિ સુધી અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો. આ ત્રીજ મન્દત્વ સામાન્યપણે કહીને હવે વિશેષપણે કહે છે.

૪૫ ધાતિ પ્રકૃતિ, અશુભવર્ણાદિ ૯, ને ઉપધાત એ ૫૫ પ્રકૃતિઓની જઘન્ય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અદ્ય છે, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુભ છે, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુભ છે, એ રીતે યાવત્ નિવર્તન કંડક સુધી કહેવું. નિવર્તન કંડક એટલે જ્યાં જઘન્ય સ્થિતિગત અનુભાગાધ્યવસાયરચનાની અનુદૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય છે ત્યાં સુધીની મૂળથી પ્રારંભીને સર્વ સ્થિતિયો પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણની છે. (એ સ્થિતિઓનો સમુદાય તે નિવર્તન કંડક કહેવાય.)

ગાથાર્થ:—નિવર્તન કંડકથી એક નીચેની ને એક ઉપરની સ્થિતિમાં અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય અનુભાગ અનંતગુણપણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવો, અને અંતિમ નિવર્તન કંડકની સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણપણે નિરંતર (હેઠે ઉપર નહિ પણ અનંતરાનંતરપણે) કહેવો.

ટીકાર્થ:—તે નિવર્તન કંડકની અંતિમસ્થિતિના જઘન્યાનુભાગથી જઘન્ય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી નિવર્તન કંડકથી અનન્તર સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી જઘન્યાનન્તર દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાનનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી કંડકોત્તરવર્તિ દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિસ્થાનનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી કંડકોત્તરવર્તિ તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે એકેક સ્થિતિસ્થાન નીચેનું ને એકેક સ્થિતિસ્થાન ઉપરનું, તેમાં અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય અનુભાગ અનન્તગુણપણે ત્યાં સુધી કહેવો કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ થાય. અહિં અંતમાં કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી કહ્યા વિના રહ્યો છે. શેષ સર્વ અનુભાગ (સર્વ સ્થિતિઓનો અનુભાગ) કહ્યો છે. (હવે જેનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ કહેવાયો નથી તેવી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ કહે છે.) તેથી એટલે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિના જઘન્યાનુભાગથી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓમાંની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી અનન્તર સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી પણ ઉપરિતનસ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે એ પ્રમાણે નિરન્તરપણે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગથી અનંતગુણપણું યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવું એજ વાંત ગાથાથી કહે છે ચરમઙ્ગિણુકોસો=કંડક પ્રમાણ એટલે પદ્યોપમાસંખ્યતમ ભાગ પ્રમાણ અંતિમ સ્થિતિઓનો (ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ) નિરન્તર અનન્તગુણપણે કહેવો.

હવે શુભ પ્રકૃતિયોના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા કહેવાનો પ્ર-
સંગ છે. ત્યાં પ્રથમ પરાધાતનામકર્મની અધિક (અનંતશુભ
અનંતશુભ) રીતે તીવ્રમન્દતા કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—

પરાધાતની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાં જઘન્યપદે જઘન્યનુભાગ સર્વથી
અધ્ય છે, તેથી સમયોન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુભ
છે, તેથી દ્વિસમયોન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુભ છે.
એ રીતે પદ્યોપમા સંખ્યતમભાગપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત ધાય,
અર્થાત્ નિવર્તન કંડક વ્યતિક્રાન્ત ધાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુભ, તેથી નિવર્તન કંડક
નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ, તેથી સમયોન
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ, તેથી નિવર્તનકંડક
નીચેની દ્વિતિય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ છે એ રીતે ત્યાં
સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી પરાધાતની જઘન્યસ્થિતિનો જઘન્યાનુ-

અનુભાગ તેટલા પ્રમાણનોજ જાણવો, અને તેથી આગળની સ્થિતિ-
યોમાં જઘન્યાનુભાગ અનુક્રમે અનન્તગુણ અનન્તગુણ ત્યાં સુધી
કહેવો કે, જ્યાં સુધી કંડકના 'અસંખ્યાતલાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને
એક અસંખ્યાતમો ભાગ શેષ રહે (ત્યાં સુધી અનન્તગુણ કહેવો)
એજ વાત ગાથાથી કહે છે.

મૂળગાથા ૬૭ મી.

તાણનાણિ ત્તિ પરં-અસંખમાગાહિ કંડગેક્ષાણ
ઉક્કોસિયરા નેયા-જા તક્કંડગોવરિ સમત્તિ ॥ ૬૭ ॥

ગાથાર્થ:—“તે સર્વ અને અન્ય” એ ક્રમવાળી અનુકૃષ્ટિથી
આગળ એક કંડકના અસંખ્યાતલાગ વ્યતિક્રમે ત્યાં સુધી એકેક
સ્થિતિના અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અનુભાગ ત્યાં સુધી કહેવા
કે જ્યાં સુધી ઉપરના જઘન્યાનુભાગ કંડકની સમાપ્તિ થાય.

ટીકાર્થ:—“ તે સર્વ અને અન્ય ” એ ક્રમવાળી અનુકૃષ્ટિથી
આગળ કંડકના અસંખ્યાતલાગ વ્યતિક્રાન્ત થયા બાદ આગળ કંડક
પ્રમાણનો અને પ્રત્યેક સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અનુભાગ અનુ-
ક્રમે અનંતગુણ અનંતગુણ જાણવો. તાત્પર્ય એ છે કે—“ તે સર્વ અને
અન્ય ” એ ક્રમવાળી અનુકૃષ્ટિથી આગળ જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ
કહેવો. તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી કંડક માત્ર સ્થિતિયોના
અસંખ્યાતલાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને એક ભાગ શેષ રહે, ત્યાંથી
આગળ જે સ્થિતિથી “ તે સર્વ અને અન્ય ” અનુકૃષ્ટિ પ્રારંભાઈ
હતી, તે સ્થિતિથી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો સુધી ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ

૧ શ્રી પંચસંગ્રહમાં “ સંખ્યાતલાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી ”
એ અર્થ મૂળ તથા ટીકામાં પણ કહ્યો છે; ને અહિં કર્મપ્રકૃતિના મૂળ
તથા ટીકામાં સર્વત્ર “ અસંખ્યાતલાગ વ્યતિક્રમ કરવા ” કહેલું છે. માત્ર
એક સ્થાનેજ સંખ્યાતલાગનો અર્થ આવે છે એ વિશેષ છે.

તુલ્ય છે, એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં શતપૃથક્ત્વ સાગર પ્રમાણ
સ્થિતિયો વ્યતિકાન્ત થાય, ત્યાં સુધી પૂર્વ તુલ્ય જઘન્યાનુભાગ
કહેવો. તેથી નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી
પણ નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ પ્રમાણે ત્યાં
સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી કંડકના અસંખ્યાતભાગો વ્યતિકાન્ત
થાય ને એક ભાગ શેષ રહે. એક^૧ અસંખ્યાતમાભાગહીન કંડક
પ્રમાણની આ સ્થિતિયો સાકારોપયોગ નામવાળી છે. કારણ એ
સ્થિતિયોનો બંધ સાકારોપયોગે હોય છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી પણ દ્વિસમયોનં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં અનન્તગુણ
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ત્યાં સુધી કહેવો કે જ્યાં સુધી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો
વ્યતિકાન્ત થાય. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને
નિવર્ત્યા હતા તેથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ
છે. તેથી પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંખંધિ સ્થિતિયોથી
નીચેની કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોમાં ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનુક્રમે અનન્તગુણ
કહેવો. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તે
સ્થિતિસ્થાનથી નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો.
ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ
અનન્તગુણ અનુક્રમે કહેવો. એ રીતે એકેક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ
ને કંડક કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણપણે ત્યાં
સુધી કહેવો કે, જ્યાં સુધી જઘન્યાનુભાગ સંખંધિ એકેક સ્થિતિયો
પણ (“ તે સર્વ અને અન્ય ” એ અનુકૃષ્ટિથી આગળ) એક કંડક
પ્રમાણ થાય. ને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંખંધિ સ્થિતિયો શતપૃથક્ત્વ સાગર
પ્રમાણ થાય. ત્યાંથી^૨ આગળ એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્ત-

૧ ટીકામાં જો કે “ સંખ્યાતમાભાગહીન કંડક પ્રમાણ ” એ પણ
છે પણ તે પંચ સંગ્રહને અનુસારે સંભવે, અને અહિં કર્મપ્રકૃતિના વધુ
પાકને અનુસારે તો અસંખ્યાતમાભાગહીનનો અર્થ. જોઈએ માટે ભાષા
તરમાં અસંખ્યાતભાગહીન કહેલ છે.

૨ જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે ત્યાંથી નીચેની

શુદ્ધ, તેથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ નીચેની એક સ્થિતિને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે, તેથી 'પૂર્વોક્ત સ્થિતિથી નીચેની સ્થિતિનો જથ્થાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે, તેથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે. એ રીતે એકનો જથ્થાનુભાગ અને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતાં યાવત્ જથ્થાન્ય સ્થિતિ સુધી જવું. અહિં અન્તમાં કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેવો બાકી રહ્યો છે. ને શેષ સર્વ સ્થિતિ-યોના બન્ને અનુભાગ કહેવાઈ ગયા છે. તેથી તે અન્તિમ કંડકમાં પણ નીચે નીચેની સ્થિતિયોના અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ અનન્તશુદ્ધ થણે યાવત્ જથ્થાન્ય સ્થિતિ સુધી કહેવા.

પૂર્વોક્ત શાતાની તીવ્ર મન્દતાને અનુસારે, મધ્યધિક-દેવધિક-પ'ચે'ત્રિય-સમચતુરસ-વજ્રપ'લનાશય-સુખગતિ-સ્થિરકંક-ને ઉ-ચ્ચગતિ એ ૧૫ પ્રકૃતિયોની અનુભાગની તીવ્રમન્દતા પણ કહેવી.

હવે અશાતાના અનુભાગની તીવ્રમન્દતા કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—

અશાતાની જથ્થાન્ય સ્થિતિમાં જથ્થાનુભાગ સર્વથી અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો જથ્થાનુભાગ પૂર્વ સ્થિતિના અનુભાગ પુર્ય છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો અનુભાગ પણ પૂર્વાનુભાગ પુર્ય છે. એ પ્રમાણે શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિયો સુધી કહેવું. તેથી ઉપરની સ્થિતિનો જથ્થાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે, તેથી પણ ઉપરની સ્થિતિનો જથ્થાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે, તેથી પણ ઉપરની સ્થિતિનો જથ્થાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે. એ પ્રમાણે એ કંડકના અસંખ્યાત-લાગ વ્યતિહાન્ત ધાય. ને એક ભાગ બાકી રહે ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જથ્થાન્ય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે. તેથી તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુદ્ધ છે.

ધાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો
 કાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ
 કહીને નિવર્ત્યા છે તેની ઉપરના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનં-
 તગુણ છે. તેથી પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત કંડક દ્વિકની ઉપર કંડક પ્રમાણ
 સ્થિતિઓનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનુક્રમે અનન્તગુણ કહેવો. એ રીતે
 એકેક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અને કંડક કંડક પ્રમાણ સ્થિતિ-
 યોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણપણે ત્યાં સુધી કહેવો કે, આ
 સુધી જઘન્યાનુભાગ સંગધિ એક સ્થિતિનું પણ “તે સર્વ એ
 અન્ય” એ અનુકૃષ્ટિથી આગળનું કંડક પરિપૂર્ણ થાય. અહિં
 ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંગધિ સ્થિતિયો શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ કહે
 વાઈ છે. તેથી ઉપરની એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુ-
 કહેવો, તેથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમની ઉપરિતન સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ
 નુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી પણ ઉપરની (શતપૃથક્ત્વ સાગરથી ઉ-
 રની) દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ રીતે એક
 જઘન્યાનુભાગ ને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ એ બન્નેને અનન્તગુ-
 ણે કહેતાં કહેતાં ત્યાં સુધી જવું કે જ્યાં સુધી અશાતાવેદનીય
 ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે. અહિં અંતે કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ
 ધાનુભાગ કહેવો બાકી રહ્યો છે. ને શેષ સર્વ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટા-
 ભાગ કહેવાઈ ગયો છે. તેથી અન્ત્ય કંડકની સર્વ સ્થિતિયોમાં આ
 ક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ અનંતગુણપણે યાવત ઉત્કૃષ્ટસ્થિ-
 સુધી કહેવો.

આ અશાતાવેદનીયના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતાને અનુક્ર-
 મેન નરકદ્વિક-ગતિચતુષ્ક-અન્તિમસંઘયણપચક-અતિમસંસ્થ-
 પચક-કુખગતિ-સ્થાવરદશક એ ૨૭ પ્રકૃતિયોના અનુભાગની ત
 મન્દતા પણ કહેવી.

હવે તિર્થચગતિના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા કહે છે.

સાતમી પૃથિવગત નારકજીવનાં સર્વ જઘન્ય સ્થિતિસ્થાનનો

જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ રીતે નિવર્તન કંડક વ્યતિક્રાન્ત ધાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જઘન્ય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી નિવર્તન કંડકથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીયસ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી કંડકોત્તરવર્તિ દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી અલ્પ્ય પ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ બંધથી નીચે અન્તિમસ્થિતિ આવે. અહિં અલ્પ્ય પ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ બંધની નીચે એક કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી સુધી કહેવાયા નથી. શેષ સર્વ સ્થિતિયોના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેવાઈ ગયા છે. તેથી અલ્પ્ય પ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વની પ્રથમ સ્થિતિગત અનુભાગ તુલ્ય છે. તેથી તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વાનુભાગ તુલ્ય છે. એ રીતે શતપૃથકત્વભાગરોપન પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત ધાય ત્યાં સુધી કહેવું. એ સ્થિતિયોને પૂર્વ પુરોએ “ પરાવર્તમાન જઘન્યાનુબંધ પ્રાયોજ્ય ” એ નામે કહેલી છે. એ સ્થિતિયોથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, એ રીતે યાવત નિવર્તન કંડકના અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રાન્ત ધાય ને એક ભાગ અવશેષ રહે ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તેથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ કહેવો. તેથી દ્વિતીય સ્થાને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ. તેથી તૃતીય સ્થિતિ સ્થાને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ. એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી અલ્પ્ય પ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ બંધથી નીચેની અન્તિમસ્થિતિ આવે. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તેને

ઉપરની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી અલવ્યપ્રાયોઞ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી પણ દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અતન્તગુણ છે, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ રીતે યાવત્ કંઈક પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જે સ્થિતિ સ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે, તેની ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અતન્તગુણ કહેવો, તેથી અલવ્યપ્રાયોઞ્ય જઘન્યાનુભાગબન્ધ સંબંધી કંડકથી ઉપર પુનઃ પણ કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનુક્રમે અનન્તગુણ કહેવો. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અને કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતા કહેતા ત્યાં સુધી જવું કે કે જ્યાં સુધી અલવ્ય પ્રાયોઞ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધી અન્ત્યસ્થિતિ આવે. તેથી જે સ્થિતિ સ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે. તેથી ઉપરની સ્થિતિને જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો, તેથી અલવ્યપ્રાયોઞ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ સ્થિતિયોથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો. તેથી ઉપર એટલે પૂર્વોક્ત જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ સ્થિતિયોથી ઉપરની દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટાનુભાગથી ઉપરની સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્ય ને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગને અનન્તગુણપણે કહેતા કહેતા ત્યાં સુધી જવું કે, જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ આવે. અન્ત્યની કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી કંઈ નથી, શેષ સર્વનો કહ્યો છે, તેથી અન્તની કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોમ અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણપણે યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવો. એ પ્રમાણે તિયગાનુપૂર્વી અને નીચ ગોત્રના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા પણ જાણવી.

હવે ત્રસનામન અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા કહેવાય છે,

ત્રસ નામકર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ સર્વધી અસ્થ
 છે, તેથી એકસમયેન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે.
 તેથી પણ દ્વિસમયેન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે.
 એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં જઘન્યાનુભાગની અનંતગુણતા ત્યાં
 સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય.
 તેથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ છે, તેથી કંડક
 નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે, તેથી સમ-
 યેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ છે. તેથી કંડક
 નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે, તેથી દ્વિસમ-
 યેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે
 યાવત્ અહાર કોઠાકોટી સાગરોપમની ઉપરની સ્થિતિ આવે ત્યાં સુધી
 કહેવું. (અર્થાત્ સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાનધી નીચે એ કોઠાકોટી સાગરોપમ
 સુધી ઉતરીને કહેવું) અહિં અહાર કોઠાકોટી સાગરોપમધી ઉપરની
 કંડક પ્રમાણુસ્થિતિયેનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી સુધી કલ્પા નધી (તે આગળ
 કહેવાયો.) ને શેષ સર્વનો કહેવો છે. તેથી અહાર કોઠાકોટી સાગરોપમ
 ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ કહેવો. તેથી સમયેન ઉત્કૃષ્ટ
 સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વ સ્થિત્યનુભાગ તુલ્ય છે. તેથી દ્વિસમયેન
 ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો પણ જઘન્યાનુભાગ પૂર્વ તુલ્ય છે. એ પ્રમાણે
 નીચે નીચે ઉતરતાં ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી અલભ્ય પ્રાપ્તિ
 લાભ સ્થિતિભંધ આવે. તેથી નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ
 ભાગ અનંતગુણ. તેથી પણ નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ
 અનંતગુણ એ રીતે કંડકના અનંતગુણભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને
 એક ભાગ અવરોધ રહે ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી અહાર કોઠાકોટી
 ઉપર (પૂર્વે એ કોઠાકોટી સાગરોપમ કહેવાને બાકી રહેલો)
 કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિરેગાંધી અલભ્ય સ્થિતિને (અહીં કંડકપ્રમાણુ
 સર્વોપરિતન સ્થિતિને.) ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ. તેથી દ્વિસમયેન
 સ્થિતિ ને એ અહાર અનંતગુણ. તેથી પણ દ્વિસમયેન સ્થિતિ
 ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં ત્યાં

કહેવું કે જ્યાં સુધી કંડકપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિકાન્ત થાય અર્થાત્ અક્ષર કોડાકોડી ઉપર અનન્તર સ્થિતિયો (કંડકપ્રમાણ) વ્યતીત થાય. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવત્યાં છે તે સ્થિતિથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે. તેથી પુનઃ પણ અક્ષર કોડાકોડી સાગરોપમ સંખ્યાંધિ અન્ત્ય સ્થિતિથી પ્રારંભીને (અર્થાત્તરે ઉપરના જે કોડા કોડા સાગરોપમથી) નીચે કંડકપ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ કહેવો. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવત્યાં છે તેની નીચેના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે. તેથી પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત કંડકથી નીચે કંડકપ્રમાણ સ્થિતિયોનો અનુક્રમે નીચે ઉતરતાં ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ ને કંડકપ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતાં કહેતાં ત્યાં સુધી જવું કે જ્યાં સુધી અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગ સંખ્યાંધિ જઘન્ય સ્થિતિ આવે. તેથી જે સ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવત્યાં છે તેની નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ, તેથી અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગ સંખ્યાંધિ જઘન્ય સ્થિતિથી નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી પૂર્વોક્ત જઘન્યાનુભાગ નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ, તેથી અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગ સંખ્યાંધિ સ્થિતિથી નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ ને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતા કહેતા નીચે ત્યાં સુધી ઉતરવું કે જ્યાં સુધી જઘન્ય સ્થિતિ આવે. અહિં કંડકપ્રમાણ સ્થિતિયોના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેવા હજી બાકી રહ્યા છે. ને શેષ સર્વે કહ્યા છે. તેથી તે કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોમાં પણ અનુક્રમે નીચે નીચે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગની અનંતગુણતા (નિરંતરપણે) યાવત્ જઘન્ય સ્થિતિ સુધી કહેવી.

એ પ્રમાણે બાહર-પર્યાસ ને પ્રત્યેક એ ૩ નામકર્મના અનુ

લાગની તીવ્રમન્દતા કહેવી (વિશેષતઃ અનુકૃષ્ટિ અને તીવ્રમન્દતા
 ૧અંક સ્થાપનાથી જાણવી.)

તથા એ શુભાશુભ પ્રકૃતિયોના અનુભાગોમાં આદિ અનાદિ પ્રરૂ-
 પણા-સવામિત્વ-ઘાતિઅઘાતિપણ-સ્થાનસંજ્ઞા-શુભાશુભ પ્રરૂપણા-
 (મન્યવપ્રરૂપણા-વિપાકપ્રરૂપણા) જેમ શતકઅન્થે કહી છે, તેમ જાણવી.

ઇતિ અનુભાગબન્ધ પ્રરૂપણા.

અચના.

ની અનુકૃષ્ટિ કહેવાને માટે સ્થાપેલા પ થી ૩૦ સુધીના આંકડાઓ-
માંજ ૪૬ અપ૦ શુભની અનુકૃષ્ટિ ઉલટી રીતે એટલે ૩૦ થી
પ્રારંભીને કહેલ છે ઇત્યાદિ.

તથા અનુકૃષ્ટિથી પણ તીવ્રમન્દતામાં અંકો ઘણા સ્થાપેલા
છે, તેનું કારણ પણ એજ છે કે અનુકૃષ્ટિ થોડા આંકડાથી સમજાવી
શકાય છે, પરંતુ તીવ્રમન્દતા સમજાવવામાં ઘણા અંકોની જરૂર છે,
માટે ઘણા અંકો સ્થાપ્યા છે, અને એથી અનુકૃષ્ટિ અને તીવ્રમન્દતાનું
પરસ્પર સંમેલન કરી શકાશે નહિ, માત્ર તે અંકો તીવ્રમન્દતાની
પદ્ધતિજ દર્શાવનાર છે એમ જાણવું. તથા બીજી કેટલીએક સંજ્ઞાઓ
અંક સ્થાપનામાં રાખેલી છે તેની સમજ આ પ્રમાણે છે.

 જે અંક ઉપર એવો આકાર હોય તે અંકથી અનુ-
કૃષ્ટિ કહેવાનો પ્રારંભ કરવો.

ની અનુ૦ સ૦=ની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ.

માં જે અનુ૦=એ અંકમાં જે અનુભાગ ખંધાધ્યવસાયસ્થાનો.
(તીવ્ર મન્દતા સંબંધે અનુ૦=અનુભાગ.)

પરસ્પરાકાન્ત=જે સ્થિતિયોની સામેની સ્થિતિયો સીમા પ્રમાણ
કહેવાને માટે સ્થાપેલી હોય તે બન્ને સ્થિતિયો પર-
સ્પરાકાન્ત માત્ર કહેવાય. જેમ કે સાતાની ૪૦ થી
૨૦ સામેની અશાતાની ૪૦ થી ૨૦ સુધીની સ્થિ-
તિયો સીમા પ્રમાણ દર્શાવવાને સ્થાપેલી છે. (આ
આકાન્ત રીતી પંચસંયુક્તમાં સ્પષ્ટ છે.)

આકાન્ત પ્રરૂપણા=સ્થાપેલી વિવક્ષિત સ્થિતિની પ્રરૂપણા કરીને
તુર્તજ તેની સામેની સ્થિતિમાં પ્રરૂપણા કરવી
(પરંતુ નિરંતરપણે અધોઽધઃ પ્રરૂપણા કરવાની
ન હોય) પુનઃ પૃષ્ઠ સ્થિતિની પ્રરૂપણા કરવી પુનઃ
સામેની સ્થિતિની પ્રરૂપણા કરવી એ પ્રમાણે જે
સામાસામી પ્રરૂપણા તે આકાન્ત પ્રરૂપણા.

अथावादि ३८ पा० श्रुतमं श्रुतिदि.

(आसा०-२५।०।०-नं० २-इंग्लिश ए-अनाद सं०५।०
सं०५० १०-इंग्लिश-२८)

अनुसूची		अनुसूची	
अनुसूची	अनुसूची	अनुसूची	अनुसूची
१	२	३	४
५	६	७	८
९	१०	११	१२
१३	१४	१५	१६
१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४
२५	२६	२७	२८
२९	३०	३१	३२
३३	३४	३५	३६
३७	३८	३९	४०
४१	४२	४३	४४
४५	४६	४७	४८
४९	५०	५१	५२
५३	५४	५५	५६
५७	५८	५९	६०
६१	६२	६३	६४
६५	६६	६७	६८
६९	७०	७१	७२
७३	७४	७५	७६
७७	७८	७९	८०
८१	८२	८३	८४
८५	८६	८७	८८
८९	९०	९१	९२
९३	९४	९५	९६
९७	९८	९९	१००

૪૦ ની અનુ. સં.	પ્ર.અ.સં.બા.	૪૦	તદેક દેશ ને અન્ય
૪૧	"	૪૧	"
૪૨	"	૪૨	"
૪૩	"	૪૩	"
૪૪	"	૪૪	"
૪૫	"	૪૫	"
૪૬	"	૪૬	"
૪૭	"	૪૭	"
૪૮	"	૪૮	"
૪૯	"	૪૯	"
૫૦	"	૫૦	"

ત્રસચતુષ્કની અનુક્રુષ્ટિ.

૬૦ ની અનુ. સં.	પ્ર.અ.સં.બા.	૬૦	માં જે અનુભા. સ્થાનો તેથી
૫૬	"	૫૬	માં તદેકદેશ ને અન્ય
૫૮	"	૫૮	"
૫૭	"	૫૭	"
૫૬	"	૫૬	"
૫૫	"	૫૫	"
૫૪	"	૫૪	"
૫૩	"	૫૩	"
૫૨	"	૫૨	"
૫૧	"	૫૧	"
૫૦	"	૫૦	"
૪૯	"	૪૯	"
૪૮	"	૪૮	"
૪૭	"	૪૭	"
૪૬	"	૪૬	"
૪૫	"	૪૫	"
૪૪	"	૪૪	"
૪૩	"	૪૩	"
૪૨	"	૪૨	"
૪૧	"	૪૧	"
૪૦	"	૪૦	"

માર્ગદર્શક ૨

(૫૦ અસં. બા. નુ.)

(નીચેથી મળતાં ૧૮ દે. ૬૦ ની અનુ. સં.)

ત્રસ ચતુષ્કનો અનુક્રુષ્ટિ:

અગાળ પ્રાં ૪૮૦ સ્થિતિ ૪૦

૨૦ ની અનુસંધાન
 ૧૬ " "
 ૧૮ " "
 ૧૭ " "
 ૧૬ " "
 ૧૫ " "
 ૧૮ " "

પ્રમાણ સ્થિતિ સ્થાનો.

અભિવ્યક્તિ ૪૮૦ અનુસંધાન પ્રમાણ સ્થાનો સ્થિતિ

૩૬	તે સર્વ અને અન્ય
૩૮	"
૩૭	"
૩૬	"
૩૫	"
૩૪	"
૩૩	"
૩૨	"
૩૧	"
૩૦	"
૨૯	"
૨૮	"
૨૭	"
૨૬	"
૨૫	"
૨૪	"
૨૩	"
૨૨	"
૨૧	"
૨૦	"
૧૯	તે સર્વ અને અન્ય
૧૮	"
૧૭	"
૧૬	"
૧૫	"
૧૪	"
૧૩	"
૧૨	"
૧૧	"
૧૦	"

અગાળ પ્રાં ૪૮૦ સ્થિતિ ૪૦
 ૧૦ ની અનુસંધાન
 ૧૬ " "
 ૧૮ " "
 ૧૭ " "
 ૧૬ " "
 ૧૫ " "
 ૧૮ " "

૬૬ અપરાં અશુભ પ્રકૃતિયો ના અનુભાગની તીવ્ર મંદતાની સ્થાપના
(૪૫ ધાતિની-અશુભવર્ણાદિ ૯-ઉપધાત=૫૫) .

આ	રેખાઓ	પરસ્પર આકાન્ત પ્રરૂપણા દર્શક
છે	તે આ પ્રમાણે—૧૪ ના ૪૦ અનુભાગથી	
૧૦નો	ઉં અનુભાગ અનંતગુણ, ૧૦ ના ઉં	
અનું	થી ૧૫નો ૪૦અનું અનંંગુણ, ૧૫ના	
૪૦ અનું	થી ૧૨નો ઉં અનું અનંં ગુણ.	
એ	પ્રમાણે પુનઃ ૧૨થી ૧૬ । ૧૬ થી ૧૨ ।	
૧૨થી ૧૭ । ૧૭ થી ૧૩ । ને ૧૩ થી ૧૮		
નો અનુભાગ અનુક્રમે આકાન્ત પ્રરૂપણાએ		
કરેલો.		

૧૦	નો ૪૦ અનુભાગઅનંતગું (૯થી) તેથી		
૧૧	નો ૪૦ અનું " તેથી		
૧૨	નો ૪૦ અનું " "		
૧૩	" "		
૧૪	" "	"—૧૦ નો ઉં અનું અનંતગું તેથી	
૧૫	" "	"—૧૧	" "
૧૬	" "	"—૧૨	" "
૧૭	" "	"—૧૩	" "
૧૮	" "	"—૧૪	" "
૧૯	" "	"—૧૫	" "
૨૦	" "	"—૧૬	" "
૨૧	" "	"—૧૭	" "
૨૨	" "	"—૧૮	" "
૨૩	" "	"—૧૯	" "
૨૪	" "	"—૨૦	" "
૨૫	" "	"—૨૧	" "
૨૬	" "	"—૨૨	" "
૨૭	" "	"—૨૩	" "
૨૮	" "	"—૨૪	" "
૨૯	" "	"—૨૫	" "
૩૦	" "	"—૨૬	" "
		"—૨૭	" "
		"—૨૮	" "
		"—૨૯	" "
		"—૩૦	" "

पराधातादि ४६ अप० शुभ प्रकृतियोना अनु० नी

तीव्रमन्दता स्थापना.

નિવર્તન ક્રમ	૩૦ નો જાન અનુભાવ અલ્પ તેથી			
	૨૯ નો જાન અનુભવ અનંતગુણ			
	૨૮	"	"	
	૨૭	"	"	
	૨૬	"	"	૩૦ નો ઉં અનુભાવ અનંત તેથી
	૨૫	"	"	૨૯
	૨૪	"	"	૨૮
	૨૩	"	"	૨૭
	૨૨	"	"	૨૬
	૨૧	"	"	૨૫
	૨૦	"	"	૨૪
	૧૯	"	"	૨૩
	૧૮	"	"	૨૨
	૧૭	"	"	૨૧
	૧૬	"	"	૨૦
	૧૫	"	"	૧૯
૧૪	"	"	૧૮	
૧૩	"	"	૧૭	
૧૨	"	"	૧૬	
૧૧	"	"	૧૫	
૧૦	"	"	૧૪	
			૧૩	
			૧૨	
			૧૧	
			૧૦	

૬૫	"	"	"
૬૪	"	"	"
૬૩	"	"	"
૬૨	"	"	"
૬૧	"	"	"
૬૦	"	"	"

૫૮	આકારપદોમીસ્થિતયા	જો	જવં	અનું	અનંતગુણ
૫૮			"		"
૫૭			"		"
૫૬			"		"
૫૫			"		"
૫૪			"		"
૫૩			"		"
૫૨	}	અવશિષ્ટ કંડક સંખ્યેય	લાગ*		
૫૧					
૫૦					

૯૯	નો	ઉં	અનું	અનંતં
૯૮	"	"	"	"
૯૭	"	"	"	"
૯૬	"	"	"	"
૯૫	"	"	"	"
૯૪	"	"	"	"
૯૩	"	"	"	"
૯૨	"	"	"	"
૯૧	"	"	"	"
૯૦	"	"	"	"

૫૨	નો	જવં	અનું	અનંતં
----	----	-----	------	-------

૯૯	નો	ઉં	અનું	અનંતં
૯૮	"	"	"	"
૯૭	"	"	"	"
૯૬	"	"	"	"
૯૫	"	"	"	"
૯૪	"	"	"	"
૯૩	"	"	"	"
૯૨	"	"	"	"
૯૧	"	"	"	"
૯૦	"	"	"	"

અહિંથી ૧૦-૧૦ સ્થિતિયોના અંડને કંડક કંડક.

પ્રમાણ સ્થિતિયો નાણવી.

* " કંડકસ્યા સંખ્યેયા ભાગા ગતા ભવન્તિ ઇકોઽવશિષ્યતે " એ પાઠને અનુસારે અવશિષ્ટ ભાગ અસંખ્યાતયો ભાગ સંભવે છે, અને " ઇતાઽસ્થિતયઃ સંખ્યેયમાગદ્વીનકંડકમાત્રાઃ સાકારોપયોગસંજ્ઞાઃ " એ પાઠને અનુસારે સંખ્યાતયો ભાગ સંભવે છે (તત્ત્વં તદ્વિદ્મ્યં).

૪૯ નો ૧૦ અનુ ૦ અનં ૦ તેથી ૫૯ નો ૭૦ અનુ ૦ અનં ૦

૪૮	"	"	— ૫૮	"	"
૪૭	"	"	— ૫૭	"	"
૪૬	"	"	— ૫૬	"	"
૪૫	"	"	— ૫૫	"	"
૪૪	"	"	— ૫૪	"	"
૪૩	"	"	— ૫૩	"	"
૪૨	"	"	— ૫૨	"	"
૪૧	"	"	— ૫૧	"	"
૪૦	"	"	— ૫૦	"	"
૩૯	"	"	— ૪૯	"	"
૩૮	"	"	— ૪૮	"	"
૩૭	"	"	— ૪૭	"	"
૩૬	"	"	— ૪૬	"	"
૩૫	"	"	— ૪૫	"	"
૩૪	"	"	— ૪૪	"	"
૩૩	"	"	— ૪૩	"	"
૩૨	"	"	— ૪૨	"	"
૩૧	"	"	— ૪૧	"	"
૩૦	"	"	— ૪૦	"	"

૩૯	"	"
૩૮	"	"
૩૭	"	"
૩૬	"	"
૩૫	"	"
૩૪	"	"
૩૩	"	"
૩૨	"	"
૩૧	"	"
૩૦	"	"

૩૯	"	"
૪૦	"	"
૪૧	"	"
૪૨	"	"
૪૩	"	"
૪૪	"	"
૪૫	"	"
૪૬	"	"
૪૭	"	"
૪૮	"	"
૪૯	"	"
૫૦	"	"
૫૧	"	"
૫૨	"	"
૫૩	"	"
૫૪	"	"
૫૫	"	"
૫૬	"	"
૫૭	"	"
૫૮	}	કંડકાવશિષ્ટ વિભાગ: પસ્યોં અસં ભાં
૫૯		
૬૦		

૧૧ નો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનંતગુણ

૧૨	"	"
૧૩	"	"
૧૪	"	"
૧૫	"	"
૧૬	"	"
૧૭	"	"
૧૮	"	"
૧૯	"	"
૨૦	"	"

૫૮ નો જગત્ત્વ અનુભાગ અનંતગુણ

ફ૨ નો બધો અનુ અનંતો તેથી—૫૧ નો ઉં અનુ અનંતો

ફ૨	”	”———૫૨
ફ૩	”	”———૫૩
ફ૪	”	”———૫૪
૫૬	”	”———૫૫
ફ૬	”	”———૫૬
ફ૭	”	”———૫૭
ફ૮	”	”———૫૮
ફ૯	”	”———૫૯
૭૦	”	”———૬૦
૭૧	”	”———૬૧
૭૨	”	”———૬૨
૭૩	”	”———૬૩
૭૪	”	”———૬૪
૭૫	”	”———૬૫
૭૬	”	”———૬૬
૭૭	”	”———૬૭
૭૮	”	”———૬૮
૭૯	”	”———૬૯
૮૦	”	”———૭૦

૭૧

૭૨

૭૩

૭૪

૭૫

૭૬

૭૭

૭૮

૭૯

૮૦

૭૯ નો ઉં અનં

૭૮ "

૭૭ "

૭૬ "

૭૫ "

૭૪ "

૭૩ "

૭૨ "

૭૧ "

૭૦ "

૪૨ નો જાં અનં

૬૬ નો ઉં અનં

૬૮ "

૬૭ "

૬૬ "

૬૫ "

૬૪ "

૬૩ "

૬૨ "

૬૧ "

૬૦ "

૪૧ નો જાં અનં

૫૬ "

૫૮ "

૫૭ "

૫૬ "

૫૫ "

૫૪ "

૫૩ "

૫૨ "

૫૧ "

૫૦ "

૪૦ નો જાં અનં

૪૬ નો ઉં અનં તેથી ૩૬ નો જાં અનં

૪૮ " ૩૮ "

૪૭ " ૩૭ "

૪૬ " ૩૬ "

૪૫ " ૩૫ "

૪૪ " ૩૪ "

૪૩ " ૩૩ "

૪૨ " ૩૨ "

૪૧ " ૩૧ "

૪૦ " ૩૦ "

૩૯ " ૨૯ "

૩૮ " ૨૮ "

૩૭ " ૨૭ "

૩૬ " ૨૬ "

૩૫ " ૨૫ "

૩૪ " ૨૪ "

૩૩ " ૨૩ "

૩૨ " ૨૨ "

૩૧ " ૨૧ "

૩૦ " ૨૦ "

२१	१२	११	११
२२	१३	११	११
२३	१४	११	११
२४	१५	११	११
२५	१६	११	११
२६	१७	११	११
२७	१८	११	११
२८	१९	११	११
२९	२०	११	११
३०	२१	११	११
३१	२२	११	११
३२	२३	११	११
३३	२४	११	११
३४	२५	११	११
३५	२६	११	११
३६	२७	११	११
३७	२८	११	११
३८	२९	११	११
३९	३०	११	११

पञ्चमः अङ्कः

੪੧	ਗੋ ਚੰਦਰਾਨੁ ਹੁਕਮ
੪੨	"
੪੩	"
੪੪	"
੪੫	"
੪੬	"
੪੭	"
੪੮	"
੪੯	"
੫੦	"
੫੧	"
੫੨	"
੫੩	"
੫੪	"
੫੫	"
੫੬	"
੫੭	"
੫੮	"
੫੯	"
੬੦	"
੬੧	"
੬੨	"
੬੩	"
੬੪	"
੬੫	"
੬੬	"
੬੭	"
੬੮ } ਆਖਿਓ	
੬੯ }	
੭੦ }	

૭૯ નો ૭૦ અનં

૭૮ "

૭૭ "

૭૬ "

૭૫ "

૭૪ "

૭૩ "

૭૨ "

૭૧ "

૭૦ "

૪૨ નો ૪૦ અનં

૬૯ નો ૭૦ અનં

૬૮ "

૬૭ "

૬૬ "

૬૫ "

૬૪ "

૬૩ "

૬૨ "

૬૧ "

૬૦ "

૪૧ નો ૪૦ અનં

૫૯ "

૫૮ "

૫૭ "

૫૬ "

૫૫ "

૫૪ "

૫૩ "

૫૨ "

૫૧ "

૫૦ "

૪૦ નો ૪૦ અનં

૪૯ નો ૭૦ અનં તેથી ૩૯ નો ૪૦ અનં

૪૮ " ૩૮ "

૪૭ " ૩૭ "

૪૬ " ૩૬ "

૪૫ " ૩૫ "

૪૪ " ૩૪ "

૪૩ " ૩૩ "

૪૨ " ૩૨ "

૪૧ " ૩૧ "

૪૦ " ૩૦ "

૩૯ "

૩૮ "

૩૭ "

૩૬ "

૩૫ "

૩૪ "

૩૩ "

૩૨ "

૩૧ "

૩૦ "

૩૧ નો	ઉં અનં
૩૨	"
૩૩	"
૩૪	"
૩૫	"
૩૬	"
૩૭	"
૩૮	"
૩૯	"
૪૦	"

૬૮ નો જાં અનં

૪૧ નો	ઉં અનં
૪૨	"
૪૩	"
૪૪	"
૪૫	"
૪૬	"
૪૭	"
૪૮	"
૪૯	"
૫૦	"

૬૯ નો જાં અનં

૫૧ નો	ઉં અનં
૫૨	"
૫૩	"
૫૪	"
૫૫	"
૫૬	"
૫૭	"
૫૮	"
૫૯	"
૬૦	"

૭૦ નો જાં અનં

૬૧ નો	ઉં અનં	૭૧ નો	જાં અનં
૬૨	"	૭૨	"
૬૩	"	૭૩	"
૬૪	"	૭૪	"
૬૫	"	૭૫	"
૬૬	"	૭૬	"
૬૭	"	૭૭	"
૬૮	"	૭૮	"
૬૯	"	૭૯	"
૭૦	"	૮૦	"

(અનુક્રિષ્ટિ તથા તીવ્રમન્દતા સંબંધિ)

સૂચના.

આગળ આગળના જે સ્થિતિ સ્થાનમાં અનુભાગ તુલ્ય વા અનંતગુણ કહેણો છે, તે ઉપરના અનંતર અંકરૂપ સ્થિતિસ્થાનની અપેક્ષાએ જાણવો.

તથા અંક સમુદાયમાં નાના મોટા વિભાગો બોધને યોડી વા ઘણી સ્થિતિયોને નિર્ણય ન કરવો. કારણ કે કોઈક સ્થાને ઘણા અંકો નહિં વધી જવાના લયથી ઘણી સ્થિતિયોને માટે પણ યોગ્ય અંક અપેક્ષા છે.

તેથી અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયનાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. તે કેવી રીતે સમજાય ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયનાં સ્થિતિસ્થાનો પદ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ છે. ને પૂર્વોક્ત એકેન્દ્રિય સંખ્યાધિ સ્થિતિસ્થાનો તો પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ (અલ્પમાત્ર) હોવાથી તે પાશ્ચાત્યસ્થાનોથી પણ આ દ્વીન્દ્રિય સંખ્યાધી સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ થાય છે.

તેથી પણ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ચતુર પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ અસંખ્યાધિ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ અસંખ્યાધિ પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ સંખ્યાધિ પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ એ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિયરે ચ=બાદશદિ અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્તનાં સ્થિતિસ્થાનો અનુક્રમે સંખ્યાતગુણ કહેવાં. પરંતુ એકેન્દ્રિયનાં સ્થિતિસ્થાનો કહીને અનંતર દ્વીન્દ્રિયના અપર્યાપ્તરૂપ પ્રથમ ભેદમાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં. ને તેજ વાત પૂર્વે યુક્તિપૂર્વક કહેલી છે.

તથા સંકલેસા ચ સદ્વત્થ=સર્વ જીવભેદોમાં સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં. દ્વીન્દ્રિયના અપર્યાપ્તરૂપ પ્રથમ ભેદમાંજ સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં તે વાત તો દૂર રહી પરંતુ અહિં તો સર્વભેદે સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં. એ ગાથેક્ત ચ=ચ કરને બાવાર્થ છે. તે સંકલેશસ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ આ પ્રમાણે—

સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તનાં સંકલેશસ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, તેથી બાદશઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ તેથી બાદશઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી દ્વીન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી દ્વીન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી અપર્યાપ્ત ત્રી. ૫૦ ત્રી. ૫૦, અપર્યાપ્ત ચતુ. ૫૦ ચતુ. ૫૦, અપર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત પં. ૫૦, ૫૦

અસંખ્યં, અપં સંજિ પં, પર્યાં સં પંથેં નાં સંકલેશ
સ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કહેવાં.

સર્વજ્ઞલેહોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ સંકલેશસ્થાનો છે તે
કેવી રીતે સમજાય ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે-અહિં
સં અપંના જઘન્યસ્થિતિગત્યે જે સંકલેશસ્થાનો છે, તેથી એક
સમયાધિક જઘન્યસ્થિતિગત્યમાં વિશેષાધિક સંકલેશસ્થાનો છે. તેથી
પણ દ્વિસમયાધિક જઘન્યસ્થિતિગત્યે વિશેષાધિક છે. એ રીતે
યાવત્ સૂં અપંની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિપર્યંત વિશેષ વિશેષાધિક સંકલેશ-
સ્થાનો છે. ને તે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગત્યસંજિ સંકલેશસ્થાનો તે જઘન્ય
સ્થિતિગત્યસંજિ સંકલેશસ્થાનોથી અસંખ્યાતગુણ છે. જો એ
પ્રમાણેજ છે તો અપર્યાપ્તબાદરનાં સંકલેશસ્થાનો તે સૂં અપં નાં
સંકલેશસ્થાનોથી અસંખ્યગુણ અવશ્ય થાય, કારણ કે અપં સૂં
સંજિ સ્થિતિસ્થાનોથી અપં બાં નાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ
છે, ને અધિકઅધિક (પ્રત્યેક) સ્થિતિસ્થાને સંકલેશસ્થાનો વિશેષ
વિશેષાધિક છે. અથવા જેમ સ્થિતિસ્થાનની વૃદ્ધિ થાય છે તેમ
સંકલેશસ્થાનોની પણ વિશેષ વૃદ્ધિ થતી જાય છે; તેથી જ્યારે સૂં
અપં નાં અતિ અલ્પસ્થિતિસ્થાનોમાં પણ જઘન્યસ્થિતિગત
સંકલેશસ્થાનોથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગત સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે,
તો બાં અપં નાં અતિપ્રભૂત સ્થિતિસ્થાનો હોવાથી સૂં અપં
નાં સંકલેશસ્થાનોથી બાં અપં નાં સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ
અવશ્ય થાયજ. એજ રીતે આગળનાં જ્ઞાનેશ્વરોમાં પણ 'સંકલેશ-
સ્થાનોનું અસંખ્યગુણપણું' વિચારવું.

૧ પ્રમાણે સર્વ જીવભેદે સ્થિતિસ્થાન અને સંકલેશસ્થાનોની સ્થાપના.

૧૪ જીવભેદે	સ્થિતિસ્થાનો	સંકલેશસ્થાનો	વિશુદ્ધિસ્થાનો
૧ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત	પથ્યોપમા સંખ્ય- તમભાગપ્રમાણ	સર્વથી અલ્પ	સર્વથી અંત
૨ બાહ્ય અપર્યાપ્ત	સંખ્યગુણ	અસંખ્યગુણ	અસંખ્યગુણ
૩ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત	સંખ્યગુણ	"	"
૪ બાહ્ય પર્યાપ્ત	સંખ્યગુણ	"	"
૫ દ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત	સંખ્યગુણ (પથ્યસંખ્યતમ- ભાગપ્રમાણ)	"	"
૬ " પર્યાપ્ત	સંખ્યગુણ	"	"
૭ ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત	"	"	"
૮ " પર્યાપ્ત	"	"	"
૯ ચતુર્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત	"	"	"
૧૦ " પર્યાપ્ત	"	"	"
૧૧ અસંખ્ય પંચ અપંચ	"	"	"
૧૨ " પર્યાપ્ત	"	"	"
૧૩ અસંખ્ય પંચ અપંચ	"	"	"
૧૪ " પર્યાપ્ત	"	"	"

એ પ્રમાણે સંકલેશસ્થાનો કહીને હવે વિદ્યુદ્ધિસ્થાનો તથા સ્થિતિપાદનું પ્રમાણ કહે છે.

મૂળગાથા ૭૦ મી.

એવે વિસોહીઓ, વિગ્ધાવરણેસુ કોડિકોડીઓ
ઉદહી તોત્તમતાતે, અહ્લં થી મણુચદુગ સાણ ॥૭૦॥

ગાથાર્થ—એ પ્રમાણે સંકલેશસ્થાનોવત્ વિદ્યુદ્ધિસ્થાનોપણ અસંખ્યગુણ છે—વિદ્ય, જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, અને અજ્ઞાતાવેગ, એ ત્રણ કર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૩૦ કોડિકોડી સાગરોપમ છે, અને સ્ત્રીવેદ, મનુષ્યદિક, ને જ્ઞાતાવેદનીય એ ચારકર્મની ૬૦ સ્થિતિ તેથી અર્ધ એટલે ૧૫ કોડિકોડીસાગરોપમ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જેમ સંકલેશસ્થાનોને અસંખ્યગુણપણે (અવલેદોમાં) કહ્યાં, તેમ વિદ્યુદ્ધિસ્થાનો પણ અસંખ્યગુણપણે કહેવાં, ત્રણ કે સંકલેશયુક્ત જીવને જેટલાં સંકલેશસ્થાનો હોય છે; તેટલાંજ વિદ્યુદ્ધિયુક્ત જીવને વિદ્યુદ્ધિસ્થાનો પણ હોય છે. તે પૂર્વે સંવિસ્તર પણ કહ્યું છે, તેથી અત્રે તેનો પુનઃ ઉલ્લેખ કરાતો નથી. તે કારણે સંકલેશસ્થાનોવત્ વિદ્યુદ્ધિસ્થાનો પણ અનુક્રમે સર્વાં અસંખ્યગુણ પણે કહેવાં. હવે સર્વ મૂળ તથા ઉત્તર પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ તથા અધન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરાય છે.

॥ આ કર્મોની જગત્ સ્થિતિ તથા અજ્ઞાતા ॥

અને યશસ્વ શુભપંચક, ઉચ્ચગોત્ર, તથા મૂળ એટલે પ્રથમ સંસ્થાન સમયતુરસ્ત્ર, અને પ્રથમસંઘયણ વજ્રરૂપભનારાય, એ ૯ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પૂર્વ ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણે જાણવી. અને ૧૦૦૦ વર્ષની અખાધા, તથા અખાધાકાળહીન કર્મદલિકનો અનુભવકાળ જાણવો.

તત્ત્વોઆદિ વિ બુદ્ધી=તે સંસ્થાનો અને સંઘયણોમાં દ્વિતીય તૃતિયાદિ સંસ્થાન તથા સંઘયણમાં અનુક્રમે દ્વિવૃદ્ધિ (દ્વિકવૃદ્ધિ) કરવી; તે આ પ્રમાણે—દ્વિતીયસંસ્થાન અને સંઘયણની ૧૨ કોડાકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૨૦૦ વર્ષ અખાધાકાળ, અને અખાધાકાળહીન કર્મદલિકનો અનુભવકાળ છે. તથા તૃતીયસંસ્થાન અને સંઘયણમાં ૧૪ કોડાકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૪૦૦ વર્ષ અખાધાકાળ, તે અખાધાકાળ ન્યૂન અનુભવકાળ છે. તથા ચતુર્થસંસ્થાન સંઘયણની ૧૬ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૬૦૦ વર્ષ અખાધાકાળ, તે અખાધાકાળહીન કર્મદલિકાનુભવકાળ છે. તથા પંચમ સંસ્થાન સંઘયણની ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૮૦૦ વર્ષ અખાધાકાળ, તે અખાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે. તથા છઠ્ઠા સંસ્થાન સંઘયણની ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૨૦૦૦ વર્ષ અખાધા, તે અખાધાહીન કર્મનો અનુભવકાળ છે.

તથા અદ્વારસ સુદ્ધમ વિગલ ત્રિગે એટલે સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, સાધારણરૂપ સૂક્ષ્મત્રિકની, તથા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુર્વિન્દ્રિય વિકલત્રિકની ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૮૦૦ વર્ષ અખાધા, તે અખાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે.

મૂળ ગાથા ૭૩ મી.

તિત્થગરા હારદુગે, અંતો વીસા સનિચ્ચનામાણ
તેત્તીસુદહી સુરના, રવાડ સેસાડ પહ્લતિગં ॥૭૩॥

સાધાર્થ:—તીર્થ'કર નામકર્મની અને આહારકદિકની અન્તઃકેશકેલી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. એય નામપ્રકૃતિયોની ૨૦ કેશકેલી સાગરોપમ, દેવનારકના આયુષ્યની ૩૩ સાગરોપમ, ને એય નરસુધ્ય, તિર્થગાયુધ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૩ પત્યોપમપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—તીર્થ'કરનામકર્મ, તથા આહારક શરીર, અને આહારક અંગોપાંગ રૂપ આહારકદિક, એ ત્રણ કર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ અન્તઃકેશકેલીસાગરોપમ છે. તથા અભ્યાધાકાળ અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ, અને અભ્યાધાકાળની અતુલવકાળ છે.

તથા લીલા લલિતનામાણ એટલે નરકદિક-તિર્થગ દિક-એકે-પ્રિયભતિ-સૌદરિક, વૈશ્વિય, તૈજસ, કાર્મલુશરીર-સૌદરિક ઉપાંગ-વૈશ્વિય ઉપાંગ-વર્ણ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શ-અણુરૂ-ઉપ-પરા-ઉચ્ચવ્રત-અતપ-કૃપમતિ-વ્રત-સ્થાવર-ખાદ્ય-પર્યાપ્ત-પ્રત્યેક-અસ્થિર-અતુલ-હર્ભ-હુન્વર-અનાદેય-અયશ-નિર્માણ-ને નીચ ગોત્ર એ સર્વ અવલેખ નામ પ્રકૃતિયોની ૨૦ કેશકેલીસાગરોપમ ઉંચ સ્થિતિ, ૨૦૦૦ વર્ષ અભ્યાધાકાળ, ને અભ્યાધાકાળની અતુલવકાળ છે.

તથા લેલોહદાહિ કુરનારચાલ=દેવાણુ, ને નરસુધ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમપ્રમાણ છે. અર્કિં " પૂર્વકોટ વર્ષને ત્રીસલાખ મહિસ્થિતિ " એ અધ્યાહારથી ભરણી લેણું. અર્કિં પૂર્વકોટવર્ષક-ત્રીસલાખમહિસ ૩૩ સાગરોપમપ્રમાણ દેવનારકાણુની સ્થિતિ છે. તથા પૂર્વકોટવર્ષના ત્રીસલાખપ્રમાણ અભ્યાધાકાળ છે. ને અભ્યાધાકાળની અતુલવકાળ છે.

સ્થિતિ ચારેગતિમાં ઉત્પન્ન થનારા, પૂર્વકોડવર્ષાયુવાણા; અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિએ આયુષ્ય બાંધનાર જીવોની અપેક્ષાએ કહી છે. કારણ કે પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગની અગાધા એ જીવોનેજ પ્રાપ્ત હોય છે.

હવે અહિં પ્રસંગે અસંજિપચેન્દ્રિયાદિ બન્ધક જીવોને આશ્રયી આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૪ મી.

આડચડકુ ક્રોસો, પલ્લાસંખેજ્જભાગ મમણેસુ
સેસાણ પુલ્લકોડી, સાડતિભાગો અવાહા સિં ॥૭૪॥

ગાથાર્થ:—અસંજિપચેન્દ્રિય જીવો ચારે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ બાંધે છે, અને શેષ ૬ જીવોને પરલાવાયુનો ૭૦ સ્થિતિબન્ધ સ્વસ્વ લવ સંખ્યા ત્રીજાભાગે અધિક પૂર્વકોડવર્ષનો હોય છે.

ટીકાર્થ:—અમનરુકજીવોમાં એટલે પર્યાપ્ત અસંજિપચેન્દ્રિય જીવોમાં આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધનાર પર્યાપ્ત અસંજિપચેન્દ્રિયજીવો પરલવસંખ્યા ચારે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગઅધિક પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણની બાંધે છે. ત્યાં અગાધાકાળ પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગપ્રમાણ છે, અને અગાધાકાળહીન અનુલવકાળ છે.

તથા શેષ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને અપર્યાપ્ત અસંજિપચેન્દ્રિય અને સંજિપચેન્દ્રિય, એ ૬ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધકજીવોને પરલાવાયુનો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ સ્વસ્વલવ ત્રીજાભાગઅધિક પૂર્વકોડવર્ષપ્રમાણ જાણવો. ને એ ૬ જીવોને આયુષ્યનો અગાધાકાળ પણ સ્વસ્વલવના ત્રીજા ભાગપ્રમાણ છે, અગાધાકાળહીન આયુદલિટનો અનુલવકાળ છે,

સ્થિતિ ચારેગતિમાં ઉત્પન્ન થનારા, પૂર્વકોડવર્ષાયુવાણા; અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિએ આયુષ્ય બાંધનાર જીવોની અપેક્ષાએ કહી છે. કારણ કે પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગની અબાધા એ જીવોનેજ પ્રાપ્ત હોય છે.

હવે અહિં પ્રસંગે અસંજિપચેન્દ્રિયાદિ બન્ધક જીવોને આશ્રયી આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૪ મી.

આચરુક્રુ ક્રોસો, પલ્લાસંસ્થેજ્જભાગ મમણેસુ
સેસાણ પુલ્લકોડી, સાઉતિભાગો અવાહા સિં ॥૭૪॥

ગાથાર્થ:—અસંજિપચેન્દ્રિય જીવો ચારે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ બાંધે છે, અને શેષ ૬ જીવોને પરલાવાયુનો ઉંચ્ચ સ્થિતિબન્ધ સ્વસ્વ લવ સંબંધિ ત્રીજાભાગે અધિક પૂર્વકોડવર્ષનો હોય છે.

ટીકાર્થ:—અમનસ્કજીવોમાં એટલે પર્યાપ્ત અસંજિપચેન્દ્રિય જીવોમાં આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધનાર પર્યાપ્ત અસંજિપચેન્દ્રિયજીવો પરલવસંબંધી ચારે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગઅધિક પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણની બાંધે છે. ત્યાં અબાધાકાળ પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગપ્રમાણ છે, અને અબાધાકાળહીન અતુલવકાળ છે.

તથા શેષ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને અપર્યાપ્ત અસંજિપચેન્દ્રિય અને સંજિપચેન્દ્રિય, એ ૬ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધકજીવોને પરલાવાયુનો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ સ્વસ્વલવના ત્રીજાભાગઅધિક પૂર્વકોડવર્ષપ્રમાણ જાણવો. ને એ ૬ જીવલેહના આયુષ્યનો અબાધાકાળ પણ સ્વસ્વલવના ત્રીજા ભાગપ્રમાણ છે, ને અબાધાકાળહીન આયુદલિતનો અનુભવકાળ છે.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥

લવાયુના ૬ માસ શેષ રહે ત્યારેજ તે દેવાદિકો પરલવનું આયુષ્ય
ખાંધે છે. પુનઃ કેઇક આચાર્ય યુગલિકોને પલ્યોપમના અસં-
ખ્યાતમાલાગપ્રમાણુ અખાધા કહે છે. કહ્યું છે કે પલિયાસંલિંગસં
જુગધમ્માણં વયંતન્ને અર્થાત્ અન્ય આચાર્યો યુગલિકોને પલ્યોપમનો
અસંખ્યાતમો લાગ અખાધા કહે છે.

એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહીને હવે સર્વકર્મની
જઘન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૬ મી.

મિન્નમુહુત્તં આવરણ, વિગ્ધ દંસણચઙ્ક લોભંતે
વારસ સાય મુહુત્તા, અદ્ધ ચ જસકિત્તિ ઉચ્ચેસુ ॥૭૬॥

ગાથાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ, ૪ દર્શનાવરણ, ૫ અન્તરાય અને
સંજવલન લોભની જઘન્યસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત, તથા શાતાની ૧૨
મુહૂર્ત, યશની ૮ મુહૂર્ત, અને ઉચ્ચગોત્રની ૮ મુહૂર્તપ્રમાણુ જઘ-
ન્યસ્થિતિ છે.

ટીકાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ, ૫ અન્તરાય, ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ
દેવલદર્શનાવરણરૂપ ૪ દર્શનાવરણ, અને સંજવલન નામે અન્તિમલોભ
એ ૧૫ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત, અખાધાકાળ અન્ત-
ર્મુહૂર્ત, અને અખાધાકાળહીન અનુલવકાળ છે. શાતાવેદનીયની જઘન્ય
સ્થિતિ ૧૨ મુહૂર્ત છે, ત્યાં અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણુ અખાધાકાળ, ને અખા-
ધાકાળહીન અનુલવકાળ છે. અહિં કપાયજઘન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન
કરવાને ઇચ્છેલું છે, તેથી (શાતાની ૧૦ સ્થિતિ) ૧૨ મુહૂર્ત કહી.
અન્યથા સ્ત્રીગીરિદેવલિઆદિક ગુણસ્થાને શાતાની ૧૦ સ્થિતિ રહે

૧. શ્રી ઉત્તરાધ્યયનક્રમાં શાતાવેદનીયની અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણુ જઘ-
ન્યસ્થિતિ કહી છે.

૨. ૧૧-૧૨-૧૩ એ ત્રણ ગુણસ્થાને શાતાવેદનીય પ્રથમસમયે

સમય માત્ર છે. તથા યશ અને ઉચ્ચગોત્ર, એ બેની જાન્યસ્થિતિ ૮ મુહૂર્તપ્રમાણ છે. અખાધાકાળ અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણ છે, ને અખાધાકાળ હીન અનુલવકાળ છે.

મૂળ ગાથા ૭૭ મી.

દોમાસા અદ્ધદ્ધં, સંજલળે પુરિસ અદ્ધ વાસાણિ ।
મિત્રમુદ્ધત્ત મવાહા, સવ્વાસિં સવ્વહિં હસ્સે ॥૭૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—સંજલલનકષાયની બે માસ અને અર્ધઅર્ધજઘન્યસ્થિતિ છે, અર્થાત્ સંજલલનકોધની ૨ માસ જઘન્યસ્થિતિ, સંજલલમાનની ૧ માસ, અને સંજલલનમાયાની ૦૧ માસ જઘન્યસ્થિતિ છે. તથા પુરૂષવેદની ૮ વર્ષ જઘન્યસ્થિતિ છે, ને એ સર્વની અખાધા અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણ છે. અને અખાધાકાળહીન અનુલવકાળ છે. એ અખાધાકાળનું પ્રમાણ હવે ગાથાથી કહે છે. મિત્રમુદ્ધત્ત મવાહા સવ્વાસિં એટલે પૂર્વે કહેલી ને હજી આગળ કહેવાશે તે સર્વ પ્રકૃતિયોના જઘન્યસ્થિતિબન્ધમાં અખાધાકાળ અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ જ હોય છે. તે જઘન્યઅખાધાયુક્ત પ્રકૃતિયો પ્રથમ પ્રતિપાદન કરી છે, અને હજી આગળ કહેવાશે.

હવે આયુષ્યની જઘન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૮ મી.

ખુહાગ ભવો આહુ, ઉવવાયાહુ સમા વસસહસ્તા ।
ઉક્કોસા સંસ્વેજા—ગુણહીણ આહારતિત્થયરે ॥૭૮॥

ગાથાર્થ:—મનુષ્યાયુ, ને તિર્યંચાયુની ૪૦ સ્થિતિ બુદ્ધકલવપ્રમાણ છે. દેવ અને નારક આયુની ૪૦ સ્થિતિ ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ છે. તથા આહારક અને તીર્થંકરનામકર્મની ૪૦ સ્થિતિ સ્વોત્કૃષ્ટસ્થિતિથી સંખ્યગુણહીન છે.

ટીકાર્થ:—તિર્યંચાયુ ને મનુષ્યાયુની ૪૦ સ્થિતિ બુદ્ધકલવ પ્રમાણ છે. તે બુદ્ધકલવનું પ્રમાણ કેટલું છે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—૨૫૬ આવલિકાપ્રમાણનો બુદ્ધકલવ છે. તથા જે ઘડી પ્રમાણના એક મુહૂર્તમાં સુખી ને યુવાન પ્રાણીના ૩૭૭૩ શ્વાસોચ્છવાસમાં ૧૭ અધિક બુદ્ધકલવ થાય છે. અહિં પણ પૂર્વગાથોક્ત સંવર્હિં હસે એ વચનને અનુસારે અળાધાકાળ અન્તમુહૂર્ત પ્રમાણ છે. ને અળાધાકાળહીન અનુલવકાળ છે.

તથા ઉપપાતાયુવાળા દેવ અને નારકોના આયુષ્યની જઘન્ય સ્થિતિ ૧૦૦૦૦ (દશહજાર) વર્ષ પ્રમાણ છે, ૧ અન્તમુહૂર્ત પ્રમાણ અળાધાકાળ છે. હવે તીર્થંકર અને આહારક નામકર્મની ૪૦ સ્થિતિ કહે છે.

આહારકશરીર, આહારકઅંગોપાંગ, ને તીર્થંકરનામકર્મની જે પૂર્વોક્ત અન્તઃ કોરાકોડીસાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહી છે, તેથી સંખ્યાતગુણહીન (આહાં દિકની) જઘન્યસ્થિતિ છે, ને તે પણ અન્તઃકોરાકોડીસાગરોપમપ્રમાણજ છે.

અહિં પ્રશ્ન એ છે કે તીર્થંકર નામકર્મ તો તીર્થંકર લવશી અર્વાં (પૂર્વના) ત્રીજા લવે બંધાય છે. કહું છે કે વગ્ગર સં તુ મયવત્રો તદયમત્રે સક્કરનાણં અર્થાત્ લગવંત તીર્થંકર લવશી

૧ આયુષ્યના જઘન્યસ્થિતિમાં ૪૦૦ અળાધા અન્તમુહૂર્ત, ને ઉત્કૃષ્ટ અળાધા અળાધાને પ્રાપ્તિ આગ લેવા છે. એમ બન્ને પ્રકારે અળાધા છે તે. પણ અન્તમુહૂર્તજ અળાધા કહી તે ૪૦૦ અળાધાને આગળ લેવા છે.

(અર્વાક) ત્રીજેલવે તીર્થ'કર નામકર્મ બાંધે તો પછી તીર્થ'કર નામકર્મની બધન્યસ્થિતિ અન્તઃકોડાકોડીસાગરોપમ કેમ ઘટે ?

ઉત્તર—અભિપ્રાયને નહિ બાણવાધી એ કહેવું અયુક્ત છે. વજ્જઈ તં તુ ઇત્યાદિ જે કહ્યું તે તો નિકાચિત નામકર્મની અપેક્ષાએ છે. અન્યથા તો ત્રીજા લવથી પહેલાં પણ જનનામકર્મ બંધાય છે. શ્રીવિશેષણવતી ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે

કોડાકોડીઅયરોવમાણ તિત્થયરનામ કમ્મઠિઈ

વજ્જઈ ય તં અણંતર—ભવમ્મિ તદ્દયમ્મિ નિદ્ધિઠં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—કોડાકોડી (અન્તઃકોડાકોડી) સાગરોપમપ્રમાણ તીર્થ'કર નામકર્મની જે સ્થિતિ તે અનંતર (=પાછલા) ત્રીજાલવમાં બંધાય છે તો તે વાત પરસ્પર કેમ મળે ? (આ પ્રશ્નવાચકગાથા છે.)

જં વજ્જઈ તિ મણિયં, તત્થ નિકાઈજ્જઈ તિ નિયમોજ્જં

તદ્દવંઝક્કલં નિવસા. મવણા અનિકાઈયાવચ્ચે ॥ ૨ ॥

અર્થ:—અનંતર તૃતીય લવે વજ્જઈ=બાંધે એમ જે કહ્યું તે બંધના અર્થમાં નહિ પણ તત્થ=તે તૃતીયલવમાં નિકાઈજ્જઈ એટલે નિકાચિત કરે એવો નિયમ છે; એ અર્થમાં ગ્રહણ કરવું, અને નિકાચિત કર્યાથી તે નિશ્ચયતઃ અવધ્યક્ષલક્ષ એટલે અવશ્ય વિષાક આપનાર થાય છે. અને અનિકાચિતાવસ્થામાં જે જનનામકર્મ છે તેના ફળનો નિયમ નથી. (આ વિશેષણવતીમાં કહેલો ઉત્તર કહ્યો.)

હોય તો સિદ્ધાંતથી વિરોધ આવે છે, કારણ કે સિદ્ધાંતે તિર્થંચર-
તિમાં જનનાકર્મની સત્તાનો નિષેધ કર્યો છે.

ઉત્તર:—તિર્થંચરતિમાં તીર્થંકર નામકર્મની સત્તા કહેવામાં
કંઈ દોષ નથી, અને તિર્થંચરતિમાં જે તીર્થંકર નામકર્મની અસત્તા
કહી છે. તે નિકાચિત જનનામની અપેક્ષાએ છે. કહું છે કે—

જમિહ નિકાચ્ય તિત્યં, તિરિયમવે તં નિસેહિયં સંતં
ઇયરમ્મિ નત્થિ દોસો, ઉવ્વટ્ટોવટ્ટણાસજ્જે ॥ ૧ ॥

આ ગાથાની અક્ષરગમનિકા (વ્યાખ્યા) આ પ્રમાણે છે—
અહિં સિદ્ધાંતમાં જે જનનામકર્મને નિકાચિત કર્યું, એટલે અવશ્ય
ભોગ્યપણે વ્યવસ્થાપ્યું છે તે જનનામકર્મની સત્તા તિર્થંચરતિમાં
નિષેધી છે. પરંતુ બીજું જે અનિકાચિત એટલે ઉદ્ધર્તના અપવર્તન
કરણને સાધ્ય જે જનનામકર્મ છે તેની સત્તા તિર્થંચરતિમાં હોય
તો પણ કોઈ દોષ દેખાતો નથી^૧. અહિં પણ અબાધા અન્તર્મુદ્ધર્ત
પ્રમાણ છે. તે અબાધાકાળ વ્યતીત થયે દલિત રચનાનો સંભવ હો
વાથી પ્રદોષોદયનો અવશ્ય સંભાવ છે (રસોદય તો ૧૩ મે શુભ
સ્થાનેજ હોય છે)^૨.

પૂર્વે જે પ્રકૃતિઓની જથ્થાસ્થિતિ કહી તે સિવાયની ગો
પ્રકૃતિઓની જથ્થાસ્થિતિ દર્શાવે છે.

૧ અનિકાચિત જનનામની સત્તા તિર્થંચરતિમાં હોય પરંતુ નિકા
ચિત જનનામની સત્તા તિર્થંચરતિમાં ન હોય, તથા જનનામનો અર્થ
તે માત્ર જનનામનિર્માણ હોય. કલિભાવ.

૨ જનનામના પ્રદોષોદયની સૈવર્થવચ્ચિત્તી પ્રાપ્તિ થાય. તથા જન
સંક્રમમાં જનનામનો જથ્થાસ્થિતિમાં ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રવર્યું કર્યો છે
તે અર્થકરણના જનનામની અપેક્ષાએ કહેલા સંક્રમ છે.

॥ ઉત્તર પ્રકૃતિયોના સ્થિતિવંધ, અને અવાધાની સ્થાપના ॥

પ્રકૃતિયોની	ઉં સ્થિ- સાગરોપમ	અંતર્યામી અંતર્યામી	જઘન્ય સ્થિતિ	જઘન્ય અંતર્યામી
જ્ઞાનાવૃત્ત ૫	૩૦ કોટી કોટી	૩૦૦ વર્ષ	અન્તર્મુદૂર્ત	અન્તર્મુદૂર્ત
દર્શનાવૃત્ત ૬	"	"	"	"
વિપ્ર ૫	"	"	"	"
અશાતા ૧	"	"	દેશણુ ઉ સાગર	"
સૂક્ષ્માદિ ૪	૧૮ કોટી કોટી	૧૮૦૦ વર્ષ	દેશણુ ઉપ સાગર	"
વિકલેદ્રિ ૩	૧૮ કોટી કોટી	"	"	"
સમચ ૦	૧૦ કોટી કોટી	૧૦૦૦	ઉ	"
વજ્રવલ્લના ૦	"	"	"	"
મૃદુ-લઘુ	"	"	"	"
સ્નિગ્ધ-ઉચ્છ	"	"	"	"
મુરલિગન્ધ	"	"	"	"
મ્વેત-મધુર	"	"	"	"
સુખગતિ	"	"	"	"
સ્થિર	"	"	"	"
શુભાદિ ૫	"	"	"	"
હાસ્ય-રતિ	"	"	"	"

દેવદિક	૧૦ કોાં કોાં	૧૦૦૦	દેશ ૨૮૫૬ સાગર	"
ઉચ્ચગોત્ર	"	"	૮ મુદ્દત	"
યશઃકીર્તિ	"	"	"	"
નિદ્રાપંચક	૩૦ કોાં કોાં	૩૦૦૦	દેશ ૭ સાગર	"
ન્યગ્રો-રૂપભ	૧૨ કોાં કોાં	૧૨૦૦	દેશ ૭ સાગર	"
સાદિ-નારાય	૧૪ કોાં કોાં	૧૪૦૦	" ૧ " "	"
કુબજ-અર્ધના	૧૬ કોાં કોાં	૧૬૦૦	" ૬ " "	"
વામન-કિલિકા	૧૮ કોાં કોાં	૧૮૦૦	" ૬ " "	"
હુંડક-છેવકુ	૨૦ કોાં કોાં	૨૦૦૦	" ૭ " "	"
હારિદ-આમલ	૧૨ ૧ " "	૧૨૫૦	" ૨૫ " "	"
રકત-કપાય	૧૫ " "	૧૫૦૦	" ૩૬ " "	"
નરદિક	"	"	"	"
સ્ત્રીવેદ	"	"	"	"
શાતા	"	"	૧૨ મુદ્દત	"
પુવેદ	૧૦ કોાં કોાં	૧૦૦૦૦વર્ષ	૮ વર્ષ	"
નીલ-કંદુ	૧૭ ૧ " "	૧૭૫૦	૦૧ સાગર	"
મિથ્યાત્વ	૭૦ " "	૭૦૦૦	દેશ ૧ સાગર	"
ભય-કુચા	૨૦ " "	૨૦૦૦૦વર્ષ	દેશ ૭ સાગર	"
શોક-અરતિ	"	"	"	"

તિર્થગુહિક	૨૦ કાં ૩૦	૨૦૦૦	દેશાણુ ડું સાગર	”
ચૌદાં દિક	”	”	”	”
નીચગાવ	”	”	”	”
તૈનસ-શામણ	”	”	”	”
અસ્થિરહક	”	”	”	”
તસ ચતુષ્ક	”	”	”	”
સ્થાવર	”	”	”	”
એકેદ્રિય	”	”	”	”
પંચેદ્રિય	”	”	”	”
નપું ૦ વેદ	”	”	”	”
કૃષ્ણગતિ	”	”	”	”
ઉદાસચતુષ્ક	”	”	”	”
ગુર-કર્કશ	”	”	”	”
રક્ષ-શીત	”	”	”	”
હરલિ-કૃષ્ણ	”	”	”	”
તિલ્લ-અગુ ૦	”	”	”	”
નિર્મા-રિપવા ૦	”	”	”	”
વૈ ૦૨ નરકદિક	”	”	” ૨૮૫૦ નરક	”
આદા ૦ ૨	”	”	”	”

જાનનામ	"	"	" વા ૧૦૦૦૦૫૧	"
૧૨ કપાય	૪૦ કોલ કોલ	૪૦૦૦૦૫૧	દેશાણુ ડું સાગર	"
સંજવલન કોથ	"	"	૨ માસ	"
" માન	"	"	૧ માસ	"
" માયા	"	"	૦૧ માસ	"
" લોભ	"	"	અન્તમુદ્ધર્ત	"
દેવાયુ	૩૩ સાગર	૫૦૦૦૦ વ- રિતો ત્રીજો લાગ	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	"
નરકાયુ	"	"	"	"
નરાયુ	૩ પથ્યોપમ	"	અન્તમુદ્ધર્ત	"
તિર્યંગાયુ	"	"	"	"

કહું છે કે—

વિષ્ણુચક્રે તં સહસ-તાડિયં જં અસન્નિણો તેસિ
પલિયાસંસ્વંસૂળં, ઠિદ્ અવાહુણિય નિસેગો ॥ ૧ ॥

આ ગાથાની વ્યાખ્યા—“ વર્ગુક્કોસઠિર્દિનં-મિહુતુક્કોસિયાપ ”
એ કરણથી (ગણિતની રીતીથી) જે ગ્રાસ થાય, તેને ૧૦૦૦ થી
ચુલ્લાકાર કરીને તદનંતર પથ્યોપમનો અસંખ્યાતમો લાગ હીન કરતાં
જે જવાબ આવે, તેટલું પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા વેદિક્યશ્લકમાં જઘન્ય
સ્થિતિનું પ્રમાણ બાણુનું હવે એ રીતે સ્થિતિ લાવવાનું પ્રયોજન
કહે છે-જે કરણે તે વેદિક્યાદિ ૬ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસ્થિતિના અંક

અનુક્રમે દીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, ને અસંશિપ્તેન્દ્રિયને ઉ૦ સ્થિતિબંધ જાણવો. ને તેથી પદ્યોપમાનોસંખ્યાતમોભાગ છીન જઘન્ય સ્થિતિબંધ જાણવો. તથા સંયતનો ૧, દેશવિરતિના ૨, ને સમ્યક્ત્વ સંબંધિ ૪ સ્થિતિબંધ તે અનુક્રમે સંખ્યગુણ છે.

ટીકાર્થ:—વૈક્રિયછછ, આહારક, ને જીનનામ વિના શેષ સર્વ પ્રકૃતિયોનોપૂર્વોક્ત વગુક્તોસ ઇત્યાદિ લક્ષણવાળો સ્થિતિબંધ એકેન્દ્રિયજીવોનેજ જઘન્યથી જાણવો. તે આ પ્રમાણે—

— જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, ને અન્તરાયની ઉ૦ સ્થિતિ ૩૦ કોડકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે, તેને મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડકોડી સાગર પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ ભાગ આપતાં ૧ સાગરોપમના સાતીયા ત્રણ ભાગ = ૩ સાગરોપમ આવે, તેમાંથી પદ્યોપમાનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન કરતાં દેશુણ ૩ સાગરોપમ પ્રમાણ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, ને અન્તરાયની જઘન્ય સ્થિતિ એકેન્દ્રિયજીવો બાંધે છે, પરંતુ એથી ન્યૂન સ્થિતિ બાંધતા નથી. એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વની પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગ ન્યૂન ૧ સાગરોપમ, નોકષાયની પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગ ન્યૂન ૩ સાગરોપમ, તથા વૈક્રિયછછ, આહારકદ્વિક, ને જીનનામ વિના શેષ નામકર્મની અને ગોત્રદ્વિકની પદ્યોપમાસંખ્યતમ ભાગ ન્યૂન ૩ સાગરોપમ પ્રમાણ જઘન્યસ્થિતિ એકેન્દ્રિયજીવો બાંધે છે.

તથા ઋણસંજ્ઞાઓ જેટલું ઇતિ—તેજ જઘન્યસ્થિતિબંધને ન્યૂનાંક રૂપ પદ્યોપમાસંખ્યાતમભાગયુક્ત કરીએ તો એકેન્દ્રિયનો ઉ૦ સ્થિતિબંધ થાય. તે આ પ્રમાણે—

જ્ઞાનાવરણ ૫—દર્શનાવરણ ૬—અશાતા—અન્તરાય એ ૨૦ પ્રકૃતિયોનો પરિપૂર્ણ ૩ સાગરોપમ પ્રમાણ એકેન્દ્રિયોને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ હોય. એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયોનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ કહ્યો.

હવે વિકલ્પેન્દ્રિય જીવોને જનન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિખંધ કેટલો હોય? તે કહે છે. એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિખંધને ૨૫-૫૦-૧૦૦-અને ૧૦૦૦ થી ગુણાકાર કરતાં જે સ્થિતિખંધ આવે તે અનકમે દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને અસંનિપચેન્દ્રિયને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિખંધ ગણવે. તે આ પ્રમાણે—એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિખંધને ૨૫ થી ગુણાકાર કરે તો દ્વીન્દ્રિયને ૬૦ સ્થિતિખંધ થાય. ૫૦ થી ગુણાકાર કરે તો ત્રીન્દ્રિયને, ૧૦૦ થી ગુણતાં ચતુરિન્દ્રિયને, અને ૧૦૦૦ થી ગુણતાં અસંનિપચેન્દ્રિયને ૬૦ સ્થિતિખંધ થાય છે. તથા પદ્માસંલેખમાગહા રૂપો એટલે તેજ દ્વીન્દ્રિયાદિકના આપ આપણા ૬૦ સ્થિતિખંધને પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગહીન કરે તો દ્વીન્દ્રિયાદિકને ઇતર=જનન્યસ્થિતિખંધ થાય.

હવે સર્વ જીવભેદે જનન્યોત્કૃષ્ટવંધના અલ્પવહુત્વની

રૂપ. પના.

સૂક્ષ્મ સપર્યાપ્તો	જનન્ય સ્થિતિખંધ	સર્વથી અલ્પ છે	તથા
બાહર પર્યાપ્તો	" "	અસંખ્યગુણ છે	તથા
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તો	" "	વિશેષાધિક છે	તથા
બાહર અપર્યાપ્તો	" "	"	તથા
સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તો	" "	"	તથા
" "	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	"	તથા
બાહર અપર્યાપ્તો	" "	"	તથા
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તો	" "	"	તથા
બાહર પર્યાપ્તો	" "	"	તથા

દ્વિન્દ્રિય પર્યાપ્તનો	૪૦ સ્થિત	સંખ્યાતગુણ	તેથી
„ અપર્યાપ્તનો	„ „	વિશેષાધિક	તેથી
„ „	ઉત્કૃં સ્થિત	„	તેથી
„ પર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
ત્રીન્દ્રિય „	૪૫ સ્થિત	સંખ્યાતગુણ	તેથી
„ અપર્યાપ્તનો	„ „	વિશેષાધિક	તેથી
„ „	ઉત્કૃં સ્થિત	„	તેથી
„ પર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
ચતુરિન્દ્રિ „	૫૦ સ્થિત	સંખ્યાતગુણ	તેથી
„ અપર્યાપ્તનો	„ „	વિશેષાધિક	તેથી
„ „	ઉત્કૃં સ્થિત	„	તેથી
„ પર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
અસં પંચેન્દ્ર „	૫૫ સ્થિત	સંખ્યાતગુણ	તેથી
„ અપર્યાપ્તનો	„ „	વિશેષાધિક	તેથી
„ „	ઉં સ્થિત	„	તેથી
„ પર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
૧ સંયતનો	ઉં સ્થિત	સંખ્યેયગુણ	તેથી

૧ અદિ સંયતનો ઉં સ્થિત અથ ડહો છે, ને ૫૦ સ્થિત
તો સૂક્ષ્મ સંપ્રસાદ જેટલો જાણવો.

દેશવિસ્તીર્ણો	૧૦ સ્થિત	સંખ્યાતગુણ	તેથી
"	૬૦ સ્થિત	"	તેથી
૫૦ અવિત સમ્યક નો	૧૦ સ્થિત	"	તેથી
અપ૦ અવિત સમ્યક નો	"	"	તેથી
" " "	૬૦ સ્થિત	"	તેથી
૫૦ " "	"	"	તેથી
૫૦ સન્નિત પચેત નો	૧૦ સ્થિત	"	તેથી
અપ૦ " "	"	"	તેથી
" " "	૬૦ સ્થિત	"	તેથી
૫૦ " "	"	"	તેથી

॥ ઇતિ જીવલેદે સ્થિતિયધાવ્યખહુત્વ સ્થાપના ॥

હવે સ્થિતિયન્ધત્ત્વ અવ્યખહુત્વ પૂર્વોક્ત ગાથામાં અપૂર્ણ કહે-
વાયું છે તે આ ગાથામાં સંપૂર્ણપણે કહે છે.

મુક્ત ગાથા ૮૨ મી.

સત્ત્રીપજ્જતિયરે, અગ્નિંતરઆં અ કોડિકોડીઓ
ઓષ્ઠકોલો સન્નિત્ત. હોઈ પજ્જતગત્તેવ ॥ ૮૨ ॥

ગાથાર્થ:-તથા સંજ્ઞિપર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તનો સ્થિતિબંધ પદ
(ડમરૂકમણિ ન્યાયગ્રી સંસારુણા પદ અહિં) પણ લાગવાથી) સંજ્ઞા
તણુ છે. અહિં સુધીના સર્વ સ્થિતિબંધ ૧ કોડાકોડી સાગરોપમની
અંદરના છે, અર્થાત્ અંતઃકોડાકોડી સાગર છે. તથા સંજ્ઞિપર્યાપ્તનો
ઉં સ્થિતિબંધ તો પૂર્વે ઓઘથી કહ્યો તે પ્રમાણે લણુવો.

ટીકાર્થ:-પર્યાપ્ત અવિ.તિ સમ્યગ્દષ્ટિના ઉં સ્થિતિબંધ
ધથી સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયપર્યાપ્તનો જં સ્થિતિબંધ સંજ્ઞાતણુ, તે
પણ સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનો જં સ્થિતિબંધ સંજ્ઞાતણુ, તે
પણ સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનો ઉં સ્થિતિબંધ સંજ્ઞાતણુ.

અભિનંતરઓ ય કોડિકોડોઓઘતિ=સંયતના ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધ
ધથી પ્રારંભીને અપર્યાપ્ત સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયના ઉં સ્થિતિબંધ સુધીના
સર્વે પણ સ્થિતિબંધ એક કોડાકોડીસાગરોપમની અંદરના
લાણુવા. એકેન્દ્રિયાદિક જીવોના સર્વજઘન્ય ને સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
બંધનું પ્રમાણ પૂર્વે દરેકનું^૧ કહ્યું છે, અને સંજ્ઞિ પચેન્દ્રિય
પર્યાપ્તનો પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ તો જે પૂર્વે^૨ સામાન્યપણે સ્થિતિ
બંધ કહ્યો તેજ તેનો ઉં સ્થિતિબંધ ગણુવો.

॥ અથ નિષેક પ્રરૂપણા ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિબંધની પ્રરૂપણા કરીને હવે નિષેકપ્રરૂપણા
પણાનો પ્રસંગ હોવાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં અનંતરોપનિધા,
પરંપરોપનિધા (=અનંતરોપનિધા) એ બે અનુયોગદ્વાર છે. તેમ
પ્રથમ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

૧. દ્વીન્દ્રિયનો ૨૫ ગુણ, ત્રીન્દ્રિયનો ૫૦ ગુણ ઇત્યાદિ પદ્ધતિએ ઉ
સ્થિં બંધ કહ્યો છે, અને જં સ્થિંબંધ પદ્યાસંખ્યતમ લાગીત ઉ
સ્થિંબંધ પ્રમાણ કહ્યો છે.

૨. ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ, ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ ઇત્યા
ઓધ સ્થિં બંધ કહ્યો છે તે પ્રમાણેજ.

મૂળ ગાથા ૮૩ મી.

મોક્ષણ સગ મવાહે, પઢમાણ ઠિઙ્ઘણ વહુતરં દઠ્ઠવં
 ઇત્તો વિસેસહીણં—જાવુક્કોસં તિ સઠ્ઠેસિં ॥ ૮૩ ॥

ગાથાર્થ:—સ્વપ્રાયોગ્ય અભ્યાધાકાળવર્ણને તુર્તજ પ્રથમ સમયે ઘણા પ્રદેશો ઉદયમાં આવે, અને દ્વિતીયાદિ સમયથી યાવત્ સર્વ-કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી વિશેષહીન હીનતર પ્રદેશો ઉદયમાં આવે.

ટીકાર્થ:—સર્વે પણ કર્મો બન્ધપ્રાપ્ત થયે છતે આપ આપણે! અભ્યાધાકાળ વ્યતીત થયા બાદ અનન્તર સમયે (તુર્તજ) દલિક પ્રક્ષેપ કરે, ત્યાં પ્રથમ સમયે ઘણું કર્મદલિક (ઉદય સમયમાં) પ્રક્ષેપે, અને પછો વિનેનહણ=પ્રથમ સ્થિતિ (પ્રથમ સમય)થી આગળના દ્વિતીયાદિ એકેક સમયપ્રમાણ સ્થિતિઓમાં વિશેષહીન હીનતર કર્મદલિક પ્રક્ષેપે છે. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયથી દ્વિતીયસમયમાં વિશેષહીન, તેથી પછી તૃતીય સમયમાં વિશેષહીન. એ પ્રમાણે વિશેષહીન વિશેષહીન ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી તે સમયે બંધાયલા કર્મોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ આવે. (અન્તિમ સમય આવે)¹.

એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણ કરીને હરે, પરંપરોરનિધા પ્રરૂપણ કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૮૪ મી.

પહ્લા સંચિવમાગં. ગંતું દુરુપ્પણ મેવ સુક્કોભા
 નાણંતરાણિ પહ્લ—સસ સુલભાગા અતંચત્તનો ॥૮૪॥

ગાથાર્થ:—પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય તો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી દ્વિગુણ દ્વિગુણ હાનિ થાય. એમાં દ્વિગુણ હાનિયો અને અન્તરો પણ પલ્યોપમનો વર્ગભૂજના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ થાય.

ટીકાર્થ:—અબાધાકાળથી આગળની પ્રથમ સ્થિતિમાં કર્મદલિક પ્રક્ષેપ્યું છે, તેની અપેક્ષાએ સમયસમયરૂપ દ્વિતીય સ્થિતિઓમાં વિશેષહીન હીનતર દલિક થતું થતું પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિઓ વ્યતિક્રાન્ત થયે છે તે દલિક દ્વિગુણહીન અર્થોત્ અર્ધ થાય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પ્રથમ દ્વિગુણહીનસ્થાનગત દલિકાપેક્ષાએ વિશેષહીન હીનતર દલિક પલ્યોપમાસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ સ્થિતિઓ વ્યતિક્રાન્ત થયે છે તે દ્વિગુણહીન થાય, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી અથવા તે સ્થિતિના અન્તિમ સમય સુધી પુદ્ગલોની અર્ધઅર્ધહીનતા કહેવા હવે એ દ્વિગુણહાનિસ્થાનો કેટલાં થાય તે નિરૂપણ કરે છે.

નાર્ણતરાણિ=નાના પ્રકારનાં જે અન્તરો એટલે અન્તરે અન્તરે રહેલાં જે દ્વિગુણહાનિસ્થાનો છે, તે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધમાં (ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બંધ સુધીમાં અથવા ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બંધના અન્ત્ય સમય સુધીમાં) પલ્યોપમના પ્રથમ વર્ગભૂજના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય જેટલાં છે. કહ્યું છે કે—

પલિઓવમસ્સ મૂલા-અસંખ્યાતમા ભાગમિ જત્તિયા સમયા તાવદયા દાણીઓ, ટિદ્ધંધુકાંસણ નેયા ॥ ૧ ॥

૧૦૦, ૭ મે સમયે ૯૫, ૮ મે સમયે ૯૦, એ પ્રમાણે યાવંત રેષ સમયે ૫ પરમાણુઓ ઉદયમાં આવી તે કર્મ નિઃસતાક થાય. ઇતિલાવાચે ૨૦ કોણિકાદી સાગરોપમ, અથવા ૦૦ કોણિકાદી સાગરોપમ, ઇત્યાદિ જે કર્મનો જે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધ છે, તે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધમાં પૂર્વોક્તપ્રમાણુવાળી હાનિયો હોય છે. પરંતુ જન્ય સ્થિતિબંધમાં અથવા કેટલાંક મધ્યમસ્થિતિબંધમાં પણ પૂર્વોક્ત પ્રમાણુવાળી હાનિયો ન સંભવે.

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમના વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમે લાગે જેટલા સમય છે, તેટલા સમયપ્રમાણ દ્વિગુણીકારિયો. ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધમાં (૬૦ સ્થિતિ બંધના અંત્ય સમય સુધીમાં) લાણવી.

પ્રશ્ન—અહિં પ્રશ્ન એ છે કે મિથ્યાત્વમોહનીયની ૭૦ કોડા-કોડી સાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ હોવાથી પૂર્વોક્ત પ્રમાણ હાનિયો સંભવે છે, પરંતુ આયુષ્યની ૩૩ સાગરોપમ માત્ર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ હોવાથી એટલી હાનિયો કેમ સંભવે ?

ઉત્તર—અસંખ્યાતના અસંખ્ય લેદ હોવાથી અહિં પણ (પ્રસ્તુતાધિકારે) અસંખ્યાતમો લાગ અસંખ્યલેદવાળો ગ્રહણ કરવો. તેથી આયુષ્યના સંગ્રંધમાં પદ્યોપમના પ્રથમ વર્ગમૂળનો અસંખ્યાતમો લાગ ઘણો નાનો ગ્રહણ કરવાથી કોઈ પણ વિરોધ સંભવે નહિ. તથા સર્વે દ્વિગુણીકારિયો અલ્પ છે. અને દ્વિગુણીકારિયોના અન્તરમાં રહેલાં નિયેકસ્થાના (અથવા સ્થિતિસ્થાનો) અસંખ્યગુણ છે.

એ પ્રમાણે નિષેદપ્રશ્નપ્રણા કરીને હવે તરાધાકંટક પ્રણાના કાવ્ય છે.

મળ ગાથા ૮૫ મી.

મોત્તૂળ આડગાઈ—સતયે સતયે અવાહ્યાણીણ
પહ્યાસંસ્થિયમાગં—કંઠકુળં અપ્યવહુ નેતિ ॥ ૮૫ ॥

પમના અસંખ્યાતમાભાગરૂપ કંડકને હીન હીન કરે છે. તે પ્રમાણે—

ઉત્કૃષ્ટઅબાધામાં વર્તેલો ૭૧ પરિપૂર્ણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ એક સમયહીન દ્વિસમયહીન યાવત્ પલ્યોપમાસંખ્યતમભાગહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને બાંધે છે. અને જો ઉત્કૃષ્ટઅબાધા એક સમયવડે હીન થાય તો નિશ્ચયથી (પલ્યોપમાસંખ્યતમભાગરૂપ) કંડકહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધે છે. તે પણ એક સમયહીન વા દ્વિસમયહીન યાવત્ (પલ્યોપમાસંખ્યતમભાગરૂપ) કંડકહીન (સર્વોત્કૃષ્ટથી બે કંડકહીન) સ્થિતિ બાંધે છે. વળી જો ઉત્કૃષ્ટ અબાધા બે સમયહીન થાય તો નિશ્ચયથી બે કંડકહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધે છે, તે પણ એક સમયહીન, દ્વિસમયહીન યાવત્ એક કંડકહીન (સર્વોત્કૃષ્ટથી ૩ કંડકહીન) બાંધે છે. એ પ્રમાણે જેટલા જેટલા સમયહીન અબાધા હોય છે તેટલા તેટલા (અથવા એકાધિક) કંડકવડે હીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધ થાય છે. યાવત્ એક બાબુ સર્વ જઘન્યઅબાધા અને બીજી બાબુએ સર્વ જઘન્યસ્થિતિ આવે ત્યાં સુધી એ વિવક્ષા નાણવી.

એ પ્રમાણે અબાધાગત સમય સમયની હાનિએ સ્થિતિબંધમાં કંડક કંડકની હાનિ થાય છે^૧. તે કહીને હવે અલ્પબહુલ્ય પ્રરૂપણને માટે મૂળગાથામાં કહે છે કે અલ્પવહુ મેસિ=એ વક્ષ્યમાણ ભેદનું અલ્પબહુલ્ય કહેવાય છે.

૧ અસત્કલ્પનાએ જેમ ૧૦૦ સમયસ્થિતિક કર્મની ૧૦ સમય અબાધા છે, તો ૧૦૦-૬૯-૬૮-૬૭-૬૬-૬૫-૬૪-૬૩-૬૨ ને ૬૧ સમયના સ્થિતિબંધમાં અવશ્ય ૧૦ સમયની અબાધા હોય. તદનંતર ૬૦-૬૯ યાવત્ ૮૧ સુધીની ૧૦ સ્થિતિયો અબાધા ત્યાં સુધીમાં ૯ સમય અબાધા હોય. એ પ્રમાણે યાવત્ ૧૦ થી ૧ સમય સુધીની સ્થિતિએ ૧ સમય રૂપ જઘન્ય અબાધા હોય. ધતિભાવ. તથા રીકાર્થમાં કહેલા અબાધા કંડક સંખ્યાધિ વર્ણન ઉપરથી વાંચક વર્ગે અબાધાને આધીન સ્થિતિ બંધ છે એમ ન સમજવું, પરંતુ વાર્તાવિક રીતે વિચાર કરતાં બંધને આધીન જ અબાધા છે, એમ સમજવું.

भूण गाथा ८६ मी.

वंश्रा वाहाणुकसि, इयरं कंडक अवाह वंधाणं
ठाणाणि एक नाणं-तराणि अत्थेण कंडं च ॥८६॥

॥ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિવંધાદિ ૧૦ સ્થાનોનું અલ્પવહુત્વ ॥

પર્યાપ્ત વા અપર્યાપ્ત સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જીવો બન્ધક હોતે છતે આયુ વિના સાતકર્મની જઘન્ય અળાધા તે સર્વથી અલ્પ છે, અને તે અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણ છે. તેથી અળાધાસ્થાન અને કંડકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. ને પરસ્પર તુલ્ય છે. તે આ પ્રમાણે—જઘન્ય અળાધાથી ઉત્કૃષ્ટઅળાધાના અન્તિમ સમય સુધીમાં જેટલા સમયો (પ્રાપ્ત થાય) છે, તેટલાં અળાધાસ્થાનો છે. જેમ જઘન્યઅળાધા તે પ્રથમ અળાધાસ્થાન, તેથી સમયાધિક દ્વિતીય અળાધાસ્થાન, તેથી દ્વિસમયાધિક તૃતીય અળાધાસ્થાન, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટઅળાધાના અન્ત્યસમય સુધી કહેવું. પુનઃ અળાધાકંડકો પણ એટલાં જ છે. કારણ કે જઘન્યઅળાધાથી પ્રારંભીને એકેક સમય સમય પ્રત્યે એકેક કંડકની પ્રાપ્તિ હોય છે. તે પ્રથમ (૮૫ મી ગાથામાં) કહી ગયા છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટઅળાધા વિશેષાધિક છે. કારણ કે ઉત્કૃષ્ટઅળાધામાં જઘન્યઅળાધા પણ અન્તર્ગત છે, તેથી દલિકનિષેકવિધિમાં દ્વિગુણહાનિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, કારણ કે પલ્યોપમના પ્રથમ વર્ગમૂલના અસંખ્યાતમાલાગના સમયરાશિ પ્રમાણ છે. તેથી બે દ્વિગુણહાનિના એક અન્તરમાં રહેલાં નિષેકસ્થાનો અસંખ્યાતગુણ છે. કારણ કે તે 'અસંખ્યાતપલ્યોપમના વર્ગમૂલપ્રમાણ છે. તેથી પણ અર્થકંડક અસંખ્યગુણ છે. તેથી જઘન્યસ્થિતિબન્ધ અસંખ્યગુણ છે. કારણ કે તે અન્તઃકોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણ છે. શ્રેષ્ઠ પર આરૂઢ નહિ થયેલા એવા સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયપર્યાપ્ત જીવો જઘન્યપણ અન્તઃકોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણ સ્થિતિબન્ધ કરે છે. તેથી પણ સ્થિતિબન્ધસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. ત્યાં જ્ઞાનાવરણ; દર્શનાવ

ક્ષાએ પંચસંગ્રહના અર્થમાં જમણાં સ્થાન આવે છે. પરંતુ કંડકસ્થાન અથવા અળાધાસ્થાનથી આ અર્થવાળું અર્થકંડક અસંખ્યગુણ કેવી રીતે થાય ! તે શ્રી બદ્ધચુતથી જાણવા યોગ્ય છે.

૧ અસંખ્યપલ્યોપમનું પ્રથમ વર્ગમૂલ કાદતાં જેટલા સમયો થાય તેટલા અસંખ્યસમયની રાશિપ્રમાણ. ધૃતિલાય.

૧૬, વેદનીય, ને અન્તરાયનાં સ્થિતિસ્થાનો ૨૬ ગુણ અધિક છે. મિધ્યાત્વનાં ૬૬ ગુણ, ને નામગોત્રનાં સ્થિતિસ્થાનો ૧૬ ગુણ અધિક છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વિશેષાધિક છે. કારણ કે જઘન્યસ્થિતિ અને અણાધારાજ એ બન્ને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાં અન્તર્ગત છે, તથા સંજ્ઞિ અથવા અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયપર્યાયામાં પ્રત્યેકના આયુષ્યની જઘન્યઅણાધારા સર્વથી અધિક છે. તેથી જઘન્યસ્થિતિબન્ધ સંખ્યાતમુણ છે. ને તે હુલ્લેહવરૂપ છે. તેથી અણાધારસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, કારણ કે જઘન્યઅણાધારહિત પૂર્વકોટ વર્ષના ત્રીજાભાગપ્રમાણ અણાધારસ્થાનો છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટઅણાધારા વિશેષાધિક છે, કારણ કે તેમાં જઘન્યઅણાધારા પણ અન્તર્ગત છે. તેથી દ્વિગુણહાનિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે ને તે પડ્યોપમના પ્રથમ વર્ગમૂલના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ છે. તેથી પણ એ દ્વિગુણહાનિના એક અન્તરમાં નિયેક સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તેની મુક્તિ પ્રથમ દર્શાવી છે. તેથી સ્થિતિબન્ધસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ વિશેષાધિક છે, કારણ કે તેમાં જઘન્યઅણાધારા પણ અન્તર્ગત છે.

ને પરસ્પર તુલ્ય છે. કારણ કે તે આપસિદ્ધાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણ છે. તેથી જઘન્યઅભાગ અસંખ્યગુણ છે, કારણ કે તે અન્તર્ગુહર્ત્તપ્રમાણ છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટઅભાગ વિશેષાધિક છે. કારણ કે જઘન્ય અભાગ તેમાં અંતર્ગત છે. તેથી દ્વિગુણહાનિ સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. તેથી બે દ્વિગુણહાનિસ્થાનોની વચ્ચે એ અન્તરમાં નિપેક્કસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. તેથી અર્થકંડક અસંખ્યગુણ છે. તેથી પણ સ્થિતિજન્યસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, કારણ કે તે પર્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ છે. તેથી પણ જઘન્ય સ્થિતિજન્ય અસંખ્યગુણ છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિજન્ય વિશેષાધિક છે, કારણ કે તે પર્યોપમનો અસંખ્યાતમાભાગ અધિક છે.

એ પ્રમાણે સ્થિતિવન્ધાદિક ૧૦ ચોલનું અલ્પવહુત્વ કહ્યું તે સ્થાપનાનુસારે દર્શાવાય છે.

સં ૦ પં ૦ પર્યાં ને આપં ના ૭ કર્મમાં.	સં ૦, આસં ૦ પર્યાંતમ આયુધ્યમાં.
જં ૦ અભાધા ^૧ અલ્પ (અન્તર્ગુહર્ત્ત)	જં ૦ અભાધા અલ્પ
અભાધાસ્થાન કંડકસ્થાન } અસંખ્યગુણ	જં ૦ સ્થિતિ અભાધાસ્થાન સંખ્યં ૩ ^૦ અસં ૦ ૨ ^૦
ઉં ૦ અભાધા ^૨ વિશેષાં	ઉં ૦ અભાધા વિશેષાં
દ્વિગુહાનિસ્થાન અસં ૦	હાનિસ્થાન અસં ૦ ૨ ^૦
નિપેક્કસ્થાન ^૩ "	નિપેક્કસ્થાન "
અર્થકંડક ^૪ "	સ્થિતિસ્થાન "

૧, ૨, ૩, ૪, એ ૪ સ્થાને સમયોની ગણતરી કરવી. અને
૪ સ્થાને સમુદાયાત્મકપણે ગણતરી કરવી.

જઘં સ્થિતિ ^૧ ”	રૂં સ્થિં બંધ વિશેષાં
સ્થિતિસ્થાનો ”	
ઉં સ્થિતિ ^૨ વિશેષાં	

અસંજિદિક તથા વિકલછક, ને એકેદ્રિયચતુષ્ક એ ૧૨ જીવ લેદના ૭ કર્મમાં.		અસં, સં અપં, વિકલછક ને એકેદ્રિયચતુષ્ક એ ૧૨ જીવ લેદના આયુર્મા.	
અખાધાર્થાન, } કંકસ્થાન, } અલ્પ		જઘં અખાધા અપં	
જઘં અખાધા અસં ગુ		જઘં સ્થિં બંધ સંખ્યાંગુ	
ઉં અખાધા વિશે		અખાધાર્થાન સંખ્યાંગુ	
હાનિસ્થાનો અસં ગુ		ઉં સ્થિતિબંધ વિશેષાં	
નિષેકસ્થાનો અસં ”			
અર્થકંક અસં ”			
સ્થિતિસ્થાનો અસં ”			
જઘં સ્થિતિ અસં ”			
ઉં સ્થિતિ અસં ”			

એ પ્રમાણે ૧૦ જોડાનું અધ્યવસાય કહીને હવે સ્થિતિ-
 ધ્યવસાયસ્થાન પ્રવરણા કરાય છે. ત્યાં ૧ 'સ્થિતિસમુદાહર' ૨
 'પ્રકૃતિસમુદાહર' ને ૩ 'જીવસમુદાહર' એ ત્રણ સમુદાહરરૂપ અનુ-
 યોગ કહેવાશે. તેમાં પણ પ્રથમ સ્થિતિસમુદાહર ત્રણ અનુયોગ
 દ્વારે કહેવાશે. તે આ પ્રમાણે—૧ 'પ્રગણના', 'અનુકૃષ્ટિ', ને 'તીવ્ર
 મન્દતા' એ ત્રણ અનુયોગમાં પણ પ્રથમ પ્રગણના પ્રવરણા કહે-
 વાય છે.

મૂળ ગાથા ૮૭ મી.

ઠિઠ્ઠવંધે ઠિઠ્ઠવંધે, અજ્ઞવસાણાણ સંખયા લોગા
 હસ્સા વિસેસવુઢી, આઝળ મસંખગુણ વુઢિ ॥૮૭॥

ગાથાર્થ:—પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને અસંખ્યલોક પ્રમાણે
 ૭ અધ્યવસાયસ્થાનો છે. તેમાં અનંતરોપનિધાએ પ્રથમ સ્થિતિસ્થાને

૧ સ્થિતિસ્થાનો પ્રત્યે સ્થિતિ જન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો સંખ્યા વ્યાખ્યા
 કરવી તે સ્થિતિસમુદાહર.

૨ કર્મપ્રકૃતિયોને અંગે સ્થિતિજન્ધાધ્યવસાયની વ્યાખ્યા કરવી તે
 પ્રકૃતિસમુદાહર.

૩ જીવને અંગે સ્થિતિજન્ધાધ્યવસાયોની વ્યાખ્યા કરવી તે જી-
 વસમુદાહર.

૪ પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને સ્થિતિજન્ધાધ્યવસાયોની ગણતરી કરવી તે
 પ્રગણના.

૫ કયે સ્થિતિસ્થાને કયા સ્થિતિસ્થાન સંખ્યા કેટલાં સ્થિતિજન્ધા-
 ધ્યવસાયસ્થાનો કેટલાં સ્થિતિસ્થાનોમાં (કયાં સુધી) વહેંચાય છે તે
 અનુકૃષ્ટિ.

૬ કયા સ્થિતિસ્થાનોને અંગે સ્થિતિજન્ધાધ્યવસાયોની પરસ્પર
 તીવ્રમન્દતા કેટલા ગુણી કહેવી તે તીવ્રમન્દતા.

૭ આ પ્રકરણમાં અધ્યવસાયસ્થાન માત્ર જન્મ આવે તે પછી

ધાય. તે લાગેના અસંખ્યાતમે લાગે જેટલા લાગ ધાય ને તેટલા
તેમાં જેટલો આકાશપ્રદેશરાશિ ધાય તેટલા પ્રમાણમાં દ્વિગુણ-
દેસ્થાનો થાય છે. ૧

એ પ્રમાણે પ્રગણના કહીને હવે અનુક્રમે વિચારાય છે. ત્યાં
તેમંધ હેતુનૂત અધ્યવસાયસ્થાનોની અનુક્રમિતો અભાવ છે.
કે જ્ઞાનાવરણના જઘન્યસ્થિતિબંધે જે અધ્યવસાયો છે, તેથી
સ્થિતિબંધે અન્ય અધ્યવસાયો છે ને તેથી ત્રીજે સ્થિતિબંધે
અન્ય અધ્યવસાયો છે. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધીના સર્વ
સ્થાનોમાં પ્રત્યેકે અન્યઅન્ય અધ્યવસાયો છે. એ રીતે શેષ
દર્શનાવરણીયાદિ કર્મોમાં પણ બાણુવું.

હવે તીવ્રમન્દતા કહેવાનો પ્રસંગ છે પરંતુ તે આગળ કહેવાયો.
માટે અહિં તે તીવ્રમન્દતાની વિવક્ષા કરવી બાકી રહી છે એમ
બાણુવું. એ પ્રમાણે ત્રણ અનુયોગે કરીને સ્થિતિ સમુદાયકાર કરો

હવે પ્રકૃતિસુદાહાર કહેવાય છે—ત્યાં પ્રમાણનુગમ ને
અનુગમન એ એ અનુયોગ છે. તેમાં પ્રથમ પ્રમાણનુગમકાર કહે-
ય છે તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણની સર્વ સ્થિતિયોમાં અધ્યવ-
સાયો જેટલા ૧ ઉત્તર—અસંખ્યદેશપ્રદેશપ્રમાણ. એ રીતે નવ
તેમાં પ્રમાણનુગમ કહેવો.

મૂળ ગાથા ૮૬ મી.

ઠિઙ્ઠ દીહયાણ કમસો, અસંખગુણિયાણં પંચગુણં
પઠમજહમ્મુક્કોસં, ત્રિતિય જહન્નાઙ્ઠયા ચરમા ॥૮૬॥

ગાથાર્થ:—અધિક અધિક સ્થિતિયુક્ત કર્મોમાં અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ અધ્યવસાયો કહેવા. અને પ્રથમ સ્થિતિસ્થાનના જઘન્ય અધ્યવસાયથી ઉત્કૃષ્ટઅધ્યવસાય અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે જઘન્યસ્થિતિથી પ્રારંભીને દ્વિતીય તૃતીયાદિ યાવત્ અન્તિમ સ્થિતિસ્થાન સુધીના પ્રત્યેક સ્થાનોમાં જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાય અનંતગુણ કહેવો. તથા પ્રથમ સ્થિતિના ઉત્કૃષ્ટઅધ્યવસાયથી દ્વિતીયસ્થિતિના જઘન્યાધ્યવસાયમાં પણ અનંતગુણપણું કહેવું તે પણ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી.

ટીકાર્થ:—સ્થિતિની દીર્ઘતાએ અનુક્રમે અધ્યવસાય સ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં અર્થાત્ જે કર્મથી જેની સ્થિતિ અનુક્રમે અધિક હોય તે કર્મથી તેનાં (અનુક્રમે) અધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં તે આ પ્રમાણે—

આયુષ્યનાં સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાનો સર્વથી અધિક છે તેથી નામ અને ગોત્રકર્મના સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. અહિં પ્રશ્ન એ છે કે—

પ્રશ્ન:—આયુષ્યનાં સ્થિતિસ્થાનોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ (અધ્યવસાય સ્થાનોમાં) છે. અને નામ તથા ગોત્રકર્મમાં પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને વિશેષાધિકરૂપ વૃદ્ધિ છે. તો આયુષ્યની અપેક્ષાએ નામગોત્રના સ્થિતિબંધાધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ કેમ થાય ?

ઉત્તર:—આયુષ્યના જાં સ્થિતિસ્થાનમાં જે સ્થિતિબંધાધ્યવસાયો છે તેથી નામ ગોત્રની જાં સ્થિતિમાં અતિ પ્રભુ

છે. તેથી પણ દ્વિતીયસ્થિતિનું જઘન્યસ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતગુણ સંકલેશ યુક્ત છે. તેથી પણ તેજ દ્વિતીયસ્થિતિનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતગુણ સંકલેશયુક્ત છે એ પ્રમાણે પ્રત્યેક સ્થિતિએ જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતગુણપણે ત્યાં સુધી કહેવું કે યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાધ્યવસાય સ્થાન અનંતગુણ આવે. એ પ્રમાણે સ્થિતિસમુદાહાર સંપૂર્ણપણે કહ્યો.

હવે જીવસમુદાહાર કહે છે.

મૂળ ગાથા ૯૭ મી.

વંધંતી ધ્રુવ પગડી, પરિત્તમાણિગ સુમાળ તિવિહરસં
ચત તિગ વિદ્યાણગયં, વિવરોય તિગં ચ અસુમાણાં ૧૦૦

ગાથાર્થ:—ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયો ૪૭, અને પરાવર્તમાન ધ્રુ-
લાદિ પ્રકૃતિયો ૩૪ એ ૮૧ પ્રકૃતિયોનો ચતુરસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક,
ને દ્વિસ્થાનિક એ ૩ પ્રકારનો રસ બંધાય. તે અવસરે અશુભ પ્રકૃ-
તિયોનો ૩ પ્રકારનો રસ તેથી વિપરીતપણે દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક,
ને ચતુરસ્થાનિક એ પ્રમાણે બંધાય.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાવરણીય ૫, દર્શનાવરણીય ૯, મિથ્યાત્વ
કપાય ૧૬, ભય, કુચ્છા, તૈજસ, કાર્મણ, વર્ણાદિ ૪, અગુરુધ્રુવ, ધ્રુ-
વાત, નિર્માણ, ને અન્તરાય ૫, એ ૪૭ ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયો ચતુર-
દ્વિસ્થાનિકરસને બાંધતો છવ શાતા, દેવદ્રિક ૨, મનુષ્યદ્રિક ૨, પૃથ્વી-
ન્દ્રિય, દેહદ્રિક ૩, ઉપાંગત્રિક ૩, સમચતુરસ, વજ્રપાલનારાય, પરા-
વાત, ઉચ્છવાસ, આત્મપ, ઉદ્ધોત, સુખગતિ, ત્રસાદિ ૧૦, છનનનામ,
શુભાશુભ્યત્રિક ૩, ઉચ્ચગોત્ર એ ૩૪ પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિયોના
ચતુરસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને અન્તિમાનુભાગરૂપ દ્વિસ્થાનિક, એ ૩
પ્રકારનો રસને બાંધે છે.

અહિં શુભપ્રકૃતિનો રસ દુચ્છાદિ રસ સરખો (મિષ્ટ) છે.

બંધાય છે. પરંતુ એકસ્થાનિક રસ કોઈપણ કાળે બંધાતો નથી એ સ્વાભાવિક નિયમ છે. એ પ્રમાણે શુભ પ્રકૃતિયોના અનુક્રમે ચતુઃસ્થાનિકાદિ ત્રણ પ્રકારના રસનું નિરૂપણ કરીને હવે અશુભ પ્રકૃતિયોના ત્રણ પ્રકારના રસબંધનું નિરૂપણ કરે છે.

વિવરીય તિગં ચ અસુમાળં=પૂર્વોક્ત દ્રવબન્ધિ પ્રકૃતિયોને બંધતો જીવ જ્યારે પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે ત્યારે તે અશુભ પરાં પ્રકૃતિયોનો અનુભાગત્રિક એટલે ત્રણ પ્રકારનો રસ વિપરીતપણે બાંધે. તે આ પ્રમાણે—દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને ચતુઃસ્થાનિક.

અહિં ૧ દ્રુવ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસ્થિતિને બાંધતો જીવ બન્ધપ્રાપ્ત થયેલી (બંધાતી) એવી શુભ પ્રકૃતિયોનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે, અને અશુભપ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે. તથા દ્રુવપ્રકૃતિયોની અજઘન્ય (મધ્યમ) સ્થિતિને બાંધતો એવો જીવ (તત્સમયે) બંધાતી શુભ વા અશુભ પ્રકૃતિયોનો યથાયોગપદ્ધે ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે. તથા દ્રુવપ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને બાંધતો જીવ તે અવસરે બંધાતી શુભપ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક રસ, અને અશુભ પ્રકૃતિયોનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે.

॥ દ્રુવવંધિના સ્થિતિવંધમાં શુભાશુભ રસવંધ સ્થાપના ॥

દ્રુવબન્ધિના સ્થિતિ- બંધમાં.	શુભનો રસબંધ.	અશુભનો રસબંધ.
જાં સ્થિતિ બંધે	ચતુઃસ્થાનિક	દ્વિસ્થાનિક
મં સ્થિતિ બંધે	ત્રિસ્થાનિક	ત્રિસ્થાનિક
ઉં સ્થિતિ બંધે	દ્વિસ્થાનિક	ચતુઃસ્થાનિક

૧ આ પ્રકરણમાં “ દ્રુવ પ્રકૃતિ ” એ શબ્દથી “ દ્રુવબન્ધિની પ્રકૃતિ ” બાણી.

હવે કયા હવે શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, અને દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે ? તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૯૧-૯૨ મી.

સર્વવિસુદ્ધા વંધંતિ, મજ્જિમા સંકિલિઢ્ઠતરગા ય
ધ્રુવપગડિ જહન્નઠિઢ્ઠં, સર્વવિસુદ્ધા ડ વંધંતિ ॥૧૧॥

તિઢ્ઠાણે અજહન્નં, વિઢ્ઠાણે જેઢ્ઠગં સુમાણ કમા
સઢ્ઠાણે ડ જહન્નં, અજહન્નુકોસ મિયરાસિં ॥૧૨॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થઃ—જે અતિવિશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળા હવે તે પરા-વર્તમાન શુભ પ્રકૃતિનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે છે, યુનઃ જે મધ્યમ પરિણામવાળા હવે તે શુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે છે, અને જે અતિ સંકિલ્પિત અધ્યવસાયવાળા હવે તે શુભ પરાં નો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે. યુનઃ જે તથોગ્ય ભૂમિકાનુસારે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળા હવે તે પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિ બાંધે તે તેનો દ્વિસ્થાનિક રસ નિપજાવે છે, તથા મધ્યમ પરિણામવાળા હવે ત્રિસ્થાનિક રસને અને અતિ સંકિલ્પિત પરિણામવાળા હવે ચતુઃસ્થાનિક રસને નિપજાવે છે.

તથા જે અતિ વિશુદ્ધિવાળા હવે શુભપ્રકૃતિનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે છે, તે ધ્રુવ પ્રકૃતિની ન્યાન્યસ્થિતિ બાંધે છે. (અર્થઃ આત્મા તિઢ્ઠાણે જે સક્ષમી વિલક્ષિતના પ્રયોગમાં છે, પરંતુ અર્થસી પક્ષી વિલક્ષિત ગ્રહણ કરવી.) તથા જે હવે શુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે છે, તે હવે ધ્રુવ પ્રકૃતિની મધ્યમ રિથિતિ બાંધે છે. તથા જે હવે શુભ પરાં નો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે તે હવે ધ્રુવ પ્રકૃતિની સંકુલ્પસ્થિતિ બાંધે છે.

બંધાય છે. પરંતુ એકસ્થાનિક રસ કોઈપણ કાળે બંધાતો નથી એ સ્વાભાવિક નિયમ છે. એ પ્રમાણે શુભ પ્રકૃતિયોના અનુકરણે ચતુઃસ્થાનિકાદિ ત્રણ પ્રકારના રસનું નિરૂપણ કરીને હવે અશુભ પ્રકૃતિયોના ત્રણ પ્રકારના રસબંધનું નિરૂપણ કરે છે.

વિવરીય તિગં ચ અસુમાળં=પૂર્વોક્ત ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયોને બંધતો જીવ જ્યારે પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે ત્યારે તે અશુભ પરાં પ્રકૃતિયોનો અનુભાગત્રિક એટલે ત્રણે પ્રકારનો રસ વિપરીતપણે બાંધે. તે આ પ્રમાણે—દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને ચતુઃસ્થાનિક.

અહિં ૧ ધ્રુવ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસ્થિતિને બાંધતો જીવ બન્ધ પ્રાપ્ત થયેલી (બંધાતી) એવી શુભ પ્રકૃતિયોનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે, અને અશુભપ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે. તથા ધ્રુવપ્રકૃતિયોની અજઘન્ય (મધ્યમ) સ્થિતિને બાંધતો એવો જીવ (તત્સમયે) બંધાતી શુભ વા અશુભ પ્રકૃતિયોનો યથાયોગપણે ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે. તથા ધ્રુવપ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને બાંધતો જીવ તે અવસરે બંધાતી શુભપ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક રસ, અને અશુભ પ્રકૃતિયોનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે.

॥ ધ્રુવબંધિના સ્થિતિવંધમાં શુભાશુભ રસવંધ સ્થાપના ॥

ધ્રુવબંધિના સ્થિતિ- બંધમાં.	શુભનો રસબંધ.	અશુભનો રસબંધ.
જો સ્થિતિ બંધે	ચતુઃસ્થાનિક	દ્વિસ્થાનિક
મો સ્થિતિ બંધે	ત્રિસ્થાનિક	ત્રિસ્થાનિક
ઉં સ્થિતિ બંધે	દ્વિસ્થાનિક	ચતુઃસ્થાનિક

૧ આ પ્રકરણમાં “ ધ્રુવ પ્રકૃતિ ” એ શબ્દથી “ ધ્રુવબંધિની પ્રકૃતિ ” બાણી.

હવે કયા હવે શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, અને દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે ? તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૯૧-૯૨ મી.

સર્વવિસુદ્ધા વંધંતિ, મજ્જિમા સંકિલિઢ્ઠતરગા ચ
ધ્રુવપગડિ જહન્નઠિઢ્ઠં, સર્વવિસુદ્ધા ઉવંધંતિ ॥૯૧॥

તિઢ્ઠાણે અજહન્નં, વિઢ્ઠાણે જેઢ્ઠગં સુમાણ કમા
સઢ્ઠાણે ઉ જહન્નં, અજહન્નુક્કોસ મિયરાસિં ॥૯૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—જે અતિવિશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળા હવે તે પરા-
વર્તમાન શુભ પ્રકૃતિનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે છે, પુનઃ જે મધ્યમ
પરિણામવાળા હવે તે શુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે છે,
અને જે અતિ સંકલિષ્ટ અધ્યવસાયવાળા હવે તે શુભ પરાં નો
દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે. પુનઃ જે તદોચ્ચ ભૂમિકાનુસારે અતિ
વિશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળા હવે જે પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિ બાંધે
તો તેનો દ્વિસ્થાનિક રસ નિપજાવે છે, તથા મધ્યમ પરિણામવાળા
હવે ત્રિસ્થાનિક રસને અને અતિ સંકલિષ્ટ પરિણામવાળા હવે
ચતુઃસ્થાનિક રસને નિપજાવે છે.

તથા જે જીવો અશુભ પરાં નો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે, તે જીવો સ્વસ્થાને એટલે સ્વવિશુદ્ધિ ભૂમિકાને અનુસારે ધ્રુવપ્રકૃતિની અનતિ (સાધિક) જઘન્યસ્થિતિ બાંધે છે. અર્થાત્ અશુભ પરાં પ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિક રસજન્યને યોગ્ય જે વિશુદ્ધિ છે, તે વિશુદ્ધિ વડે પ્રકૃતિની અનતિ જઘન્યસ્થિતિ બાંધે, પરંતુ અતિ જઘન્ય ન બાંધે. કારણ કે ધ્રુવપ્રકૃતિનો અતિજઘન્ય સ્થિતિજન્ય એકાન્ત વિશુદ્ધિમાંજ સંભવે છે, ને તે અવસરે અશુભ પરાં પ્રકૃતિજન્ય જન્ય પણ હોતો નથી. તથા જે જીવો અશુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે છે તે જીવો ધ્રુવપ્રકૃતિની અજઘન્ય (મધ્યમ) સ્થિતિ બાંધે છે. તથા અશુભ પરાં નો ચતુઃસ્થાનિકરસ જે જીવો બાંધે છે તે જીવો ધ્રુવપ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબાંધે છે.

જીવપરિણામાનુસારે રસજન્ય અને સ્થિતિજન્યની સ્થાપના.

જીવોને	શુભ પરાં નો રસજન્ય	અશુભ પરાં નો રસજન્ય	ધ્રુવ પ્રકૃતિનો સ્થિતિજન્ય
અતિવિશુદ્ધિએ	ચતુઃ સ્થાનિક	દ્વિસ્થાનિક	જન્ય સ્થિતિજન્ય
મધ્યમવિશુદ્ધિ	ત્રિસ્થાનિક	ત્રિસ્થાનિક	મન્ય સ્થિતિજન્ય
અતિસંકલેશે	દ્વિસ્થાનિક	ચતુઃ સ્થાનિક	ઉચ્ચ સ્થિતિજન્ય

આ સ્થાપનામાં પ્રથમ. પહેલાથી બીજા કોઠાની, પહેલાથી અથવા બીજાથી ત્રીજા કોઠાની, અને પહેલા બીજા અથવા ત્રીજાથી ચતુર્થ કોઠાની પ્રકૃપણા કરવી. એ પ્રમાણે ૬ ભાગે પ્રકૃપણા કરવી.

૧-૨ જે જીવને જેવા પ્રકારની સ્વયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ હોય તે ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિને અનુસારે.

અહિં અનન્તરોપનિધા, અને પરમ્પરોપનિધા એ બે પ્રકારની પ્રરૂપણા છે. તેમાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૯૩ મી.

યોગા જહન્નિયાણ, હોંતિ વિસેસાહિઓ દહિ સયાહું
જોવા વિસેસહીળા, ઉદહિ સયપુહુત્તનો જાવ ॥૯૩॥

ગાથાર્થ:—દીકાર્થવત.

દીકાર્થ:—પરાવર્તમાન મુળપ્રકૃતિયોના પ્રતુરધાનિક સંસાનન્યકપણે વર્તતાં છતાં જ્ઞાનાવરણાદિ ધ્રુવબન્ધિ પ્રકૃતિયોની અધ્યન્ય સ્થિતિમાં બાંધકપણે વર્તતા હોયો સર્વથી અલપ છે, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં બાંધકપણે વર્તના હોયો વિશેષાધિક છે. તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે ઘણા રોંડયો સાગરોપમ સુધી વિશેષાધિકપણું કહેવું. ત્યારબાદ ઘણા રોંડયો સાગરોપમ સુધી વિશેષદ્વાનિર્ધાર કહેવું. અહિં ગાથામાં મોં અરણ્યપ્રતિને અર્થ છે. અને પુહુત્ત=પુરુષત્વ સંબંધ બહુત્વવાચક છે. કર્મપ્રકૃતિ રૂઢિમાં કહે છે કે પુહુત્ત સદાં મહુત્તવાચી હતિ.

મૂળ ગાથા ૯૪ મી.

યવં તિહાળકરા, વિહાળકરા વ આ નુમુક્કોસા-
અનુમાળં વિહાળે. તિવ્વહાળે વ ઉક્કોસા ॥૯૪॥

ટીકાથઃ—પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ત્રિસ્થાનિક બાંધતાં ધ્રુવપ્રકૃતિની 'સ્વપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિમાં' પણે વર્તતા હોયો અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. ત્યાંથી આગળ પહીન વિશેષહીનપણું પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી કહેવું.

તથા પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિક રસને ગાંધી ધ્રુવ પ્રકૃતિની સ્વપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિમાં ગાંધીકપણે વર્તે હોયો અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે, તેથી ત્રિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. ત્યાંથી આગળ વિશેષહીનતા ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવી. અહિં શુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિક રસગાંધીક હોયો આ તિએ ત્યાં સુધી કહેવા કે જ્યાં સુધી તે પરાવર્તમાન શુભ પ્રકૃતિ મેળી 'ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગત દ્વિસ્થાનિક રસગાંધીક હોયો પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી આ ચરિપાટી કહેવી.

તથા અશુભપરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના પૂર્વોક્ત અનુક્રમ પ્રથમથી દ્વિસ્થાનિકરસગાંધીક કહીને ત્યારબાદ ત્રિસ્થાનિકરસગાંધીક કહેવા, ને ત્યારબાદ ચતુસ્થાનિકરસગાંધીક કહેવા, તે પણ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી કહેવા. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—અશુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિના 'દ્વિસ્થાનિકરસને બાંધતા છતાં ધ્રુવપ્રકૃતિની

૧ અહિં 'સ્વપ્રાયોગ્યપણું' હોયોની અપેક્ષાએ જાણવું, પરંતુ પ્રકૃતિની પેક્ષાએ નહિ.

૨ આ ઉત્કૃષ્ટ દ્વિતીય પ્રકૃતિપ્રાયોગ્ય નહિ, પરંતુ દ્વિસ્થાનિક રસપ્રાયોગ્ય ૧૦ સ્થિતિ જાણવી.

" દ્વિ- બાંધતા જના ધ્રુવપ્રકૃતિની " એ અર્થ

મૂળ ગાથા ૯૫ મી.

પહ્લાઽસંખિ ચ મૂલાનિ, ગંતું દુગુણા ચ દુગુણહીણા
નાણંતરાણિ પહ્લસ્સ, મૂલભાગો અસંખતમો ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમાના અસંખ્યાત વર્ગમૂળપ્રમાણ સ્થિતિયોના વ્યતિક્રમે જીવોની દ્વિગુણાધિકતા અને દ્વિગુણહીનતા થાય. તથા તેમાં નાના પ્રકારનાં અનંતરો પદ્યોપમાના પ્રથમવર્ગમૂળના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિકરસને ગાંધતા છતાં દ્રુવપ્રકૃતિની જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવોની અપેક્ષાએ જઘન્યસ્થિતિથી આગળ પદ્યોપમાના પ્રથમ અસંખ્ય વર્ગમૂળના સમયરાશિ પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનંતર સ્થિતિસ્થાનમાં વર્તતા જીવો દ્વિગુણ હોય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પદ્યોપમાના અસંખ્યાત વર્ગમૂળ પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનંતર સ્થિતિસ્થાને વર્તતા જીવો તેથી પણ દ્વિગુણ હોય છે. એ રીતે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી દ્વિગુણવૃદ્ધિ કહેવી. ત્યાંથી આગળ પદ્યોપમા અસંખ્યવર્ગમૂળપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનંતર સ્થિતિસ્થાને (જિગેચ વૃદ્ધિ ॥ અન્તિમસ્થિતિમાં બન્ધક પણે વર્તતા જીવોની અપેક્ષાએ) દ્વિગુણહીન (અર્ધા) થાય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પદ્યોપમા અસંખ્યવર્ગમૂળપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રમે અનંતર સ્થિતિસ્થાનમાં તેથી દ્વિગુણહીન જીવો થાય છે. એ પ્રમાણે દ્વિગુણહાનિ પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવી.

એ પ્રમાણે શુ ૦ પર:૦ પ્રકૃતિના ત્રિસ્થાનિક અને દ્વિસ્થાનિક રસબન્ધક જીવોની દ્વિગુણાધિકતા ને દ્વિગુણહાનિ પણ કહેવી. તથા અંશુલ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના ત્રિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ચતુઃસ્થાનિક રસના બન્ધક જીવો એ પદ્ધતિએજ કહેવા.

મૂળ ગાથા ૯૫ શ્રી.

પહ્લાઽસંખિ ય મૂલાનિ, ગતું દુગુણા ય દુગુણહીણા
નાણંતરાણિ પહ્લસ્સ, મૂલભાગો અસંખતમો ॥૯૫॥

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમાના અસંખ્યાત વર્ગમૂળપ્રમાણ સ્થિતિયોના વ્યતિક્રમે જીવોની દ્વિગુણાધિકતા અને દ્વિગુણહીનતા થાય તથા તેમાં નાના પ્રકારનાં અનંતરો પદ્યોપમાના પ્રથમવર્ગમૂળના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ચતુરસ્થાનિકરક્ષેણે ગાંધતા છતાં દ્રુવપ્રકૃતિની જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવોની અપેક્ષાએ જઘન્યસ્થિતિથી આગળ પદ્યોપમાના પ્રથમ અસંખ્ય વર્ગમૂળના સમયરાશિ પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનંતર સ્થિતિસ્થાનમાં વર્તતા જીવો દ્વિગુણ હોય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પદ્યોપમાના અસંખ્યાત વર્ગમૂળ પ્રમાણસ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનંતર સ્થિતિસ્થાને વર્તતા જીવો તેથી પણ દ્વિગુણ હોય છે. એ રીતે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી દ્વિગુણવૃદ્ધિ કહેવી. ત્યાંથી આગળ પદ્યોપમા અસંખ્યવર્ગમૂળપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનંતર સ્થિતિસ્થાને (જિગ્મુકાધિકતા ॥ અન્નિમસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવોની અપેક્ષાએ) દ્વિગુણહીન (અર્ધા) થાય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પદ્યોપમા અસંખ્યવર્ગમૂળપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રમે અનંતર સ્થિતિસ્થાનમાં તેથી દ્વિગુણહીન જીવો થાય છે. એ પ્રમાણે દ્વિગુણહીન પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવી.

એ પ્રમાણે શુભ પરાં પ્રકૃતિના વિસ્થાનિક અને દ્વિસ્થાનિક રક્ષાબન્ધક જીવોની દ્વિગુણાધિકતાને દ્વિગુણહીન પણ કહેવી. તથા અશુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના વિસ્થાનિક, વિસ્થાનિક, ચતુરસ્થાનિક રક્ષાના બન્ધક જીવો એ પદ્ધતિએજ કહેવા.

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—શુભ પરાવર્તમાન અને અશુભપરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોનો અનાકાર પ્રાયોગ્ય એટલે બંધને આશ્રયિને અનાકારોપયોગ યોગ્ય અથવા તથાવિધ મન્દપરિણામ યોગ્ય જે રસ તે નિશ્ચયતઃ દ્વિસ્થાનિકજ હોય છે, પરન્તુ ત્રિસ્થાનિકાદિ નહિ. (ગાથામાં ઉત્તુ શબ્દ નિશ્ચયવાચક છે. તુ સ્વાદ્દેડ્વધારણે અર્થાત્ તુ શબ્દ ભેદ અને નિશ્ચયના અર્થમાં છે) કારણ કે બંધને અધિકરીને સાકારોપયોગપ્રાયોગ્ય રસ તે ત્રિવ પરિણામ પ્રાયોગ્ય હોય છે. પુનઃ સાકારોપયોગ પ્રાયોગ્ય જે રસ તે દ્વિસ્થાનાદિ સર્વ રસોમાં પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ દ્વિસ્થાનિક ત્રિસ્થાનિક ને ચતુઃસ્થાનિક રસ તે બંધને આશ્રયિ સાકારોપયોગપ્રાયોગ્ય છે. હવે સર્વસ્થિતિસ્થાનોનું અલગબુદ્ધ કહેવાય છે.

પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિકરસ યવમધ્યથી નીચેનાં સ્થિતિસ્થાનો અલ્પ છે ॥૬૬॥ તેથી ચતુઃસ્થાનકરસના યવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે. તેથીપણ પરાવર્તમાન શુભ પ્રકૃતિના ત્રિસ્થાનક રસયવમધ્યથી નીચેનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ ત્રિસ્થાનક રસયવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે. एवं तिहाणे=એ પ્રમાણે ત્રિસ્થાનક રસમાં પણ નીચે ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાગુણપણે કહેવાં. તેથી પણ પરાં શુભ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિક રસયવમધ્યથી નીચેનાં એકાન્તસાકારોપયોગ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ દ્વિસ્થાનિક રસયવમધ્યથી નીચેનાં ને પાશ્ચાત્ય સ્થાનોથી ઉપરનાં ભિન્ન એટલે

૧ ચતુઃસ્થાનપ્રાયોગ્ય પ્રથમસ્થિતિયા વણા મેંકડો સાગરોપમ મુઘી પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને ચતુઃસ્થાનકરસઅન્ધક હવે વિશેષાધિક વિશેષાધિકપડે કહ્યા છે, ને ત્યાંથી આગળ વણા મેંકડો સાગરોપમ મુઘી વિશેષદીન દીનર કહ્યા છે. તેથી સ્થિતિસ્થાનોને અગે ચતુઃસ્થાનકરસઅન્ધક હવેની ગુદિ દાનિ યવના આકારે થાય છે માટે તેન યવ અન્ધ પ્રહણ કરવો. દતિ સર્વત્ર.

સાકારનાકારોપયોગપ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાત ગુણ છે ॥ ૬૭ ॥
 તેથી પણ દ્વિસ્થાનક રસયવમધ્યથી ઉપરનાં મિશ્ર સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ દુગ્ધં પરાં પ્રકૃતિનો જઘન્યસ્થિતિબન્ધ
 સંખ્યાત ગુણ છે. તેથી પણ અશુભં પરાં પ્રકૃતિનો જઘન્યસ્થિતિ
 બન્ધ વિશેષાધિક છે- તેથી પણ અશુભં પરાં પ્રકૃતિનો દ્વિસ્થાનક
 રસયવમધ્યથી નીચેનાં એકાન્ત સાકારોપયોગ્યો સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી તેજ પરાં અશુભં પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનકરસ
 યવમધ્યથી નીચેનાં ને પાશ્ચાત્ય સ્થાનેથી ઉપરનાં મિશ્ર સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ તેજ અશુભં પરાં પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થા-
 નકરસયવમધ્યથી ઉપરના મિશ્રસ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે.
 તેથી પણ ઉપરનાં એકાન્ત સાકારોપયોગ્ય પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ જાય છે તેટલી સ્થિતિ ડાચસ્થિતિ કહેવાય છે.
॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥

તેથી પણ અંતઃકોડકોડી સાગરોપમ સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ પરાં ૭૦ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિકરણવમધ્યથી ઉપરનાં જે મિશ્ર સ્થિતિસ્થાનો છે, ને તેથીપણ ઉપરનાં જે એકાન્તસાકારોપમે પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો છે તે સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ પરાં ૭૦ પ્રકૃતિનો ઉં સ્થિતિગન્ધ વિશેષાધિક છે. તેથી પણ અશુભપત્ત પ્રકૃતિયોની બંધાયત્રી ડાચસ્થિતિ વિશેષાધિક છે. જે સ્થિતિસ્થાનથી માંડકપ્લુતિ ન્યાયથી ડાચ એટલે જ્ઞાણ દર્શને જે સ્થિતિ બંધાય છે, ત્યાંથી પ્રારંભી ત્યાંસુધીની સ્થિતિ અહિં વદ્ધ ડાચસ્થિતિ કહેવાય છે, ને તે ઉત્કૃષ્ટથી અન્તઃકોડકોડી સાગર ન્યૂન સર્વ કર્મ સ્થિતિ પ્રમાણ જાણવી. તે આ પ્રમાણે—પર્યાપ્ત સંસિ પદેન્દ્રિય જીવ અન્તઃકોડકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિમધ કરીને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધે છે, અન્યથા નહિ. (માટે બધ્ધડાચસ્થિતિ અન્તઃકોડકોડી ન્યૂન સર્વ સ્થિતિપ્રમાણ છે.) તેથીપણ અશુભ પરાં પ્રકૃતિનો ઉં સ્થિતિગન્ધ વિશેષાધિક છે. ॥ ૧૦૦ ॥

કે સમુચ્ચયથી નો અચિદ્ધન કર્મસ્થિતિ પ્રમાણ અંતર પરી અંતઃકોડકોડી સાગર જેટલી યાય છે. માટે અંતર મોટું થઈ જાય તે આ નો નાનું અંતર થઈ જાય કરવાનું છે જેમકે ૧૦૦ સમયાત્મક સ્થિતિને સમયાત્મક ઉં સ્થિતિ (અપવર્તના વટે) કરી, તેમાં ૯૧ થી ૧૦૦ ૧૦ સ્થિતિયો ને અપવર્તના વટે કરેલા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની ડાચસ્થિતિ કહેવાય. આ અપવર્તના વટે થઈ જાય પુરુષ સ્વભાવ રીતે કરે તેવાપુરુષના

૧ ડાચસ્થિતિ પ્રકૃષ્ટકરે છે—અપવર્તના વટે—ઉપરનાં કર્મ ને બધ્ધ અશુભ આ અપવર્તના વટે થઈ જાય પુરુષ સ્વભાવ રીતે કરે તેવાપુરુષના કરે છે.

३३३३३३

॥ मनुष्योना रसयमव्ययी स्थितिस्थानादिकना ॥
॥ अत्यवहुत्तनी स्याना ॥

प्रतिपाद	रसयम- व्ययी	ना ना	स्थितिस्थानादि (३)	अत्यवहुत्तनी
मनुष्यः	रसयम- व्ययी	ना	स्थितिस्थानादि	अत्यवहुत्तनी
"	"	व्ययी	"	"
"	रसयम- व्ययी	ना	"	"
"	"	व्ययी	"	"
"	रसयम- व्ययी	ना	अत्यवहुत्तनी	"
"	"	"	अत्यवहुत्तनी	"
"	"	व्ययी	"	"
"	—	—	अत्यवहुत्तनी	"
अत्यवहुत्तनी	—	—	"	अत्यवहुत्तनी
"	रसयम- व्ययी	ना	अत्यवहुत्तनी	"
"	"	"	"	"
"	"	व्ययी	"	"
"	"	"	"	"
"	"	व्ययी	"	"
"	रसयम- व्ययी	ना	अत्यवहुत्तनी	"
"	"	"	"	"

ટીકાર્થ:—પરાં શું પ્રકૃતિયોના ચતુઃસ્થાનક રસબન્ધક
 હવે અલ્પ છે. તેથી ત્રિસ્થાનક રસબન્ધક હવે સંખ્યાતગુણ છે,
 તેથી પણ દ્વિસ્થાનક રસબન્ધક હવે સંખ્યાતગુણ છે, તેથી પણ
 પરાં અશુભ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિક રસબન્ધક હવે સંખ્યાતગુણ
 છે, તેથી પણ ચતુઃ સ્થાનિક રસબન્ધક હવે સંખ્યાતગુણ છે, ને
 તેથી પણ ત્રિસ્થાનિક રસબન્ધક હવે વિશેષાધિક છે. તેજ વાત
 ગાથાથી કહે છે. અસુમાળં ઇત્યાદિ=અશુભ પ્રકૃતિયોના ત્રિસ્થાનિક
 રસબન્ધક હવે સર્વથી પણ ઉપર વિશેષાધિક કહેવા.

હવે આ બન્ધનકરણનો ઉપસંહાર કરે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૨ મી.

एवं बंधणकरणे, परुषिण सह हि बंधस्तयगेणं
 बंधविहाणाहिगमो, सुहसभिगंतुं लहुं होइ ॥१०२॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત

ટીકાર્થ:—એ પ્રમાણે આ બન્ધનકરણની 'બન્ધસાતક
 નામના બન્ધ (સહિત) પ્રફુલ્લા કર્યે' છતે 'પૂર્વગત બન્ધવિધિને
 સુખપૂર્વક ત્તણવાની ઇચ્છાવાળા હોવાને કિમ બે પર્ય દા.અ છે.

॥ इति श्रीमत्पद्मगिरिविग्वित्तर्मप्रज्ञा टीकायां जैनचार्य हरिमद्

हृदिसागरसुरिप्रसादेन पं चंदुलालकुल मन्त्रविरचितम्

गुर्जरभाषायां गुरु मन्त्रम् ॥

॥ अथ संक्रमकरण ॥

પૂર્વોક્ત પ્રકારે બન્ધનકરણ કહીને હવે હિદેશના અનુક્રમથી ક્રમકરણ કહેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં પ્રકૃતિ ક્રમ, સ્થિતિસંક્રમ, રક્તસંક્રમ, ને પ્રદેશસંક્રમ. એ પ્રમાણે સંક્રમના ચાર ભેદ તે પ્રકૃત્યાદિ વિષયને અંગે થયેલા છે, તેમાં ધર્મ સંક્રમનાં સામાન્ય લક્ષણ કહે છે.

મૂળગાથા ૧ કી.

સો સંક્રમો તિ બુંચ્ચઙ્ગ, જં વંધણપરિણઓ પઓગેણ
પગયંતરતથ દલિયં, પરિણમચઙ્ગ તયણુભાવે જં ॥૧॥

ગાથાર્થ:—વીર્ય વિશેષે જે પ્રકૃતિના બન્ધકપણે પરિણમેલો
તેવ અન્યપ્રકૃતિગત દલિકને જે તદનુસાર પરિણમાવે તે “સંક્રમ”
કહેવાય છે.

ટીકાર્થ:—અહિં એવ વસ્તુત્વપરિણત. એટલે જે પ્રકૃતિના
બન્ધકપણે પરિણમેલો હોય, આ વાક્યથી તાત્પર્ય એ જણાય છે
કે ત્યારે એવ તથાવિધ બન્ધનપરિણામવડે પરિણમેલો હોય છે,
ત્યારે કર્મવર્ગહાના સુદ્ધો પણ તત કર્મપણે પરિણમે છે, અન્યથા
નહિ. કહ્યું છે કે—

જીવપરિણામોજ્ઞ. કમ્મણા દુગ્ગણા પરિણમંતિ ।

પોગ્ગલકમ્મનિમિત્તં. જીવો વિ નોવ પળિમન્ત ॥ ૧ ॥

વ્યાખ્યા—એવ મનુષ્ય પરિણમીને સુદ્ધો એટલે એવ
પરિણમ જીવ હેતુને કારણે એવનું નવ દેશ ના હોય કર્મવર્ગહા.

ગત પુદ્ગલો જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મરૂપપણે પરિણમે છે. પુનઃ
પણ તથાવિધ પરિણામ શાથી થાય છે ? એમ નો પૂછતા છે
કહીએ છીએ કે—પૂર્વે બાંધેલા પુદ્ગલરૂપ કર્મના વિપા
નિમિત્તથી, અર્થાત્ પૂર્વજન્મકર્મના ઉદયસામર્થ્યથી જીવ પણ
પ્રકારે એટલે સ્વપ્રદેશાવગાહિત કર્મણુવર્ગણુગતપુદ્ગલ
કર્મત્વપ્રાપ્તિના હેતુપણે પરિણમે છે. ॥ અથ પ્રકૃત ગામા
પઓગેણ=પ્રયોગવડે અર્થાત્ સંકલેશ વા વિશેધિસંજિત વીર
પ્રકૃત્યંતર એટલે વિવક્ષિતપ્રકૃતિથી અન્યપ્રકૃતિ, અર્થાત્
બધ્યમાનપ્રકૃતિથી જે વ્યતિરિક્ત=અન્યપ્રકૃતિ, તેમાં રહેકું
તદનુમાવેન=બધ્યમાનપ્રકૃતિના સ્વભાવપણે જે પરિણમાવે છે,
પરિણામને પમાડે છે તે સંક્રમ કહેવાય છે. તાત્પર્ય આ પ્રમાણે

બધ્યમાનપ્રકૃતિયોમાં અબધ્યમાનપ્રકૃતિના પરમાણુ
પ્રક્ષેપીને તે પરમાણુઓને બધ્યમાનપ્રકૃતિરૂપપણે પરિણામવડે
સંક્રમ કહેવાય. પુનઃ જે (ઘણી) બધ્યમાનપ્રકૃતિયોના પરમાણુઓ
અન્યોન્યરૂપપણે પરિણમવું તે સર્વ પણ (બન્ને) સંક્રમ કહેવાય
ત્યાં બધ્યમાનપ્રકૃતિયોમાં અબધ્યમાનપ્રકૃતિયોનો સંક્રમ આ પ્રમાણે
બધ્યમાન શાતાવેદનીયમાં અબધ્યમાન અશાતાનો, અથવા બધ્યમાન
ઉચ્ચગોત્રમાં અબધ્યમાન નીચગોત્રનો, એ બધ્યમાનમાં અબધ્ય
માનનો સંક્રમ કહેવાય. તથા બધ્યમાન મતિજ્ઞાનાવરણમાં અબધ્ય
માન શુનજ્ઞાનાવરણ સંક્રમે, અથવા બધ્યમાન શુનજ્ઞાનાવરણમાં
બધ્યમાન મતિજ્ઞાનાવરણ સંક્રમે તે બધ્યમાનમાં બધ્યમાનનો સંક્રમ
કહેવાય. અહિં આત્મા જે પ્રકૃતિના બન્ધકપણે પરિણમ્યો છે
તે પ્રકૃતિરૂપ પણ અન્યપ્રકૃતિગત પરમાણુઓને જે પરિણમ્યો છે
તે સંક્રમ કહ્યો છે (તેમાં વિગ્રેયતા અથગાથાએ દર્શાવે છે.)

સંક્રમનું જે લક્ષણ પૂર્વે કહ્યું તે દર્શનત્રિક સિવાયની
પ્રકૃતિશાસ્ત્રે માટે જરૂરનું, અને દર્શનત્રિકમાં તે બન્ધવિન
સંક્રમ કહ્યું છે. તે બધ્યમાન કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૨ ૭.

દુસુ વેગે વિદ્વિદુગં, વંધેણવિના વિ સુદ્ધવિદ્વિસ્સ
રિણાસદ્ જોસે તં, પગદ્વૈ પડિગ્ગહો एसो ॥૨॥

ગાથાર્થ—વિશુદ્ધ સમ્યક્દષ્ટિ જીવ એ દર્શનમોહનીયને
માં બંધના એકમાં બંધવિના પણ સંક્રમાવે છે. તથા જે પ્રકૃ-
તિમાં તે પ્રકૃત્યન્તર દલિક સંક્રમે છે તે આ આધારભૂત પ્રકૃતિનું
પરિવર્તન "એવું" વિશેષનામ છે.

ટીકાર્થ—વિશુદ્ધ સમ્યક્દષ્ટિની આધારભૂત એવી સમ્ય-
ક્ત્વને નિશ્ચ એ જે પ્રકૃતિમાં નિધ્યાત્વને, અને એક સમ્યક્ત્વમાં
મેજને બંધ વિના પણ સંક્રમાવે છે. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—બંધ
નિધ્યાત્વનો જ હોય છે, પરંતુ નિશ્ચ કે સમ્યક્ત્વનો બંધ હોય નહિ.
પરંતુ કે મનનકારકરધાનીય નિધ્યાત્વપુદ્ગલોજ આશયિ સરખા
પિંગ્મમનનના પુદ્ગલ વિશુદ્ધિ વડે શુદ્ધ, અર્ધ વિશુદ્ધ, તે અશુદ્ધ
જે પ્રમાણે વળ પડે તેવું છે. તેમાં વિશુદ્ધ પુદ્ગલો તે સમ્યક્ત્વ.
અર્ધવિશુદ્ધ પુદ્ગલો તે નિશ્ચ, તે અવિશુદ્ધ પુદ્ગલો તે નિધ્યાત્વ
હોવાય છે. ત્યાં વિશુદ્ધ સમ્યક્દષ્ટિ જીવ સમ્યક્ત્વમાં ને નિશ્ચમાં
બંધવિના પણ નિધ્યાત્વને સંક્રમાવે છે, અને નિશ્ચને સમ્યક્ત્વમાં
સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણે સંક્રમનું સામાન્ય લક્ષણ થયું.

પૂર્વે કહેલું સંક્રમનું લક્ષણ 'અતિપ્રસક્ત' (સર્વત્ર અ છે, માટે તેમાં જે અપવાદ છે તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩ જી.

મોહદુગાડગમૂલ, પગડીળ ન પરોપ્પરંતિ
સંક્રમવંધુદઉવ, ટુણાલિગાઈળ કરણાઈ ॥ ૩ ॥

ગાથાર્થ:—મોહનીયદ્વિકનો, આયુષ્યચતુષ્કનો, તે પ્રકૃતિયોનો પ્રત્યેકનો પરસ્પર સંક્રમ ન હોય. તથા સંક્રમાવલિ, બન્ધાવલિ, ઉદ્યાવલિ ને ઉદ્વર્તનાવલિકાદિગત પરમાણુઓને કોઈ પણ કરણ ન લાગે (એ ચારે આવલિકાઓ કરણ સાધ્ય ન હોય.)

ટીકાર્થ:—મોહદ્વિક એટલે દર્શનમોહનીય. અને ચારિત્ર મોહનીય એ બેનો પરસ્પર સંક્રમ ન થાય. અર્થાત્ દર્શનમોહનીય ચારિત્રમોહનીયમાં ન સંક્રમે, અને ચારિત્રમોહનીય દર્શનમોહનીયમાં ન સંક્રમે. તેમજ ચાર આયુષ્ય પણ પરસ્પર સંક્રમતાં નથી. તથા આઠ મૂળ પ્રકૃતિયો પણ પરસ્પર સંક્રમતી નથી. તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણીયમાં દર્શનાવરણ ન સંક્રમે, તથા દર્શનાવરણમાં જ્ઞાનાવરણ ન સંક્રમે, એ રીતે સર્વ મૂળ પ્રકૃતિયોને આશ્રયિ જાણવું, વળી પણ જો કે જે દર્શન મોહનીયમાં જે જીવ વર્તે છે, તે જીવ દર્શન મોહનીયને અન્ય દર્શન મોહનીયમાં સંક્રમાવે નહિ. જેમ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વને, મિશ્રદષ્ટિ જીવ મિશ્રને, અને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સમ્યક્ત્વમોહનીયને કયાંય પણ સંક્રમાવે નથી. તથા સાસ્વાદન અને મિશ્ર સમ્યક્ત્વવાળા જીવો અવિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વી હોવાથી દર્શનમોહનીયને કયાંય પણ સંક્રમાવતા નથી અને બન્ધનો અભાવ હોતો છતો પણ દર્શનમોહનીયનો સંક્રમ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિનેજ હોય છે, પરંતુ અવિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ નહિ. પુનઃ બીજી વાત એ છે કે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમ પામેલું દર્શન

૧ જે વસ્તુનું જે લક્ષણ જાણ્યું હોય તે લક્ષણ તે વસ્તુમાં સ્વયં ન થયે તો તે લક્ષણ અતિપ્રસક્ત અન્યાય કહેવાય છે.

એક આવલિકા માત્ર કાળ સુધી ઉદ્ધર્તનાદિ સર્વકરણને અયોગ્ય
(અસાધ્ય) લાક્ષણું. કેવલ સંકાન્તદલિકજ એક આવલિકા સુધી
સર્વકરણને અસાધ્ય હોય એમ નહિ, પરંતુ બન્ધાદિકલાવને પામેલું
લિક પછી એક આવલિકામાત્ર સકલકરણને અસાધ્ય હોય છે.
એજ વાત ગાથાથી કહે છે કે સંકમરંધુદંડવ્વટ્ટણા લિગાર્ણ કરણાં
બધોત્ સંકમાવલિપ્રાપ્ત, બન્ધાવલિકાપ્રાપ્ત ને આદિ શબ્દથી દર્શન
ત્રિસ્થિત ઉપશાંત મોહનીય એ સર્વદલિક સર્વકરણને અસાધ્ય
મણવાં. પુનઃ દર્શનત્રિક તો ઉપશાંત થયું હોય તો પણ સંકમે છે.

પૂર્વોક્ત પ્રકારે સંકમનું લક્ષણ અને અપવાદ એ જે કહ્યા.
અને હવે અવિશેષપણે અનુક્રમે અથવા અનનુક્રમે સંકમપ્રાપ્ત થ-
વામાં જે નિયમ છે તે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૪ થી.

અંતરકરણમિ કણ, ચરિત્તમોહે ડુણુપુવ્વિસંકમણં
અન્નતથ સેતિગાણં, ચ સવહિં સવહા વંધે ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થ:—અન્તરકરણકર્યે છતે પુ'વેદ, અને સંલવલનઅનુક્રમે
એ પાંચ ચારિત્રમોહનીયનો પૂર્વાનુપૂર્વાએ સંકમ હોય છે, અને
અન્તરકરણ સિવાયના કાળમાં એ પ નો તથા શેષ સર્વનો સર્વ
અવસ્થામાં સર્વ પ્રકારે (ક્રમે, ઉત્ક્રમે) અધકાદે સંકમ હોય.

ટીકાર્થ:—અન્તરકરણનો જે વિધિ તે આગળ ઉપશમના
કરણને પ્રસંગે કહેવાયો. ત્યાં ઉપશમરેણિમાં ચારિત્રમોહનીયને
ઉપશમાવવાને માટે અને હપકરેણિમાં પુનઃ ૮ કથાયનો ક્રમ આ
બાદ ૧૩ પ્રકૃતિયોનો ક્રમ કરવા માટે અન્તરકરણ કર્યે છતે સુરવ-

૧ અર્થાત્ કર્મણુ વગેરેના પરમાદ્યનો ક્રમપદે અન્ધાદિક ૧૦
વસ્તુ સમયથી એક આવલિકા સુધીમાં એવી અવસ્થાવાળા હોય જે
તે પરમાદ્યનેનો સંકમ, ઉત્તરણ, ઉત્તરિત, અવવર્તન, ઉત્તર અવવર્તન
૧૪ પણ ક્રમ નહિ. જે રીતે સંકમરચિત્તિનું પણ વર્ણન.

વેદ અને સંજ્વલનચતુષ્કરૂપ ચારિત્રમોહનીયની ૫ પ્રકૃતિયો
ત્યાં (અન્તરકરણમાં) આનુપૂર્વીની પરિપાટીએ (પૂર્વાનુપૂ
સંક્રમણ થાય છે, પરન્તુ અનાનુપૂર્વીએ સંક્રમણ થતું નથી.
ચારિત્રમોહનીય કહેવાથી એજ ૫ પ્રકૃતિયોનું ગ્રહણ થાય છે, પરન્તુ
અન્ય પ્રકૃતિયોનું અબન્ધલાવ હોવાથી ગ્રહણ થતું નથી. તે અનુ
પૂર્વીની પરિપાટીએ સંક્રમ આ પ્રમાણે થાય છે—પુરૂષવેદનો સંક્રમ
સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા, ને લોભ એ ચારમાં થાય છે પણ
બીજે નહિ. તથા સંજ્વલન ક્રોધનો સંક્રમ સંજ્વલન માન, માયા,
ને લોભમાંજ થાય પરન્તુ પુરૂષવેદમાં નહિ. તથા સંજ્વલન માનને
સંક્રમ સંજ્વલન માયા, ને લોભમાં થાય છે પરન્તુ પુરૂષવેદ ને
સંજ્વલન ક્રોધમાં નહિ. તથા સંજ્વલન માયાનો સંક્રમ સંજ્વલન
લોભમાંજ થાય, પરન્તુ પાશ્ચાત્ય ત્રણ પ્રકૃતિયોમાં નહિ.

તથા અન્તરકરણથી અન્યત્ર (બીજે સ્થાને) પુરૂષવેદની
પાંચે પ્રકૃતિયોનો અને શેષ ૨ પ્રકૃતિયોનો પણ અન્તરકરણ સિવાય
સર્વે અવસ્થાઓમાં સર્વ પ્રકારે એટલે અનુક્રમે અને અનનુક્રમે પણ
સંક્રમ થાય એમ જાણવું. પુનઃ તે સંક્રમ શું સર્વદા થાય કે અમુક
કાળે થાય ? એના ઉત્તરમાં જાણવાનું કે જે રીતે પ્રથમ કહી ગયા છે
તે રીતે બન્ધકાળેજ સંક્રમ થાય, પરન્તુ બીજે કાળે સંક્રમ ન હોય.

એ પ્રમાણે સંક્રમનું સામાન્ય લક્ષણ, વિધિ, અપવાદ અને
નિયમ કહ્યો. અને હવે પ્રથમ જે કહ્યું કે “ જે પ્રકૃતિનો બન્ધ પ્રવર્તે
તે પ્રકૃતિ અન્યપ્રકૃતિના સંક્રમણ પ્રત્યે પતદ્ગ્રહ થાય છે ” તેમાં
અપવાદ કહે છે.

૧ અહિં સંજ્વલન લોભનો સંક્રમ ક્રોધ પણ પરપ્રકૃતિમાં નથી. તે
આગળ ઉપશમનાકરણમાં કહેવાશે.

૨ શેષ ૨૦ સહિત ૨૫ પ્રકૃતિયો ચારિત્ર મોહનીયની.

૩ પૂર્વાનુપૂર્વીએ પશ્ચાનુપૂર્વીએ અને અનનુપૂર્વીએ પણ. (આ ત્રણે
રતો સંક્રમ એક સમયે યુગપત્કાળે હોય છે.)

મૂળ ગાથા ૫ મી.

તિસુ આવલિયાસુ સમ-ઝણિયાસુ અપહિંગ્ગહા ડ
સંજલણા
દુસુ આવલિયાસુ પઢમ, ઠિઙ્ગ સેસાસુ વિચ વેદો ॥૫॥

ગાથાર્થ:—અન્તરકરણ કયેં છે તે સમયેન ત્રણ આવલિકા. પ્રથમ સ્થિતિની શેષ રહે, ત્યારે સંજવલન ચતુષ્ક પતદ્વંદ્વ ન થાય. અને પ્રથમ સ્થિતિની સમયેન બે આવલિકા શેષ રહે ત્યારે પુરુષવેક પતદ્વંદ્વ ન થાય.

ટીકાર્થ:—અન્તરકરણ કયેં છે તે પ્રથમ સ્થિતિની સમયેન ત્રણ આવલિકા શેષ રહે, ત્યારે ચારે સંજવલનકષાય અપતદ્વંદ્વ પણને પામે છે, અર્થાત્ પતદ્વંદ્વ યતા નથી. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—સમયેન ત્રણ આવલિકા ભેટલી અન્તરકરણ સંબંધિ પ્રથમ સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે ચારે સંજવલન પ્રકૃતિયોને બધે પ્રવર્તે છે તે પણ તેમાં અન્ય પ્રકૃતિનું દલિક સંક્રમણ નથી, તે કારણથી તે વખતે તે સંજવલનની ચારે પ્રકૃતિયો અપતદ્વંદ્વ થાય છે.

હવે સંક્રમ સંબંધિ સાદિ અનાદિ પ્રરુપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬ ઠી.

સાઈ અણાઈ ધ્રુવ અધ્રુવા, ય સઠ્ઠધ્રુવસંતકમ્માણ
સાઈ અધ્રુવા ય સેસા, મિચ્છા વેયણિ ય નીણ હિં

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વ, વેદનીય ૨ ને નીચગોત્ર એ ચાર પ્રકૃતિ સિવાય શેષ સર્વ (૧૨૬) ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોમાં સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એ ચારે કાળભાંગા હોય છે, ને શેષ પ્રકૃતિયોમાં સાદિ અધ્રુવ એ બે ભાંગે સંક્રમ હોય છે.

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર, નરકદિક, મનુષ્યદિક, દેવદિક, વૈદિક્યસપ્તક, જનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, એ ચોવીશ, તથા ચાર આયુષ્ય મંલીને ૨૮ પ્રકૃતિયો અધ્રુવસત્તાક છે, અને શેષ ૧૩૦ ઉત્તર પ્રકૃતિયો ધ્રુવસત્તાક છે. એ ધ્રુવસત્તાકમાંથી બે વેદનીય, નીચગોત્ર, અને મિથ્યાત્વરૂપ ચાર પ્રકૃતિયો બાદ કરતાં શેષ ૧૨૬ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એ ચારે પ્રકારનો સંક્રમ થાય છે. તે આ પ્રમાણે—આ ૧૨૬ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોમાં જે પ્રકૃતિનું જે પતદ્વય હોય તે પતદ્વયનો બંધવિરોધ થતાં તે પ્રકૃતિનો પણ સંક્રમ ન થાય, અને પુનઃ તે પતદ્વય પ્રકૃતિયોનો બંધ સ્વબંધ હોય તો પ્રાપ્ત થતાં પ્રવર્તે છે, તેથી બંધમાન પતદ્વય પ્રકૃતિયોમાં પુનઃ તે ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ પ્રારંભાય છે તે કારણથી સાદિ, અને તે તે પતદ્વય પ્રકૃતિયોના અબંધપ્રાયોગ્ય સ્થાનને અધ્યાપિ પર્યંત પ્રાપ્ત નહીં થયેલા જીવોને આશ્રયિ તે ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ અનાદિ છે. તથા પતદ્વયનો કદાપિ પણ વિરોધ નહિ થવાથી અલબ્ધ જીવને આશ્રયિ તે ધ્રુવસત્તાકનો સંક્રમ ધ્રુવ છે, અને લબ્ધ જીવને કાળાન્તરે પણ પતદ્વયનો બંધવ્યવરોધ થવાથી ધ્રુવસત્તાકનો સંક્રમ અધ્રુવ છે.

શેષ ૨૪ અધુવસત્તાક, તથા મિથ્યાત્વ, ૨ વેદનીય, અને નીચગોત્ર સહિત ૨૮ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ સાદિ, તથા અધુવલાંગે બહુવો. કારણકે અધુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો તો સત્તાની અધુવતાથીજ સંક્રમ પણ સાદિ અધુવ છે, ને શાતા, અશાતા, અને નીચગોત્રને તો પરાવર્તમાનપણું હોવાથીજ સાદિ અધુવ સંક્રમ છે. તથા મિથ્યાત્વનો સંક્રમ તો વિશુદ્ધ સમ્યગદ્રષ્ટિનેજ ધાય છે, ને વિશુદ્ધ સમ્યગદ્રષ્ટિ પણ તો કદાચિત્ પ્રાપ્તિ વાળું છે, તેથી તે મિથ્યાત્વનો સંક્રમ પણ સાદિ અધુવજ છે.

એ પ્રમાણે સંક્રમ્યમાણ પ્રકૃતિયોના સંક્રમનું સાદિ અધુવાદિ પણ દર્શાવીને હવે પતદ્વયક પ્રકૃતિયોનું સાદાદિપણું દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૭ મી.

મિચ્છત્તજઢા ય પરિ—ગ્ગહંસિ સઠવ ધુવંવધપર્ગઈઓ
નેયા ચઝ વિગપ્પા, સાઈ અધુવા ય સેત્તાઓ ॥૭॥

ગાથાર્થ:—પતદ્વયકપણાને આશ્રયિ (કાળની ચતુર્ભંગી વિચારતા) મિથ્યાત્વ સિવાયની સર્વે ધુવબન્ધિની પ્રકૃતિયોની પતદ્વયકતા સાદાદિ ચાર પ્રકારે છે, ને શેષ સર્વ પ્રકૃતિયોની પતદ્વયકતા સાદિ અધુવ છે.

સંક્રમતું નથી, ને પુનઃ સ્વ સ્વ બન્ધહેતુના સદ્ભાવે એ ૬૭ નો જ પ્રારંભ થયે છે તે પતદ્વયહતા પ્રાપ્ત થાય માટે સાદિ, તથા તે પ્રતિના બન્ધવ્યવચ્છેદસ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ, અલબ્યાપેક્ષાએ દ્રુવ, ને લબ્યાપેક્ષાએ અદ્રુવ.

તથા શેષ ૮૮ અદ્રુવબન્ધિની પ્રકૃતિયોને તો બન્ધની અદ્રુવ હોવાથીજ તે સર્વની પતદ્વયહતા સાદિ અદ્રુવ છે. અને મિશ્રબન્ધુવબન્ધિની હોતે પણ જે જીવને સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની સત્તા છે તેજ જીવ સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્રને મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે, પરંતુ બીજે કોઈ જીવ સંક્રમાવતો નથી, એ હેતુથી મિથ્યાત્વની પતદ્વયહતા પણ સાદિ અદ્રુવ લાગે છે.

એ પ્રમાણે પ્રત્યેક પ્રકૃતિના સંક્રમ અને પતદ્વયહતા સાદ્યદિપ્રરૂપણા કરીને હવે પ્રકૃતિસ્થાનોમાં તે સાદ્યદિપ્રરૂપણ કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૮ મી.

પગર્દૈઠાણે વિતહા, પડિગ્ગહો સંક્રમો ય વોધવો
પઢમંતિમ પગર્દૈણં, પંચસુ પંચણહ દોવિ ભવે ॥૮॥

ગાથાર્થ:—એકેક પ્રકૃતિને અંગે સંક્રમ અને પતદ્વયહતા પ્રથમ જે રીતે કહી છે તે રીતે અહિં પ્રકૃતિસ્થાનોમાં પણ અદ્યદિ તેમાં પણ પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય ને અન્તિમ અન્તરાય સંબંધિ પાંચે પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમ ને પતદ્વયહતા એ બે ભાવ છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જેમ એકેક પ્રકૃતિને અંગે સંક્રમ પતદ્વયહતા પણ સાદ્યદિ ભાવે કહ્યું, તેમ પ્રકૃતિ સ્થાનોમાં પણ અદ્યદિ અહિં બે પણ આદિક પ્રકૃતિયોનો સમુદાય તે સ્થાન કહેવાય છે ત્યાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીયને અને જ્ઞાનાવરણતુલ્ય વિવક્ષાવાળા અન્તરાયને પણ સંક્રમ પતદ્વયહતા હોવાથી પ્રથમ સ્થાનપ્રતિ

કરે છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય, અને અન્તિમ અન્ત-
રાય સંબંધિ પ્રત્યેકની પાંચે પ્રકૃતિઓમાં સંક્રમ અને પતદ્વંદ્વતા
એ બન્ને ભાવો ધાય છે. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય અને અન્તરાયનું પાંચ
પાંચ પ્રકૃત્યાત્મક એકેક સ્થાન સંક્રમ અને પતદ્વંદ્વ એ બન્ને
ભાવ યુક્ત છે. ને તે સંક્રમ પતદ્વંદ્વ ભાવ સાઘાદિ ચાર પ્રકારે છે.
તે આ પ્રમાણે—ઉપશાંત શુભસ્થાને એ બે સ્થાનના સંક્રમભાવનો
અને પતદ્વંદ્વ ભાવનો અભાવ છે, ને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ સંક્રમ પતદ્વ-
ંદ્વ ભાવ પ્રારંભાય છે માટે સાર્દિ, તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવની અપેક્ષાએ
જનાદિ, અને અલબ્ધ લબ્ધની અપેક્ષાએ ધ્રુવાધ્રુવ છે.

હવે દર્શનાવરણીયનાં સંક્રમ પતદ્વંદ્વ સ્થાનોનું નિરૂપણ
કરાય છે.

મૂળગાથા ૯ મી.

નવગચ્છક ચઠકે, નવગં છકં ચ ચઠસુ વિદ્યમ્મિ
અન્નયરાસ્તિ અન્નયરા, વિય વેયણીય ગોણસુ ॥૧॥

ગાથાર્થઃ—દ્વિતીય દર્શનાવરણમાં ૯-૬ અને ૪ માં
૬ સંક્રમે, તથા ૬ પ્રકૃતિઓ ૪ માં સંક્રમે માટે સંક્રમસ્થાન બે
છે, ને ત્રણ પતદ્વંદ્વ સ્થાન છે. વેદનીય અને ગોત્રમાં બંધ્યમાન કોઈ
પણ પ્રકૃતિમાં અબંધ્યમાન કોઈ પણ પ્રકૃતિ સંક્રમે માટે સંક્રમ વા
પતદ્વંદ્વ સ્થાન એકેક જ છે.

ટીકાર્થઃ—દ્વિતીય દર્શનાવરણીય કર્મમાં ૯-૬-૪ એ ત્રણ
સ્થાનોમાં ૯ નું એક સ્થાન સંક્રમે, ૪ ના એક સ્થાનમાં ૬ નું એક
સ્થાન સંક્રમે, તે કારણથી અહિં ૯ અને ૬ એ બે સંક્રમસ્થાન
છે. તથા ૯-૬-૪ એ ત્રણ પતદ્વંદ્વ સ્થાનો છે. ૯ ના પતદ્વંદ્વસ્થા-
નમાં નિઘ્યાત્વ અને સાત્વાદન શુભસ્થાનવાળા તથા નવવિધ દર્શના-
વરણના બંધકે બેઠે ૯ ના સ્થાનને પણ સંક્રમાવે છે. આ ૯ ના

પતદ્વચ્છેદ સ્થાન સાઘાદિ ચાર પ્રકારે છે, અર્થાત્ સાદિ, અનાદિ, ને અધ્રુવ એ ચાર પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—મિશ્રાદિ ૬ માં પતદ્વચ્છેદપણાનો અભાવ છે, ત્યાંથી પડતાં પુનઃ ૫ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે એ ૬ નું પતદ્વચ્છેદ સ્થાન સાદિ, તા પ્રાપ્ત જીવોને અનાદિ, અને અલબ્ધલબ્ધા પેક્ષાએ ધ્રુવાન્ન તથા મિશ્રગુણસ્થાનથી અપૂર્વકરણના અસંખ્યાત્મા ભાગ નવવિધ દર્શનાવરણીયની સત્તાવાળા અને છ દર્શના બંધક જીવો ૬ ના એકસ્થાનમાં ૬ નું એક સ્થાન સંક્રમાવે આ ૬ પ્રકૃતિરૂપ સ્થાનનો પતદ્વચ્છેદ કદાચિત્ હોવાથી સાદિ વ છે. તથા અપૂર્વકરણના સંખ્યાતમે ભાગે નિદ્રાપ્રયતાનો અંશેદ થયે છે, ત્યાંથી આગળ સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનના અસમય સુધી ઉપશમશ્રેણીમાં નવવિધ દર્શનાવરણીયના બંધક ૪ માં ૬ ને સંક્રમાવે છે. આ ચતુષ્કરૂપપતદ્વચ્છેદ પણ કદાચિત્ વાથી સાદિ અધ્રુવ છે. તથા નવ (૬) ના સ્થાનનો સંક્રમ ચાર છે તે આ પ્રમાણે—સૂક્ષ્મસંપરાયથી ઉપરાંત ઉપશાંતમે ૬ ના સંક્રમનો અભાવ છે, ને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ ૬ નો ૪ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, પુનઃ તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવની અપેક્ષાનાદિ, અને અલબ્ધ લબ્ધની અપેક્ષાએ સાદિ અધ્રુવ છે.

પુનઃ ક્ષપકશ્રેણિમાં અનિવૃત્તિકરણકાળના સંખ્યાત વ્યતીત થતાં એક સંખ્યાતમોભાગ શેષ રહે ત્યારે સ્થાનદિ ક્ષયથી આગળ સૂક્ષ્મસંપરાયના અન્તિમસમય સુધી છ દર્શનાવરણીયની સત્તાવાળા અને અક્ષુદ્ધર્શનાવરણાદિ ચાર દર્શના બંધક જીવો તે ૪ દર્શનાવરણમાં ૬ નું સ્થાન સંક્રમાવે છે. આ સંક્રમ અને ૪ નો પતદ્વચ્છેદ પણ કદાચિત્ હોવાથી સાદિ છે. અહિંથી આગળ દર્શનાવરણીયનો સંક્રમ કે પતદ્વચ્છેદ કંઈ થાય નહિ.

હવે વેદનીય તથા ગોત્રમાં સંક્રમ પતદ્વચ્છેદનાં સ્થાન દર્શ

છે—અગ્રયસ્સ ઇત્યાદિ=વેદનીય અને ગોત્રની કોઈપણ બંધ્યમાન પ્રકૃતિમાં કોઈ પણ અબંધ્યમાન પ્રકૃતિ સંક્રમે છે, તે કારણથી જે પ્રકૃતિ ક્યાં સંક્રમે તે તેતું પતદ્વ્યહસ્થાન, અને બીજું વ્યતિરિક્ત પ્રકૃતિ તે સંક્રમસ્થાન કહેવાય. ત્યાં મિધ્યાદ્રષ્ટિથી પ્રારંભીને યાવત્ સૂક્ષ્મસંપ્રસાય પર્યાન્તના શાતાવેદનીયના બન્ધકને અને શાતા અશાતાની સત્તાવાળા બંધને શાતાવેદનીય એ પતદ્વ્યહસ્થાન, અને અશાતાવેદનીય એ સંક્રમસ્થાન છે. તથા મિધ્યાદ્રષ્ટિથી યાવત્ પ્રમત્તશુણ્યસ્થાન પર્યાન્તના અશાતા વેદનીયના બન્ધક અને શાતા અશાતાની સત્તાવાળા બંધને અશાતા એ પતદ્વ્યહસ્થાન છે. અને શાતા એ સંક્રમસ્થાન છે. આ શાતા અને અશાતારૂપ સંક્રમ અને પતદ્વ્યહ વારંવાર પરાવર્તમાનપણે બન્ધાતા હોવાથી જાદિ અમુચ ભાંગે છે.

તથા મિધ્યાદ્રષ્ટિથી સૂક્ષ્મસંપ્રસાય સુધીના ઉચ્ચ ગોત્રના બન્ધક અને ઉચ્ચ નીચ ગોત્રની સત્તાવાળા બંધને ઉચ્ચગોત્ર એ પતદ્વ્યહસ્થાન છે. અને નીચગોત્ર એ સંક્રમસ્થાન છે. તથા પ્રથમ અને દ્વિતીય શુણ્યસ્થાનવર્તિ નીચગોત્રના બન્ધક અને ઉચ્ચ નીચની સત્તાવાળા બંધને નીચગોત્ર એ પતદ્વ્યહસ્થાન છે અને ઉચ્ચગોત્ર એ સંક્રમસ્થાન છે. આ ઉચ્ચ નીચ ગોત્રરૂપ બે પતદ્વ્યહસ્થાનો અને બે સંક્રમસ્થાનો તે પરાવર્તમાન હોવાથી જાદિ અમુચ છે.

હવે વેદનીયનાં સંક્રમ પતદ્વ્યહસ્થાન કહેવાનો અવગર છે. ત્યાં પ્રથમ સંક્રમસંક્રમસ્થાન ક્યાં છે તે અહીંમે દર્શાવે છે.

સૂળ ગાથા ૧૦ મી.

અટ્ચરહિવવીસં. સત્તરસં સોલસં ચ પક્કરસં
વલ્લિય સંક્રમઠાણાઈ. હોંતિ તેવોત્તઈ નોંદે ॥૬૦॥

ગાથાર્થ:—૨૮-૨૪-૧૭-૧૬-૧૫ એ પાંચ સ્થાનો શેષ ૨૭-૨૬-૨૫-૨૩-૨૨-૨૧-૨૦-૧૯-૧૮-૧૪ વિગેરે પર્યંત ૨૩ સત્તાસ્થાનો મોહનીયના સંક્રમમાં હોય.

ટીકાર્થ:—આઠઅધિક વીશ અને ચારઅધિક વીશ અઠ્ઠાવીશ ને ચોવીશ તથા સત્તર, સોળ ને પંદર એ પાંચ વર્ણને શેષ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-૧૫-૧૬-૧૭-૧૮-૧૯-૨૦-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫-૨૬-૨૭ એ ત્રેવીશ સંક્રમ મોહનીયકર્મમાં છે.

એ મોહનીયનાં ૨૩ સંક્રમસ્થાનો આ પ્રમાણે છે—

૨૮ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વ તે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રત્વ પતદ્વંદ્વ છે. એ હેતુથી મિથ્યાત્વ સિવાયની શેષ ૨૭ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે, ત્યાં ચારિત્રમોહનીયની ૨૫ પ્રકૃતિયો પરસ્પર સંક્રમે છે, અને સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્ર મિથ્યાત્વમાં સંક્રમે છે. તથા સમ્યક્ત્વની ઉદ્વલના થયે છતે ૨૭ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વ તે મિશ્રત્વ પતદ્વંદ્વ છે, માટે મિથ્યાત્વ સિવાયની શેષ ૨૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમપણે વર્તે છે. મિશ્રની પણ ઉદ્વલના થયે છતે ૨૬ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવ ૨૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમાવે છે. તથા અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિજીવ જે ૨૬ ની સત્તાવાળો છે તે પણ ૨૫ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે, કારણ કે મિથ્યાત્વના સંક્રમનો અભાવ છે ને મિથ્યાત્વમોહનીય તે ચારિત્રમોહનીયમાં સંક્રમે નહિ, કારણ કે દર્શનમોહનીય ને ચારિત્ર મોહનીય એ બેનો પરસ્પર સંક્રમ હોય

અથવા ૨૮ ની સત્તાવાળા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિથી એક આવલિકા ઉપર વર્તતાં (વ્યતીત થતાં) સમ્યક્ત્વમાં મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો સંક્રમ થાય છે. તે કારણથી તે સમ્યક્ત્વ પતદ્વંદ્વ છે માટે તેને બાદ કરતાં શેષ ૨૭ પ્રકૃતિયો સંક્રમ પ્રાપ્ત છે.

તથા તેજ ૨૮ ની સત્તાવાળા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિજીવને પ્રક્રમ

વલિકામાં વર્તતાં મિશ્રમોહનીય સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમે નહિ, કારણ સમ્યક્ત્વાનુગત વિશુદ્ધિના પ્રભાવથી મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોજ મિશ્ર-પ પરિણામાંતરને પ્રાપ્ત થયેલાં છે, અને અન્ય પ્રકૃતિરૂપણે પરિણામ પમાડવું એજ સંક્રમ છે, પુનઃ સંક્રમાવલિકાગત પુદ્ગલો સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી સમ્યક્ત્વલાલની પ્રથમ આવલિકામાં વર્તતાં મિશ્રમોહનીય તે સમ્યક્ત્વમાં ન સંક્રમે, પરંતુ માત્ર એક મિથ્યાત્વજ સંક્રમે છે. માટે મિશ્રમોહનીય બાદ કરતાં શેષ ૨૬ પ્રકૃતિનો સંક્રમ ધાય છે.

તથા મોહનીયના સંક્રમમાં ૨૪ ના સ્થાનનો અભાવ છે. કારણ કે ૨૪ ની સત્તાવાળો સમ્યક્દષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થતાં તે કે પુનઃ અનંતાનુબંધિ બાંધે છે: તો પણ તે બાંધેલા અનંતાનુબંધિની સત્તા હોતે છતે પણ અનંતાનુબંધિને સંક્રમાવતો નથી. કારણ કે બન્ધાવલિકાગત પુદ્ગલો સર્વ કરણને અસાધ્ય છે, અને મિથ્યાત્વ તે મિશ્રનું અને સમ્યક્ત્વનું પતદ્વંદ્વ છે, માટે મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધિ ૪ એ ૫ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં શેષ ૨૩ નેજ સંક્રમાવે છે.

તથા ૧ એ જીવને તે મિથ્યાત્વ ક્ષય થયેલું હોય તો ૨૨ પ્રકૃતિને સંક્રમાવે છે. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ઉપશમસમ્યક્દષ્ટિજીવને ચારિત્રમોહનીયનું અનંતરકરણ કૃયે છતે સંત્વલન હોલનો પણ સંક્રમ થતો નથી. કારણ કે “અનંતરકરણ કૃયે છતે” પુરુષવેદ, અને સંજવલનચતુષ્કનો આતુપૂર્વોએજ સંક્રમ ધાય છે” વચન છે, અને અનંતાનુબંધિ ચતુષ્ક તો વિસર્જ્ય છતે વા ઉપશમિત હોવાથી સંક્રમપ્રાપ્ત ધાય નહિ, અને સમ્યક્ત્વ તો મિથ્યાત્વ મેશનું પતદ્વંદ્વ છે માટે સંજવલનહોલ, અનંતાનુબંધિચતુષ્ક, અને સમ્યક્ત્વ એ ૬ પ્રકૃતિયોને ૨૮ માંથી બાદ કરતાં શેષ ૨૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ ધાય.

તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા એજ ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ નપુंसકવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૨૧ નો સંક્રમ થાય છે.—અથવા સત્તાવાળાને સમ્યક્ત્વનો સંક્રમ કોઈ પણ પ્રકૃતિમાં નહિ હોય પ્રકૃતિયોનોજ સંક્રમ થાય છે.—અથવા ક્ષપકશ્રેણિમાં ક્ષપકજીવને જ્યાં સુધી આઠે કષાયો ક્ષય થયા નથી ત્યાં સુધી પ્રકૃતિયોનોજ સંક્રમ થાય છે.

તથા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ સંજ્ઞાધિ પૂર્વે કહેલી સંક્રમ ૨૧ પ્રકૃતિયોમાંથી સ્ત્રીવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૨૦ પ્રકૃતિયોનો થાય.—અથવા ઉપશમશ્રેણિગત ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને મોહનીયનું અન્તરકરણ કયે છે તે પૂર્વોક્ત રીતીએ સંજ્ઞાવકન લેતો પણ સંક્રમ ન થાય, માટે તે જાદ કરતાં પણ શેષ ૨૦ યોનોજ સંક્રમ થાય.

તથા એ ૨૦ પ્રકૃતિયોમાંથી નપુंसક વેદ ઉપશાન્ત થયે ૧૯ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૧૯ પ્રકૃતિયોમાંથી સ્ત્રીવેદ ઉપશાન્ત થતાં પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૨૦ પ્રકૃતિયોમાંથી ઉપશમશ્રેણિગત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને ૬ નોકષાયનો ઉપશમ થતાં શેષ ૧૪ યોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૧૪ પ્રકૃતિયોમાંથી પુરુષવેદ ઉપશાન્ત થતાં પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા તેજ ક્ષપકને અનિવર્યમોહનીયનું અન્તરકરણ થયે પૂર્વોક્ત રીતિએ સંજ્ઞાવકન લેતો સંક્રમ ન થાય, તેથી એ પ્રકૃતિયોમાંથી સંજ્ઞાવકન લેતો જાદ કરતાં શેષ ૧૨ પ્રકૃતિ સંક્રમ થાય. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૯ પ્રકૃતિયોમાંથી ૬ નોકષાય ઉપશાન્ત થતાં ૧૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૧૨ માંથી પુરૂષવેદ ઉપશાન્ત યતાં ૧૧ પ્રકૃતિનો સંક્રમ ધાય. અથવા હપકને પૂર્વોક્ત ૧૨ માંથી નપુંસક વેદ ક્ષીણ થયે છે તે શેષ ૧૧ નો સંક્રમ ધાય, અથવા ઉપશમ શ્રેણિમાં વર્તતાં ઉપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૩ માંથી અપ્રત્યાં ક્રોધ ને પ્રત્યાં ક્રોધ એ એ ઉપશાન્ત યતાં પણ શેષ ૧૧ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ પ્રાપ્ત ધાય.

તથા હપકશ્રેણીવંત જીવ પૂર્વોક્ત ૧૧ માંથી સ્ત્રીવેદ ક્ષીણ યતાં ૧૦ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે, અથવા ઉપશમશ્રેણીમાં વર્તતાં ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૧ માંથી સંતવલન લોભનો ઉપશમ ધાય ત્યારે શેષ ૧૦ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ હોય છે.

તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતો દ્વાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પૂર્વોક્ત ૧૧ માંથી અપ્રત્યાં ક્રોધ ને પ્રત્યાં ક્રોધ ઉપશાન્ત યતાં શેષ ૯ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે.

તથા એજ જીવને સંતવલન ક્રોધ ઉપશાન્ત યતાં ૮ પ્રકૃતિનો સંક્રમ હોય છે. અથવા ઉપશમ શ્રેણીમાં વર્તતાં ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૦ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માન, ને પ્રત્યાં માનનો ઉપશમ યતાં શેષ ૮ પ્રકૃતિનો સંક્રમ હોય છે.

તથા એજ જીવને સંતવલનમાન ઉપશાન્ત યતાં ૭ પ્રકૃતિનો સંક્રમ ધાય છે.

તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા દ્વાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૮ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માન, પ્રત્યાં માન ઉપશાન્ત યતાં શેષ ૬ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ હોય છે.

તથા એજ જીવને સંતવલનમાન ઉપશાન્ત યતાં ૫ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ ધાય છે. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતાં ઉપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માન, ને પ્રત્યાં માન ઉપશાન્ત યતાં શેષ ૫ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ હોય છે.

તથા એજ જીવને સંજવલન માયા ઉપશાન્ત થતાં ૪ યોનો સંક્રમ થાય છે. અથવા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપક પૂર્વોક્ત ૧૦ પ્રકૃતિમાંથી ૬ નોકષાયનો ક્ષય થતાં શેષ ૪ સંક્રમ થાય છે.

તથા એજ જીવને પુરુષવેદનો ક્ષય થતાં ૩ પ્રકૃતિયોનો થાય છે. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિક સ જીવને પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માયા, પ્રત્યાં ઉપશમ થતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે.

તથા એજ જીવને સંજવલન માયા ઉપશાન્ત થતાં ૨ યોનો સંક્રમ થાય છે. અથવા ઉપશમ શ્રેણિમાં વર્તતા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૪ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં લોભ, પ્રત્યાં લોભ એ જે ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે. અથવા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપક જીવને પૂર્વોક્ત ૩ પ્રકૃતિ સંજવલન કોષનો ક્ષય થતાં ૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે.

તથા એજ જીવને સંજવલનમાનનો ક્ષય થતાં શેષ ૧ પ્રકૃતિનો સંક્રમ થાય છે.

આ પ્રમાણે સંક્રમસ્થાનોની પ્રાપ્તિ વિચારતાં ૨૮-૨૪-૧૭-૧૬-૧૫ એ ૫ સંક્રમસ્થાનો પ્રાપ્ત થતાં નથી. તે માટે એ ૫ નોનો નિષેધ કરાય છે. ને એ ૫ નો નિષેધ થતાં શેષ ૨૩ સંક્રમસ્થાનો જ છે તે પૂર્વોક્ત પ્રકારે જાણવાં.

એ સંક્રમસ્થાનોમાં ૨૫ પ્રકૃત્યાત્મક તૃતીય સંક્રમસ્થાન અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એ ચાર પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે મોહનીયની સત્તાવાળા જીવને સમ્યક્ત્વ ને મિશ્ર એ બેની ઉદ્ધ થતાં 'સાદિ, અનાદિમિથ્યાદષ્ટિજીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, વ્યની અપેક્ષાએ ધ્રુવ, અને લવ્યની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

૧ સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની ઉદ્ધારના યવાથી ત્રણે દર્શનમોહની સંક્રમ થાય ૫૧ છે તે સમયે ૨૧ નું સ્થાન સાદિ લાવે હોય છે.

તથા શેષ ચોવીશાદિક ૨૨ સંક્રમસ્થાનો કદાચિત્ પ્રાપ્તિવાળાં
હોવાથી સાદિ બધુવ છે.

એ પ્રમાણે મોહનીયમાં સંક્રમસ્થાન અને ૧ અસંક્રમસ્થાનની
પ્રરૂપણા કરીને પતદ્વયક અને અપતદ્વયકસ્થાનોની પ્રરૂપણા કરે છે.

મૂળ ગાથા ૧૧ મી.

સોલસ વારસગટ્ટગ, વીસગ તેવીસગાઙ્ગે છન્ન
વજિય મોહસ્ત પડિ-ગ્ગહા ઉ અઘારસ હવંતિ ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—૧૬, ૧૨, ૮, ૨૦ અને ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬,
૭, ૨૮ એ છ મહીને ૧૦ સ્થાનો રહિત શેષ ૧૮ પતદ્વયકસ્થાનો
મોહનીય કર્મનાં છે.

ટીકાર્થ:—૧૬, ૧૨, ૮, ૨૦ અને ત્રેવીશાદિક છ તે ૨૩,
૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮ એ દશ સ્થાનો સિવાયનાં શેષ ૧-૨-૩-૪-
૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૩-૧૪-૧૫-૧૭-૧૮-૧૯-૨૧-૨૨ એ
અઘાર પતદ્વયકસ્થાનો છે. ત્યાં કયા પતદ્વયકસ્થાનમાં કયકય પ્રકૃતિયો
સંક્રમે છે તે કહેવાય છે.

૨૮ ની સત્તાવાળા નિધ્યાદષ્ટિજવને નિધ્યાત્વ તે સમ્યક્ત્વને
મિશ્રત્વ પતદ્વયક છે, મારે નિધ્યાત્વ સિવાયની શેષ ૨૬ પ્રકૃતિયો
નિધ્યાત્વ, ૧૬ ક્રયાય, ૧ વેદ, લય, કુચ્છા, ને કોઈ પણ એક યુગલ,
એ ૨૨ પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમે છે—તથા સમ્યક્ત્વની હરહતા યતાં
૨૭ ની સત્તાવાળા એજ નિધ્યાદષ્ટિજવને નિધ્યાત્વ તે મિશ્રત્વ પત-
દ્વયક છે. મારે તે નિધ્યાત્વ ણાક કરતાં શેષ ૨૬ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત
૨૨ પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમે છે.

તથા મિશ્રની ઉદ્વલના કર્યે છતે ૨૬ ની સત્તાવાળો િ
 ણિજીવને મિથ્યાત્વમાં કોઈ પણ પ્રકૃતિ સંક્રમતી નથી, તે
 કોઈનું પતદ્વચ્છેદ નથી, માટે પૂર્વોક્ત ૨૨ ના પતદ્વચ્છેદમાંથી
 બાદ કરતાં શેષ ૨૧ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચ્છેદસ્થાનમાં ૨૫ પ્રકૃતિઓ
 ક્રમે છે.—અથવા અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ જે ૨૬ ની સત્તાવાળો
 મિથ્યાદષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વનો ક્યાંય પણ સંક્રમ થતો નથી,
 તેમાં બીજી કોઈ પ્રકૃતિ પણ સંક્રમતી નથી, માટે આધારાધેય
 રહિત મિથ્યાત્વને બાદ કરતાં શેષ ૨૫ પ્રકૃતિઓ પૂર્વોક્ત ૨૧
 તિઓમાં સંક્રમે છે.

તથા ૨૪ ની સત્તાવાળો જીવ મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થયો
 જો કે મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી પુનઃ અનંતાનુબંધિને બાંધે છે, તે
 બંધાવલિકા સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી તે સત્તાપ્રાપ્ત
 એવા પણ અનંતાનુબંધિને અન્યત્ર સંક્રમાવે નહિ. અને મિથ્યાત્વ
 સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રનું પતદ્વચ્છેદ છે, માટે અનંતાનુબંધિ ચતુષ્ક
 મિથ્યાત્વ એ પાંચ પ્રકૃતિ રહિત શેષ ૨૩ પ્રકૃતિઓ પૂર્વોક્ત
 પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચ્છેદ સ્થાનમાં સંક્રમે.

એ પ્રમાણે મિથ્યાદષ્ટિ જીવના ૨૨ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચ્છેદ
 સ્થાનમાં ૨૦-૨૬-૨૩ એ ત્રણ સંક્રમસ્થાનો છે. અને ૨૧
 પતદ્વચ્છેદ સ્થાનમાં ૨૫ પ્રકૃત્યાત્મક એક સંક્રમસ્થાન છે. શેષ ૨૩
 વા પતદ્વચ્છેદસ્થાન મિથ્યાદષ્ટિને સંભવે નહિ.

તથા સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વવંત જીવને વિશુદ્ધ દષ્ટિ
 અભાવ હોવાથી ત્રણ દર્શનમોહનીયના સંક્રમનો અભાવ છે.
 સાસ્વાદનીને સર્વદા ૨૧ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચ્છેદસ્થાનમાં ૨૫ પ્રકૃ
 યોનો સંક્રમ થાય છે.

તથા મિશ્રસમ્યક્દષ્ટિ જીવને પણ વિશુદ્ધ સમ્યક્દષ્ટિ

જીવને અન્તરકરણ કર્મે છેતે સંજવલન લોભને સંક્રમ ઘટો નથી,
તેથી તે સંજવલન લોભને બાદ કરતાં શેષ ૨૨ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૭
પતદ્વ્યહસ્થાનમાં સંક્રમે છે—તથા એજ જીવને નપુંસકવેદ ઉપ-
શાન્ત ઘટાં ૨૧ પ્રકૃતિયો, (૭ ના પતદ્વ્યહસ્થાનમાં)—તદનંતર શ્રીવેદ
ઉપશાન્ત ઘટાં ૨૦ પ્રકૃતિયો ૭ ના પતદ્વ્યહસ્થાનમાં સંક્રમે છે.

તદનંતર પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન જે આવલિકા
શેષ રહે છેતે “ દુસુ શાવલિયાસુ પદમ, ઈર્દિસુ સેલાસુ ડવિય લેદો ”
(અર્થાત્ પ્રથમ સ્થિતિની જે આવલિકા બાકી રહ્યે છેતે વેદ પણ
પતદ્વ્યહસ્થાનમાં ન થાય). એ સૂત્રને અનુસારે પુરૂષવેદ પતદ્વ્યહસ્થાનમાં
નહિ, તેથી પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિમાંથી પુરૂષવેદ બાદ કરતાં શેષ ૬ પ્રકૃ-
તિયો પતદ્વ્યહસ્થાનમાં પૂર્વોક્ત ૨૦ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે—તદનંતર
૬ નોકષાય ઉપશાન્ત ઘટાં શેષ ૧૪ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૬ ના પતદ્વ્ય-
હસ્થાનમાં સમયોન જે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે.—તદનંતર પુરૂ-
ષવેદ ઉપશાન્ત ઘટાં શેષ ૧૩ પ્રકૃતિયો ૬ ના પતદ્વ્યહસ્થાનમાં અન્ત

શેષ રહેતાં સં૦ માન પણ પતદ્વચક્ર થાય નહિ. તેથી પૂર્વોક્ત ૫
સં૦ માન બાદ કરતાં શેષ ૪ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચક્રસ્થાનમાં એ
પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે-તદનંતર
માન, પ્રત્યાંમાન, ઉપશાન્ત થયે શેષ ૮ પ્રકૃતિયો તેજ ૪ ના
ચક્રમાં સંક્રમે છે-તદનંતર સં૦માન ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૭
પ્રકૃતિયો ૪ ના પતદ્વચક્રમાં અન્તર્મુદ્ધર્ત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજ્વલનમાયાની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન ૩ માન
લિકા શેષ રહેતાં સં૦ માયા પણ પતદ્વચક્ર ન થાય. તેથી પૂર્વો
૪ માંથી સં૦ માયા બાદ કરતાં શેષ ૩ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચક્રસ્થાનમાં
પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે
તદનંતર અપ્રત્યાંમાયા ને પ્રત્યાંમાયા ઉપશાન્ત થતાં શેષ
૫ પ્રકૃતિયો ૭ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વચક્રમાં સમયોન બે આવલિકા સુધી
સંક્રમે છે. તદનંતર સં૦ માયા ઉપશાન્ત થયે છતે શેષ ૪ પ્રકૃ
તિયો ૩ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વચક્રમાં અન્તર્મુદ્ધર્ત સુધી સંક્રમે છે.
તદનંતર અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકના અન્ત્યસમયે અપ્રત્યાંમાલોભને
પ્રત્યાંમાલોભ ઉપશાન્ત થતાં શેષ મિથ્યાત્વ ને મિશ્ર એ ૨ પ્રકૃતિયો
દર્શનમોહનીય ને ચારિત્ર મોહનીયના પરસ્પર સંક્રમાભાવથી
સંજ્વલન લોભમાં સંક્રમે નહિ. તેથી તે લોભને પણ પતદ્વચક્ર નહિ
હોવાથી બે પ્રકૃતિયોમાંજ સંક્રમે છે. ત્યાં મિથ્યાત્વ તે મિશ્રમાં
સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમે છે. અને મિશ્ર તે સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમે છે.

અનંતાનુબંધિ ચતુષ્ક અને દર્શન મોહનીયત્રિકરૂપ ૭ પ્રકૃ
તિયો ક્ષય થયે છતે ૨૧ ની સત્તાવાળો દ્વાયિકસમ્યક્ત્વ
ઉપશમશ્રેણિને અંગીકાર કરે છે, તેને અન્તર્મુદ્ધર્ત પર્યાન્ત પુરુષ
ને સંજ્વલન ચતુષ્કરૂપ ૫ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચક્રસ્થાનમાં તે ૬
પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. તદનંતર અન્તરકરણ કયેં છતે સંજ્વ
લોભને સંક્રમ થતો નથી, તેથી તે ૨૧ માંથી સંજ્વલન લોભ
કરતાં શેષ ૨૦ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વચક્રમાં સંક્રમે

છે, તે પણ અન્તર્મુહુર્ત કાળ પર્યાન્ત સંક્રમે છે. તદનંતર નપુંસક વેદ ઉપશાન્ત થતાં અન્તર્મુહુર્ત પર્યાન્ત ૧૬ પ્રકૃતિયો, અને સ્ત્રી વેદ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૮ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્ય અહમાં અન્તર્મુહુર્ત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર પુરુષવેદની પ્રથમસ્થિતિ સમયોન બે આવલિકા શેષ રહેતાં પુરુષવેદ પત્ન્યઅહ થતો નથી, તેથી પૂર્વોક્ત ૫ ના પત્ન્ય અહમાંથી પુરુષવેદ બાદ કરતાં શેષ ૪ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં તેજ ૧૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. તદનંતર ૬ નોકપાય ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૨ પ્રકૃતિયો તેજ ૪ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર પુરુષવેદ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૧ પ્રકૃતિયો તેજ પત્ન્યઅહમાં અન્તર્મુહુર્ત પર્યાન્ત સંક્રમે છે.

તદનંતર સંતનુલન ક્રોધની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન ૩ આવલિકા શેષ રહે છે તે સંઠ ક્રોધ બાદ કરતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્ય અહમાં તેજ ૧૧ પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર અપ્રત્યાઠ ક્રોધ ને પ્રત્યાઠક્રોધ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૯ પ્રકૃતિયો તેજ ૩ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર સંઠ ક્રોધ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૮ પ્રકૃતિયો તેજ પત્ન્યઅહમાં અન્તર્મુહુર્ત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજવલન માયાની પ્રથમ સ્થિતિ સ
આવલિકા શેષ રહેતાં સંઠ માયા પણ પતદ્વચ્છ ન થાય તે
કતે ર પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વચ્છમાંથી સંઠ માયા બાદ કરતાં શેષ
લોભરૂપ) ૧ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વચ્છમાં એજ ૫ પ્રકૃતિયો સ
આવલિકા પર્યંત સંક્રમે છે, તદનંતર અપ્રત્યાઠમાયા અને
માયા એ બે ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિયો તેજ ૧ પ્રકૃતિરૂ
હમાં (સંજવલન લોભમાં) સમયોત્તર બે આવલિકા પર્યંત
છે.—તદનંતર સંજવલન માયા ઉપશાન્ત થતાં શેષ બે
(મધ્યમ ૨ લોભ) એજ ૧ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વચ્છમાં
કાળ પર્યંત સંક્રમે છે.—તદનંતર અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનના
સમયે તે બે પ્રકૃતિયો પણ ઉપશાન્ત થતાં કોઈ પણ પ્રકૃતિ
પ્રકૃતિમાં સંક્રમે નહિ.

એ પ્રમાણે ઉપશમ શ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિકસમ્યક્
આશ્રયિ આ સંક્રમ પતદ્વચ્છ વિધિ કહ્યો. ને હવે ક્ષયક
વર્તતા ક્ષાયિકસમ્યક્દષ્ટિ જીવને આશ્રયિ સંક્રમ પતદ્વચ્છ
કહેવાય છે.

૨૧ ની સત્તાવાળો ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વી જીવ ક્ષયક
અંગીકાર કરે છે, તેને અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાને પુરુષવેદ ને સ
૪ રૂપ ૫ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વચ્છમાં તે ૨૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમે
તદનંતર મધ્યના ૮ કષાયનો ક્ષય થતાં ૧૩ પ્રકૃતિયો અન્તર્
કાળપર્યંત એજ ૫ ના પતદ્વચ્છમાં સંક્રમે છે.—તદનંતર અ
ર્થે જીવે સંજવલન લોભનો સંક્રમ થાય નહિ તેથી શેષ ૧૨
તિયો પણ એજ ૫ ના પતદ્વચ્છમાં અન્તર્મુદ્ગત પર્યંત સંક્રમે
તદનંતર નપુંસકવેદ ક્ષય થતા ૧૧ પ્રકૃતિયો, અને સ્ત્રીવેદ ક્ષય
૧૦ પ્રકૃતિયો એજ ૫ ના પતદ્વચ્છમાં અન્તર્મુદ્ગત પર્યંત સંક્રમે

તદનંતર પુરુષવેદની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોત્તર બે
માત્ર શેષ રહેતાં પુરુષવેદ પતદ્વચ્છ ન થાય તેથી ૫ ના

ગાથાર્થ:—૨૩-૧૫-૧૧-૧૯ એ ચાર પતદ્વયકે. ૨૬-૧૭ એ એ સંક્રમસ્થાનો (પ્રત્યેકમાં) હોય છે. ત્યાં દૃષ્ટિને ૨૨ માં, દેશવિરતને ૧૫ માં, પ્રમત્તાપ્રમત્તને ૧૧ માં, અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિને ૧૯ ના પતદ્વયકસ્થાનમાં ૨૬-૨૭ નો હોય છે.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત્

મૂળ ગાથા ૧૩ મી.

સત્તરસ એકવીસાસુ, સંક્રમો હોઈ પત્રવીસાણ
નિયમા ચડસુ ગઈસુ, નિયમા દિઢીકણ

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—૧૭-૨૧ ના પતદ્વયકમાં ૨૫ નો સંક્રમ છે. ૧૭ માં મિશ્રદૃષ્ટિને અને ૨૧ માં મિથ્યાદૃષ્ટિને તથા સાં-સંક્રમ હોય છે. આ ૧૭-૨૧ માં ૨૫ નો સંક્રમ નિશ્ચયથી ગતિના જીવોમાં હોય છે. પુનઃ સાસ્વાદનીને જે ૧૭-૨૧ ૨૫ નો સંક્રમ તે નિશ્ચયતઃ ત્રણ દર્શન મોહનીય (ત્રિપુંજ) છે તેજ જાણવો. અને મિથ્યાદૃષ્ટિ ગુણસ્થાને તો ૨૧ માં ૨૫ સંક્રમ અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિને ૨૫જુ હોય છે.

૧ અર્થિ “કર્મે” જો “જો” એ શબ્દનો ભાવાર્થ પૂર્વપ્રતિપન્ન જાણવો. પરંતુ પ્રત્યુત્પન્ન સત્તાભાવે નહિ. અર્થાત્ કર્મે જોતે=સત્તા ધતિ ભાવ:

૨ અર્થિ “પણ” કહેવાથી સમ્યક્તા, મિથ્યની ઉદ્ભવ એ ૨૩ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ ૨૧ માં ૨૫ નો હોય છે.

મૂળગાથા ૧૪ મી.

ત્રીસ પત્તરસગે, સત્તગ એકારસિ ગુણત્રીસાસુ
ત્રીસાણ નિયમા, પંચવિ પંચેંદ્રિયસુ ભવે ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—૨૨-૧૫-૭-૧૧-૧૬ એ પાંચ પદ્મકંઠમાં
૨૨ નો સંકેત થાય છે. ત્યાં ૨૨ માં મિથ્યાદષ્ટિને, ૧૫ માં દેશવિ-
રતિને, ૭માં ઉપશમોપશમકને, ૧૧ માં પ્રમત્તાપ્રમત્તને, અને ૧૬
માં અવિરતસમ્યક્ત્વીને (૨૩ નો સંકેત) થાય છે. આ પાંચ
પદ્મકંઠસ્થાનો પંચેંદ્રિયોમાંજ હોય છે.

મૂળગાથા ૧૫ મી.

ત્રીસગ વસગ સત્તગ-અટ્ટારસગે ચ હોઈ વાત્રીસા
નિયમા મણુયગઈણ. નિયમા વિદ્વીકણ દુવિહે ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—૧૪-૧૦-૭-૧૮ એ ચાર પદ્મકંઠસ્થાનોમાં ૨૨
ત્રીસો સંકેત થોડો હોય છે. ત્યાં ૧૪ માં દેશવિરતિને, ૧૦ માં
પ્રમત્તને, ૭ માં ઉપશમોપશમકને અને ૧૮ માં અવિરતસ-
મ્યક્ત્વીને ૨૨ પ્રકૃતિયો સંકેતપ્રાપ્ત થાય છે. આ ૨૨ પ્રકૃતિયોની
મધ્યગતિમાં જ હોય છે, ને તે પદ્મ સમ્યક્ત્વ તથા નિમ્ન
એ બે દર્શનમોહનીયની સત્તાવાળા બનેલ.

મૂળગાથા ૧૬ મી.

રત્તગ નવગ સત્તગ-સત્તરત્ત પળગ એકત્રીસાસુ
ત્રીસા સંકેતક. સાગ નીતેત્ત ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:—અવિરતસમ્યગ્દષ્ટયાદિ જીવો,
તથા મિશ્રસમ્યગ્દષ્ટિ જીવો ૧૩-૯-૭-૧૭-૫-૨૧ ને
પતદ્વયહસ્થાનોમાં ૨૧ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે.

ટીકાર્થ:—૧૩-૯-૭-૧૭-૫-૨૧ એ ૬
૨૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. કયા જીવોમાં સંક્રમે છે? તે કહે
શુદ્ધ સાસાદન મિશ્રેષુ=ત્યાં શુદ્ધ એટલે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટ
વિશુદ્ધદષ્ટિવાળા જીવો: તથા સાસાદન એટલે સાસ્વાદની
મિશ્રેષુ=મિશ્રદષ્ટિ જીવોમાં ૨૧ નો સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય. ત્યાં
વિરતિને ૧૩ ના પતદ્વયહમાં, પ્રમત્તાપ્રમત્તને ૯ ના પત
ઉપશમોપશમકને ૭ માં, અવિરતસમ્યકત્વીને અને મિશ્રદષ્ટિને
માં, ક્ષાયિકોપશમકને વા ક્ષયકશ્રેણિવાળાને ૫ માં, અને સા.
નીને ૨૧ ના પતદ્વયહમાં ૨૧ નો સંક્રમ હોય છે. અર્થ
આચાર્યો ઉપશમશ્રેણિથી પડતાં મિથ્યાત્વાભિમુખ થયેલા ૨
સત્તાવાળા જીવોને મિથ્યાત્વાભિમુખતા એજ સાસ્વાદન એમ
છે, તેઓને મતે સાસ્વાદન સંબંધિ ૨૧ ના પતદ્વયહમાં ૨૧ પ્ર
કૃતિયોનો સંક્રમ કહ્યો છે. અન્યથા પુનઃ અનંતાનુબંધિના ઉદય સ
સાસ્વાદની જીવને તો ૨૧ ના પતદ્વયહમાં ૨૫ પ્રકૃતિયોનું સં
ક્રમ છે. તે પૂર્વે કહ્યું છે (૧૧ મી ગાથામાં કહ્યું છે).

મૂળગાથા ૧૭ મી.

પત્તો અવિસેસા સં-ક્રમંતિ ઉવસામગે વ સર્વો
ઉવસામગેસુ વીસા, ય સત્તમે દુઃક પળગેય ॥૧૭॥

૧ મી ગાથામાં કહેલા જીવને અનુક્રમે નથી પરંતુ અનુક્રમે
છે, એમાં વજ્રવૃદ્ધિ દર્શાવેલ સુવચનનાની વિચિત્રતા સિવાય અન્ય કંઈ
વેદ સંબંધે નહિ. સુવચન: તે પૂર્વનુપૂર્વિકા, પશ્ચાત્તુર્વિકા અને અન્ય
નુપૂર્વિકા પદ્ધતિ સહ છે.

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત

ટીકાર્થ:—અહિંથી આગળના અવિશેષે સત્તર સંક્રમસ્થાને પદ્યમક વા દ્વપકમાં પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાં ૭-૬-૫ એ ત્રણ પતદ્વયકમાં ક્રમયોગ્ય ૨૦ પ્રકૃતિયો ઉપદ્યમક જીવ સંક્રમાવે છે. તે આ માણે—ઉપદ્યમોપદ્યમક જીવને ૭-૬ એ બે પતદ્વયકમાં, અને પદ્યોપદ્યમકજીવને ૫ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયકમાં ૨૦ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

મૂળગાથા ૧૮ મી

ચસુ ઇગુણવોસા, અટ્ટારત્ત પંચમે ચઠકે ચ
ઉદત્ત છસુ પગર્હસુ, તેરત્તગં છક પળગંમિ ॥૧૮॥

ગાથાર્થ:—૫ માં ૧૯, ૫-૪ માં ૧૮, ૬ માં ૧૪, ને ૬-૫ માં ૧૩ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

ટીકાર્થ:—પ્રાથમિકોપદ્યમકજીવ ૫ ના પતદ્વયકમાં ૧૯, તથા જીવ ૫-૪ એ બે પતદ્વયકમાં ૧૮, તથા ઉપદ્યમોપદ્યમક જીવ ૬ ના પતદ્વયકમાં ૧૪, તથા એજ જીવ ૬ ના પતદ્વયકમાં ૩, તથા દ્વપકગ્રેહિવંત જીવ ૫ ના પતદ્વયકમાં ૧૩ પ્રકૃતિયો સંક્રમાવે છે.

મૂળગાથા ૧૯ મી.

ચચઠકે વારત્ત, ઇક્કારત્ત પંચમે તિગ ચઠકે
ત્તગં ચઠક પળગે, નવગં ચ તિગંમિ વોધવં ॥૧૯॥

मोहनीयना संक्रमपतद्ग्रहनी स्थापना.

[illegible]

२	—	—	—	—	संभारानी प्रस्थि० समर्थानावलिका- निकशेपे समर्थानावलिकाद्विकर्ष्यन्त
२	—	—	—	—	मध्यमानाद्विकापशान्ते—समर्थानावलिका- द्विकर्ष्यन्त
२	—	—	—	—	संभारानावलिकापशान्ते—अन्तर्भूतपथ्यन्त
२	—	—	—	—	संभारानी प्रस्थि० समर्थानावलिका- निकशेपे समर्थानावलिकाद्विकर्ष्यन्त
२	—	—	—	—	मध्यमानाद्विकापशान्ते—समर्थानावलिका- द्विकर्ष्यन्त
२	—	—	—	—	संभारानी उपशान्ते—अन्तर्भूतपथ्यन्त

स्थापना.

मोहनीयकर्मनी क्षपकत्रेणिवंतने संक्रमपतद्वग्रहविधि.

[illegible]

અથ મોહનીયનાપતદ્વરુમાં સંક્રમસ્થાનોની સંકલના.

પત૦ માં	સંક્રમ	—સ્થામિ.
૨૨	૨૬-૨૭	મિથ્યા૦
૧૫	૨૬-૨૭	દેશવિ૦
૧૧	૨૬-૨૭	પ્રમત્તાપ્ર૦
૧૯	૨૬-૨૭	અવિ૦ સ૦
૧૭	૨૫	મિથ્યા૦
૨૧	”	મિથ્યા૦, સાસ્વા૦
૨૨	૨૩	મિથ્યા૦
૧૫	”	દેશવિ૦
૭	”	ઉપશમોપશમક
૧૧	”	પ્રમત્તાપ્ર૦
૧૯	”	અવિ૦ સ૦
૧૪	૨૨	દેશવિ૦
૧૦	”	પ્રમત્તાપ્ર૦
૭	”	ઉપશમોપશમક
૧૮	”	અવિ૦ સ૦
૧૩	૨૧	દેશવિ૦

નિશ્ચયતઃ
ચારેગતિમાં

પાંચેન્દ્રિયમાં

મનુષ્યગતિમાં

૬	"	મમતાપ્ર૦
૭	"	ઉપશમોપ૦
૧૭	"	અવિ૦ સમ્ય૦-મિશ્ર
૫	"	દ્વાયિટ્ટોપ૦-દ્વાપટ્ટથ્ર૦
૨૧	"	સાસ્વાદની

અહિ સુધીનાં ૨૭ થી ૨૧ સુધીનાં ૬ સંક્રમસ્થાનો મિશ્ર (=શ્રેણિ-મન અશ્રેણિગતને પણ) છે.

અથ શ્રેણિપ્રાયોગ્યને.

પત્ર૦ માં	સંક્રમ	—	સ્વામિ
૭	૨૦	ઉપશમોપ૦	:
૬	"	"	:
૫	"	દ્વાયિટ્ટોપ૦	:
૪	૧૯	"	:
૫	૧૮	"	:
૪	"	"	:
૬	૧૪	ઉપશમોપ૦	:
૬	૧૩	"	:
૫	"	દ્વાપટ્ટથ્રેણિમાં	:

૧	૧૨	"
૪	"	ક્ષાયિકાપ૦
૫	૧૧	ઉપશમોપ૦
૩	"	ક્ષાયિકાપ૦
૪	"	"
૪	૧૦	ઉપશમોપ૦ ક્ષયક શ્રે૦
૫	"	"
૩	૯	ક્ષાયિકાપ૦
૨	૮	"
૩	"	"
૪	૭	ઉપશમોપ૦
૩	૭	"
૪	"	"
૨	૬	ક્ષાયિકાપ૦
૩	૫	ઉપશમોપ૦
૨	"	ક્ષાયિકાપ૦
૨	"	"
૩	૪	ઉપશમોપ૦
૪	"	ક્ષયક શ્રે૦

ક્ર	ક્ર	વર્ણ
૧	૨	અભિયોગ
૩	૪	અભિયોગ
૫	૬	અભિયોગ
૭	૮	અભિયોગ
૯	૧૦	અભિયોગ

આ ક્રમ ૧ થી ૧૦ સુધીનાં ૧૦-૧૦-૧૦ નિર્ણય ૧૦૦ નાં
ક્રમે આમ અભિયોગ કરવાને કારણે છે.

હવે પતાવટગતનોર્માં કહેવાય તેની વાંચન કરવા
પ્રથમ જણાવે છે.

સામાજિક દર રી.

એ પ્રમાણે મોહનીય કર્મનો સંક્રમ, પતદ્વયક વિધિ કહીને હવે નામકર્મનો સંક્રમ પ્રપતદ્વયક વિધિ કહેવાય છે. પ્રથમ નામકર્મનાં સંક્રમસ્થાનો કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૩ મી.

તિદુગેગસયં છપ્પણ, ચડતિગનડઈ ય ૨.
અદ્વચડદુગેક્સીઈ, સંક્રમા વારસ ય છઠે ॥ ૨૩

સ્થાનો કયા કયા પતદ્વયકમાં હોય છે ? તેની પૂર્વાનુપૂર્વિએ વા પૂર્વીએ જે પ્રરૂપણ કરવી તે આનુપૂર્વી પ્રરૂપણા. અને એવા રહિત સંક્રમસ્થાનોની અમુક અમુક પતદ્વયકમાં પ્રાપ્તિ કહેવી તે પૂર્વીપ્રરૂપણા. અને બન્ને પ્રકારે પ્રરૂપણ કરવી તે તથા ક્ષાયિકસમ્યકસ્વીને કયાં કયાં સંક્રમસ્થાનો કયા કયા સંક્રમે ? તેની જે પ્રરૂપણ તે ક્ષીણદર્શનમોહસત્કપ્રરૂપણ, એથી અક્ષીણદર્શનમોહસત્કપ્રરૂપણ અને ઉભય પ્રરૂપણા. એ પ્રમાણે શ્રેણિવંત જીવનાં કયાં સંક્રમસ્થાનો કયા પતદ્વયકમાં સંક્રમે ? તે ઉપર પેણા; ક્ષપકને આશ્રયિ ક્ષપકસત્કપ્રરૂપણા, અને ઉભયને આશ્રયિ ઉભયપ્રરૂપણા.

આ સિવાય પતદ્વયકસ્થાનોની સંકલના જાણવી હોય તે સંક્રમસ્થાનવત્ ૯ પ્રકારે સંકલના થાય છે.

અથવા એ નવે પ્રકારનો મેળ મેળવીને બનતા પ્રયત્ને કાઢવો તે પણ સંકલના જાણવાનો ઉપાય છે.

શ્રી અંચકાર મહારાજે એ ૯ સંકલનામાંથી ૧૧ મી ગાથામાં વીંચે સંક્રમસ્થાનો તથા પતદ્વયકસ્થાનોની પરસ્પર પ્રાપ્તિ કહીને ૨૧ સંક્રમસ્થાનો કંઈક આનુપૂર્વીએ કહ્યાં છે, અને શેષ ઉપસંહારની ૧૨ મી ગાથા મુધીની ૧૦ ગાથાઓમાં સંક્રમસ્થાનો આનુપૂર્વીએ કહ્યાં છે. પતદ્વયક અને સ્વામિત્વ અનાનુપૂર્વીએ કહેવાયા છે (એક વસ્તુમાં ક્રમ કહેતાં બીજામાં અનનુક્રમજ કહેવાય. કારણ કે સર્વ અનુક્રમ સચવાય નહિ) અને શેષ સંકલનાઓ સ્વચ્છદિથી પદ્ધતિ સ્થાપના વિસ્તારવાને ભલામણ આપી છે.

ગાથાર્થ:—૧૦૩—૧૦૨—૧૦૧—૯૬—૯૫—૯૪—૯૩—૯૧—
૮૮—૮૪—૮૨—૮૧—એ પ્રમાણે છઠ્ઠા નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમ-
સ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—છઠ્ઠા નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમસ્થાનો છે તે આ
પ્રમાણે—૧૦૩—૧૦૨—૧૦૧—૯૬—૯૫—૯૪—૯૩—૯૧—૮૮—૮૪—
૮૨—૮૧. ત્યાં નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિયો છે તે આ પ્રમાણે—૪
મતિ-૫ જાતિ-૫ શરીર-૫ સંઘાતન-૧૫ બંધન-૬ સંસ્થાન-૬
અંધયજ્ઞ-૩ અંગોપાંગ-૫ વર્ણ-૨ મન્થ-૫ રક્ત-૮ રૂપરસ-૪ આતુ-
પૂર્વો-અશુદ્ધિ-૫ પરાધાત-ઉપધાત-ઉશ્વસ-આતપ-ઉદ્યોત-૨ વિ-
દ્યાયોગતિ-નિર્માણ-તીર્થ-૬૨-૧૦ વસાદિ-૧૦ વ્યારસાદિ એ ૧૦૩
પ્રકૃતિ, તથા હન નામ સિવાયની ૧૦૨, અથવા યદ નામ સિવા-
યની ૧૦૨, હનનામ ને યદ રહિત ૧૦૧. આદ્યકર્મખત રહીત
૬૬, ને એજ હનનામ સિવાયની ૯૫. અથવા યદ રહિત ૯૫,
તથા એજ ૯૬ માંથી હન નામ, ને યદ વિના ૯૪ અથવા હન
કર્મ વિના ને ૯૫ છે તેમાંથી દેવદિકાની રહિતતા થયે તો ૯૩
અથવા નરદિકા રહિત ૯૩ તથા ૧૦૩ માંથી નરદિકા, તિર્થ-
દિકા, જાતિ ચતુષ્ક, સ્થાન, સૂરમ, સ્વધારણ, આતપ, ઉદ્યોત એ ૧૩
પ્રકૃતિને ક્ષય થતાં યદ રહિત ૮૯. એજ હનનામ રહિત ૮૯,
તથા ૯૩ માંથી દેવદિકાના ને નરદિકા રહિતતા થતાં દેવ ૮૪.
તથા એજ મહાપદિકા રહિત ૮૨. અથવા પુરોહિત ૯૧ પ્રકૃતિમાંથી
૧૩ પ્રકૃતિને ક્ષય થતાં યદ રહિત ૮૨. તથા એજ ટીકાર્થ રહિત
૮૧. એ પ્રમાણે નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમસ્થાનો ૧૮૦.

૯૬ નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમસ્થાનો ૧૮૦.

મૂળ ગાથા ૨૪ પી.

તેજીલ વંચગીલા, છગીલા સદગીલ સુવર્ણીલા
નોલેગતીલસુ, રવિચંદ્રા સહુ નામકર્મ ૧ ૨૪ ૭

ગાથાર્થ:—૨૩-૨૫-૨૬-૨૮-૨૯-૩૦-૩૧-૧
નામમાં આઠ પતદ્વયસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત્

હવે કઈ પ્રકૃતિયો ક્યાં સંક્રમે છે તે કહે છે.

મૂળગાથા ૨૫ મી

एकगदुगसय पणचउ, नउई ता तेरसूणिया
परमवियबंधवोछेय, उपरि सेढीए एकस्त

ગાથાર્થ:—શ્રેણિગત જીવને પરલવ સંબંધિ ૩૦
બંધવિચ્છેદ થયા બાદ એક યશનામમાં ૧૦૧-૧૦૨-૨
૮૮-૮૯-૮૨-૮૧ એ આઠ પ્રકૃતિસ્થાનો સંક્રમે.

ટીકાર્થ:—પરલવમાં વેદવા યોગ્ય દેવગતિપ્રાપ્તિ
વિગેરેનો બંધવિચ્છેદ થયા બાદ ઉપશમ અને ક્ષપક એ
શ્રેણિમાં બંધ્યમાન યશકીર્તિ રૂપ એકજ પ્રકૃતિમાં ૮ સં
સંક્રમે છે. તે આ પ્રમાણે—૧૦૧-૧૦૨-૮૫-૮૪ એજ
રોકત ચાર સંક્રમસ્થાનો ૧૩ પ્રકૃતિ ન્યૂન કરતાં અતુકમે ૮૮
૭૨-૮૧ એ ચાર સહિત આઠ સંક્રમસ્થાનો છે.

ત્યાં ૧૦૩ ની સત્તાવાળા જીવને બંધ્યમાન યશ એ
છે તે (યશ) બાદ કરતાં શેષ ૧૦૨ પ્રકૃતિયો યશપતદ્વ
સંક્રમે.

એ પ્રમાણે ૧૦૨ પ્રકૃતિની સત્તાવાળા જીવને ૧૦૧ પ્રકૃતિ
યશમાં સંક્રમે છે.

તથા ૮૬ ની સત્તાવાળા જીવને પણ યશ એ પતદ્વય છે તે
તેને બાદ કરતાં શેષ ૮૫ પ્રકૃતિયો યશમાં સંક્રમે છે.

એ પ્રમાણે હપ ના સત્તાવાળા જીવને ૬૪ પ્રકૃતિયો યશ
પદ્ધતિમાં સંક્રમે છે.

તથા ૧૦૩ ની સત્તાવાળા જીવને પૂર્વોક્ત નામકર્મની ૧૩ પ્રકૃ-
તિયો ક્ષય થતાં યશ એ પતદ્વયદ છે, માટે તેને બાદ કરતાં શેષ
૧૨ પ્રકૃતિયો યશપતદ્વયદમાં સંક્રમે.

તથા ૧૦૨ ની સત્તાવાળા જીવને પૂર્વોક્ત નામકર્મની ૧૩
પ્રકૃતિયો ક્ષય થતાં અને યશપતદ્વયદ બાદ કરતાં શેષ ૮૮ પ્રકૃ-
તિયો યશપતદ્વયદમાં સંક્રમે છે.

તથા ૬૬ ની સત્તાવાળા જીવને નામની ૧૩ પ્રકૃતિયો ક્ષય
તાં ૮૨ પ્રકૃતિયો યશમાં સંક્રમે છે.

તથા હપ ની સત્તાવાળા જીવને ૧૩ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય થતાં
ને યશપતદ્વયદ બાદ કરતાં શેષ ૮૧ પ્રકૃતિયો યશમાં સંક્રમે છે.

હવે ૩૧ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વયદમાં ચાર સંક્રમરથાનો છે તે હવે

મૃણ ગાથા ૨૬ મી.

ગદુગસયં છ પંચગ-તર્કય જહસ્ત પગતીસામ
ગંતસેદિજોગે, વજિય તીતિ ગુણતીસામ ॥૨૬॥

ગાથાર્થ—અપ્રમાણ અને અપૂર્વકાર્ય, મુદ્ધાત્મક નવગ, રાત્રિને
પ્રકૃતિદ્વય પતદ્વયદમાં ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫ એ ચાર સંક્રમો
ક્રમે છે. તથા ૧૦૬-૮૮-૮૨-૮૯-૮૧ એ પાંચ સંક્રમો ક્રમે
છે. નામકર્મના સિદ્ધાન્તથી ક્ષેપ નાત સંક્રમરથાને ૩૦-૨૯ નો
પતદ્વયદમાં સંક્રમે છે.

તીર્થાત્મક નવગના કાર્ય, મુદ્ધાત્મક, રાત્રિ, દેવ
અને દેવદેવિયના સંક્રમો, પતદ્વયદમાં ૧૦૬-૧૦૨-૬૬-૬૫ નો સંક્રમો
અને ૧૦૬-૮૮-૮૨-૮૯-૮૧ નો સંક્રમો—જેવા

આહારકદ્વિક એ ૩૧ પ્રકૃતિયો બાંધતાં એ ૩૧ પ્રકૃતિયો
હમાં ૧૦૩-૧૦૨-૯૬-૯૫ એ ચાર સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે.
તથા જનનામની બંધાવલિકા વ્યતિત થતાં (વર્તતાં) ૩૧
૧૦૨ પ્રકૃતિ સંક્રમે છે.

તથા આહારક સપ્તકની બંધાવલિકા વ્યતિત ન થતાં
૩૧ માં ૯૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા જનનામ અને આહારકસપ્તકની બંધાવલિકા
ન થતાં (વર્તતાં) ૩૧ માં ૯૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

૧ અહિં “ જનનામની બંધાવલિકા વર્તતાં ” એમ કહે
કારણ એ છે કે ૧૦૨ પ્રકૃતિનો સંક્રમ તે જનનામ રહિત છે.
જે સમયથી જનનામના બંધનો પ્રારંભ થયો તે સમયથી ૧૦૩
સત્તા તો થઈ, પરંતુ બંધાવલિકા સર્વકરણાસાધ્ય હોવાથી
એક આવલિકા સુધી સંક્રમે નહિ, માટે પ્રથમ આવલિકાએ
રહિત ૧૦૨ નો સંક્રમ કહ્યો. પરંતુ આ વખતે આહારકદ્વિકનો
જનનામ બંધથી પણ કમીમાંકમી એક આવલિકા પૂર્વે પ્રારંભાયેલો
જોઈએ. અન્યથા આ સંક્રમસ્થાન લભ્યમાન ન થાય.

૨ અહિં સર્વત્ર બંધની વિવક્ષામાં નામકર્મની ૬૭ પ્રકૃતિ
ગણાય છે. માટે બંધરૂપ પત્તદ્વય વિવક્ષામાં આહારકદ્વિક ગણવામાં
શે. અને સત્તાની વિવક્ષામાં નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિયો ગણાતી હોવાથી
સત્તારૂપ સંક્રમની વિવક્ષામાં આહારકસપ્તક ગણવામાં આવશે. પૂર્વ
બંધાવલિકા વસ્તુતઃ આહારક સપ્તક સાથે પ્રકૃતિયોની હોવાથી “ આહારક
સપ્તક સંક્રમની બંધાવલિકા ” એ શબ્દ વ્યપદેશ સંક્રમસ્થાનને અધિકાર
કરવાની જરૂર છે અન્યથા સંક્રમસ્થાનની પ્રકૃતિયોની સંખ્યા અવ્યવસ્થિત
થઈ જાય છે.

પુનઃ આ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ પૂર્વે એક આવલિકા અગાઉ જ
નામનો બંધ પ્રારંભાયેલો હોવો જોઈએ. અન્યથા એ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ
ન થાય.

૩ જે સમયે જનનામ અને આહારકદ્વિક વચ્ચેનો બંધ સમક્રમ
પ્રારંભાય તે સમયથી પ્રારંભીને એક આવલિકા સુધી આ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ
પ્રાપ્ત થાય. અન્યથા એ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ ન હોય.

તથા ૬૬ ની સત્તાવાળા અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ, દેશવિરત, ને
તથાતિ એ ત્રણને પૂર્વોક્ત દેવગતિપ્રાયોગ્ય ૩૦ માંથી આકાશ-
બ્રહ્મ કરીને છતનામ સહિત ૨૬ પ્રકૃતિયો બધાય તે અવસરે
ના પત્તશ્વકનાં ૬૬ પ્રકૃતિયો ગાંઠને છે.

तथा ज्येष्ठ २६ नी सत्तावाणा अविरत, देशविगत, मे अम-
ने एतन्नाम अहित देवआरोप्य २६ अङ्कितये पाषाणां एतन्नाम
नी प्रथम पाषाणलिङ्ग पर्यन्त २६ न. अमरुतनां २५ अङ्क-

તથા ૯૫ ની સત્તાવાળા અપ્રમત્તાપૂર્વકરણવર્તિ મુનિ.
રકદ્વિક સહિત પૂર્વોક્ત દેવપ્રાયોગ્ય ૩૦ બંધાય અને
કની બંધાવલિકા વ્યતીત થાય ત્યારે તે ૩૦ પ્રકૃતિરૂપ
૯૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

અથવા ૯૫ પ્રકૃતિયોની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ
ઉદ્યોત સહિત દ્વીન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય પૂર્વોક્ત ૩૦ પ્રકૃતિયો બંધાય
૩૦ ના પતદ્વયમાં ૯૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા ૯૩-૮૪-૮૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને
દેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિયતિય પ્રાયોગ્ય પૂર્વોક્ત ઉદ્યોતસહિત
બંધાય ત્યારે અનુક્રમે ૩૦ ના પતદ્વયમાં ૯૩-૮૪-૮૨ એ
સ્થાનો સંક્રમે છે.

તથા ૨૯ ના પતદ્વયમાં પણ એજ સાત સ્થાનો સંક્રમે
ત્યાં ૧૦૩ ની સત્તાવાળા અવિરત, દેશવિરત, અને પ્ર
યતિને દેવગતિ પ્રાયોગ્ય જીનનામ સહિત પૂર્વોક્ત ૨૯ પ્રકૃ
બંધાય (વિશેષ એજ કે અહિં સ્થિર વા અસ્થિર-શુભ વા
યશ વા અયશ એ પાઠ કહેવો.) ત્યારે ૨૯ ના પતદ્વયમાં ૧
પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા એજ અવિરતાદિ ત્રણે જીવોને પૂર્વોક્ત ૨૯ પ્રકૃ
બંધાય અને જીન નામની બંધાવલિકા વ્યતીત ન થાય (=વર્ત
ત્યાં સુધી એજ ૨૯ ના પતદ્વયમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થા

અથવા ૧૦૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને દ્વી

૧ આ સ્થાને કર્મપ્રકૃતિટીકામાં ઉચ્છવાસસહિતામ્ એવો પાઠ
તે લિખિત દોષ સંભવે છે. કારણ કે ચાતુ પ્રકરણને અંગે ૩૦
એ પાઠની જરૂર છે. પંચસંગ્રહમાં પણ ઉદ્યોતસહિતાં પાઠ છે
ઉચિત સંભવે છે. તેથી ભાષાથી પણ ઉદ્યોતસહિતાં પાઠને અનુસ
ર્યો છે.

ગાથાર્થ:—૨૮ ના પતદ્વયમાં પણ તે પૂર્વોક્ત ૧૦૩ એ બે સંક્રમસ્થાન સિવાયનાં ૧૦૨-૯૬-૯૫-૯૩-૫ાંચ સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે.—અને શેષ ૨૬-૨૫-૨૩ એ પતદ્વયમાં ૮૨ સહિત ને ૯૬ રહિત શેષ ૧૦૨-૯૫-૯૩ ૮૨ એ ૫ાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

ટીકાર્થ:—૨૮ ના પતદ્વયમાં પણ તેજ પૂર્વોક્ત ૧૦૩ રહિત શેષ ૧૦૨-૯૬-૯૫-૯૩-૮૪ એ ૫ાંચ સંક્રમે છે.

ત્યાં ૧૦૨ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકપ્રાયોગ્ય દ્વિક-પંચે-વૈક્રિયદ્વિક-હુંડ-પરા-ઉશ્વા-કુખ-નમ-સ્થિર વા અસ્થિર-શુભ વા અશુભ-દુર્લ-હુસ્વર-અનાદે-વણોદિ ૪-અશુભ-ઉપ-તૈ-કા-નિર્મા-એ ૨૮ પ્રકૃતિએ ધાતાં, અથવા મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિને દેવપ્રાયોગ્ય ૨૮ ધાતાં એજ ૨૮ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિઓના થાય છે. તથા બદ્ધનરકાયુ અને નરકાલિમુખ થયેલા અને ત્વને પ્રાપ્ત થયેલા એવા જીવનામ સહિત ૯૬ ની સત્તાવાળા ધ્યને પૂર્વોક્ત નરકગતિપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિઓ બધાતાં એજ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયમાં ૯૬ પ્રકૃતિઓ સંક્રમે છે.

તથા જે રીતે ૧૦૨ નો સંક્રમ કહેવો છે તે રીતે ૧૬ પણ સંક્રમ કહેવો. માત્ર ૧૦૨ ને સ્થાને ૯૫ પ્રકૃતિ કહેવી ૯૫ નો સંક્રમ ૨૮ ના પતદ્વયમાં કહેવો છે.)

૧ ૯૫ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકપ્રાયોગ્ય ૨૮ યો બધાતાં ૨૮ માં ૯૫ નો સંક્રમ થાય છે.

અથવા ૯૫ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિ-પ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિઓ બધાતાં એજ ૨૮ ના પતદ્વયમાં ૯૫ નો સંક્રમ છે. એ પ્રમાણે કહેવું.

ગાથાર્થ:—૨૮ ના પતદ્વયમાં પણ તે પૂર્વોક્ત ૮૨ ને એ બે સંક્રમસ્થાન સિવાયનાં ૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪ એ સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે.—અને શેષ ૨૬-૨૫-૨૩ એ ત્રણ અહમાં ૮૨ સહિત ને ૬૬ રહિત શેષ ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪- એ પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

ટીકાર્થ:—૨૮ ના પતદ્વયમાં પણ તેજ પૂર્વોક્ત ૮૨ ને ૩ રહિત શેષ ૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪ એ પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

ત્યાં ૧૦૨ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકપ્રાયોગ્ય નરક-ક-પંચે-વૈક્રિયદ્વિક-હું-ડો-પરા-ઉશ્વા-કુખ-ત્રસાદિ-થર વા અસ્થિર-શુભ વા અશુભ-હર્ષ-હુઃસ્વર-અનાદે-અયશ-વશોદિ ૪-અશુ-ઉપ-તૈ-કા-નિર્મા-એ ૨૮ પ્રકૃતિયો બા-તાં, અથવા મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિને દેવપ્રાયોગ્ય ૨૮ બ-તાં એજ ૨૮ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે. તથા બદ્ધનરકાયુ અને નરકાલિમુખ થયેલા અને મિથ્યા-જીવને પ્રાપ્ત થયેલા એવા જીવનામ સહિત ૬૬ ની સત્તાવાળા મનુ-જ્યને પૂર્વોક્ત નરકગતિપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બાધાતાં એજ ૨૮ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયમાં ૬૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા જે રીતે ૧૦૨ નો સંક્રમ કહ્યો છે તે રીતે ૧ ૬૫ નો પણ સંક્રમ કહેવો. માત્ર ૧૦૨ ને સ્થાને ૬૫ પ્રકૃતિ કહેવી. (જે ૬૫ નો સંક્રમ ૨૮ ના પતદ્વયમાં કહ્યો છે.)

૧ ૬૫ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બાધાતાં ૨૮ માં ૬૫ નો સંક્રમ થાય છે.

અથવા ૬૫ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિજીવને પ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બાધાતાં એજ ૨૮ ના પતદ્વયમાં ૬૫ નો સંક્રમ પ્રમાણે કહેવું.

પર્યાં-પ્રત્યેં વા સાધાં-અસ્થિરાદિ પ એ ૨૩ પ્રકૃતિયોને બાંધતા એવા ૧૦૨ વિગેરેની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય, ને તિર્થંચ-પચેન્દ્રિય છવેને એ ૨૩ ના પત્ત્રપદ્ધતિમાં ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ પાંચ સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે. (इति प्रकृतिसंक्रम).

॥ અથ સ્થિતિ સંક્રમ ॥

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ સંક્રમ કહીને હવે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાનો પ્રસંગ છે ત્યાં ભેદ-વિશેષતણુ-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણુ-અધન્યસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણુ-સાધાદિપ્રરૂપણુ-સ્વામિત્વપ્રરૂપણુ એ ૬ અનુયોગ છે. ત્યાં પ્રથમ ભેદ અને વિશેષલક્ષણનું નિરૂપણ કરવાને કહે છે.

મૂળગાથા ૨૮ મી.

ઠિઠ્ઠસંક્રમો તિ વુચ્ચઈ, મૂલુત્તરપગઈઓ ય જા હિ ઠિઠ્ઠ
ઉવટિયા ઉ ઓવટિયા વ, પગઈં નિયા વ ડળળં ॥૨૮॥

ગાથાર્થ:—મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોની જે સ્થિતિ તેની ઉદ્વર્તના કરવી, અપવર્તના કરવી, અથવા અન્યપ્રકૃતિરૂપે પરિણ-માવવી. એ ત્રણે પ્રકારે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય છે.

ગાથાર્થ:—મૂલુત્તરપગઈમાં એ સૂત્રમાં પાંચની વિલક્ષિત્યે પ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થમાં છઠ્ઠી વિલક્ષિત ધતી હોવાથી આ પ્રમાણે અર્થ થાય છે—આઠ મૂળપ્રકૃતિ અને ઉત્તર એકસોઅઠ્ઠવન (૧૫૮) પ્રકૃતિસંબંધિ જે સ્થિતિ છે તેને ઉદવર્તિતા=અવ્ય હોતે છતે પણ અધિક કરવી, (કરી હોય) તથા અપવર્તિતા=અધિક હોતે છતે પણ અવ્ય કરવી, તથા (અથવા) અન્યપ્રકૃતિરૂપે=પત્ત્રપદ્ધતિપ્રકૃતિની સ્થિતિરૂપે સ્થાપન કરવી તે “ સ્થિતિવિવર્તન ” કહેવાય છે.

સ્થિર-શુભ વા અશુભ-દુર્ભ-અનાં-અયશ-પરાં-ઉદ્યાં-આત-
 ના ઉદ્યોત-એ એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં એ ૨૬
 પતદ્વયમાં ૧૦૨ ને ૯૫ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા ૯૩ ની સત્તાવાળા દેવ સિવાયના એકેન્દ્રિયાદિક જીવોને
 ૮૪ ની સત્તાવાળા દેવનારક સિવાયના એકેન્દ્રિયાદિક જીવોને
 પૂર્વોક્ત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં એ ૨૬ ના પતદ્વયમાં ૯૩
 ને ૮૪ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા દેવનારક ને મનુષ્ય સિવાયના ૮૨ ની સત્તાવાળા એકે-
 દ્રિયાદિક જીવોને તેજ પૂર્વોક્ત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં ૨૬ ના પત-
 દ્વયમાં ૮૨ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા ૨૫ ના પતદ્વયમાં પણ એજ પાંચ સંક્રમસ્થાનો છે
 કહેવાય છે ॥

૧૦૨-૯૫-૯૩-૮૪-૮૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિક
 જીવોને પૂર્વોક્ત એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તપ્રાયોગ્ય ૨૬ પ્રકૃતિયોમાંથી ઉદ્યોત
 ના આતપ રહિત ૨૫ પ્રકૃતિયો બંધાતાં એ ૨૫ ના પતદ્વયમાં
 મનુષ્ય ૧૦૨-૯૫-૯૩-૮૪-૦૨ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

અથવા અપર્યાપ્ત વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચ પચ્ચેન્દ્રિય, ને મનુષ્ય
 પ્રાયોગ્ય તૈં-કાં-વર્ણાદિ ૪-અગુ-ઉપ-નિર્મા-દ્વીન્દ્રિયાદિ ૧
 અતિ-હું-છેવ-ઐ-દાં ૨-તિર્યં ૨-ત્રસાદિ ૪-સ્થિર વા અસ્થિર
 શુભ વા અશુભ-દુર્ભ-અનાં-અયશ એ ૨૫ પ્રકૃતિયોને બંધતા
 ૧૦૨ વિગેરેની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય-ને તિર્યચ પચ્ચે-
 દ્રિય જીવોને એ ૨૫ ના પતદ્વયમાં ૧૦૨-૯૫-૯૩-૮૪-૮૨ એ
 પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

તથા પર્યાપ્તએકેન્દ્રિયજીવ પ્રાયોગ્ય વર્ણાદિ ૪-અગુ-ઉપ-
 નિર્મા-તૈં-કાં-હું-ઐ ૧-એકે-તિર્યં ૨-આ-વા સૂ-

પર્યાં-પ્રત્યેં વા સાધાં-અસ્થિરાદિ પ એ ૨૩ પ્રકૃતિયોને બાંધતા એવા ૧૦૨ વિગેરેની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય, ને તિર્થંચ-પંચેન્દ્રિય જીવોને એ ૨૩ ના પત્રપ્રકાશમાં ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ પાંચ સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે. (ઇતિ પ્રકૃતિસંક્રમ).

॥ અથ સ્થિતિ સંક્રમ ॥

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ સંક્રમ કહીને હવે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાનો પ્રસંગ છે ત્યાં લેદ-વિશેષલક્ષણ-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ-જઘન્યસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ-સાધાદિપ્રરૂપણ-સ્વામિત્વપ્રરૂપણ એ ૬ અનુયોગ છે. ત્યાં પ્રથમ મેદ અને વિશેષલક્ષણનું નિરૂપણ કરવાને કહે છે.

મૂળગાથા ૨૮ મી.

ઠિંડસંક્રમો તિં વુચ્ચઈ, મૂલુત્તરપગઈઓ ચ જા હિ ઠિંડ
ઉવટિયા ઉ ઓવટિયા વ, પગઈં નિયા વ ડણં ॥૨૮॥

ગાથાર્થ:—મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોની જે સ્થિતિ તેની ઉદ્ધર્તના કરવી, અપવર્તના કરવી, અથવા અન્યપ્રકૃતિરૂપે પરિવર્તમાવવી. એ ત્રણ પ્રકારે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય છે.

ગાથાર્થ:—મૂલુત્તરપગઈઓ એ સૂત્રમાં પંચની વિલક્ષિતનો પ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થમાં છઠ્ઠી વિલક્ષિત થતી હોવાથી આ પ્રમાણે અર્થ થાય છે—આઠ મૂળપ્રકૃતિ અને ઉત્તર એકલોઅકૂવન (૧૫૮) પ્રકૃતિસંબંધિ જે સ્થિતિ છે તેને ઉદ્ધર્તિતા=અલ્પ હોતે છે તે પણ અધિક કરવી, (કરી હોય) તથા અપવર્તિતા=અધિક હોતે છે તે પણ અલ્પ કરવી, તથા (અથવા) અન્યપ્રકૃતિનીતા=પત્રપ્રકાશપ્રકૃતિની સ્થિતિરૂપે સ્થાપન કરવી તે “ સ્થિતિસંક્રમ ” કહેવાય છે.

તાત્પર્ય આ પ્રમાણે—મૂળપ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ, અને ઉત્તર પ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ. એ બે પ્રકારનો સ્થિતિસંક્રમ છે. તેમાં મૂળ પ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકારે છે. અને ઉત્તર પ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ તે મતિજ્ઞાનાવરણીયાદિ ઉત્તરભેદાનુસારે ૧૫૮ પ્રકારનો છે. એ પ્રમાણે મૂલુત્તર પગદઓ સૂત્રના અર્થથી પ્રથમ ભેદાનુયોગ કહ્યો. ॥ इति भेद ॥

તથા ઉચ્ચદ્વિયા વ ઇત્યાદિ સૂત્રથી વિશેષ લક્ષણાનુયોગ ત્રણ પ્રકારે કહ્યો છે. ત્યાં કર્મ પરમાણુઓમાંથી અલ્પસ્થિતિપણું દૂર કરીને બૃહત્સ્થિતિપણું વ્યવસ્થાપવું તે ઉદ્ધર્તના કહેવાય, તથા (દીર્ઘ) બૃહત્સ્થિતિપણું દૂર કરીને અલ્પસ્થિતિપણું સ્થાપવું તે અપવર્તના કહેવાય, તથા પુનઃ જે સંક્રમ્યમાણ (સંક્રમ પામતી) પ્રકૃતિની સ્થિતિને પતદ્વિપ્રકૃતિમાં લઈ જઈને (પતદ્વિપ્રકૃતિ પ્રકૃતિની સ્થિતિરૂપે) સ્થાપવી તે પ્રકૃત્યંતરનયન નામે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય.

પરમાણુઓમાંથી સ્થિતિને અન્યત્ર લઈ જવી અશક્ય હોવાથી બધાં સ્થિતિનું અન્યત્ર સ્થાપન કહેવાય ત્યાં સ્થિતિયુક્ત પરમાણુઓનું જ અન્યત્ર સ્થાપન સમજવું. આ વિશેષલક્ષણ તે સામાન્યલક્ષણ હોતે છતેજ જાણવું, પણ તેમાં અપવાદ હોવાથી સર્વથા એ લક્ષણ નથી, માટે મૂળ પ્રકૃતિયોનો પરસ્પર સંક્રમ નહિ થવાથી તે મૂળ પ્રકૃતિયોનો પ્રકૃત્યંતરનયનરૂપ સ્થિતિસંક્રમ થતો નથી. પરંતુ ઉદ્ધર્તના અપવર્તના રૂપ બે પ્રકારનોજ સ્થિતિસંક્રમ હોય છે. અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં તે ત્રણે પ્રકારનો સ્થિતિસંક્રમ થાય છે. ॥ इति विनियमलक्षण ॥

એ પ્રમાણે ભેદ, અને વિશેષલક્ષણ, એ બેનું પ્રતિપાદન કરીને હવે સ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ (ત્રીજા અનુયોગનું) નું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૨૬ મી.

ત્રીસા સત્તરિ ચત્તા-લીસા વોસુદહિ કોડિકોડીળ
જેઠા આલિગ દુગહા, સેસાળવિ આલિગતિગૂળા ૨૧ ॥

ગાથાર્થ:—બંધ સમયેજ જે પ્રકૃતિયોની ૩૦-૭૦-૪૦-ને ૨૦ કોડાકોડિ સાગરની સ્થિતિ બંધાય છે તે પ્રકૃતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમ સ્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી ૨ આવલિકાહીન બાણવો. અને શેષ અબંધોત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોનો ૭૦ સ્થિતિસંક્રમ સ્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી ૩ આવલિકા હીન બાણવો.

ટીકાર્થ:—અહિં સર્વે પ્રકૃતિયોની બંધને આશ્રયિ જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે પૂર્વે બંધનકરણ પ્રસંગે કહી છે. અને અહિં યુગ: સંક્રમને આશ્રયિ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વિચારતાં બે પ્રકારની છે-૧ બંધોત્કૃષ્ટ, ૨ સંક્રમોત્કૃષ્ટ.

ત્યાં જે સ્થિતિ કેવળ બંધથીજ ઉત્કૃષ્ટ (બંધાય છે) પ્રાપ્ત થાય છે. તે વન્ધોત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહેવાય છે.

તથા જે સ્થિતિ બંધકાળમાં વા અબંધકાળમાં માત્ર સંક્રમ-થીજ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે તે સંક્રમોત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહેવાય છે.

ત્યાં જે જે ઉત્તર પ્રકૃતિયોની સ્થિતિ સ્વસ્વ મૂળપ્રકૃતિની સ્થિતિથી ન્યૂન ન હોય પરન્તુ તુલ્ય હોય તે વન્ધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયો ૧૭ બાણવી. તેનાં નામ—૫ જ્ઞાનાવરણ-૬ દર્શનાવરણ-૫ અન્તરાય-૪ આયુ-અશાતા-નન્દદિક-તિય-અદિક-સેકેન્દ્રિય ભતિ-૫ સેન્દ્રિય ભતિ-તૈન્સ ૭-આદારિક ૭-વૈદિય ૭-અશુભવર્ણ ૭ (નીલ, તિસ્ત-વિના)-અશુભ-પરા-ઉપ-ઉચ્ચ-આતપ-ઉદ્યોત-નિર્મા-હુ-૨૩-છેવર્ણ-કુખ-સ્થા-વસાદિ ૪-આન્દ્યસાદિ ૬-નીચચેત્ર-૧૬ કપાય-અને મિથ્યાત્વ.

અહિં નરકાયુ ને તિર્યાગાયુ એ કે સ્વમૂલપ્રકૃતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય સ્થિતિવાળાં નથી; તો પણ સંક્રમે:ત્કૃષ્ટપણાના અભાવે એ એ આયુ પણ બન્ધોત્કૃષ્ટ કહ્યાં છે. શેષ ૬૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટ છે તેનાં નામ—શાતા-સમ્ય-મિશ્ર-૯ નોક-આહારક-૭-શુભવ-ણાદિ ૧૧-નીલ-તિકત-દેવદિક નરદિક-વિકલત્રિક-આદિનાં ૫ સં-સ્થાન-આદિનાં ૫ સંઘયણ-સુખ-સૂક્ષ્મત્રિક-સ્થિર ૬-જનનામ-ઉચ્ચગોત્ર એ ૬૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટ છે.

ત્યાં અ ૩૦-૭૦-૪૦-ને ૨૦ કોડાકોડી સાગરની સ્થિતિવાળી અનુક્રમે જ્ઞાનાવરણીયાદિ-મિથ્યાત્વ-૧૬ કષાય ને નરકદિકાદિ બન્ધો-ત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમ આલિયદુગ્ધા=એ આવલિકા હીન જાણવો. તે આ પ્રમાણે—

સ્થિતિ બંધાયા બાદ બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છે તે સંક્રમે છે, તેમાં પણ ઉદયાવલિકા સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી ઉદયાવ-લિકાથી ઉપરની સ્થિતિ સંક્રમે છે. તેથી મતિજ્ઞાનાવરણાદિ બંધો-ત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમ (સ્વબંધોત્કૃષ્ટ) સ્થિતિથી એ આવલિકા હીનજ પ્રાપ્ત થાય છે.

અહિં ઉદયવતી વા અનુદયવતી પ્રકૃતિયોની ઉદયસમયથી આરંભીને એક આવલિકાપ્રમાણ જે સ્થિતિ તે ઉદયાવલિકા એમ પૂર્વ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે.

૧ ઉદાહરણ તરીકે ૧૦ સમયને આરંભિકારણ કલ્પીને બંધોત્કૃષ્ટનો ઉ. સ્થિતિબંધ ૧૦૦૦૦ સમયાત્મક કલ્પીએ તો પ્રથમ બંધાવલિકારણ ૧૦ સમય વ્યતીત થતાં શેષ ૯૯૯૦ સમયની સ્થિતિ બ્યારે બાકી રહી તેજ સમયે લતામાંથી ૧૦ સમય ઉદયાવલિકાના વર્ણને શેષ ૯૯૮૦ સમયોને અન્યપ્રકૃતિરૂપે સંક્રમાવે. અહિં જે અવસરે ૯૯૮૦ સમયો સંક્રમાવે તે વખતે સંક્રમયોગ્ય પ્રકૃતિની સ્થિતિસત્તા (અથવા સ્થિતિ-લતા) ૯૯૯૦ સમયની જાણવી, એને આગળ ચતુસ્થિતિ તરીકે

તથા તોસા સત્તરિ ચત્તાલીસા એ પદ વડે (પદમાં) ૭૦ કોડા-કોડિ સાગર સ્થિતિયુક્ત મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ જો કે જો આવલિકાહીન કહ્યો છે તો પણ અન્તર્મુદ્ધર્ત્તહીન જાણવો. કારણ કે જીવ મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ જાંધીને જઘન્યતઃ પણ અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત કાળ સુધી મિથ્યાત્વેજ રહે, તદનંતર સમ્યક્ત્વ પામીને તે અન્તર્મુદ્ધર્ત્તહીન મિથ્યાત્વની સર્વ સ્થિતિને સમ્યક્ત્વમાં અને મિથ્રમાં સંક્રમાવે છે. તે કારણથી મિથ્યાત્વનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સંક્રમ અન્તર્મુદ્ધર્ત્તહીન જાણવો. એ વાત આગળની ૩૦ મી ગાથામાં જ કહેવાશે.

શંકા—મિથ્યાત્વનો ઉંસ્થિતિસંક્રમ આવલિકાદ્વિકહીન નથી. પરંતુ અન્તર્મુદ્ધર્ત્તહીન છે અને તે આગળની ગાથામાં કહેવાશે. તો આ ગાથાના તોસા સત્તરિ ચત્તાલીસા એ ચરણમાં સત્તરિ શબ્દ શા માટે રાખ્યો છે ?

ઉત્તર:—સર્વ જાંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોમાં અવિશેષપણે (લિપ્તવ દર્શાવ્યા સિવાય) જો આવલિકાહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સંક્રમ વ્યાપ્ત છે તે દર્શાવવાને અર્થે સાથે સાથે સત્તરિ પદ પણ કહ્યું છે.

તથા શેષ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ ૩ આવલિકાહીન છે તે આ પ્રમાણે—જન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આવલિકાથી ઉપરની સર્વ પણ સ્થિતિ અન્યપ્રકૃતિમાં આવલિકા ઉપર સંક્રમે છે, ને ત્યાં સંક્રમ્યા પછી આવલિકા માત્ર કાળ સુધી સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉત્તર આવલિકાથી ઉપરની સ્થિતિ ત્યાંથી પણ અન્ય પ્રકૃતિમાં (બીજાંચર) સંક્રમે છે. તેથી સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ પણ આવલિકાહીનજ હોય છે. તેનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે—

નરકહીની ૨૦ કોડાકોડિસાગર પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ જાંધીને જન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આવલિકાથી ઉપરની સર્વ

સ્થિતિને મનુષ્યદ્વિક ખાંધતો જીવ તે મનુષ્યદ્વિકમાં સંક્રમાવે, અને ત્યાં પણ (મનુષ્યદ્વિકમાં પણ) સંક્રમ્યા પછી આવલિકા માત્ર કાળ સુધી સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છે તે ઉદ્યાલિકાથી ઉપરની સર્વ પણ સ્થિતિને પુનઃ દેવદ્વિક ખાંધતો જીવ દેવદ્વિકમાં સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણે શેષ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો પણ ઉં સ્થિતિસંક્રમ '૩ આવલિકાહીન જાણવો.

એ પ્રમાણે જે પ્રકૃતિયોનો જન્મ હોતો હતો તેની સંક્રમથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ થાય છે, તેજ પ્રકૃતિયોનું ઉં સ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ કહ્યું. અને હવે પુનઃ બંધવિનાજ કેવલ સંક્રમથીજ જે પ્રકૃતિયોની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ થાય છે. તે પ્રકૃતિયોનું ઉં સ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ દર્શાવે છે.

મૂળગાથા ૩૦ મી

મિચ્છત્તસ્સુકોસો, મિન્નમુહુત્તૂણગો ૩ સમ્મત્તે
મિસ્સે વંતોકોડા-કોડી આહાર તિથ્યયરે ॥૩૦॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ અન્તર્મુહૂર્ત્તહીન

૧. ૨૦ કોણકોણિ સાગરને ૨૦૦૦ સમયાત્મક કલ્પતાં નરકદ્વિકની ૨૦૦૦ સમયપ્રમાણ સ્થિતિ બાંધ્યા બાદ ૧૦ સમયાત્મક બંધાવલિકા વ્યતીત થતાં ૧૦ સમયાત્મક ઉદ્યાવલિકા સિવાયના શેષ ૧૯૯૦ સમયોની સ્થિતિવાળા ૧૯૯૦ સમયો મનુષ્યદ્વિકના ૧૫૦૦ માંથી (બંધાવ ૦ ના) ૧૦ બાદ કરતાં ૧૪૯૦ સમયોમાં સંક્રમાવીને મનુષ્યદ્વિકની સ્થિતિ ૦ સમયોની કરે છે. તદનંતર સંક્રમાવલિકાના ૧૦ સમય બાદ કરતાં સમયોની સ્થિતિમાંથી ઉદ્યાવલિકાના ૧૦ સમય સિવાયની ૧૯૭૦ ની સ્થિતિ દેવદ્વિકના ૧૫૦૦ સમયોમાં સંક્રમાવીને દેવદ્વિકની તને ૧૯૭૦ સમયપ્રમાણ કરે છે. અહિં હીન સમયસંખ્યામાં વધુ સંખ્યાનો સર્વાંગો થાય નહિ તેથી એ લતા મલીને પણ વધુ સમય-વાળીજ એક લતા કાયમ રહે એજ કાળસંક્રમની સ્થિતિ છે. ધતિ ઉદાહરણ)

છે. તથા સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ એ આવલિકા-
ધિક અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન છે. તથા આહારક અને જીનનામનો ઉં સ્થિ-
સંક્રમ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગરપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ લિન્નમુદ્ધૂર્તઉણ
એટલે અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન છે. તથા સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રનો ઉંસ્થિતિ
સંક્રમ (ગાથામાં ઉ=તુ શબ્દ અધિકવાચક હોવાથી) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત
અને એઆવલિકા હીન જાણવો. એમાં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—

પણ દર્શનમોહનીયની સત્તાવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિજીવ ઉત્કૃષ્ટ
સંકલેશમાં વર્તતો છતો મિથ્યાત્વની ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર
એટલે માત્ર અન્તર્મુદ્ધૂર્ત જાદ મિથ્યાત્વથી ચઢીને વિશુદ્ધિમાં વર્તતો
સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. માટે મિથ્યાત્વની અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન ઉં
કોડાકોડીપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને મિશ્રમાં અથવા સમ્યક્ત્વમાં
સંક્રમાવે છે. અને સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છે તે ઉદયાવલિકાથી
ઉપરની સમ્યક્ત્વસ્થિતિને અપવર્તના કરણથી સ્વસ્થાને સંક્રમાવે
છે. તથા મિશ્રમોહનીય રૂપે સંક્રાન્તસ્થિતિની સંક્રમાવલિકા વ્ય-
તીત થતાં ઉદયાવલિકાથી ઉપરની મિશ્રમોહનીયની સ્થિતિને પણ
સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે અને (સ્વસ્થાનમાં) અપવર્તના કરે છે.
એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન અને
મિશ્ર તથા સમ્યક્ત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ અન્તર્મુદ્ધૂર્તસંક્રિત એ
આવલિકા હીન થાય છે.

૧૨૧ કા—અહિં જીનનામ અને આહારક સમક્રમો ઉં સ્થિતિ
બન્ધ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગર છે અને એ આહારની સત્તા પણ અન્તઃ
કોડાકોડિ સાગરપ્રમાણ છે તો એ ૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટ કહે-
વાય કે બંધોત્કૃષ્ટ કહેવાય ?

૧ જે પ્રકૃતિ ચેતના પરમાણુઓને અન્ય પ્રકૃતિઓ પરિણામે
નહિં પરંતુ હીન વા અધિક સ્થિતિવાળા ચેતનાના પરમાણુઓમાં સંક્ર-
મને ને સ્વસ્થાન સંક્રમ કહેવાય છે.

ઉત્તર:—આહારક સપ્તક અને જીવનામની ઉત્કૃષ્ટ અન્તઃ કોડકોડિ સાગરની સ્થિતિસત્તા સંક્રમથી છે માટે એ ૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટન કહેવાય. જો કે બંધને આશ્રયિ પણ અન્તઃ કોડકોડિ સાગર સ્થિતિસત્તા કહેલી છે તો પણ બન્ધ આશ્રયિ ઉં સ્થિતિ સત્તાથી સંક્રમ આશ્રયિ ઉં સ્થિતિસત્તા સંજ્યાતગુણ બહુવી. કર્મપ્રકૃતિ શ્રુણિમાં વંચદ્વિજ્ઞો સંતકમ્મદ્વિ સંસ્થિજગુણ અર્થાત્ બંધસ્થિતિથી સત્તાસ્થિતિ સંજ્યાતગુણ છે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન:—નામકર્મની ઉં સ્થિતિ ૨૦ કોડકોડિ સાગરપ્રમાણ છે તો આહારક અને જીવનામની પણ સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ બન્ધ-વલિકા ને ઉદ્યાવલિકા રહિત ૨૦ કોડકોડી સાગરપ્રમાણ થવી જોઈએ. તો આહારક અને જીવનામની સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ માત્ર અન્તઃ કોડકોડિ સાગરપ્રમાણ કેમ કહો છો ?

ઉત્તર:—અભિપ્રાયને નહિ બહુવાથી આ પ્રશ્ન કરવો અનુ-ગ્રિત છે, કારણ કે જીવનામ અને આહારકમાં અન્ય પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ જીવનામ ને આહારકના બન્ધકાળે જ હોય છે. પરંતુ બીજો વખતે હોતો નથી. પુનઃ એ જીવનામનો ને આહારકનો બન્ધ તે અનુક્રમે વિશુદ્ધ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને અપ્રમત્ત યતિને જ હોય છે, અને વિશુદ્ધ સમ્યગ્દૃષ્ટિને તથા અપ્રમત્ત યતિને આયુ વિના સર્વ કર્મની પણ સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિસત્તા અન્તઃ કોડકોડીસાગર પ્રમાણ જ હોય છે પરંતુ અધિક નહિ, તેથી સંક્રમ પણ અન્તઃ કોડકોડિ સાગર પ્રમાણ જ હોય છે પરંતુ અધિક નહિ. એ પ્રમાણે જીવનામ ને આહારકની સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ અન્તઃ કોડકોડિ સાગર કહી તે દોષ રહિત જ છે.

હવે સર્વ પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે જેટલી સ્થિતિ હોય તે તેટલી દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૩૧ મી.

સઠ્ઠાસિં જઠ્ઠિઙ્ગો, સાવલિંગો સો અહાઙગાણં તુ
વંધુકોસુકોસાં, સાવાહઠિઙ્ગે જઠ્ઠિઙ્ગો ॥ ૩૧ ॥

ગાથાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોનો યત્સ્થિતિસંક્રમ એક આવલિકા સહિત જાણવો. અને આયુષ્ય બંધોત્કૃષ્ટ છે તેની યત્સ્થિતિ અબાધા સહિત છે.

ટીકાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોનો યત્સ્થિતિસંક્રમ એક આવલિકા સહિત જાણવો. પ્રકૃતિના સંક્રમણકાળે જે સ્થિતિ વિદ્યમાન હોય તે યત્સ્થિતિ કહેવાય. તે યત્સ્થિતિ જે સંક્રમણે છે તે સંક્રમણ નામ યત્સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય. અથવા જેને યત્સ્થિતિ વિદ્યમાન છે તેવો આ સંક્રમણ તે યત્સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય. (એ બહુગ્રીહિ સમાસથી વ્યુત્પત્તિ દર્શાવી છે) તાત્પર્ય એ છે કે—

પૂર્વે કહેલો જે સંક્રમણ તેને આવલિકા સહિત કરતાં જેટલા પ્રમાણને ધાય તેટલી સ્થિતિ તે પ્રકૃતિની સંક્રમણકાળે વિદ્યમાન છે એ ભાવાર્થ છે. તેથી બંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની બે આવલિકાહીન સંક્રમણને સર્વ સ્થિતિ વિદ્યમાન જાણવી. તે આ પ્રમાણે—

‘સંક્રમણકાલે કારણના વશથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાંધીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આવલિકાથી ઉપરની સ્થિતિને અન્ય પ્રકૃ

તિમાં સંક્રમાવા માંડે છે. તેથી સંક્રમકાળે બાંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની એક આવલિકાહીન સર્વ સ્થિતિ હોય છે. પુનઃ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે બાંધાવલિકા ને સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપર વર્તતી સ્થિતિને અન્યત્ર સંક્રમાવે છે તે કારણથી સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે બેઆવલિકા હીન સર્વ સ્થિતિ વિદ્યમાન હોય છે.

હવે આયુષ્યની સ્થિતિ શું બાંધોત્કૃષ્ટ છે કે સંક્રમોત્કૃષ્ટ? તે દર્શાવે છે જે આયુષ્ય બાંધોત્કૃષ્ટજ છે પરંતુ સંક્રમોત્કૃષ્ટ નથી. કારણ કે મોહદુગાડગમૂલપગડાંણ ન પરોપવરંમિ સંક્રમણ (અર્થાત્ બે મોહનીય આયુષ્ય અને મૂળ પ્રકૃતિયોનું પરસ્પર સંક્રમણ હોતું નથી.) એ સૂત્રથી આયુષ્યોનો પરસ્પર સંક્રમ હોતો નથી. તથા આયુષ્યની અબાધા સહિત જે સર્વસ્થિતિ તે આયુષ્યની યત્સ્થિતિ બાણવી. પરંતુ ધંધુકોસાણ આવલિગુણા ટિહ જટિહ એ વર્તમાન ગાથાના સૂત્રથી આયુષ્યની યત્સ્થિતિ પણ બાંધાવલિકાહીન સાબાધાસ્થિતિ પ્રમાણ બાણવી. કારણ કે આયુના બાંધમાં પ્રવર્તતા જીવે પ્રથમ સમયે જે દલિક બાંધ્યું છે તે દલિકને બાંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદ્ધર્તવા માંડે છે. તેથી તેથી ઉદ્ધર્તનારૂપ સંક્રમમાં બાંધાવલિકાહીન અબાધાસહિત યત્સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. અથવા આયુષ્યની બાંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આયુષ્યની 'નિર્વ્યાધાત અપવર્તના પણ 'સદાકાળ પ્રવર્તે' છે, તેથી તે અપવર્તનાને આશ્રયિ પણ પૂર્વોક્ત યત્સ્થિતિ પ્રાપ્તથાય છે. (ઇતિ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સંક્રમ-પ્રમાણાનુયોગ)

સંબંધી એક આવલિકા વર્તેને ઉપરની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધીની સર્વસ્થિતિ લતા એમ બાણવું.

૧ સ્થિતિધાત વિનાની અપવર્તના તે નિર્વ્યાધાતભાવી અપવર્તના.

૨ બાંધકાળે અને અબાંધકાળે પણ નિર્વ્યાધાત અપવર્તના પ્રવર્તે છે માટે સદાકાળ પ્રવર્તે એમ કહ્યું છે, પરંતુ સ્થિતિધાત પ્રસંગે તે વ્યાધાતભાવી

એ પ્રમાણે વિકૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમણ પ્રમાણ કહીને હવે નવ
સ્થિતિસંક્રમણપ્રમાણ કહેવાનો અવસર છે. ત્યાં ૧ નવપ્રકૃતિ
અને ૨ પદપ્રકૃતિમાં એ પ્રમાણે નવન્યસ્થિતિસંક્રમણ એ પ્રકારે
તેમાં પ્રથમ સ્વપ્રકૃતિનાં જન્યસ્થિતિસંક્રમણ પ્રમાણ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૨ ની.

આવરણવિગ્ધદંતણ-ચડકલોભંતવેયગારુણ
एगा ठिड़ जहन्नो, जट्टिड़ समयाहिगावलिया ।

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ, ૫ અન્તરાય, ૪ દર્શન
સંસ્પર્શન દોષ, વેદક સમયકલ્પ, ૪ આયુ, એ ૨૦ પ્રકૃતિ
આપ આપણા સંતાવિચ્છેદ સમયે સમયાધિક એક
સ્થિતિ શેષ રહેતે છતે ઉદયાવલિદા સર્વદંતણસાધ્ય
ઉદયાવલિદાથી ઉપરની સમયમાત્ર સ્થિતિને અપવર્તન
વડે ઉદયાવલિદાના નીચેના સમયાધિક ત્રીજા લગભગ સંક્ર
તે અવસરે સર્વ સ્થિતિપ્રકાર સમયાધિક એક આવલિદા

મૂળગાથા ૩૩ ની.

निदादुगस्त एका, आवलिगदुगं असंखमान
जट्टिड़ हातच्छके, संखिजाओ समाओ य ।

યત્સ્થિતિ આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ અધિક એ આવલિકા, તથા હાસ્યછડકનો પરપ્રકૃતિમાં જઘન્યસ્થિતિસંક્રમ સંખ્યાતવર્ષ-પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—નિદ્રાદિકનો એટલે નિદ્રા અને પ્રચલાનો જઘન્ય-સ્થિતિસંક્રમ સ્વસંક્રમને અન્તે સ્વસ્થિતિથી ઉપરની એક સમય માત્ર સ્થિતિ છે. ને તે આવલિકાના પહેલા ૩ (એક તૃતિયાંશ) લાગમાં પ્રક્ષેપાય છે. તે અવસરે યત્સ્થિતિ એટલે સર્વ સ્થિતિ એ આવલિકા અને એક આવલિકાનો અસંખ્યાતમો લાગ અધિક એટલી હોય છે.

અહિં વસ્તુ સ્થિતિજ એ પ્રકારની છે કે આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ અધિક એ આવલિકા પ્રમાણ જ્યારે નિદ્રાદિકની સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે ઉપરની એક સમય માત્ર સ્થિતિ સંક્રમે છે પરંતુ મતિજ્ઞાનાવરણાદિવત્ સમયાધિકાવલિકા શેષ સ્થિતિ રહે (ઉપરની સમય માત્ર સ્થિતિ) સંક્રમે તેમ બનતું નથી.

હવે જે પ્રકૃતિયોનો જ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ પરપ્રકૃતિમાં (સંક્રમ વાધી) સંલવે છે તે પ્રકૃતિયો અને તેનો જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ એ બન્ને દર્શાવે છે.

જે ૬ પ્રકૃતિયો હાસ્યના મુખ્ય નામથી ઓળખાય છે તે હાસ્ય-છછ હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, લય, કુચ્છા એ ૬ પ્રકૃત્યાત્મક છે. તે હાસ્યછછની ક્ષપક શ્રેણિમાં અપવર્તનાકરણ વડે જે સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિ કરાયલી છે, તે સ્થિતિને હાસ્યછછના સર્વથા ક્ષય પ્રસંગે ત્યાંથી ઉપાડીને સંજવલન કોથમાં પ્રક્ષેપે છે. (તે અવસરે હાસ્યછડકનો પર પ્રકૃતિ લાવી) જ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૪ મી.

સોળમુહુત્તા જટ્ટિઙ્ગ, જહનનવંધો ડ પુરિસસંજલને
જટ્ટિઙ્ગ સગડળજુત્તો, આવલિગદુગૂળઓ તત્તો ॥૩૪॥

ગાથાર્થ:—તે સ્વત્તરે હાસ્યછકકની સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક (સં-
ખ્યાત વર્ષ પ્રમાણ) યત્ સ્થિતિ છે. પુનઃ પુરુષવેદ અને સંં ત્રિ-
કનો જાનં સ્થિતિ સંક્રમ તે સ્થાપારહિત જાનં સ્થિતિબન્ધ પ્રમાણ
છે. અને સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક સ્થાપારહિત ને બે
સ્થાપારહિત રહીત જાનં સ્થિતિ બન્ધપ્રમાણ યત્ સ્થિતિ છે.

ટીકાર્થ:—સંક્રમણને હાસ્યછકકની તે સંખ્યાતવર્ષ
પ્રમાણ સંક્રમણસ્થિતિને સોનમુદુર્તાધિક સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક સ્થિતિ કરીયે ત્યારે
હાસ્યછકકની યત્ સ્થિતિ સર્વસ્થિતિ યાય છે. તે આ પ્રમાણ—

સ્વત્તરુંદૂર્તાધિકમાં વર્તતો જીવ તે સંખ્યાત વર્ષપ્રમાણની સ્થિ-
તિને સંજ્ઞાત ક્રમમાં સંક્રમણ છે, અને સ્વત્તરુંદૂર્તાધિકમાં કર્મદલિ-
કનો સ્થાપારહિત છે, અથવા સ્વત્તરુંદૂર્તાધિકમાં કર્મદલિક વેદાતું નથી.
પરંતુ સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક ઉપરની સ્થિતિમાં દલિક વિચરમાન છે અથવા
વેદમાન છે. માટે સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક કલ સ્થિતિ સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણની
હાસ્યછકકની જે સ્થિતિ તે જાનં સ્થિતિ સંક્રમણ (હાસ્યછકકની)
યત્ સ્થિતિ છે.

તથા પુરુષવેદનો ૮ વર્ષ, સંં કોષનો ૨ માસ, સંં માનનો
૧ માસ, સંં માયાનો ૦૫ માસ એ પ્રમાણે તે પુરુષવેદ અને સંં
સ્થાપારહિત જાનં સ્થિતિબન્ધ પૂર્વે કહ્યો છે, તેજ જાનં સ્થિતિબન્ધ
સ્થાપારહિત પ્રમાણ તેઓને (એ ૪ પ્રકૃતિઓને) જાનં સ્થિતિ
સંક્રમણમાં હાસ્ય છે સ્થાપારહિત સ્થિતિ સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક (પરપ્રકૃતિમાં)
સંક્રમણ છે. સ્થાપારહિત સ્થિતિમાંજ કર્મદલિકનો સ્થાપારહિત છે. હાસ્ય
છે સ્થાપારહિત તે કર્મસ્થિતિ તે કર્મનિષેધ કહેવાય એ વચ-
નાત, અને જાનં સ્થિતિની સ્થાપારહિત સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક પ્રમાણ હોય છે. પુનઃ
જાનં સ્થિતિ સંક્રમણને સ્થાપારહિત મધ્યે પ્રથમ વર્ષેજ કર્મદ-
લિક કર્મ લીધે વચાવી તે સ્થાપારહિત મધ્યે પૂર્વવદ દલિકની સ્થા-
પારહિત નથી, તેથી એ ૪ પ્રકૃતિઓને જાનં સ્થિતિ સંક્રમણ તે સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક
સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક સ્વત્તરુંદૂર્તાધિક પ્રમાણ છે. અને તે વચનાત

યત્સ્થિતિ આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ અધિક બે આવલિકા, તથા હાસ્યછકકનો પરપ્રકૃતિમાં જઘન્યસ્થિતિસંક્રમ સંખ્યાતવર્ષ-પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—નિદ્રાદ્વિકનો એટલે નિદ્રા અને પ્રયલાનો જઘન્ય-સ્થિતિસંક્રમ સ્વસંક્રમને અન્તે સ્વસ્થિતિથી ઉપરની એક સમય માત્ર સ્થિતિ છે. ને તે આવલિકાના પહેલા ૩ (એક તૃતિયાંશ) ભાગમાં પ્રક્ષેપાય છે. તે અવસરે યત્સ્થિતિ એટલે સર્વ સ્થિતિ બે આવલિકા અને એક આવલિકાનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક એટલી હોય છે.

અહિં વસ્તુ સ્થિતિજ એ પ્રકારની છે કે આવલિકાના અસં-ખ્યાતમાભાગ અધિક બે આવલિકા પ્રમાણ જ્યારે નિદ્રાદ્વિકની સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે ઉપરની એક સમય માત્ર સ્થિતિ સંક્રમે છે પરંતુ મતિજ્ઞાનાવરણાદિવત્ સમયાધિકાવલિકા શેષ સ્થિતિ રહે (ઉપરની સમય માત્ર સ્થિતિ) સંક્રમે તેમ બનતું નથી.

હવે જે પ્રકૃતિયોનો જ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ પરપ્રકૃતિમાં (સંક્રમ વાથી) સંભવે છે તે પ્રકૃતિયો અને તેનો જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ એ બન્ને દર્શાવે છે.

જે ૬ પ્રકૃતિયો હાસ્યના મુખ્ય નામથી ઓળખાય છે તે હાસ્ય-છક્ક હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, કુચ્છા એ ૬ પ્રકૃત્યાત્મક છે. તે હાસ્યછક્કની ક્ષપક શ્રેણિમાં અપવર્તનાકરણ વડે જે સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિ કરાયલી છે, તે સ્થિતિને હાસ્યછક્કના સર્વાંશ ક્ષય પ્રસંગે ત્યાંથી ઉપાડીને સંજવલન કોથમાં પ્રક્ષેપે છે. (તે અવ-સરે હાસ્યછકકનો પર પ્રકૃતિ ભાવી) જ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૪ મી.

સોળમુદુત્તા જટ્ટિહ, જહનનવંધો ડ પુરિસસંજલને
જટ્ટિહ સગડળજુત્તો, આવલિગડુમૂળઓ તત્તો ॥૩૪॥

ગાથાર્થ:—તે અવસરે હાસ્યછકકની અન્તર્મુહૂર્તાધિક (સં-
ખ્યાત વર્ષ પ્રમાણ) યત્ સ્થિતિ છે. પુનઃ પુરૂષવેદ અને સં૦ ત્રિ-
કનો જઘ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ તે અળાધારહિત જ૦ સ્થિતિબન્ધ પ્રમાણ
છે. અને સ્વઉણચુકત એટલે અન્તર્મુહૂર્તરૂપ અળાધા સહિત ને જે
આવલિકા રહીત જ૦ સ્થિ૦ બન્ધપ્રમાણ યત્સ્થિતિ છે.

ટીકાર્થ:—સંક્રમણકાળે હાસ્યછકકની તે સંખ્યાતવર્ષ
પ્રમાણ સંક્રમસ્થિતિને સોનમુહૂર્ત=અન્તર્મુહૂર્ત સહિત કરીયે ત્યારે
હાસ્યછકકની યત્સ્થિતિ સર્વસ્થિતિ ધાય છે. તે આ પ્રમાણે—

અન્તરકરણમાં વર્તતો જીવ તે સંખ્યાત વર્ષપ્રમાણની સ્થિ-
તિને સંત્વલન ક્રોધમાં સંક્રમાવે છે, અને અન્તરકરણમાં કર્મદલિ-
કનો અભાવ છે, અથવા અન્તરકરણમાં કર્મદલિક વેદાતું નથી.
પરન્તુ અન્તરકરણથી ઉપરની સ્થિતિમાં દલિક વિદ્યમાન છે અથવા
વેદ્યમાન છે. માટે અન્તરકરણ કાલ અધિક સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણની
હાસ્યછકકની જે સ્થિતિ તે જઘન્યસ્થિતિસંક્રમકાળે (હાસ્યછકકની)
યત્સ્થિતિ છે.

તેઓની યત્સ્થિતિ=સર્વસ્થિતિ તે હીન કરેલા અન્તર્મુહૂર્તરૂપ અખાધાકાળ સહિત જન્સ્થિતિસંક્રમમાંથી અથવા જઘન્યસ્થિતિ બંધમાંથી પણ જે આવલિકાહીન જેટલી જાણવી. તાત્પર્ય એ છે કે—જઘન્યસ્થિતિસંક્રમમાં અખાધાકાળ ઉમેરીને તદનંતર તેમાંથી જે આવલિકા બાદ કરતાં જેટલી સ્થિતિ થાય તેટલી સ્થિતિ એ ૪ પ્રકૃતિયોની સંક્રમણકાળે યત્સ્થિતિ વા સર્વસ્થિતિ જાણવી. જે આવલિકાને શા માટે બાદ કરવી જોઈએ ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—બંધવિચ્છેદ થયા બાદ બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે અન્ત્ય સમયમાં બાંધેલી પુરૂષ વેદાદિ ૪ પ્રકૃતિની લતા સંક્રમાવા માંડી, ને તે આવલિકા માત્ર કાળમાં સંક્રમી રહી, અને એજ સંક્રમાવલિકાના અન્ત્ય સમયે જન્સ્થિતિસંક્રમ હોય છે, તેથી બંધાવલિકા ને સંક્રમાવલિકા રહિત અને અખાધાકાળ સહિત જેટલી જઘન્યસ્થિતિબંધ તેટલીજ જઘન્યસ્થિતિસંક્રમકાળે એ ૪ પ્રકૃતિયોની યત્સ્થિતિ પણ જાણવી.

હવે કેવલજ્ઞાનીને જે પ્રકૃતિયોની સત્તા હોય છે તે પ્રકૃતિયોનો જન્સ્થિતિસંક્રમ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૫ મી.

જોગંતિયાણઅંતો—મુહુત્તિઓ સેસિયાણ પલ્લસ્સ
ભાગો અસંખિયતમો, જટ્ટિઙ્ગો આલિગાઙ્ગ સહ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—સયોગ્યન્તિક પ્રકૃતિયોનો જન્સ્થિતિસંક્રમ એક આવલિકા રહિત અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. ને શેષ પ્રકૃતિયોનો જન્સ્થિતિ સંક્રમ પલ્લોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે. અને આ બંને પ્રકારની પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે સર્વ સ્થિતિ એક આવલિકા સહિત જન્સ્થિતિસંક્રમ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોનો સંક્રમવિચ્છેદ સયોગી કેવલિને

હોય છે તે નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-કુળતિ ૪-સ્થાન-સૂક્ષ્મ-સાધાન-
આતપ-ઉદ્યોત-એ ૧૩ પ્રકૃતિ સિવાયની ૯૦ નામ પ્રકૃતિયો તથા
વેદનીય ૨-ગોત્ર ૨ એ ૯૪ પ્રકૃતિયો યોગ્યન્તિક કહેવાય છે. એ
૯૪ સયોગ્યન્તિક પ્રકૃતિયોની ૧૩ મા ગુણુસ્થાનના અન્ત્ય સમયે
૧ સર્વાપવર્તના સંક્રમથી અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણુ સ્થિતિ થાય છે. તેથી
એ ૯૪ નો જનસ્થિતિસંક્રમ ઉદ્યાવલિકારહિત અન્તર્મુહૂર્ત
પ્રમાણુ છે. કારણ કે ઉદ્યાવલિકા સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી અપ-
વર્તના ઉદ્યાવલિકાની થતી નથી.

તથા એ ૯૪ પ્રકૃતિયોની ચતુસ્થિતિ (અપવર્તનારૂપ જન્ય
સ્થિતિસંક્રમ અવસરે) ઉદ્યાવલિકા સહિત અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણુ છે.

શંકા—શીલુ કષાય ગુણુસ્થાને મતિજ્ઞાનાવરણાદિવત્ અયોગિ
કેવલી ગુણુસ્થાને સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે તે સમયે એ ૯૪ પ્રકૃ-
તિયોનો જનસ્થિતિસંક્રમ કેમ ન કહેવાય ?

ઉત્તર:—સર્વ સૂક્ષ્મ વા બાહર યોગ રહિત ને નેરૂવત્
નિઃપ્રકંપ એવા અયોગિકેવલી લગવાનું નિષ્ક્રિય હોવાથી આઠ કરણ-
માંનું એક પણ કરણ પ્રવર્તાવતા નથી, પરન્તુ માત્ર ઉદય પ્રાપ્ત
કર્મને વેદે છે, તેથી સયોગિકેવલીનેજ એ ૯૪ પ્રકૃતિયોનો જન
સ્થિતિસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.²

તથા શેષ ધિણુદિ ૩-મિધ્યાન-મિષ્ટ્ર-આદિ ૧૨ કષાય,
નપુંન-સ્ત્રી-નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-કુળતિ ૪-સ્થાન-સૂ-સાધાન-
આતપ-ઉદ્યોત-એ ૩૨ પ્રકૃતિયોનો આપ આપણા ક્ષયકાળે જે

તેઓની યત્સ્થિતિ=સર્વસ્થિતિ તે હીન કરેલા અન્તર્મુહૂર્તરૂપ અળાધાકાળ સહિત જૉસ્થિતિસંક્રમમાંથી અથવા જઘન્યસ્થિતિ જાંધમાંથી પણ જે આવલિકાહીન જેટલી જાણવી. તાત્પર્ય એ છે કે—જઘન્યસ્થિતિસંક્રમમાં અળાધાકાળ ઉમેરીને તદનંતર તેમાંથી જે આવલિકા ગાઢ કરતાં જેટલી સ્થિતિ થાય તેટલી સ્થિતિ એ જ પ્રકૃતિયોની સંક્રમણકાળે યત્સ્થિતિ વા સર્વસ્થિતિ જાણવી. એ આવલિકાને શા માટે ગાઢ કરવી જોઈએ ? એમ જે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—જાંધવિચ્છેદ થયા ગાઢ જન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે અન્ત્ય સમયમાં જાંધેલી પુરૂષ વેદાદિ જ પ્રકૃતિની લતા સંક્રમાવા માંડી, ને તે આવલિકા માત્ર કાળમાં સંક્રમી રહી, અને એજ સંક્રમાવલિકાના અન્ત્ય સમયે જૉસ્થિતિસંક્રમ હોય છે, તેથી જન્ધાવલિકા ને સંક્રમાવલિકા રહિત અને અળાધાકાળ સહિત જેટલો જઘન્યસ્થિતિજન્ધ તેટલીજ જઘન્યસ્થિતિસંક્રમકાળે એ જ પ્રકૃતિયોની યત્સ્થિતિ પણ જાણવી.

હવે કેવલજ્ઞાનીને જે પ્રકૃતિયોની સત્તા હોય છે તે પ્રકૃતિયોનો જૉસ્થિતિસંક્રમ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૫ મી.

જોગંતિયાણઅંતો—મુહુત્તિઓ સેસિયાણ પહ્લસ્સ
ભાગોઅસંસ્થિયતમો, જઠ્ઠિઙ્ગો આલિગાઙ્ગ સહ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—સયોગ્યન્તિક પ્રકૃતિયોનો જૉસ્થિસંક્રમ એક આવલિકા રહિત અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. ને શેષ પ્રકૃતિયોનો જૉસ્થિસંક્રમ પલ્લોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે. અને આ બન્ને પ્રકારની પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે સર્વ સ્થિતિ એક આવલિકા સહિત જૉસ્થિસંક્રમ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોનો સંક્રમવિચ્છેદ સયોગી કેવલિને

હોય છે તે નરકદિક-તિર્યગ્દિક-કુળતિ ૪-સ્થાન-સૂક્ષ્મ-સાધાન-
આતપ-ઉદ્યોત-એ ૧૩ પ્રકૃતિ સિવાયની ૯૦ નામ પ્રકૃતિયો તથા
વેદનીય ૨-ગોત્ર ૨ એ ૯૪ પ્રકૃતિયો યોગ્યન્ટિક કહેવાય છે. એ
૯૪ સયોગ્યન્ટિક પ્રકૃતિયોની ૧૩ મા ગુણસ્થાનના અન્ય સમયે
૧ સર્વાપવર્તના સંક્રમથી અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણુ સ્થિતિ થાય છે. તેથી
એ ૯૪ નો જનસ્થિતિસંક્રમ ઉદ્યાવલિકારહિત અન્તર્મુહૂર્ત
પ્રમાણુ છે. કારણ કે ઉદ્યાવલિકા સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી અપ-
વર્તના ઉદ્યાવલિકાની થતી નથી.

તથા એ ૯૪ પ્રકૃતિયોની યત્નિયતિ (અપવર્તનારૂપ જથન્ય
સ્થિતિસંક્રમ અવસરે) ઉદ્યાવલિકા સહિત અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણુ છે.

શંકા—ક્ષીણ કષાય ગુણસ્થાને મતિજ્ઞાનાવરણદિવત્ અયોગિ
કેવલી ગુણસ્થાને સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે તે સમયે એ ૯૪ પ્રકૃ-
તિયોનો જનસ્થિતિસંક્રમ કેમ ન કહેવાય ?

ઉત્તર:—સર્વ સૂક્ષ્મ વા બાહર યોગ રહિત ને મેરૂવત્
નિઃપ્રકંપ એવા અયોગિકેવલી લગવાનું નિષ્ક્રિય હોવાથી આક કનહુ-
માંતું એક પણ કરણ પ્રવર્તાવતા નથી, પરંતુ માત્ર ઉદય પ્રાપ્ત
કર્મને વેદે છે, તેથી સયોગિકેવલીનેજ એ ૯૪ પ્રકૃતિયોનો જન
સ્થિતિસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.^૨

તથા શેષ ધિહુદિ ૩-મિધ્યાન-મિથ-આદિ ૧૨ કથમ,
નપુંન-સ્ત્રીન-નરકદિક-તિર્યગ્દિક-કુળતિ ૪-સ્થાન-સૂક્ષ્મ-સાધાન-
આતપ-ઉદ્યોત-એ ૩૨ પ્રકૃતિયોનો આર અપરણુ કરકને જે

પ્રત્યોપમના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ અન્યનિરૂપ છે તેટલો જંથિયંસંક્રમ છે. અને યત્સ્થિતિ તો સર્વસ્થિતિયુક્ત એટલે તેજ જંથિયંસંક્રમમાં (= જંથિયંસંક્રમથી) આવલિકા અધિક જાણવી.

અહિં સંપ્રદાય આ પ્રમાણે છે—શ્રી અને નપુંસક વેદ સિવાયની ૩૦ પ્રકૃતિયોની એક નીચેની આવલિકા મૂકીને શેષ ઉપર પ્રત્યોપમના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ અન્યખંડરૂપ સ્થિતિને અન્ય સંક્રમાવે છે, તેથી તે ૩૦ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસંક્રમકાળે યત્સ્થિતિ = સર્વસ્થિતિ એક આવલિકા અધિક તેજ જઘન્યસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ જાણવી. અને શ્રીનપુંસકવેદની યત્સ્થિતિ તો અન્તર્મુહૂર્તાધિક જંથિયંસંક્રમપ્રમાણ જાણવી. કારણ કે એ જ પ્રકૃતિનો અન્ય સ્થિતિખંડ અન્તરકરણમાં રહેલો જીવ સંક્રમાવે છે, ને અન્તરકરણમાં કર્મહલિક વિદ્યમાન વા વેદમાન નથી, કિંતુ તેથી ઉપરનું હલિક વિદ્યમાન વા વેદમાન છે, ને અન્તરકરણ અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણનું છે તેથી એ જ પ્રકૃતિયોની યત્સ્થિતિ તે અન્તર્મુહૂર્તાધિક જંથિયંસંક્રમપ્રમાણ જાણવી. શેષ પ્રકૃતિયોનું અન્તરકરણ થતું નથી માટે તેઓની યત્સ્થિતિ આવલિકાધિક જંથિયંસંક્રમપ્રમાણ જાણવી.

એ પ્રમાણે જંથિયંસંક્રમપ્રમાણ કહીને હવે સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણાનો પ્રસંગ હોવાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં સાદિઅનાદિ પ્રરૂપણા એ પ્રકારે છે. ૧ મૂળ પ્રકૃતિ સંખંધિ. ૨ ઉત્તર પ્રકૃતિ સંખંધિ. તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંખંધિ સાદિઅનાદિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

મૂળગાથા ૩૬ મી.

મૂલઢિઙ્ઙ અજહન્નો, સત્તળહ તિહા ચઙવિહો મોહે
સેસવિગપ્પા તેસિં, દુવિગપ્પા સંકમે હોંતિ ॥૩૬॥

૩ સંક્રમના અન્ય સમયે જે પરમાણુનો સમૂહ સ્વપરપ્રકૃતિમાં

તથા એ ૭ કર્મોના ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ, ને જઘન્ય, એ ત્રણ સ્થિતિ સંક્રમ સાદિ ને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ કર્મોની જે જીવ ઉં સ્થિતિ બાંધે છે તે જીવ ઉં સ્થિતિ સંક્રમ કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તે તો જીવન ઉં સ્થિતિ બાંધી શકે છે, પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશ સર્વકાળ લલ્યમાન હોતો નથી પરંતુ અન્તરે અન્તરે (કોઈ કોઈ અવસરે) ઉં સંકલેશ હોય છે ને શેષ કાળમાં તો અનુત્કૃષ્ટ સંકલેશન હોય છે તે કારણથી ઉં સ્થિતિ સંક્રમ ને અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સંક્રમ એ બન્ને સાદિ અધ્રુવ છે. અને જં સ્થિતિ સંક્રમ તો પ્રથમજ સાદિ અધ્રુવ કહેલો છે. (એ પ્રમાણે ૮ મૂળપ્રકૃતિના ચારે પ્રકારના સ્થિતિ સંક્રમની સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા કરી.)

હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં ચાર પ્રકારના સ્થિતિ સંક્રમ પ્રત્યે સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૭ મી.

ધ્રુવસંતકમ્મિગાણં, તિહા ચઝઢા ચરિત્તમોહાણં
અજહન્નો સેસેસુ ચ, દુહેતરાસિં ચ સવ્વત્થ ॥ ૩૭ ॥

ગાથાર્થ:—ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ૩ પ્રકારે છે, ને ચારિત્રમોહનીયનો અજંસ્થિતિસંક્રમ ચાર પ્રકારે છે. તથા એ ધ્રુવસત્તાકના ઉક્તશેષ સ્થિતિસંક્રમમાં અને અધ્રુવ સત્તાકના ચારે સ્થિતિસંક્રમમાં સાદિ અધ્રુવ એ બે પ્રકાર છે.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોની સત્તા ધ્રુવ છે તે ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયો ૧૩૦ છે, તેનાં નામ-નરક ૨-દેવ ૨-નર ૨-વેં ૭-આહાં ૭-જનં-સમ્યં-મિથ્ર-ઉચ્ચ-આયુ ૪ એ ૨૮ પ્રકૃતિયો અધ્રુવ સત્તાક છે, તેને ૧૫૮ માંથી બાદ કરીએ તો શેષ ૧૩૦ પ્રકૃતિયો

ધ્રુવસત્તાક ધાય. તેમાંથી પણ પૃથક્ વિવક્ષાવાળી ચારિત્રમોહની-
યની રપ પ્રકૃતિ ણાદ કરતાં શેષ ૧૦૫ પ્રકૃતિયોનો જન્મસ્થિતિ સંક્રમ
આપ આપણા ક્ષયના અન્યસમયે ધાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે ને
તેથી અન્ય સર્વ અજન્મ સ્થિતિ સંક્રમ અનાદિ છે. તથા અલભ્યા-
પેક્ષાએ ધ્રુવ ને લભ્યપેક્ષાએ અધ્રુવ છે-તથા ચારિત્ર મોહનીયની રપ
પ્રકૃતિયોનો અજન્મ સ્થિતિ સંક્રમ સાદિ, અનાદિ. ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ
ચાર પ્રકાર છે તે આ પ્રમાણે-ઉપશમ શ્રેણિમાં એ રપ પ્રકૃતિયોનો
ઉપશમ હોવાથી સંક્રમનો અભાવ છે, તે ઉપશમ શ્રેણિથી પડતાં
પુનઃ અજન્મ સ્થિતિ સંક્રમ આરંભાય છે માટે આ અજન્મ સ્થિતિ
સંક્રમ સાદિ, એ સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ,
અલભ્યાપેક્ષાએ ધ્રુવ અને લભ્યની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

તથા સૈત્તેલુચ દુષ્ટાન્તરોપ ઉત્કૃષ્ટ, અતુલકૃષ્ટ, ને જયન્મ, એ ત્રણ
સ્થિતિસંક્રમ સાદિ અને અધ્રુવ એમ એ પ્રકાર છે. ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ,
અને અતુલકૃષ્ટ, સ્થિતિ સંક્રમની ભાવના (સમજ) મૂળપ્રકૃતિવત્
જાણવી. અને જન્મ સ્થિતિ સંક્રમ આપ આપણા ક્ષયને અવસરે પ્રાપ્ત
પાય છે તેથી તે જન્મ સ્થિતિ સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે.

તથા દ્વિપ્રકારાન્તર એ પૂર્વોક્ત ૨૮ અધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયો તે
સર્વાના સર્વ (૬૦-અતુલ-૪૦-અજન્મ) સ્થિતિસંક્રમ સાદિ
અધ્રુવ છે તેની સમજ અધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોવત્ જાણવી.

હવે અનક્રમથી પ્રાપ્ત ચરેલ જન્મ અને ૬૦ સંક્રમના
સ્થાનિ હેઠળ તે કહેવાય છે ત્યાં પ્રથમ ૩૦ સ્થિતિસંક્રમના સ્થાનિ
કહેવાય છે.

મૂળ માથા ૩૮ મી.

વન્ધાઓ ઉઘોલો, જાસિં મંત્રુણ આલિંગ પરઓ
ઉઘોલતાનિઓ સં-ક્રમ્મા ઉ જાસિં મંત્રુણ

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોના બંધને આશ્રયિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ-
મન્ધ થાય છે તે પ્રકૃતિયોના ઉં સ્થિતિબંધક તેજ દેવ, નારક,
તિર્યંચ, ને મનુષ્ય છે. ને ગંતૂળ આર્લિંગ પરબો=બન્ધાવલિકા વ્યતીત
થયા બાદ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમના સ્વામિઓ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને
સંક્રમાવે છે.

પુનઃ જે પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિ સંક્રમ વડે પ્રાપ્ત થાય છે તે
પ્રકૃતિયોની બન્ધાવલિકા ને સંક્રમાવલિકારૂપ બે આવલિકા વ્યતીત
થયે છતે શેષ ઉં સ્થિતિસત્તાવાળા જીવો ઉં સ્થિતિસંક્રમના
સ્વામિ હોય છે. અર્થાત્ બન્ધાવલિકા સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થતાં
ઉં સ્થિતિ સંક્રમના સ્વામિ હોય છે.

હવે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રના ઉં સ્થિતિસંક્રમસ્વામિ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૯ મી.

તસ્સંત કમ્મિગો વંધિજળ, ઉક્કોસગં મુહુત્તં તો
સમ્મત્તમોસગાણં, આવલિયા સુદ્ધદિટ્ઠીઓ ॥૩૯॥

ગાથાર્થ:—સમ્યક્ ને મિશ્રની સત્તાવાળા મિથ્યાની ઉં
સ્થિતિ બાંધીને અન્તર્મુંહીન સ્થિતિને સંક્રમાવે છે. તથા સમ્યક્ને
મિશ્રની આવલિકાહીન સ્થિતિને વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વી જીવ સંક્રમાવે છે.

ટીકાર્થ:—તત્ત્વત્કર્મા=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની સત્તાવાળા
મિથ્યાદષ્ટિ જીવો મિથ્યાત્વની ઉં કોડકોડિ પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ
બાંધીને અન્તર્મુંહીત વ્યતીત થયા બાદ મિથ્યાત્વથી પડીને સમ્ય-
ક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે, તેથી આ વિશુદ્ધ સમ્યક્દષ્ટિ જીવ અન્તર્મુંહીન
મિથ્યાત્વની ઉં સ્થિતિને સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રમાં સંક્રમાવે છે.
નન્તર સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરની

સમ્યક્ત્વ સ્થિતિને અપવર્તનાકરણ વડે સ્વસ્થાનમાં સંક્રમાવે છે. તથા મિશ્રમોહનીયની સ્થિતિને પણ સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ઉપરની સ્થિતિને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે અને (સ્વસ્થાનમાં) અપવર્તના કરે છે. તે કારણથી ત્રણે દર્શનમોહનીયના ઉં સ્થિં સંક્રમસ્વામિ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ હોવો હોય છે. इति उं स्थिं सं स्वामि प्ररूपणा.

॥ હવે જ્યન્ય સ્થિતિસંક્રમના સ્વામિ કહેવાય છે ॥

મૂળ ગાથા ૪૦ મી.

વંસણચઝક્રવિગ્ધા-વરણં સમયાહિગાલિગા છઝમો
નિદાણાવલિગદુગે, આવલિયઅસંસ્વતમસેસે ॥૪૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—ચક્ર, અચક્ર, અવધિ ને કેવલ દર્શનાવરણ એ ૪ દર્શનાવરણ ૫ જ્ઞાનાવરણ ૫ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિના જં સ્થિં સંક્રમસ્વામિ છઝમો=ક્ષીણકષાય વીતરાગદ્વંદ્વ્ય હોવો સ્વશુભસ્થાનની સમયાધિકાવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતા બહુવા. નિદ્રાદિકની બે અવલિકા ને એક આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણકષાય વીતરાગદ્વંદ્વ્ય હોવો નિદ્રા ને પ્રયતાના જં સ્થિં સંક્રમસ્વામિ બહુવા.

મૂળગાથા ૪૧ મી.

સમયાહિગાલિગાણ, સેસાણ વ્રેયગસ્સ કચકરણે
સરકવગચરમચંડગ-સંછુમળા દિટ્ટિમોહાણં ॥૪૧॥

ગાથાર્થ:—સમ્યક્ત્વની સમયાધિકાવલિકા શેષસ્થિતિમાં વર્તતા કૃતકરણ જીવો સમ્યક્ત્વમોહનીયના જાં સ્થિત સંક્રમ સ્વામિ છે, તથા મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના જાંસ્થિત સંક્રમસ્વામિ તે તે પ્રકૃતિના અન્યથાંને પ્રક્ષેપનારા ક્ષપકજીવો જાણવા.

ટીકાર્થ:—દર્શનમોહનીયનો ક્ષપક મનુષ્ય જાંધન્યથી પણ ૮ વર્ષની વયનો હોય છે. તે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો ક્ષય કરીને અને સમ્યક્ત્વને સર્વાપવર્તનાથી અપવર્તિતને સમ્યક્ત્વને વેદતો છતો. સમ્યક્ત્વને ક્ષય કરવાનું શેષ રહેછતે કોઈક મનુષ્ય ચાર ગતિમાંની એક ગતિમાં જાય છે. તેથી કરીને ચાર ગતિમાંની કોઈપણ ગતિને જીવ સમ્યક્ત્વની સમયાધિક આવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતો જે કૃતકરણ (ક્ષય કરવામાં તત્પર) તેજ સમ્યક્ત્વના જાં સ્થિત સંક્રમનો સ્વામિ જાણવો. હવે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના જાં સ્થિત સંક્રમનો સ્વામિ કહે છે.

મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ જે દર્શનમોહનીયના ક્ષયકાળે જે ચરમખંડનો પ્રક્ષેપનાર એટલે મિથ્યાત્વમિશ્રને સર્વાપવર્તનાએ અપવર્તિતને પલ્લોપમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણુ અન્તિમસ્થિતિખંડને યરપ્રકૃતિમાં જે પ્રક્ષેપનાર અવિં સમ્યગ્દૃષ્ટિ, દેશવિરત, પ્રમત્ત વા અપ્રમત્ત એ મિથ્યાં મિશ્રના જાં સ્થિત સંક્રમના સ્વામિ જાણવા.

મૂળ ગાથા ૪૨ મી.

—લોમે સેસાણ સુહુમરાગસ્સ

વિ સં-જોયણસંછોમળાણ ચ ॥૪૨

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—સૂક્ષ્મસંપરાયરૂપ સ્વગુણસ્થાનકની સમયાધિક આવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતો જીવ જાં સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનકવર્તિ જીવ સ્વગુણસ્થાનની (સૂં સંપં ની) સમયાધિક આવલિકા-પ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતો જીવ લોભના જાં સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ છે. હવે અનંતાનુષંગિના જાં સ્થિતિ સંક્રમના સ્વામિ કહે છે.

પ્રથમના ચાર અનંતાનુષંગિ કપાયની વિસંયોજના એટલે વિનાશ કાર્ય છે તે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાણાગપ્રમાણુ અનંત સ્થિતિખંડના પ્રક્ષેપમાં વર્તતો ચાર ગતિમાંને કોઈ પણ સમયગૃહિત જીવ જાં સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ બાજુવો.

મૂળ ગાથા ૪૩ મી.

ચરિમસજોગે જા અત્થિ, તાસિ સો ચેવસેસગાળં તુ
સ્વવગક્ષમેણ અનિયદ્ધિ—વાયરો વેયગો વેણ ॥ ૪૩ ॥

ગાથાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોને અનંત સયોગી કેવલિને હોય છે તે પ્રકૃતિયોની જાં સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ તેજ સયોગીકેવલિ હોય છે, અને શેષપ્રકૃતિયોના જાં સ્થિતિ સંક્રમસ્વામિ ક્ષયના અનુક્રમે ક્ષય કરનાર અનિયત્તિયાદર ગુણસ્થાનવર્તિ જીવો છે, તથા વેદની જાં સ્થિતિ સંક્રમના સ્વામિ તે તે વેદના ઉદયવચ્ચ જીવો બાજુવા.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જે સોઅનિત્ત પ્રકૃતિયો હજી હજી છે તેઓના જાં સ્થિતિ સંક્રમસ્વામિ અનંત્યાપવર્તનને વર્તતો તેજ સયોગી-કેવલિ બાજુવા. હવે શેષપ્રકૃતિયોના ક્ષયન્યસિદ્ધિસંક્રમ સ્વામિ કહે છે.

સેસગાળં=સેવ મીકુદિ ૩—અમની ૧૩—૮ ૧૫૫—૩ ને. ૩—

समयाहिगालिगाए, सेसाए वेयगस्स कयकरणे
सरकवगचरमखंडग-संछुभणा दिट्ठिमोहाणं ॥४१॥

ટીકાર્થ:—દર્શનમોહનીયનો ક્ષયક મનુષ્ય જઘન્યથી પણ ૮ વર્ષની વયનો હોય છે. તે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો ક્ષય કરીને અને સમ્યક્ત્વને સર્વાપવર્તનાથી અપવર્તિને સમ્યક્ત્વને વેદતો છતો સમ્યક્ત્વને ક્ષય કરવાનું શેષ રહોછતે કોઈક મનુષ્ય ચાર ગતિમાંની એક ગતિમાં જાય છે. તેથી કરીને ચાર ગતિમાંની કોઈપણ ગતિનો જીવ સમ્યક્ત્વની સમયાધિક આવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતો જે કૃતકરણ (ક્ષય કરવામાં તત્પર) તેજ સમ્યક્ત્વના જો સ્થિતો સંક્રમનો સ્વામિ જાણવો. હવે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના જો સ્થિતો સંક્રમનો સ્વામિ કહે છે.

મળ ગાથા ૪૨ મી.

३. ॥५-लोभे सेसाए सुहुमरागस्त

॥४२

॥ અથ અનુક્રમ સંક્રમ ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિસંક્રમ કહ્યો. અને હવે અનુભાગસંક્રમ કહેવાનો પ્રસંગ છે, ત્યાં ૬ અનુયોગદ્વાર છે તે આ પ્રમાણે—

૧ લેહસ્પર્ધકપ્રરૂપણા	૪ બંધન્યાનુભાગસંક્રમપ્રમાણ
૨ વિશેષલક્ષણપ્રરૂપણા	પ્રરૂપણા
૩ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમપ્રમાણ	૫ સાધનાદિપ્રરૂપણા
પ્રરૂપણા	૬ સ્વામિત્વપ્રરૂપણા

એ ૬ અનુયોગમાંથી પ્રથમ ભેદસ્પર્ધકપ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪૪ મી.

મૂલુત્તરપગઙ્ગતો, અણુભાગે સંક્રમો જહા વંધે
ફહુગનિદેસો સિં, સવેયર ઘાયઘાઈણં ॥ ૪૪ ॥

ગાથાર્થ:—અનુભાગસંક્રમના વિષયમાં મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિના લેહ જેમ બંધશતકમાં કહ્યા છે તેમ બાણવા. તથા આ સર્વઘાતિ, દેશઘાતિ અને અઘાતિ પ્રકૃતિયોની રસસ્પર્ધકપ્રરૂપણા પણ બંધશતકવત્ બાણવી.

ટીકાર્થ:—અનુભાગસંબંધિ મૂળ અને ઉત્તરપ્રકૃતિનો સંક્રમ અર્થાત્ મૂળપ્રકૃતિઅનુભાગસંક્રમ, અને ઉત્તરપ્રકૃત્યનુભાગસંક્રમ એ બે પ્રકારના અનુભાગસંક્રમમાં તે મૂળ અને ઉત્તરપ્રકૃતિના લેહ જે રીતે બંધશતકગ્રન્થમાં કહ્યા છે તે રીતે અત્રે પણ બાણવા. એ પ્રમાણે લેહપ્રરૂપણા કરીને હવે સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કહે છે. ફહુગ ઇત્યાદિ=આ સર્વઘાતિ, દેશઘાતિ, અને અઘાતિ પ્રકૃતિયોની સ્પર્ધક પ્રરૂપણા પણ જેમ શતકગ્રન્થે કહી છે તેમ બાણવી તે: પણ કંઈક કહેવાય છે.

કેવલજ્ઞાનાવરણ-કેવલદર્શનાવરણ-હેલાવરકપાય-પ નિદ્રા અને નિશ્ચાત્ત-એ ૨૦ પ્રકૃતિયોના રસસ્પર્ધક સર્વઘાતિ છે.

૦ ૩. એ ૩૬ પ્રતિગોનો ૪૦ સ્થિત સંક્રમ સ્વામિ એ ૩૬ ના
યની પરિપાટિએ પડ્યોપમના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ અન્ય-
સ્થિતિખંડના પ્રદોષમાં વર્તતો અનિવૃત્તિઆદરગુણસ્થાનવર્તિ
૭૫ જાણવો.

તથા વેગગોવેત=વેદનો ૪૦સ્થિત સંક્રમસ્વામિ વેદમાં વર્ત-
નારો જાણવો. તે આ પ્રમાણે-પુરુષવેદના ઉદયમાં વર્તતો ૭૫
પુરુષવેદનો, સ્ત્રીવેદના ઉદયમાં વર્તતો સ્ત્રીવેદનો, અને નપુંસકવેદના
ઉદયમાં વર્તનારો અનિવૃત્તિઆદર ગુણસ્થાનવર્તી અન્યસંક્રમમાં
વર્તતો ૭૫ નપુંસકવેદનો ૪૦ સ્થિત સંક્રમસ્વામિ જાણવો. અન્ય
વેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિમાં વર્તતા ૭૫ને અન્ય વેદનો ૪૦ સ્થિત
સંક્રમ ન હોય. કારણ કે-જે વેદ વડે ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢે છે તે
વેદની સ્થિતિના ઘણા પુરુષો ઘણી સ્થિતિ અને ઘણા પુરુ-
ષોને ઉદીરણ ને અપવર્તનાદિ વડે ખપાવે છે, તેથી જો કે નપુંસક
વેદે ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો ૭૫ સ્ત્રીવેદ નપુંસકવેદને સમકાળે ખપાવે
છે તો પણ નપુંસકવેદનો ૪૦ સ્થિત સંક્રમ થાય છે. પરંતુ
ઉદય ને ઉદીરણનો અલાવ હોવાથી સ્ત્રીવેદનો ૪૦ સ્થિત સંક્રમ થતો
નથી. તથા સ્ત્રીવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો ૭૫ નપુંસકવેદનો
ક્ષય કર્યા બાદ અન્તર્મુહર્તકાળે સ્ત્રીવેદનો ક્ષય કરે છે. ને એટલા
કાળમાં ઉદય ઉદીરણથી ઘણી સ્થિતિ ત્રુટી જાય છે. પુનઃ જો કે
પુરુષવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો ૭૫ને પણ એટલો કાળ લાગે
છે તો પણ તે ૭૫ને સ્ત્રીવેદ સંખ્યા ઉદય ઉદીરણ થતી નથી. તેથી
સ્ત્રીવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો ૭૫નેજ સ્ત્રીવેદનો ૪૦ સ્થિતિ
સંક્રમ હોય છે. તથા પુરુષવેદ સહિત ક્ષપક શ્રેણિએ ચઢેલો ૭૫
હાસ્યછલ્લનો ક્ષય કર્યા બાદ પુરુષવેદને ખપાવે છે, અન્યથા હાસ્યછલ્લ
યુક્ત ૭૫ને ઉદિતવેદની ઉદીરણ પણ પ્રવર્તે છે તેથી પુરુષવેદની
ઘણી સ્થિતિ ત્રુટે છે. તેથી પુરુષવેદનો ૪૦ સ્થિત સંક્રમ પુરુષવેદ
સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો ૭૫નેજ હોય પરંતુ અન્યને ન હોય.

(હિતિ સ્થિતિ સંક્રમ)

દેસવિઘાટ્તણઓ, ઇયરો કડકંવલંસુસંકાસો
 વિવિહવહુછિદ ભરિઓ, અપ્પસિણેહો અવિમલોય ॥ ૨ ॥
 (ગતાર્થેવ).

તથા વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર સંબંધિ ૧૧૧ પ્રકૃતિ-
 યોના રસસ્પર્ધકો અઘાતિ બહુવા. કેવલ વેદતા સર્વઘાતિરસસ્પ-
 ર્ધકતા સંબંધથી તે (દેશઘાતિ સ્પર્ધકો) પણ સર્વઘાતિ થાય છે.
 જેમ હોકમાં પોતે ચોર નહિ હોતે છતે પણ ચોરના સંબંધથી ચોર
 ન કહેવાય છે તદ્વત. કહું છે કે—

જાણ ન વિસઓ ઘાઙ્-ત્તણંમિ તાણંપિ સન્નવાઙ્ગરસો
 જાયઙ્ ઘાઙ્સગાસેણ-ચોરયાવેહ્જ્જોરાણં ॥ ૩ ॥
 (ગતાર્થેવ).

॥ હવે દર્શન મોહનીયની સ્પર્ધકપ્રકૃતિ કહેવાય છે. ॥

મૂળ ગાથા ૪૫ મી.

સવેસુ દેસઘાઙ્ગસુ. સમ્મત્તં તદુવરિં તુ વા મિસ્સં
 વારુસમાણસ્સાણં, તમોત્તિ મિચ્છત્તસુપ્પિસઓ ॥ ૪૫ ॥

ગાથાર્થ:—સર્વ દેશઘાતિરસસ્પર્ધકોમાં સમ્યક્ત્વ છે, તેથી
 ઉપરના સર્વઘાતિસ્પર્ધકોમાં મિશ્રમોહનીય છે, ને તેથી ઉપરના સર્વ-
 ઘાતિસ્પર્ધકોમાં મિથ્યાત્વ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં દર્શનમોહનીયતાં સત્તાગત રસસ્પર્ધકો
 દેશઘાતિ અને સર્વઘાતિ જેમ બે પ્રકારનાં છે. તેમાં જે એક સ્થા-
 નિક ને દ્વિસ્થાનિક દેશઘાતિ રસસ્પર્ધકો છે તે સર્વમાં સમ્યક્ત્વ-
 મોહનીય છે. ને તદુવરિંતુ નિસ્સંસેટ્ઠે ત્યાં દેશઘાતિ સ્પર્ધકો
 સમાપ્ત થયાં ત્યાંથી ઉપરનાં રસસ્પર્ધકો મિશ્રમોહનીયનાં છે ને તે

પોતાને ધાત કરવા યોગ્ય કેવલજ્ઞાનાદિ શુભોનો જે સર્વથા ધાત કરે છે તે તામ્રભાજનવત્ ^૧નિશિદ્ર, ધૂતવત્ ^૨સ્નિગ્ધ, દ્રાક્ષ-વત્ ^૩અલ્પપ્રદેશોપચિત, અને સ્ફટિક વા અગરખવત્ ^૪અતિનિર્મલ એવો સર્વધાતિરસ છે. કહ્યું છે કે—

જો વાયડ સવિસયં, સયલં સો હોડ સવ્વચાડરસો
સો નિચ્છિદ્ધો નિદ્ધો, તણુઓ ફલિહમ્મહરવિમલો ॥ ૧ ॥

(જે સ્વવિષયરૂપ પ્રકૃતિનો સર્વથા ધાત કરે તે સર્વધાતિરસ છે ઇત્યાદિ ગતાર્થેવ)

તથા પ્રથમ ૪ જ્ઞાનાવરણ-૩ દર્શનાવરણ-સંજવલન ૪-૯ નો કષાય-ને ૫ અન્તરાય એ રૂપ પ્રકૃતિયોનો રસ દેશધાતિ છે. પોતાને ધાત કરવા યોગ્ય મતિજ્ઞાનાદિશુભના દેશનો એટલે એક અંશનો ધાત કરવાના સ્વભાવવાળો જે રસ તે દેશધાતિરસ કહેવાય એ રસ અનેક પ્રકારના સેંકડો છીદ્રવડે સંકીર્ણ (વ્યાપ્ત) છે. તે આ પ્રમાણે—કોઈક દેશધાતિરસ વાંસની ચીપોથી બનાવેલી સાદી (ચટાઈ) વત્ અનેક સેંકડો મોટાં છિદ્રસંયુક્ત છે, કોઈક દેશધાતિરસ મધ્યમ અનેક સેંકડો છિદ્રયુક્ત કંબલ (કાંબળી) જેવો છે, યુનઃ કોઈક દેશધાતિરસ તથા પ્રકારના (મલમલાદિ) વસ્ત્રવત્ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ અનેક સેંકડો છિદ્રસંયુક્ત છે. તે દેશધાતિ રસસ્પર્ધકો અલ્પસ્નેહયુક્ત અને વિશિષ્ટ નિર્મલતા રહિત છે કહ્યું છે કે—

૧ અર્થાત્ અતિનિષિદ્ર-ગાઢ રસ.

૨ અર્થાત્ અતિસ્નિગ્ધ-ચિક્કણ રસ.

૩ જેમ દ્રાક્ષમાં પરમાણુ થોડા પણ રસ ધણો છે તેમ સર્વધાતિ રસવાળા પરમાણુઓ અન્ય પ્રકૃત્યપેક્ષાએ અનંતમેલાએ અતિ અલ્પ છે તે એટલા અલ્પ પરમાણુઓમાં પણ સ્વવિપાકાનુભવદાનરૂપ રસ અત્યંત તીવ્ર છે.

૪ સ્ફટિક વા અગરખવત્ નિર્મલતાનો ભાવ શ્રી બહુશ્રુતગમ્ય.

દેસવિઘાટ્તણઓ, ઇયરો કઢકંવલંચુસંકાસો
વિવિહવહુછિદ્ધ ભરિઓ, અપ્પસિનેહો અવિમલો ચ ॥ ૨ ॥
(ગતાર્થેવ)

તથા વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર સંબંધિ ૧૧૧ પ્રકૃતિ
ચોના રસસ્પર્ધકો અઘાતિ જાણવા. કેવલ વેદતા સર્વઘાતિરસસ્પ
ર્ધકતા સંબંધથી તે (દેશઘાતિ સ્પર્ધકો) પણ સર્વઘાતિ ધાય છે
જેમ દોકમાં પોતે ચોર નહિ હોતે છતે પણ ચોરના સંબંધથી ચો
ર કહેવાય છે તદ્વત. કહ્યું છે કે—

જાણ ન વિસઓ ઘાટ્-ત્તણંમિ તાણંપિ સચ્ચયાદરસો
જાયઠ્ ઘાટ્તગાસેણ-ચોરવાવેદ્ધચોરાણં ॥ ૩ ॥
(ગતાર્થેવ)

॥ હવે દર્શન મોહનીયની સ્પર્ધકપ્રકૃતિ કહેવાય છે. ॥

મૂળ ગાથા ૪૫ મી.

સવેસુ દેસઘાટ્તુ, સમ્મત્તં તદુવરિં તુ વા મિસ્સં
દારુસમાણસ્તાણં, તમોત્તિ મિચ્છત્તમુપ્પિનઓ ॥ ૪૫ ॥

ગાથાર્થ:—સર્વ દેશઘાતિરસસ્પર્ધકોનાં સમ્યાક છે, તેમાં
ઉપરના સર્વઘાતિસ્પર્ધકોનાં મિથમોહનીય છે, ને તેથી ઉપરના સર્વ
ઘાતિસ્પર્ધકોનાં મિથ્યાત્વ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં દર્શનમોહનીયનાં સમાજના સ્વસ્પર્ધકો
દેશઘાતિ અને સર્વઘાતિ જેમ છે પ્રાર્થના છે. તેમાં જે વીર સ્વ
નિઃ ને દિશ્યાનિઃ દેશઘાતિ રસસ્પર્ધકો. એ ને સર્વમાં સમ્યાક-
મોહનીય છે. ને તદુવરિં તુ મિચ્છત્તં મોહકે ત્યાં દેશઘાતિ સ્પર્ધકો
સમાજ સ્વાંતર્યથી ઉપરના સ્વસ્પર્ધકો. મિથમોહનીયનાં છે ને તે

પોતાને ધાત કરવા યોગ્ય કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણોનો જે સર્વથા ધાત કરે છે તે તામ્રભાજનવત્ ^૧નિશિષ્ઠ, દૃતવત્ ^૨સ્તિગ્ધ, દ્રક્ષ-વત્ ^૩અલ્પપ્રદેશોપયિત, અને રક્ષ્ટિક વા અખરખવત્ ^૪અતિનિર્મલ એવો સર્વધાતિરસ છે. કહ્યું છે કે—

જો ઘાયડ સવિસયં, સયલં સો હોડ સવ્વવાડરસો
સો નિચ્છિહ્વો નિહ્વો, તણુઓ ફલિહ્મહરવિમલો ॥ ૧ ॥

(જે સ્વવિધયરૂપ પ્રકૃતિનો સર્વથા ધાત કરે તે સર્વધાતિરસ છે ઇત્યાદિ ગતાર્થેવ)

તથા પ્રથમ ૪ જ્ઞાનાવરણ-૩ દર્શનાવરણ-સંજવલન ૪-૬ નો કષાય-ને ૫ અન્તરાય એ રૂપ પ્રકૃતિયોનો રસ દેશધાતિ છે. પોતાને ધાત કરવા યોગ્ય મતિજ્ઞાનાદિગુણના દેશનો એટલે એક અંશનો ધાત કરવાના સ્વભાવવાળો જે રસ તે દેશધાતિરસ કહેવાય એ રસ અનેક પ્રકારના સેંકડો છીદ્રવડે સંકીર્ણ (વ્યાપ્ત) છે. તે આ પ્રમાણે—કોઈક દેશધાતિરસ વાંસની ચીપોથી બનાવેલી સાદલી (ચટાઈ) વત્ અનેક સેંકડો મોટાં છિદ્રસંયુક્ત છે, કોઈક દેશધાતિરસ મધ્યમ અનેક સેંકડો છિદ્રયુક્ત કંબલ (કાંબળી) જેવો છે, પુનઃ કોઈક દેશધાતિરસ તથા પ્રકારના (મલમલાદિ) વસ્ત્રવત્ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ અનેક સેંકડો છિદ્રસંયુક્ત છે. તે દેશધાતિ રસસ્પર્ધાં અલ્પરસનેહયુક્ત અને વિશિષ્ટ નિર્મલતા રહિત છે કહ્યું છે કે—

૧ અર્થાત્ અતિનિશિષ્ટ-ગાદ રસ.

૨ અર્થાત્ અતિસ્તિગ્ધ-ચિકચુ રસ.

૩ જેમ દ્રક્ષમાં પરમાણુ થોડા પણ રસ ઘણો છે તેમ સર્વધાતિ રસવાળા પરમાણુઓ અન્ય પ્રકૃત્યપેદાઓ અનંતમેશામે અતિ અલ્પ છે તે એટલા અલ્પ પરમાણુઓમાં પણ સ્વવિપાકાનુભવદાનરૂપ રસ અત્યંત તીવ્ર છે.

૪ રક્ષ્ટિક વા અખરખવત્ નિર્મલતાનો ભાવ શ્રી બહુચુકલમ્.

મૂળગાથા ૪૭ મી

દુવિહપમાણે જેઠો, સમ્મત્તે દેસઘાઙ્ગ દુઢાણે
નરતિરિયાઝ આચવ—મિસ્સે વિચ સઘઘાઙ્ગમિ ॥૪૭॥

ગાથાર્થ:—સ્થાનપ્રમાણ, અને ધાતિત્વપ્રમાણ એ બે પ્રમાણ (પ્રકાર) ના ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગસંક્રમમાં સમ્યક્ત્વનો દેશધાતિ અને દિસ્થાનિકરસ, તથા નરાયુ, તિયંગાયુ, આતપ ને મિશ્ર એ ચારનો સર્વધાતિ અને દિસ્થાનિકરસ ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગસંક્રમના વિષયવાળો છે.

ટીકાર્થ:—અહિં ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગસંક્રમપ્રરૂપણમાં સ્થાનનું પ્રમાણ અને ધાતિત્વનું પ્રમાણ એ બે પ્રમાણ કહેવાય છે. તેમાં સમ્યક્ત્વના દેશધાતિ અને દિસ્થાનિકરસનો ઉંડાંકમ ધાય એમ જાણવું. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે સમ્યક્ત્વનો જે ઉંડરસ સંક્રમે છે તે ધાતિત્વને આશ્રયિ વિચારતાં દેશધાતિ સંક્રમે છે ને સ્થાન આશ્રયિને વિચારિયે તો દિસ્થાનિકરસ સંક્રમે છે. (અથવા સમ્યક્ત્વનો દેશધાતિ અને દિસ્થાનિકરસ સમૂહ ત્યારે સંક્રમે છે ત્યારે તેના ઉંડાં અનુભાગ સંક્રમ હોય છે.)

તથા નરાયુ, તિયંગાયુ, આતપ, ને મિશ્ર, એ ૪ પ્રકૃતિઓ જે ઉંડાં અનુભાગ સંક્રમે છે તે ધાતિત્વને આશ્રયિ વિચારતાં સર્વધાતિ, અને સ્થાનઆશ્રયિ વિચારતાં સર્વોત્કૃષ્ટ દિસ્થાનિકરસ સંક્રમે છે. અહિં પણ તાત્પર્ય એ છે કે—એ ૪ પ્રકૃતિઓના સર્વોત્કૃષ્ટ દિસ્થાનિકરસયુક્ત સર્વધાતિસ્પર્ધા ત્યારે સંક્રમે છે ત્યારે એ ૪ નો ઉંડાં અનુભાગસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. અહિં નરાયુ, તિયંગાયુ, ને આતપ એ ૩ પ્રકૃતિઓના હુત્તિચરકાળા ૮ સેન્નાર (=એ ૧૭ થી એ ૨૪ પ્રકૃતિઓના દિ વિ ચતુઃ સ્થાનિકરસ છે) ને સૂચકી એ કે ત્રિ ચતુઃ સ્થાનિકરસ છે તો પણ સંક્રમમાં તે દિસ્થાનિક સર્વધાતિનો ઉંડાં સંક્રમ કહ્યો છે. તેથી એમ સમજાય છે કે—એ ૩ પ્રકૃતિઓને

દેશઘાતિ અને દ્વિસ્થાનિકરસયુક્ત છે. તે મિશ્રમોહનીયનાં સ્પર્ધકો પણ ત્યાં સુધી જાણવાં કે જ્યાં સુધી દારુ સમાજસ્થાનંતમો=દારુ સમાન (એક સ્થાનકાદિ રસો અનુક્રમે લતા-કાબટ-હાડ-પાવાણુ સરખા છે એ શૈલીએ) દ્વિસ્થાનિકરસના સ્પર્ધકોનો અનંતમોભાજ વ્યતીત થાય. તેથી જ્યાં મિશ્રમોહનીયનાં સ્પર્ધકો સમાપ્ત થાય ત્યાંથી પ્રારંભીને આગળનાં જે દ્વિસ્થાનિક ત્રિસ્થાનિક ને ચતુઃસ્થાનિક રસયુક્ત સ્પર્ધકો છે તે સર્વ મિથ્યાત્વમોહનીયનાં જાણવાં. (ઇતિ સ્પર્ધકપ્રકરણ)

॥ હવે વિશેષલક્ષણપ્રકરણ કહે છે ॥

મૂળ ગાથા ૪૬ મી.

તત્થઠ્ઠ પયંઉવદ્વિયા, વ ઓવદ્વિયા વ અવિભાગા
અણુભાગ સંક્રમો એસ, અન્નપગઈં નિયા વાવિ ॥૪૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ત્યાં (અનુભાગસંક્રમના સંબંધમાં) અર્થઃ એટલે યાથાત્મ્યનિર્ધારણ (અનુભાગસંક્રમ જે સ્વરૂપે છે તે સ્વરૂપ નિર્ણય) અથવા વિશેષલક્ષણ તે આ પ્રમાણે છે—

અનુભાગાવિભાગોની (રસાવિભાગોની) ઉદ્વર્તના એટલે અનુભાગપ્રમાણતા કરવી (અધિકતા કરવી) અથવા અપવર્તના એટલે રસાવિભાગોની હીનતા કરવી અથવા અન્ય પ્રકૃતિમાં લઈ જવા એ રસાવિભાગોને અન્યપ્રકૃતિના સ્વભાવપણે પરિણમાવવા તે અનુભાગસંક્રમ કહેવાય છે. ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિયોના તો ઉદ્વર્તના અવર્તના રૂપ એ અનુભાગસંક્રમજ હોય છે પરંતુ તેઓને પર સંક્રમ પામવાનો અભાવ હોવાથી પ્રકૃત્યંતરનયનરૂપ અનુભાગસંક્રમ નથી, અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોના તો ત્રણ પ્રકારનાં અનુભાગસંક્રમ છે. (ઇતિ વિશેષલક્ષણ) .

હવે ઉદ્વર્તનાનુભાગસંક્રમપ્રમાણનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળગાથા ૪૭ મી

દુર્વિહપમાણે જેઢો, સમ્મત્તે દેસઘાઙ્ગ દુઢાણે
નરતિરિયાઙ્ગ આચવ-મિસ્સે વિચ સવઘાઙ્ગમિમા ॥૪૭॥

ગાથાર્થ:—સ્થાનપ્રમાણ, અને ધાતિત્વપ્રમાણ એ બે પ્રમાણ (પ્રકાર) ના ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગસંક્રમમાં સમ્યક્ત્વનો દેશધાતિ અને દિસ્થાનિકરસ, તથા નરાયુ, તિર્યંગાયુ, આતપ ને મિશ્ર એ ચારનો સર્વધાતિ અને દિસ્થાનિકરસ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમના વિષયવાળો છે.

ટીકાર્થ:—અહિં ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમપ્રરૂપણમાં સ્થાનનું પ્રમાણ અને ધાતિત્વનું પ્રમાણ એ બે પ્રમાણ કહેવાય છે. તેમાં સમ્યક્ત્વના દેશધાતિ અને દિસ્થાનિકરસનો ઉન્નતક્રમ થાય એમ લાગુવું. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે સમ્યક્ત્વનો જે ઉન્નત સંક્રમે છે તે ધાતિત્વને આશ્રયિ વિચારતાં દેશધાતિ સંક્રમે છે ને સ્થાન આશ્રયિને વિચારિયે તો દિસ્થાનિકરસ સંક્રમે છે. (અથવા સમ્યક્ત્વનો દેશધાતિ અને દિસ્થાનિકરસ સમૂહ વ્યારે સંક્રમે છે ત્યારે તેનો ઉન્નત અનુભાગ સંક્રમ હોય છે.)

તથા નરાયુ, તિર્યંગાયુ, આતપ, ને મિશ્ર, એ ૪ પ્રકૃતિઓ જે ઉન્નત અનુભાગ સંક્રમે છે તે ધાતિત્વને આશ્રયિ વિચારતાં સર્વધાતિ, અને સ્થાનઆશ્રયિ વિચારતાં સર્વોત્કૃષ્ટ દિસ્થાનિકરસ સંક્રમે છે. અહિં પણ તાત્પર્ય એ છે કે—એ ૪ પ્રકૃતિઓના સર્વોત્કૃષ્ટ દિસ્થાનિકરસશુદ્ધ સર્વધાતિસ્વર્ધો ત્યારે સંક્રમે છે ત્યારે એ ૪ નો ઉન્નત અનુભાગસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. અહિં નરાયુ, તિર્યંગાયુ, ને આતપ એ ૩ પ્રકૃતિઓના હુત્તિનરૂપના ૩ સેના (એ ૧૭ થી ૨૦ થી પ્રકૃતિઓના દિ વિ અનુ: સ્થાનિકરસ છે) ને સુવર્ણ ને ૬ વિ અનુ: સ્થાનિકરસ છે તો પણ સંક્રમમાં તે દિસ્થાનિકરસ સર્વોત્કૃષ્ટ ઉન્નત સંક્રમે છે. તેથી એમ સમજાય છે કે—એ ૩ પ્રકૃતિઓ

તથા સ્વભાવેજ ત્રિસ્થાનિક ચતુઃસ્થાનિક સ્પર્ધકની ઉદ્વર્તના, અપવર્તના, કે પ્રકૃત્યંતરનયનરૂપ ત્રણે પ્રકારનો સંક્રમ પ્રાપ્ત થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૪૮ મી.

સેસાસુ ચડઢાણે, મંદો સંમત્તપુરિસસંજલણે
 ણગઠાણે સેસાસુ, સવ્વઘાઈમ્મિ દુઢાણે ॥ ૪૮ ॥

ગાથાર્થ:—શેષ પ્રકૃતિયોના ૬૦ અનુભાગસંક્રમમાં ચતુઃસ્થાનિક અને સર્વઘાતિ (રસ) હોય છે. ॥ હવે જઘન્યાનુભાગ સંક્રમ કહેવાય છે ॥ ત્યાં સમ્યકત્વમોહનીય, પુરૂષવેદ, સંજ્ઞવલનચતુષ્ક એ ૬ પ્રકૃતિયોના ૪૦ અનુસંક્રમમાં એકસ્થાનિકને દેશઘાતિરસ હોય છે, ને શેષ પ્રકૃતિયોના ૪૦ અનુસંક્રમમાં દ્વિસ્થાનિક અને સર્વઘાતિ રસ હોય છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિયોથી શેષ વ્યતિરિક્ત પ્રકૃતિયોનો સ્થાનને આશ્રયિ સર્વોત્કૃષ્ટ ચતુઃસ્થાનિકરસ અને ઘાતિત્વ આશ્રયિને સર્વઘાતિરસ ત્યારે સંક્રમે છે ત્યારે તે પ્રકૃતિયોનો ૬૦ અનુસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે ૬૦અનુસંક્રમ પ્રમાણ કહ્યું (ઇતિ ૬૦ અનુસંક્રમ પ્રમાણ)

॥ હવે જઘન્યાનુભાગસંક્રમપ્રમાણપ્રરૂપણા કહે છે. ॥

મંદો=સમ્યકત્વ, પુરૂષવેદ, અને સંજ્ઞવલનચતુષ્ક એ ૬ પ્રકૃતિયોનો એક સ્થાનિક રસસંક્રમતે છતે એ ૬ નો ૪૦ અનુસંક્રમ જાણવો તાત્પર્ય એ છે કે—સમ્યકત્વનો સર્વવિશુદ્ધ એ સ્થાનિકરસ ત્યારે સંક્રમે ત્યારે સમ્યકત્વનો ૪૦ અનુસંક્રમ જાણવો.

પન: પુરૂષવેદ ને સંજ્ઞવલનચતુષ્કના ક્ષયકાળે જે સમયે

બે આવલિકાનાં આંધેલાં એકસ્થાનિકરસયુક્ત સ્પર્ધકો છે તે ત્યારે સંક્રમે ત્યારે તેજ તેઓનો જાન અનુજા સંક્રમ જાણવો.^૧

તથા સેત્તાસુ=પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોધી વ્યતિરિક્ત સર્વ પ્રકૃતિ-
યોનો દ્વિસ્થાનિકરસયુક્ત સર્વધાતિસ્પર્ધકો સંક્રમતે છે તે જાન
અનુજા સંક્રમ જાણવો. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—સમ્ય-
પુરુષવેદ-સંજનં અનુજા એ ૬ પ્રકૃતિયોધી વ્યતિરિક્ત શેષ સર્વ
પ્રકૃતિયોનો ધાતિવઆગ્રયિ સર્વધાતિ અને સ્થાનઆગ્રયિ દ્વિ
સ્થાનિક રસયુક્ત મંદરસવાળાં બે રસસ્પર્ધકો છે તે ત્યારે સંક્રમે
ત્યારે તેજ તેઓનો જાન અનુજા સંક્રમ જાણવો. અહિં ૪ જ્ઞાના-
વરણ, ૩ દર્શનાવરણ, ને ૫ અન્તરાય એ ૧૨ દેશધાતિ પ્રકૃતિયોનો
રસ જો કે બન્ધ અવસરે એક સ્થાનિકરસ બધાય છે તેપણ દાય
કાળે પૂર્વજાદ દ્વિસ્થાનિક રસ પણ સંક્રમે છે, પરન્તુ કેવલ એક
સ્થાનિક રસ સંક્રમતો નથી તે કારણથી અહિં સંક્રમના સંબંધમાં
એ પ્રકૃતિયોના એક સ્થાનિકરસનો સંક્રમ કહ્યો નથી એ પ્રમાણે
જાન અનુજા સંક્રમપ્રમાણ પ્રરૂપણા કહી. (ઈતિ જાન અનુજા સંક્રમ પ્રમાણ)

હવે સાધનાદિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે. ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ
અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ એ બે પ્રકારની સાધનાદિ પ્રરૂપણામાંથી
પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાધનાદિપ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪૬ મી.

અજહન્નો તિન્નિ તિહા, મોહસ્ત્ત ચઝવિવહો અહાઝસ્ત્ત
एव मणुकोत्तो ते-तिगाए तिविहो अणुकोत्तो ॥૪૬॥

૧ અનુજા, પુરુષવેદ. ને સંક્રમઅનુજા એ ૬ પ્રકૃતિયોનો સ્થાન
આગ્રયિ રસસંક્રમ (એક સ્થાનનો) કહ્યો. પરન્તુ અસ્થિતિસ્થાનિક રસ
સંક્રમ કહ્યો નથી. તેપણ અસ્થિતિસ્થાનિક એ ૬ ને પ્રકૃતિયોનો ધાતિવ
આગ્રયિ જાન અનુજા સંક્રમ સંક્રમના સંબંધમાં દેશસ્થાનિક સંક્રમે કહ્યો. એક જાણ

ગાથાર્થ:—જ્ઞાનાં, દર્શનાં, વિદ્ય એ ૩ નો અજ્ઞાન અનુસંક્રમ અનાદિ અધ્રુવ ને ધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. તથા મોહનીયનો અજ્ઞાન અનુસંક્રમ ૪ પ્રકારનો છે. તથા આયુધ્યનો અનુલગ્ન અનુસંક્રમ ૪ પ્રકારે છે. તથા શેષ ૩ મૂળ કર્મનો અનુસંક્રમ ૩ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાં-દર્શનાં-અન્ત-એ ૩ મૂળકર્મનો અજ્ઞાન અનુલાગ સંક્રમ અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૩ પ્રકારે છે. ક્ષીણ કષાયી જીવને એ ૩ મૂળકર્મનો સમયાધિકાવલિકા પ્રમાણ સ્થિતિ શેષ રહેતાં જાન અનુલાગસંક્રમ થાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ્ઞાન અનુસંક્રમ અનાદિ લાવે છે. તથા ધ્રુવ અલબ્ધની અપેક્ષાએ અને અધ્રુવ લબ્ધની અપેક્ષાએ છે.

તથા મોહનીયનો અજ્ઞાન અનુસંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ચાર પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—સૂક્ષ્મસંપરાય-વર્તિ ક્ષયકજીવને મોહનીયની સમયાધિકાવલિકા સ્થિતિ શેષ રહેતાં મોહનીયનો જાનઅનુસંક્રમ થાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ્ઞાન અનુસંક્રમ તે ક્ષાયિકોપશમક જીવને ૧૧ મે ગુણસ્થાને નથી ને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, ને ધ્રુવ અધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા આયુધ્યનો અનુલગ્નઅનુલાગસંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—અપ્રમત્તજીવ દેવાયુધ્યનો ઉં અનુલાગ બાંધીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ સંક્રમાવા માંડે છે. તે ઉં અનુસંક્રમ લાગને ત્યાં સુધી સંક્રમાવે છે કે ત્યાં સુધી અનુત્તર દેવલવમાં ૩૩ સાગરપ્રમાણ સ્થિતિ વ્યતિકાંત થાય, ને આવલિકા માત્ર શેષ રહે (ત્યાં સુધી ઉં અનુસંક્રમાવે), તેથી (એટલે ઉં અનુસંક્રમ) આયુધ્યનો અન્ય અનુલાગસંક્રમ ને

સર્વપણુ અનુકૃષ્ટ છે તે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા શેષ નામ, ગોત્ર, ને વેદનીયનો ઉચ્ચાનુસંક્રમ અનાદિ, અધ્રુવ, ને ધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—સૂક્ષ્મ સંપરાયવર્તી ક્ષપકજીવ સ્વગુણસ્થાનના અન્ય સમયે તે ૩ કર્મનો ઉચ્ચાનુભાગ બાંધે છે, ને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ૧૩ મા ગુણસ્થાનના અન્યસમય સુધી સંક્રમાવે છે તે સાદિ અધ્રુવ, તેથી અન્ય સર્વપણુ અનુકૃષ્ટ અનુસંક્રમ તે અનાદિ, (આદિનો અભાવ હોવાથી) ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

મૂળ ગાથા ૫૦ મી.

સેસા મૂલપગડસુ, દુવિહા અહ ઉત્તરાસુ અજહન્નો
સત્તરસપ્તહ ચડદ્વા, તિવિકપ્પો સોલસન્હં તુ ॥૫૦॥

ગાથાર્થ:—મૂળપ્રકૃતિયોના શેષ અનુસંક્રમ સાદિ, અધ્રુવ, એમ બે પ્રકારે છે—હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં ૧૭ પ્રકૃતિનો અનુસંક્રમ ૪ પ્રકારે છે. તથા ૧૬ પ્રકૃતિયોનો અનુસંક્રમ ૩ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મૂળપ્રકૃતિયોના ઉક્ત શેષ વિકલ્પોમાં સાદિ ને અધ્રુવ એ બે પ્રકારે અનુસંક્રમ છે. ત્યાં ૪ ધાતિકર્મના ઉચ્ચાનુ-ને નુચ્ચા-એ ૩ અનુસંક્રમમાં અનુસંક્રમની સાદિ અધ્રુવતા પ્રથમજ દર્શાવી છે, ને ઉચ્ચાનુસંક્રમ કદાચિત્ મિથ્યાદષ્ટિને છે. શેષ સર્વકાળમાં તો મિથ્યાદષ્ટિને પણ અનુકૃષ્ટ અનુસંક્રમજ છે તેથી એ બન્ને સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે.

તથા શેષ ૪ અધાતિ કર્મના નુચ્ચા-અનુચ્ચા-ઉચ્ચા-એ ત્રણ

૧ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ ઉચ્ચાનુભાગને વધુમાં વધુ ૨ સમય સુધીજ બાંધે છે. ને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ તે ઉચ્ચાનુ સંક્રમાવે છે, એ રીતે બધે સાદિ અધ્રુવ હોવાથી સંક્રમ પણ સાદિ અધ્રુવજ જાણવો.

રસમાંથી ઉં રસસંક્રમ તો પ્રથમ દર્શાવ્યો છે. ને ૧૦ રસસંક્રમ તો જેનો ઘણો રસ હણાયલો છે તેવા સૂંઝપઝંએકેન્દ્રિયને પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ ખીજા જીવને નહિ. ને ઘણો રસ હણાયા વિના તો એ જીવને પણ અજાન રસસંક્રમજ પ્રવર્તે છે માટે એ બંને રસ-સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે. એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિયોના અનુસંક્રમની સાદિ અનાદિ વિગેરે પ્રરૂપણા કરી (ઈતિમૂલ પ્રકૃતિના અનુસંક્રમની સાદ્યાદિપ્રરૂપણા).

॥ હવે ઉત્તરપ્રકૃતિયોના અનુસંક્રમની સાદ્યાદિપ્રરૂપણા કહે છે ॥

ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં અનંતાં ૪-સંજવં ૪-નોકં ૬-એ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો અજાન અનુસંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-એમાંની અનંતાનુબંધિ સિવાયની ૧૩ પ્રકૃતિયોનો જાનઅનુસંક્રમ આપ આપણા ક્ષયને અંતે જાનસ્થિત સંક્રમ વખતે હોય છે, અને અનંતાનુબંધિનો જાનઅનુસંક્રમ તો અનંતાં ને ઉદ્ભવનાકરણથી ઉદ્ભવ્યાબાદ પુનઃ પણ મિથ્યાત્વ હેતુ વડે બંધાતાં બંધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ખીજા આવલિકાના પ્રથમ સમયે હોય છે. અને એ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો તેથી અન્ય અનુસંક્રમ તે અજાન્ય છે. અજાન અનુસંક્રમ ઉપશમિતાનુબંધિ જીવને ઉપશમિતશ્રેણિમાં હોય નહિ, પરંતુ ત્યાંથી પડતાં પુનઃ જાનઅનુસંક્રમ પ્રારંભાય છે તેથી એ જાનઅનુસંક્રમ સાદિ છે, તથા તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ છે, ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

તથા ૫ જ્ઞાનાવરણ-૪ દર્શનાવરણ-નિદ્રાદિક-૫ અન્તરાય એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જાનઅનુસંક્રમ અનાદિ, અધ્રુવ, ને ધ્રુવ, એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-એ ૧૬ પ્રકૃતિયો જાનઅનુસંક્રમ ક્ષીણક્રવાથી જીવને સ્વજીવસ્થાનની સમયાધિક આવલિકા સ્થિતિ શેષ રહેતાં હોય છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુસંક્રમ અજાન્ય છે ને તેની આદિ (પ્રારંભ) જણાતી નથી માટે અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

મૂળ ગાથા ૫૧ મી.

તિવિહો છત્તીસાણ, ણુક્કોસોઽહ નવગસ્સ ય ચઽહ્મા
 ણ્યાસિં સેસા સેસગાણ સવે ય દુવિગપ્પા ॥ ૫૧ ॥

ગાથાર્થ:—૩૬ પ્રકૃતિનો અનુત્કૃષ્ટરસસંક્રમ અનાદિ ધ્રુવ ને
 અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. ૯ પ્રકૃતિનો અનુત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ ૪
 પ્રકારે છે. એ ૪૫ પ્રકૃતિયોના ૪૦, અ૪૦, ને ૬૦, એ ત્રણ રસ
 સંક્રમ તથા ઉક્ત શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વ રસસંક્રમ બે બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—શાતા-પંચે-૦-તૈ-૦ ૭-સમચ-૦-શુભવર્ણાદિ ૧૧
 અશુ-૦-ઉન્ધા-૦-પરા-૦-સુખ-૦-નિર્મા-૦-ત્રસાદિ ૧૦-એ ૩૬ પ્રકૃતિ-
 યોનો અનુત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમ અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે
 છે તે આ પ્રમાણે-ક્ષપકજીવ આપ આપણા બન્ધવ્યવહેદકાળે એ
 ૩૬ પ્રકૃતિયોનો ૬૦ અનુભાગ બાંધે છે. બાંધીને બન્ધાવલિકા
 વ્યતીત થયા બાદ ૧૩ મા ગુણધ્યાનના અન્યસમય સુધી સંક્રમાવે
 છે તેથી ક્ષપકસયોગિ કેવલિ સિવાય અન્ય જીવો એ ૩૬ પ્રકૃતિના
 અનુત્કૃષ્ટરસનેજ સંક્રમાવે છે, ને તેની આદિ વિદ્યમાન નહિ
 હોવાથી એ ૩૬ નો અનુત્કૃષ્ટરસસંક્રમ અનાદિ છે. ને ધ્રુવાધ્રુવ
 પૂર્વવત.

તથા ઉદ્યોત,-વજ,ર્ષ-૦-ઔદા-૦ ૭ એ ૯ પ્રકૃતિયોનો અનુ-
 ત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમ આદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારનો
 છે. તે આ પ્રમાણે-એ ૯ માંથી ઉદ્યોત સિવાયની શેષ ૮ પ્રકૃતિ-
 યોનો અતિ વિશુદ્ધ પરિણામવાળો દેવ ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ બાંધે, બાંધીને
 બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ સંક્રમાવે, પુનઃ સમગ્ર પૃથ્વીનો સમ્ય-
 ક્ત્વ સન્સુખ થયેલો મિથ્યાદૃષ્ટિ નારકજીવ ઉદ્યોત નામકર્મનો ૬૦
 અનુભાગબન્ધ કરીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ જઘન્યથી અન્ત-
 ર્હાત સુધી અને ઉત્પત્તિથી ૧૩૨ (૬૬-૬૬) સાગરોપમ સુધી સં-

માવે છે. અહિં સાતમી પૃથ્વીનો નારકજીવ જો કે છેલ્લા અન્તર્મુદૂર્તમાં અવશ્ય મિથ્યાત્વે જાય છે તો પણ અન્તર્મુદૂર્ત બાદ આગલા ભવમાં જે સમ્યક્ત્વ પામે તે નારકને અહિં ગ્રહણ કરવો. તેથી વચમાં મિથ્યાત્વનો અલ્પકાળ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ પ્રાચીન ગ્રંથોમાં તે અલ્પકાળના મિથ્યાત્વની વિવક્ષા નહિ કરવાથી અમોએ પણ અત્રે ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી ઉં અનું સંક્રમ કહ્યો છે. તે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમથી પડતા જીવને જે અનુત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ હોય છે તે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા એ ૧૭-૧૬-૩૬-૯ સંખ્યાવાળી પ્રકૃતિયોના ઉક્ત શેષ (૩) અનું સંક્રમ, અને ૧૭-૧૬-૩૬-૯ થી વ્યતિરિક્ત ૮૦ પ્રકૃતિયોના ૪ અનું સંક્રમ સાદિ ને અધ્રુવ એમ જો પ્રકારે જાણવા તે આ પ્રમાણે-૧૭ અને ૧૬ પ્રકૃતિયોનો ઉં અનું સંક્રમ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશે વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને હોય છે, ને એજ જીવને શેષકાળમાં અનુત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમજ હોય છે એ કારણથી તે જાને અનું સંક્રમ પણ સાદિ અધ્રુવ છે, તથા એ ૧૭-૧૬ નો જો અનું સંક્રમ તો પૂર્વેજ દર્શાવ્યો છે.

તથા ૩૬ અને ૯ પ્રકૃતિયોનો જો અનું સંક્રમ જોનો સત્તાથી ઘણો રસ હણાઈ ગયો છે તેવા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવને હોય છે. ને સત્તામાંથી ઘણો રસ હણાયા વિના તો એ જીવને પણ અજો અનું સંક્રમ થાય છે તેથી એ જાને સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે ને એ ૩૬-૯ નો ઉં સંક્રમ તો પૂર્વે કહ્યો છે.

શેષ વૈં ૭-દેવ ૨-ઉચ્ચ-આતપ-જન-આહાં ૭-નર ૨ શુભાયુ ૩ એ ૨૪ શુભ પ્રકૃતિયોનો ઉં અનું સંક્રમ વિશુદ્ધિમાં વર્તતા સંનિપેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવને હોય છે. અને થીલુદ્ધિ ૩-

મૂળ ગાથા ૫૩ મી.

અસુમાળં અન્નવરો, હુહુમઅન્નનાઈ નિચ્છો ય
વજ્જિય અસંસ્વવાસા-ઉણ્ણ ય મણુઓવવાણ્ણ ય ॥૫૩॥

ગાથાર્થ:—અસંખ્યવર્ષાયુવાળા મનુષ્ય તિર્યંચ તથા નિશ્ચયથી મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થનારા દેવ, એ ત્રણ સિવાયના શેષ મિથ્યાદૃષ્ટિ સૂક્ષ્મઅર્થોપાદિ જીવોમાંનો કોઈ પણ જીવ અશુભ પ્રકૃતિયોના ઉંચાનુસંક્રમનો સ્વામિ બાણવો.

ટીકાર્થ:—પાંચ જ્ઞાનાવરણાદિ ૮૮ અશુભપ્રકૃતિયોનો ઉંચાનુસંક્રમ સૂક્ષ્મઅર્થોપાદિમાંનો કોઈ પણ મિથ્યાજીવ (અહિં આદિશબ્દથી પર્યાંસૂક્ષ્મ-પર્યાપ્તભાદર-અપ્રાપ્તભાદર-દ્વીન્દ્રિય ૨-ત્રીન્દ્રિય ૨-ચતુરિન્દ્રિય ૨-અસન્નિતિર્યંચપંચેન્દ્રિય ૨-સંતિપંચે ૨-તથા અપ્રાપ્તને ૫૦ મનુષ્ય, દેવ, નારક-એ જીવો ગ્રહણ કરવા. (તેથી એમાંનોજ કોઈ પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ) કરે. પરંતુ કેવલ અસંખ્યાયુષ્યવાળા મનુષ્ય તિર્યંચ, અને જે દેવો ચવીને સ્વાભાવથીજ મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય તેવા આનંતાદિના મનુષ્યોપપાતિક દેવો સિવાયનાજ એ પૂર્વોક્ત મિથ્યાદૃષ્ટિજીવો ઉંચાનુસંક્રમ કરે છે. કારણ કે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો પણ તીવ્ર સંકલેશના અભાવથી પૂર્વોક્ત અશુભપ્રકૃતિયોનો ઉંચાનુભાગબંધ કરતા નથી તેથી એ જીવોને અશુભોત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમનો અભાવ હોવાથી એ જીવોને વર્જીત કર્યા છે.

મૂળ ગાથા ૫૪ મી.

સવ્વથાયાવુજ્જોય-મણુયગઈ પંચગાણ્ણ આરુણં
સમયાહિગાલિગા-સેસગત્તિ સેસાણ જોગંતા ॥૫૪॥

કારણથી તે એ પ્રકૃતિનો ઉંચ્છન્નસંક્રમ ૧૩૨ સાગર સુધી ત્યાંજ સમ્યક્ત્વેજ જાણવો.

તથા ચારે આયુષ્યના ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગ ધાઈને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ જ્યાં સુધી સમયાધિક આવલિકાસ્થિતિ શેષ રહે ત્યાં સુધી એ ચારે આયુનો ઉંચ્છન્નભાગસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

તથા શેષ શાતા-દેવ ૨-૫એ૦-વૈ૦૭-આહા૦૭-૧૦૭-અશુભવર્ણાદિ ૧૧-સુખ૦-ઉદ્યા૦-અગુ૦-પરા૦-ત્રસાદિ ૧૦-નિર્મા૦-જન૦-ઉચ્ચ૦-સમય૦-એ ૫૪ શુભપ્રકૃતિયોનો આપ આપણા બન્ધવ્યવરહેદ સમયે ઉંચ્છન્નભાગ બાંધીને બન્ધાવલિકાથી આગળ સયોગીપણાના અત્યસમય સુધી ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમાવે છે. તેથી એ ૫૪ ના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમસ્વામિ પ્રાયઃ અપૂર્વકરણથી સયોગિકેવલિ સુધીના છ ગુણસ્થાનવર્તી જીવે જાણવા. (ઇતિ ઉંચ્છન્નસંક્રમસ્વામિ).

એ પ્રમાણે ઉંચ્છન્નના સંક્રમસ્વામિ કહીને હવે જન્મનુભાગના સંક્રમસ્વામિ કહે છે ત્યાં પ્રથમ જન્મન્યાનુભાગસંક્રમનો સફલાવ કેવી રીતે (ક્યાં) હોય તે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૫૫ મી.

સ્વગસ્સંતરકરણે, અકળ ઘાઈળ સુહમકમ્સુવરિં
કેવલિણો ણંતગુણં, અસન્નિઓ સેસઅસુભાણં ॥૫૫॥

ગાથાર્થ:—ક્ષપકજીવે જ્યાં સુધી અન્તરકરણ કચું ન હોય ત્યાં સુધી ઘાતિપ્રકૃતિયોની અનુભાગસત્તા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની અનુભાગસત્તાથી અનંતગુણી હોય છે. તથા શેષ અશુભપ્રકૃતિયોની જન્મનુભાગસત્તા સૂંએકેન્દ્રિયાદિને હોય છે.

ટીકાર્થ:—જ્યાં સુધી અન્તરકરણ કરાય નહિ ત્યાં સુધી

ક્ષપકભવને સર્વઘાતિ ને દેશઘાતિ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની અનુભાગસત્તાથી અનંતગુણુ હોય છે. અને અન્તર કરણ કયે છે તે સૂં એકેન્દ્રિયાનુભાગસત્તાથી પણ હીન અનુભાગ થાય છે. તથા શેષ અશાતા-કુસંઘ૦પ-કુસંસ્થાન પ-અશુભવર્ણાદિ ૯-ઉપ૦-કુખ૦-દુર્લગાદિ ૪-અસ્થિરાદિ ૨-અપર્યા૦-નીચ૦-એ ૩૦ અઘાતિ અશુભપ્રકૃતિયોની અનુભાગસત્તા કેવલીને અસંશ્લિષ્ટેન્દ્રિયની અનુભાગસત્તાથી અનંતગુણી જાણવી. આ પ્રમાણે હોવાથી સર્વઘાતિ અને દેશઘાતિપ્રકૃતિયોનો જ૦અનુભાગસંક્રમ, ક્ષપકભવને અન્તરકરણ કયે છે તે હોય છે. અને શેષ પૂર્વોક્ત અઘાતિ અશુભ ૩૦ પ્રકૃતિયોનો જ૦અનુભાગસંક્રમ સયોગીકેવલિને નહિ પરન્તુ હતાનુભાગસત્તાકે સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયાદિ ભવનેજ કહેલો છે.

અહિં સંક્રમઈય આમુહુત્તંતો એ સૂત્ર પ્રમાણે “સમ્યગ્દૃષ્ટિ વા મિથ્યાદૃષ્ટિ ભવો સર્વપ્રકૃતિયોના અનુભાગને નિશ્ચયથી અંત-મુહૂર્ત આદિ સંક્રમાવે છે” એમ જે કહ્યું છે તે લક્ષણ સર્વત્ર અવ્યાપ્ત હોવાથી તેમાં જે અપવાદ છે તે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૫૬ મી.

સમ્મદિદ્ધી ન હણઈ, સુમાણુભાગે અસમ્મદિદ્ધી વિ
સમ્મત્તમોસગાણં, ઉક્કોસં વજ્જિયા સ્વવણં ॥ ૫૬ ॥

ગાથાર્થ:—સમ્યગ્દૃષ્ટિભવ શુભપ્રકૃતિના રસનો વિનાશ ન કરે અને ક્ષયકાળ સિવાય મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ (ને સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણ) સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યના ઉ૦અનુભાગનો વિનાશ ન કરે.

ટીકાર્થ:—અહિં જે શાતા-નરદિક-દેવ૨-પંચે૦-સમય૦-વજ્રપૂર્ણ૦-ઐદા૦૭-વૈકિ૦૭-આહા૦૭-તં૦૭-શુભવર્ણાદિ૧૧-અગુ૦-૧પરા૦-ઉચ્ચાસ-આતપ-ઉદ્યોત-સુખ૦-ત્રસાદિ૧૦-નિર્માન-

૧ છપાયલી મલયગિરિકૃત ટીકામાં પરાધાતને સ્થાને ઉપધાત એ પાઠ છે પરન્તુ તે નિર્ણય હોય વા દૃષ્ટિદોષ સંભવે છે.

જીવન-ઉચ્ચ-એ ૬૬ શુભ પ્રકૃતિયો તે સર્વના પણ શુભ અનુભાગને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી વિનાશ પમાડતો નથી. તથા અસમ્યગ્દષ્ટિ એટલે મિથ્યાદષ્ટિજીવ ને ગાથોક્ત ત્રિ-અપિ શબ્દથી સમ્યગ્દષ્ટિજીવ પણ ક્ષયકાળ વળેને અન્યકાળમાં સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચઅનુભાગને વિનાશ પમાડતો નથી, અર્થાત્ ક્ષયકાળે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પણ સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચઅનુભાગને વિનાશ પમાડે છે તે કારણથી ક્ષયકાળને અત્રે વળેત કયો છે. પંચસંગ્રહ મૂળ તથા ટીકામાં કહ્યું છે કે-“ સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ જીવો સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચ અનુભાગનો વિનાશ કરતા નથી પરન્તુ ક્ષયક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો એ બન્ને મોહનીયના ઉચ્ચઅનુભો વિનાશ કરે છે ” પુનઃ મિથ્યાદષ્ટિજીવ અન્તર્મુહૂર્ત બાદ સંકલેશવડે સર્વ શુભપ્રકૃતિયોના અને વિશુદ્ધિ વડે સર્વ અશુભ પ્રકૃતિયોના ઉચ્ચઅનુભાગને અવશ્ય વિનાશ પમાડે છે.

॥ એ પ્રમાણે જીવનઅનુભાગનું સંક્રમ સ્વામિત્વ પ્રતિપાદન કરીને હવે જીવનઅનુભાગના સંક્રમસ્વામિ કહે છે.

મૂળગાથા ૫૭ મી.

અંતરકરણા ઉવરિં, જહનનિઠિસંક્રમો ડ જસસ જહિં
ઘાઈણં નિયગચરમ-રસખંડે દિઢિસોહ ટુમે ॥૫૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—અન્તરકરણથી આગળ ઘાતિકર્મની પ્રકૃતિયોમાં જે પ્રકૃતિનો જે ગુણસ્થાનકે જીવસ્થિત સંક્રમ કહ્યો છે ત્યાંજ તે પ્રકૃતિનો જીવનઅનુભાગસંક્રમ પણ બાણવો તે આ પ્રમાણે—

નવમગુણસ્થાનવર્તી ક્ષયકજીવ અન્તરકરણ કયો છતે ૯ નો કપાય ને ૪ સંકલન એ ૧૩ પ્રકૃતિના ક્ષયની પરિપાટીએ જીવનસ્થિતિસંક્રમ કરતી વખતે એ ૧૩ નો જીવનઅનુભાગ સંક્રમ કરે

છે. તથા ૫ જ્ઞાના૦-૪ દર્શના૦-નિદ્રાદ્વિક-૫ અન્તરાય-એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જ૦અનુ૦સંક્રમ એ ૧૬ પ્રકૃતિયોની 'સમયાધિકાવલિકા પ્રમાણ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતો ક્ષીણકષાયી જીવ કહે. તથા નિયમ ઇત્યાદિ=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર એ બે દર્શનમોહનીયનો જ૦અનુ૦ સંક્રમ ક્ષયકાળે આપઆપણા અન્તિમ અનુભાગખંડને સંક્રમાવાને વખતે હોય છે.

મળ ગાથા ૫૮ સી.

આઝળ જહનનદ્વિઙ્, વંધિય જાવ ત્થિસંકમો તાવ
ઉવલણતિત્થસંજો-ચણા ચ પઢમાલિયં ગંતું ॥૫૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ચારે પણ આયુષ્યની જ૦સ્થિતિ બાંધીને (જ-
ઘન્યસ્થિતિનો બાંધક જીવ જઘન્યાનુભાગ બાંધે છે માટે અહિં
“જઘન્યસ્થિતિ બાંધી” એમ કહ્યું છે) ત્યારબાદ સમયાધિકા-
વલિકા શેષ રહે ત્યાં સુધી જ૦અનુ૦ને સંક્રમાવે છે તેથી જઘન્ય
સ્થિતિ બાંધ્યા બાદ જોટકે માગ સંક્રમ પ્રવર્તે છે તેટલા કાળ સુધી
જ૦અનુ૦સંક્રમ પણ પ્રવર્તે છે.

જનન-ઉચ્ચ-એ ૬૬ શુભ પ્રકૃતિયો તે સર્વના પણ શુભ અનુભ-
ગને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી વિનાશ પમાડતો
નથી. તથા અસમ્યગ્દષ્ટિ એટલે મિથ્યાદષ્ટિ જીવને ગાયોક્ત વિનયપિ
શબ્દથી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પણ ક્ષયકાળ વળેને અન્યકાળમાં સમ્ય-
કત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચાનુભાગને વિનાશ પમાડતો નથી, અર્થાત્
ક્ષયકાળે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પણ સમ્યકત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચાનુ-
ભાગને વિનાશ પમાડે છે તે કારણથી ક્ષયકાળને અત્રે વળેત કયો
છે. પંચસંગ્રહ મૂળ તથા ટીકામાં કહ્યું છે કે-“ સમ્યગ્દષ્ટિ અને
મિથ્યાદષ્ટિ જીવો સમ્યકત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચાનુભાગનો વિનાશ
કરતા નથી પરંતુ ક્ષયક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો એ જન્મે મોહનીયના
ઉચ્ચાનુભાગનો વિનાશ કરે છે ” પુનઃ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અન્તર્મુહૂર્ત
બાદ સંકલેશવડે સર્વ શુભપ્રકૃતિયોના અને વિશુદ્ધિ વડે સર્વ
અશુભ પ્રકૃતિયોના ઉચ્ચાનુભાગને અવશ્ય વિનાશ પમાડે છે.

॥ એ પ્રમાણે જાનુભાગનું સંક્રમ સ્વામિત્વ પ્રતિપાદન
કરીને હવે જાનુભાગના સંક્રમસ્વામિ કહે છે.

મૂળગાથા ૫૭ મી.

અંતરકરણા ઉવરિં, જહનનિઠિસકંમો ઉ જસસ જહિં
ઘાઈણં નિયગચરમ--રસખંડે દિઠિમોહ દુગે ॥૫૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—અન્તરકરણથી આગળ ઘાતિકર્મની પ્રકૃતિયોમાં
જે પ્રકૃતિનો જે ગુણસ્થાનકે જાનુસ્થિ સંક્રમ કહ્યો છે ત્યાંજ તે પ્રકૃ-
તિનો જાનુઆનુભાગસંક્રમ પણ જાણવો તે આ પ્રમાણે—

નવમગુણસ્થાનવર્તી ક્ષયકજીવ અન્તરકરણ કયો છતે ૯ નો
કપાય ને ૪ સંલ્પલન એ ૧૩ પ્રકૃતિના ક્ષયની પરિપાટીએ જાનુ-
સ્થિતિસંક્રમ કરતી વખતે એ ૧૩ નો જાનુઆનુભાગ સંક્રમ કરે

છે. તથા ૫ જ્ઞાના૦-૪ દર્શના૦-નિદ્રાદ્વિક-૫ અન્તરાય-એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જ૦અનુ૦સંક્રમ એ ૧૬ પ્રકૃતિયોની 'સમયાધિકાવલિકા પ્રમાણુ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતો ક્ષીણુકષાયી જીવ કહે. તથા નિયગ ઇત્યાદિ=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર એ બે દર્શનમોહનીયનો જ૦અનુ૦ સંક્રમ ક્ષયકાળે આપઆપણા અન્તિમ અનુભાગખંડને સંક્રમાવાને વખતે હોય છે.

મળ ગાથા ૫૮ મી.

આઝળ જહનન્ટિઝ, વંધિય જાવ ત્થિસંકમો તાવ
ઉવલળતિત્થસંજો-યણા ચ પઢસાલિયં ગંતું ॥૫૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ચારે પણ આયુષ્યની જ૦સ્થિતિ બાંધીને (જ-ધન્યસ્થિતિનો બાંધક જીવ જઘન્યાનુભાગ બાંધે છે માટે અહિં "જઘન્યસ્થિતિ બાંધી" એમ કહ્યું છે) ત્યારબાદ સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે ત્યાં સુધી જ૦અનુ૦ને સંક્રમાવે છે તેથી જઘન્ય સ્થિતિ બાંધ્યા બાદ જેટલો મળ સંક્રમ પ્રવર્તે છે તેટલા કાળ સુધી જ૦અનુ૦સંક્રમ પણ પ્રવર્તે છે.

તથા નરક ૨-મનુષ્ય ૨-દેવ ૨-વૈ૦ ૭-આહા૦ ૭-ઉચ્ચ૦-એ ઉદ્ધલનયોગ્ય ૨૧ પ્રકૃતિયોના તથા જીવનામ અને અનંતાનુબંધિનો જ૦અનુભાગ બાંધીને પ્રથમ બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ એ ૨૬ ના જ૦અનુભાગને સંક્રમાવે છે. કોણ સંક્રમાવે છે? એમ

૧ અહિં ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જ૦અનુ૦સંક્રમ સમયાધિકાવલિકાનો હોતો કહ્યો તે સમુચ્ચયથી કહેવ સંભવે છે, એન્ધા જ૦અનુ૦સંક્રમ જ૦સ્થિતિસંક્રમ અર્થસદે હોવાનો સંભવ છે તે નિરૂપિતો જ૦સ્થિતિ સંક્રમ તો પિત્તાણાવલિગુણે આવલિસંવત્તાસંજ એ વચનથી સાધિત એ આવલિકા શેષ રહે હેય છે.

ને પૂછતા હો તો કહીયે છીએ કે અસંજ્ઞિયંચેન્દ્રિય એવ વૈકિય ઉ-
દેવ ૨-નરક ૨-એ ૧૧ પ્રકૃતિનો, સૂક્ષ્મનિગોદાનવ નરદ્રિક ને ઉચ્ચ-
ગોત્રનો, અપ્રમત્ત એવ આહાં ૭ નો, અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિએવ
અનનામનો, તથા સમ્યક્ત્વ સન્ન્યુષ થયેલો મિથ્યાદષ્ટિએવ અન-
લાનુષધિનો જ૦ અનુભાગ સંક્રમાવે છે.

મૂળ ગાથા ૫૬ મી.

સેસાણ સુહમ હય સંત-કમ્મિગો તસ્સ હેઢ્ઠાઓ જાવ
વંધઙ તાવં ઇગિંદિઓ વણેગિંદિઓ વા વિ ॥ ૫૬ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જે પ્રકૃતિયો કહી છે તેથી શેષ શુભ વા
અશુભ સર્વ મળી ૯૭ પ્રકૃતિયોનો જે હતસત્તાક (જેણે ઘણી
અનુભાગ સત્તાનો વિનાશ કર્યો છે તે હતસત્તાક) સૂ૦ એકેન્દ્રિય
વાયુકાય વા અગ્નિકાય તે તેની પોતાની અનુભાગ સત્તાથી અલ્પ
અનુભાગબન્ધ ત્યાં સુધી કરે છે કે જ્યાં સુધી તે એકેન્દ્રિય તેજ
એકેન્દ્રિયલવમાં વા અન્ય એકેન્દ્રિયલવમાં વર્તતો છતો અથવા
અનેકેન્દ્રિય એટલે તેજ હતસત્તાક એકેન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયાદિ
લવમાં વર્તતો છતો જ્યાં સુધી અન્ય બૃહત્ અનુભાગબન્ધ ન કરે ત્યાં
સુધી તેજ જધન્ય અનુભાગને સંક્રમાવે છે. ॥ इति अनुभाग संक्रम ॥

॥ અથ પ્રદેશ સંક્રમાધિકાર: ॥

આ પ્રદેશ સંક્રમના અધિકારમાં ૪ અનુયોગદ્વાર આ પ્રમાણે છે-

૧ સામાન્યલક્ષણ ને લેદ.	૩ ઉ૦પ્રદેશસંક્રમસ્વામિ.
૨ સાધાદિ અરૂપણા.	૪ જ૦પ્રદેશસંક્રમસ્વામિ.
- એ ૪ અનુયોગમાં પ્રથમ સામાન્યલક્ષણાનુયોગનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૬૦ મી.

જં દલિય મન્નપગઈં, નિજ્ઞઈ સો સંકમો પણસસ્ત
ઉવ્વલળો વિજ્ઞાઓ, અહાપવત્તો ગુણો સવ્વો॥૬૦॥

ગાથાર્થ:—દલિકને જે અન્યપ્રકૃતિપ્રત્યે લઈ જવાં (અન્ય પ્રકૃતિરૂપે પરિણુમાવવાં) તે પ્રદેશનો સંકમ (પ્રદેશસંકમ) ઉદ્ધલના-વિધ્યાત-યથાપ્રવૃત્ત-ગુણસંકમ-ને સર્વસંકમ એ પ્રમાણે પ પ્રકારનો છે.

ટીકાર્થ:—જે સંકમયોગ્ય દલિક એટલે કર્મપરમાણુઓને અન્યપ્રકૃતિ પ્રત્યે લઈ જવાય અર્થાત્ અન્યપ્રકૃતિરૂપપણે પરિણુમાવાય તે પ્રદેશસંક્રમ કહેવાય. એ સામાન્યલક્ષણ કહ્યું. ॥ ઇતિ સામાન્યં લક્ષણ ॥

હવે પ્રદેશસંકમના લેદ કહે છે—ઉવ્વલળો ઇત્યાદિ એટલે ઉદ્ધલનાસંકમ—વિધ્યાતસંકમ—યથાપ્રવૃત્તસંકમ—ગુણસંકમ—ને સર્વસંકમ એ પાંચ લેદમાં લેવો ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ એ ન્યાયથી પ્રથમ ઉદ્ધલનાસંકમનું લક્ષણ કહેવાય છે.

॥ ઉદ્ધલના પ્રદેશસંક્રમ ॥

અનંતાનુષંધિ ૪—સન્ય—મિશ્ર—દેવ ૨—નરક ૨—વૈ. ૭—
આહા. ૭—મદુ. ૨—ઉચ્ચ—એ ૧૨૭ પ્રકૃતિયોના પ્રથમ પચ્ચો-
પમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના સ્થિતિખંડને એક અનંતનું સ્વર્ત્તમાં
ઉલેલે છે, તદનંતર પુનઃ પચ્ચ પચ્ચોપમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના

૧ અત્રે ૨ભાસંખ્યતમભાગ શરૂ ઉલેલવા એવા પ્રકૃતિયોના અનંતનું
શરૂ ઉલેલવા એવા અનંત વચ્ચે ૬ પ્રકૃતિયોની સ્થિતિ. ૨૪૩ ૨૭ પ્રકૃ-
તિયો ગણવાનું કારણ અનંતપ્રકૃતિ.

૨ ઉલેલનું એટલે નિરવિરત પરમાણુઓને વિવિધ પ્રકારે અવ્ય-
વસ્થામાં રાખવાને કારણે તમામ (અનંત પ્રકૃતિઓ) એકો રીતે અવ્યવસ્થા કે
એકો જાતો તે પામવાનું કારણ. એવામાં ૬૦ ને પ્રકાર કહે.

દ્વિતીય સ્થિતિખંડને ઉવેલે છે, પરંતુ પ્રથમસ્થિતિખંડથી આ અલ્પ-સ્થિતિખંડને અન્તર્મુદૂર્તકાળે ઉત્કિરે છે. તેથી પણ (દ્વિતીયસ્થિતિખંડથી) વિશેષહીન પલ્લોપમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના તૃતીય સ્થિતિખંડને અન્તર્મુદૂર્તકાળમાં ઉત્કિરે છે. એ પ્રમાણે પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિખંડોથી વિશેષહીન હીન પલ્લોપમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણ સ્થિતિખંડો ત્યાં સુધી કહેવા કે જ્યાં સુધી ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ આવે. એ સર્વ સ્થિતિખંડોમાંનો પ્રત્યેક સ્થિતિખંડ અન્તર્મુદૂર્તકાળે ઉત્કિરાય છે. અહિં અનંતરોપનિધા અને પરંપરોપનિધા એમ એ પ્રકારની પ્રજ્વળા છે ત્યાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધાપ્રરૂપણા આ પ્રમાણે છે—

પ્રથમ સ્થિતિખંડની ૧ સ્થિતિ ઘણી છે, તેથી દ્વિતીયસ્થિતિખંડની સ્થિતિ વિશેષહીન છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિખંડની સ્થિતિ વિશેષહીન છે, એ પ્રમાણે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી કહેવું. (ઇતિ સ્થિતિ અપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા).

હવે પરંપરોપનિધા માર્ગણા કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સ્થિતિખંડની અપેક્ષાએ કેટલાએક સ્થિતિખંડ (સ્થિતિની અપેક્ષાએ) અસંખ્યભાગહીન, કેટલાએક સ્થિતિખંડ સંખ્યાતભાગહીન, કેટલાએક સંખ્યાતગુણહીન, અને કેટલાએક અસંખ્યગુણહીન છે. (ઇતિ સ્થિતિ અપેક્ષાએ પરંપરોપનિધા)

હવે પ્રદેશ પ્રમાણની અપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા આ પ્રમાણે છે—પ્રથમ સ્થિતિખંડના પ્રદેશોથી દ્વિતીય સ્થિતિખંડના પ્રદેશો વિશેષાધિક, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિખંડના પ્રદેશો વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી કહેવું. (ઇતિ પ્રદેશાપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા)

૧ સ્થિતિખંડની સ્થિતિ એટલે તે સ્થિતિખંડનું નાણુવો પરંતુ ઉત્કિરણા સંખ્યા અંતર્મુદૂર્તરૂપ સ્થિતિ ન નાણુની.

વિશેષમાં આ ઉત્કિરણા, સ્થિતિના સર્વોત્કૃષ્ટ ભાગ તરફથી ગણુની. અને ઉત્કિરણું-ઉવેલવું એ શબ્દો એકાથ વાચકે નાણુવા.

તથા પ્રદેશપ્રમાણપેક્ષાએ પરંપરોપનિધા આ પ્રમાણે છે—
 પ્રથમ સ્થિતિખંડગત દલિકની અપેક્ષાએ કંઈક સ્થિતિખંડગત દલિક-
 અસંખ્યલાગાધિક, કંઈક સંખ્યલાગાધિક, કંઈક સંખ્યગુણાધિક,
 અને કંઈક અસંખ્યગુણાધિક છે. (ઇતિ પ્રદેશપેક્ષાએ પરંપરોપનિધા)

હવે એ સ્થિતિખંડોને ઉત્કિરવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—
 પ્રથમ સમયે અદ્ય, દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણ, તેથી પણ તૃતીય
 સમયે અસંખ્યગુણ કર્મદલિક ઉત્કિરે છે. એ પ્રમાણે અન્તર્મુદ્ધૂ-
 તના અન્ત્યસમય સુધી ઉત્કિરણાનો વિધિ જાણવો. ને ગુણાકાર તો
 પચ્ચોપમના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ જાણવો. અને સર્વસ્થિતિ
 ખંડોનો ઉત્કિરણાવિધિ પણ એ પ્રમાણે જ જાણવો સ્થિતિખંડગત
 દલિકને ઉત્કિરણા કરવાને પ્રસંગે કયાં પ્રશ્ને છે ? એમ ને પૂછતા
 હો તો કહીએ છીએ કે—કેટલુંએક દલિક સ્વપ્રકૃતિમાં ને કેટલુંક
 પરપ્રકૃતિમાં પ્રશ્ને છે. તેમાં કયાં પ્રશ્ને છે તે વિશેષથી કહેવાય છે.

પ્રથમ સ્થિતિખંડોત્કિરણા કરતાં પ્રથમ સમયે જે કર્મદલિક
 પરપ્રકૃતિમાં પ્રશ્નેપાય છે તે અદ્ય છે, તેથી જે દલિક સ્વપ્રકૃતિની
 હેઠલી સ્થિતિમાં પ્રશ્નેપાય છે તે અસંખ્યગુણ છે. તેથી દ્વિતીય
 સમયે જે સ્વસ્થાને પ્રશ્નેપાય છે તે અસંખ્યગુણ, અને પરપ્રકૃતિમાં
 જે પ્રશ્નેપાય છે તે પ્રથમસમયસત્ક પરપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત દલિકથી
 વિશેષહીન છે. તદનંતર તૃતીય સમયે સ્વપ્રકૃતિમાં જે દલિક પ્રશ્ને-
 પાય છે તે દ્વિતીયસમયસત્ક સ્વપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત દલિકથી અસંખ્યગુણ
 છે. પુનઃ જે પરપ્રકૃતિમાં પ્રશ્નેપાય છે તે દ્વિતીયસમયપરપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત
 દલિકથી અસંખ્યગુણ છે, એ પ્રમાણે અન્તર્મુદ્ધૂતના અન્ત્યસમય
 સુધી કહેવું. તથા સર્વ સ્થિતિખંડોમાં ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી
 એજ વિધિ જાણવો.

હવે અન્તિમ સ્થિતિખંડોત્કિરણાનો વિધિ કહેવાય છે તે
 આ પ્રમાણે—અન્ત્યસ્થિતિખંડ તે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ

અસંખ્યગુણ છે તોપણ એ અન્યસ્થિતિખંડની ઉત્કરણા અન્ત-
મુદ્દર્ત માત્રમાં થઈ જાય છે. આ અન્યસ્થિતિખંડ સંખંધિ પ્રથમ
ઉદ્યાવલિકાગત દલિક વર્ણને શેષ સર્વદલિકને માત્ર પરપ્રકૃતિમાંજ
સંક્રમાવે છે, તે આ રીતે—પ્રથમ સમયે અદ્ય, દ્વિતીય સમયે અસં-
ખ્યગુણ, તૃતીય પણ તૃતીય સમયે અસંખ્યગુણ કર્મદલિક પ્રજ્ઞેપાય
છે, એ રીતે અન્તર્મુદ્દર્તના અન્યસમય સુધી કહેવું. પુનઃ અન્ય
સમયે પરપ્રકૃતિમાં જે દલિક પ્રજ્ઞેપાય છે તે સર્વસંક્રમ કહેવાય છે.

હવે અન્તિમ સ્થિતિખંડગત દલિકનું પ્રમાણ દર્શાવે છે તે
આ પ્રમાણે—ઉપાન્યસ્થિતિખંડમાંનું જેટલું કર્મદલિક અન્ય
સમયે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમે છે તેટલા પ્રમાણના અન્યસ્થિતિખંડ
ગત કર્મદલિકને પ્રતિસમય અપહરિયે (ઉદ્ધરિયે) તો તે અન્ય
સ્થિતિખંડ અસંખ્ય કાલચક્રે (ઉત્સ૦-અવસર્પિણીએ) ખાલી
થાય (ઇતિકાળમાર્ગણ).

અથવા એક બાબુ ઉપાન્યસ્થિતિખંડ સંખંધિ જેટલું કર્મદ-
લિક ૧ અન્યસમયે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમે છે, તેટલા પ્રમાણના
અન્ય સ્થિતિખંડ સંખંધિ કર્મદલિકને ઉદ્ધરિયે ને એક બાબુ
એક આકાશપ્રદેશને ઉદ્ધરિયે તો એ પ્રમાણે ઉદ્ધરતાં અંગુલના
અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ આકાશપ્રદેશો ઉદ્ધર્યે છતે તે અન્ય
સ્થિતિખંડ પણ ઉદ્ધરાઈ રહે, અર્થાત્ અંગુલના અસંખ્યાતમાલાગ
પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલા એક અન્ય
સ્થિતિખંડમાં યથોક્તપ્રમાણ સ્થિતિખંડ (દલિક સમૂહ) છે. પુનઃ
ઉપાન્ય સ્થિતિખંડ સંખંધિ જેટલું કર્મદલિક સ્વપ્રકૃતિમાં સંક્રમે
છે તેટલા પ્રમાણના અન્યસ્થિતિખંડના કર્મદલિકને જો પ્રતિસમય
ઉદ્ધરિયે તો તે અન્યસ્થિતિખંડ પલ્લોપમના અસંખ્યાતમાલાગ-
પ્રમાણ કાળે (સમયે) ખાલી થાય.

૧. જાણેલી મલયગિરિમહારાજકૃત ટીકામાં અન્યસમયે પાંક નથી
તોપણ અત્રે આવશ્યકતા હોવાથી તે પાંક અધ્યાહારથી ગ્રહણ કર્યો છે.

એ પ્રમાણે ઉદ્ધવનાસંક્રમણું લક્ષણ કહીને હવે એ લક્ષણ પૂર્વક આહારકસપ્તકની ઉદ્ધવનાના સ્વામિ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૧ મી.

આહારતણૂ મિન્ન-મુહુત્તા અવિરઙ્ગઓ પડવલણ
જા અવિરતો ત્તિ ઉવ્વલઙ્, પલ્લમાગે અસંસ્વતમે ॥૬૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—આહારકસપ્તકની સત્તાવાળો અવિરતિલાવને પામેલો એવો અવિરતિવંત જીવ અન્તર્મુહૂર્ત વ્યતીત થયા બાદ આહારકશરીરને અર્થાત્ શરીર ગ્રહણ કરવાથી આહારકસપ્તકને ઉવેલવા (ઉત્કિરવા) માંડે છે. કેટલા કાળ સુધી ઉવેલે છે? એમ ભે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—જ્યાં સુધી અવિરતિપણે રહે ત્યાં સુધી ઉવેલે છે. એમ કહેવાથી આહારકસપ્તકની ઉદ્ધવના અવિરતિ પ્રત્યયિક છે એમ જણાવ્યું. પુનઃ અવિરતિપણું તો અન્તકાળ સુધી જીવને રહે છે (તો આહારકોદ્ધવના પણ અન્તકાળ સુધી પ્રવર્તે કે કેમ?) તેથી તેનો નિયમ દર્શાવે છે કે પલ્લમાગે અસંસ્વતમે પચ્ચોપનના અસંખ્યાતમલાગપ્રમાણ કાળમાં આહારકની સર્વ ઉદ્ધવના થઈ રહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૨ મી.

અંતોમુહુત્ત સજ્જં, પલ્લાસંલિજ્જનિત્ત ટિઙ્ગલંડં
ઉકિરઙ્ પુણો વિ તહા—ઉણૂળ સસંલ્લગુણહં જા ॥૬૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર કાળમાં પચ્ચોપનના અસંખ્યાતમલાગપ્રમાણના પ્રથમ સ્થિતિપરને ઉકિરે છે, અન્તર કાળમાં

તેવીજ રીતે અન્તર્મુદ્દર્તકાળમાં પૂર્વસ્થિતિખંડથી વિશેષહીન પદ્યો-
પમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના દ્વિતીય સ્થિતિખંડને ઉત્કિરે છે, એ
રીતે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી કહેવું, ને તે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ તે
પ્રથમ સ્થિતિખંડની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણહીન બાણવો.

મૂળ ગાથા ૬૩ મી.

તં દલિયં સદ્વાણે, સમણ સમણ અસંખગુણિયાણ
સેઢીણ પરદ્વાણે, વિસેસહાણીણ સંહુમહ ॥ ૬૩ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—તે ઉત્કિર્યાંમાણુ કર્મદલિકને પ્રત્યેકસમયે અસં-
ખ્યગુણશ્રેણિએ સ્વપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપે છે. પુનઃ જે પરપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપે
છે તે પ્રતિસમય વિશેષહીન હીન પ્રક્ષેપે છે. તે આ પ્રમાણે—

પ્રથમ સમયે પરપ્રકૃતિમાં જે દલિક પ્રક્ષેપે છે તે અદ્ય છે,
પુનઃ જે સ્વપ્રકૃતિની હેઠલી સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપે છે તે દલિક પરસ્થાન
પ્રક્ષિપ્તદલિકથી અસંખ્યગુણ છે. તેથી પણ દ્વિતીય સમયે સ્વપ્રકૃ-
તિમાં જે દલિક પ્રક્ષેપે છે તે અસંખ્યગુણ છે, ને પર પ્રકૃતિમાં જે
પ્રક્ષેપે છે તે પ્રથમસમયપરપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત દલિકથી વિશેષહીન છે.
એ રીતે પ્રતિસમયે પ્રક્ષેપનો વિધિ અન્તર્મુદ્દર્તના અન્ત્યસમય
સુધી કહેવો. આ પ્રથમ સ્થિતિખંડની ઉત્કિરણાનો વિધિ જે રીતે
દર્શાવ્યો છે તે રીતે અન્ય સ્થિતિખંડોનો ઉત્કિરણાવિધિ પણ બાણવો.

મૂળ ગાથા ૬૪ મી.

જં દુચરમસ્સ ચરિમે, અન્નં સંકમહ તેણ સવંપિ
અંગુલઅસંખમાગેણ, હીરણ્ણ સ્સ ઉવલણા ॥ ૬૪ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડનું જેટલું કર્મદલિક પરપ્ર-
કૃતિમાં સંક્રમે છે તેટલા પ્રમાણના દલિકવડે જો અન્ત્યસ્થિતિ-
ખંડને અપહરીયે તો કાળથી અસંખ્ય ઉત્સર્ગિણીએ, અને દ્વેષથી
પુનઃ અંગુલના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણના આકાશપ્રદેશો વડે તે
અન્ત્ય સ્થિતિખંડગત દલિક સંપૂર્ણ અપહરાય. એ પ્રમાણે ઉપાન્ત્ય
સ્થિતિખંડ સુધી આહારકસમકની ઉદ્ધલના પૂર્વે (પ્રથમ) કહી.
(અર્થાત્ આ પૂર્વોક્ત આહારકસમકોદ્ધલના ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ
સુધીની કહી.) હવે અન્ત્યસ્થિતિખંડની ઉદ્ધલના કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૫ મી.

ચરમ મસંખિજ્જગુણં, અણુસમય મસંખગુણિય સેવોળ
દેહ પરત્થાણે વં-સંહુમતી ણિ(ણવ) મવિ કસિણો

॥ ૬૫ ॥

મૂળ ગાથા ૬૬ મી.

एवं मिच्छंदिद्विस्स, वेयगं मीसगं ततो पच्छा
एगिंदियस्स सुर दुग--मओ सवेउवि निरयदुगं॥६६॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—૨૮ ની સત્તાવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પ્રથમથીજ પૂર્વોક્ત પ્રકારે સમ્યક્ત્વને ઉદ્દેશે છે ને તદનંતર મિથ્યને ઉદ્દેશે છે. તથા એકેન્દ્રિયસમ્પત્તિ અથવા આહારકસપ્તક સિવાય નામકર્મની લ્પ પ્રકૃતિયોની સત્તાવાળો જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકારે દેવદિકને સમકાળે ઉદ્દેશે છે, તદનંતર વૈકિંચસપ્તક અને નરકદિકને સમકાળે ઉદ્દેશે છે.

મૂળ ગાથા ૬૭ મી.

सुहुमतसेगो उत्तम--मओ य नरदुग महानियद्विस्मि
छत्तीसाए नियगे, संजोयण दिद्विजुयले य ॥६७॥

ગાથાર્થ:—સૂક્ષ્મત્રસ એટલે સૂં તેઉકાય ને સૂંવાયુકાય એ જો જીવો પ્રથમ ઉચ્ચગોત્રને અને તદનંતર નરદિકને ઉદ્દેશે છે. હવે ૩૬ પ્રકૃતિયોને નવમગુણસ્થાવર્તી ક્ષપકજીવ ઉદ્દેશે છે તથા અનંતાનુબંધિ ૪-મિથ્યાત્વ અને મિથ્ય એ ૬ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દલનાને સ્વામિ આપ આપણો ક્ષપક અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિ જીવ જાણવો.

ટીકાર્થ:—સૂક્ષ્મગતિત્રસ એટલે સૂં અગ્નિકાય અને સૂં વાયુકાય પ્રથમ ઉચ્ચગોત્રને પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉદ્દેશે છે, ને તદનંતર મનુષ્યદિકને ઉદ્દેશે છે. એ પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ સંખ્યાંધિ ઉદ્દલના કહીને હવે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ સંખ્યાંધિ ઉદ્દલનાનું પ્રતિપાદન

૧ અહિં આદિ શબ્દથી દેશવિરતિ, પ્રમત્ત ને અપ્રમત્ત જીવો પણ મુક્તિ મેળવી શકે છે.

કરે છે. અહાનિયદ્વિમિ છત્તીસાપ ઇતિ=એમાં અહ=અથ શબ્દ અન્યા-
ધિકાર સૂચક છે. તો આ ૩૬ પ્રકૃતિયોનો અધિકાર પૂર્વોક્ત પ્રકૃત્યધિ-
કારથી કયા પ્રકારે લિન્ન છે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ
કે-પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોની ઉદ્વલના પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ
પ્રમાણ કાળે ને તથા પ્રકારના મિથ્યાત્વી જીવનેજ થાય છે, અને
વક્ષ્યમાણ પ્રકૃતિયોની ઉદ્વલના તો અન્તર્મુદ્ધર્તકાળે ને તથા પ્રકારના
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને હોય છે એજ અધિકારનું લિન્નત્વ છે તે દર્શાવે છે.

અનિવૃત્તિબાદરસંપરાયરૂપ નવમે ગુણસ્થાને ૩૬ પ્રકૃતિ-
યોની ઉદ્વલના થાય છે. અર્થાત્ નવમગુણસ્થાનવર્તી ક્ષપકજીવ
ધિણુદ્ધિ ૩-નામની ૧૧૩-મધ્યકપાય ૮-નોકપાય ૯-સંલવ૦૩-એ
૩૬ પ્રકૃતિયોને સ્વસ્વક્ષયકાળે અન્તર્મુદ્ધર્તકાળમાં ઉદ્ભવે છે. તથા
નિયમે એટલે તત્તત્તપ્રકૃતિક્ષપક જીવ અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટ્યાદિ
ગુણસ્થાને સંયોજન દૃષ્ટિગુણે ચ (એમાં સમન્નિ વિલક્ષિત ધ્વજીના
અર્ધમાં હોવાથી) સંયોજન એટલે અન્તાનુબંધિ ૪ ની. અને
દૃષ્ટિગુણ એટલે મિથ્યાત્વ અને મિથ્યની પૂર્વોક્ત પ્રકારે અન્તર્મુદ્ધર્-
તમાં ઉદ્વલના કરે છે, એમ બાણુવું. (ઇતિ ઉદ્વલના સંક્રમ અને
સર્વસંક્રમ).

॥ વિધ્યાત સંક્રમ ॥

મૂળ ગાથા ૬૮ ની.

જાસિ ન વંધો ગુણભવ-પચ્ચયઓ તાસિ હોઝ વિજ્ઞાઓ
અંગુલઅસંખભાગો, વવહારો તેણ સેત્તન્ત ॥ ૬૮ ॥

યોનો બંધ પ્રવર્તતો નથી, તે પ્રકૃતિયોનો વિધ્યાતસંક્રમ પ્રવર્તે છે. (વિધ્યાતસંક્રમવડે પ્રથમ સમયમાં જેટલું દલિક પરપ્રકૃતિમાં પ્રશે-
પાય છે) તેટલા પ્રમાણના શેષ દલિકાપહારથી અંશુલના અસ-
ંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણનું ક્ષેત્ર અપહરાય.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોનો ગુણપ્રત્યયથી બંધ પ્રવર્તે નહિ
તે પ્રકૃતિયોનો વિધ્યાતસંક્રમ થાય છે. તે કઈ પ્રકૃતિયો ? કે જે
ગુણપ્રત્યયથી વા ભવપ્રત્યયથી બંધાતી નથી. એમ જો પૂછતા હો તો
કહીએ છીએ કે—

મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાને જે પ્રકૃતિયોનો બંધ વિચ્છેદ થાય છે તે
પ્રકૃતિયોનો સાસ્વાદન ગુણસ્થાને ગુણપ્રત્યયથી બંધ પ્રવર્તતો નથી.
એ પ્રમાણે સાસ્વાદનાન્ત રૂપ પ્રકૃતિયોનો મિથ્યાદિ ગુણસ્થાને,
અવિરતાન્ત પ્રકૃતિયોનો દેશવિરત્યાદિ ગુણસ્થાને, દેશ વિરતાન્ત
પ્રકૃતિયોનો પ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાને, અને પ્રમત્તાન્ત ૬ પ્રકૃતિયોનો અપ્ર-
મત્તાદિ ગુણસ્થાને ગુણપ્રત્યયથી બંધ પ્રવર્તતો નથી તેથી તે તે
અબંધ સ્થાને તે પ્રકૃતિયોનો વિધ્યાતસંક્રમ પ્રવર્તે છે.

તથા વૈ૦૭-દેવ ૨-નરક ૨-કુળતિ ૪-સ્થાવરાદિ ૪-આતપ
એ ૨૦ પ્રકૃતિયોને નારક જીવો મિથ્યાત્વાદિ હેતુ વિદ્યમાન હોતે છતે
પણ ભવપ્રત્યયથીજ બાંધતા નથી. તથા નરક ૨-દેવ ૨-વૈ૦ ૭-
વિકલે૦ ૩-સૂક્ષ્મ૦-અપર્યા૦-સાધા૦-એ ૧૭ પ્રકૃતિયોને સર્વે
પણ દેવો ભવપ્રત્યયથીજ બાંધતા નથી. તથા સનતકુમારાદિ દેવો
એકેન્દ્રિય-આતપ-ને સ્થાવર એ ૩ પ્રકૃતિયોને ભવપ્રત્યયથી
બાંધતા નથી. તથા યુગલિક તિર્યચ અને મનુષ્યો સંધ૦૬-અશુ૦.

૧ ઉલ્લના સંક્રમમાં કહેલો જે આન્તમસ્થિતિખંડ તેને શેષ એ
સંતાથી ઝોળખવામાં આવે છે તે શેષ અન્તે ન જાણવો.

૨ એ સનતકુમારાદિની ભવપ્રત્યયબંધ પ્રકૃતિયો કલા પછી પંચ
મંદ્રમાં "આનતાદિ દેવો તિર્યગ્દિક અને ઉલ્લોતનો ભવપ્રત્યયથી
બંધ ન હોય" મિથ્યા મિથ્યા કહ્યું છે.

સંસ્થા ૦ પ-નપુ ૦-મનુ ૦૨-ઔદા ૦૭-અને એકાન્ત તિર્યંચ પ્રાયો-
ગ્ય સ્થાવરાદિ^૧ ૧૦-દુર્લભાદિ ૩-નીચગોત્ર-કુખગતિ એ ૩૬
પ્રકૃતિયોને લવપ્રત્યયધીજ બાંધતા નથી. એ પ્રમાણે જે જે જીવને
જે જે કર્મ ગુણપ્રત્યયધી વાલવ પ્રત્યયધી બંધાતું નથી તે કર્મ
તે જીવને વિધ્યાતસંક્રમ યોગ્ય જાણવું.

હવે પ્રદેશપ્રમાણતું નિરૂપણ આ પ્રમાણે કરે છે—વિધ્યાત
સંક્રમ વડે પ્રથમ સમયે જેટલું દલિક પરપ્રકૃતિમાં પ્રદેશાય છે
તેટલા પ્રમાણના દલિક વડે શેષદલિકને અપહાર કરતાં અંગુલના
અસંખ્યાતમાલાગે અપહાર થાય. તાત્પર્ય એ છે કે—વિધ્યાત
સંક્રમ વડે પ્રથમ સમયે જેટલું કર્મદલિક અન્ય પ્રકૃતિમાં પ્રદેશાય
છે, તેટલા પ્રમાણના પ્રદેશખંડ વડે તત્પ્રકૃતિગત શેષ સર્વદલિકને
અપહરતાં અંગુલ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતને લાગે જેટલા આકાશ
પ્રદેશ છે તેટલા આકાશપ્રદેશપ્રમાણ પ્રદેશખંડો વડે તત્પ્રકૃતિગત
દલિક નિર્દોષ થાય (ખાલી થાય—અપહરાય). એ ક્ષેત્રમાર્ગણની
રીતે કહ્યું, અને કાળ માર્ગણની પદ્ધતિએ તો અસંખ્ય કાળચક્ર
વ્યતીત થાય ત્યારે તે પ્રકૃતિગત શેષ દલિક ખાલી થાય. આ વિધ્યા-
તસંક્રમ તે પ્રાયઃ યથાપવૃત્ત સંક્રમને અન્તે થાય છે. (દંતિ વિધ્યા-
તસંક્રમ).

૧ સ્થાવર—સૂક્ષ્મ—સાધા ૦—તિર્યંચ ૨—આવપ—કુખગતિ ૪—એ ૧૦
પ્રકૃતિયો તિર્યંચ સિવાય અન્ય કોઈ પણ જીવને જન્માય નહિ માટે
એકાન્ત તિર્યંચપ્રાયોગ્ય કહી છે

૨ વિધ્યાત સંક્રમ સંબંધિ જે જે અપવાદ વિગરે છે તે આ
પ્રકરણમાં દર્શાવ્યા નથી માટે વિશેષરૂપે અન્ય અધિકારની દારવર્ણ
જાણવા જોઈએ.

૩ અદિ “ શેષદલિકો ” એટલે પૂર્વે ક્ષેત્ર ઉચ્ચના સંબંધિ
શેષ સંસારાગ્રા દલિકો નહિ, પણ વિવિધ પ્રકૃતિ સંબંધિ
દલિકો અપહાર જાણવો.

ચોનો બાંધ પ્રવર્તતો નથી, તે પ્રકૃતિચોનો વિધ્યાતસંક્રમ પ્રવર્તે છે. (વિધ્યાતસંક્રમવડે પ્રથમ સમયમાં જેટલું દલિલ પરપ્રકૃતિમાં પ્રસિદ્ધિ પાવ છે) તેટલા પ્રમાણના શેષ દલિલપહારથી અંગુલના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણનું ફોત અપહરણ.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિચોનો ગુણપ્રત્યયથી બાંધ પ્રવર્તે નહિ તે પ્રકૃતિચોનો વિધ્યાતસંક્રમ થાય છે. તે કઈ પ્રકૃતિચો ? કે જે ગુણપ્રત્યયથી વા ભવપ્રત્યયથી બાંધાતી નથી. એમ જે પૂછતા હો તે કહીએ છીએ કે—

મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાને જે પ્રકૃતિચોનો બાંધ વિચ્છેદ થાય છે તે પ્રકૃતિચોનો સાસ્વાદન ગુણસ્થાને ગુણપ્રત્યયથી બાંધ પ્રવર્તતો નથી. એ પ્રમાણે સાસ્વાદનાન્ત રૂપ પ્રકૃતિચોનો મિથ્યાદિ ગુણસ્થાને, અવિરતાન્ત પ્રકૃતિચોનો દેશવિરત્યાદિ ગુણસ્થાને, દેશ વિરતાન્ત પ્રકૃતિચોનો પ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાને, અને પ્રમત્તાન્ત ૬ પ્રકૃતિચોનો અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાને ગુણપ્રત્યયથી બાંધ પ્રવર્તતો નથી તેથી તે તે અબાંધ સ્થાને તે પ્રકૃતિચોનો વિધ્યાતસંક્રમ પ્રવર્તે છે.

તથા વૈ૦૭-દેવ ૨-નરક ૨-કુબ્જિતિ ૪-સ્થાવરાદિ ૪-આતપ એ ૨૦ પ્રકૃતિચોને નારક જીવો મિથ્યાત્વાદિ હેતુ વિધમાન હોતે છતે પણ ભવપ્રત્યયથી બાંધતા નથી. તથા નરક ૨-દેવ ૨-વૈ૦ ૭-વિકલે૦ ૩-સૂક્ષ્મ૦-અપર્યા૦-સાધા૦-એ ૧૭ પ્રકૃતિચોને સર્વે પણ દેવો ભવપ્રત્યયથી બાંધતા નથી. તથા સનતકુમારાદિ દેવો એકેન્દ્રિય-આતપ-ને સ્થાવર એ ૩ પ્રકૃતિચોને ભવપ્રત્યયથી બાંધતા નથી.^૨ તથા યુગલિક તિર્યચ અને મનુષ્યો સંધ૦૬-અશુ૦.

૧ ઉલ્લના સંક્રમમાં કહેલો જે અન્તિગસ્થિતખંડ તેને શેષ એ સંસારી જીવજીવમાં આવે છે તે શેષ અત્રે ન જાણવો.

૨ એ સનતકુમારાદિની ભવપ્રત્યયાબાંધ પ્રકૃતિચો કહ્યા પછી પંચ અમ્ભમાં “ આનતાદિ દેવો તિર્યગ્દિક અને હિલોતનો ભવપ્રત્યયથી બાંધાતો નથી ” એમ વિશિષ્ટ કહ્યું છે.

આવશ્યક હોય તે વર્ણવવાનું કરવું છે એ એ સુખ પ્રકૃતિ છે તે સુખ
 સંકેત તો સમુદાય પ્રકૃતિને થાય છે માટે, અને સાધુઓનો પરસ્પર
 સંકેત થતો નથી માટે એ મિથ્યાત્વાદિ પ્રકૃતિઓને વર્ણન કરેલી
 છે. તથા ત્રિશ્લોક-૭૫૦-સમુદાયવાદિ-૬-કુલ્ય-વતિ-ભય-કુલ્ય-
 એ ૧૬ પ્રકૃતિઓનો સુલ્લસંકેત સમુદાયવાદમાં સમાવવામાં આવે
 વિશેષથી પ્રવર્ણનો બહુવો. સમય (સમય-વર) સમુદાયવાદ
 એટલે સમુદાયવાદ નામનું જે વલ્લુ કરવામાંનું પ્રિયીકરણ તે
 સમુદાયવાદ વિશેષ કરવામાં વર્ણવે છે. સમયમાન સમુદાય પ્રકૃ-
 તિઓના પ્રકૃતિને સમયમાન સુલ્લસંકેત જે સમયમાન પ્રકૃતિમાં
 સંકેતને છે તે ગુણસંજ્ઞા એમ 'સંજ્ઞા' એને પ્રકૃતિ સમય માટે
 છે. તેથી 'સમય' સમુદાયવાદની સમયમાન સમયમાન પ્રકૃતિ
 મિથ્યાત્વ, અને મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ સુલ્લસંકેત પ્રકૃતિ છે. એ સમયે સુલ્લ
 સંકેતનું સમય સુલ્લ. (સંજ્ઞાસંકેત)

॥ 'ગુણસંજ્ઞા' ॥

॥ ગુણસંક્રમ ॥

મૂળ ગાથા ૬૯ મી.

ગુણસંક્રમો અવજ્ઞાન-તિગાળ અસુમાળ પુઞ્વકરણાઈ
વંધે અહાપવત્તો-પરિત્તિઓ વા અવંધે વિ ॥ ૬૯ ॥

ગાથાર્થ:—અપૂર્વકરણાદિ કરણમાં વર્તતો જીવ અબંધમાન
અશુભ પ્રકૃતિનાં કર્મદલિકને જે પ્રતિસમય અસંખ્યગુણુ શ્રેણિએ
સંક્રમાવે તે ગુણસંક્રમ કહેવાય. તથા દ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયોનો બંધ
હોતે અને પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોમાંની સ્વબંધયોગ્ય પ્રકૃતિયોનો
બંધ હોતે વા નહિ હોતે છતે પણ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ થાય.

ટીકાર્થ:—અપૂર્વકરણાદિકમાં વર્તતા જીવો અબંધમાન
અશુભ પ્રકૃતિયોનાં કર્મદલિકને પ્રત્યેક સમયે અસંખ્યગુણુપણે
બંધમાન પ્રકૃતિયોમાં જે સંક્રમાવે તે ગુણસંક્રમ કહેવાય છે. ગુણ
એટલે પ્રતિસમય અસંખ્યગુણાકારે (અસંખ્યગુણુ અસંખ્યગુણુ)
સંક્રમ કરવો તે ગુણસંક્રમ (ઇતિ વ્યુત્પત્તિ) તે આ પ્રમાણે છે—

મિથ્યાત્વ, આતપ, ને નરકાયુ સિવાયની મિથ્યાત્વાન્ત
(મિથ્યાદષ્ટિનેજ યોગ્ય) ૧૩ પ્રકૃતિયોનો, તથા અનંતાનુબંધિ
તિર્યંગાયુ ને ઉદ્યોત સિવાયની સાસ્વાદનાન્ત ૧૯ પ્રકૃતિયોનો, તથા
મધ્યક્રપાય ૮—અસ્થિર-અશુભ-અયશ-શોક-અરતિ-અશાતા એ
સર્વ મલીને ૪૬ અબંધમાન અશુભ પ્રકૃતિયોનો ૧ અપૂર્વકરણથી
આરંભીને ગુણસંક્રમ થાય છે. અહિં મિથ્યાત્વને અને અનંતાનુ-
બંધિને વર્જવાનું કારણ એ છે કે એ ૫ પ્રકૃતિયોનો અવિરત
સમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિ જીવો અપૂર્વકરણાદિમાં ક્ષય કરે છે માટે, અને

૬ એ ૪૬ પ્રકૃતિયોનો ગુણસંક્રમ ઉપશમકને વા ક્ષપકને (પ્રાયઃ
અપ્રાયઃ) અપૂર્વકરણમાં પશ્ય સમયથી થાય છે.

હવે ઉ૦-વિ૦-ગુ૦-ચ૦-એ ૧૪ સંક્રમ વડે અપહાર કાળનું
અવપણહુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭૦ મી.

થોવોઽવહારકાલો, ગુણસંક્રમણેણ સંઘગુણનાય
સેસસ્સ અહાપવત્તે, વિજ્ઞાણ ઉવ્વલણનામે ॥૭૦॥

ગાથાર્થ:—અન્તિમ ખંડને ગુણસંક્રમથી અપહાર કરતાં
અવપકાળ લાગે. તેથી યથાપ્રવૃત્ત-વિધ્યાત-અને ઉદ્ધલના સંક્રમથી
અપહાર કરતાં અતુક્રમે અસંખ્યગુણ કાળ લાગે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્ધલના સંક્રમની વક્તવ્યતા પ્રસંગે જે પૂર્વે
અન્તિમખંડ કહેલો છે તે અન્તિમખંડની ‘ શેષ ’ એવી સંજ્ઞા છે.
તે શેષના દલિકમાંથી ગુણસંક્રમે કરીને સંક્રમતા દલિક સમૂહ જેટલા
દલિકનો (પ્રતિસયમ) અપહાર કરીયે તો અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળમાં
તે અન્તિમખંડનું (શેષ) દલિક સંપૂર્ણ અપહારાય, તેથી ગુણ-
સંક્રમાપહાર કાળ સર્વથી અલ્પ કહેા છે.

તેથી યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમતા દલિક પ્રમાણે અન્તિમ-
ખંડને અપહારતાં અસંખ્યગુણ કાળ હોય, કારણકે તેજ અન્તિમખંડને

૧ પાંચમો ‘ સર્વસંક્રમ ’ તેની વિવક્ષા. અત્ર કરી નથી તેનું
કારણ કે સર્વસંક્રમ વિપયિ એકજ સમયમાં સંક્રમતું દલિક તે અન્તિમ-
ખંડમાંનું છે, ને સર્વસંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડગત દલિકનો
અપહાર કરતાં ૧ સમય લાગે ને કંઈ પણ દલિક શેષ રહે નહિં માટે અત્રે
સર્વસંક્રમ અવિવક્ષિત છે. એનો બીજી રીતે અપહારકાળ ૭૧ મી ગાથાના
ટીકાર્થમાં કલો છે.

૨ અર્થિ ૪ સંક્રમ વડે અન્તિમખંડ ગત દલિકાપહારકાળનું અવપણ-
હુત્વ કહેવાનું કારણ એ ૪ સંક્રમમાંજ પરરપર દલિક અને હાજ સંખ્યિ
અવપણપ્રાય મળે તે સમાજવા માટે છે.

પ્રકૃતિયોનો બંધ હોતે છતેજ તેઓનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે, ને પરિત્તિ=એટલે જે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયો છે તેનો તો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ પરાં પ્રકૃતિયોનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—

સર્વેપણ સંસારસ્થ પ્રાણિઓને ધ્રુવબન્ધિ પ્રકૃતિયોનો બંધ પ્રવર્તતે છતેજ અને સ્વસ્વલવબન્ધપ્રાયોગ્ય પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોનો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ તેઓનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ થાય છે.

થાય તેમ તેમ હીનાધિક દસિકનો સંક્રમ થાય તે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ કહેવાય. કહું છે કે

સંસારત્યા જીવા, સર્વંધજોગાણ તદ્દલપમાણા ।

સંકામંતણુરૂવં, મહાપવત્તીષ તો નામ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સંસારી જીવો સ્વબંધપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને બંધાતા જનના પ્રમાણમાં સંક્રમાવે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ યોગથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશો બંધાય તો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોને સંક્રમાવે, તથા મધ્યમ યોગ પ્રવૃત્તિએ મધ્યમ પ્રદેશો બંધાય તો મધ્યમ પ્રદેશો સંક્રમાવે, અને જઘન્ય યોગપ્રવૃત્તિથી જઘન્ય પ્રદેશો (અલ્પ પ્રદેશો) બંધાય તો તે પ્રમાણમાં અલ્પ પ્રદેશો સંક્રમાવે એ પ્રમાણે યોગને અનુસારે બંધાતા હીનાધિક પ્રદેશોને સંક્રમાવે તે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ કહેવાય છે.

૧ વિવક્ષિત લવમાં જે પ્રકૃતિયો તત્સમયે બંધાતી ન હોય પરંતુ બંધાવાને યોગ્ય હોય તો તેવી પ્રકૃતિયોનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે ત કારણથી વંધે અંબજે વાં કહું છે (અન્યથા તો વચ્ચમાન કહેવાની જરૂર તી.) (ઇતિર્થતઃ પંચસંગ્રહે)

વિશેષ એ છે કે ગુણસંક્રમાદિ પ્રદેશસંક્રમો તો અમુક અમુક નિયમિત ગુણપ્રાપ્તિ પ્રસંગે પ્રવર્તે છે ને આ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ તો જીવને પ્રાયઃ સદાકાળ પ્રવર્તે છે.

હવે ઉ૦-વિ૦-ગુ૦-ચ૦-એ ૧૪ સંક્રમ વડે અપહાર કાળનું
અવપણદુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭૦ મી.

થોવોઽવહારકાલો, ગુણસંક્રમણેણ સંસ્વગુણનાય
સેસસ્સ અહાપવત્તે, વિજ્ઞાણ ઉવ્વલણનામે ॥૭૦॥

ગાથાર્થ:—અન્તિમ ખંડને ગુણસંક્રમથી અપહાર કરતાં
અવપકાળ લાગે. તેથી યથાપ્રવૃત્ત-વિધ્યાત-અને ઉદ્ધલના સંક્રમથી
અપહાર કરતાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કાળ લાગે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્ધલના સંક્રમની વક્તવ્યતા પ્રસંગે જે પૂર્વે
અન્તિમખંડ કહેલો છે તે અન્તિમખંડની ‘ શેષ ’ એવી સંજ્ઞા છે.
તે શેષના દલિકમાંથી ગુણસંક્રમે કરીને સંક્રમતા દલિક સમૂહ જેટલા
દલિકનો (પ્રતિસયમ) અપહાર કરીયે તો અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળમાં
તે અન્તિમખંડનું (શેષ) દલિક સંપૂર્ણ અપહારાય, તેથી ગુણ-
સંક્રમાપહાર કાળ સર્વથી અલ્પ કહ્યો છે.

તેથી યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમતા દલિક પ્રમાણે અન્તિમ-
ખંડને અપહારતાં અસંખ્યગુણ કાળ હોય, કારણકે તેજ અન્તિમખંડને

૧ પાંચમો ‘ સર્વસંક્રમ ’ તેની વિવક્ષા. અત્ર કહી નથી તેનું
કારણ કે સર્વસંક્રમ વિષયિ એકજ સમયમાં સંક્રમતું દલિક તે અન્તિમ-
ખંડમાંનું છે, ને સર્વસંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડગત દલિકનો
અપહાર કરતાં ૧ સમય લાગે ને કંઈ પણ દલિક શેષ રહે નહિં માટે અત્રે
સર્વસંક્રમ અવિવક્ષિત છે. એનો ખીણ રીતે અપહારકાળ ૭૧ મી ગાથાના
ટીકાર્થમાં કહ્યો છે.

૨ અર્થ ૪ સંક્રમ વડે અન્તિમખંડ ગત દલિકાપહારકાળનું અવપણ-
દુત્વ કહેવાનું કારણ એ ૪ સંક્રમમાંજ પરસ્પર દલિક અને કાળ સંખ્યા
અવપણપ્રકાર સહેજે સમાજમા માટે છે,

હવે ઉં-વિં-શું-ચં-એ '૪ સંક્રમ વડે અપહાર કાળનું
અવધાનહુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭૦ મી.

ધોવોઽવહારકાલો, ગુણસંક્રમણે સંસ્વગુણાણ
સેસસ્ત અહાપવત્તે, વિજ્ઞાણે ઉઠ્ઠલણનામે ॥૭૦॥

ગાથાર્થ:—અન્તિમ ખંડને ગુણસંક્રમણી અપહાર કરતાં
અવધાન લાગે. તેથી યથાપ્રવૃત્ત-વિધ્યાત-અને ઉદ્ધલના સંક્રમણી
અપહાર કરતાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કાળ લાગે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્ધલના સંક્રમણી વક્તવ્યતા પ્રસંગે તે પૂર્વે
અન્તિમખંડ કહેલો છે તે અન્તિમખંડની ' શેષ ' એવી સંજ્ઞા છે.
તે શેષના દલિકમાંથી ગુણસંક્રમે કરીને સંક્રમતા દલિક સમૂહ જેટલા
દલિકનો (પ્રતિસયમ) અપહાર કરીયે તો અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળમાં
તે અન્તિમખંડનું (શેષ) દલિક સંપૂર્ણ અપહારાય, તેથી ગુણ-
સંક્રમાપહાર કાળ સર્વથી અવધ કલ્યા છે.

તેથી યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમતા દલિક પ્રમાણે અન્તિમ-
ખંડને અપહારતાં અસંખ્યગુણ કાળ હોય, કારણકે તેજ અન્તિમખંડને

૧ પાંચમો ' સર્વસંક્રમ ' તેની વિવક્ષા અત્ર કરી નથી તેનું
કારણ કે સર્વસંક્રમ વિપરિત એકજ સમયમાં સંક્રમનું દલિક તે અન્તિમ-
ખંડમાંનું છે, ને સર્વસંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડને દલિકનો
અપહાર કરતાં ૧ સમય લાગે ને ૪૦ પદ્ય દલિક સેષ રહે નહિં માટે અત્રે
સર્વસંક્રમ અવિવક્ષિત છે. એનો ખીણ રીતે અપહારકાળ ૭૧ માં ગાથાના
ટીકાર્થમાં કહ્યો છે.

૨ અર્થ ૪ સંક્રમ વડે અન્તિમખંડ વડે દલિકાપહારકાળનું અવધાન-
હુત્વ કહેવાનું કારણ એ ૪ સંક્રમમાંજ ૪૦૪૪૪ દલિક અને ૪૦૪ સંક્રમણ
કાળગણતરી કરેલે કારણથી મળે છે.

પ્રકૃતિયોનો બંધ હોતે છતેજ તેઓનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે, ને પરિસ્થિતિએટલે જે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયો છે તેનો તો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ પરાં પ્રકૃતિયોનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—

સર્વેપણ સંસારસ્થ પ્રાણિઓને ધ્રુવબન્ધ પ્રકૃતિયોનો બંધ પ્રવર્તતે છતેજ અને સ્વસ્વભવબંધપ્રાયોગ્ય પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોનો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ તેઓનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ થાય છે.

થાય તેમ તેમ હીનાધિક દલિતનો સંક્રમ થાય તે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ કહેવાય. કહું છું કે

સંસારત્યા જીવા, સર્વેધજોગાણ તદ્દલપમાણા ।

સંક્રામંતણુરૂવં, મહાપવત્તીષ તો નામ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સંસારી જીવો સ્વબંધપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને બંધાતા દલિત પ્રમાણમાં સંક્રમાવે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ યોગથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશો બંધાય તો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોને સંક્રમાવે, તથા મધ્યમ યોગ પ્રવૃત્તિએ મધ્યમ પ્રદેશો બંધાય તો મધ્યમ પ્રદેશો સંક્રમાવે, અને જન્ય યોગપ્રવૃત્તિથી જન્ય પ્રદેશો (અલ્પ પ્રદેશો) બંધાય તો તે પ્રમાણમાં અલ્પ પ્રદેશો સંક્રમાવે એ પ્રમાણે યોગને અનુસારે બંધાતા હીનાધિક પ્રદેશોને સંક્રમાવે તે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ કહેવાય છે.

૧ વિવક્ષિત ભવમાં જે પ્રકૃતિયો તત્સમયે બંધાતી ન હોય પરંતુ બંધાવાને યોગ્ય હોય તો તેવી પ્રકૃતિયોનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે તે કારણથી વંધે અંધે વાં કહું છે (અન્યથા તો વધ્યમાન કહેવાની જરૂર હતી.) (ઇત્યર્થતઃ પંચસંગ્રહે)

વિશેષ એ છે કે ગુણસંક્રમાદિ પ્રદેશસંક્રમો તો અમુક અમુક નિયમિત ગુણપ્રાપ્તિ પ્રસંગે પ્રવર્તે છે ને આ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ તો જીવને પ્રાયઃ સદાકાળ પ્રવર્તે છે.

હવે ઉ૦-વિ૦-શુ૦-ચ૦-એ ૧૪ સંક્રમ વડે અપહાર કાળનું
અવધાનહુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭૦ મી.

ધોવોઽવહારકાલો, ગુણસંક્રમણેણ સંસ્વગુણનાય
સેસસ્સ અહાપવત્તે, વિજ્ઞાણે ઉઠ્ઠલણનામે ॥૭૦॥

ગાથાર્થ:—અન્તિમ ખંડને શુણ્ણસંક્રમણી અપહાર કરતાં
અવધકાળ લાગે. તેથી યથાપ્રવૃત્ત-વિધ્યાત-અને ઉદ્ધલના સંક્રમણી
અપહાર કરતાં અનુક્રમે અસંખ્યશુણ્ણ કાળ લાગે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્ધલના સંક્રમણી વક્તવ્યતા પ્રસંગે જે પૂર્વે
અન્તિમખંડ કહેલો છે તે અન્તિમખંડની ' શેષ ' એવી સંજ્ઞા છે.
તે શેષના દલિકમાંથી શુણ્ણસંક્રમે કરીને સંક્રમતા દલિક સમૂહ નેટલા
દલિકનો (પ્રતિસયમ) અપહાર કરીયે તો અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળનાં
તે અન્તિમખંડનું (શેષ) દલિક સંપૂર્ણ અપહારાય, તેથી શુણ્ણ-
સંક્રમાપહાર કાળ સર્વથી અવધ કહેવા છે.

તેથી યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમતા દલિક પ્રમાણે અન્તિમ-
ખંડને અપહારતાં અસંખ્યશુણ્ણ કાળ હોય, કારણકે તેજ અન્તિમખંડને

૧ પાંચમો ' સર્વસંક્રમ ' તેની વિવક્ષા અત્ર કરી નધા: તેનું
કારણ કે સર્વસંક્રમ વિષયિ એકજ સમયમાં સંક્રમનું દલિક તે અન્તિમ-
ખંડમાંનુંજ છે, તે સર્વસંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડને દલિકને
અપહાર કરતાં ૧ સમય લાગે તે ૧૪ પદ્ધ દલિક રૂપ રહે તેથી કહે અન્તિ
સર્વસંક્રમ અવિવક્ષિત છે. એનો ખાસ રીતે અપહારકાળ ૭૧ મં. મ. કા. ન
ટીકાર્થમાં રહ્યો છે.

૨ અર્થ ૪ સંક્રમ વડે અન્તિમખંડ રહ દલિકાપહારકાળનું અવધાન-
કાળ કહેવાનું કારણ એ ૪ સંક્રમણના પદ્ધપદ્ધ દલિક અને ૧૪ સંક્રમ
અપહારકાળ કહેલો સમયના કારણથી.

પ્રકૃતિયોનો બંધ હોતે છતેજ તેઓનો
ને પરિત્તિ=એટલે જે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિ
કિંવા ન હોય તોપણ પરાં પ્રકૃતિયોને
છે. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—

સર્વેપણ સંસારસ્થ પ્રાણિઓને
પ્રવર્તતે છતેજ અને સ્વસ્વભવબંધપ્રાયો
ઓનો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ તે
થાય છે.

થાય તેમ તેમ હીનાધિક દલિલનો સંક્રમ
કહેવાય. કહ્યું છે કે

સંસારસ્થા जीवा, सर्वधर्माणां
संक्रामंतणुरूपं, अहापवत्तीष्ट तो

અર્થ:—સંસારી હોવા સ્વબંધપ્રાયોગ્ય
પ્રમાણમાં સંક્રમાવે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ યોગથી
ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોને સંક્રમાવે, તથા મધ્યમ યોગ પ્રવૃત્તિ
તો મધ્યમ પ્રદેશો સંક્રમાવે, અને જન્ય યોગ
(અદ્ય પ્રદેશો) બંધાય તો તે પ્રમાણમાં અદ્ય
યોગને અનુસારે બંધાતા હીનાધિક પ્રદેશોને
સંક્રમ કહેવાય છે.

૧ વિવક્ષિત ભવમાં જે પ્રકૃતિયો તત્સમયે
બંધાવાને યોગ્ય હોય તો તેવી પ્રકૃતિયોનો યથા
તે કારણથી વંચે અંચે વા કહ્યું છે (અન્યથા તો
હતી.) (ઇત્યર્થતઃ પચસંગ્રહે)

વિશેષ એ છે કે ગુણસંક્રમાદિ પ્રદેશસંક્રમ
નિયમિત ગુણપ્રાપ્તિ પ્રસંગે પ્રવર્તે છે તે અ
હવેના પ્રાયઃ સદાકાળ પ્રવર્તે

ગાથાર્થ:—યથાપ્રવૃત્ત અને ઉદ્વેગનાથી પણ પથ્યોપમા સંખ્યતમભાગપ્રમાણ કાળે અન્તિમખંડગત દલિકનો અપહાર થઈ રહે, તથા અનુદિત પ્રકૃતિને સંજતિય ઉદિત પ્રકૃતિમાં તે સંક્રમ તે સ્તિષ્ઠક સંક્રમ કહેવાય છે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્વેગના સંક્રમમાં કહેલો તે અન્ત્ય સ્થિતિખંડ છે તેને તે યથાપ્રવૃત્તસંક્રમ પ્રમાણે અપહરીયે તો પથ્યોપમા સંખ્યતમભાગપ્રમાણ કાળે સંપૂર્ણ અપહાર થઈ રહે. તથા ઉદ્વેગના સંક્રમથી પણ ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડના અન્ત્ય સમયમાં નેટલું દલિક સ્થાને પ્રવેશાય છે તેટલા પ્રમાણથી પણ તે અન્ત્ય સ્થિતિખંડગત દલિકનો અપહારકાળ પથ્યોપમાસંખ્યેયભાગ નેટલોજ નાણુનો, ને કરણથી એ બન્ને અપહારકાળ તુલ્ય છે.^૧

અહિં અન્ત્ય પણ કહે સ્તિષ્ઠકસંક્રમ છે, પરંતુ કરણ લક્ષણ અભાવથી એ સંક્રમ કરણ શબ્દની સાથે સંબંધવાળો નથી. કરણ કે કરણ તે સ્વેચ્છ વીર્ય કહેવાય છે, અને દેશ્યારહિત પણ અયોગિ કેવલી ઉપાન્ત્ય સમયે ૭૨ પ્રકૃતિયોને સ્તિષ્ઠક સંક્રમથી સંક્રમને છે.

તે કે સ્તિષ્ઠક સંક્રમથી સંક્રમેલું દલિક સર્વથા પતદ્વયકે

૧ ઉપની ગાથામાં કહ્યા છતાં હવે એજ વ્યક્તવ્યતા કેર કહી તે એ સ્વભાવ પ્રશ્ન છે પરંતુ પૂર્વે યથાપ્રવૃત્તતા કાળની સંખ્યતા કહી તે એને સ્વરૂપે તો યથાપ્રવૃત્તતા દલિકપ્રમાણની (અપહારકાળગણના) સંખ્યતા સૂચી છે. તે આ પ્રમાણે—ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડની ઉદ્વેગના તે પ્રકારે છે. ૧ સ્વસ્થાને ૨ પરસ્થાને. એમાં સ્વસ્થાને સંક્રમિત દલિક પ્રમાણે યથાપ્રવૃત્તવરો સંક્રમતા દલિક નેટલું નાણુનું. અર્થાત ઉદ્વેગપ્રકારના પ્રશ્ન પરસ્થાનાપેક્ષાએ છે અને સ્વરૂપે તો સ્વસ્થાનાપેક્ષાએ કહે છે.

૨ એ વાક્યમાં “પણ” શબ્દ હોવાથી સ્તિષ્ઠક સંક્રમ માત્ર ૧૨ ને સંક્રમેલુંજ હોવ એમ નહિ. એજ સંક્રમને પણ હોય.

૩ અહિં સર્વથા સ્વસ્થા સ્થાને અનુદિતવ્ય છે. વિવેક કે સ્વ

ને યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ દલિકના પ્રમાણથી અપહરે તો તે અન્તિમખંડને પૂર્ણથતાં પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા લાગ જેટલો કાળ લાગે (તે કારણથી યથાપ્રવૃત્ત પ્રમાણે અપહારકાળ અસંખ્યગુણ કહ્યો છે) ૧

તેથી વિધ્યાત સંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડને અપહરત અસંખ્યગુણ કાળ લાગે. કારણકે તેજ અન્તિમખંડના દલિક વિધ્યાત સંક્રમ પ્રમાણે દલિકાપહાર કરતાં અસંખ્ય કાલચક્ર લાગે (તે કારણથી વિધ્યાત પ્રમાણે અપહાર કાળ અસંખ્યગુણ કહ્યો છે)

તેથી પણ ઉદ્દલના સંક્રમ પ્રમાણે અપહારકાળ અસંખ્ય છે. કારણ કે ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડના અન્ત્ય સમયે પરપ્રકૃતિ જેટલું દલિક પ્રક્ષેપાય છે તેટલા દલિકપ્રમાણથી તેજ અન્તિમખંડ ગત દલિકનો અપહાર કરતાં અતિ ઘણા કાળચક્ર લાગે તે કારણ વિધ્યાતસંક્રમાપહારકાળની અપેક્ષાએ ઉદ્દલનાસંક્રમાપહારકાળ અસંખ્યગુણ કહ્યો છે.

હવે પૂર્વે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમનો કાળ કહ્યો નથી તથા ઉદ્દ સંક્રમમાં પણ ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડના અન્ત્ય સમયે જેટલું દ સ્વસ્થાને સંક્રમે છે તેટલા પ્રમાણથી અન્ત્ય સ્થિતિખંડનો અપહાર કાળ પણ કહ્યો નથી તે કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૭૧ મી.

પહ્લાઽસંખિયમાગે, ણહાપવત્તેણ સેસગવહારો
ઉવલણેણ વિ થિબુગો, અણુઙ્ઞાણ ઉ જંડદણ.

૧ આ વક્તવ્યતાથી ગુણસંક્રમાપેક્ષાએ યથાપ્રવૃત્તની પદ્ધતિએ સંક્રમ દલિક અતિ અલ્પ છે તે ગુણસંક્રમાપેક્ષાએ યથાપ્રવૃત્તનો કાળ (સમ દલિકસમૂહાપેક્ષાએ) અસંખ્યગુણ છે એમ સંમળાય છે તેમ અગ્રે પણ જણાવ્યું.

પ્રકૃતિરૂપે (તત્પ્રકૃતિરૂપે) પરિણમતું નથી તેથી સંક્રમ શબ્દની સાથે (અથવા સંક્રમ પ્રકરણમાં) થઈ શકતો નથી પરંતુ આ પણ 'સંક્રમ છે ને' પ્રસંગ હોવાથી તે સ્તિયુક્ત સંક્રમનું લક્ષણ કહે છે. અનુદય પ્રાપ્ત (ઉદયમાં નહિ આવેલી) પ્રકૃતિ દલિક તે ઉદયમાં આવેલી સમાન સ્થિતિવાળી સ્વ સંક્રમાવે છે ને સંક્રમાવીને અનુલવે છે. જેમ ગતિમાં શેષ ૩ ગતિનાં દલિકને અને ઉદયવતી શેષ ચાર જાતિનાં દલિકને સંક્રમાવીને અનુલવે તે કહેવાય છે ને 'પ્રદેશોદય પણ એજ કહેવાય છે. (

ક્રમાંદિરૂપે સંક્રમતાં દલિક જેમ સર્વથા પરપ્રકૃતિરૂપે પ્રકૃતિના વ્યપદેશને પામે છે તેમ સ્તિયુક્તસંક્રમરૂપે સંક્ર પ્રકૃતિવ્યપદેશને પામે તેવી રીતે સર્વથા પરપ્રકૃતિરૂપે પરંતુ સ્વપ્રકૃતિવ્યપદેશરૂપે કાયમ રહીને સ્થિતિવડે પ્રથમ સ્વજાતિય પરપ્રકૃતિ સમાન) થઈને ઉદયવતી સ્વજાતિય (પરિણમીને) ભોગવાઈ જાય છે. એમાં સ્તિયુક્ત સંક્રમ વિષયિ મુખ્યત્વે તીવ્રરસ માત્ર બદલાવાથી પત્તદ્વયમાં દેશપરિણમન કહેલું સંક્ર

૧ તીવ્રરસ પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમાઈને ભોગવાઈ જાય છે માટે.

૨ જે પ્રકૃતિ સ્વવિપાકે ઉદયમાં ન આવે પરંતુ પરવિપાકે યમાં આવે તે પ્રદેશોદય કહેવાય. એ લક્ષણ પણ અનેકાન્ત છે.

કેટલાએકનું માનવું એવું છે કે જે પ્રકૃતિમાંથી રસ સર્વથા થઈને તે પ્રકૃતિના પ્રદેશ માત્રજ ઉદયમાં આવે તે પ્રદેશોદય કહે અને જે રસ ઉદયમાં આવે તો તે પ્રકૃતિનો વિપાકોદય કહેવાય. માનવું અસમજસ છે કારણ કે સ્તિયુક્તસંક્રમરૂપે એટલે પ્રદેશોદયરૂપે ઉ આવેલી પ્રકૃતિમાં રસ અવશ્ય હોય છે તોપણ તેમાંનો તીવ્રરસ પરપ્રકૃતિ પરિણમવાથી સ્વપ્રકૃતિરૂપે (સ્વવિપાક રૂપે) ઉદય આવી શકતો ને એ પ્રમાણે વિવક્ષિત પ્રકૃતિના પ્રદેશો સ્વરસે (સ્વવિપાકે ઉદયમાં આવે નથી પરંતુ પરવિપાક (સ્વવિપાકાભાવ) રૂપે ઉદયમાં આવ્યા છે ને પ્રદેશોદયજ કહેવાય. જેમ કુચ્ચ તે હ્યાદિરૂપે પરિણમતાં કુચ્ચને

ધાય છે, શેષકાળે અનુ ૦ પ્ર ૦ સં ૦ પ્રાપ્ત ધાય છે, તેથી એ બન્ને પ્ર ૦ સં ૦ સાદિ અધ્રુવ છે. અને જ ૦ પ્ર ૦ સં ૦ તો સાદિ અધ્રુવપણે પ્રથમજ કહ્યો છે. શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વે પણ (ચારે પણ) વિકલ્પો પ્રકૃતિયોનું સ્વભાવેન અધ્રુવસત્તાકપણું હોવાથીજ સાદિ અધ્રુવ છે. અહિં મિધ્યાત્વમોહનીય બે કે ધ્રુવસત્તાક છે તોપણ પતદ્વયક પ્રકૃતિના અભાવે એના ચારે વિકલ્પ સાદિ અધ્રુવ છે, અને નીચગોત્ર, શાતા તથા અશાતા વેદનીય એ ૩ પ્રકૃતિયો પરાવર્તમાન હોવાથી એ ૩ ના ચારે વિકલ્પો સાદિ અધ્રુવ બાણુવા. (इति साद्यादि प्रवृत्त्या).

એ પ્રમાણે સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે ઉ ૦ પ્ર ૦ સં ૦ સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા કહેવાની છે તે ગુણિતકર્માદિ ઇવમાંજ પ્રાપ્ત ધાય છે, માટે તે ગુણિતકર્માદિ ઇવનું નિરૂપણ કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૭૪-૭૫ મી.

જો વાયરતસકાલે-નૂળં કમ્મદિદં તુ પુદ્ગોણ
વાયરપજ્જતાપજ-ત્તગદોદ્દેયરદ્ધાસુ ॥ ૭૪ ॥

જોગકસાડક્કોસો, વહુસો નિદ્ધ મવિ આડવંધંવ
જોગજણેણુવરિહ્લ-ઠિદ્ધનિસેગં વહું કિચ્ચા ॥ ૭૫ ॥

ગાથાર્થ:—વહુ કાળ સુધી પર્ણાત્મક અને યોગ કાળ સુધી અપર્ણાત્મક રહેવા પૂર્વક. દીપ્તિયાદિ બાહ્યવસ્તુની કાલસ્થિતિનું ઉ ૦ કર્મસ્થિતિ (ઉ ૦ હો ૦ હો ૦ સ્થા ૦) પ્રમાણ બાજુ પુરિદક્ષિણ સ્વમાં રહીને ઘણીવાર ઉ ૦ ચોગ અને ઉ ૦ રૂપક પૂર્વક, સર્વદા લલન્ય ચોગથી અણુ બધ કરતે. અને વહુ પ્રમાણમાં ઉપરનિત સ્થિતિનો નિષેધ કરીને (ત્યાંથી નિકળીને વેનિવરિત્તો ઉપર ધાય ઇતિ અવગતોક્ત અર્થાદિ).

ટીકાર્થ:—અહિં સૂક્ષ્મ ને વાદર એ બે પ્રકારના ત્રસણવો છે, તેમાં દ્વીન્દ્રિયાદિ બાં ૩૦ જીવો છે ને અગ્નિકાય તથા વાયુકાય એ બે સૂક્ષ્મત્રસ જીવ છે. ત્યાં સૂં ૩૦ જીવોનું ગ્રહણ નહિ કરવાને અર્થે ગાથામાં વાયરત્તસ (=બાદર ત્રસ જીવો) પાઠ કર્યો છે. એ બાં ૩૦ જીવોનો પૂર્વકોડપ્રથક્ત્વાધિક ૨૦૦૦ સાગરોપમ પ્રમાણ જે કાય સ્થિતિકાળ (બાં ૩૦ પછે રહેવાનો કાળ) તે કાયસ્થિતિકાળન્યૂન ૭૦ કોડાકોડીસાગરપ્રમાણ કર્મની ઉં સ્થિતિ સુધી બાં પૃથ્વીકાયના લવોમાં રહીને (દ્વીન્દ્રિયાદિમાં ઉપજે. ઇતિ અધ્યાહાર) -કેવી રીતે રહીને ? તે કહે છે કે-પજ્જત્તાપજ્જત્તા દીહે-ચરદ્ધાસુ અહિં દીર્ઘ અને હ્રસ્વકાળ સાથે અનુક્રમે પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તપણાની યોજના કરતાં આ પ્રમાણે અર્થ થાય-ઘણાકાળ સુધી પર્યાપ્તલવોમાં અને અલ્પકાળસુધી અપર્યાપ્ત લવોમાં અર્થાત્ ઘણા પર્યાપ્તલવોમાં અને થોડા અપર્યાપ્તલવોમાં રહીને, તથા ઘણી વાર ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનોમાં અને ઉંસંકલેશવાળા અધ્યવસાયોમાં વર્તીને (દ્વીન્દ્રિયાદિમાં ઉપજે ઇતિ અધ્યાં)

૧ અહિં શેષ એકેન્દ્રિયજીવોને ગ્રહણ નહિ કરતાં માત્ર બાં પૃથ્વીકાયનેજ ગ્રહણ કરવાનું કારણ એ છે કે બાં ૫૦ નું આયુષ્ય શેષ સર્વ એકેન્દ્રિયથી અધિક હોય છે, તેથી તે બાં ૫૦ જીવ અભ્યવચ્છિન્નપણે (નિરંતર પ્રતિસમય) ઘણા કર્મપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. પુનઃ અતિ બલિષ્ઠપણાને લઈને તે બાં પૃથ્વીને વેદનાનું બહુલપણે (તીવ્રપણે) વેદવું હોતું નથી તેથી તેને ઘણા કર્મપ્રદેશોની નિર્જરાપણ થતી નથી માટે અત્રે બાં ૫૦ કાયનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા સંપૂર્ણ કાયસ્થિતિ ગ્રહણ કરવાને અર્થે બાં ૫૦ ના અપબં લવોનું ગ્રહણ કર્યું છે. તેમાં પણ ઘણા કર્મપ્રદેશો

૧ આ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતા સર્વ જીવોમાં કયો જીવ કેવા સંયોગોમાં પ્રાપ્ત થાય ? કે જેથી અન્ય સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ તે જીવને ઘણા કર્મપ્રદેશોની સત્તા ઉપસાધ્ય થાય ? તે સર્વ સંયોગોને દર્શાવવાનું આ પ્રકરણ ચાલે છે.

ની નિર્જરાનો અભાવ ગ્રહણ કરવાને અર્થે અલ્પ અપર્યાપ્ત લવોનું અને ઘણા પર્યાપ્ત લવોનું ગ્રહણ કર્યું છે, અન્યથા નિરન્તર ઉપજતાં ને મરણ પામતાં તો ઘણા કર્મપ્રદેશોની નિર્જરા થઈ જાય છે અને અહિં અતિનિર્જરાનું પ્રયોજન નથી. (માટે અલ્પ અપ૦ લવોનું અને ઘણા પ૦ લવોનું ગ્રહણ કર્યું છે.)— તથા ઉત્કૃષ્ટયોગમાં વર્તતો જીવ ઘણા કર્મપ્રદેશોને ગ્રહણ કરે છે, અને ઉ૦ સંકલેશપરિણામી જીવ ઉ૦સ્થિતિબન્ધ કરે છે, ઘણી સ્થિતને ઉદ્ધર્તે છે (સ્થિતિમાં વધારો કરે છે), અને અલ્પ સ્થિતિને અપવર્તે છે (ઘટાડે છે) તે કારણથી અહિં ઉ૦ યોગ અને ઉ૦ કષાયનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા નિચ્છં ઇત્યાદિ=નિત્ય એટલે સર્વકાળ અર્થાત્ પ્રત્યેક લવમાં આયુષ્યને અવસરે જઘન્યયોગે વર્તતો આયુષ્ય કરીને (દ્વીન્દ્રિયાદિમાં ઉપજે ઇતિ અધ્યા૦)—અહિં આયુષ્યને યોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો તથાવિધ સ્વભાવધીજ આયુષ્યકર્મના ઘણા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે, અને જ્ઞાનાવરણના ઘણા પુદ્ગલોને નિર્જરે છે અને તે અતિનિર્જરાનું અત્રે પ્રયોજન નહિ હોવાથી અહિં જઘન્યયોગે આયુષ્યનું ગ્રહણ કર્યું છે.—તથા સ્વભૂમિકાનુસારે ઉપરની સ્થિતિયોમાં કર્મદલિક સ્થાપનરૂપ જે નિપેક્ષરચના તેને ઘણા પ્રમાણમાં કરીને—એ રીતે જા૦ પૃથ્વીમયમાં પૂર્વકોડપૃથક્ત્વાધિક ૨૦૦૦ સાગરન્યૂત ૭૦ કો૦ કો૦ સાગરોપમ સુધી પરિભ્રમણ કરીને તદનંતર ત્યાંથી નિકળે અને નિકળીને દ્વીન્દ્રિયાદિ જા૦ ત્ર૦ જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય.

મૂળ ગાથા ૭૬ મી.

વાયરતસેસુ તક્કાલ, મેવ મંતે ચ સત્તમસ્વિર્દેણ
સવ્વલહું પજ્જતો, જોગક્કાયાહિઓ વહુસો ॥૭૬॥

ગાથાર્થ:—પૂર્વોક્ત રીતે જા૦ પૃથ્વીમાંથી નિકળીને જા૦

ત્રસકાયમાં જાનંત્રકાયસ્થિતિકાળ સુધી પરિભ્રમણ કરીને અન્ને સમગ્રી પૃથ્વીમાં સર્વથી શિશ્રપર્યાપ્ત થઇને ઘણીવાર ઉં ચોગમાં અને ઉં કપાયમાં વર્તતો (સખંધ અથ ગાથામાં છે.)

ટીકાર્થ:—પજ્જત્તપજ્જન્તગ ઇત્યાદિ પૂર્વપદોક્ત રીતીએ જાદરત્રસપણામાં તદત્તલં=પૂર્વકોડપૃથક્ત્વાધિક ૨૦૦૦ સાગર પ્રમાણ જાદરત્રસના કાયસ્થિતિકાળ સુધી પરિભ્રમણ કરીને જેટલી વાર સાતમી નરકમાં જવાને યોગ્ય હોય તેટલીવાર સાતમી નરકમાં જઈને સાતમી નરકના અન્ત્યલવમાં વર્તતો ત્યાં સર્વલઘુપર્યાપ્ત એટલે અન્ય સર્વ નારકાપેક્ષાએ શિશ્ર પર્યાપ્તભાવને પામેલો હોય—અહિં દીર્ઘ આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગ અને ઉત્કૃષ્ટકપાય એ ઉની પ્રાપ્તિને અર્થે થાવત સંભવ (જેટલીવાર જવાને યોગ્ય હોય તેટલીવાર) સાતમી નરકમાં ગમન કરવાનું કહ્યું છે. તથા અપર્યાપ્તની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તને યોગ અધિક હોય છે, ને યોગ અધિક હોતે છતે તે જીવને ઘણા કર્મપ્રદેશનું ગ્રહણ સંભવે છે, ને ઘણા કર્મપ્રદેશગ્રહણનું જ અને પ્રયોજન છે માટે સર્વલઘુપર્યાપ્ત એ વિશેષણ કહ્યું છે. તથા તેજ લવમાં વર્તતાં ઘણીવાર યોગકપાયાધિક એટલે ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનોને અને ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશાધ્યવસાયોને પ્રાપ્ત થતો (સખંધ અથ ગાથામાં છે.)

મૂળ ગાથા ૭૭-૭૮ મી.

જોગજવમજ્ઞાનવરિં, મુહુત્તમચ્છિત્તુ જીવિયવસાણો
તિચરિમ દુચરિમ સમણ, પૂરિત્તુ કસાયડક્કસ્સં ॥ ૭૭ ॥
જોગુક્કોસં ચરિમદુ-ચરિમે સમણ ય ચરિમસમયસ્મિ
સંપુણ્ણગુણિયકમ્મો, પગયં તેણેહ સામિત્તે ॥ ૭૮ ॥

થાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—યોગયવમધ્યસ્થોપરિ એટલે અષ્ટસામયિક
 યોગસ્થાનોના ઉપર અન્તર્મુહન કાળ સુધી રહીને લવને અન્તે
 અન્તર્મુહન આયુ શેષ રહે છે. તાત્પર્ય એ છે કે—અન્તર્મુહન
 આયુ શેષ રહેતાં યોગયવમધ્યધી ઉપર અન્તર્મુહન સુધી અસ-
 યયશુભવૃદ્ધિએ વધતો છતો (તદનંતર શું કરે તે કહે છે)
 તિચરિમ ઇત્યાદિ=અન્યાંધી ત્રણ અન્ત્ય સમય ગણાય તે ત્રિચરિમ
 સમય, અર્થાત્ તે સમયથી આરંભીને ગણતાં સર્વાન્તિમ સમય
 ત્રીન્ને ગણાય તે (પાશ્ચાત્ય) સમયતું નામ ત્રિચરિમ સમય કહે-
 વાય-તે લવના (નારકપણાના) ત્રિચરિમ અને દ્વિચરિમ સમયમાં
 વર્તતો ઉત્કૃષ્ટ કાષાયિક સંકલેશસ્થાનને પૂરીને (પ્રાપ્ત કરીને)
 તથા ઉપાન્ત્ય (દ્વિચરિમ) ને અન્ત્ય સમયમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગ
 સ્થાનને પણ પ્રાપ્ત કરીને તે નારકપણાના અન્ત્યસમયે વર્તતો સંપૂર્ણ
 શુદ્ધિતકર્માંશ થાય છે.—અહિં ઉત્કૃષ્ટયોગ અને ઉંસંકલેશ એ
 બેનો સંયોગ ૧ સમયમાત્ર જ હોય છે પરંતુ અધિક નહિ તેથી ઉં
 યોગ અને ઉં સંકલેશને વિષય સમયપણે ગ્રહણ કર્યો છે—પુનઃ
 ઘણી ઉદ્ધર્તના અને અલ્પ અપવર્તના જણાવવાને અર્થે ત્રિચરિમ
 અને દ્વિચરિમ સમયગત ઉં સંકલેશતું ગ્રહણ કર્યું છે—તથા પરિ-
 પૂર્ણ પ્રદેશસમૂહની પ્રાપ્તિનો સંલવ હોવાથી અન્ત્ય સમયે ઉં
 યોગતું ગ્રહણ કર્યું છે—આ સંપૂર્ણ શુદ્ધિતકર્માંશ જીવનોજ અહિં
 ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશસંકલેશમિત્વ પ્રરૂપણમાં અધિકાર છે.

એ પ્રમાણે ગુણિતકર્માંશ જીવનું સ્વરૂપ કહીને હવે સ્વામિત્વ પ્રકરણ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭૯ મી.

તત્તો ઉવદિત્તા, આવલિગા સમય તપ્પભવત્થસ્સ
આવરણવિગ્ધ ચોદ્દસ-ગોરાલિયસત્ત ઉક્કોસો ॥૭૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—એ ગુણિતકર્માંશ જીવ તે સંપત્તિ પૃથ્વિથી નિકળીને પર્યાપ્ત પચેન્દ્રિય તિર્યચમાં ઉત્પન્ન થાય, તેથી તદ્ભવસ્થસ્ય=તે પર્યાપ્તસંજ્ઞિપચેન્દ્રિયમાં રહેલા જીવને પ્રથમ આવલિકાની ઉપરના અન્ત્ય^૧ સમયે પૂર્વોક્ત ૨૧ પ્રકૃતિનો ૭૦ પ્રદેશ સંક્રમ થાય છે. નારકભવના અન્ત્ય સમયે તો એ ૨૧ પ્રકૃતિઓનાં ઉત્કૃષ્ટ યોગથી ઘણાં કર્મદલિકની પ્રાપ્તિ માત્ર કરી હતી અને આ તિર્યચ ભવમાં તો તે ઘણાં કર્મદલિકને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતાં સંક્રમાવે છે અન્યથા નહિ. અને પૂર્વોક્ત વિશેષણો રહિત અન્ય કોઈ પણ જીવમાં એટલા ઘણા પ્રમાણનું કર્મદલિક પ્રાપ્ત થતું નથી માટે આવલિગાસમયતપ્પભવત્થસ્સ એ પ્રમાણે કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૮૦ મી.

કમ્મચઉક્કે અસુમાણ, વજ્જમાણીણ સુહુમરાગંતે
સંછોભણંમિ નિયગે, ચડવીસાણ નિયદિસ્સ ॥૮૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

૧ “ આવલિકાના ઉપરના અન્ત્ય સમયે ” એ વાક્યનો ભાવાર્થ આવલિકાના અન્ત્યસમયે એવો થાય છે- પરંતુ ગતભવાન્ત્યસમયબદ્ધ કર્મદલિકાપેક્ષાએ એ અર્થ જાણવો અન્યથા વર્તમાનભવબદ્ધકર્મપેક્ષાએ ત્રિયાવલિકાનો પ્રથમ સમય હોય છે. ઇત્યગ્રેપિ.

ટીકાર્થ:—દર્શના૦—વેદનીય—નામ—અને ગોત્ર એ ૪ કર્મની જે સૂંસંપરાય અવસ્થામાં અબધ્યમાન તિદ્રા ૨—શાતા—કુસંસ્થાન ૫—કુસંઘયણ ૫—અશુભવર્ણોદિ ૯—ઉપ૦—કુખગ૦—અપ૦—અસ્થિર ૬—ને નીચગોત્ર એ ૩૨ અશુભપ્રકૃતિયો તેનો ઉંપ્રદે૦સંક્રમ શુષ્ણિતકર્માંશ ક્ષપકને સૂદ્ધસંપરાયના અન્ત્ય સમયમાં હોય છે.

તથા મધ્યકધાય ૮—ધિણુદિ ૩—તિયં૦૨—વિકલ ૩—સૂ૦—સાધા૦—નોકધાય ૬—એ ૨૪ પ્રકૃતિયોનો ઉંપ્ર૦સંક્રમ આપ આપણા અન્ત્યસંક્રમને અવસરે અનિવૃત્તિબાદરશુભસ્થાનવર્તી શુષ્ણિતકર્માંશ ક્ષપક જીવને હોય છે.

મળ ગાથા ૮૧ મી.

તત્તો અણંતરાગય—સમયાદુકસ્સ સાયવંધજ્ઞં
વંધિય અસાયવંધા—લિગંતસમયમ્મિ સાયસ્સ ॥૮૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—તે નરકલવધી અનન્તર લવમાં આવેલો જીવ પ્રથમ સમયથી આરંભીને ઉત્કુષ્ટ બન્ધકાળ સુધી શાતાવેદનીયને બાંધીને પુનઃ અશાતા વેદનીયને બન્ધ આરંભે છે, તેથી અશાતા વેદનીયની બન્ધાવલિકાના અન્ત્યસમયે સમય શાતાવેદનીયની બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયેલી હોય છે. તેથી તે અન્ત્યસમયે બધ્યમાન અશાતાવેદનીયમાં શાતાવેદનીયને યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમની પદ્ધતિએ સંક્રમાવતાં શાતાવેદનીયને ઉંપ્ર૦સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૮૨ મી.

સંહોમળાણ દોન્હં, મોહાણં વેયગસ્સ રવણસેસે
ઉપ્પાડ્ય સમ્મત્તં, મિચ્છત્તગણ તન્નતમાણ ॥ ૮ ॥

ગાથાર્થ:—દીકાર્થોનુસારે.

દીકાર્થ:—મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ બન્ને મોહનીયનો ઉં
પ્રમ સંક્રમ સર્વસંક્રમ વડે આપઆપણા અન્ય પ્રજ્ઞેપને અવસરે
ક્ષેપક હોવને હોય છે.

તથા તમતમા નામની સાતમી પૃથ્વીમાં વર્તતો નારદી
અન્તર્મું આયુધ્ય શેષ રહે છે તે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામીને અને
દીર્ઘકાળવાળા ગુણસંક્રમ વડે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વના પ્રદેશપુનરે
પરિપૂર્ણ કરીને સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે આવે ત્યાં મિથ્યાત્વના
પ્રથમ સમયમાંજ સમ્યક્ત્વમોહનીયનો મિથ્યાત્વમાં ઉં પ્રમ
સંક્રમ કરે છે.

મૂળ ગાથા ૮૩ મી.

મિન્નમુહુત્તે સેસે, તચ્ચરમાવસ્સગાણિ કિચ્ચેત્થ
સંજોયણાવિસંજો-યગસ્સ સંછોભણાણિં ॥ ૮૩ ॥

ગાથાર્થ:—દીકાર્થોનુસારે.

દીકાર્થ:—સાતમી પૃથ્વીમાં વર્તતો તે ગુણિતકર્માંશ જીવ
અન્તર્મું આયુધ્ય શેષ રહે છે તેજ જીવમાં જોગજવમજ્ઞાનવરિ
ઈત્યાદિ પદોક્ત જે અન્ય આવશ્યક પ્રવૃત્તિ કરી સાતમી
નરકમાંથી નિકળીને તથા સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરીને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વની
ચયો છતો અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના=ક્ષણા વિશેષ કરે,
તેથી એ ૪ અનંતાનો સર્વસંક્રમવડે અન્ય પ્રજ્ઞેપાવસરે ઉં
પ્રમ સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૮૪ મી.

ય. રિ. સ્સ, ઇત્થિયાણ ય અઢ્ઢવાસાણ
મહિણ, નપુંસગે સવસંકમણે ॥ ૮૪ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગુણિતકર્માંશ ઇશાનદેવ સંકલેષપરિણામ વડે એકેન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને બાંધતો નપુંસક વેદને વારંવાર બાંધીને તે ઇશાન દેવલોકથી ચલીને સ્ત્રી વા પુરુષ થયેલો હોય, ને તદનંતર પૃથક્ત્વમાસાધિક (૭ માસ અધિક) આઠ વર્ષ વ્યતીત થતાં પ્રકૃતિયોનો સ્થાય કરવાને અર્થે ઉદ્યત થાય તે જીવને નપુંસકવેદ ખપાવતાં સર્વસંક્રમવડે અન્યપ્રકેપ સમયે નપુંસકવેદને! ઉં પ્રં સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૮૫ મી.

इत्थिण भोगभूमिसु, जीविय वात्साण संखियाणि
तओ

हस्तद्विदेवत्ता, सवलहुं सवसंछोमे ॥ ८५ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—યુગલિક દ્વેષમાં અસંખ્ય વર્ષ સુધી વારંવાર સ્ત્રી વેદ બાંધીને તદનંતર પલ્લોપમનો અસંખ્યાતમોત્તમ વ્યતીત થયે છતે ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ હોય સ્થિતિવાળું દેવાયુષ્ય બાંધીને અકાળે મરણ પામીને દેવપદે ઉત્પન્ન થાય ત્યાં પણ સ્ત્રીવેદને પૂરીને સ્વઆયુ પર્યન્તે હોઈ પણ વેદસંહિત મનુષ્ય વર્તિમાં ઉત્પન્ન થાય ને ત્યાંથી શિવ કર્મસ્થ કરવાને ઉદ્યત થાય. એ પ્રમાણે તે સ્ત્રીવેદને! ઉં પ્રં સંક્રમ સર્વસંક્રમવડે અન્યપ્રકેપ સમયે કર્મ સ્થાય કરવાના અવસર હોય છે.

૧ " પુરુષિ " એટલે તે પુરુષિને વારંવાર જોઈ કરવાથી અન્ય પ્રાનિમત સ્ત્રીને વસ્ત્રાનિર્ણય પરિણામ તો તે પુરુષિને જોઈ કરવાથી કરીને.

અહિં આ રીતેજ સ્ત્રીવેદનું ઉત્કૃષ્ટ ^૧આપૂરણ અને ઉં પ્રો સંક્રમ તે કેવલજ્ઞાનગમ્ય છે અન્યથા નહિ, એજ યુક્તિને અત્રે અનુસરવી પરન્તુ અન્ય કોઈ છદ્મરથગમ્ય યુક્તિ નથી. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં પણ અન્ય કોઈ યુક્તિ નહિ દેખવાથી નિર્મૂલપણે અન્યથા પણ યુક્તિનું કરવાપણું થાય તેથી અન્ય કોઈ યુક્તિને સ્વબુદ્ધિએ અનુસરવી નહિ. એ પ્રમાણે આગળના સંબંધો પણ યથાયોગ્ય તેજ રીતે કેવલજ્ઞાનોપલબ્ધ છે એજ ઉત્તર દેવા યોગ્ય છે.

મૂળગાથા ૮૬ મી.

वरिसवरित्थिं पूरिय, सम्मत्तमसंखवासियं लहियं
गंतां मिच्छत्तमओ, जहन्नदेवद्विईभोच्चा ॥ ८६ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—વર્ષવર એટલે જે નપુંસકવેદ તેને ઇશાન દેવલોકમાં ઘણા કાળ સુધી વારંવાર બન્ધ કરવાથી અને દલિકાન્તરને સંક્રમાવવાથી બહુ પ્રદેશોપચિત કરીને સ્વઆયુષ્યક્ષયથી ત્યાંથી ચલીને સંખ્યાતવર્ષોયુમાં ઉત્પન્ન થઈને પુનઃ અસંખ્યવર્ષોયુમાં ઉત્પન્ન થાય. ત્યાં પણ અસંખ્ય વર્ષ સુધી સ્ત્રીવેદને આપૂરીને તદ્દનંતરે અસંખ્યવર્ષ સુધી સમ્યક્ત્વને પામીને ^૨સમ્યક્ત્વ હેતુક પુરૂષવેદને પણ તેટલા વર્ષ સુધી બાંધીને તે પુરૂષવેદમાં સ્ત્રીવેદ નપુંસકવેદનું દલિક નિરન્તર સંક્રમાવે છે, તદ્દનંતર પદ્યોપમાસંખ્યતમ લાગે જેટલા સ્વઆયુષ્યને પૂર્ણ કરીને અન્તે મિથ્યાત્વ પામીને ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણે જઘન્યસ્થિતિવાળા દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં ઉત્પન્ન થઈને અન્તર્મુહુર્તકાળમાં સમ્યક્ત્વ પામે (સંબંધ અગ્રગાથામાં)

૧ “ આપૂરણ ” એ શબ્દનો અર્થ બહુ પ્રદેશોપચય.

૨ સમ્યક્ત્વ હોતે જોતે ત્રણવેદમાંથી માત્ર પુરૂષવેદને બંધાય છે માટે પુરૂષવેદને સમ્યક્ત્વહેતુક કલ્પો છે, પરંતુ આ હેતુ અન્યથા વ્યતિરેક સંબંધનો નથી.

મૂળ ગાથા ૮૭ મી.

આગંતુ લહું પુરિસં, સંહુમમાણસ્ત પુરિસવે
તસ્સેવ સગે કોહસ, માણમાયાણમવિ કસિ

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—તદનંતર દેવલવધી ચવીને મનુષ્યમાં ઉ
તદનંતર ૭ માસ અધિક ૮ વર્ષ વ્યતિકાન્ત થયે શિદ
કરવાને ઉદ્ધુકત ધાય, માત્ર પુરૂષવેદના બંધવિચ્છેદ પહેલાં
લિકા પર્યાન્ત બાંધેલું જે પુરૂષવેદનું દલિક તે અતિ
તેથી તે સિવાયના શેષ પુરૂષ દલિકને અન્ત્ય સમયે ન
પુઠ વેદનો ઉઠ પ્રઠ સંક્રમ હોય છે.

તથા સંમાનમાં પરિભ્રમણ કરતાં સંક્રમ કરેલા અને
અન્ય પ્રકૃતિગત દલિકોને શુભસંક્રમની પદ્ધતિએ પ્રણેપી
અતિ પ્રચુર કરેલા એવા સંવત્સર હોવાના પ્રદેશોનો
સંઠ અન્ત્યપ્રણેપ સમયે તેજ પુરૂષવેદોત્કૃષ્ટપ્રદેશ
સ્વામીને હોય છે. અહિં પણ બંધવિચ્છેદથી પ્રથમની
લિકાએ બાંધેલા દલિકને વર્ણને શેષદલિકના અન્ત્યપ્રણેપ
સંક્રમ જાણવો—એજ રીતે સંઠ માન ને સંઠ માયાનો
સંક્રમ પણ કહેવો.

મૂળ ગાથા ૮૮ મી.

ચડરુવત્તમિત્તુ ચિપ્પં—લોમજસાણં સતંકમ
સુમધુવવંધિગનાના—નાવલિગં ગંતુ વંચંતા ।

ગાથાર્થ:—ચાર વાર મેઠનીયને ઉપદ્રવવાને ।
ધપેલા શુભિતકર્મોશી અને સ્વસંક્રમના અન્ત્યપ્રણેપ સમયે

લોલ ને યશનો ઉં પ્રં સંક્રમ હોય છે. શુભ ધ્રુવબંધિની ૨૦ પ્રકૃતિનો ઉં પ્રં સંક્રમ બંધવિચ્છેદથી આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ હોય છે.

ટીકાર્થ:—અનેક લવભ્રમણમાં ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ચોથી ઉપશમના કર્યા બાદ શિશ્ર ક્ષપકશ્રેણિપ્રતિપત્ત તેજ શુણિતકર્માશ જીવને સ્વસંક્રમને અન્તે એટલે અન્ત્યપ્રક્ષેપ સમયે સંક્રમ લોલનો અને યશનામકર્મને! ઉં પ્રં સંક્રમ થાય છે—અહિં ઉપશમશ્રેણિપ્રતિપત્ત જીવ અન્ય પ્રકૃતિના ઘણા પ્રદેશોને શુભસંક્રમ પદ્ધતિએ ત્યાં પ્રક્ષેપતો હોવાથી સંક્રમ લોલ અને યશ એ બંને પ્રકૃતિયો નિરન્તર પૂરાય છે તેથી ઉપશ્રેણિનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા સમસ્ત સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતો પ્રાણી મોહનીયને ૪ વાર જ ઉપશમાવે છે પરંતુ પાંચમી વાર નહિ. તેથી “ ચાર વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ” એમ કહ્યું છે. તથા સંક્રમ લોલનો અન્ત્ય પ્રક્ષેપ અન્તરકરણના અન્તિમ સમયે જાણવો, પરંતુ સંક્રમનો અભાવ હોવાથી તે અન્તિમ સમયથી આગળ અન્ત્ય પ્રક્ષેપ હોય નહિ કહ્યું છે કે અંતરકરણસ્મિર-વસ્તિમોહે ગુપ્તવિવર્તકમણં

તથા જે વૈં ૦૭-શુભવર્ણાદિ ૧૧-અશુભ-નિર્માણ-એ નામકર્મની શુભ ધ્રુવબંધિની ૨૦ પ્રકૃતિયો તેનો ઉં પ્રં સંક્રમ ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવ્યાબાદ બંધવિચ્છેદથી આગળ એક આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ યશનામકર્મમાં પ્રક્ષેપતાં હોય છે અહિં શુભસંક્રમે કરીને સંક્રમેષુ અન્ય પ્રકૃતિનું દલિક બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતેજ અન્યત્ર સંક્રમવા યોગ્ય હોય છે અન્યથા નહિ, તે કારણથી આવલિયગંતુબંધંતા એમ કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૮૯ મી.

નિદ્વસમા ય થિરસુમા-સમ્મદિદિસ્ટ સુમધુવાઓ
સુમસંવયણજુયાઓ, વત્તીસસયોદહિચિયાઓ ॥૮૯

ગાથાર્થ:—સ્થિર, અને શુભ નામકર્મનો ઉંપ્રંસં સ્નિગ્ધ
સ્પં નામકર્મવત્ જાણવો, તથા સમ્યગ્દષ્ટિની શુભ ધ્રુવબન્ધિ
શુભ સંઘયણ સુક્ત ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી બાંધેલી સમ્યક્ત્વી પ્રાયોગ્ય
પ્રકૃતિયોનો ઉંપ્રંસં (બંધવિચ્છેદાનંતર આવલિકાબાદ યશકી-
ર્તિમાં સંક્રમાવતાં હોય—ઈતિ શેષ:)

ટીકાર્થ:—નિદ્વક્ષસમ ઇતિ=સ્નિગ્ધસ્પર્શ સમાન સ્થિર અને
શુભ નામનો જાણવો. અર્થાત્ જેમ પૂર્વગાથોક્ત શુભ ધ્રુવબન્ધિની
નામકર્મની પ્રકૃતિયોમાં અંતર્ગત પછે સ્નિગ્ધ સ્પર્શનો ઉંપ્રંસંક્રમ
કહ્યો છે તેવી રીતે આ સ્થિર અને શુભનામ કર્મનો ઉંપ્રંસંક્રમ પણ
જાણવો. આ સ્થિર અને શુભ નામકર્મરૂપ બે પ્રકૃતિયો આધ્રુવબન્ધિ
હોવાથી પૂર્વગાથામાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ સાથે નહિ કહેતાં અલગ ગણી છે.

તથા ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી આપૂર્ણતા કહી તે આ પ્રમાણે-
 ૬૬ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારો જીવ આ ૧૨ પ્રકૃ-
 તિયો ખાંધે, તદનંતર અન્તર્મુહૂર્તકાળ સુધી મિશ્રસમ્યક્ત્વ અનુ-
 ભવીને પુનઃપણ સમ્યક્ત્વ (ક્ષયોપસમ્યક) પ્રાપ્ત કરે, તેથી પુનઃપણ
 એ ક્ષયોપસમ્યક્ત્વને અનુભવતો જીવ ૬૬ સાગરોપમ સુધી એ ૧૨
 પ્રકૃતિયો ખાંધે, તેથી એ પ્રમાણે ૧૩૨ સાગર સુધી સમ્યગ્દષ્ટિજીવ
 એ શુભ ધ્રુવબાન્ધ ૧૨ પ્રકૃતિયોને આપૂરીને અને વળ ૩૦
 નારાયણે પુનઃ મનુષ્યભવહીન યથાસંભવ ઉત્કૃષ્ટ કાળ પર્યન્ત
 આપૂરીને (=અંધ અને સંક્રમવડે બહુપ્રદેશોપચિત કરીને) તદનંતર
 સમ્યગ્દષ્ટિની ધ્રુવ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો આઠમે ગુણસ્થાને અંધવિચ્છેદ
 થયા બાદ એક આવલિકા અતિક્રમ્યે યશકીર્તિમાં સંક્રમાવતાં એ
 ૧૨ પ્રકૃતિયોનો ઉપ્રસંગ સંક્રમ હોય છે. કારણકે તે અવસરે સંક્રમાવલિકા
 વ્યતિક્રાન્ત થવાથી અન્ય પ્રકૃતિનાં ઘણાં દલિકો ગુણસંક્રમવડે પ્રાપ્ત
 થયેલાં હોય છે, માટે તે અવસરે એ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો ઉપ્રસંગ સંક્રમ
 થાય છે.

અને વળ ૩૦ નારાયણ સંધ્યણુનો ઉપ્રસંગ સંક્રમ તો દેવભવથી
 ચવીને આવેલો અને દેવગતિ પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિયો ખાંધતો સમ્યગ્દષ્ટિ
 જીવ આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ (ઉપ્રસંગ સંક્રમ) કરે.

મૂળ ગાથા ૬૦ મી.

પૂરિત્તુ પુઞ્વકોડી-પુહત્ત સંછોભગસ્સ નિરયદુગં
 દેવગઙ્ગનવગસ્સ ચ, સગવંઘંતાલિગં ગંતું ॥ ૧૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—નરકગતિ અને નરકાનુપૂર્વીરૂપ નરકદ્વિકને પૂર્વકોડ
 પૃથક્ત્વ વર્ષ સુધી આપૂર્ણ કરીને અર્થાત્ સાત પૂર્વકોડ આયુષ્યવાળા
 નિર્વાણપ્રાપ્તિ તારવાર ખાંધીને તદનંતર આઠમે ભવે મનુષ્ય

ધને ક્ષપકશ્રેણિને પ્રાપ્ત થયેલો એવો જીવ અન્યપ્રકૃતિમાં તે નરકદિકને સર્વસંક્રમ વડે સંક્રમાવે તે જીવને અન્યપ્રક્ષેપ સમયે નરકદિકનો ઉં પ્રાં સંક્રમ હોય છે.

તથા દેવદિક અને વૈદિક્યસત્કરૂપ દેવનવકને પૂર્વકોડ પૃથક્ત્વ ધર્મો સુધી આપૂર્ણ કરીને જ્યારે ક્ષપકશ્રેણિને પ્રાપ્ત થાય, અને અવધવિચ્છેદાનંતર આવલિકા માત્ર કાળ વ્યતિકાન્ત થતાં તે દેવગતિનવકને યશકીર્તિમાં પ્રક્ષેપે તે અવસરે તે દેવનવકનો ઉં પ્રાં સંક્રમ હોય છે. કારણ કે તે સમયે સંક્રમાવલિકા વ્યતીત પ્રવાથી અન્ય પ્રકૃતિનાં ધણાં દલિકો જે ગુણસંક્રમ વડે પ્રાપ્ત થયેલાં હોય તેઓનો સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૯૧ મી.

સવચિરં સમ્મતં, અણુપાલિય પૂરજ્જુ મણુયદુગં
સત્તમચિદ્દ નિગ્ગજ્જુ, પઢમે સમયે નરદુગસ્સ ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—સર્વોત્કૃષ્ટ કાળ સુધી એટલે અન્તર્મુહૂર્તહીન ૩૩ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વ ધારણ કરીને સપ્તમી પૃથ્વીનો નારક તેટલા કાળ સુધી સમ્યક્ત્વહેતુક મનુષ્યદિક બાંધીને અન્ય અન્તર્મુહૂર્તમાં મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થાય, તેથી તે શુદ્ધિતકર્માંશ જીવ મિથ્યાત્વ હેતુક તિર્યચ્ચદિક બાંધતો સપ્તમી પૃથ્વીથી નિકળીને પ્રથમ સમયેજ તે બધ્યમાન તિર્યચ્ચદિકમાં મનુષ્યદિકનો ઉં પ્રાં સંક્રમ કરે છે.

મૂળ ગાથા ૯૨ મી.

થાવર તજ્જા આયા-બુજ્જોયાઓ નપુંસગસમાઓ
આહારગ તિત્થયરં, ધિરસમ મુક્કસ્સ સમકાલં ॥૧૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સ્થાવર નામકર્મ તથા તજ્ઞાતિ એટલે સ્થાવર જાતિ અર્થાત્ એકેન્દ્રિય જાતિ, તથા આતપ નામકર્મ, ઉદ્યોત નામ કર્મ, એ ૪ પ્રકૃતિયો નપુંસકસમા એટલે નપુંસકવેદના ઉં પ્રં સંક્રમવત્ આ ૪ પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રં સંક્રમ પણ કહેવો, તથા આહારકસપ્તક અને જીનનામ એ ૮ પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રં સંક્રમ સ્થિરનામનો ઉં પ્રં સંક્રમવત્ કહેવો; તદ્વાવત માત્ર એટલોજ કે આપૂર્ણતા આપ આપણા ઉં બન્ધકાળ પર્યન્ત કહેવો તે આ પ્રમાણે—આહારકસપ્તક અને જીનનામને આપઆપણા ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળ યાવત્ આપૂરીને (અહિં દેશોનપૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ સંયમની અનુપાલનામાં જેટલો અપ્રમત્તપણાનો કાળ થાય તેટલો ૧ સર્વકાળ આહાં ૦૭ નો જાણવો, અને જીનનામનો ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળ દેશજીએ પૂર્વકોડ વર્ષોધિક ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણ છે તેથી એટલા કાળ પર્યન્ત એ આઠ પ્રકૃતિયો મૂકીને) ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરીને જ્યારે બન્ધવિચ્છેદાનંતર એક આવલિકા પ્રમાણ કાળ અતિકાન્ત થાય તે અવસરે યશકીર્તિમાં સંક્રમાવે ત્યારે એ એનો (આહાં ૦૭-જીનનામનો) ઉં પ્રં સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧ દેશજીપૂર્વકોડ વર્ષ સુધી પણ સંયમની અનુપાલના કરતો જીવ અન્તર્મુદુર્ત પ્રમત્તપણામાં અને અન્તર્મુદુર્ત અપ્રમત્તપણામાંજ વારંવાર ગમનાગમન કરતો રહે છે, ત્યાં પ્રમત્તપણાનાં સર્વ અન્તર્મુદુર્તને એકત્ર કરતાં અન્તર્મુદુર્તહીન પૂર્વકોડ વર્ષ થાય, અને અપ્રમત્તપણાનાં સર્વલઘુ : મુદુર્તોને એકત્ર કરતાં પણ માત્ર એકજ અન્તર્મુદુર્ત થાય છે એ નિત્યાદિ મતે, અને જેઓ પ્રમત્તાપ્રમત્તપણાનો કાળ બીજી રીતે માને તેઓને મતે પણ અપ્રમત્તપણાનો કાળ અન્તર્મુદુર્ત થાય છે તેથી તે પણ સર્વ કાળ અન્તર્મુદુર્ત પ્રમાણ જાણવો.

૨ મનુષ્યનું ઉં આયુ પાલન કરીને અનુત્તરવિમાને ઉં આયુએ વળે લાંબી પુનઃ ઉં આયુવંત મનુષ્ય થવાથી. અહિં દેશજી કાળ તે

મૂળ ગાથા ૯૩ મી.

ચડરુવત્તમિત્તુ મોહં, મિચ્છત્તગયસ્સ નીયવંધંતો
ઉચ્ચાગો ઉક્કોસો, તત્તો લહુ સિજ્જઓ હોઝ ॥૧૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં મોહનીયને સર્વોપશમકર્તા એવ ઉચ્ચગો-
ત્રજ બાંધે છે પરંતુ નીચગોત્ર બાંધતો નથી, અને નીચગોત્રનાં
દલિકને શુદ્ધસંક્રમની પદ્ધતિએ ઉચ્ચગોત્રમાં સંક્રમાવે છે, તેથી ૪
વાર મોહોપશમનું ગ્રહણ અવશ્ય કરવું જોઈએ. ત્યાં ૪ વાર
મોહનીયને ઉપશમાવતો એવ ઉચ્ચગોત્રને બાંધતો છતો નીચગોત્રને
શુદ્ધસંક્રમથી સંક્રમાવે છે, અને જો લવમાં ૪ વાર મોહનીયને
ઉપશમ થાય છે, ને તદનંતર ત્રીજા લવમાં મિચ્છાત્વ પામ્યો
છતો નીચગોત્ર બાંધે છે, અને નીચગોત્રને બાંધતો ઉચ્ચગોત્રને
તેમાં (નીચગોત્રમાં) સંક્રમાવે છે, તદનંતર પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ
પામીને ઉચ્ચગોત્રને બાંધતો તેમાં નીચગોત્રને સંક્રમાવે છે, એ
પ્રમાણે વારંવાર ઉચ્ચગોત્ર અને નીચગોત્રના બન્ધવિચ્છેદનંતર
શિવજ સિદ્ધિપદ પામવાની ઇચ્છાવાળો એવ નીચગોત્રબન્ધના
અન્ય સમયમાં શુદ્ધસંક્રમ વડે અને બન્ધ વડે પ્રદોષપચિત્ત
કરેલા ઉચ્ચગોત્રને ઉચ્ચગોત્ર સંક્રમ કરે છે. (સ્તુતિ ૮૦ પ્ર. સં-
સ્વામિત્વ પ્રશ્ન)

એ પ્રમાણે ઉચ્ચગોત્ર સંક્રમ સ્વામિત્વ પ્રશ્ન કરીને હવે
તથા ૪૦ સંસ્વામિત્વની પ્રશ્ન કરવાની છે તે પ્રશ્ન સ્વામિત્વ
કર્તાએ એવે હોય છે તેથી તે સ્વામિત્વકર્તાએ એવું સ્વરૂપ
કરેલાય છે.

ગોથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સ્થાવર નામકર્મ તથા તજ્ઞાતિ એટલે જાતિ અર્થાત્ એકેન્દ્રિય જાતિ, તથા આતપ નામકર્મ, ઉચ્ચે કર્મ, એ ૪ પ્રકૃતિયો નપુંસકસમા એટલે નપુંસકવેદના સંક્રમવત્ આ ૪ પ્રકૃતિયોનો ઉં ૩૦ સંક્રમ પણ કહેવે. આહારકસપ્તક અને જીનનામ એ ૮ પ્રકૃતિયોનો ઉં ૩૦ સ્થિરનામના ઉં ૩૦ સંક્રમવત્ કહેવો; તદ્વાવત માત્ર એટલે આપૂર્ણતા આપ આપણા ઉં બન્ધકાળ પર્યન્ત કહેવી પ્રમાણે—આહારકસપ્તક અને જીનનામને આપઆપણા ઉં બન્ધકાળ યાવત્ આપૂરીને (અહિં દેશોનપૂર્વકોડ વર્ષ પ્રસંયમની અનુપાલનામાં જેટલો અપ્રમત્તપણાનો કાળ થાય તે ^૧ સર્વકાળ આહાં ૦૭ નો જાણવો, અને જીનનામનો ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળ દેશજી ^૨ એ પૂર્વકોડ વર્ષાધિક ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણ છે તેથી એટલે કાળ પર્યન્ત એ આઠ પ્રકૃતિયો મૂકીને) ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરી નંધારે બંધવિચ્છેદાનંતર એક આવલિકા પ્રમાણ કાળ અતિકાંત થાય તે અવસરે યશકીર્તિમાં સંક્રમાવે ત્યારે એ એનો (આહાં ૦૭—જીનનામનો) ઉં ૩૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧ દેશજીપૂર્વકોડ વર્ષ સુધી પણ પ્રસંયમની અનુપાલના કરતો જીવ અન્તર્મુહુર્ત પ્રમત્તપણામાં અને અન્તર્મુહુર્ત અપ્રમત્તપણામાં જ વારંવાર ગમનાગમન કરતો રહે છે, ત્યાં પ્રમત્તપણાનાં સર્વ અન્તર્મુહુર્તને એકમ કરતાં અન્તર્મુહુર્તની પૂર્વકોડ વર્ષ થાય, અને અપ્રમત્તપણાનાં સર્વકષુ અન્તર્મુહુર્તને એકમ કરતાં પણ માત્ર એક જ અન્તર્મુહુર્ત થાય છે એ ભગવત્યાદિ મતે, અને જેઓ પ્રમત્તાપ્રમત્તપણાનો કાળ બીજી રીતે માને છે તેઓને મતે પણ અપ્રમત્તપણાનો કાળ અન્તર્મુહુર્ત થાય છે તેથી અત્રે પણ સર્વ કાળ અન્તર્મુહુર્ત પ્રમાણ જાણવો.

૨ મનુષ્યનું ઉં આજી પાલન કરીને અનુતરરિમાને ઉં આજી ઉપજે લાંબી પુનઃ ઉં આજીવંત મનુષ્ય થવાથી. અહિં દેશજી કાળ તે અન્તર્મુહુર્ત અધિક જીનનામોદયની જગત્થિ ૦ જેટલો સંભવે.

સંબંધ છે, તથા કોઈ પ્રકૃતિને આશ્રયિ કંઈક વિશેષતા પણ કહે-
વાશે ॥ ૯૬ ॥

ટીકાર્થ:—જે જીવ પલ્લોપમાસંખ્યેયભાગન્યૂન ૭૦ કો ૧૦ કો ૧૦
સાગરોપમ ૭૦ કર્મસ્થિતિ સુધી સૂક્ષ્મનિગોદમાં વસીને (સૂ-
નિગોદીયો જીવ અતિઅલ્પ આયુષ્ય વાળો હોય છે તેથી તેને ઘણાં
જન્મમરણ થાય છે અને ઘણીવાર જન્મમરણ થવાથી ઘણીવાર
અતિવેદના યુક્ત હોય છે, ને અતિવેદનાયુક્ત હોવાથી ઘણા
પુણ્યલોની નિર્જરા કરે છે, પુનઃ પણ સૂનિગોદજીવો મંદયોગ
અને મંદ કષાયવાળા હોવાથી તેઓને નવા કર્મપ્રદેશોનું થઈ પણ
અતિ અલ્પજ હોય છે માટે અત્રે સૂનિગોદ જીવનું થઈ પણ
કયું છે) અમવિયજોગં જહન્નયં કદ્દુ નિગમ્મ=અભવ્ય પ્રાયોગ્ય
જઘન્ય પ્રદેશોપચય કરીને તદનંતર સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નિકળીને
યોગ્યેષુ=સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ ને સર્વવિરતિ યોગ્ય ત્રસજીવોમાં
ઉત્પન્ન થઈને પલ્લોપમના અસંખ્યાતમાભાગમાં અસંખ્યવેળા
સમ્યક્ત્વ ને સ્વલ્પ કાળ સુધી દેશવિરતિ પામીને, કેવી રીતે
પામીને ? તે કહે છે—સૂક્ષ્મ નિગોદથી નિકળીને બાહરપૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન
થાય, તદનંતર ત્યાંથી અન્તર્મુહુર્ત કાળમાં નિકળીને પૂર્વકોડ
વર્ષાયુષ્યવાળા મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાંપણ ૭ માસ વ્યતીત થતાં
શિશુ થોનીથી બહાર નિકળવા પૂર્વક જન્મ પામે, તદનંતર ૮ વર્ષની
વયે આરિત્ર પામે, તદનંતર દેશોત્પૂર્વકોડ વર્ષ પર્યન્ત આરિત્ર
પાળીને અલ્પ આયુષ્ય બાકી રહેતાં મિથ્યાત્વ પામે, તદનંતર મિ-
થ્યાત્વ સહિત કાળ કરીને ૧૦૦૦૦ વર્ષ સ્થિતિયુક્ત દેવલવમાં
ઉપજે, ત્યાં અન્તર્મુહુર્ત કાળમાં સમ્યક્ત્વ પામે, તદનંતર ૧૦૦૦૦
વર્ષ સુધી જીવીને તેટલા કાળ પર્યન્ત સમ્યક્ત્વ પાલન કરીને અન્ત્ય
અવસરે મિથ્યાત્વ સહિત કાળ પામીને બા ૦ પૃથ્વીનાં ઉત્પન્ન થાય,
તદનંતર ત્યાંથી પણ અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળમાં નિકળીને મનુષ્યમાં
ઉત્પન્ન થાય, પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ અથવા દેશવિરતિ અથવા સર્વ

વિરતિ પામે, એ પ્રમાણે દેવલવોમાં અને મનુષ્યલવોમાં સમ્યક્ત્વાદિ વારંવાર ગ્રહણ કરવાનું અને મૂકવાનું ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા કાળમાં અસંખ્યવાર સમ્યક્ત્વનો લાભ, અને અલ્પ વાર દેશવિરતિનો લાભ થાય. અહિં જ્યારે જ્યારે સમ્યક્ત્વાદિની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે ત્યારે ઘણા પ્રદેશો વાળી પ્રકૃતિને અલ્પપ્રદેશયુક્ત કરે છે, તે કારણથી ઘણી વાર સમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિનું ગ્રહણ કર્યું છે. પુનઃ આ સમ્યક્ત્વાદિયોગ્ય લવોમાં ૮ વાર સર્વવિરતિ પામીને અને તેટલીજવાર એટલે આઠ વાર અનંતાનું બંધિનો વિદ્વાત કરીને તથા ૩ વાર મોહનીય ઉપશમાવીને ત્યાંથી બીજા લવમાં શિદ્ધ કર્મ ખપાવતો જીવ ક્ષપિતકર્માશ કહેવાય છે.

અહિં જગપ્રસંગમસ્વામિત્વ પ્રરૂપણના વિચારમાં પ્રાયઃ (ખાહુલ્યતાથી) એજ ક્ષપિતકર્માશ જીવનો અધિકાર છે.—પુનઃ કોઈ પ્રકૃતિને અંગે કંઈક વિશેષતા પણ કહેવાશે.

એ પ્રમાણે ક્ષપિતકર્માશ જીવનું સ્વરૂપ દર્શાવીને હવે જગપ્રસંગમસ્વામિત્વ પ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૯૭ મી.

આવરણસત્તગમ્મિ ઉ, સહોહિણા તં વિણોહિજુયલમ્મિ
નિદ્દાદુગંતરાઈ ચ, હાસચઝકે ચ વંધંતે ॥ ૯૭ ॥

ગાથાર્થઃ—અવધિજ્ઞાન સહિત જીવ અવધિદ્વિક વિના જ આવરણનો બન્ધવિરોધ સમયે જગપ્રસંગમ કરે છે, તથા અવધિજ્ઞાન રહિત જીવ અવધિદ્વિકનો બન્ધવિરોધ સમયે જગપ્રસંગમ કરે છે, અને નિદ્રાદ્વિક-અન્તરાય ૫-તથા હાસ્યચતુષ્ક એ ૧૧ નો જગપ્રસંગમ સ્વસ્વબન્ધવિરોધ સમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમવડે થાય છે.

ટીકાર્થઃ—જે જીવ અવધિજ્ઞાન સહિત વર્તે છે તે જીવને

અવધિજ્ઞાનાવરણ રહિત ૪ જ્ઞાનાવ૦, અને અવધિદર્શનાવ૦ રહિત ૩ દર્શનાવરણ એ ૭ પ્રકૃતિયોનો આપ આપણા બન્ધવિચ્છેદ સમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે ૧૦૫૦ સંક્રમ થાય છે. અવધિજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરતો જીવ ઘણા કર્મપુદ્ગલોની નિર્જરા કરે છે, તે કારણથી એ ૭ પ્રકૃતિયોના સ્વસ્વબન્ધવિચ્છેદ સમયે ઘણા થોડાજ પુદ્ગલો પ્રાપ્ત થાય છે, અને અહિં અધિકાર પણ ૧૦ પ્ર૦સંક્રમનોજ છે માટે “ જે જીવ અવધિજ્ઞાન રહિત વર્તે છે ” એમ કહ્યું છે.

તથા તે અવધિ વિના એટલે અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શન રહિત જીવને અવધિજ્ઞાનાવ૦—અને અવધિદર્શના૦ એ બેનો આપ આપણા બન્ધવિચ્છેદ સમયે ૧૦ પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શનને ઉત્પન્ન કરતો જીવ અતિ પ્રબલ ક્ષયોપશમવાળો હોવાથી એ અવધિદ્વિકના પુદ્ગલોને અતિરૂક્ષ કરે છે તેથી બન્ધવિચ્છેદ સમયે પણ ઘણા નિર્જર છે, ને તેમ યવાથી ૧૦ પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત ન થાય. તેથી “ તે વિના=અવધિદ્વિક રહિત જીવ ” એમ કહ્યું છે.

તથા નિદ્રા પ્રચલા રૂપ નિદ્રાદ્વિક, ૫ અન્તરાય, અને હાસ્ય, રતિ, ભય, ક્રુષ્ણારૂપ હાસ્યચતુષ્ક એ ૧૧ પ્રકૃતિયોનો આપઆપણા બન્ધવિચ્છેદ સમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે ૧૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. (અહિં બન્ધવિચ્છેદ સમયે કહેવાતું કારણ એ છે કે) નિદ્રાદ્વિક અને હાસ્યચતુષ્કનો સ્વબન્ધવિચ્છેદ યથા બાદ શુદ્ધસંક્રમ થાય છે તેથી એ ૬ પ્રકૃતિનાં ઘણાં દલિક (ના સંક્રમ) પ્રાપ્ત થાય છે, અને ૫ અન્તરાયનો તો બન્ધવિચ્છેદાનંતર પત્તપ્રહાણાદે સંક્રમજ થતો નથી તે કારણથી બન્ધવિચ્છેદ સમયે પ્રહલ કહ્યો છે.

મૃગ ગાથા ૯૮ મી.

સાયસ્ત પુવત્તમિત્તા, અસાયવંધાણ ચરિનવંધંતે
સ્વવળાણ લોમસ્તવિ, અપુહવરણાલિના અંતે ॥૧૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—મોહનીય કર્મનો ઉપશમ નહિ કરીને અર્થોત ઉપશમશ્રેણિ નહિ પામીને અશાતાના બન્ધમાં જે અન્ત્ય અશાતાબન્ધ છે તેના અન્ત્યસમયે વર્તાતા ક્ષપકજીવને શાતાનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે, તેથી આગળ શાતાને પતદ્વયહતા પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ શાતાનો સંક્રમ થતો નથી.

તથા ઉપશમશ્રેણિને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા અને કર્મક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયેલા ક્ષપકજીવને અપૂર્વકરણાદ્ધાની પ્રથમાવલિકાના અન્ત્યસમયે સં૦ લોભનો જ૦પ્ર૦સંક્રમ હોય છે, તેથી આગળ શુણ્ણસંક્રમવડે (થી) પ્રાપ્ત થયેલા (સ્વપ્રકૃતિ સંબંધિ) ઘણા કર્મદલિકનો (સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ) સંક્રમ થવાથી જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૯૯ મી.

અયરચ્છાવટ્ટિદુગં, ગાલિય થીવેય થીળગિદ્ધિતિગં
સગલવળહાપવત્ત-સ્સંતે એમેવ મિચ્છત્તે ॥ ૯૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—^૧૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વનું અનુપાલન કરતો જીવ સ્ત્રીવેદ અને થીણુધ્ધિત્રિક એ ૪ પ્રકૃતિયો તે સંબંધિના ઘણા કર્મદલિકને ગાલયિત્વા= નિર્જરાવીને કંઈક શેષ રહ્યે તે પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયો છતો. યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્યસમયે

૧ ક્ષયોપ૦સમ્યક્ત્વનો કાળ મિશ્રસમ્યક્ત્વવડે અન્તરિત હોવાથી સમ્યક્ત્વનો કાળ “જે છાસક” સાગરોપમ કહેવાની પદ્ધતિ શાસ્ત્રમાં છે, પરંતુ કોઈ સ્થળે સમ્યક્ત્વનો કાળ ૧૩૨ સાગરોપમ કહે તોપણ દોષ નહિ.

વિધ્યાતસંક્રમવડે એ ૪ પ્રકૃતિનો જાંખાંસંક્રમ કરે છે, અને આગળ અપૂર્વકરણમાં તે ગુણસંક્રમથી (પરપ્રકૃતિઓમાં) ઘણાકર્મ દલિકનો સંક્રમ થવાથી જાંખાં સંક્રમ થાય નહિ, તે કારણથી યથા પ્રવૃત્તકરણનો અન્ત્યસમય ગ્રહણ કર્યો છે.

એજ પ્રમાણે મિથ્યાત્વનો પણ જાંખાંસંક્રમ થાય છે તે આ રીતે-૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વનું અનુપાલન કરીને અને તેટલા કાળસુધી મિથ્યાત્વની નિર્જરા કરીને કંઈક શેષ રહેલા મિથ્યાત્વને દૂર કરવાને અર્થે ઉચિત થયેલા, અને મિથ્યાત્વ સંબંધિ યથા પ્રવૃત્તકરણના અન્ત્યસમયે વર્તાતા જીવને વિધ્યાતસંક્રમ વડે મિથ્યાત્વનો જાંખાં સંક્રમ થાય છે, અને આગળ ગુણસંક્રમ પ્રવર્તતો હોવાથી તે જાંખાં સંક્રમ થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૧૦૦ મી.

હસ્તગુણસંક્રમદ્વાય, પૂરયિત્તા સમોસસમ્મતં
ચિર સંમત્તા મિચ્છત્ત-ગયસ્સુવલળયોગો સિં||૧૦૦||

ગાથાર્થ:-ટીકાધાનુસારે.

ટીકાર્થ:-સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરીને હસ્તવા ગુણસંક્રમાદ્વાય= અપકાળવાળા ગુણસંક્રમવડે સમિશ્રંતન્યક્ત્વં=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રને મિથ્યાત્વનાં દલિકથી પૂરીને ઘણા કાળે સમ્યક્ત્વથી મિથ્યાત્વે ગયેલાને, અર્થાત્ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વ પાળીને મિથ્યાત્વે ગયેલા જીવને પશ્ચોપમાસંખ્યેયલાગ માત્ર કાળ વડે તે સમ્યક્ત્વની અને મિશ્રની ઉદ્ધવના કરતાં અલ્પ ઉદ્ધવના સંક્રમ થયે તે સમ્યક્ત્વનો અને મિશ્રનો જાંખાં પ્રાંસંક્રમ થાય છે, અર્થાત્ પાન્ત્ય ખંડના અન્ત્યપ્રક્ષેપ સમયે સમ્યક્ત્વનું અને મિશ્રનું લિક મિથ્યાત્વરૂપ પરપ્રકૃતિમાં જે પ્રક્ષેપાય તેજ સમ્યક્ત્વનો ને મિશ્રનો જાંખાં પ્રાં સંક્રમ છે.

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—મોહનીય કર્મનો ઉપશમ નહિ કરીને અર્થાત ઉપશમશ્રેણિ નહિ પામીને અશાતાના બન્ધમાં જે અન્ય અશાતાબન્ધ છે તેના અન્યસમયે વર્તતા ક્ષપકજીવને શાતાને જાન પ્રાપ્ત સંક્રમ થાય છે, તેથી આગળ શાતાને પતદ્વયહતા પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ શાતાનો સંક્રમ થતો નથી.

તથા ઉપશમશ્રેણિને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા અને કર્મક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયેલા ક્ષપકજીવને અપૂર્વકરણાદ્વાની પ્રથમાવલિકાના અન્યસમયે સંક્રમ લોભનો જાનપ્રાપ્ત સંક્રમ હોય છે, તેથી આગળ જીવસંક્રમવડે (થી) પ્રાપ્ત થયેલા (સ્વપ્રકૃતિ સંબંધિ) ઘણા કર્મદલિકને (સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ) સંક્રમ થવાથી જાન પ્રાપ્ત સંક્રમ થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૯૯ મી.

અયરચ્છાવદ્વિદુગં, ગાલિય થીવેય થીળગિદ્ધિતિગં
સગવવળહાપવત્ત-સ્સંતે એમેવ મિચ્છત્તે ॥ ૯૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—૧૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વનું અનુપાલન કરતો જીવ સ્ત્રીવેદ અને થીણુધિનિક એ ૪ પ્રકૃતિયો તે સંબંધિના ઘણા કર્મદલિકને ગાલયિત્વા= નિર્જરાવીને કંઈક શેષ રહ્યો તે પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયો છતો યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્યસમયે

૧ ક્ષયોપસમ્યક્ત્વનો કાળ મિત્રસમ્યક્ત્વવડે અન્તરિત હોવાથી સમ્યક્ત્વનો કાળ “એ છાસક” સાગરોપમ કહેવાની પદ્ધતિ શાસ્ત્રમાં છે, પરંતુ કાષ્ઠ સ્થળે સમ્યક્ત્વનો કાળ ૧૩૨ સાગરોપમ કહે તોપણ દોષ નહિ

મૂળ ગાથા ૧૦૨ મી.

અઠ્ઠકસાયાસાણ, ચ અશુભધુવવન્ધિ અત્થિરતિગે ચ
સવલહું સ્વવળાણ, અહાપવત્તસ્સ ચરિમમ્મિ ॥૧૦૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અપ્રત્યાંપ્રત્યાંરૂપ ૮ કષાય—અશાતા—કુવણ્ણાદિ
૮ અને ઉપધાત એ અશુભ ધુવળન્ધિ ૧૬ પ્રકૃતિ—તથા અસ્થિર—
અશુભ—ને અયશ એ અસ્થિરત્રિક—એ ૨૨ પ્રકૃતિયોમાંથી ૮ કષાય
સિવાયની ૧૪ પ્રકૃતિયોનો અન્ય સર્વજીવોથી:શિઘ્ર ક્ષય કરવાને
ઉદત થયેલા જીવ અર્થાત્ ૮ વર્ષ ૭ માસ વ્યતિકાન્ત થતાં શિઘ્ર
ક્ષય કરવાને ઉદત થયેલા એવા ક્ષપકચ્છેદિ પ્રતિપન્ન જીવ યથાપ્રા-
ના અન્ત્યસમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમવડે ૪૦ પ્રાં સંક્રમ કરે છે.

તથા દેશોનપૂર્વકોડ વર્ષ પર્યાન્ત ચારિત્ર પાળીને ક્ષપક-
ચ્છેદિપ્રતિપન્ન જીવને યથાપ્રાના અન્ત્ય સમયે વિધ્યાતસંક્રમવડે
આઠ મધ્યકષાયનો ૪૦ પ્રાં સંક્રમ હોય છે.

પુનઃ પંચસંઘ્રહમાં તો (મૂળ ટીકામાં) એ સર્વ પ્રકૃતિ-
યોને માટે “ દેશજીપૂર્વકોડવર્ષ પર્યાન્ત ચારિત્ર, પાળીને ” ઇત્યાદિ
કહેલું છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૩ મી.

પુરિસે સંજલણતિગે, ચ ઘોલમાણેણ ચરમવદ્ધસ્સ
સગઅંતિમે અસાણ—ણ સમા અરહંય સોગોચા ॥૧૦૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

મૂળ ગાથા ૧૦૧ મી.

સંજોયણાણ ચતુરુવ-સમિત્તુ સંજોજહ્તુ અપ્પહ્નં
અચરચ્છાવટ્ટિદુગં, પાલિય સકહપ્પવત્તંતે ॥ ૧૦૧ ॥

ગાથાર્થ:—મોહનીયને ૪ વાર ઉપશમાવીને અને અલ્પકાળ
પર્યંત અનંતાનુબંધિ બાંધીને પુનઃ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્ય-
કત્વપાલન કરીને સ્વયથાપ્રવૃત્તના અનંત્યસમયે અનંતાનુબંધિનો
૪૦ પ્ર૦ સંક્રમ કરે.

ટીકાર્થ:—૪ વાર મોહનીય ઉપશમાવીને (૪ વાર મોહ-
નીયને ઉપશમાવવા વડે શું પ્રયોજન છે ? એમ જો પૂછતા હો તો
કહીએ છીએ કે ઘણા પુદ્ગલોની નિર્જરા થાય છે તે આ પ્રમાણે-
ચારિત્ર મોહનીયની પ્રકૃતિયોને ઉપશમાવતો જીવ સ્થિતિઘાત-રસ-
ઘાત-ગુણુશ્રેણિ-અને ગુણુસંક્રમવડે ઘણા પુદ્ગલોને નિર્જરાવે છે
તેથી “ ૪ વાર મોહનીયનો ઉપશમ કરીને ” કહ્યું છે) મિથ્યાત્વે
જાય, અને મિથ્યાત્વે ગયો છતો અલ્પકાળ પર્યંત સંયોજના=અનં-
તાનુબંધિ બાંધીને (૪ વાર મોહોપશમ કરવાને અવસરે સ્થિતિ-
ઘાતાદિવડે ઘણા દલિકનો ઘાત થવાથી આ અવસરે ચારિત્ર મોહની-
યનું દલિક અતિઅલ્પ છે તેથી અનંતાનુબંધિને બાંધતો છતો
બંધ્યમાન ૪ અનંતાનુબંધિમાં યથાપ્રવૃત્તસંક્રમવડે અતિ અલ્પ
દલિક સંક્રમાવે છે, તદનંતર અન્તર્મુહુર્ત વ્યતીત થતાં પુનઃ ૫૪
સમ્યક્ત્વ પામે, અને તે સમ્યક્ત્વને ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી પાળીને
અનંતાનુબંધિનો ક્ષય કરવાને ઉદ્યત થાય, તે જીવને (અનંતાનુ-
બંધિ) યથાપ્રવૃત્તકરણના અનંત્યસમયે વિધ્યાતસંક્રમ વડે તે ૪
અનંતાનુબંધિનો ૪૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. આગળ અપૂર્વકરણમાં
ગુણુસંક્રમ પ્રવર્તતો હોવાથી તે ૪૦ પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થતો નથી.

જામાં બાંધેલા ઉચ્ચગોત્ર ને મનુષ્યદ્વિકચુકત એજ જીવને તેઉ અને વાયુકાયમાં પૂર્વોક્ત વિધિએ જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. ॥ ૧૦૫ ॥

ટીકાર્થ:—દેવદ્વિક-નરકદ્વિક-ને વૈક્રિયસપ્તક એ ૧૧ પ્રકૃતિયોને એકેન્દ્રિયલવમાં ઉદ્ભવના કરણથી ઉવેલી હોય, અને પુનઃ પંચેન્દ્રિયપણું પ્રાપ્ત થતાં અવપ્રકાશ સુધી બાંધી હોય, અને બાંધી-ને તે લવમાંથી નિકળીને ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણ ઉ૦ સ્થિતિ સહિત સપ્તમી પૃથ્વીમાં નારકપણે ઉત્પન્ન થાય, તદનંતર તેટલા કાળ પર્યાન્ત યથાયોગ્યપણે તે વૈક્રિય સળાંધિ ૧૧ પ્રકૃતિ અતુલવી ને નરકમાંથી નિકળીને પંચેન્દ્રિયતિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં વૈક્રિય સળાંધિ ૧૧ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને સ્થાવરલવમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં તે એકાદશકની રથોપમાસંખ્યેયભાગ પ્રમાણ દીર્ઘકાળની ઉદ્ભવના વડે તે ૧૧ પ્રકૃતિયોને ઉવેલતો જે જીવ ઉપાન્ત્ય ખંડના અન્ત્ય સમયે અન્ય પ્રકૃતિમાં દલિક સંક્રમાવે છે તે જીવને તે વૈક્રિયાદિ ૧૧ પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ હોય છે.

તથા અગ્નિકાય અને વાયુકાયમાં ગયેલા એજ જીવને પૂર્વોક્ત વિધિએ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય લવમાં વર્તતાં જે ઉચ્ચગોત્ર અને મનુષ્ય ગતિ મનુષ્યાનુપૂર્વિક મનુષ્યદ્વિક બાંધેલું હોય, તેને દીર્ઘકાળની ઉદ્ભવના વડે ઉવેલતાં ઉપાન્ત્ય ખંડના અન્ત્યસમયે જે પરપ્રકૃતિમાં દલિક સંક્રમાવે છે તેજ ઉચ્ચગોત્રને મનુષ્યદ્વિકનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ છે. અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે કે-પ્રથમ અગ્નિ અને વાયુના લવમાં વર્તતાં નરકદ્વિક ને ઉચ્ચગોત્ર ઉવેચું હોય, અને પુનઃ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય લવમાં ઉત્પન્ન થઈને અન્તર્લોકકાળ પર્યાન્ત બાંધેલું હોય, અને ત્યાંથી પંચેન્દ્રિય લવમાં વળીને સપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાચી નારકી થાય, પુનઃ ત્યાંથી નિકળીને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થાય, એટલા કાળ પર્યાન્ત જે ૩ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને અને પ્રદેશસંક્રમ વડે અતુલવીને પુનઃ અગ્નિમાં અને વાયુમાં ઉત્પન્ન થાય તે જીવ જે ૩ પ્રકૃતિને દીર્ઘકાળની ઉદ્ભવના વડે ઉવેલે તે વખતે

ટીકાર્થ:—અહિં પુરિસે અને તિગે એ બે શબ્દમાં સપ્તમી વેલકિત પઠીના અર્થમાં છે તેથી પુરુષવેદનો અને ક્રોધ-માન-માયા રૂપ સંબલન ત્રિકનો ક્ષય કરવાને ઉચિત ક્ષપકચ્રેણિપ્રતિપત્તિ જીવ આપ આપણા બન્ધના અન્ત્યસમયે જઘન્ય યોગવડે બાંધેલું જે દલિક તે દલિકનો અન્ત્ય પ્રક્ષેપ કરે તે સમયે એ ૪ પ્રકૃતિનો જ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ થાય તે આ પ્રમાણે—આ ચારે પ્રકૃતિયોના બન્ધવિચ્છેદ સમયે પ્રથમની બે આવલિકાનું બાંધેલું જે દલિક છે તે સિવાય અન્ય દલિકની સત્તા નથી, ને તે આવલિકાદ્વિકબદ્ધ દલિકમાંથી પણ ચરમસમયબદ્ધદલિકનો અસંખ્યાતમો ભાગ શેષ રહે ત્યાં મુધી પ્રતિસમય સંક્રમવડે ક્ષય પામતું જાય છે, તદનંતર તે શેષ રહેલા અસંખ્યાતમાભાગના દલિકને સર્વસંક્રમવડે સંક્રમાવતાં એજ પ્રકૃતિનો જ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ થાય છે.

તથા અસાપ્ત સમા અરદ સોગો ઇતિ=અર્થાત્ અરતિ અને શોકનો જ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ અશાતાના જ ૦ પ્ર ૦ સંવત્ જાણવો.

મૂળગાથા ૧૦૪-૧૦૫ મી.

વૈઙ્કિયસંબંધિ, ઉવ્વલિયં વંધિઝણ અપ્પદ્ધં
જિઢ્ઢિઢિઢિ નિરયાઓ, ઉવ્વદિત્તા અવંધિત્તુ ॥૧૦૪॥
થાવરગયસ્સ ચિરઉવ્વ-લણોણ્યસ્સ એવં ઉચ્ચસ્સ
મણુયદુગસ્સ ય તેઉસુ, વાઉસુ વા સુહમવદ્ધાણં ૧૦૫

ગાથાર્થ:—વૈકિયસંબંધિ ૧૧ પ્રકૃતિની પ્રથમ ઉદ્વલના કરીને પુનઃ અલ્પકાળ પર્યાન્ત બાંધીને ઉ ૦ સ્થિતિયુક્ત નારક થાય, ત્યાંથી નિકળીને તિ ૦ પંચેન્દ્રિયમાં એ ૧૧ પ્રકૃતિ બાંધ્યા વિના જ ॥ ૧૦૪ ॥ સ્થાવરમાં જઘને દીર્ઘકાળ પર્યાન્ત ઉદ્વલના કરતા જીવને એ ૧૧ નો જ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ થાય. તથા સૂ ૦ એકેન્દ્રિયપ-

કાળ સુધી એ ૩ પ્રકૃતિયોને નહિ બાંધીને યથાપ્રવૃત્ત કરણના અન્ય સમયે એ ૩ પ્રકૃતિયોનો ૧૦ પ્ર૦ સંક્રમ કરે છે. “૪ પદ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક કાળપર્યન્ત નહિ બાંધીને ” કહ્યું તે દેવી રીતે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે તે દક્ષિતકર્મોદ્ભવ ૩ પદ્યોપમાયુધવાળા યુગલિક મનુષ્યલવમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં માત્ર દેવદિકનોજ બંધ કરે છે, પરન્તુ પૂર્વોક્ત ૩ પ્રકૃતિને બાંધતો નથી. ત્યાં અન્તર્મુહુર્ત આયુધ્ય શેષ રહેતાં સમ્યક્ત્વ પાત્રીને સમ્યક્ત્વ સહિતજ ૧ પદ્યોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, ત્યાંથી પણ સમ્યક્ત્વ સહિત દેવલવમાંથી ચવીને મનુષ્યલવમાં ઉત્પન્ન થાય. તદનંતર તેજ અપતિત સમ્યક્ત્વ સહિત ગ્રેવેયકર્મ ૩૧ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો દેવ થાય, અને ત્યાં ઉત્પન્ન થયા બાદ, અન્તર્મુહુર્ત મિથ્યાત્વ પામે, તદનંતર અન્તર્મુહુર્તાયુધ્ય શેષ રહેયે પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ પામે, તદનંતર ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી મનુષ્ય અને અનુત્તર દેવાદિમાં ઉત્પન્ન થઈ સમ્યક્ત્વાનુપાલન કરીને તે સમ્યક્ત્વનો કાળ અન્તર્મુહુર્ત શેષ રહેયે એ ૩ પ્રકૃતિયોના શિશુ ક્ષય કરવાને પ્રવૃત્ત થાય, તે કારણથી અનન્તરોક્ત વિધિએ “૪ પદ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક કાળપર્યન્ત એ ૩ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને ” એમ કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૮ મી.

ઇગવિગલિંદિય જોગ્ગા, અઠ્ઠ પજ્જત્તગેણ સહ તેસિં
તિરિયગ્ગસમં નવરં, પંચાસી ઉદહિસયં તુ ॥૧૦૮॥

ગાથાર્થ:—એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયયોગ્ય ૮ પ્રકૃતિ અને અપર્યાપ્ત સહિત ૯ પ્રકૃતિયોનો ૧૦પ્ર૦સં૦ તિર્યચગતિવત્ કહેવો પરન્તુ ૧૬૩ ને સ્થાને ૧૮૫ સાગરોપમ કહેવા.

ટીકાર્થ:—એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય (સંબંધિ)

ઉપાન્ત્યખંડના અન્ત્યસમયે જે દલિક પરપ્રકૃતિમાં સંકેત છે તેજ એ ૩ પ્રકૃતિનો ૪૦ પ્ર૦ સંકેત છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૬ મી.

હસ્તં કાલં વંધિય, વિરઓ આહારસત્તગં ગંતું
અવિરઙ્ગ લહુવલં તસ્સ જા થોવ ઉવલણા ॥૧૦૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સર્વવિરતિવંત મુનિ અલ્પકાળ અપ્રમત્તદશાને પામ્યા છતા આહારકસપ્તક બાંધીને કર્મોદયપરિણતિ વિશેષથી પુનઃ અવિરતિપણાને પ્રાપ્ત થાય, ત્યાં અન્તર્મુદૂર્તબાદ પદ્યાસંખ્ય-તમભાગ પ્રમાણની દીર્ઘોદ્વલના વડે ઉવેલતાં આહારક સપ્તકની જે અલ્પ ઉદ્વલના (ઉપાન્ત્યખંડના અન્ત્ય સમયે જે કર્મદલિક પરપ્રકૃ-તિમાં પ્રક્ષેપાય છે તે અલ્પોદ્વલના) તેજ આહારકનો ૪૦ પ્ર૦ સંકેત છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૭ મી.

તેવદ્વિસયં ઉદાહિણ, સચઉપલ્લાહિયં અવંધિત્તા
અંતે અહપ્પવત્ત-કરણસ્સ ઉજ્જો વ તિરિયદુગો ॥૧૦૭॥

ગાથાર્થ:—૪ પદ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરમાધિક કાળપર્યંત ઉદ્યોત અને તિર્યંગ્લિકને નહિ બાંધીને યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્ય સમયે એ ત્રણ પ્રકૃતિનો ૪૦ પ્ર૦ સંકેત કરે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્યોત અને તિર્યંગ્લિકની સત્તાવાળો પૂર્વોક્ત ક્ષપિતકર્મોંશ છવ ૪ પદ્યોપમા અધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક

૧ “ ૧૬૩ સાગરોપમાધિક ” એમાં જે “ અધિક ” શબ્દ દ્વયો છે તે સંખ્યાતબવાયુચવાળા મનુષ્યજનોની અપેક્ષાએ નાહ્યો.

કાળ સુધી એ ૩ પ્રકૃતિયોને નહિ બાંધીને યથાપ્રવૃત્ત કરણના અન્ત્ય સમયે એ ૩ પ્રકૃતિયોનો ૧૦ પ્ર૦ સંક્રમ કરે છે. “ ૪ પથ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક કાળપર્યન્ત નહિ બાંધીને ” કહ્યું તે કેવી રીતે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે તે ક્ષપિતકર્માશય ૩ પથ્યોપમાયુખ્યવાળા યુગલિક મનુષ્યલવમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં માત્ર દેવદ્રિકનોજ બંધ કરે છે, પરન્તુ પૂર્વોક્ત ૩ પ્રકૃતિને બાંધતો નથી. ત્યાં અન્તર્મુહુર્ત આયુષ્ય શેષ રહેતાં સમ્યક્ત્વ પામીને સમ્યક્ત્વ સહિતજ ૧ પથ્યોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, ત્યાંથી પણ સમ્યક્ત્વ સહિત દેવલવમાંથી ચવીને મનુષ્યલવમાં ઉત્પન્ન થાય. તદનંતર તેજ અપતિત સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રેવેયકમાં ૩૧ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો દેવ થાય, અને ત્યાં ઉત્પન્ન થયા બાદ, અન્તર્મુહુર્ત મિથ્યાત્વ પામે, તદનંતર અન્તર્મુહુર્તાયુષ્ય શેષ રહેયે પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ પામે, તદનંતર ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી મનુષ્ય અને અનુત્તર દેવાદિમાં ઉત્પન્ન થઈ સમ્યક્ત્વાનુપાલન કરીને તે સમ્યક્ત્વનો કાળ અન્તર્મુહુર્ત શેષ રહેયે એ ૩ પ્રકૃતિયોના શિખર સ્થલ કરવાને પ્રવૃત્ત થાય, તે કારણથી અનન્તરોક્ત વિધિએ “ ૪ પથ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક કાળપર્યન્ત એ ૩ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને ” એમ કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૮ મી.

इगविगलिंदिय जोग्गा, अष्ट पञ्चत्तगेण सह तेस्ति
तिरियगइत्तमं नवरं, पंचात्तो उदहितयं तु ॥ १०८ ॥

ગાથાર્થ:—એકેન્દ્રિય અને વિદેન્દ્રિયરેખા ૮ પ્રકૃતિ અને અપર્યાપ્ત સહિત ૬ પ્રકૃતિયોનો ૧૦ પ્ર૦ સંક્રમ વિધિએ અતિરત્ત રહેવે. પરન્તુ ૧૬૩ ને રચાને ૧૮૫ સાગરોપમ રહેવા.

ટીકાર્થ:—એકેન્દ્રિય અને વિદેન્દ્રિયરેખા (કર્મરેખા)

૪ જાતિ-સ્થાન-આતપ-સૂન-સાધાન-એ આઠ પ્રકૃતિયોને અપ-
 યામ નામકર્મસહિત કરતાં ૯ પ્રકૃતિયોનો જન્મપ્રસંગ તિયંચ
 ગતિવત્ કહેવો, પરન્તુ અહિં “ ૪ પલ્લોપમાધિક ૧૮૫ સાગરોપ-
 માધિક કાળપર્યન્ત નહિ બાંધીને ” એમ કહેવું. એટલા કાળપર્યન્ત
 એ ૯ પ્રકૃતિયો ન બન્યાંય તે કેવી રીતે ? એમ જો પૂછતા હો તો
 કહીએ છીએ કે-અહિં ક્ષપિતકર્માંશજીવ ૨૨ સાગરોપમની સ્થિ-
 તિએ છઠ્ઠી પૃથ્વીમાં નારકપણે ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં પણ અન્તર્મુહૂર્ત
 આયુ શેષ રહે સમ્યક્ત્વ પામીને તેજ સમ્યક્ત્વ સહિત મનુષ્યપણે
 ઉત્પન્ન થાય, પુનઃ તેજ સમ્યક્ત્વસહિત દેશવિરતિ પામીને સૌધર્મ
 દેવલોકમાં ૪ પલ્લોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, પુનઃ તેજ સમ્ય-
 ક્ત્વ સહિત તે દેવલવમાંથી ચવીને મનુષ્ય થાય, અને તે મનુષ્ય-
 લવમાં ચારિત્રને પાળીને ઐવેયકમાં ૩૧ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો
 દેવ થાય, ત્યાં ઉત્પન્ન થઇને અન્તર્મુહૂર્તબાદ મિથ્યાત્વ પામે,
 તદનંતર પુનઃ પણ અન્તર્મુહૂર્ત આયુષ્ય શેષ રહે સમ્યક્ત્વ પામે,
 તદનંતર ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વાનુપાલન કરીને તેજ
 સમ્યક્ત્વનો કાળ અન્તર્મુહૂર્ત શેષ રહે એ ૯ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરવાને
 પ્રવૃત્ત થાય, તો એ પ્રમાણે ૪ પલ્લોપમાધિક ૧૮૫ સાગરોપમાધિક
 કાળપર્યન્ત એ ૯ પ્રકૃતિયોનો અખંધ રહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૯ મી.

છત્તીસાણ સુમાણં, સેઢિમણારુહિય સેસગવિહીહિ
 કટ્ટું જહનંત્રં સ્વવણં, અપુવ્વકરણાલિયા અંતે ॥૧૦૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—શ્રેણિ નહિ આરોહીને એટલે ઉપશમ શ્રેણિ નાંહ
 કરીને શેષ ક્ષપિતકર્માંશ સંખ્યાધિ વિધિવડે પંચેન-સમચન-વજન-
 તેન-સુખગન-શુભવર્ણાદિ૧૧-અગુન-પરાન-ઉશ્વાન-ત્રસાદિ

૧૦-નિર્મા૦-એ ૩૬ શુભ પ્રકૃતિયોનો ૪૦ પ્રદેશ સમૂહ પ્રાપ્ત કરીને ક્ષય કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલો ક્ષપિતકર્માશ્રવ અપૂર્વકરણની પ્રથમાવલિકાના અન્ત્ય સમયે તે ૩૬ પ્રકૃતિયોનો ૪૦પ્ર૦ સંક્રમ કરે છે. તેથી આગળ તે શુભસંક્રમ વડે પ્રાપ્ત કરેલા અતિઘણા કર્મપ્રદેશોનો સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થવાથી (પરપ્રકૃતિયોનો) સંક્રમ થાય છે તેથી તે (૩૬ નો) ૪૦પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થતો નથી. પુનઃ પચસંગ્રહમાં તે વજ્રર્ષભનારાચ વિના ૩૫ પ્રકૃતિયોનો ૪૦ ૪૦પ્ર૦સં૦ અપૂર્વકરણના અન્ત્ય સમયમાં કહ્યો છે અને વજ્રર્ષભનારાચનો ૪૦પ્ર૦સં૦ સ્વખંધવિચ્છેદ સમયે કહ્યો છે.

મૂળ ગાથા ૧૧૦ મી.

સમ્મદ્વિઢિઅજોગ્ગા-ળ સોલસન્હંપિ અસુમપગઈંણ
થોવેણ સરિસગં, નવરં પઢમં તિપલ્હેસુ ॥ ૧૧૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ગિતિને અયોગ્ય એવી કુસંસ્થાન ૫-કુસંધ-યણ ૫-કુખગ૦-દુર્લગત્રિક-નપુ૦-નીચ૦-એ ૧૬ અશુભ પ્રકૃતિયોનો ૪૦પ્રદેશસંક્રમ સ્ત્રીવેદના ૪૦પ્ર૦સંક્રમવત્ કહેવો. અર્થાત્ પ્રથમ સ્ત્રીવેદની ૪૦પ્ર૦સંક્રમ ભાવના જે રીતે કહી છે તે અત્રે પણ કહેવી. પરંતુ એ ૧૬ નો ૪૦પ્ર૦સં૦સ્વામી પ્રથમ ત્રણપદ્યો-પમાયુધવાળા યુગલિક મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થયેલો, અને અન્તર્મુદ્દર્ત આયુધ્ય શેષ રહે સમ્યક્ત્વ પામેલો શ્રવ કહેવો, અને શેષ વિધિ પૂર્વવત્ કહેવી.

મૂળ ગાથા ૧૧૧ મી.

નરતિરિયાણ તિપલ્હ-સ્તંતે ઓરાલિયસ્સ પાડગ્ગા
તિત્થયરસ્સ ય વંધા-જહન્નઓઆલિગં ગંતુ ॥૧૧૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાઓનુસારે.

ટીકાર્થ:—મનુષ્ય અને તિર્યંચોને ત્રણ પદ્યોપમને અન્તે ઔદારિક પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો જાંબ્રાંસંક્રમ યોગ્ય હોય છે. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—અન્ય સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ ઔદારિક નામકર્મના પ્રદેશોની સર્વ જાંબ્રાંસંક્રમ સત્તાવાળો જે જીવ તે ૩ પદ્યા-યુગ્યવાળા તિર્યંચ કે મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં ઔદારિકસંક્રમને વિપાકોદયથી અનુલવતો અને વિધ્યાતસંક્રમ વડે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમ આવતો છતો સ્વઆયુધ્યના અન્ત્ય સમયે તે ઔદારિકસંક્રમને જાંબ્રાંસંક્રમ કરે છે. ગાથામાં જે “ ઔદારિકસંક્રમ પાડગા=ઔદારિક પ્રાયોગ્ય ” કહ્યું છે તે ઔદારિકસંક્રમના અર્થમાં સમજવું.

તથા જીવનામના બંધક જીવે જે પ્રથમ સમયે બાંધેલું દલિક તેને બંધાવલિકાં વ્યતીત થતાં ત્યારે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમાવે છે, ત્યારે જીવનામનો જાંબ્રાંસંક્રમ થાય છે. એ પ્રમાણે પ્રદેશ સંક્રમનો અધિકાર કહ્યો અને તે કહેવા સાથે સંક્રમકરણનો અધિકાર પણ સંપૂર્ણ કહ્યો. (શ્રી જાંબ્રાંસંક્રમ સ્વામિત્વ પ્રહરં)

इति संक्रमकरण.

॥ इति श्री मलयगिरिविरचितकर्मप्रकृतिटीकायां जैनाचार्य
श्रीमद् बुद्धिसागरसूत्रि प्रसादेन पं. चंदुलालकृतं
संक्रमकरणस्य गुर्जरभाषान्तरम् समाप्तम् ॥

અથ ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાકરણ.

હવે ઉદ્દેશના અનુક્રમે ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાકરણ કહેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે. એ બન્ને કરણો સ્થિતિ અને રક્ષના વિષયવાળાં છે. તેમાં પ્રથમ સ્થિતિનાં ઉદ્વર્તના કહેવાય છે.

उवट्टणा ठिइए, उदयावलियाइ चाहिरिईणं
होइ अवाहा अइत्था-वणाओ जा वालिया हस्ता
॥ १ ॥

ગાથાર્થ:—સ્થિતિની જે ઉદ્વર્તના તે ઉદયાવલિકા બહારની (ઉદયાવલિકા સિવાયની) સ્થિતિયોની બહુવી. એમાં અભાધાધી માંડીને યાવત જથ્થાપણે એક આવલિકા સુધી અતીત્યાપના હોય છે.

टीकार्थ:—સ્થિતિની ઉદ્વર્તના તે ઉદયાવલિકાથી બહારની (ઉદયાવલિકા સિવાયની) સ્થિતિયોની બહુવી, કરણ કે ઉદયાવલિકા સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી ઉદયાવલિકાની ઉદ્વર્ત-

૧ ઉદ્વર્તના અને અપવર્તના તે સ્થિતિ અને રક્ષના હોય છે. ખરું પ્રેરણા (કર્મના અણુઓની) વા પ્રકૃતિની હોવી નથી. માટે એ એ કરણો સ્થિતિ અને રક્ષના વિષયવાળાં કહેવાય.

૨ પ્રથમ સમયે જે હતા બધેય જે તેજ સમયે તે હતામાં પ્રવેશ-ભવતી વા વિપ્રોત્થવતી સ્વભાવીક પરપ્રકૃતિ હતા. સહેમ રવાથી પ્રથમ સમયે બધેથી હતાની અભાધા વર્તની હોય તે પણ તેની બધે-વલિકા અથવા સમાવજવાની સંગ્રાવલિકા સુધી પહોંચી જતાં સમયે સંગ્રાવ હતાનો પ્રવેશ વા વિપ્રોત્થવ રહ જાય છે. અને જલ-ભાગી તે અભાધાને જે ઉદિશ, ઝિલ્લા વગેરે અપવર્તના અને ઉદ-

નાનો નિષેધ કર્યો છે. વળી બંધાતી પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની જે અબાધા છે તે અબાધા જેટલી અથવા તે અબાધાથી ન્યૂન પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની સ્થિતિ ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી, અર્થાત્ તે અબાધાતુલ્ય વા ન્યૂન પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની જે સ્થિતિ તે ઉપાડીને ત્યાંથી આગળ (બંધ્યમાન પ્રકૃતિની અબાધાથી આગળ) ન¹ પ્રક્ષેપાય, કારણ કે તે સ્થિતિયો બંધ્યમાનપ્રકૃતિની અબાધામાં

શરૂ થાય છે. માટે અહિં જે ઉદ્યાવલિકાનો નિષેધ કર્યો છે તે આવલિકા પૂર્વે બંધાયેલી વા સંક્રમથી આવેલી એ બંને લતાની ઉદ્યાવલિકા જાણવી. અથવા પ્રદેશોદ્યાવલિકા અને વિપાકોદ્યાવલિકા એમ બંને પ્રકારની ઉદ્યાવલિકાનો નિષેધ જાણવો.

વળી જે ઉદ્યાવલિકા તે પોતાનીજ ઉદ્ધર્તના (ઉપલક્ષણથી અપવર્તના-સંક્રમ-ઉદ્ધરણાદિ સર્વ કરણને) રોકે છે, પણ આખી લતાની ઉદ્ધર્તના રોકી શકતી નથી, અને બંધાવલિકા તથા સંક્રમાવલિકા તો આખી લતાની ઉદ્ધર્તનાને (ઉપલક્ષણથી અપવર્તનાદિ સર્વકરણને) રોકી દે છે. કારણ કે ઉદ્યાવલિકાપણું લતાના અમુક અલ્પવિભાગમાં પ્રાપ્ત હોય છે, અને બંધાવલિકાપણું તથા સંક્રમાવલિકાપણું તો આખી લતાના વિષયવાળું અર્થાત્ આખી લતામાં પ્રાપ્ત હોય છે.

વાસ્તવિક રીતે સ્થિતિ અને સમય એ બે શબ્દો . લિન્ન અર્થ-વાળા છે. કારણ કે સમયોનો સમુદાય અથવા સમયોના સમુદાયરૂપ આખી લતા તે એક સ્થિતિ કહેવાય પણ એક સમય ન કહેવાય, અને સમય તો સ્થિતિનો વા લતાનો અવયવ છે તો પણ ટોચ ટોચ ટેકાણે લતાના અવયવમાં પણ “ સ્થિતિ ” શબ્દ વપરાય છે, માટે સુત વાંચકે તે તે સ્થાને સમય અને સ્થિતિ શબ્દનો અર્થવિભાગ સ્વશુદ્ધિએ વિચારવા યોગ્ય છે.

૧ ઉદાહરણ તરીકે—બંધ્યમાન ૧૦૦૦ સમયાત્મક મનુષ્યગતિ લતામાં ૧ થી ૧૦૦ મુઝીના પ્રથમ સમયો અબાધારૂપ દલિકરહિત છે, અને બાંધેલી મનુષ્યગતિ લતા (અહિં નિર્બાધાતોદ્ધર્તના કહેવા યોગ્ય હોવાથી) અબિનવચ્ચે સમયે ૧૦૦૦ સમયાત્મક છે, અને તે સર્વ

પ્રવેશેલી હોવાથી (અંતર્ગત હોવાથી) તે સ્થિતિયોનો અખાધાથી આગળ પ્રક્ષેપ થતો નથી, અને જે (પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની) સ્થિતિ (બધ્યમાન પ્રકૃતિની) અખાધાથી આગળની છે તેની

સમયો દલિત સહિત છે. કારણ કે અખાધામાં દલિત વિદ્યમાન હોવું નથી પરંતુ અખાધાથી ઉપરની સ્થિતિયોમાંજ દલિતનો સદ્-ભાવ હોય છે. (જુઓ સંક્રંદરણ ગા. ૩૫ મીની ટીકા). માટે પૂર્વબદ્ધતાના સદલિત પ્રથમના ૧૦૦ સમયોનું જે કર્મદલિત તે બધ્યમાન મનુલ્લતાના નિર્દલિત પ્રથમના ૧૦૦ સમયોની અખાધા જેટલું હોવાથી (બધ્યમાન પ્રકૃતિલતાની અખાધામાં) અઘાઘાન્તર્ગત ગણ. ૫. એ અખાધાન્તર્ગત ૧૦૦ સમયોનું દલિત ઉપડીને બધ્યમાનલતાના ૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૬૬૫૬ ૧૦૦૦ સુધીના ૩૫૪૫૫ સમયના દલિતમાં ન પડે પરંતુ એ ૧૦૦ માંથીજ નીચેનું ૧૦-૧૧ ૬૬૫૬ સમયનું દલિત વચમાં અતીત્યાપના ઉલ્લંઘીને આગળ ૨૦-૨૧ ૬૬૫૬ ૧૦૦ મા સમય સુધીમાં પડે. આ પ્રમાણે જ્યારે અખાધાતુલ્ય સ્થિતિ ન ઉદ્ભવે તો અખાધાથી ન્યૂન સ્થિતિની ઉદ્ભવના તો થાયજ કેમ કે અહિં અખાધાની ઉદ્ભવનાથી તે સ્થિતિ વાસ્તવિક રીતે જ્યાં પામ્યાની ગણતરીમાં નહિં આવી શકવાથી ઉત્તરેનાના લા. ૬૬૫૬ માંથી વર્તમાન કરી છે. અને અખાધાથી ઉપરના ૧૦૧-મા સમયના દલિત વચ્ચે ૬ સમયમાંજ અત્યલિત ઉલ્લંઘીને ૧૧૧ મા સમયની ૬૦૦૦ મા સમય સુધીની પરલતાની ૮૬૦ સ્થિતિયોમાં પડે. ૧૦૨ મા સમયનું દલિત ૧૧૨ થી ૧૦૦૦ મા સમય સુધીની ૮૮૯ સ્થિતિયોમાં પડે. એ પ્રમાણે સર્વોપરિવત્ત અત્યલિતમા આગ. ૬૬૫૬ એક અત્યલિતમા ૬૬૫૬ સ્થિતિયો. ૧૮૮ મા સમયનું દલિત ૧૮૮ થી ૧૦૦૦ મા સમય સુધીની ૮૮૯ સ્થિતિયોમાં પડે. તત્કાલેના એટલે ૮૮૯ થી ૧૦૦૦ સમય સુધીની ૧૨ સ્થિતિયો સર્વથા અનુદાનિત છે.

પ્રશ્ન—અખાધાથી ઉપરની સ્થિતિયો માં ૧૦૦ સમયોના સમયોના ઉલ્લંઘીને અલગાગળ સ્થિતિયોમાં ઉદ્ભવે તે અલગ ૧ માંથી ૧૦૦૦ માં ઉદ્ભવના એ અલગાલગ છે તે તે અલગ માંજ હોવા બોલે.

નાનો નિષેધ કર્યો છે. વળી બંધાતી પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની જે અબાધા છે તે અબાધા જેટલી અથવા તે અબાધાથી ન્યૂન પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની સ્થિતિ ઉદ્વર્તનાને યોગ્ય નથી, અર્થાત્ તે અબાધાતુલ્ય વા ન્યૂન પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની જે સ્થિતિ તે ઉપાસીને ત્યાંથી આગળ (બદ્ધમાન પ્રકૃતિની અબાધાથી આગળ) ન^૧ પ્રક્ષેપાય, કારણ કે તે સ્થિતિયો બદ્ધમાનપ્રકૃતિની અબાધામાં

રાશ થાય છે. માટે અહિં જે ઉદ્યાવલિકાનો નિષેધ કર્યો છે તે આવલિકા પૂર્વે બંધાયેલી વા સંક્રમથી આવેલી એ બન્ને લતાની ઉદ્યાવલિકા જાણવી. અથવા પ્રદેશોદ્યાવલિકા અને વિપાકોદ્યાવલિકા એમ બન્ને પ્રકારની ઉદ્યાવલિકાનો નિષેધ જાણવો.

વળી જે ઉદ્યાવલિકા તે પોતાનીજ ઉદ્વર્તના (ઉપલક્ષણથી અપવર્તના-સંક્રમ-ઉદ્દીરણાદિ સર્વ કરણને) રોકે છે, પણ આખી લતાની ઉદ્વર્તના રોકી શકતી નથી, અને બંધાયલિકા તથા સંક્રમાવલિકા તો આખી લતાની ઉદ્વર્તનાને (ઉપલક્ષણથી અપવર્તનાદિ સર્વકરણને) રોકી દે છે. કારણ કે ઉદ્યાવલિકાપણું લતાના અમુક અવપવિભાગમાં પ્રાપ્ત હોય છે, અને બંધાયલિકાપણું તથા સંક્રમાવલિકાપણું તો આખી લતાના વિષયવાળું અર્થાત્ આખી લતામાં પ્રાપ્ત હોય છે.

વાસ્તવિક રીતે સ્થિતિ અને સમય એ બે શબ્દો સિન્ન અર્થવાળા છે. કારણ કે સમયોનો સમુદાય અથવા સમયોના સમુદાયરૂપ આખી લતા તે એક સ્થિતિ કહેવાય પણ એક સમય ન કહેવાય, અને સમય તો સ્થિતિનો વા લતાનો અવયવ છે તો પણ કોઇ કોઇ દેશોને લતાના અવયવમાં પણ “ સ્થિતિ ” શબ્દ વિપરાય છે, માટે સુત વાંચે તે તે સ્થાને સમય અને સ્થિતિ શબ્દોનો અર્થવિભાગ સ્વશુદ્ધિએ વિચારવા યોગ્ય છે.

૧ ઉદાહરણ તરીકે—બદ્ધમાન ૧૦૦૦ સમયામ્લક મનુષ્યગતિ લતામાં ૧ થી ૧૦૦ મુઠ્ઠીના પ્રથમ સમયો અમાધારૂપ દલિદરદિન છે, અને અધિકી મનુષ્યગતિ લતા (અહિં નિર્બંધાતોદ્વર્તના કહેવા યોગ્ય હોવાથી) અધિનવબંધ સમયે ૧૦૦૦ સમયામ્લક છે, અને તે સર્વ

સ્થિતિયોમાં પ્રક્ષેપ થવા રૂપ) ઉદ્ધર્તનાને આશ્રયિ અતિક્રમણીય છે અર્થાત્ વર્જનીય છે. હવે કઇ કઇ સ્થિતિયો ઉદ્ધર્તના વિષયમાં વર્જનીય કરવાની છે તેનું પ્રમાણ કહે છે :—પ્રથમ તો જે અખાધા તે અતીત્યાપના એટલે વર્જનીય સ્થિતિ છે, અને તેમ હોવાથી (=ઉદ્ધાંવિષયમાં અખાધા વર્જનીય હોવાથી) અખાધાન્તર્ગત કર્મદલિક ઉદ્ધર્તના યોગ્ય હોતું નથી, પરંતુ અખાધાથી આગળ-તુંજ કર્મદલિક ઉદ્ધર્તનાયોગ્ય હોય છે, માટે જે ઉત્કૃષ્ટ અખાધા તેજ ઉત્કૃષ્ટ અતીત્યાપના બાણવી, અને તે એકાદિ સમયહીન અખાધાવડે હીન હીનતર અતીત્યાપના ત્યાંસુધી કહેવી કે ત્યાંસુધી અન્તર્મુદ્ધર્તપ્રમાણની જઘન્ય અખાધા એજ જઘન્ય અતીત્યાપના આવે. વળી તેથી પણ જઘન્યતર (અતિ જઘન્ય) અતીત્યાપના યાવત્ એક આવલિકા એટલે ઉદ્યાવલિકા કહેવી, કારણકે “ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિયો ઉદ્ધર્તનાને અયોગ્ય છે” એમ પ્રથમજ કહેલું છે.

પ્રશ્ન.—“આવંધા ઉક્કટ્ટ” એ (પ્રકૃત વિષયની ૧૦ મી ગાથાના) વચનથી ખંધ હોતે છતેજ ઉદ્ધર્તના પ્રવર્ત્તશે તે વખતે ઉદ્યાવલિકાની સ્થિતિયો અખાધાન્તર્ગત હોવાથીજ (ઉદ્યાં ની સ્થિતિયો) ઉદ્ધર્તોએ નહિ, તો પછી તે (ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત) સ્થિતિયોનું (અનુદ્ધર્તનીયપણું) ભિન્ન ગ્રહણ કરવાથી (=અખાધાથી જૂદું કહેવામાં) શું પ્રયોજન ?

૧ પ્રશ્નનો જાવાબ એવો છે કે ત્યાં અન્તર્મુદ્ધર્ત જઘન્ય અખાધા-રૂપ અતીત્યાપના કહી ત્યાં ઉદ્યાવલિકા તો (અન્તર્મુદ્ધર્તથી ધણી નાની હોવાથી) અન્તર્મુદ્ધર્તમાં અન્તર્ગતપણે રહેવાઈ ગયેલીજ હોય છે તો પછી અન્તર્મુદ્ધર્તની જઘન્ય અતીત્યાપના કહીને પુનઃ ઉદ્યાવલિકાની તે જ ઘન્યતર અતીત્યાપના રહેવાનું શું કારણ ? પુનઃ એમ પણ બની શકતું નથી કે અખાધારૂપ અતીત્યાપના બિલકુલ વિષમાનજ ન હોય ને તે વખતે માત્ર ઉદ્યાવલિકાજ વિષમાન હોય ! જો એમ હોય તો ઉદ્યાવલિકારૂપ અતીત્યાપના અન્તર્મુદ્ધર્ત રૂપ અતીત્યાપનાથી જૂદી કહી શકાય.

(ત્યાંથી માંડીને) ^૧અનંત સમય પર્યન્ત ઉદ્વર્તના થાય છે. તેથી ઉક્ત પ્રકારે અબાધાની અંદર પ્રવેશેલી બંધ્યમાન પ્રકૃતિઓ ન્તર્ગત પૂર્વબદ્ધની) સર્વે સ્થિતિયો ઉદ્ધર્વ (=અબાધાથી આગળની

ઉત્તર:—હે સુત ! જે પ્રકૃતિનો સંક્રમ સ્વમાં (એટલે પોતાના માંજ હોય પણ પરમાં (પરપ્રકૃતિમાં) ન હોય તે સ્વસ્થાનસંક્રમ કહેવાય, પરન્તુ વિવક્ષિત લતાનો સંક્રમ તેજ લતામાં હોય તેવો સ્વસ્થાનસંક્રમ બની શકતો નથી. માટે વિવક્ષિત પ્રકૃતિની વિવક્ષિતલતા વિવક્ષિત પ્રકૃતિની પરલતામાં સંક્રમતાં તે પ્રકૃતિમાં તેજ પ્રકૃતિનો સંક્રમ ગણી શકતો હોવાથી સ્વસ્થાનસંક્રમ કહી શકાય. અપવર્તનારૂપ સ્વસ્થાન સંક્રમ પણ એ પ્રમાણેજ બાલુવો.

પ્રશ્ન:—જો એ પ્રમાણે ઉદ્વર્તના (અપવર્તના) રૂપ સ્વસ્થાન સંક્રમ પરલતામાંજ થાય છે તે બંધ્યમાન લતાની દલિક રહિત અબાધામાં પૂર્વબદ્ધ લતાની અબાધાન્તર્ગત સદલિક સ્થિતિયોનો સંક્રમ કેવી રીતે સંભવે ? કારણ કે દલિકરહિતમા દલિકનો સંક્રમ થવો અયોગ્ય છે.

ઉત્તર:—હે સુત ! પરમાર્થથી વિચાર કરીયે તો પરમાણુઓ સ્વસ્થાનથી ઉઠીને બીજા સ્થાનમાં (ગતિ કરીને) જાય (પડે) એમ બનતું નથી, પરન્તુ જે પરમાણુઓ ત્યાં અવગાણા છે (રહ્યા છે) ત્યાં રહ્યા છતાંજ તથાવિધ અધ્યવસાયથી (અથવા તથાવિધ અધ્યવસાય વડે બંધ્યમાન અન્ય લતાના સંસર્ગથી) અધિક સ્થિતિ રસવાણા થઈ જાય છે. એ પ્રમાણે બંધ્યમાનલતાની અબાધા દલિક રહિત છે તો પણ પૂર્વબદ્ધલતાના સંયોગે બંધ્યમાનલતાની અબાધા પૂરાંઈ ગયેલી ગણાય, અને એ પ્રમાણે અબાધાનું ઉદ્વર્તના વિધિએ જે પૂરાવું તે અબાધામાં (દલિક રહિતમાં) પ્રસેપ થયો એમ કહેવાય.

૧ અહિં “ અનંત સમય પર્યન્ત ઉદ્વર્તના થાય છે ” એ વાક્યને બાવાર્થ એવો છે કે—ઉદ્વર્ત્યમાન સમયના પરમાણુઓ આગળ સ્વીકૃત પરલતામાં (૧ આવડ અથવા આવડના અસંખ્યાતમાણા પ્રમાણ) અતીત્યાપના ઉદ્વર્ધીને આગળના સર્વ સમયોમાં (આખી લતામાં) પડે છે, પરન્તુ ઉદ્વર્ત્યમાન સમય સર્વ સમયોમાં એટલે આગળના અનંત સમયથી અનંતજાતે સર્વ સમયોમાં સંક્રમે એમ નહિ.

સ્થિતિયોમાં પ્રક્ષેપ થવા રૂપ) ઉદ્ધર્તનાને આશ્રયિ અતિક્રમણીય છે અર્થાત્ વર્જનીય છે. હવે કઈ કઈ સ્થિતિયો ઉદ્ધર્તના વિષયમાં વર્જનીય કરવાની છે તેનું પ્રમાણ કહે છે :—પ્રથમ તો જે અખાધા તે અતીત્યાપના એટલે વર્જનીય સ્થિતિ છે, અને તેમ હોવાથી (=ઉદ્ધ૦વિષયમાં આખાધા વર્જનીય હોવાથી) અખાધાન્તર્ગત કર્મદલિક ઉદ્ધર્તના યોગ્ય હોતું નથી, પરંતુ અખાધાથી આગળ-તુંજ કર્મદલિક ઉદ્ધર્તનાયોગ્ય હોય છે, માટે જે ઉત્કૃષ્ટ અખાધા તેજ ઉત્કૃષ્ટ અતીત્યાપના બાણવી, અને તે એકાદિ સમયહીન અખાધાવડે હીન હીનતર અતીત્યાપના ત્યાંસુધી કહેવી કે ત્યાંસુધી અન્તર્મુદ્ધર્તપ્રમાણની જથ્થા અખાધા એજ જથ્થા અતીત્યાપના આવે. વળી તેથી પણ જથ્થાતર (અતિ જથ્થા) અતીત્યાપના ચાલતુ એક આવલિકા એટલે ઉદ્યાવલિકા કહેવી, કારણકે “ ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિયો ઉદ્ધર્તનાને અયોગ્ય છે ” એમ પ્રથમજ કહેલું છે.

પ્રશ્ન.—“ આવંધા ઉત્કૃષ્ટ ” એ (પ્રકૃત વિષયની ૧૦ મી ગાથાના) વચનથી બંધ હોતે છતેજ ઉદ્ધર્તના પ્રવર્તશે તે વખતે ઉદ્યાવલિકાની સ્થિતિયો અખાધાન્તર્ગત હોવાથીજ (ઉદ્યા૦ ની સ્થિતિયો) ઉદ્ધર્તોએ નહિ, તો પછી તે (ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત) સ્થિતિયોનું (અનુદ્ધર્તનીયપણું) લિન્ન ગ્રહણ કરવાથી (=અખાધાથી જૂદું કહેવામાં) શું પ્રયોજન ?

૧ પ્રશ્નનો જવાબ એવો છે કે ત્યાં અન્તર્મુદ્ધર્ત જથ્થા અખાધા-રૂપ અતીત્યાપના કહી ત્યાં ઉદ્યાવલિકા તો (અન્તર્મુદ્ધર્તથી ધણી નાની હોવાથી) અન્તર્મુદ્ધર્તમાં અન્તર્મુદ્ધર્તપણે કહેવાઈ ગયેલીજ હોય છે તો પછી અન્તર્મુદ્ધર્તની જથ્થા અતીત્યાપના કહીને પુનઃ ઉદ્યાવલિકાની તે જ જથ્થાતર અતીત્યાપના કહેવાનું શું કારણ ? પુનઃ એમ પણ બની શકતું નથી કે અખાધારૂપ અતીત્યાપના બિલકુલ વિષમાનજ ન હોય ને તે વખતે માત્ર ઉદ્યાવલિકાજ વિષમાન હોય ! જો એમ હોય તો ઉદ્યાવલિકારૂપ અતીત્યાપના અન્તર્મુદ્ધર્ત રૂપ અતીત્યાપનાથી જુદી કહી શકાય.

ઉત્તર.—હે સુત્ર એ પ્રમાણે ન કહેા. કારણકે અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓને ઉપાડીને અબાધાથી આગળ નિક્ષેપ કરવાનો નિષેધ એમોએ કર્યો છે, પરન્તુ તે (અબાધાન્તર્ગત) સ્થિતિઓનો અબાધાની મધ્યે આગળ કહેવાતા અનુક્રમ પ્રમાણે ઉદ્ધર્તના નિક્ષેપ પૂર્વે એમાં કોઈપણ જાતનો વિરોધ નથી. અને એજ કારણથી ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિઓની ઉદ્ધર્તના પણ (અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓની ઉદ્ધર્તનાથી જૂદી કહેવી) અપ્રસક્ત=ન પ્રવર્તે એમ કહેવું યોગ્ય છે. અને આ નિરાકરણ=ઉત્તર વડે અપ્રસક્તવાદનો (ઉદ્યાવલિકાનું અનુદ્ધર્તનીયપણું અબાધાના અનુદ્ધર્તનીયપણાથી જૂદું કહેવું યોગ્ય નથી એવી શંકાનો) નિષેધ કર્યો.^૧

હવે નિક્ષેપવિધિનું નિરૂપણ કહેવાય છે.

આવલિય અસંખભાગાઈ, જાવ કમ્મઠિઈ તિ
નિરકેવો

સમઉત્તરાલિઆણ, સાવાહાણ મવે ઝણે ॥ ૨ ॥

૧ ઉત્તરનો ભાવાર્થ એવો છે કે—અબાધા સંબંધિ અન્તમુદ્ધર્તની જન્ધન્યાતીત્યાપનામાં અને ઉદ્યાવલિકા રૂપ અતીત્યાપનામાં ઘણો તફાવત છે. કારણકે અબાધાનીત્યાની સર્વથા ઉદ્ધર્તના નથી થતી એમ નહિં કારણકે અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓનો અબાધાથી ઉપર પ્રક્ષેપ વા નિક્ષેપ થતો નથી પણ અબાધામાં ને અબાધામાં તો પ્રક્ષેપ નિક્ષેપ થઈ શકે છે, અને ઉદ્યાવલિકાના દલિકનો કયાંય પણ પ્રક્ષેપજ થતો નથી. એ પ્રમાણે અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓ અબાધાથી ઉપર નહિં પ્રક્ષેપાવાની અપેક્ષાએ અતીત્યાપનાપણે વિવક્ષી છે અને ઉદ્યાવલિકાની સ્થિતિઓતો (સર્વથા) કયાંય પણ નહિં પ્રક્ષેપાવાની અપેક્ષાએ અતીત્યાપનાપણે વિવક્ષી છે. માટે જન્ને અતીત્યાપનામાં મોટો તફાવત હોવાથી ઉદ્યાવલિકા અબાધામાં અન્તર્ગત છે તો પણ જન્નેની અતીત્યાપના જૂદી ગણી છે.

ગાથાર્થ.—આવલિકાના અસંખ્યાતમા લાગથી માંડીને યાવત્ કર્મની અન્ત્યસ્થિતિ એ નિદ્દેષવિષય છે, તે અબાધાસહિત સમયાધિકાવલિકા ન્યૂન થાય છે-

ટીકાર્થ :—અહિં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે પ્રકારનો નિદ્દેષ છે. ત્યાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ માત્ર સ્થિતિયોમાં જે કર્મોહુઓનો નિદ્દેષ તે જઘન્ય નિદ્દેષ આ પ્રમાણે છે—સર્વોત્કૃષ્ટ (સર્વોપરિતન) સ્થિતિથી (અર્વાક્) નીચે સંપૂર્ણ આવલિકા અને આવલિકાનો અસંખ્યાતમો લાગ ઉતરતાં જે નીચેની સ્થિતિ આવે તે સ્થિતિનું દ્વલિક અતીત્યાપના રૂપ એક આવલિકા (ઉપરની વા આગળની આવલિકા) ઉલ્લંઘીને ઉપરની આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગની સ્થિતિમાં પ્રદેષાય (પડે), પરન્તુ આવલિકામાં (અતીત્યાપના સંબંધિ આવલિકામાં) ન પડે. કારણકે નીચેની સ્થિતિયો (આગળની અનંતર) આવલિકા વર્તીનેજ ઉપરની સ્થિતિયોમાં સંક્રમે એવો સ્વાભાવિક નિયમ છે, તેથી એટલા પ્રમાણનો (=આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણનો) આ જઘન્ય નિદ્દેષવિષય છે.

એ પ્રમાણે હોવાથી આવલિકાના અસંખ્યાતમાલાગ અધિક એક આવલિકા પ્રમાણ સ્થિતિયોની ઉદ્ધર્તના થતી નથી એમ સિદ્ધ થયું અને તેમ થવાથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિઅન્ધ પ્રસંગે બન્ધાવલિકા-અપ્રધા અને અસંખ્યાતમાલાગ અધિક ૧ આવલિકા સિવાયની કોઈ સ્થિતિયોજ ઉદ્ધર્તના યોગ્ય નાણવી, તે આ પ્રમાણે :—

બન્ધાવલિકાન્તર્ગત કર્મદલિક સર્વ કરણને અપ્રધા હોવાથી બન્ધાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિયો ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી, તથા અપ્રધાન્તર્ગત સ્થિતિયો પણ ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી, કારણ કે પ્રથમજ તે સ્થિતિયોને અતીત્થાપના પણ પ્રતિપાદન કરી છે, અને પૂર્વોક્ત નિશ્લેષવિધિની યુક્તિને અનુસારે અસંખ્યતમા લાગ અધિક આવલિકા પ્રમાણ ઉપરની સ્થિતિયો પણ ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી.

હવે જેમાં દલિકનો નિશ્લેષ થાય છે તે પત્તદગ્રહ સ્થિતિયોહું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

ઉપરની અસંખ્યાતમા લાગ અધિક એક આવલિકા પ્રમાણ સ્થિતિયોથી નીચે ઉતરતાં ત્યારે નીચેની ણીજી સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય (પ્રથમ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના કહેવાય છે) ત્યારે સમયાધિક આવલિકાનો અસંખ્યાતમા લાગ ૪૬૦ નિશ્લેષ વિષય પત્તદગ્રહ સ્થિતિયો છે. (અર્થાત્ સમયાધિક આવલિકાના અસંખ્યાત લાગ પ્રમાણ પત્તદગ્રહ સ્થિતિયોમાં નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનું દલિક પડે), અને ત્યારે નીચેની ત્રીજી સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય ત્યારે દ્વિસમયાધિક આવલિકાના અસંખ્યાતમા લાગ પત્તદગ્રહ પ્રમાણ સ્થિતિયોમાં કર્મ દલિક પડે છે, એ પ્રમાણે એકેક સમયની વૃદ્ધિએ દલિકની પત્તદગ્રહ સ્થિતિયો ત્યાં સુધી વધે કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દલિક નિશ્લેષ થાય. તે ઉત્કૃષ્ટ દલિક નિશ્લેષ કેટલો થાય તે કહે છે.

૧ અધ્યત્માન લતાની અધાવલિકા (અને ઉપવૃક્ષજુથી સંકલ્પ પ્રકૃતિની સંકલ્પાવલિકા) સુધી પણ તે લતાગત સર્વ સ્થિતિયોમાંની કોઈ પણ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના ન થાય.

આ દલિકનિષેપ નિર્વ્યાઘાત પણાનો કહ્યો છે, પરંતુ વ્યાઘાત પણાએ જે દલિક નિષેપ વિધિ છે તે કહેવાય છે.

**નિઘ્વાઘાણૈવં વાઘાણ સંતકમ્મહિગ વંધે
આવલિઅસંખભાગાઙ્ગ હોઙ્ગ અઙ્ગથાવણા નવરં ॥૩॥**

ગાથાર્થ:—એ પ્રકારનો દલિક નિષેપ વિધિ તે નિર્વ્યાઘાત ભાવે જાણવો અને સત્તા સ્થિતિથી અધિક સ્થિતિબંધ રૂપ વ્યાઘાત ભાવે તો અતીત્થાપના આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગથી પ્રારંભીને અધિક અધિક (પૂર્ણાવલિકા પર્યન્ત) હોય છે.

ટીકાર્થ:—એ રીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહેલો દલિકનિષેપ વિષય તે નિર્વ્યાઘાત ભાવે એટલે વ્યાઘાતના અભાવે જાણવો, પુનઃ પૂર્વની સ્થિતિસત્તાની અપેક્ષાએ અધિક નવીન કર્મબંધ રૂપ વ્યાઘાત ભાવે તો અતીત્થાપના આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગથી પ્રારંભીને અધિકાધિક હોય છે. અને નિષેપ પણ આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગાદિનો હોય છે અહિં તાત્પર્ય એ છે કે:—પૂર્વની સત્તાગત સ્થિતિની અપેક્ષાએ એકાદિ સમયાધિક જે નવીન કર્મબંધ થાય છે તે વ્યાઘાત કહેવાય છે, ને તે વ્યાઘાત પ્રવર્તતાં અતીત્થાપના આવલિકાકસંખ્યેય ભાગાદિકની હોય છે તે આ પ્રમાણે:—પૂર્વની સ્થિતિસત્તાથી એક સમય માત્ર અધિક નવીન કર્મબંધ થયે છતે પૂર્વની સ્થિતિસત્તામાંથી અન્ય વા ઉપાન્ત્ય સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થતી નથી એ પ્રમાણે દ્વિસમયાધિક, ત્રિસમયાધિક યાવત્ આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ અધિક નવીન કર્મબંધ થયે છતે પણ પૂર્વ સત્તામાંથી અન્ય વા ઉપાન્ત્ય

૩૦ નિષેપ વિષય છે, અને છેલ્લા ઉદ્ધર્તનસ્થાનના દલિકની અપેક્ષા એ અહિં જઘ૦ નિષેપ વિષય છે, અર્થાત્ જઘન્ય પતદ્વય છે ધૃતિ ગાથાર્થ:

સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના ન થાય, પરંતુ જ્યારે આવલિકાના એ અસં-
ખ્યાતમા લાગ અધિક જેટલો નવીન કર્મબંધ થાય ત્યારે પૂર્વ
જ્ઞાતામાંથી અન્ય સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય છે, અને તે અન્તિમ
ભયને ઉદ્ધર્તને આવલિકાના પ્રથમ અસંખ્યાતમા લાગને
અતિક્રમીને દ્વિતીય અસંખ્યાતમા લાગમાં પ્રણેષાય છે. આ
અતીત્યાપના અને નિષેષ બન્ને જવન્ય પદમાવી જાણવા. પુનઃ
ત્યારે એક સમયાધિક દ્વિલાગ પ્રમાણુ અધિક અલિનવ કર્મબંધ
થાય ત્યારે એક સમયાધિક પ્રથમ લાગને અતિક્રમીને દ્વિતીય લાગ
માં અન્ય સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય છે. એ પ્રમાણુ જેમ જેમ અલિ
નવ કર્મબંધ એકાદિ સમય અધિકાધિક થતો જાય છે તેમ તેમ
અતીત્યાપના પણ એકાદિ સમય અધિકાધિક થતી જાય છે. એ
પ્રમાણુ અતીત્યાપના પણ ત્યાંસુધી વધે છે કે ત્યાંસુધી આવલિકા
પૂર્ણ થઈ રહે અને નિષેષ તો પ્રથમના જેટલોજ પ્રવર્તે છે. (અર્થાત્
પતદ્વ્યહસ્થિતિયો તો આવલિકાના હે મા લાગ પ્રમાણુનીજ કાયમ
રહે છે).

ત્યાંથી આગળ પુનઃઅલિનવ કર્મબંધમાં સમયાદિ વૃદ્ધિ
પ્રતાં માત્ર નિષેષ વિષય (પતદ્વ્યહસ્થિતિયો) વધે છે, પરંતુ અતી
ત્યાપના વધતી નથી અને ત્યાં સુધી અલિનવ કર્મબંધ પૂર્વ સત્તા
થી દ્વિલાગાધિક થતો નથી ત્યાં સુધી પૂર્વ સત્તાની અન્યસ્થિતિથી
નીચેના એક લાગને અતિક્રમીને હેંડી સ્થિતિનીજ ઉદ્ધર્તના થાય
કે; તેમાં પણ જ્યારે એક લાગને અતિક્રમીને અનંતર હેંડી
સ્થિતિ ઉદ્ધર્તાય છે. ત્યારે આવલિકાને અતિક્રમીને ઉપરના અસંખ્યા
તમાં લાગનાં દલિક નિષેષ થાય છે, અને ત્યારે દ્વિતીય અધસ્તની
સ્થિતિ ઉદ્ધર્તાય છે ત્યારે (આવલિકાને અતિક્રમીને) સમયાધિક
અસંખ્યાતમા લાગમાં દલિક નિષેષ થાય છે. એ પ્રકારે અભાધથી
ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિ સુધી જાણવું.

હવે અવ્યવહૃત્વ કહેવાય છે.

અર્થે જો અતીત્યાપના આપાત અને અવ્યવહૃત્વે પણ સંજો

જઘન્ય અતીત્યાપના અને જઘન્યનિદ્રેષ એ બન્ને પણ સર્વથી અલપ અને પરસ્પર તુલ્ય છે. કારણકે એ બન્ને આવલિકાના અસંખ્ય-તમાભાગ પ્રમાણુજ છે. એ જેથી ઉત્કૃષ્ટાતીત્યાપના અસંખ્યગુણી છે, કારણકે ઉત્કૃષ્ટ અળાધા તે આવલિકાકસંખ્યાતમા ભાગથી અસંખ્યગુણી છે, તેથી પણ ઉં નિદ્રેષ અસંખ્ય ગુણુ છે. કારણકે તે સમયાધિક આવલિકા અને અળાધાહીન સર્વ કર્મસ્થિતિ પ્રમાણુ છે. ને તેથી પણ સર્વ કર્મસ્થિતિ વિશેષાધિક છે. કારણ કે તે ૭૦ કેાં કેાં સાગરોપમ પ્રમાણુ છે. ॥ इति स्थितिउद्धर्तन ॥

એ પ્રમાણુ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના કહીને હવે સ્થિતિની આપ વર્તના કહે છે.

उव्वट्ठंतो य ठिइं, उदयावलिवाहिरा ठिइं विस्संसा
निरिकवइ तइयभागे, समयहिण सेस मइवईय ॥

૪ ॥

વહ્વહ્ તત્તો અહિત્થા-વળાઓ જાવાલિગા હવહ્ પુત્તા
તા નિરકેવો સમયા-હિગાલિગ દુગૂળ કમ્મઠિહિ

॥ ૫. ॥

ગાથાર્થ.—કર્મસ્થિતિની અપવર્તના કરતો જીવ ઉદ્યાવ-થી બહારના સ્થિતિવિશેષોને (શેષ સ્થિતિયોને) અતિક્રમીને સમયાધિક આવલિકાના ત્રીજા ભાગમાં નિદ્રેષે છે ॥ ૪ ॥

ત્યાંથી યાવત્ આવલિકા પરિપૂર્ણ થાય ત્યાંસુધી અતીત્યાપના વધે છે. તેથી સમયાધિક આવલિકાદ્વિકહીન સર્વકર્મસ્થિતિ પ્રમાણુ ૩૦ નિદ્રેષવિષય છે. ॥ ૫ ॥

ટીકાર્થ:—સ્થિતિની અપવર્તના કરતો જીવ ઉદ્યાવલિકાથી બહારના (ઉપરના) સ્થિતિવિશેષોને (સ્થિતિલેહોને) અપવર્તે છે તે અપવર્ત્તાતી સ્થિતિયો કંઈ કંઈ છે ? તે કહીએ છીએ કે—ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરની સમયમાત્ર, દ્વિસમયમાત્ર એ પ્રમાણે બન્ધાવલિકા વા ઉદ્યાવલિકાહીન સર્વ કર્મસ્થિતિયો અપવર્તવા યોગ્ય છે. એ અપવર્તનાસાધ્યસ્થિતિયો કહી. ઉદ્યાવલિકામાં વર્તતી સ્થિતિયો સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી તેની અપવર્તના થતી નથી, તે કારણથી ઉદ્યાવલિકાથી બહારની સ્થિતિયો અપવર્તના સાધ્ય છે એમ કહું.

હવે તે અપવર્ત્તાતી સ્થિતિયોને કંઈ સ્થિતિયોમાં પ્રશ્ને છે ? તે કહીએ છીએ કે—એક અવાલિકાના ત્રણ લાગ કરે તેવા સમયાધિક તૃતીય લાગમાં શેષ ઉપરના સમયોન જે લાગને અતિક્રમીને પ્રશ્ને. અર્થાત્ ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરિતન સ્થિતિના દલિકને અપવર્તતો જીવ ઉદ્યાવલિકાના ઉપરના સમયોન જે લાગને (કે લાગને) અતિક્રમીને સમયાધિક તૃતીયલાગમાં પ્રશ્ને, એ જ નિર્લેપવિષય
 • સ્ત્રીન્યાપના બાણુવી.

સ્થિતિ) તેા તેટલીજ (સમયોન ૩=એક તૃતિયાંશ લાગ) હોય છે.

પુનઃ જ્યારે ઉદયાવલિકાથી ઉપરની તૃતીયસ્થિતિ અપવર્તાય છે ત્યારે અતીત્થાપના દ્વિસમયાધિક થાય છે, અને નિશ્લેષ તેટલોજ હોય છે. એ પ્રમાણે અતીત્થાપના જ્યાં સુધી આવલિકા પ્રમાણ પરિપૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી સમય સમયની વૃદ્ધિ કરવી.

તદનંતર અતીત્થાપના સર્વત્ર આવલિકા પ્રમાણ રહે છે ને નિશ્લેષમાં વૃદ્ધિ થાય છે, તે પણ ત્યાં સુધી (નિશ્લેષમાં) વૃદ્ધિ થાય છે કે જ્યાં સુધી ણન્ધાવલિકા (વા ઉદયાવલિકા)—અતીત્થાપનાવલિકા—અને અપવર્ત્યમાન સમય—એ ત્રણને વર્ણને શેષ સર્વકર્મ સ્થિતિ સુધી નિશ્લેષમાં વૃદ્ધિ થાય છે તે આ પ્રમાણે:—ણન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે કર્મની અપવર્તનાનો પ્રારંભ કરે છે, તેમાં પણ જ્યારે સર્વાન્તિમ સમયને અપવર્તે છે, ત્યારે આવલિકા માત્ર નીચે ઉતરીને નીચેની સર્વ સ્થિતિઓમાં તે સમયને પ્રણેષે છે, તે કારણથી અપવર્ત્યમાન સમય—ણન્ધાવલિકા—અને અતીત્થાપનાવલિકા રહીત સર્વ સ્થિતિઓ ઉં નિશ્લેષ વિષય થાય છે. કહ્યું છે કે:

સમયાહિ અદ્યત્યવળ, વચાવલિયા ય મોત્તુ નિરકેવો
કમ્મદ્દિ વંચોદય—આવલિયા મોત્તુ ઉવ્વટે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અપવર્તના કરણમાં ણન્ધાવલિકા અને સમયાધિક અતીત્થાપનાવલિકાને વર્ણને શેષ સર્વ સ્થિતિઓમાં ઉં નિશ્લેષ થાય છે. તથા ણન્ધાવલિકા અને ઉદયાવલિકા વર્ણને શેષ સર્વ સ્થિતિએ અપવર્તાય છે.

૧. અર્થ “ ણન્ધાવલિકા અને ઉદયાવલિકા ” એમ કહેવાથી સમજવાતું એ છે કે કર્મ ણન્ધાવાયાદ એક આવલિકા પછી અપવર્તના પ્રારંભાય છે (માટે અપવર્તનાના પ્રારંભ વખતે એ આવલિકા રીતે ન હોવાથી પ્રારંભ થાયથી ણન્ધાવલિકા ન રીતે નહીં.

સમયોન જઘન્ય કંડક તે વ્યાધાત લાવી અપવર્તનામાં જ૦ અતી-
ત્યાપના રૂપ છે.

હવે ^૧અલ્પ વહુત્વ કહેવાય છે.

૧-અપવર્તનામાં જ૦ નિક્ષેપ સર્વથી અલ્પ છે—કારણ કે
તે એક સમય અધિક હે (એક તૃતિયાંશ) આવલિકા પ્રમાણ છે.

૨--તેથી અપ૦ જ૦ અતીત્યાપના ત્રિસમયોન દ્વિગુણ છે-
ત્રણ સમય હીન દ્વિગુણ પણ કેવી રીતે છે. ? તે કહીએ છીએ કે-
નિર્વ્યાધાત લાવી જ૦ અતીત્યાપના એક સમય હીન હે (એતૃ-
તિયાંશ) આવલિકા પ્રમાણ છે, અને આવલિકાને અસત્ કલ્પના
એ. ૬ સમય પ્રમાણની કલ્પીએ તો સમય હીન ^૨ એ તૃતિયાંશ તે
૫ સમય પ્રમાણ જ થાય છે. એ રીતે સમયાધિક ^૧ આવલિકા રૂપ
જ૦ નિક્ષેપ જે અસત્ કલ્પનાએ ૪ સમય પ્રમાણ છે, તેને દ્વિ-
ગુણ કરીને ૩ સમય હીન કરીએ તો પણ ૫ સમય પ્રમાણ જ થાય,
માટે અપવર્તનામાં જ૦ અતીત્યાપના ત્રિસમયોન ^૨ દ્વિગુણ છે.

૩-તેથી પણ નિર્વ્યાધાત લાવી અપવર્તનામાં ૭૦ અતીત્યા-
પના વિશેષાધિક છે—કારણ કે તે સંપૂર્ણ આવલિકા પ્રમાણ છે.

૧ આ અલ્પ બહુત્વમાં વ્યાધાતાપવર્તના સંબંધિ જ૦ નિક્ષેપ
ઉત્કૃષ્ટ નિક્ષેપ ને જ૦ અતીત્યાપના એ ત્રણનું અલ્પબહુત્વ કલ્પું નથી.
તેનો આશય શ્રી બહુશ્રુતથી વિચારવો,

૨ સંપૂર્ણ આવલિકાના સમયોમાંથી જ૦ નિક્ષેપના સમયો બાદ
કરતાં કાંઈ પણ પ્રકારે ત્રિસમયોન દ્વિગુણપણું જ શેષ રહે છે. અન્ય
ઉદારણ તરીકે ૨૭ સમય પ્રમાણ આવલિકામાંથી જ૦ નિક્ષેપના (૨૭-
૩=૨૪=૧) ૧૦ સમયને બાદ કરતાં જ૦ અતીત્યાપનાના રહેલા ૧૭
સમયો તે જ૦ નિક્ષેપના ૨૦ સમયોથી ત્રિસમયોન દ્વિગુણ રૂપ જ છે
(૧૦×૨=૨૦—૩=૧૭ એ ગણીતથી.)

રહેલાં (તે સ્થિતિ સ્થાનમાં રહેલાં) જે સ્પર્ધાકો (અનુભાગ સ્પર્ધાકો) તે સર્વની ઉદ્ધર્તના થાય છે. અને તે સ્પર્ધાકોને ઉદ્ધર્તની આવલિકા (અતીત્યાપનાવલિકા) ગત અનન્ત સ્પર્ધાકોને ઉદ્ધર્તની ઉપર આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિગત સ્પર્ધાકોમાં નાખે છે. પુનઃ નીચે ઉતરીને જે સ્થિતિસ્થાન આવે તે અંશથી અનન્ત સ્પર્ધાકોને તે અતીત્યાપનાવલિકાગત સ્પર્ધાકોને ઉદ્ધર્તની ઉપર સમયાધિક આવલિકાસંખ્યતમભાગગત સ્પર્ધાકોમાં પ્રણેય છે. એ પ્રમાણે જેમ જેમ નીચે ઉતરીયે તેમ તેમ નિષ્કેપ વધે અને અતીત્યાપના તે આવલિકાગત સ્પર્ધાકો પ્રમાણ કાયમ રહે. હવે ઉત્કૃષ્ટ નિષ્કેપવિષય (પતદ્વયહાનુભાગસ્પર્ધાકસ્પ) કેટલો છે ? તે કહીએ છીએ કે—

બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે સમયાધિક આવલિકા અને અપ્રાધાગત સર્વ અનુભાગ સ્પર્ધાકોને વર્ણને શેષ સર્વ અનુભાગ સ્પર્ધાકો નિષ્કેપવિષય સ્પ છે, (પતદ્વયહાનુ સ્પર્ધાકો) છે. તે આ પ્રમાણે અપ્રાધાગત સ્પર્ધાકોની ઉદ્ધર્તના થાય નહિ, અને ઉદ્ધર્ત્યમાન સમયગત સ્પર્ધાકોને ત્યાંજ (ઉદ્ધર્ત્યમાન સમયગત સ્પર્ધાકોમાં) પ્રણેય હોય નહિ, અને આવલિકાગત સ્પર્ધાકો તે અતીત્યાપનાપણે છે, તે કારણથી બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે સમયાધિકાવલિકા અને અનુભાગ સ્પર્ધાકો વિના શેષ સર્વ અનુભાગસ્પર્ધાકો

૩-તેથી ઉં નિશ્ચય અનંતગુણ છે- (કારણ કે તે સમયાધિક એ આવલિકા અને અબાધા સિવાયનાં શેષ સ્પર્ધકો અનંતગુણ છે)

૪-તેથી સર્વ અનુભાગ સ્પર્ધકો વિશેષાધિક છે-કારણ કે તે સમયાધિક અતીત્યાપનાવલિકાગત સ્પર્ધકો સહિત હોવાથી;

॥ હવે અનુભાગાપવર્તના કહેવાય છે. ॥

પરં ઉચ્ચટ્ટણાદૌ=પૂર્વોક્ત ઉદ્ધર્તનાની વિધિ પ્રમાણે અપવર્તના વિધિ પણ કહેવી, પરંતુ તદ્વાવત એ છે કે પ્રારંભ પ્રથમ સ્પર્ધકથી કરતો તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સ્પર્ધકની અપવર્તના થાય નહિ, તેમજ દ્વિતીય સ્પર્ધકની પણ નહિ, અને તૃતીયની પણ નહિ, એ પ્રમાણે ઉદ્યાવલિકાગત સ્પર્ધકો સુધીનાં (અનંત) સ્પર્ધકોની પણ અપવર્તના થાય નહિ, પરંતુ તેથી ઉપરનાં સ્પર્ધકોની અપવર્તના થાય છે.

તેમાં પણ જ્યારે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરનાં એક સમય સંખ્યા સ્પર્ધકોની અપવર્તના પ્રવર્તે છે, ત્યારે તે અપવર્તમાન સ્પર્ધકો

૧ બંધાવલિકા અને અતીત્યાપનાવલિકા

૨ સર્વાનુભાગસ્પર્ધકો સમયાધિક અતીત્યાપનાવલિકાગત સ્પર્ધક સહીતજ છે અને અબાધા તથા બંધાવલિકાગત સ્પર્ધક સહિત કે નહિ ? એના ઉત્તરમાં જાણવાનું એ છે કે—

એક સમયસ્થિતિક એ સમયસ્થિતિક યાવત બંધાવલિકા સ્થિતિ અને (એથી પણ અધિક) અબાધા સ્થિતિ જેટલી સ્થિતિવાળું દી અબાધાન્તર્ગત છે; તો તતસ્થિતિ સંબંધી દલિકાના અનુભાગસ્પર્ધક ઉદ્ધર્તના વર્જ્ય કહી છે.

૩ ઉદ્ધર્તના પ્રકરણમાં અનુદર્શ સ્પર્ધકોનો પ્રારંભ અનિત્ય સ્થિતિ કહેવો, કારણકે અનુદર્શમાન સ્થિતિયો અત્યસ્થિતિથી પ્રારંભાય છે. એ સ્થિતિયો પ્રથમ સ્થિતિથી પ્રારંભાય છે.

એક આવલિકાના સમયેન એ તૃતીયાંશ લાગ ગત સ્પર્ધકોને ઉલ્લંઘ
ધીને ઘેપ નીચેના સમયાધિક હે લાગગત સ્પર્ધકોમાં પ્રદોષાય છે.

અને ત્યાંદે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરનાં દ્વિતીય સિદ્ધિગત
સ્પર્ધકો અપવર્તાય છે ત્યાંદે તે સ્પર્ધકો (આવલિકાના ઉપરિતન
હે લાગ ગત સ્પર્ધકોને વર્જીને (ઉલ્લંઘીને) નીચેના સમયેન હે
લાગ ગત સ્પર્ધકોમાં પ્રદોષાય છે. અર્થાત્ પૂર્વોક્ત સમયેન હે
આવલિકા પ્રમાણે અતીત્યાપના સ્પર્ધકો તે એક સમયગત સ્પર્ધકો
વડે અધિક થાય છે, અને નિરૂપ (પત્તઞ્ચહ સ્પર્ધકો) તે કાયમ
જ રહે. એ પ્રમાણે અતીત્યાપનામાં એકેક સમયની ત્યાંતુખી વૃદ્ધિ
થાય છે ત્યાંતુખી અતીત્યાપનાની આવલિકા સંપૂર્ણ થાય. પુનઃ
ત્યાંથી આગળ અતીત્યાપના સર્વત્ર કાયમ રહે, અને નિરૂપમાં
એકેક સમયની વૃદ્ધિ થાય છે. આ સર્વ વિધિ નિષ્પાંદનાપદ્ધતિના
સંબંધી ઠહયો.

પ્રથમ, તેથી વિશેષાધિક રસસ્પર્ધકને બીજું અને તેથી વિશેષાધિક રસસ્પર્ધક તેને ત્રીજું, એ પ્રમાણે સર્વોત્કૃષ્ટ રસસ્પર્ધકને અન્તે સ્થાપીયે. એમાં પ્રથમ સ્પર્ધકથી પ્રારંભીને અનંતરાનંતર સ્પર્ધકો (અનુક્રમે) પ્રદેશસમૂહની અપેક્ષાએ વિશેષ વિશેષહીન બાબતવાં, અને સર્વાન્ત્ય સ્પર્ધકથી પ્રારંભીને અનુક્રમે નીચે નીચે ઉતરતાં અનંતરાનંતર સ્પર્ધકો પ્રદેશસમૂહની અપેક્ષાએ વિશેષ વિશેષ અધિક બાબતવાં. એ સ્પર્ધકોમાં દ્વિગુણ વૃદ્ધિના અથવા દ્વિગુણહાનીના એક અન્તરમાં જે સ્પર્ધકોનો સમુદાય છે તે સર્વથી અદ્ય છે,—અથવા સ્તોહપ્રત્યયસ્પર્ધકના અનુભાગની દ્વિગુણવૃદ્ધિના વા દ્વિગુણહાનીના અન્તરમાં જે રસસમૂહ છે તે સર્વથી અદ્ય છે. ...

તેથી સ્પર્ધકોની સંખ્યાપેક્ષાએ તો બન્નેમાં તુલ્ય નિશ્લેષ ન હોય છે. એ પ્રમાણે અતીત્યાપનામાં અને ઉદ્વર્તનનિશ્લેષમાં પણ બાણુવું પુનઃ ગાથામાં જે કમસો (=અનુક્રમે) એ પદ કહ્યું છે તે સંપૂર્ણ ગાથામાં થોડુંવું (માત્ર જહનનિરકેવો સુધીજ થોડુંવું એમ નહિ).

તેથી ઉદ્વર્તના અને અપવર્તના એ બન્નેની નિબંધિત અતીત્યાપના અનંતગુણી છે, અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે.

તેથી એક વર્ગીણપદે એટલે એક સમયમાત્ર સ્થિતિગત સ્પર્ધકના સમુદાય વડે હીન જે આ ઉં અનુભાગ કંડક પ્રમાણે બાધા તલાવી અતીત્યાપના તે અનંતગુણ છે.

તેથી ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાનો ઉં નિશ્લેષ વિશેષાધિક છે, તે સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે.

તેથી પણ સસંતબંધો ય સવિસેસો=પૂર્વબદ્ધ ઉં સ્થિતિ ગાતાનુભાગસહિત ઉદ્વૃષ્ટ સ્થિતિનો અનુભાગબંધ વિશેષાધિક છે.

હવે ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનામાં કાઠનો વિષય અને વિષયનો નિયમ પ્રતિપાદન કરે છે.

આ બંધા ઉકઢુદ્ધ, સવ્વહિતોકઢુણા ઠિહરસાણં
કિટ્ટીવજે ઉમયં, કિટ્ટિસુ ઓવટ્ટણા નવરં(एका) ૧૮

ગાથાર્થ—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ—આ વન્ધાત=જેટલા કાળ સુધી કર્મબંધ પ્રવર્તે તેટલા કાળ સુધી (પૂર્વબદ્ધકર્મની) ઉદ્વર્તના પ્રવર્તે છે, અર્થાત્ (એટલે બંધકાળવળને શેષકાળમાં) પ્રવર્તે નહિ-તથા

૧ “ અતીત્યાપના ” માત્ર કહેવાથી પણ અતીત્યાપનાગત સ્પર્ધક

સર્વજ્ઞ એટલે બંધનને અથવા અબંધનને પણ સ્થિતિ અને સંસ્તી અપવર્તના પ્રવર્તે છે. એ કાળનિયમ દર્શાવ્યો. (इति कालनियमः)

અથવા જા રુદ્ધાત્ એટલે જેટલા પ્રમાણનો સ્થિતિબંધ તેટલા પ્રમાણના સ્થિતિસત્તાવાળા કર્મની સ્થિત્યુદ્ધર્તના અને અનુભાગોદ્ધર્તના પ્રવર્તે છે, તેથી અધિક સ્થિતિસત્તાવાળા કર્મની સ્થિત્યનુભાગોદ્ધર્તના પ્રવર્તે નહિ. —અને અપવર્તના તો પુનઃ બંધ પ્રમાણથી હીન વા અધિક સ્થિતિની અને અનુભાગની પણ પ્રવર્તે. તથા જે કિટ્ટિકૃત દલિક છે તે વર્ણને શેષ અકિટ્ટિકૃત કર્મદલિકની ઉદ્ધર્તના અપવર્તના પ્રવર્તે છે, અને કિટ્ટિકૃત

૧ ભાવાર્થ એ છે કે બંધમાન પ્રકૃતિવતા જેટલા સ્થિતિબંધ વાળા બંધાય છે તેટલી સ્થિતિસત્તાવાળી પૂર્વબંધ પ્રકૃતિવતા તે બંધમાનમાં ઉદ્ધર્તાય છે, અર્થાત્ બંધમાન સ્થિતિબંધથી અધિક સ્થિતિસત્તાવાળી પ્રકૃતિની ઉદ્ધર્તના તે ન્યૂન બંધમાન સ્થિતિબંધવાળી પ્રકૃતિમાં થતી નથી. પરંતુ પોતાનાથી અધિક સ્થિતિબંધે બંધાતી અન્ય લતામાં થાય છે.

૨. બંધ સમયે જે સ્થિતિવતાની ઉદ્ધર્તના દર્શને પુનઃ અપવર્તના થાય તો તે ઉદ્ધર્તિત સ્થિતિવતામાં બંધસ્થિતિની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય, અને અધિક એમ ત્રણ પ્રકારની સ્થિતિયો છે ને તે ત્રણ સ્થિતિયો અપવર્તના સાધ્ય સંભવે છે.

પુનઃ કદાચ ઉદ્ધર્તના ન થઈ હોય તો બંધ તુલ્ય અને બંધથી હીન એ બે સ્થિતિયોનીજ અપવર્તના થાય છે. કારણકે અત્રે બંધથી અધિક સ્થિતિનો અભાવ છે.

આ ઉદ્ધર્તના અપવર્તના સંબંધિ સ્ફુટનોટ બનતા પ્રયત્ને વિચારીને લખી છે છતાં વિષય અતિ ગહન હોવાથી મનિ દેવદી વા દ્વારા પદી કદમ સૂચ્યુક રહી હોય તો સુત વર્ગ સુધારી વાંચો.

દક્ષિણની તો માત્ર અપવર્તનાજ પ્રવર્તે છે; પરંતુ ઉદ્વર્તના નહિ.
(ઈતિવિષયનિયમઃ)

॥ ઇતિ ઉદ્વર્તના અને અપવર્તના કરણ ॥

ઈતિશ્રી મલયગિરિવિરચિતકર્મપ્રકૃતિટીકાયાં જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્
બુદ્ધિસાગરસુરિ પ્રસાદેન પં. ચંદુલાલ કૃતોદ્વર્તનાઅપવર્તના
રુચકરણદ્વયસ્ય ગુર્જરભાષાંતરં સમાપ્તમ

॥ अथ उदीरणाकरण ॥

એ પ્રમાણે ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાકરણ કહીને હવે ઉદ્દેશના અનુક્રમ પ્રમાણે ઉદીરણાકરણ કહેવાય છે. તેમાં ઘસણ, ભેદ, સા-
ધાદિ પ્રૃઠ, સ્વામિત્વ, ઉદીરણસ્થાન, ને સ્થાન સ્વામી એ ૬ અનુ-
યોગ છે, તેમાં પ્રથમ લક્ષણ અને મેદ એ બે અનુયોગની પ્ર-
પણા કરે છે,

જં કરणेणો ક્કલ્લિય, ઉદણ દિજ્જહ્ ઉદીરણા एत्ता
पगइ ठिइ अणुभाग. प्पएस सुलूत्तर विभागा॥१॥

ગાથાર્થ:—આત્માના યોગસંતક વિર્યવટે ને દલિતને ઉદ-
ધાવલિકામાં પ્રણેષીયે તે ઉદીરણ, પ્રકૃતિ-સ્થિતિ-રક્ત-ને પ્રદેશ એ
ચાર વિભાગવાળી છે. પુનઃ એ ૪ વિભાગો થયુ મૂળ પ્રકૃતિ વિષયિક
અને ઉત્તર પ્રકૃતિ વિષયિક એમ બે બે ભેદવાળા છે.

ટીકાર્થ—આ ગાથાના પૂર્વાર્થમાં લક્ષણ અને ઉત્તરાર્થમાં ભેદ
એ બે અનુયોગ રહ્યા છે—ત્યાં પરમસ્વરૂપ દલિતને ને કરણવટે એટલે
કથાય સહિત વા કથાય સહીત એવા યોગસંતક વિર્યવટે ઉદધાવલિ-
કાથી બહારની સ્થિતિયોગાર્થ પ્રણેષી આરબીને ઉદધાવલિકામાં
પ્રણેષીયે તે આ ઉદીરણા રહેવાય છે. ૧૬૫ છે કે—

“ उदधावन्निवाधिरिहदिर्दिवो वनावनरिहणं वनविहणं वा
लोकतसेन करणेणं दलियत्ताकल्लिય उदधावन्निपाणं एवेव
उदीरणा, ” इति

તે ઉદીરણ કેની છે તે કહે છે—પ્રકૃતિનિર્મિતિનુસાર
પ્રદેશમુદ્રાસરવિમાળા-પ્રકૃતિ રિયતિ, અનુભાગ, પ્રવેશ એ ૪
વડે, અને મૂળપ્રકૃતિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિવડે જેનો વિભાગ એક
બીજા છે તે પ્રકૃત્યાદિ મેદવાળી કહેવાય. તાત્પર્ય એ છે કે-પ્રકૃતિ
ઉદીરણ-રિયતિ ઉદીરણ-અનુભાગ ઉદીરણ-અને પ્રદેશ ઉદીરણ
એ ચારે પણ મૂળ પ્રકૃતિ નિર્વિકલ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ નિર્વિકલ એમ
બે બે પ્રકારની છે. ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિની ઉદીરણ ૮ પ્રકારે છે અને
ઉત્તર પ્રકૃતિની ઉદીરણ ૧૫૮ પ્રકારે છે.

॥ હવે મૂળ પ્રકૃતિયોમાં સાઘાદિપ્રકરણ કહેવાય છે ॥

એ પ્રમાણે સક્ષણાનુયોગ અને બેદાનુયોગ કહીને હવે
સાઘાદિપ્રકરણ કહેવાય છે તે મૂળપ્રકૃતિ સંબંધી=અને ઉત્તર
પ્રકૃતિ સંબંધી એમ ૨, તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધી સાઘાદિ
પ્રકરણ કહેવાય છે.

મૂળપર્ગર્હસુ દંચન્હ, તિહા દોન્હં ચડવિહા હોઈ
આડસ્સ સાઈ અધુવા, દસુત્તરસ ઉત્તરાસિં પિ ॥૨॥

ગાથાર્થ:—૫ મૂળ પ્રકૃતિની ઉદીરણ ૩ પ્રકારે—૨ મૂળ
પ્રકૃતિની ઉદીં ૪ પ્રકારે—આયુષ્યની ઉદીં સાંદિ, અધુવ, અને
૧૧૦ ઉત્તરપ્રકૃતિની ઉદીં ૫૯ સાંદિ, અધુવ, છે.

ટીકાર્થ:—મૂળ પ્રકૃતિયોમાં જ્ઞાનાં-દર્શનાં-નામં-ગોત્રં
અન્તં એ ૫ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણ અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધુવ એમ
૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—ત્યાં સુધી ક્ષીણમોહ ગુણધ્યાનની
સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે ત્યાંસુધી જ્ઞાનાં દર્શાં ને અન્તરાયની
ઉદીરણ અવશ્ય પ્રવર્તે છે, અને નામ ગોત્રની ઉદીરણ સંયોજી

ગુણસ્થાનના અન્ત્યસમયસુધી પ્રવર્તે છે તેથી એ ૫ કર્મની ઉદ્દીરણા અલબ્યને અનાદિ-ધ્રુવ અને લબ્યને અનાદિ-અધ્રુવ હોય છે.

તથા વેદનીયની અને મોહનીયની ઉદ્દીરણા સાદી, અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—વેદનીયની ઉદ્દીરણા પ્રમત્તગુણસ્થાન સુધીજ હોય છે પરંતુ આગળ નહિ, અને મોહનીયની ઉદ્દીરણા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનક સુધીજ હોય છે આગળ નહિ. તે કારણથી અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાનકથી પડતા જીવને વેદનીયની અને ઉપશાન્તમોહથી પડતા જીવને મોહનીયની ઉદ્દીરણા સાદિ હોય છે. તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અલબ્યને ધ્રુવ, અને લબ્યને અધ્રુવ હોય છે.

પુનઃ આયુષ્યનો ઉદ્દીરણા તો સાદિ, અધ્રુવજ હોય છે. તે આ પ્રમાણે—આયુષ્યની અન્ત્ય આવલિકા વર્તતે છતે ઉદ્દીરણા અવશ્ય ન હોય તેથી અધ્રુવ, પુનઃ પરલવમાં ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયે પ્રવર્તે તેથી સાદિ, એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિયોમાં સાદાદિપ્રરૂપણા કહી । इतिमूलप्रकृत्युदीरणायां साद्यादिप्ररूपणा।

। હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં સાદાદિ પ્રરૂપ કહેવાય છે ।

इत्युत्तर सउत्तरास्ति पि (આ વાક્ય સાથે પૂર્વોક્ત સાદ અધ્રુવા એ ૫૬ પદ્ય લેડવાનું છે)—૫ જ્ઞાના૦—૪ દેશના૦—મિધ્યા૦—તૈન્૦ ૭—વર્ણાદિ ૨૦—સ્થિર—અસ્થિર—કુલ—અકુલ—અગુ૦—નિર્મા ૩—અન્ત૦ ૫—એ ૪૮ પ્રકૃતિયો વિના શેષ સર્વ ૬૨૦ ઉત્તર પ્રકૃતિયો ની ઉદ્દીરણા સાદિ, અધ્રુવ છે અને એ પ્રકૃતિયોની સાદિ અધ્રુવતા તે અધ્રુવોદયિપણાથીજ સ્વતઃસિદ્ધ છે.

मिच्छत्तस्स चउद्धा, तिहाय आवरण विन्ध चउदसगे
धिर सुभ सेयर उवघा—य वज्र ध्रुवबंधि नाम व ॥३॥

ગાથાર્થ—મિથ્યાત્વની ઉદીરણા ૪ પ્રકારે-૬ આવૃત્તિ-૧ વિધન એ ૧૪ પ્રકૃતિની ઉદીરણા તથા સ્થિર, અસ્થિર, શુભ, અશુભ ને ઉપધાત સિવાયની અને તેજઃ ૭-અશુભ-વર્ણોદિ ૨૦-નિર્માણ એ ધ્રુવમંધિ નામની પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા ૩ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ—મિથ્યાત્વની ઉદીરણા ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ. ત્યાં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરતાં હવે મિથ્યાત્વોદયનો અભાવ હોવાથી મિથ્યાત્વની ઉદીઠ ન થાય, અને સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે જતાં પુનઃ ઉદીરણા પ્રવર્તે માટે સાદિ તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા હવે અનાદિ અભવ્યને ધ્રુવ અને ભવ્યને અધ્રુવ છે.

તથા ૨ જ્ઞાનાવરણ-૪ દર્શનાવરણ-ને ૨ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-એ પ્રકૃતિયો ધ્રુવોદયી હોવાથી અનાદિ ઉદીરણા, અભવ્યની અપેક્ષાએ ધ્રુવ, અને ભવ્યની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે, કારણ કે હીણુમોહ શુભસ્થાનકની એક આવક્ષિપ્ત શેષ રહે ત્યારે એ ૧૪ નો વિચ્છેદ થાય છે.

તથા પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયો ૭ અસ્થિર અને અશુભ તે સદિત સ્થિર અને શુભ એ ૪ નો તથા ઉપધાત વિના શેષ અધ્રુવમંધિ તેજઃ ૭-વર્ણોદિ ૨૦-અશુભ-નિર્માણ એ સર્વ મંધ્યાએ ૨૩ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. ત્યાં ધ્રુવોદયિ હોવાથી અનાદિ અભવ્યને ધ્રુવ, અને અધ્રુવિ દેવલીના અન્ત્ય સમયે ઉદય વિચ્છેદ થવાથી ભવ્ય હોયને અધ્રુવ છે. અને તેમ ૧૧૦ અધ્રુવોદયિની ઉદીરણા તે આ અધ્રુવ-પ્રકૃતિયો સદિ અધ્રુવ પ્રવર્તન કહેલી છે. કન્નુતરપ્રકૃત્યુદીરણાનાં પ્રમાણે પ્રમાણ

એ પ્રમાણે સાધાદિપ્રકૃતિ કરીને હવે મૂળપ્રકૃતિનો ઉદ્ધાર-
ણાના સ્વામિ કહે છે.

ઘાઈણં છુડમત્યા, ઉદીરગા રાગિણો ચ મોહસ્ત
તદ્યાઝ્ઞ પમત્તા, જોગંતા ઉ ત્તિ દોષહં ચ ॥૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાધાનુસારે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-અને અન્તરાય એ ૩ ધાતિ
પ્રકૃતિની ઉદીરણાના સ્વામિ ક્ષીણમોહ સુધીના સર્વ છદ્મસ્થ હવે
છે:—તથા સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધીના સરાગીહવે મોહનીયના ઉદીરક
જાણવા. તથા પ્રમત્તશુણ્યસ્થાનક સુધીના સર્વે હવે તૃતીયદેહનીયના
અને આયુષ્યના ઉદીરક જાણવા. (માત્ર આયુષ્યના ઉદીરક અન્તર્યા-
મલિકાવર્તતાં ન હોય) તથા નામ અને ગોત્ર એ બેના ઉદીરક
સયોગીકૃતશુણ્યસ્થાન સુધીના સર્વે હવે જાણવા. (ગાથામાં
ત્તિ=ઈતિ એ શબ્દ લિપ્તક્રમરૂપ હોવાથી ગાથાને અન્તે યોજવો
અને તે મૂળપ્રકૃતિની ઉદીરણાની પરિસ્થિતિને સૂચવનારો જાણવો).

એ પ્રમાણે મૂળપ્રકૃતિના ઉદીરક કહીને હવે ઉત્તરપ્રકૃતિયોના
ઉદ્ધારક કહે છે.

વિન્ધાવરણધુવાણં, છુડમત્યા જોગિણો ઉ ધુવનાણં
ઉવધાયસ્ત તણુત્યાં, તણુકિટ્ટોણે તણુગરાગા ॥૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાધાનુસારે.

ટીકાર્થ:—૫ અન્તરાય-૫ જ્ઞાનાવરણ-૪ દર્શનાવરણ એ
૧૪ પ્રવેદ્યપ્રકૃતિયોના ઉદીરક સર્વે છદ્મસ્થ હવે જાણવા. તથા
તે ૦૭-૧૬-૨૦-નિયર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-અરુ-નિર્મલ-એ

૩૩ ધ્રુવોદયિનામપ્રકૃતિયોના ઉદીરક સયોગી કેવલિ પર્યન્તના સયોગી
 જીવો છે. તથા ઉપધાત નામના ઉદીરક શરીરસ્થ એટલે શરીર-
 પર્યામિવડે પર્યામ જીવો છે. તથા તનુકિદ્ધિ = લોભની સૂક્ષ્મકિદ્ધિના
 ઉદીરક સંક્રમ સંપરાયની ઉપાન્ત્યાવલિકાપર્યન્તના સૂક્ષ્મસરાથી
 જીવો જાણવા.

તસ વાયર પજ્જત્તગ, સેયર ગઙ્ઙાં જાંઙ્ઙાં દિદ્ધિં વેયાળં
 આડણ ય તન્નામા, પત્તેગિયરસ્સ ડ તણુત્થા ॥૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—સ્થાવરત્રિકરૂપ પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિ સહિત ત્રસત્રિક
 ના (ત્રસ, ખાદર, પર્યામના,) તથા ૪ ગતિના—૨ જાતિના—મિ-
 થ્યાદર્શનાદિ ૩ દર્શન મોહનીયના—નપુ'સક વેદાદિ ૩ વેદના—અને
 ૪ વાયુષ્યના—એ સર્વ સંખ્યાએ ૨૫ પ્રકૃતિયોના ઉદીરક યથા
 યોગપણે તે તે પ્રકૃતિના ઉદયવાળા જાણવા. તે આ પ્રમાણે—ત્રસ નામ
 કર્મના ઉદીરકત્રસજીવો તે પુનઃ શરીરમાં અને અપાન્તરાલગતિમાં
 વર્તતા જીવો ઉદીરક જાણવા, એ પ્રમાણે સર્વ જીવોમાં વિચારવું.
 તથા પ્રત્યેક નામ અને પ્રતિપક્ષી સાધારણ નામના ઉદીરક શરીર
 પર્યામિવડે અપર્યાપ્ત થયેલા (શરીરસ્થ) પ્રત્યેક શરીરી અને
 સાધારણ શરીરી જીવો સર્વે ઉદીરક જાણવા.

૧ ઉપત્રયનાં મિત્રયોગે.

૨ શ્રી. મહાયગિરિજીવ પંચસંઘની ટીકામાં પણ આ રથને
 શરીર પર્યાપ્ત્યા પર્યાપ્ત્યા વાક્ય છે તેથી “ શરીર પર્યામિવડે પર્યામ ”
 એવો અર્થ પણ થાય પરન્તુ એ અર્થ ઉદીરણના ભાંગાઓ સાથે બહુ
 વિરોધવાળો થાય છે, માટે અત્રે પુન્યા માંથી જ લઈને “ અપર્યાપ્ત ”
 એવો અર્થ કર્યો છે એજ પ્રમાણે સંસ્થાન-સંધયયુ-ઉપધાત-પ્રત્યેક-સાધાર-
 નાં વસ્તુઓમાં પણ જાણવું.

આહારગ નરતિરિયા, શરીરદુગ્ધવેયણ પમોત્તૂળ
ઓરાલાણ એવં, તદુર્વંગાણ તસજિવાઓ ॥ ૭ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—ઓજ-હોમ-અને પ્રક્ષેપ એ ૩ માંના કોઈપણ આહારને ગ્રહણ કરતા (આહારક) જે મનુષ્ય અને તિર્યંચો છે તે ઔદારિક શરીર નામકર્મના અને ઉપલક્ષણથી ઔદાત્ત વંધન અને એક ઔદાત્ત સંચાતનના પણ ઉદીરક છે. તે શું અને આહારક મનુષ્ય તિર્યંચો ઉદીરક છે ? નહિ, જે શરીરના વેદક જીવોને વહાંને એટલે આહારક અને વૈક્રિય એ શરીર વાળા જીવોને વહાંને, એ નર તિર્યંચો ઉદીરક છે. કારણ કે આહારક અને વૈક્રિયોદયવાળા જીવોને ઔદારિકનામનો ઉદય વર્તતો નથી તો ઔદારિકના ઉદીરક કેમ હોય ? તથા એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે તદુર્વંગાણ=ઔદાત્ત સંગોપાંગ નામ કર્મના ઉદીરક પણ બાણવા, અને તે કેવલ ત્રણક્રમિક જીવોના બાણવા પરંતુ સ્થાવર નહિ, કારણ કે સ્થાવરને અંગોપાંગ નામના ઉદયનો અભાવ છે.

વેડવિગાણ સુર ને-રઝ્યા આહારગા નરો તિરિઓ
સન્નિ વાવરપવળો, ચ લક્ષિપજતગો હોજા ॥૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—વૈક્રિય શરીર નામના (ઉપલક્ષણથી ૨ જે. વાચન અને ૧ જે. સંચાતનના પણ) ઉદીરક જેવ અને નરજીવો છે. તે પણ ઓજ વા હોમાહારમાંથી કોઈ પણ એક આહારને ગ્રહણ કરતા જેવ નારનો બાણવા પુનઃ જે વૈક્રિય લક્ષિવંદ નામની મનુષ્ય વા તિર્યંચ અને જે દુર્લભતાનોદયવાળો લક્ષિય પર્વાન્ત એટલે નરો-

રિક શરીર લગ્નિધ વડે પર્યાપ્ત થયેલો તે સર્વે પણ વૈક્રિય નામના ઉદીરક જાણવા. (વૈક્રિય વિકુર્વણકાળે)

વેડવિડવંગાણ, તણુતુલ્લા પવણ વાયરં હિચા
આહારગાણ વિરઓ, વિડવ્વયંતો પમત્તો ચ ॥૧॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ—વૈક્રિયાંગોપાંગ નામના ઉદીરક વૈક્રિય શરીર તુલ્ય જાણવા, અર્થાત્ પૂર્વે જે વૈક્રિય શરીરના ઉદીરક કહ્યા તે વૈક્રિય એંગોપાંગના પણ ઉદીરક જાણવા. પરંતુ તેમાં પણ બાદર પવનને વળીને શેષ જીવો જાણવા સર્વે નહિ. તથા આહારક શરીરને રચતા પ્રમાદભાવને પામેલા સર્વ વિરાતવંત ઝુની તે આહારક શરીર નામના ઉદીરક જાણવા.

છપહં સંઠાણાણં,—સંઘયણાણં ચ સગલતિરિયનરા
દેહતથા પજ્જત્તા,—ઉત્તમસંઘયણિણો સેઢી ॥ ૧૦ ॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ—શરીરસ્થ એટલે શરીર નામકર્મોદયમાં વર્તતા (શરીર અપર્યાપ્તા) લગ્નિધ પર્યાપ્તા સર્વે પંચેન્દ્રિય તિયંચ અને મનુષ્યો દ્વ સંસ્થાનના અને દ્વ સંઘયણના ઉદીરક છે. અહિં ઉદય પ્રાપ્ત કર્મોનીજ ઉદીરણા હોય છે અન્યની નહિ, તેથી ત્યારે જે

૧ આ સ્થળે શ્રી ગ્રંથકારે આહારકબંધન ચતુષ્કની અને આહારક સંઘાતન અને આહારક ઉપાંગના ઉદીરકની વિવક્ષા કરી નથી પરંતુ એ આહારક છકના ઉદીરક જીવો પણ આહારક શરીર તુલ્ય જાણવા. (આહારિક અને વૈક્રિય પ્રસંગે બંધન સંઘાતનની વિવક્ષા કરી અને તેમાં અનિવશ્ય એજ હેતુ છે.)

સંસ્થાન વા સંઘયણુ ઉદય પ્રાપ્ત હોય છે તે અવસરે તે સંઘયણુ વા સંસ્થાન ઉદીરણ છે અન્યકાળે નહિ એમ જાણવું.—તથા ઉત્તમ સંઘયણીને એટલે વજ્રપલનારાય સંઘયણુવાળા જીવને ક્ષપક શ્રેણિ હોય છે, પરંતુ શેષ સંઘયણુવાળા જીવને ક્ષપક શ્રેણિ ન હોય તેથી ક્ષપક શ્રેણિવંત જીવો માત્ર વજ્રપલનારાય સંઘયણુનીજ ઉદીરણ કરે છે, શેષ સંઘયણુની ઉદીરણ કરે નહિ. કારણ કે શેષ સંઘયણુના ઉદયનોજ અભાવ છે.

चउरंसस्त तणुत्था, उत्तरतणु सगलभोगभूमिगया
देवा इयरे हुंडा, तसतिरियनरा य सेवहा (छेवहा)
॥ ११ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—આહારક અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીરના અવસ્થા પચેન્દ્રિય તિર્થંચ અને મનુષ્ય તે સમયનુસાર સંસ્થાનના ઉદય નાહવા. તથા યુગલિકૃતિર્થંચ મનુષ્યો અને દેવેન્દ્રિયના ઉદીરક નાહવા.—તથા પૂર્વે કહ્યા તે સિદ્ધાન્ત મુજબ વિકલેન્દ્રિય-નારક-અને અપર્વામ પચેન્દ્રિયના ઉદય પછી શરીરસ્થ હોતે હુંદક સંસ્થાનના ઉદયનોજ અભાવ રાય સેવહા આ વાંક્યમાં પદ્ય દેવેન્દ્રિયના ઉદય કરતાં પૂર્વે કહ્યા તે સિદ્ધાન્ત મુજબ અને પચેન્દ્રિય તિર્થંચ મનુષ્યો ઉદયવાળા હોય (સેવહા સંસ્થાનના ઉદયનોજ અભાવ ઉદીરક નાહવા.

સંઘયણાણિ વ અણુપુવ્વોજ

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—એન્દ્રિય અને આકારક રૂપ ઉત્તર શરીરોમાં સંય-
મણ હોય નહિ. અર્થાત્ ૬ સંયમણમાંનું કેન્દ્ર પણ સંયમણ હોય નહિ.
તે કારણથી ઉત્તર શરીરોએ એકબાજુ સંયમણના ઉદ્દેશક હોતા
નથી. તથા તે આનુપૂર્વપૂર્વક નારકાદિ નામવાળા બાવાન્તરાવગતિમાં
વર્તતા છે એ નરકાનુપૂર્વ્યાદિ ૪ આનુપૂર્વિકા ઉદ્દેશક બળવા. તે
આ પ્રમાણે—બાવાન્તરાવગતિમાં વર્તતા નારકા એ નરકાનુપૂર્વિકા
ઉદ્દેશક છે, અને બાવાન્તરાવગતિમાં વર્તતા તિર્યંચ એ તિર્યંગાનુ
પૂર્વિકા ઉદ્દેશક છે. એ પ્રમાણે નરાનુપૂર્વ અને દેવાનુપૂર્વ માં પણ
કહેવું તથા શરીર પર્યાપ્તિથી 'પર્યાપ્તઃ સર્વે' એ પરાધાત નામ-
ના ઉદ્દેશક બળવા.

વાયરપુઢવી આયા-વસ્સ ય વજિત્તુ સુહમસુહમતસે
ઉજ્જોયસ્સ ય તિરિઓ, ઉત્તર દેહો ય દેવ જહ્મ||૧૩||

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—આતપનામના ઉદ્દેશક બાહર પૃથ્વીકાયિક એ
છે; ગાથામાં ય કાર તે અનુક્તાર્થસૂચક હોવાથી બાહર પૃથ્વીકાયિક
પર્યાપ્ત એ બળવા. તથા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય તથા તે ઉકાય અને
વાયુકાય રૂપ સૂક્ષ્મત્રસ એવાને વળેને શેષ પૃથ્વી, અપ્, વનસ્પતિ,

૧ વિગ્રહગતિમાન ધતિ સર્વત્ર શેષ:

૨ આ અર્થે લાંગા સાથે મળતો આવે છે પરંતુ પંચસંગ્રહમાં ઉવ-
પરધાયં સાદા-રણં ચ હ્યરં તણ્ણ વજ્જત. એવો પાઠ હોવાથી ઉપધાત પરધાતને
ઉદ્દેશક એકજ દહો. અનેક સ્થાને ઉપધાતના ઉદ્દેશક શરીર અપર્યાપ્તા
કહ્યા છે ને પરાધાતના ઉદ્દેશક તો શરીર પર્યાપ્ત કહ્યા છે માટે પંચ-
સંગ્રહેકત ઉપધાત પરધાતોદ્દેશકામિત્ય વિચારવા યોગ્ય છે.

દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચા જે લબ્ધિપર્યાપ્ત છે તે સર્વ યથાયોગપણે ઉદ્ધોતનામના ઉદીરક બાણવા. તથા ઉત્તરશરીરના એટલે વૈક્રિય અને આહારકના ઉદીરક યથા યોગપણે વૈક્રિયમાં અને આહારક દેહમાં વર્તતા (અનુક્રમે) દેવ અને યતિ બાણવા.

સગલો ય ઇદ્રુલ્લગઈ, ઉત્તરતણુ દેવભોગભૂમિગયા
ઇદ્રુસરાણ તસો વિ ચ, ઇયરાસિ તત્તા સનેરઙ્ગયા ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—શરીર પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત, અને શુભવિહાયોગતિના ઉદયમાં વર્તતા સર્વ પંચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચા અને મનુષ્યો, તથા વૈક્રિય શરીરરૂપ ઉત્તરદેહમાં વર્તતા સર્વ તિર્યચ્ચા વા મનુષ્યો, તથા સર્વ દેવ અને સર્વ યુગલિદો તે શુભવિહાયોગતિ નામકર્મના ઉદીરક બાણવા તથા દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસજીવો અને ગાયોક્ત “અવિ = અપિ” શૂબ્દથી પૂર્વે કહેલા પંચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચાદિ ભાષાપર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત યથા હોય તે યથાસંભવપણે સુસ્વરનામ કર્મના ઉદીરક બાણવા. તથા નારક સહિત વિકલેન્દ્રિયો અને યથાયોગપણે દેહલાએક પંચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચા મનુષ્યો પણ ઇતર જે અશુભવિહાયોગતિ અને દુઃસ્વરનામ કર્મના ઉદીરક બાણવા.

ઉસ્તાત્તસ્સ સરાણ ચ, પજ્જત્તા આણપાણમાસાસુ,
સન્વન્નૂણુસ્તાસો, માસા વિ ચ જા ન રુજ્જંતિ ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—વૈક્રિય અને આકારક રૂપ ઉત્તર શરીરમાં સંધ-
યણ હોય નહિ અર્થાત્ ૬ સંધયણમાંનું કોઈપણ સંધયણ હોય નહિ.
તે કારણથી ઉત્તર શરીરોએ એકપણ સંધયણના ઉદીરક હોતા
નથી. તથા તે આનુપૂર્વપૂર્વક નારકાદિ નામવાળા લવાન્તરાલગતિમાં
વર્તતા ૧ એવા નરકાનુપૂર્વ્યાદિ ૪ આનુપૂર્વના ઉદીરક બાણવા. તે
આ પ્રમાણે—લવાપાન્તરાલગતિમાં વર્તતા નારક એવા નરકાનુપૂર્વના
ઉદીરક છે, અને અપાન્તરાલગતિમાં વર્તતા તિર્યંચ એવા તિર્યંગાનુ
પૂર્વના ઉદીરક છે. એ પ્રમાણે નરાનુપૂં અને દેવાનુપૂં માં પણ
કહેવું તથા શરીર પર્યાપ્તિથી ૨ પર્યાપ્ત સર્વે એવા પરાધાત નામ-
ના ઉદીરક બાણવા.

વાયરપુઢવી આયા—વસ્સ ય વજિત્તુ સુહમસુહમતસે
ઉજ્જોયસ્સ ય તિરિઓ, ઉત્તર દેહો ય દેવ જહ્મ ॥૧૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—આતપનામના ઉદીરક બાહર પૃથ્વીકાયિક એવા
છે: ગાંધામાં ય કાર તે અનુક્તાર્થસૂચક હોવાથી બાહર પૃથ્વીકાયિક
પર્યાપ્ત એવા બાણવા. તથા સૂદ્ધમ એકેન્દ્રિય તથા તે ઉકાય અને
વાયુકાય રૂપ સૂદ્ધમતસ એવાને વર્ણને શેષ પૃથ્વી, અપ્, વનસ્પતિ,

૧ વિગ્રહગતિમાન ઇતિ સર્વત્ર શેષ:

૨ આ અર્થે લાંગા સાથે મળતો આવે છે પરંતુ પંચસંગ્રહમાં ઉપ-
પરધાત સાદા—રણં ચ દ્યવં તપુષ્ વજ્રતઃ એવા પાંચ હોવાથી ઉપધાત પરધાતનો
ઉદીરક એકજ દેહો. અનેક સ્થાને ઉપધાતના ઉદીરક શરીર અપર્યાપ્ત
કલા છે ને પરધાતના ઉદીરક તો શરીર પર્યાપ્ત કલા છે માટે પંચ-
સંગ્રહેકત ઉપધાત પરધાતોદીરણાશાસિત્વ વિચારવા યોગ્ય છે.

પોત્તમસ્ત દેવા, નરા ચ વૃણો ચઉહ મિયરાસિ
તવ્વરિતા તિથગ-રસસ ડ સવ્વનૂયાણ સવે ॥૧૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સર્વે દેવો, કેટલાએક ઉચ્ચકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો, તથા નીચ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ જેમની દેહ્યષ્ટિકા (શરીરરૂપ લાકડી) પંચમહાવ્રતવડે અલંકૃત થયેલી છે તેવા વ્રતધારી મુનિરાજ તે ઉચ્ચગોત્રના ઉદ્ધરક લાણવા. તથા દુર્ભંગ-અનાદેય-અયશ-અને નીચ ગોત્ર એ ચાર પ્રકૃતિના ઉદ્ધરક પૂર્વે કહ્યાથી બાકી રહેલા લાણવા. ત્યાં દુર્ભંગ અને અનાદેયના ઉદ્ધરક એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય-સમુદ્ધરક તિર્થંચ-મનુષ્ય-અને નારકલુઓ લાણવા, અયશના ઉદ્ધરક સર્વે સૂક્ષ્મ-સર્વે નારક અને સર્વે અગ્નિ તથા વાયુ લુઓ સર્વે અપર્યાપ્ત નામકર્મના ઉદયમાં વર્તનારા લાણવા અને નીચ ગોત્રના ઉદ્ધરક તો સર્વે નારક-સર્વ તિર્થંચ-વિશિષ્ટકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો-અને વ્રતધારી સિવાયના સર્વ મનુષ્યો લાણવા, અને તીર્થંચ નામના ઉદ્ધરક સર્વજ્ઞ લુઓ લાણવા, ક્રમશઃ કે બીજા વચ્ચેનાં જનનામના ઉદયનો અભાવ છે.

इन्द्रियपञ्चतोष, दुस्समयपञ्चत्तगा उ पाउग्गा
निदापयलाणं खीण रागखवगे परिच्चज ॥ १८ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત થયા છતાં લુઓ દ્વિતીય સમયથી આરંભીને અર્પાત્ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ અનંતર સમયથી આરંભીને લુઓ નિદ્રા પ્રવહાની ઉદ્ધરક ક્રમશઃ યોગ્ય થાય છે તેમાં પણ સર્વ લુઓ ઉદ્ધરક યોગ્ય હોય છે કે કેમ ? તે કહે છે-હીણ મોહી અને ક્ષયક સિવાયના એવ લુઓ નિદ્રા અને

ટીકાર્થ:—ગાથામાં કહેલા ઉત્સાસ અને સરાણ એ બે પદોને અનુક્રમે આગળાણ અને માસાસુ એ બે પદ સાથે જોડીને અર્થ કરવો તે આ પ્રમાણે—ઉશ્વાસનામના ઉદીરક ઉશ્વાસપર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત થયેલા સર્વે જીવો જાણુવા, તથા સરાણ ય (સ્વર બે હોવાથી દ્વિવચનનો પ્રયોગ જોઈએ છતાં અત્રે પ્રાકૃતભાષાને લઈને બહુ વચનનો પ્રયોગ કરેલો છે તેથી) સુસ્વર અને દુઃસ્વર નામકર્મના ઉદીરક પૂર્વે કહેલા સર્વે જીવો ભાષાપર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત થયેલા હોય તે જાણુવા. જે કે બન્ને સ્વરના ઉદીરક પૂર્વે કહ્યા છે તેમણે તે “ભાષા પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત જીવોજ ઉદીરક જાણુવા” એમ વિશેષતા દર્શાવવાને અર્થેજ પુનઃ બીજીવાર સ્વરના ઉદીરક સ્વામિ અત્રે કહ્યા છે. તથા શ્રી સર્વજ્ઞે જ્યાંસુધી ઉચ્છવાસ ને ભાષાનો નિરોધ નથી કર્યો ત્યાં સુધી ભાષા ને ઉચ્છવાસની ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, અને તે બેનો નિરોધ થયા બાદ ઉદયના અભાવે ઉદીરણા પણ થતી નથી.

**દેવો સુભગાજ્ઞાણ, ગમ્મવક્કંતિઓ અ કિત્તીણ
પજ્જતો વજ્જિત્તા, સસુહુમ નેરઙ્ગય સુહુમંતસે ॥૧૬॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગાથામાં દેવો ^૧ ઇત્યાદિ શબ્દમાં સમસ્ત જાતિ-પણુની અપેક્ષાએ એક વચનીય પ્રયોગ કરેલો છે તેથી અર્થ આ પ્રમાણે (બહુ વચનીય) છે કે—કેટલાએક દેવો અને કેટલાએક ગર્ભાંયુતકાન્ત (ગર્ભજ) તિર્યંચ મનુષ્યો જે સુભગ અને આદેયનામકર્મના ઉદયવાળા છે તેજ સુભગ અને આદેયના ઉદીરક છે. તંથા સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિય સહિત નારક અને સૂક્ષ્મત્રસ (અગ્નિ-વાયુ) જીવોને વર્ણને શેષ પર્યાપ્તનામોદયમાં વર્તતા સર્વ જીવો યજ્ઞનામના ઉદીરક છે.

^૧ દેવો-ગમ્મવક્કંતિઓ-પજ્જતો એ ત્રણે પદ સ્વગતીયસમુદાયપણુને અંગે એક વચનરૂપે કહ્યાં છે. પરંતુ અર્થથી બહુવચન જાણું.

ગોત્તમસ્ત દેવા, નરા ચ વૃણો ચડણ મિયરાસિં
તવ્વરિત્તા તિથગ-રસ્ત ડ સવ્વનૂયાણ મવ્વે ॥૧૭॥

ગાથાથઃ—ટીકાધાનુસારે.

ટીકાથઃ—સર્વે દેવો, કેટલાએક ઉચ્ચકુળમાં ઉત્પન્ન થએલા
મનુષ્યો, તથા નીચ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ જેમની દેહયષ્ટિકા

(શરીરરૂપ લાકડી) પંચમહાત્મતવરે અલંકૃત થયેલી છે તેવા
વ્રતધારી મુનિરાજ તે ઉચ્ચગોત્રના ઉદ્ધરક બાણવા, તથા હુર્ભંગ-
અનાદેય-અયથા-અને નીચ ગોત્ર એ ચાર પ્રકૃતિના ઉદ્ધરક પૂર્વે
કહ્યાથી બાકી રહેલા બાણવા, ત્યાં હુર્ભંગ અને અનાદેયના ઉદ્ધરક
એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય-સસુ૦ તિર્થંચ-મનુષ્ય-અને નારકબ્રુવો
બાણવા, અયથાના ઉદ્ધરક સર્વે સૂક્ષ્મ-સર્વે નારક અને સર્વે અગ્નિ
તથા વાયુ બ્રુવો સર્વે અપર્યાપ્ત નામકર્મના ઉદ્ધરક વર્તનારા
બાણવા અને નીચ ગોત્રના ઉદ્ધરક તે સર્વે નારક-સર્વ તિર્થંચ-
વિશિષ્ટકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો-અને વ્રતધારી સિવાયના સર્વ
મનુષ્યો બાણવા, અને તીર્થંકર નામના ઉદ્ધરક સર્વજ્ઞ બ્રુવો
બાણવા, કારણ કે બીજા વખતમાં જનનામના ઉદ્ધરકો અલગ છે.

દ્વિદિયપજ્જતોણ, હુસમયપજ્જતના ડ પાડરના
નિદ્દાપયલાણં સ્વીણ ગગલ્લવગે ॥

॥ ૧૮ ॥

ટીકાર્થ:—ગાથામાં કહેલા ઉત્સાસ અને સરાણ એ જે પદોને અનુક્રમે આજણાણ અને માત્તાનુ એ જે પદ સાથે જોડીને અર્થ કરવો તે આ પ્રમાણે—ઉશ્વાસનામના ઉદીરક ઉશ્વાસપર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત થયેલા સર્વે જીવો જાણવા, તથા સરાણ ચ (સ્વર જે હોવાથી દિવચનનો પ્રયોગ જોઈએ છતાં અત્રે પ્રાકૃતભાષાને લઈને બહુ વચનનો પ્રયોગ કરેલો છે તેથી) નુસ્વર અને ડુઃસ્વર નામકર્મના ઉદીરક પૂર્વે કહેલા સર્વે જીવો ભાષાપર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત થયેલા હોય તે જાણવા. જે કે બન્ને સ્વરના ઉદીરક પૂર્વે કહ્યા છે તેમણે તે “ભાષા પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત જીવોનું ઉદીરક જાણવા” એમ વિશેષતા દર્શાવવાને અર્થેનું પુનઃ બીજીવાર સ્વરના ઉદીરક સ્વામિ અત્રે કહ્યા છે. તથા શ્રી સર્વજ્ઞે જ્યાંસુધી ઉચ્ચવાસ ને ભાષાનો નિરોધ નથી કર્યો ત્યાં સુધી ભાષા ને ઉચ્ચવાસની ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, અને તે બેનો નિરોધ થયા બાદ ઉદયના અભાવે ઉદીરણા પણ થતી નથી.

દેવો સુભગાજ્ઞાણ, ગન્ધવક્ષંતિઓ અ કિત્તીય
પજ્જતો વજિત્તા, સસુહુમ નેરઙ્ગ્ય સુહુમતસે ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગાથામાં દેવો ^૧ ક્રિત્યાદિ શબ્દમાં સમસ્ત જાતિ-પણાની અપેક્ષાએ એક વચનીય પ્રયોગ કરેલો છે તેથી અર્થ આ પ્રમાણે (બહુ વચનીય) છે કે—કેટલાએક દેવો અને કેટલાએક ગર્ભાંબુતકાન્ત (ગર્ભજ) તિર્યચ મનુષ્યો જે સુભગ અને આદેયનામકર્મના ઉદયવાળા છે તેજ સુભગ અને આદેયના ઉદીરક છે. તથા સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિય સહિત નારક અને સૂક્ષ્મવ્રત્સ (અગ્નિ-વાયુ) જીવોને વળીને શેષ પર્યાપ્તનામોદયમાં વર્તતા સર્વ જીવો યજ્ઞનામના ઉદીરક છે.

૧ દેવો-ગન્ધવક્ષંતિઓ-પજ્જતો એ ત્રણે પદ સ્વગતીયસમુદાયપણાને અંગે એક વચનરૂપે કહ્યાં છે. પરંતુ અર્થથી બહુવચન જાણવું.

ઈતિ વચનત્”) અને ઉદય છતેજ ઉદીરણ પ્રવર્તે છે, તેથી “તે તે વ્યંતગાકતાયાજં” એમ જે કહ્યું છે તે શુદ્ધતઃ છે.—
ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિ અને સત્ત્વાદનવર્તિ એવો અનંતાનુબંધિના ઉદી-
રક છે, કારણ કે એ એવેને એ કથાયનું વેદવાપણું છે. તથા ચતુર્થ
શુદ્ધસ્થાનકપર્યન્તના એવો અપ્રત્યાખ્યાનીના ઉદીરક છે, દેશવિર-
તિપર્યન્તના એવો પ્રત્યાખ્યાનીના ઉદીરક છે, અને સ્વસ્વબંધ
વ્યવસ્થેદથી અર્વાકુવર્તિ એવો સંજ્વલન ચતુષ્ક=સંજવ૦ ક્રોધ,
માન, માયા, અને કોલના ઉદીરક છે. અને અપૂર્વ શુદ્ધસ્થાનકપર્ય-
ન્તના એવો હાસ્ય છકના ઉદીરક છે.

જાવૂળ खणो पढमो, सुहरइ हासाण मेव मियरासिं
देवा नेरइया वि य, भवट्टिई के वि नेरइया ॥२१॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ત્યાં સુધી દેશુ પ્રથમ મૂહુર્ત (અંતર્મુ૦)
વર્તે છે, અર્થાત્ પ્રથમ અન્તર્મૂહુર્ત વર્તે છે ત્યાં સુધી દેવો નિશ્ચયથી
જ્ઞાતા-રતિ-અને હાસ્યના ઉદીરક બહુવા. તે અન્તર્મૂહુર્ત બાદ
અનિયમ બહુવો. અને એ પ્રમાણે પ્રથમ અન્તર્મૂહુર્ત પર્યન્ત નારક
એવો પણ અવશ્ય પ્રતિપક્ષી પ્રકૃતિયોના એટલે અજ્ઞાતા-અરતિ-
અને ચોંકના ઉદીરક બહુવા. અને અન્તર્મૂહુર્તબાદ તો અનેશ્વરના

૧૨૪ મેહનોય સુનાવણે હર મિથ્યાને આવે તેને પ્રથમાવલિકા
માત્ર ઉદય વિનાજ અનંતાનુબંધિને બંધ હોય છે, માટે “જે વેવર સ
વેવર” એ નિયમમાં એટલે અપવાદ છે, અને તે પ્રથમાવલિકામાં
અનંતાનુબંધિની ઉદીરણ પણ હોય નહિ (ઉદયને અજ્ઞાત હોવાથી),
તથા અનંતાનુબંધિની પ્રથમ અંધાવલિકા અને અનંતાનુબંધિ રૂપે યથેચ્છાં
અપ્રત્યાખ્યાનહિતાં સંકલ્પ પુદ્ગલોની સંકેતમાવલિકા પૂર્ણ થયે તે સંકલ્પ
અવ્યક્ત અનંતાનુબંધિનો ઉદય-ઉદીરણ શરૂ થાય છે.

કેવલજ્ઞાન લાભાદિકના પ્રસંગે તો શાતાદિકના પણ ઉદીરક થાય છે. પુનઃ કેઇક નારક જીવો તો સંપૂર્ણ ભવસ્થિતિ સુધી એ ત્રણે પ્રકૃતિયોના ઉદીરક હોય છે. ॥ इति एकैकप्रकृत्युदीरणा स्वामिनः ॥

એ પ્રમાણે એકેક પ્રકૃતિના ઉદીરણા સ્વામિ કહીને હવે ઉદીરણાસ્થાનના સ્વામિ દર્શાવે છે.

पंचणहं च चउणहं, ठिइए एक्काइ जा दसणहं तु
तिगंहीणाइ सोहे, मिच्छे सत्ताइ जाव दस ॥२॥

ગાથાર્થ:—દર્શનાવરણીય કર્મમાં ૫ તુ' ને ૪ તુ' એ જે ઉદીરણા સ્થાન છે. તથા મોહનીય કર્મમાં ૩ ના સ્થાન વિના ૧ થી ૧૦ સુધીનાં નવ ઉદીરણાસ્થાન છે. તેમાં મિથ્યાત્વગુણસ્થાને ૭ થી ૧૦ પર્યાન્તનાં ચાર ઉદીરણાસ્થાન છે.

ટીકાર્થ:—દર્શનાવરણીય નામના દ્વિતીયકર્મમાં ૫ અથવા ૪ પ્રકૃતિયોની સમકાળે ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં ૪ દર્શનાવરણ રૂપ ચાર પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા છદ્મસ્થજીવોને અવશ્ય હોય છે, અને એ ચારમાં નિદ્રાપચકમાંથી કોઇપણ એકનિદ્રાના પ્રક્ષેપથી સમકાળે પદની ઉદીરણા પણ થાય છે.

તથા મોહનીયકર્મમાં ૩ ના સ્થાન સિવાય એકથી પ્રારંભીને ૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ એ નવસ્થાનોની ઉદીરણા છે—હવે ઉદીરણા-સ્થાનના સ્વામિ કહે છે.

॥ मिथ्यादृष्टिजीवने मोहनीयनां उदीरणा स्थान ॥

મિચ્છે સત્તાઈ જાવ દસ = મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને ૭ થી માંડીને પર્યાન્તનાં ૭-૮-૯-૧૦ એ ૪ ઉદીરણા સ્થાન છે. ત્યાં મિથ્યાત્વ, પ્રત્યાઽ-પ્રત્યાઽ-સંજવલન એ ૩ ક્રોધ, વા માન, વા માયા, વા

લોભ એ સર્વ ત્રણ ત્રણ બળવા કારણ કે એક ક્રોધ ઉદીરતાં સર્વ ક્રોધ ઉદીરાય, એ પ્રમાણે એક માન-માયા-વા લોભને ઉદીરતાં પણ સર્વે માનાદિ ઉદીરાય છે. પરન્તુ ક્રોધ, માન માયા લોભ એ ચારની સમકાળે ઉદયાભાવથી ઉદીરણા ન હોય; પરન્તુ ત્રણ ક્રોધ, વા ત્રણમાન, વા ત્રણ માયા-વા ૩ લોભમાંથી કોઈપણ એક ત્રિકની સમકાળે ઉદીરણા હોય છે. પુનઃ ત્રણ વેદમાંથી કોઈપણ એક વેદ, તથા સુયુગલ ને કુયુગલમાંથી કોઈપણ એક યુગલ, એ ૭ પ્રકૃતિ-યોની ઉદીરણા મિથ્યાદષ્ટિજીવને અવશ્ય હોય છે. અહિં માંગા ૨૪ થાય છે તે આ પ્રમાણે—

સુયુગલ અથવા કુયુગલની બે બે પ્રકૃતિમાં એકેક લાંગાની પ્રાપ્તિ હોવાથી બે પ્રકૃતિરૂપ બે લાંગા થાય છે, ને તે પ્રત્યેક ત્રણ વેદમાં પ્રાપ્ત થાય છે, માટે $૩ \times ૨ = ૬$ લાંગા થાય છે. પુનઃ એ ૬ લાંગા તે પ્રત્યેક ક્રોધાદિ ચારમાં સમકાળે પ્રાપ્ત થાય છે, માટે $૬ \times ૪ = ૨૪$ લાંગા થાય છે. તેની સ્થાપના આ પ્રમાણે—

૨ ૧ ૧ = ૪ મોહનીય સમકાળે હોય તેના
યુગલ - વેદ - કપાય

૨ x ૩ x ૪ = ૨૪ લાંગા જુદા જુદા જીવને આશ્રયિ થાય

એ ૭ માં લય-અથવા કુચ્છા-અથવા અનંતાનુષંધિને પ્રક્ષેપવાથી ૮ ની ઉદીરણા થાય છે, ત્યાંપણ લયાદિ પ્રક્ષેપતાં પ્રત્યેકમાં એકેક લાંગાની ચોવીસી થાય માટે આ આઠની ઉદીરણામાં ૩ ચોવીસીઓ લાંગાની થઈ જાય.

શંકા:—મિથ્યાદષ્ટિજીવને અનંતાનુષંધિનો ઉદય અવશ્ય છે, અને ઉદય છતે ઉદીરણા પણ અવશ્ય થાય છે; તો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનંતાનુષંધિના ઉદય રહીત કેવી રીતે હોય કે જેથી તેને અનંતાનુષંધિ રહીત ૭ વા ૮ ની ઉદીરણા થાય ?

ઉત્તર:—પ્રથમ કોઈએ સમ્યક્દષ્ટિપણે અનંતાનુષંધિની

વિસંયોજના કરી હોય, અને તેટલાથી વિરામ પામે પણ મિથ્યાત્વનો ક્ષય કરવાને તત્પર ન થાય (તથાવિધ સામગ્રીના અભાવથી), તેથી કાળાંતરે મિથ્યાત્વને પામીને મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી પુનઃ પણ અનંતાનુબંધિ બાંધે, ત્યાં બંધાવલિકા વ્યતીત ન થાય ત્યાં મુખી તેનો ઉદય ન થાય, અને ઉદયના અભાવથી ઉદીરણા પણ ન થાય, પુનઃ બંધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ અનંતાનુબંધિનો ઉદય થવાથી ઉદીરણા પણ થાય છે.

પ્રશ્ન:—બંધસમયથી આરંભીને આવલિકા પ્રમાણુ મિથિતિ વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે પણ ઉદય કેમ હોય? કારણ કે અબાધાકાળને ક્ષય થયે છતેજ કર્મ ઉદય પ્રાપ્ત થાય છે, અને અનંતાનુબંધિનો અબાધાકાળ પણ જઘન્યથી અંતર્મુઁ અને ઉત્કૃષ્ટથી ૪૦૦૦ વર્ષનો છે. (તો અનંતાનુબંધિ બંધાયા પછી અંતર્મુઁ બાદ અથવા ૪૦૦૦ વર્ષ બાદ અનંતાનુબંધિનો ઉદય થયો જોઈએ પરંતુ પ્રથમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ નહિ ઇતિ ભાવઃ)

ઉત્તર:—એમાં કોઈ દોષ નથી. કારણ કે બંધ સમયથી આરંભીને તે અનંતાનુબંધિની પ્રથમ સત્તા તો થાય છેજ, અને સત્તા થયે છતે પતદ્વયહપણુ પ્રાપ્ત થાય છે, અને પતદ્વયહપણુ પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ પ્રકૃતિયોના દલિકેતુ સંક્રમણ થાય છે, અને સંક્રાન્ત થયેલા દલિકેતુ સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે ઉદય થાય છે. અને ઉદય થયે છતે ઉદીરણા થાય છે, તેથી બંધસમયથી અનંતર આવલિકા વ્યતિક્રાન્ત થયે અનંતાનુબંધિની ઉદીરણા કહી તે વિરોધવાળી નથી.

૧ અહિં બંધાવલિકા સાથે સંક્રાન્ત પ્રસાખ્યાનાદિ કપાયની સંક્રમાવલિકા પણ વ્યતીત થાય છે, અને સંક્રાન્ત દલિકેતુનોજ ઉદય વા ઉદીરણા થવાની છે, માટે “સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ” એમ પણ કહી શકાય.

૨ બંધદ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી અનંતાનુબંધિની નહિ, પરંતુ સંક્રમણ પ્રાપ્ત થયેલી અનંતાનુબંધિની ઉદીરણા.

તથા પરમ્મિ પંચાદ્ અદ્વ=અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિથી આગળના
દેશવિરતિવંત જીવમાં ૫ થી ૮ સુધીનાં ૫-૬-૭-૮ એ ૪
ઉદી૦ સ્થાન છે.—ત્યાં પ્રત્યા૦ અને સંજવ૦ કોષાદિ ૨ કષાય, ત્રણ
વેદમાંનો ૧ વેદ, કોઈ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ, એ ૫ પ્રકૃતિરૂપ
ઉદી૦ સ્થાન છે, ત્યાં લાંગાની ૬ ચોવીસી છે. આ ઉદીરણા ઉપશમ
વા ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિયુક્ત દેશવિરત જીવને હોય છે.

તથા એ ૫ માં લય વા કુચ્છા વા સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષેપતાં ૬ ની
ઉદીરણા થાય, અને લાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એ ૫ માં લય કુચ્છા—લય સમ્યક્ત્વ—વા કુચ્છા સમ્ય-
ક્ત્વ એમ એ પ્રકૃતિ પ્રક્ષેપતાં ૭ પ્રકૃતિનું ઉદી૦ સ્થાન થાય છે,
અને લાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એ ૫ માં લય—કુચ્છા—અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણને પ્રક્ષે-
પતાં ૮ ની ઉદીરણા થાય છે અને લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

૧ હવે પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત જીવની ઉદીરણામાં કંઈ પણ
તક્ષાવત નહિ હોવાથી બન્નેની ઉદીરણા સાથેજ કહેવાય છે.

વિરણ ચ ચત્તરાદ્ સત્ત=પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત જીવમાં ૪ થી
૭ પર્યન્તનાં ૪-૫-૬-૭ એ ચાર ઉદીરણા સ્થાન છે. ત્યાં સં૦
કોષાદિકમાંનો ૧ કષાય, ત્રણ વેદમાંથી ૧ વેદ, અને કોઈ એક યુગ-
લની ૨ પ્રકૃતિ એ ૪ પ્રકૃતિયોની ઉદી૦ અવશ્ય હોય છે, અને
અત્રે લાંગાની ૬ ચોવીસી થાય છે. આ ઉદીરણા ઔપશમિક વા
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વવંત સર્વવિરતને લાણવી.

તથા એજ ૪ પ્રકૃતિમાં હાન્ય વા કુચ્છા વા સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષે-
પતાં ૫ ની ઉદી૦ થાય છે. અને લાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ પ્રકૃતિમાં હાન્ય—કુચ્છા અથવા હાન્ય—સમ્યક્ત્વ
અથવા કુચ્છા સમ્યક્ત્વ એમાંથી કોઈ એક દિકનો પ્રક્ષેપ કરતાં

તથા એજ ૭ માં લય અથવા જુગુપ્સાને પ્રક્ષેપતાં ૮ ની ઉદીરણા થાય છે ત્યાં લાંગાની ૨ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૭ માં લય અને કુચ્છા બન્ને પ્રક્ષેપતાં ૯ ની ઉદીરણા થાય છે ત્યાં લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા મિશ્ર સમ્યગ્દષ્ટિ જીવમાં અનન્તાનુબન્ધિ સિવાયના કોધાદિ ૩ કષાય, ત્રણ વેદમાંનો ૧ વેદ, એ યુગલમાંનું એક યુગલ તેની ૨ પ્રકૃતિ, અને મિશ્ર મોહનીય એ ૭ ની ઉદીરણા અવશ્ય હોય છે અહિં પણ પૂર્વોક્ત રીતે લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૭ પ્રકૃતિમાં લય અથવા જુગુપ્સાને પ્રક્ષેપતાં ઉદીરણા ૮ ની થાય છે અને લાંગાની ચોવીસી ૨ થાય છે.

તથા એજ ૭ માં લય અને કુચ્છાને પ્રક્ષેપતાં ૯ ની ઉદીરણા થાય છે અને લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવમાં ૬ થી ૯ પર્યન્ત ૬-૭ ૮-૯ એ આર ઉદીઠ સ્થાન છે. ત્યાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વી વા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી જીવમાં અનન્તાનુબન્ધિ સિવાયના કોધાદિ ૩ કષાય, ત્રણ વેદમાંથી કોઈ ૧ વેદ, અને કોઈ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ, એ ૬ ની ઉદીરણા અવશ્ય હોય છે, અને લાંગાની ચોવીસી ૧ હોય છે.

તથા એજ ૬ માં લય વા કુચ્છા વા સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષેપતાં ૭ ની ઉદીરણા થાય છે. ને લાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૬ માં લય ને કુચ્છા-અથવા લય ને સમ્યક્ત્વ-અથવા કુચ્છાને સમ્યક્ત્વ એમ બે પ્રકૃતિ પ્રક્ષેપતાં ૮ ની ઉદીરણા થાય છે. અને લાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૬ માં લય-કુચ્છા-અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણને પ્રક્ષેપતાં ૯ ની ઉદીરણા થાય છે, અને લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા પરમ્મિ પંચાદ્ અઠ્ઠ=અવિરત સમ્યક્પ્રકૃતિ અવિરત
દેશવિરતિવંત જીવમાં ૫ થી ૮ પ્રકૃતિનાં ૫-૬-૭-૮ એ ૪
ઉદી૦ સ્થાન છે.—ત્યાં પ્રત્યાઽ અને સંતત૦ કોષ્ટિક ૨ કાચા ૨
વેદમાંનો ૧ વેદઃ કોષ્ટ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ, એ ૫ પ્રકૃતિ
ઉદી૦ સ્થાન છે, ત્યાં ભાંગાની ૧ ચોવીસી છે. આ ઉદીરણ કાચા
વા ક્ષાયિક સમ્યક્પ્રકૃતિ દેશવિરત હવને હોય છે.

તથા એ ૫ માં ભય વા કુચ્છા વા સમ્યક્પ્રકૃતિ પ્રકૃતિનાં ૬ ની
ઉદીરણઃ કાય, અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી કાય છે.

તથા એ ૫ માં ભય કુચ્છા—સય સમ્યક્પ્રકૃતિના કુચ્છા સમ્ય-
ક્ષ્ણ એન ભે પ્રકૃતિ પ્રકોપતાં ૭ પ્રકૃતિનું ઉદી૦ સ્થાન કાય છે,
અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી કાય છે.

તથા એ ૫ માં ભય-કુચ્છા—અને સમ્યક્પ્રકૃતિ એ પ્રકૃતિ પ્રકો-
પતાં ૮ ની ઉદીરણઃ કાય છે અને ભાંગાની ૧ ચોવીસી કાય છે.
૧ હવે પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત જીવનો ઉદીરણઃ કાય છે.
તદાવત નહિ હોવાથી બન્નેની ઉદીરણઃ કાય છે.

વિરણ ય ચરણાદ સત્ત=પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત હવને ૧ થી
૭ પર્યાન્તનાં ૪-૫-૬-૭ એ ચાર ઉદીરણઃ કાય છે. આ ૪
હોધાદિકમાંનો ૧ કાય, તથા વેદમાંથી ૧ વેદઃ અને કોષ્ટ એક યુગ-
લની ૨ પ્રકૃતિ એ ૪ પ્રકૃતિઓની ઉદી૦ સ્થાન કાય છે, અને
અને ભાંગાની ૧ ચોવીસી કાય છે. આ ઉદીરણ કાચા
ક્ષાયિક સમ્યક્પ્રકૃતિ સર્વવિરતને કાય છે.

તથા એ ૪ પ્રકૃતિનાં કુચ્છા—સય સમ્યક્પ્રકૃતિના કુચ્છા સમ્ય-
ક્ષ્ણ એ ૫ ની ઉદી૦ કાય છે. અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી કાય છે.

તથા એ ૪ પ્રકૃતિનાં કુચ્છા—સય સમ્યક્પ્રકૃતિના કુચ્છા સમ્ય-
ક્ષ્ણ એ ૫ ની ઉદી૦ કાય છે. અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી કાય છે.

૬ પ્રકૃતિની ઉદીરણા થાય છે, તેમાં પણ લાંગાની ૧૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ પ્રકૃતિમાં હાસ્ય-કુચ્છા-અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણને પ્રક્ષેપતાં ૭ પ્રકૃતિની ઉદીરણા થાય છે, ને લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

॥ હવે અપૂર્વકરણમાં ઉદીરણા સ્થાન દર્શાવે છે ॥

છઞ્ઞ ઉવરિલ્લમિ=વિરતથી ઉપરના અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન વર્તી જીવમાં ૪ થી ૬ પર્યાન્તનાં ૪-૫-૬ એ ત્રણ ઉદીં સ્થાન છે. ત્યાં સં૦ ક્રોધાદિ ૧ કષાય. ત્રણ વેદમાંથી ૧ વેદ, અને એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ એ ૪ પ્રકૃતિનું ઉદીં સ્થાન છે તેમાં લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ માં લય અથવા કુચ્છાને પ્રક્ષેપતાં ૫ નું ઉદીં સ્થાન થાય છે. ત્યાં લાંગાની ૨ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ માં લય અને કુચ્છા બેને પ્રક્ષેપતાં ૬ નું ઉદીં સ્થાન થાય છે. ત્યાં લાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે આ અપૂર્વકરણ સંખ્યાંધિ ચોવીસીઓ તે પ્રમત્તાપ્રમત્ત સંખ્યાંધિ ચોવીસીઓથી કંઈ પણ તફાવત વિનાની હોવાથી એ ચોવીસીઓને આગળ જૂદી ગણાશે નહિ.

॥ હવે અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનમાં ઉદીં સ્થાન કહે છે ॥

અનિયદ્વમ્મિ દુગેગં, લોભો તણુરાગ એગ ચડવીસા
 એકગ છકે કારસ, દસ સત્ત ચડક એકાઓ ॥૨૪॥

ગાંથાર્થ—અનિવૃત્તિમાં ૨-૧ એ બે, અને સૂં સંપરાયમાં ૧ નું ઉદીં સ્થાન છે. અને ૧-૬-૧૧-૧૦-૭-૪-૧ ચોવીસીઓ અપ્રમત્ત પર્યાંતની છે.

ટીકાર્થ:—અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનમાં ૨ તું અને ૧ તું એમ બે ઉદીઠ સ્થાન છે. ત્યાં સંતવઠ્ઠોધાદિ ૧ અને ત્રણ વેદમાંનો ૧ વેદ એ ૨ ના ઉદીઠ સ્થાનમાં ૩ વેદના ૪ સંતવલન સાથે ૧૨ ભાંગા ધાય છે, અને વેદનો દ્વય થયે છતે સંતવલનના ૪ કષાયમાંથી કોઈ પણ એક કષાયને ઉદીરતાં ભાંગા ૪ ધાય છે.

તથા સૂક્ષ્મ લોભક્રિટ્ટીને અતુલવતા સૂક્ષ્મસંપરાયીજીવને મોહનીયમાંથી ૧ લોભ માત્રજ ઉદીરણુ યોગ્ય હોય છે (અને ભાંગાનો સંલવ નથી.)

હવે ૪ થી ૧૦ પર્યન્તનાં અપ્રમત્ત સુધીના છવોમાં ઉદીરણુ સ્થાનો સંબંધિ નેટલી ચોવીસીઓ ધાય છે તેટલી દર્શાવે છે. ૧૦ ની ઉદીરણુમાં ૧ ચોવીસી-૯ ની ઉદીરણુમાં ૬ ચોવીસી-૮ ની ઉદીરણુમાં ૧૧ ચોવીસી-૭ ની ઉદીરણુમાં ૧૦ ચોવીસી-૬ ની ઉદીરણુમાં ૭ ચોવીસી-૫ ની ઉદીરણુમાં ૪ ચોવીસી અને ૪ ની ઉદીરણુમાં ૧ ચોવીસી-એ પ્રમાણે ચોવીસીઓનો સવિસ્તર સંબંધ પૂર્વે દર્શાવ્યો છે, અને અત્રે સ્વબુદ્ધિ વડે એ સર્વ ચોવીસીઓની સમુદાયપણે સંકલના વિચારવી.

એ પ્રમાણે મોહનીયનાં ઉદીઠસ્થાન કહીને હવે નામકર્મનાં લીરણાસ્થાનોતુ પ્રતિપાદન કરે છે.

एगवियालापन्ना-इ सत्तपन्नंत गुणिसु नामस्त
नव सत्त तिन्नि अट्ट य, छ पंच य अप्पमत्ते दो ॥२५॥
एकं पंचसु एकस्मि, अट्ट द्वाणकमेण भंगावि
एकग तीसे कारस, इगवीस सवार तिसए य ॥२६॥
इगवीसा छच्चसया, छहअहिया नवसया य एगहिया
अउणुत्तराणि चउदस-सयाइ गुणनउइ पंचसया ॥२७॥

ગાથાર્થ:—૪૧-૪૨-ને ૫૦ થી ૫૭ સુધી નામનાં ઉદીરણાનો ૧૦ છે. તે નામનાં ઉદીરણાનો ૬ ગુણુરણાનોમાં મનુક્રમે આ પ્રમાણે છે-૬-૭-૩-૮-૬-૫, અને અગ્રમ્ને ૨ નું ઉદીરણા છે. ॥ ૨૫ ॥

તથા ઉપરનાં પાંચ ગુણુરણાનોમાં એકેક ઉદીરણા છે, અને તદ્દનંતરના એક ગુણુરણામાં ૮ ઉદીરણા છે. તેના અનુક્રમે ભાંગ પળ અનુક્રમે ૧-૩૦-૧૧-૨૧-૩૧૨-૨૧-૬૦૬-૬૦૧-૧૪૬૬ અને ૫૮૬ ભાંગા છે. એ ૧૦ ઉદીરણાને ૧૦ પ્રકારે ભાંગા કહ્યા. (સર્વ ૩૯૬૧ સ્વમતે) ॥ ૨૬-૨૭ ॥

ટીકાર્થ—નામકર્મમાં ૪૧-૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ દશ ઉદીરણા સ્થાનો છે. ત્યાં તેજસ ૭-વર્ણાદિ ૨૦-અગુ-સ્થિ-અસ્થિર-ગુલ-અગુલ-નિર્માણ એ ૩૩ પ્રકૃતિ-યોની ઉદીરણા તો (પ્રત્યેક જીવને પ્રત્યેક સમયે) અવશ્ય હોય છે.

॥ અથ કેવલીને ઉદીરણા સ્થાનો ॥

એ ૩૩ ધ્રુવોદીરણામાં મનુષ્યગતિ-પંચે-ત્રસાદિ ૩-સુ-ભગાદિ ૩-એ ૮ પ્રકૃતિઓને પ્રક્ષેપતાં ૪૧ ની ઉદીરણા થાય છે. એ ૪૧ ની ઉદીરણા કેવલિસમુદ્ધાતને પ્રાપ્ત થયેલા એવા કાર્મણ કાયયોગી કેવલિને હોય છે.

તથા એજ ૪૧ પ્રકૃતિઓમાં જીવનામનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૪૨ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા થાય છે તે કાર્મણ યોગે વર્તતાં કેવલસમુદ્ધાત યુક્ત કેવલિને થાય છે.

તથા એજ ૪૧ પ્રકૃતિઓમાં ઔદાત્ ૭-૧ સંસ્થાન-વર્ણા-જિપ-અને પ્રત્યેક-એ ૧૧ પ્રકૃતિઓને પ્રક્ષેપતાં ૫૨ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા થાય છે. અહિં ૬ સંસ્થાન સાથે ૬ ભાંગા જિપને છે તે આગળ કહેવાતા સામાન્ય મનુષ્યના ભાંગા ગ્રહણ થશે તે ભાંગામાં

અહણ કરેલા જાણવા (આગળ કહેવાતા સામાન્ય મનુષ્ય સંખ્યાંધિ લાંગામાં અંતર્ગત જાણવા.) એ પ્રમાણે આગળ પણ જાણવું. આ જાવન પ્રકૃતિસ્થાનના ઉદીરક ઔદારિકમિશ્રયોગે વર્તતા સમુદ્ધાત યુક્ત સયોગિ કેવલી લગવાન જાણવા.

તથા આ પર પ્રકૃતિયોને જીનનામ સહિત કરતાં ૫૩ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા થાય, તેના ઉદીરક પણ ઔદાઠ મિશ્રયોગે વર્તતા સમુદ્ધાત યુક્ત સયોગિ કેવલિ લગવાન છે, પરંતુ અત્રે સંસ્થાન માત્ર સમચતુરસ્રજ અહણ કરવું. (તેથી સંસ્થાનના ૬ લાંગા પડે નહિ.)

તથા એજ પર માં પરાઠ-ઉશ્વાઠ-૧ ખગતિ-૧ સ્વર-એ ૪ પ્રકૃતિયોને પ્રક્ષેપતાં ૫૬ પ્રકૃતિનું ઉદીરણા સ્થાન થાય છે, તેના ઉદીરક ઔદારિક યોગે વર્તતા સયોગિ કેવલી જાણવા. (અત્રે પણ ૨ સ્વર અને ૭ ખગતિ સાથે ૪ લાંગા^૧ થાય છે, પરંતુ તે વિવક્ષા આગળ સામાન્ય મનુષ્યના લાંગામાં કહેશે. માટે અત્રે કહ્યા નથી.)

તથા પૂર્વોક્ત ૫૩ માં એજ પરાઠ-ઉશ્વાઠ-ખગતિ-સ્વર એ ચારને પ્રક્ષેપતાં ૫૭ પ્રકૃતિનું સ્થાન થાય છે, તેના ઉદીરક ઔદારિક યોગે વર્તતા શ્રી સર્વજ્ઞ તીર્થ^૨ કર લગવાન જાણવા.

તથા એ ૫૭ માંથી વચનયોગનો નિરોધ કરતાં (સ્વર નામ કર્મરહિત કરતાં) ૫૬ ની ઉદીરણા સયોગિ કેવલીને હોય છે.

તથા એ ૫૬ માંથી ઉશ્વાસનો નિરોધ થતાં ૫૫ ની ઉદીરણા થાય છે, તે પણ તીર્થ^૨ કરને સયોગિ ગુણસ્થાને હોય છે, —અથવા

૧ ૬ સંસ્થાન ૨ ખગતિ ને ૨ સ્વર સાથે ૪૪ લાંગા થાય અને આગળ અનિર્ધારની ૫૫ ની ઉદીરણામાં ૬ સંસ્થાન અને ૨ ખગતિ સાથે ૧૨ લાંગા થાય છે, એમ પાંચની રીતમાં કહ્યું છે માટે કેવલિ સંખ્યાંધિ લાંગા મધ્યાર્થ સંખ્યાને ત્યાંજ કહેવા છે.

પણ ન હોય. આ ૪૨ ની ઉત્તરિણ ગતિના અપાન્તરાલે વહેતા
એકેન્દ્રિયજીવને હોય છે.

તથા આદ્ય ૬ (ઉપાંગવિના)-હું-ઉપ-પ્રત્યેક વા
સાધા-એ ૯ પ્રકૃતિયોને ૪૨ પ્રકૃતિયોમાં પ્રવેશીને તિથંગાનુ
પૂર્વેની જાદ કરે તો ૫૦ ની ઉત્તરિણ થાય છે. અહિં ભાંગા ૧૦
થાય છે તે આ પ્રમાણે—જાદર પર્વામના પ્રત્યેક અને સાધા-
તથા યશ અને અયશ સાથે ૪ ભાંગા થાય છે, અને અપર્વામ
જાદરના અયશ સાથે પ્રત્યેક અને સાધારણ એ બે ભાંગા થાય છે,
તથા સૂક્ષ્મજીવને પ્રત્યેક અને સાધારણના પ્રર્વામ અને અપર્વામ
સાથે અયશપૂર્વક ૪ ભાંગા થાય છે, એ પ્રમાણે ૧૦ ભાંગા થાય છે—

પુનઃ જાદર વાયુકાયિક જીવને વૈક્રિય કરતાં આદ્યિક છકડને
રથાને વૈક્રિય છકક કહેવું, તેથી તેને પણ ૫૦ ની જ ઉત્તરિણ હોય
છે, અને અહિં જાદર પર્વામ પ્રત્યેક, અને અયશ સાથે ૧ જ ભાંગા
થાય છે, કારણ કે અસિદાય અને વાયુકાયમાં સાધારણ અને અયશ
નામનો ઉદય હોય નહિ, અને ઉદયના અભાવથી તેની ઉત્તરિણ
પણ નહોય, તેથી તત્સંજ્ઞાથી ભાંગાઓ ઉપજતા નથી એ પ્રમાણે
૫૦ ના ઉત્તરિણ રથાનમાં ૧૧ ભાંગા થયા છે. ઉત્તરિણ

સામાન્ય કેવલિ સંખંધિ પૂર્વોક્ત પદ ની ઉદીરણામાંથી વચનયોગને નિરોધ થતાં પણ પંપ ની ઉદીં થાય છે.

તથા સામાન્યકેવલિસંખંધિ પદ ની ઉદીરણામાંથી વચનયોગ અને ઉશ્વાસ નિરોધે પ૪ ની ઉદીરણા થાય છે.

અહિં પર અને પ૪ એ બે^૧ સિવાયના શેષ કેવલિસંખંધિ (૪૧-૪૨-૫૩-૫૫-૫૬-૫૭ એ) ૬ ઉદીંસ્થાનોમાં પ્રત્યેકે એકેક લાંગો ગણાય છે, તેથી કેવલિને સર્વ સંખ્યાએ (૬ ઉદીંસ્થાનના) ૬ લાંગા હોય છે, તેમાં ૪૧ ની ઉદીરણાનો ૧ માંગો સામાન્ય કેવલિ સંખંધિ છે, અને શેષ ૫ માંગા શ્રી તીર્થંકર સંખંધિ બાણવા. એ પ્રમાણે કેવલિનાં ઉદીંસ્થાનો કહ્યાં. || इतिकेवलीनामुदीरणास्थानानि ||

। હવે એકેન્દ્રિયને ઉદીંસ્થાનો કહેવાય છે ।

૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩ એ પાંચ ઉદીંસ્થાન એકેન્દ્રિયજીવને હોય છે. ત્યાં તિર્યં ૨-સ્થાં-એકેં-ગાં વા સૂં-પર્યાં વા અપર્યાં-દુર્ભં-અનાં-યશ વા અયશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ દુર્વંદીરણા પ્રકૃતિયો સાથે મેળવતાં ૪૨ પ્રકૃતિયોની ઉદીં થાય છે. અહિં લાંગા ૫ થાય છે તે આ પ્રમાણે-ગાદર-સૂક્ષ્મના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત સાથે ૪ લાંગા થાય, અને બાદ અહિંત પર્યાપ્તનો યશકીર્તી સાથે ૧ લાંગો થાય, કારણ કે સૂક્ષ્મ અને અપર્યાપ્તના ઉદય સાથે યશનામનો ઉદય ન હોય, અને ઉદયાભાવથી ઉદીરણા પણ ન હોય, તેથી તદાશ્રિત વિદય (લાંગા)

૧ પ૨ ની અને પ૪ ની ઉદીરણા કેવલીમગવાને અને સામાન્ય મનુષ્યને બન્નેને એક સરખી રીતે છે, તેથી એ બે લાંગા બે બે નહિ ગણાઈ જવાને માટે કેવલીને જન્યમાન છતાં પણ લાંગ સંખ્યા સામાન્ય મનુષ્યના લાંગાઓમાં અંતર્ગત ગણ્યા છે તે અને સંખ્યામાંથી ગણાઈ શક્યાં છે.

। હવે ક્ષીન્દ્રિયાદિજીવોનાં ઉદ્દીઁસ્થાન કહેવાય છે ।

૪૨-૫૨-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૬ ઉદ્દીઁસ્થાન ક્ષીન્દ્રિય-
જીવોને હોય છે. ત્યાં તિર્યં૦૨-ક્ષીઁ-૩૦-ગાઁ-૫૦ વા અપઁ-૬૦
અનાઁ-યશ વા અયશ-એ ૯ પ્રકૃતિયોને પૂર્યોદ્દા ૩૩ ધ્રુવોદ્દીરણ
પ્રકૃતિયોમાં મેળવતાં ૪૨ પ્રકૃતિની ઉદ્દીઁ ગતિના અંતરાત્મમાં વહેતા
ક્ષીન્દ્રિયજીવને જાણવી. અહિં ભાંગા ૩ થાય છે તે આ પ્રમાણે—
અપર્યામનામકર્મના ઉદયમાં વર્તતા ક્ષીન્દ્રિયજીવને અયશની સાથે
૧ ભાંગો થાય છે. અને પર્યામનામના ઉદયમાં વર્તતા ક્ષીન્દ્રિયજીવને
યશ અને અયશ સાથે ૨ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર રાગેરસ્ય ક્ષીન્દ્રિયજીવને આદાઁ-૭-હુઁઁ-૬૦-
ઉપઁ-પ્રત્યેઁ-એ ૧૧ પ્રકૃતિયોને પ્રણેષીને તિર્યંગનુઁ ૧૫૬
કરતાં ૫૨ ની ઉદ્દીરણ થાય, ત્યાંપણ ભાંગા ૩ થાય છે તે પૂર્વજન્મ
જાણવા.

જીવને સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગ્રંથણ કરીએ તો પણ પદ ની ઉદી૦ થાય છે, ત્યાં યશ અને અયશ સાથે ૨ લાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે પદ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ ૬ લાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાસ ક્ષીન્દ્રિયને સ્વર સહિત પદ ની ઉદીરણામાં ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૭ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં દુઃસ્વર અને સુસ્વરના યશ અયશ સાથે ૪ લાંગા થાય છે, એ પ્રમાણે ક્ષીન્દ્રિયને ઉદીરણામાં ૨૧ લાંગા થાય છે.

એ પ્રમાણે ત્રીન્દ્રિયનાં અને ચતુરિન્દ્રિય જીવનાં પણ ઉદી૦ સ્થાન ક્ષીન્દ્રિયવત્ કહેવાં; પરંતુ ક્ષીન્દ્રિયને સ્થાને ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જાતિ કહેવી. એ પ્રત્યેકના ૨૨-૨૨ લાંગા ગણતાં વિકલેન્દ્રિયના સર્વ સંખ્યાએ ૬૬ ભાંગા થાય છે.

। હવે તિર્યં પંચેં નાં ઉદી૦ સ્થાન કહેવાય છે.

૪૨-૫૨-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૬ ઉદી૦ સ્થાન વૈક્રિય લઘિય સહિત તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયોને હોય છે, ત્યાં તિર્યં ૨-પંચેં ૩૦-ખા૦-પર્યા૦ વા અપ૦-મુલગ-વા દુર્લગ-આદેય વા અનાદેય યશ વા અયશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ ધ્રુવોદીરણામાં પ્રક્ષેપતાં ૪૨ ની ઉદીરણા થાય છે, તે ભવાપાન્તરાલચર્ચી તિર્યંચને હોય છે. અહિં ૫ લાંગા છે, તે આ પ્રમાણે-પર્યાસ નામોદયમાં વર્તતા તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયને મુલગ યુગલ (મુલગ ને આદેય) અને દુર્લગ યુગલ (દુર્લગ, અનાદેય) ના યશ અને અયશની સાથે ૪ લાંગા થાય છે. અને અપર્યાસ નામોદયમાં વર્તતાને તો દુર્લગ, અનાદેય, અને અયશ રૂપ ૧ લાંગો થાય છે. અહિં મુલગ અને આદેય અથવા દુર્લગ અને અનાદેયનો ઉદય સમકાળે હોવાથી

ઉદીરણા પણ સમકાળેજ ધાય છે તેથી ૫૧ જ ભાંગા ધાય છે.
(અહિં બીજા આચર્ય કહે છે કે-સુભગ અને આદેય અથવા
હુર્ભગ અને અનાદેય એ બેનો સમકાળેજ ઉદય હોય છે એવો
ગ્રીકાન્ત નિયમ નથી કારણ કે સુભગના ઉદયે આદેયને અનુદય
પણ દેખાય છે તેથી પર્યાપ્ત તિર્યગ્ પંચેન્દ્રિયને સુભગ, હુર્ભગ,
આદેય, અનાદેય, યશ, અને અયશ, એ છ પદ સાથે ૮ ભાંગા ધાય
છે, અને અપર્યાપ્તને તો પૂર્વોક્ત રીતે ૧ જ ભાંગો હોય છે, માટે એ
રીતે ૪૨ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ ૯ ભાંગા ધાય છે).

તદનંતર દેહસ્થ ને આં ૭-૧ સંસ્થાન-૧ સંધ્યણુ-ઉપ૦
૦-એ ૧૧ પ્રકૃતિયોને ૪૨ ની ઉદીરણામાં પ્રકૃતિને નિયંત્રણપૂર્વક
દેહરીયે તો ૫૨ ની ઉદીરણા ધાય છે, ત્યાં ભાંગા ૧૪૫ ધાય છે
જા પ્રમાણે પર્યાપ્ત હોવને ૬ સંસ્થાન ૬ સંધ્યણુ ૨ હુર્ભગ
યશ અને અયશ સાથે ૧૪૪ ($6 \times 6 \times 2 \times 2 = 144$) ભાંગા ધાય છે,
અને અપર્યાપ્તને હુર્ભગ ૩૦, હુર્ભગ, અનાદેયને અયશ ૫૧ જ ભાંગો
ધાય છે, એનાં બે આચાર્યો સુભગ અદેય અને હુર્ભગ અનાદેયને
સુગપત વા અસુગપત હોય પણ માને છે, તેથીને મતે ૪૨ ની ઉદી-
રણામાં ૨૮૯ ભાંગા આ પ્રમાણે ધાય છે, પર્યાપ્ત હોવને ૬ સંસ્થા-
નથી ૬ સંધ્યણુથી સુભગ અને હુર્ભગથી આદેય અને અનાદેય
યશ અને અયશથી ૨૮૮ ($6 \times 6 \times 2 \times 2 = 288$)

તેનેજ ૨ ખગનિએ ગુણવાળી ૨૮૮ ભાંગા થાય છે, અને મતાન્તરે
પુનઃ ૫૭૬ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર (ઉશ્વાસપર્યાપ્તવડે પર્યાપ્ત થયેલા) ઉચ્છ્વાસ-
પર્યાપ્તને ઉશ્વાસની ઉદીરણા પ્રક્ષેપતાં ૫૫ ની ઉદીં થાય છે. અહિં
પણ પૂર્વવત ૨૮૮ ભાંગા થાય છે, અને મતાન્તરે ૫૭૬ ભાંગા થાય
છે.—અથવા શરીરપર્યાપ્તને ઉશ્વાસની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની
ઉદીરણા ગ્રહણ કરતાં પણ ૫૫ ની ઉદીરણા થાય છે અહિં પણ
ભાંગા ૨૮૮, અને મતાન્તરે ૫૭૬ છે. એ પ્રમાણે ૫૫ ની ઉદી-
રણામાં સ્વમતથી ૫૭૬ ભાંગા, અને મતાન્તરે ૧૧૫૨ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્તને સુસ્વર વા હ્રસ્વરનો પ્રક્ષેપ કરતાં
૫૬ ની ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં સ્વમતથી જે ઉશ્વાસ સાથે ૨૮૮
ભાંગા પ્રથમ થયા છે તેને જે સ્વર વડે ગુણુતાં ૫૭૬ ભાંગા અત્રે
થાય છે. અને મતાન્તરે પુનઃ ૧૧૫૨ થાય છે.—અથવા ઉશ્વાસ
પર્યાપ્તને સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગ્રહણ કરતાં
પણ ૫૬ ની ઉદીં થાય છે, અહિં પણ સ્વમતે ૮૬૪, અને મતાન્તરે
૧૭૨૮ ભાંગા થાય છે.

તથા ભાષાપર્યાપ્તને સ્વર સહિત જે ૫૬ ની ઉદીં છે તેમાં
ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૭ ની ઉદીં થાય છે. અહિં સ્વર સહિત
૫૬ ની ઉદીરણામાં જે સ્વમતથી ૫૭૬, અને મતાન્તરે ૧૧૫૨
ભાંગા કહ્યા છે તેજ અત્રે પણ જાણવા.

૧ હ્રે વૈક્રિયલઙ્ઘિવાલા તિર્યચપંચેને ઉદીંસ્થાન
કહે છે. ૧

૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદીરણાસ્થાન વૈંલઙ્ઘિયુક્ત
તિર્યચેને હોય છે. ત્યાં વૈં૭-સમચ૦-ઉપ૦-પ્ર૦-એ ૧૦ પ્રકૃતિ-
યોને પૂર્વોક્ત તિર્યચપંચેન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય ૪૨ પ્રકૃતિયોમાં પ્રક્ષેપીને
તિર્યચાનુપૂર્વીને બાદ કરે તો ૫૧ પ્રકૃતિનું ઉદીંસ્થાન થાય છે.

અહિં સુભગયુગલ, દુર્ભગયુગલના યશ, અને અયશ સાથે ૪ લાંગા થાય છે અને મતાન્તરે સુભગ અને દુર્ભગથી અને આદેય તથા અનાદેયથી યશ અને અયશ સાથે ^૧પર્યાત્તિજીવને ૮ લાંગા થાય છે.

તદનંતર શરીરપર્યામિત્વે પર્યાપ્ત (શરીરપર્યાપ્ત) જીવને
પરાં અને સુખગતિની ઉદીરણા પ્રશ્નેપતાં પડે ની ઉદીરણા થાય
છે, અહિં પણ પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ઉશ્વાસપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત (ઉશ્વાસપર્યાપ્ત) હોવને ઉશ્વાસની ઉદીરણા પ્રદેપતાં ૫૪ ની ઉદીઠ ધાય છે. અને ૫૯ પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ લાંગા ધાય છે. —અથવાં દેહપર્યાપ્તજીવને ઉશ્વાસની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા પ્રેક્ષણ કરતાં ૫૯ ૫૪ ની ઉદીરણા ધાય છે અહિં ૫૯ પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪ ને પરમતે ૮ લાંગા ધાય છે. એ પ્રમાણે સર્વમણીને ૫૪ ની ઉદીરણામાં સ્વમતે ૮, અને મતાન્તરે ૧૬ લાંગા ધાય છે.

તદનંતરે ભાષાપર્યાયિણે પર્યાય ધરેલા છુવને (ભાષાપર્યાયને) ઉશ્વાસસહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં સ્વર નામનો પ્રસ્થેપ કરતાં ૫૫ ની ઉદીરણા ધાય છે. અહિં પછુ સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮ ભાંગા ધાય છે.—અથવા ઉશ્વાસપર્યાય તિર્યચને સ્વરની અનુદીરણા અને ઉંઘોતની ઉદીરણા ગણતાં પછુ ૫૫ ની ઉદીરણા ધાય છે. અહિં પછુ સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮, અને મતાન્તરે ૧૬ ભાંગા ધાય છે.

તદનંતર સ્વરસંહિત પપ ની ઉદીરણામાં ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં પદ ની ઉદીરણા થાય છે. અત્રે પણ સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮ ભાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે વૈક્રિયની વિદુર્વણા કરતા તિર્યંચ પચેન્દ્રિયોને સર્વ સંખ્યાએ સ્વમતે ૨૮ ભાંગા અને પરમતે ૨૬ ભાંગા થાય છે. અને સામાન્યથી સર્વ તિર્યંચપચેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સ્વમતે ૨૪૮૨ ભાંગા અને પરમતે ૪૯૬૨ ભાંગા થાય છે.

। હવે મનુષ્યનાં ઉદી૦ સ્થાનો કહેવાય છે. ।

મનુષ્ય સંખંધિ ઉદીરણા સ્થાનોની વિવક્ષામાં કેવલિ સંખંધિ ઉદીરણા સ્થાનો તો પ્રથમ કહેવાયાં છે, અને અન્ય મનુષ્ય સંખંધિ ૪૨-૫૨-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદી૦ સ્થાનો છે. એ સર્વપણુ પ્રથમ જે રીતે તિર્યંચ પચેન્દ્રિયના સંખંધમાં કહ્યાં છે, તે રીતે અત્રે પણ કહેવાં પરન્તુ તિર્યંચ ગતિ અને તિર્યંગાનુપૂર્વાને સ્થાને મનુષ્યગતિ અને મનુષ્યાનુપૂર્વા એવો શબ્દ કહેવો, અને પપ તથા પદ નું ઉદીરણા સ્થાન તે ઉદ્યોત સંહિત કહેવું, કારણ કે વૈક્રિય અને આહારક લબ્ધિયુક્ત મુનિ સિવાય અન્ય મનુષ્યને ઉદ્યોતના ઉદ્યનો અભાવ છે. સર્વત્ર ભાંગાપણુ ઉદ્યોત સંહિત તેજ પ્રમાણે સ્વમતથી અને પરમતથી કહેવા, તે આ પ્રમાણે-સ્વમતથી ૪૨ ની ઉદીરણામાં ૫ ભાંગા-૫૨ ની ઉદીરણામાં ૧૪૫-૫૪ ની ઉદીરણામાં ૨૮૮-૫૫ ની ઉદીરણામાં ૨૮૮-૫૬ ની ઉદીરણામાં ૫૭૬-તથા મતાન્તરે કમ-પૂર્વક ૬-૨૮૬-૫૭૬-૫૭૬, ૧૧૫૨ ભાંગા થાય છે. (સર્વભાંગા ૩૦૨ વા ૨૬૦૨)

। હવે વૈક્રિય વિદુર્વણા મનુષ્યોનાં ઉદી૦ સ્થાન કહે છે ।

૧ અહિં વૈક્રિય અને આહારકરણની વિદુર્વણા સંહિત, અને અસર્વજ એવા સામાન્ય મનુષ્યોનું ગ્રહણ કરવું.

૨ એ કારણથીજ કર્મવિપાક નામના પ્રથમ કર્મગ્રંથમાં “ જા વૈક્રિય ” પદમાં માત્ર યતિજ ગ્રહણ કરેલ છે.

૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ પાંચ ઉદીઠ સ્થાનો વૈક્રિયની વિષુર્વણા કરતા મનુષ્યને હોય છે, ત્યાં ૫૧ ની અને ૫૩ ની ઉદીરણાં તો પૂર્વે વૈક્રિયકર્તા તિર્યચવત્ જાણવી.

તથા ઉત્થાસ સંહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ લાંગા હોય છે-અને ઉત્તર વૈક્રિયકર્તા મુનીને ઉદ્યોત નામનો ઉદય હોય છે, અન્યને નહિ, તેથી તે ઉદ્યોત સંહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં ૧ પ્રશસ્ત લાંગો થાય છે, કારણ કે મુનિને દુર્લભ. અને ઉદય, અને અયશના ઉદયનો અલાવ હોય છે. એ પ્રમાણે ૫૪ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ સ્વમતે ૫, અને પરમને ૯ લાંગા થાય છે,

તદનંતર માવા પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત જીવને ઉત્થાસ સંહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં સુસ્વરનો પ્રક્ષેપ કરવાથી ૫૫ ની ઉદીઠ થાય છે. અહિં પછી સ્વમતે ૪ અને મતાન્તરે ૮ લાંગા થાય છે-અથવા મુનિને સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગણતાં પછી ૫૫ ની ઉદીઠ થાય. અહિં પૂર્વવત્ ૧ લાંગો થાય છે, એ પ્રમાણે ૫૫ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ સ્વમતે ૫, અને મતાન્તરે ૯ લાંગા થાય છે. તથા સુસ્વર સંહિત ૫૫ ની ઉદીરણામાં ઉદ્યોતને પ્રક્ષેપવાથી ૫૬ ની ઉદીઠ થાય છે, તેમાં પ્રશસ્ત લાંગ ૧ જ હોય છે. એ રીતે વૈક્રિયકર્તા મનુષ્યને સર્વ સંખ્યાએ સ્વમતે ૧૬ અને મતાન્તરે ૩૫ લાંગા થાય છે.

તથા શરીર પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત મુનિને મુખગતિ અને પરા-
ધાતની ઉદીરણા અધિક થતાં ૫૩ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં પણ
૧ લાંગો છે—અથવા શરીરપર્યાપ્ત મુનિને ઉશ્વાસની અનુદીરણા
અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગણતાં પણ ૫૩ ની ઉદીરણા થાય છે.
અહિં પણ ૧ જ લાંગો છે. સર્વ સંખ્યાએ ૫૪ ની ઉદીરણામાં ૨
લાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્ત મુનિને ઉશ્વાસસહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં
મુસ્વરનો પ્રક્ષેપ કર્યાથી ૫૫ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં પણ પૂર્વવત્
૧ લાંગો થાય છે.—અથવા ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત મુનિને
સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગણતાં પણ ૫૫ ની
ઉદીરણા થાય છે. અહિં પણ ૧ જ લાંગો થાય છે, એ પ્રમાણે ૫૫
ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ ૨ લાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્ત મુનિને સ્વરસહિત ૫૫ ની ઉદીરણામાં
ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૬ ની ઉદીરણા થાય છે, અહિં પણ ૧ જ
લાંગો થાય છે. એ પ્રમાણે આહારક શરીરીને સર્વ સંખ્યાએ ૭
લાંગા થાય છે, અને સામાન્ય મનુષ્ય, વૈકિયશરીરી, આહારકશરીરી,
અને કેવલિ એ સર્વ મનુષ્યના સર્વ સંખ્યાએ ૧૩૩૪ લાંગા સ્વમતે
થાય છે, અને મતાન્તરે ૨૬૫૦ લાંગા થાય છે.

। હવે દેવને ઉદી૦ સ્થાનો કહે છે ।

દેવોને ૪૨-૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૬ ઉદી૦સ્થાનો હોય
છે. ત્યાં દેવ ૨-૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૬ ઉદી૦સ્થાનો હોય
અનાદેયઃ-યશ વા અયશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ મુવોદીરણાની
પ્રકૃતિયોમાં પ્રક્ષેપતાં ૪૨ ની ઉદી૦ થાય છે. અહિં મુલગયુગલ વા
દુર્લગયુગલ સાથે યશ અને અયશના ૪ લાંગા થાય છે, અને
મતાન્તરે મુલગદુર્લગ સાથે દુર્લગ અનાદેયના અને યશ અયશના
૮ ($2 \times 2 \times 2 = 8$) લાંગા (અપાંતરાલવર્તી) દેવને હોય છે.

તદનંતર દેહસ્ય દેવને વૈંઞ-સમચ૦-ઉપ-પ્ર૦ એ ૧૦ પ્રકૃ-
તિયો ને ૪૨ માં પ્રક્ષેપીને દેવાનુપૂર્વિનો ગ્રાહ કરીયે તો ૫૨ ની
ઉદીરણા થાય છે. અહિં લાંગા પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે
૮ લાંગા થાય છે.

તદનંતર શરીર પર્ચાસિ વડે પચાંન ધયેલા દેવને પરાધાત
અને શુભવિહાયોગતિનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૩ ની ઉદીરણા થાય છે. ત્યાં
પણ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ લાંગા થાય છે. દેવને અશુભવિહા-
યોગતિનો ઉદય હોય નહિ માટે તત્સંબંધી લાંગા પણ ઉપજે નહિ.

૧ હવે નારક જીવોને ઉદીરણાનાં સ્થાન કહે છે. ૧

નારક જીવોને ૪૧-૫૧-૫૩-૫૪-૫૫ એ ૫ ઉદીરણા સ્થાનકો છે, ત્યાં નરકદ્વિક-ત્રસત્રિક-દુર્ભંગત્રિક-પંચેન્-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ પ્રવોદીય પ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપતાં ૪૨ ની ઉદીં થાય છે અહિં સર્વ પ્રદ અપ્રશસ્ત હોવાથી ૧ જ લાંગો (અપાંતરાલવર્તી) નારકને હોય છે.

તથા દેહસ્થ નારક જીવને વૈં ૭-હું'ં ૩૫૦-પ્ર૦-એ ૧૦ પ્રકૃતિયોને પ્રક્ષેપીને નરકાનુપૂર્વિને બાદ કરતાં ૫૧ ની ઉદીં થાય છે. અહિં પણ ૧ લાંગો છે.

તદનંતર દેહ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત નારકને પનાઘાત અને સુખગતિનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૩ ની ઉદીં થાય છે. અહિં પણ ૧-જ લાંગો છે.

તદનંતર ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત નારકને ઉશ્વાસનાં પ્રક્ષેપથી ૫૪ ની ઉદીં થાય છે. ત્યાં પણ લાંગો ૧ જ છે.

તદનંતર ભાવાપર્યાપ્ત નારકને દુઃસ્વરના પ્રક્ષેપથી ૫૫ ની ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં પણ લાંગો ૧ જ થાય છે. એ પ્રમાણે નારક જીવોને સર્વ સંખ્યાએ ૫ લાંગા થાય છે. (इति जीवभेदे उदीर-
સ્થાનક પ્રરૂપણા)

અથ ગુણસ્થાનેષુ ઉદીરણાસ્થાનાનિ.

હવે નામકર્મનાં મિથ્યાદ્રષ્ટિ આદિથી માંડીને યાવત સયોગિ-
કેવલિ પર્યાંત અનુક્રમે ૬ વિગેરે ઉદીંસ્થાનો છે. ત્યાં મિથ્યાદ્રષ્ટિ
જીવને ૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૬ ઉદીં
સ્થાનો છે. આ સર્વ સ્થાનો મિથ્યાદ્રષ્ટિ એવા એકેન્દ્રિયોની અપે-
ક્ષાએ છે તે સ્વયં વિચારી લેવાં.

તથા સાસ્વાદન ગુણસ્થાને ઉદ્દી૦ સ્થાનો-૪૨-૫૦-૫૧-૫૨
૫૫-૫૬-૫૭ એ ૭ ઉદ્દી૦ સ્થાનો સાસ્વાદનો જીવને હોય છે, ત્યાં
૪૨ ની ઉદ્દીરણા ણાદર એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય,
તિર્યંચપંચે૦, મનુ૦, અને દેવોને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વસહિત ગતિના
અંતરાલમાં વહેતાં (વર્તાતાં) હોય છે—તથા દેહસ્થ એકેન્દ્રિયોને
૫૦ ની ઉદ્દીરણા-દેહસ્થ દેવોને ૫૧ ની ઉદ્દીરણા-દેહસ્થ વિકલ્પેન્દ્રિય,
તિર્યંચપંચે૦, અને મનુષ્યને ૫૨ ની ઉદ્દીરણા-સાસ્વાદનભાવમાં
વર્તાતા પર્યાપ્ત દેવનારકોને ૫૫ ની ઉદ્દીરણા-પર્યાપ્ત તિર્યંચપંચે૦,
મનુ૦, અને દેવોને ૫૬ ની ઉદ્દીરણા, અને ઉદ્યોતના ઉદયમાં વર્તાતા
પર્યાપ્ત તિર્યંચપંચેન્દ્રિયને ૫૭ ની ઉદ્દીરણા હોય છે.

મિથગુણસ્થાને ઉદ્દી૦ સ્થાનો-મિથગુણસ્થાને ૫૫-૫૬-૫૭
એ ત્રણ ઉદ્દી૦ સ્થાનો છે. ત્યાં દેવ નારકોને ૫૫ ની ઉદ્દીરણા-તિર્યંચ
મનુષ્ય, અને દેવોને ૫૬ ની ઉદ્દીરણા-તથા ઉદ્યોતવેદક તિર્યંચ
પંચેન્દ્રિયને ૫૭ ની ઉદ્દીરણા હોય છે.

૫૬ નું ઉદીઠ સ્થાન હોય છે, તથા ઉદ્યોતવેદી તેજ તિર્યગ મનુષ્યોને ૫૭ નું ઉદીઠ સ્થાન હોય છે.

પ્રમત્ત ગુણસ્થાને ઉદીરણા સ્થાનો-પ્રમત્ત મુનિને ૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદીઠસ્થાનો છે. ત્યાં એ પાંચે ઉદીઠસ્થાનો વૈક્રિય શરીરી અથવા આહારક શરીરી મુનિને હોય છે. અને ૫૬ નું ઉદીઠસ્થાન તો ઔદારિક દેહસ્થને પણ હોય છે.

અપ્રમત્ત ગુણસ્થાને ઉદીરણા સ્થાનો-અપ્રમત્ત મુનિને ૫૫-૫૬ એ બે ઉદીઠ સ્થાનો હોય છે. ત્યાં ૫૬ નું ઉદીઠ સ્થાન ઔદારિક દેહસ્થને હોય છે. અહિં સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત એવા કેઇક વૈક્રિય અને આહારકશરીરી મુનિને કેટલોએક કાળ અપ્રમત્ત લાવ પણ હોય છે તેથી તેઓને ૫૫ અને ૫૬ એ બન્ને સ્થાનોની પણ ઉદીરણા હોય છે.^૧

અપૂર્વ-અનિવૃત્તિ-સુક્ષ્મ-ઉપ-ગૂણ-ગુણાધ્યાને ઉદી સ્થાનો

૧. વૈદ્ય મનુષ્યને ૫૫ ની ઉદીરણા સંભવે છે; પરંતુ સામાન્ય અને આહાઠ મનુષ્યને ૫૫ ની ઉદીરણા ઉશ્વાસપર્યાપ્તિયા લાગાપર્યાપ્તાવસ્થા સુધી હોય છે, અને તે અવસ્થામાં અપ્રમત્તપણું કેમ સંભવે ? કારણ કે આહાઠ ઉશ્વાસપર્યાપ્તિમાં તો સર્વથા અપ્રમત્તપણું હોયજ નહિ; અને આહાઠ ઉશ્વાસ પર્યાપ્તાવસ્થામાં તો આહારક દેહનો પ્રારંભ હોવાથી પ્રમત્તપણાનો સંભવ છે. (અપ્રમત્તતા આહારક મિશ્રયોગે નહિ પણ આહાઠ યોગે હોવાથી) પરંતુ અપ્રમત્તતાનો સંભવ નથી, માટે ૫૫ નું ઉદીઠ સ્થાન માત્ર વેં મનુષ્યને હોય, અને ૫૬ નું સ્થાન પ્રાકૃત મનુઠ, વેં મનુષ્ય, તે આહાઠ મનુષ્યને એ ત્રણને હોઇ શકે છે, માટે અપ્રમત્ત ગુણસ્થાને ૫૫-૫૬ નાં બે સ્થાનો યથા સંભવ વીચારીને કહેવાં ! “ પુનઃ સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તિ” એ કથન વૈક્રિયદેહી મુનીને વેંદેહ સંબંધિ પર્યાપ્તિઓને અંગે, અને આહાઠ દેહી મુનીને આહાઠ દેહ સંબંધિ સર્વ પર્યાપ્તિઓને અંગે સમજવું યોગ્ય છે; અન્યથા ઉત્તરદેહાપર્યાપ્ત મુનીને અપ્રમત્ત પ્થાનો પ્રસંગ આવી જાય તે અનિષ્ટ છે. પછી બહુશ્રુત કહે તે સત્ય.

एकं पंचसु એ પાંચ ગુણસ્થાનોમાં ૫૬ રૂપ એક ઉદીઁ સ્થાન તે
ઔદારિક દેહસ્થાને હોય છે.

। सयोगि गुणस्थाने ઉદીરણ સ્થાનો-एकंमि अष्ट એ
સયોગિ કેવલિ ગુણસ્થાને ૪૧-૪૨-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭
એ આઠ ઉદીઁ સ્થાનો હોય છે. તે પ્રથમ વિસ્તારથી કહેલાં છે માટે
अष्टि पुनः सविस्तरपक्षे કહેવાશે નહી. (इति गुणस्थाने उदी-
रणा स्थाना)

। હવે કયા ઉદીઁ સ્થાને કેટલા ભાગા છે ? તે (ગાથાથી)
કહે છે ।

હોય છે, એ અપેક્ષાએ ૫૧ ની ઉદીરણામાં સર્વ લાંગા ૩૩
પણ થાય છે.

તથા સવારતિસય ય=૫૨ ની ઉદીરણામાં ૩૧૨ લાંગા
થાય છે—તેમાં એકેન્દ્રિયને ૧૩, દ્વીન્દ્રિયને ૩, ત્રીન્દ્રિયને ૩, ચતુર-
ન્દ્રિયને ૩, (એ રીતે વિકલ્પેન્દ્રિને ૯,) તિર્યગપં ૦ ને ૧૪૫, અને
મનુષ્યને ૫૯ ૧૪૫ લાંગા હોય છે. અત્રે ૫૯ મતાન્તરે તિં ૫ંચે ૦
ને ૨૮૯ અને મનુષ્યને ૫૯ ૨૮૯ લાંગા પ્રાપ્ત થાય છે, માટે એ
અપેક્ષાએ ૫૨ ની ઉદીરણામાં ૬૦૦ લાંગા થાય છે.

તથા ૫૩ ની ઉદીરણામાં ૨૧ લાંગા છે તેમાં નારકને ૧
એકેન્દ્રિયને ૬ વૈં ૦ તિં ૫ં ૦ ને ૪ વૈં ૦ મનુષ્યને ૪, આહારક
શરીરીને ૧, તિર્થંકરને ૧ અને દેવને ૪ લાંગા છે અહિં ૫૯
મતાન્તરે વૈં ૦ તિં ૫ં ૦ મનુષ્ય અને દેવને પ્રત્યેકને ૮-૮ લાંગા
છે, તેથી એ અપેક્ષાએ ૩૩ લાંગા થાય છે.

તથા ૫૪ ની ઉદીરણામાં ૬૦૬ લાંગા છે—તેમાં નારકને
૧, વિકલ્પેન્દ્રિયને ૨-૨ ૨, સ્વભાવસ્થિતિં ૫ંચે ૦ ને ૨૮૮, વૈં ૦ તિં
૫ંચે ૦ ને ૮, સ્વભાવસ્થ મનુષ્યને ૨૮૮, વૈં ૦ મનુષ્યને ૪, વૈક્રિય
મહિત મુનિને ઉચોત મહિત ૧, આહારક શરીરીને ૨, અને દેવને
૮ લાંગા હોય છે. અહિં ૫૯ મતાન્તરે સામાન્ય તિર્યં ૫ંચે ૦ ને
૫૭૬, વૈં ૦ તિં ૫ંચે ૦ ને ૧૬, મનુષ્યને ૫૭૬, વૈં ૦ મનુષ્યને ૯,
અને દેવને ૧૬ લાંગા હોય છે, શેષલાંગા પૂર્વોક્ત રીતે બાકીના. એ
અપેક્ષાએ ૫૪ ની ઉદીરણામાં સર્વ લાંગા ૧૨૦૨ થાય છે.

તથા ૫૫ ની ઉદીરણામાં ૯૦૧ લાંગા છે—ત્યાં નારકને
૧, વિકલ્પેન્દ્રિયને ૪-૪ ૪ (૧૨) સ્વભાવસ્થ (ઓદાગ્નિદ્યવર્તી)
તિં ૫ંચે ૦ ને ૫૭૬, વૈં ૦ તિં ૫ંચે ૦ ને ૮, સ્વભાવસ્થ મનુષ્યને
૨૮૮, વૈં ૦ મનુષ્યને ૪, વૈક્રિયમુનિને ઉચોત મહિત ૧, આહારક
શરીરીને ૨, તિર્થંકરને ૧, દેવને ૮, તથા મતાન્તરે તિં ૫ંચે ૦

ને ૧૧૫૨, વૈં તિં પંચેં ને ૧૬, સ્વભાવસ્થ મનુષ્યને ૫૭૬, વૈં મનુષ્યને ૯, દેવને ૧૬, અને શેષભાંગા પૂર્વોક્ત રીતે બાણવા. આ મતાન્તરની અપેક્ષાએ ૫૫ ની ઉદીરણામાં ૧૭૮૫ ભાંગા થાય છે.

તથા ૫૬ ની ઉદીરણામાં ૧૪૬૯ ભાંગા છે—ત્યાં વિકલ્પેન્દ્રિયને ૬-૬-૬, એ પ્રમાણે ૧૮, સ્વભાવસ્થ તિં પંચેં ને ૮૬૪, વૈં તિં પંચેં ને ૪, મનુષ્યને ૫૭૬, વૈંક્રિયસંયતને ઉદ્યોગ સાથે ૧, આહારકશરીરીને ૧, તિર્થંકરને ૧, અને દેવને ૪ ભાંગા હોય છે. તથા મતાન્તરે તિં પંં ને ૧૭૨૮, વૈં તિં પંચેં ને ૮, મનુષ્યને ૧૧૫૨, દેવને ૮; અને શેષ ભાંગા પૂર્વોક્ત રીતે થાય છે. એ પ્રમાણે ૫૬ ની ઉદીરણામાં ૨૯૧૭ ભાંગા થાય છે.

તથા ૫૭ ની ઉદીરણામાં ૫૮૯ ભાંગા થાય છે—ત્યાં વિકલ્પેન્દ્રિયના ૪ ૪-૪, તિં પંચેં ને ૫૭૬, તિર્થંકરને ૧, તથા મતાન્તરે તિર્થંચ પંચેન્દ્રિયને ૧૧૫૨, અને શેષ પૂર્વોક્ત રીતે ભાંગા થાય છે. એ અપેક્ષાએ ૫૭ ની ઉદીરણામાં ૧૧૬૫ ભાંગા થાય છે.

જીવભેદોમાં ઉદીંસ્થાન અને માંની સંલ્લના.

ઉદીં સ્થાને	ભાંગા સ્વમતે	ભાંગા પરમતે
	કે. ૧૦૦	
૮૦	૫	૫
૫૦	૧૧	૧૧
૫૧	૭	૭
૫૨	૧૩	૧૩
૫૩	૬	૬
	૪૨	૪૨

	કાલ-દ્રવ્યને	
૪૨	-	૩
૫૦	-	૩
૫૧	-	૨
૫૨	૪	૪
૫૩	૬	૬
૫	૪	૪
	૨૨	૨૨

	ત્રાન્દિયને	
	દ્વીન્દ્રિયવત્ ૨૨	
	ચતુરિન્દ્રિયને	
	દ્વીન્દ્રિયવત્ ૨૨	
	તિર્યચ પચ્ચ ને	
૪૨	૫	૯
૫૨	૧૪૫	૨૮૯
૫૪	૨૮૮	૧૭૬
૫૫	૫૭૬	૧૧૫૨
૫૬	૮૬૪	૭૨૮
૫૭	૫૭૬	૧૧૫૨
	૨૨૫૪	૧૯૦૬
	ચૈતિ ૫૦ને	
૫૨	૪	૮
૫૩	૪	૮
૫૪	૮	૧૬
૫૫	૮	૧૬
૫૬	૪	૮
	૨૮	૫૬
	સામાન્ય મતુ'યને	
૪૨	૫	૯
૫૨	૧૪૫	૨૮૯
૫૪	૨૮૮	૫૭૬
૫૫	૨૮૮	૫૭૬
૫૬	૫૭૬	૧૧૫૨
	૧૩૦૨	૨૬૦૨

	વૈકિય મતુ'યને	
૫૨	૪	૮
૫૩	૪	૮
૫૪	૫	૯
૫૫	૫	૯
૫૬	૧	૧
	૧૯	૩૫
	આહારકારીની	
૫૨	૧	૧
૫૩	૨	૨
૫૪	૨	૨
૫૫	૧	૧
૫૬	૧	૧
	૭	૭
	સામાન્યકેવલીને	
૪૨	૧	૧
	તોર્થિકરને	
૪૨	૧	૧
૫૩	૧	૧
૫૫	૧	૧
૫૬	૧	૧
૫૭	૧	૧
	૫	૫
	દેવને	
૪૨	૪	૮
૫૨	૪	૮
૫૩	૪	૮
૫૪	૮	૧૬
૫૫	૮	૧૬
૫૬	૪	૮
	૩૨	૬૪

ઉદીરણા યોગ્ય છે. ત્યાં ઉદય છને જે પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ બંધ સંસરે છે તે ઉદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટથી એ આવસિકાક્રીન સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય છે—કારણ કે ઉદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોની બાંધાવસિકા વ્યતીત થયે છને ઉદયાવસિકાથી બહારની (ઉપરની) સર્વ સ્થિતિયો ઉદીરણા છે, પુનઃ અનુદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોની સ્થિતિયો તો યથાયોગ્યપદે ઉદીરણા યોગ્ય છે, અને આવસિકાક્રીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના જેટલા સમયો તેટલા ઉદીરણાના ભેદો છે. તે આ પ્રમાણે—કોઈક પ્રકૃતિની ઉદયાવસિકાથી ઉપરની ૧ સમયમાત્ર સ્થિતિજ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે, કારણ કે તે પ્રકૃતિની તેટલીજ સ્થિતિ શેષ રહેલી હોય છે. એ પ્રમાણે કોઈક પ્રકૃતિની એ સમયમાત્ર, તો કોઈની ૩ સમયમાત્ર, એ પ્રમાણે કોઈની ૨ આવસિકાક્રીન સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (ના સમયો) સુધી કહેવું. હવે ગાથાના અશ્વરાર્થની યેજના આ પ્રમાણે છે સેચિકાઠિઠ્ઠિ = ઉદીરણા યોગ્ય જાઈ = જેટલી સ્થિતિયોથી (૨ આવસિકાક્રીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના સમયો જેટલી સ્થિતિયોથી) ઉદીરણાવીર્ય વડે સમાર્પણે જે સ્થિતિયો સંપ્રાપ્ત ઉદયમાં દેવાય છે. તત્તિગા = તેટલા ભેદ વાળી પત્તા = અ. ઉદીરણા છે. ॥ ઇતિ ભેદ અનુયોગ ॥

એ પ્રમાણે ભેદ પ્રકૃષ્ણા કરીને હવે સાધ્યાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે તે મૂળ પ્રકૃતિ સંજ્ઞાંધિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંજ્ઞાંધિ એમ બે પ્રકારે છે, તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સવધિ સાધ્યાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂલક્રિડ્ અજહન્ના, મોહસ્સ ચઠવિવહા તિહા સેસા ।
વેચગિયાઝળા દુહા, સેસવિગપ્પા ડ સવ્વાસિં ॥૩૦॥

૧. “પરંતે એ ઉદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોમાં ઉદીરણા ભેદ પણ મેલેલ છે.” એ ભાવ અધ્યાહારથી પ્રકૃષ્ણ કરવો.

ગાથાર્થ:—મૂળ પ્રકૃતિયો મધ્યે મોહનીયની અજન્ સ્થિત્યુ-
દીરણા ૪ પ્રકારે છે, તે શેષ કર્મની સ્થિતિ ઉદીરણા ૩ પ્રકારે છે.
તથા વેદનીય અને આયુની અજન્ સ્થિતિ ઉદીર ૨ પ્રકારે છે, અને
શેષ સર્વ વિકલ્પો બે બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ—ગાથામાં મૂલ અને ક્ષિત્તિ એ બે શબ્દમાંથી પ્રાકૃ-
તા નિયમ પ્રમાણે પદ્ધતિ વિલક્ષિતનો લેખ થયેલો છે, માટે
પદ્ધતિ વિલક્ષિત સંયુક્ત અર્થ આ પ્રમાણે ધ્યાય છે:—મૂળ પ્રકૃતિયોની
મધ્યે મોહનીય કર્મની સ્થિતિની અજન્ અન્ય ઉદીરણા
સાદિ. અનાદિ ક્ષુબ્ધ. ને અધુવ. એમ ૪ પ્રકારે છે, કારણ કે
મોહનીયની જન્ સ્થિતિ ઉદીરણા ક્ષપક હવને સૂક્ષ્મ સંપ્રસાયને
અન્તે સમયાધિક આવલિકા. શેષ રહે છે હોય છે. તે સ્થાનથી અન્ય
સ્થાને સર્વત્ર અજન્ સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે, પુનઃ તે ઉપશાન્ત
મોહશુદ્ધિસ્થાને સર્વથા હોતી નથી, પરંતુ ત્યાંથી પરનાં હોય છે
માટે અજન્ સ્થિતિ ઉદીરણા સાદિ છે. તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત
થયેલા હવની અપેક્ષાએ અનાદિ છે. અલગ્યને ક્ષુબ્ધ છે, લગ્યને
અધુવ છે.

શેષ જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-જ્ઞાન-ગોચર-અને અન્તરાય એ
મૂળ પ્રકૃતિયોની અજન્ સ્થિતિ ઉદીરણા અનાદિ ક્ષુબ્ધ. ને અધુવ
એમ ૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-અને અન્ત-
રાયની જન્ સ્થિતિ ઉદીરણા ક્ષપક હવને સ્વશુદ્ધિસ્થાનથી
સમયાધિક આવલિકા શેષ વર્તતા હોય છે. તે શેષ કર્મમાં અજન્
ઉદીર હોય છે તેથી રહેલાં સદાકાલ હોવાથી અનાદિ અને ક્ષુબ્ધ
પૂર્વવત્ .

તથા વેદનીય અને આયુની અજં સ્થિં ઉદીરણા સાદિ, અને અધ્રુવ, એમ ૨ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-સર્વાંધ્ય સ્થિતિસત્તાવંત એકેન્દ્રિય જીવને વેદનીયની જં સ્થિં ઉદીરણા હોય છે, તેથી તેજ જીવને અન્ય સમયે સત્તા વધવાથી અજં સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ જં સ્થિં ઉદીરણા થાય છે. એ પ્રમાણે વેદનીયની અજં અને જં સ્થિં ઉદીં સાદિ, અધ્રુવ છે.

તથા આયુષ્યની ઉદીરણા અત્ય આવલિકા શેષ રહે થાય નહિ, અને પરભવમાં ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયથીજ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે માટે સાદિ અને અધ્રુવ છે.

તથા સર્વે ભૂજ પ્રકૃતિયોના શેષ ઉત્કૃષ્ટ-અનુત્કૃષ્ટ-અને જઘન્ય રૂપ ત્રણે વિકલ્પો સાદિ અને અધ્રુવ એમ બે બે પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે-આયુ વિના શેષ ૭ કર્મની ઉં સ્થિત્યુદીરણા ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિને કેટલોક કાળ પર્યન્ત હોય છે, અને તદનંતર સમયાન્તરે તે મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ અનુત્કૃષ્ટ સ્થિત્યુદીરણા પ્રવર્તે છે, તદનંતર પુનઃ પણ સમયાન્તરે ઉં ઉદીરણા થાય છે, કારણ કે સંકલેશ અને વિશુદ્ધિઓ પ્રાયઃ પ્રતિસમય બદલાયા કરે છે. તેથી ઉં ઉદીરણા અને અનુત્કૃષ્ટ ઉદીરણા એ બન્ને પણ સાદિ અધ્રુવ છે, અને જઘન્ય ઉદીરણાની સાદિ અધ્રુવતા તે પ્રથમજ દર્શાવી છે. તથા આયુષ્યના ત્રણે વિકલ્પોમાં પણ પ્રાયઃ પૂર્વોક્ત યુક્તિજ નાણવી.

(इति मूल प्रकृतिनी उदीरणां माद्यादि प्ररूपणा)

એ પ્રમાણે ભૂજ પ્રકૃતિ સંબંધિ સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરીને ઉં પ્રકૃતિમાં તે સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

छत्तस्स चउद्धा, अजहन्नाधुवउदीरणाण निहा
विगप्प दुविहा, सव्वविगप्पा य सेसाणं ॥३॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વની અજ૦ ઉદી૦ ૪ પ્રકારે, તથા ધ્રુવો-
દીર્ઘ પ્રકૃતિયોની અજ૦ ઉદીરણા ૩ પ્રકારે, મિથ્યાત્વ અને ધ્રુવો-
દીર્ઘના શેષ વિકલ્પો તથા શેષ પદ્ધતિયોના સર્વ વિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વની અજ૦ સ્થિત્યુદીરણા જ્ઞાદિ,
અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધ્રુવ, એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે:—પ્રથમ
સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરતા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને જ્યારે મિથ્યાત્વની
પ્રથમ સ્થિતિ સમયાધિક આવલિષ્ટા ણાદી રહે છે, ત્યારે મિથ્યાત્વની
જ૦ સ્થિત્યુદીરણા થાય છે માટે જ્ઞાદિ અધ્રુવ છે, પુનઃ સમ્યક્ત્વથી
પડતાં અજ૦ સ્થિતિ ઉદીરે છે માટે અજ૦ ઉદી૦ જ્ઞાદિ, અને તે
સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ અજ૦ ધ્રુવાધ્રુવતા તે
અનુક્રમે અલબ્યને લબ્ય જીવ.

તથા વેદનીય અને આયુની અજ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા સાદિ, અને અધ્રુવ, એમ ૨ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-સર્વાંશ્ય સ્થિતિસત્તાવંત એકેન્દ્રિય જીવને વેદનીયની જ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા હોય છે, તેથી તેજ જીવને અન્ય સમયે સત્તા વધવાથી અજ૦ સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ જ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા થાય છે. એ પ્રમાણે વેદનીયની અજ૦ અને જ૦ સ્થિ૦ ઉદી૦ સાદિ, અધ્રુવ છે.

તથા આયુષ્યની ઉદીરણા અત્ય આવસિકા શેષ રહે થાય નહિ, અને પરબવમાં ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયથીજ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે માટે સાદિ અને અધ્રુવ છે.

તથા અર્ધે ભૂજ પ્રકૃતિયોના શેષ ઉત્કૃષ્ટ-અનુત્કૃષ્ટ-અને જઘન્ય રૂપ ત્રણે વિકલ્પો સાદિ અને અધ્રુવ એમ બે જ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે-આયુ વિના શેષ ૭ કર્મની ૩૦ સ્થિ-યુદીરણા ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિને કેટલોક કાળ પવના હોય છે, અને તદનંતર સમયાન્તરે તે મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિયુદીરણા પ્રવર્તે છે, તદનંતર પુનઃ પણ સમયાન્તરે ૩૦ ઉદીરણા થાય છે, કારણ કે સંકલેશ અને વિશુદ્ધિના પ્રાયઃ પ્રતિનિધય મહાયા કરે છે. તેથી ૩૦ ઉદીરણા અને અનુત્કૃષ્ટ ઉદીરણા એમને પણ સાદિ અધ્રુવ છે, અને જઘન્ય ઉદીરણાની ગતિ અત્ય તે પ્રથમજ દર્શાવી છે. તથા આયુષ્યના ત્રણે વિકલ્પના પ્રાયઃ પદોના વૃદ્ધિજન બલ્યવી.

૧ દર્શિ મૃદ પ્રકૃતિના રક્તોગ્નામા સાધારિ પ્રરુપણ

જે સમયે ભૂજ પ્રકૃતિ સમયે સમયે પ્રકૃતિ પ્રરુપણ કરે છે તે ઉદીરણા પ્રકૃતિમાં તે સાધારિ પ્રરુપણ કરે છે.

મિચ્છન્નસ્ય ચરુદ્ધા, અજદન્નાધુવરુદોગ્નાણ વિદ્વા
મેન્નવિગ્નાયા દુવિદ્વા, મન્નવિગ્નાયા ય મેન્નાણ ॥૩૧॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વની અજાં ઉદીઁ ૪ પ્રકારે, તથા ધ્રુવો-
દીર્ઘ પ્રકૃતિયોની અજાં ઉદીરણા ૩ પ્રકારે, મિથ્યાત્વ અને ધ્રુવો-
દીર્ઘના શેષ વિકલ્પો તથા શેષ પદ્ધતિયોના સર્વ વિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વની અજાં સ્થિત્યુદીરણા આદિ,
અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધ્રુવ, એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે:—પ્રથમ
સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરતા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને ત્યારે મિથ્યાત્વની
પ્રથમ સ્થિતિ સમયાધિક આવલિકા બાધી રહે છે, ત્યારે મિથ્યાત્વની
જાં સ્થિત્યુદીરણા થાય છે મારે તાદિ અધ્રુવ છે, પુનઃ સમ્યક્ત્વથી
પડતાં અજાં સ્થિતિ ઉદીરે છે મારે અજાં ઉદીઃ તાદિ, અને તે
સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવના તે
અનુક્રમે અલબ્ધને લબ્ધ જીવની અપેક્ષાએ છે.

તથા ૫ જ્ઞાનાં-૪ દર્શનાં-૫ અન્તઃ-૧૦ ૭-વર્ગોદિ ૨૦
—સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-અશુભ-નિર્માં એ ૪૦ ધ્રુવે દીર્ઘ
પ્રકૃતિયોની અજાં સ્થિતિની ઉદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ
એમ ૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે:—જ્ઞાનાં-દર્શનાં-ને અન્તઃ
રૂપ ૧૪ પ્રકૃતિયોની જાં સ્થિતિની ઉદીરણા સ્તીરુદીરણા જીવને
સમયાધિકાવલિકા શેષ રહેતાં હોય છે, તેથી તે જાં ઉદીઃ તાદિ અધ્રુવ
છે, અને શેષ સર્વ પદ્ધ અજાં ઉદીરણા તે સદાશય પ્રવર્તની હોવાથી
અનાદિ છે અલબ્ધાપેક્ષાએ ધ્રુવ અને લબ્ધની અપેક્ષાએ અધ્રુવ
છે—તથા તેજસઃસમ્પાદિ ૩૩ નામ પ્રકૃતિયોની જાં સ્થિતિને
ઉદીરણા સયોગિ દેવદિવા અન્તઃ સમયે હોય છે, મારે તે
તાદિ અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્તઃ સર્વ પદ્ધ અજાં સ્થિતિ ઉદીરણા
તે અનાદિ, અલબ્ધાપેક્ષાએ પ્રથમ અને લબ્ધાપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

તથા એ મિથ્યાત્વોદિ ૪૦ પ્રકૃતિયોના શેષ અનુક્રમ,
અનુક્રમ, અને અલબ્ધ રૂપ ત્રણે વિકલ્પો તાદિ અને અધ્રુવ એમ
૨ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે:—એ ૪૦ ની ૩૦ ઉદીરણા અનુક્રમ
સંકલેશમાં વર્તતા મિથ્યાત્વની જીવને રહેલાં જાં અજાં હોય છે,

તથા વેદનીય અને આયુની અજ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા સાદિ, અને અધ્રુવ, એમ ૨ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-સર્વોદય સ્થિતિસત્તાવંત એકેન્દ્રિય જીવને વેદનીયની જ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા હોય છે, તેથી તેજ જીવને અન્ય સમયે સત્તા વધવાથી અજ૦ સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ જ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા થાય છે. એ પ્રમાણે વેદનીયની અજ૦ અને જ૦ સ્થિ૦ ઉદી૦ સાદિ, અધ્રુવ છે.

તથા આયુષ્યની ઉદીરણા અન્ત્ય આવલિકા શેષ રહે થાય નહિ, અને પરલવમાં ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયથીજ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે માટે સાદિ અને અધ્રુવ છે.

તથા સર્વે મૂળ પ્રકૃતિયોના શેષ ઉત્કૃષ્ટ-અનુત્કૃષ્ટ-અને જઘન્ય રૂપ ત્રણે વિકલ્પો સાદિ અને અધ્રુવ એમ બે બે પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે-આયુ વિના શેષ ૭ કર્મની ઉ૦ સ્થિત્યુદીરણા ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિને કેટલોક કાળ પર્યાન્ત હોય છે, અને તદનંતર સમયાન્તરે તે મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ અનુત્કૃષ્ટ સ્થિત્યુદીરણા પ્રવર્તે છે, તદનંતર પુનઃ પણ સમયાન્તરે ઉ૦ ઉદીરણા થાય છે, કારણ કે સંકલેશ અને વિશુદ્ધિઓ પ્રાયઃ પ્રતિસમય બદલાયા કરે છે. તેથી ઉ૦ ઉદીરણા અને અનુત્કૃષ્ટ ઉદીરણા એ બંને પણ સાદિ અધ્રુવ છે, અને જઘન્ય ઉદીરણાની સાદિ અધ્રુવતા તે પ્રથમજ દર્શાવી છે. તથા આયુષ્યના ત્રણે વિકલ્પોમાં પણ પ્રાયઃ પૂર્વોક્ત યુક્તિજ નાણવી.

(इति मूल प्रकृतिनी उदीरणामां साद्यादि प्ररूपणा)

એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે ઉત્તર પ્રકૃતિમાં તે સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

मिच्छत्तस्स चउद्धा, अजहन्ना ध्रुवउदीरणाण तिहा
सेसविगप्पा दुविहा, सव्वविगप्पा य सेसाणं ॥३१॥

વર્ણાદિ ૨૦-નિર્માણ-અસ્થિ-અશ્ત્ર-અગુ-મિથ્યા-૨૬ કષાય-
ત્રસાદિ ૪-દુર્લભાદિ ૪-તૈ-૭-પ-ચે-હુ-ઉપ-પરા-ઉશ્વા-
આતપ-ઉદ્યોત-કુખ-નીચ-એ ૮૬ ઉદયખંધોત્કૃષ્ટા પ્રકૃ-
તિયોની બન્ધાવલિકા વ્યતીત થતાં ઉદયાવલિકાથી ઉપરની સર્વ
સ્થિતિ ઉદીરણુ યોગ્ય છે, પરન્તુ ઉદયને સફલાયેજ ઉદીરણુ હોય
છે, માટે તે કર્મના વેદક અવોનેજ તે સ્થિતિયો ઉદી- યોગ્ય છે.
પુનઃ બન્ધાવલિકા રહીત સર્વ સ્થિતિ તે ચત્ સ્થિતિ કહેવાય છે.
અહિં અદ્વાન્દેહ ૨ આવલિકા પ્રમાણુ છે, અને ઉદીરણુના સ્વામિ
તે તત્પ્રકૃતિના ઉદયવાજા બાણવા.

તથા જે મનુષ્યગતિ-શાતા-સ્થિરાદિ ૬-વેદ ૩-સુખગ-અન-
તિમસંસ્થા ૫-અતંતિમ સંધયણુ ૫-ઉચ્ચ-એ ૨૬ ઉદયસંક-
ષોત્કૃષ્ટા (ઉદય છતે સંક્રમ વડે ઉ- સ્થિતિવંત) પ્રકૃતિયો છે
તેની ૩ આવલિકાહીન સર્વ સ્થિતિ ઉદીરણુ યોગ્ય છે, તે પણ
તદુદયવર્તી અવોને તે સ્થિતિયો ઉદીર્થ બાણવી અહિં બન્ધાવલિકા
અને સંક્રમઃવલિકા રહીત સર્વ સ્થિતિ તે ચત્સ્થિતિ છે, અને

શરીર રચવાને સમયે આહાર સપ્તકની અન્તર્મુંડીન ઉં
સ્થિતિ ઉદીરણુ યોગ્ય હોય છે. અહિં પ્રમત્તભાવે વર્તતાનેજ આહાર-
રક રચનાનો પ્રારંભ હોવાથી આહારકની ઉં સ્થિતિની ઉદીરણુના
સ્વામિ પ્રમત્ત મુનિજ જાણવા. અને શેષ પ્રકૃતિયોના ઉદીં સ્વામિ-
તો સૂત્રકારજ વિશેષપણે કહેશે.

નિરચ ગદ્ય વા વિનરકગતિની અને અવિ શબ્દથી
નરકાનુપૂર્વીની પણ તિયં'ંપ'ંચેંં જીવ ઉં સ્થિતિ બાંધીને,
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાંધ્યા બાદ અન્તર્મુંડ વ્યતીત ઘનતાં તે જીવ નીચેની
૩ પૃથ્વીયોમાંની કોઈ પણ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય, તે જીવને પ્રથમ
સમયેજ નરકગતિની અન્તર્મુંડીન સર્વ ૨૦ કોં કોં સાગર
પ્રમાણ સ્થિતિ ઉદીરણુ યોગ્ય થાય છે, અને નરકાનુપૂર્વીની તે
ગતિના અપાન્તરાત્રમાં ૩ સમય સુધીજ ઉં સ્થિતિ ઉદીં યોગ્ય
થાય છે.

પ્રશ્ન:—નીચેની ૩ પૃથ્વીયોને કહણ કરવાનું અત્રે શું પ્રયો-
જન છે ?

અદ્વારછેદ ૩ આવલિષ્ટ પ્રમાણ છે, ને તેના ઉદયવાળા તે ઉદીરણાના સ્વામિ જાણવા, એ પ્રમાણે આગળ પણ જેટલી જેટલી સ્થિતિયો ઉદીરણાને અયોગ્ય છે તેટલો તેટલો અદ્વારછેદ, અને તેના ઉદયવંત તે ઉદીરણા સ્વામિ છે એમ જાણવું.

તથા મિથ્યાદષ્ટિપણે મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડાકોડિ પ્રમાણ સ્થિતિ બાંધીને, તદનંતર અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત મિથ્યાત્વને અનુભવીને સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે, ત્યારે અન્તર્મુહુર્તની સર્વ મિથ્યાત્વ સ્થિતિને (દેશણ ૭૦ કોડા કોડા સાગરને) મિશ્રમાં અને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે, અને સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ઉદીરણા યોગ્ય થાય છે, ત્યાં સંક્રમાવલિકા વ્યતિક્રમ્યેપણ અન્તર્મુહુર્તની કહેવાય છે, તેથી સમ્યક્ત્વીજીવને સમ્યક્ત્વની અન્તર્મુહુર્તની ૭૦ કોડા કોડા સાગર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય છે. તદનંતર કોઈ જીવ સમ્યક્ત્વમાં પણ અન્તર્મુહુર્ત માત્ર રહીને મિશ્ર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે, તેથી મિશ્ર સમ્યક્ત્વને અનુભવતા જીવને મિશ્રમોહનીયની ૨ અન્તર્મુહુર્તની ૭૦ કોડા કોડા પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે.

તથા અપ્રમત્તપણે તત પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશવડે આહારક સપ્તકને ઉં સ્થિતિ યુક્ત બાંધેલું હોય તે સમયે (બંધ પ્રથમ સમયે) તત્કાલોચિત ઉં સ્થિતિસત્તાવાળી શેષ નામ પ્રકૃતિનું દલિક તે આહારકમાં સંક્રમીને સર્વોત્કૃષ્ટ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગર પ્રમાણ આહારક સપ્તક થાય છે, અને આહારક નામકર્મને બાંધ્યા બાદ અન્તર્મુહુર્ત વ્યતીત થયેજ આહારક શરીરની રચનાનો આરંભ થાય છે, અને તે આહારકને રચનાર મુનિ લબ્ધિના સ્ફોરવવાથી ઔત્સુક્ય લાવ વર્તતાં પ્રમાદી થાય છે, તેથી તે પ્રમત્તને આહારક

૧ મિથ્યાત્વાનુભવરૂપ અન્તર્મુહુર્તમાં સંક્રમાવલિકા મેળવતાં પણ અન્તર્મુહુર્ત થાય છે, માટે અહિં સંક્રમાવલિકાને મિથ્યાત્વાનુભવ રૂપ અન્તર્મુહુર્તમાં અન્તર્ગતપણે કહેલી છે.

શરીર રચવાને સમયે આહાર સપ્તકની અન્તર્મુંડીન ઉં
સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે. અહિં પ્રમત્તભાવે વર્તતાનેજ આહાર-
રક રચનાનો પ્રારંભ હોવાથી આહારકની ઉં સ્થિતિની ઉદીરણાના
સ્વામિ પ્રમત્ત મુનિજ બાણવા. અને શેષ પ્રકૃતિયોના ઉદીં સ્વામિ-
તો સૂત્રકારજ વિશેષપણે કહેશે.

નિરય ગદ્ય વા ચિન્નરકગતિની અને અવિ શબ્દથી
નરકાનુપૂર્વીની પણ તિર્યંપચેંડી ઉં સ્થિતિ બાંધીને,
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાંધ્યા ગાદ અન્તર્મુંડીન વ્યતીત યતાં તે ઉં નીચેની
૩ પૃથ્વીયોમાંની કોઈ પણ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય, તે ઉં પ્રથમ
સમયેજ નરકગતિની અન્તર્મુંડીન સર્વ ૨૦ કોં કોં સાગર
પ્રમાણ સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય થાય છે, અને નરકાનુપૂર્વીની તે
ગતિના અપાન્તરાત્રમાં ૩ સમય સુધીજ ઉં સ્થિતિ ઉદીં યોગ્ય
થાય છે.

પ્રશ્ન:—નીચેની ૩ પૃથ્વીયોને ઝડપ કરવાનું અત્રે શું પ્રયો-
ગન છે ?

ઉત્તર:—અહિં નરકગત્યાદિની ઉં સ્થિતિને બાંધતો ઉં
અવશ્ય કૃષ્ણદેશના પરિણામવાળો થાય છે, અને કૃષ્ણદેશના
પરિણામવાળો ઉં કાગ કરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થતો જાય. કૃષ્ણ
દેશના પરિણામી ઉં પાંચમી પૃથ્વીમાં, મધ્યમ (૬૦ કોં) પરિણામી
ઉં છઠી માં, અને ઉં કૃષ્ણદેશના પરિણામી ઉં સાતમી નરકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે. મારે અત્રે નીચેની ૩ પૃથ્વીયોનું ઝડપ કરેલું છે.

દેવગતિ દેવમણ્યા—ગુપ્તિવ આવાવ વિગલસુહૃમતિગે
અંતોસુહૃત્તમગ્ના, તાવયગૂણં તદુક્તસ્ત ॥૨૨॥

ગાથાર્થ:—દેવ.વં.પ્રારંભવત્.

ટીકાર્થ:—દેવગતિ—દેવાનુપૂર્વી—મનુષ્યાનુપૂર્વી—આતપ—
 વિહસત્રિક—સૂક્ષ્મત્રિક—એ ૧૦ પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિની ઉદીરણા
 આ પ્રમાણે:—સ્વ સ્વ ઉદ્યમાં વર્તતા, અને અન્તર્મુહુર્ત લગ્ન એટલે
 ઉં સ્થિતિ બાંધાધ્યવસાયથી અનંતર અન્તર્મુહુર્તકાળ સુધી પરિ-
 ભ્રષ્ટ થયા છતાં તે અન્તર્મુહુર્ત હીન દેવગત્યાદિની ઉં સ્થિતિને ઉદીરે
 છે. (ઇતિ ગાથાર્થોઽપિ) અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—અહિં
 કોઈ જીવ તથાવિધ પરિણામ વિશેષથી નરકગતિની ૨૦ કોં કોં
 સાગરોપમ પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર શુભ પરિણામ
 વિશેષથી દેવગતિનો ૧૦ કોં કોં સાગર પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ બાંધ
 પ્રારંભે તેથી તે બધ્યમાન દેવગતિની સ્થિતિમાં આવલિકાથી ઉપર
 બન્ધાવલિકાહીન આવલિકાથી ઉપરની સર્વ નરકગતિની સ્થિતિને
 સંક્રમાવે છે, તેથી દેવગતિની પણ આવલિકામાત્રહીન ૨૦ કોં કોં
 સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ થાય છે. પુનઃ દેવગતિને બાંધતો બધન્યથી
 પણ અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત (સતત) બાંધે, અને દેવગતિ બાંધ્યા બાદ
 કાળ કરીને અનંતર સમયમાં દેવ થાય, તેથી દેવત્વનો અનુભવ
 કરતા તે જીવને દેવગતિની અન્તર્મુહુર્તહીન ૨૦ કોં કોં સાગર
 પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય થાય છે.

પ્રશ્ન:—એ ચુકિતને અનુસારે તો આવલિકાધિક અન્તર્મુહુર્ત
 હીન સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તો માત્ર અન્તર્મુહુર્ત હીન જ કેમ કહે-
 વાય ?

ઉત્તર:—એમાં કોઈ વિરોધ નથી, કારણ કે તે અન્તર્મુહુર્ત
 તમાં આવલિકાનો પ્રશ્ન કરતાં પણ અન્તર્મુહુર્ત જ થાય છે; માત્ર
 બૃહત્ અન્તર્મુહુર્ત થાય એ વિશેષ છે.

એ પ્રમાણે દેવાનુપૂર્વીની ઉં સ્થિતિયો ઉદીરણા યોગ્ય
 નહી. તથા કોઈક જીવ નરકાનુપૂર્વીની ઉં સ્થિતિ ૨૦ કોં કોં
 સાગર પ્રમાણ બાંધીને તદનંતર શુભ પરિણામ વિશેષથી ૧૫ કોં
 કોં સાગર પ્રમાણ મનુષ્યાનુપૂર્વીની ઉં સ્થિતિનો બાંધ પ્રારંભે

તેથી તે બધ્યમાન મનુષ્યાનુપૂર્વીની સ્થિતિમાં આવલિકાથી ઉપર
બન્ધાવલિકાહીન આવલિકાથી ઉપરની નરકાનુપૂર્વીની સર્વ સ્થિતિને
સંક્રમાવે તેથી મનુષ્યાનુપૂર્વી પણ આવલિકા માત્ર હીન ૨૦ કો.
કો. સાગર પ્રમાણ થાય, પુનઃ મનુષ્યાનુપૂર્વીને બાંધતો બધ્યથી
પણ અન્તર્મુદુર્ત પર્યન્ત બાંધે તે અન્તર્મુદુર્ત આવલિકાહીન ૨૦
કો. કો. સાગરમાંથી કમી થાય અને મનુષ્યાનુપૂર્વી બાંધ્યા બાદ
કાળ કરીને મનુષ્યાનુપૂર્વીને અનુભવતા જીવને તે મનુષ્યાનુપૂર્વીની
અન્તર્મુદુર્તહીન ૨૦ કો. કો. સાગર પ્રમાણ ઉન્નિયતિ ઉદીરણ
પ્રાપ્યોચ્ચ છે.

શાકા—મનુષ્યગતિની પણ ૧૫ કો. કો. સાગર પ્રમાણ
સ્થિતિ બાંધાત્મક છે. તેમ મનુષ્યાનુપૂર્વીની પણ બન્ધાત્મક સ્થિતિ
છે, પરન્તુ કોઈની પણ ૨૦ કો. કો. સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ નથી.
પુનઃ એ જાને સ્થિતિમાં સંક્રમ વડે ઉત્કૃષ્ટ થાય છે, તો બન્નેમાં
સંક્રમાત્મકત્વનું અવિશેષપણું હોતે મનુષ્યગતિવત્ મનુષ્યાનુપૂર્વીની
કે આવલિકાહીન ઉન્નિયતિ ઉદીરણ પ્રાપ્ય કેમ ન હોય ?

ઉત્તર:—એ વાત અશુભ છે. કાલ છે મનુષ્યાનુપૂર્વી તે
અનુદયસંક્રમાત્મક છે કદાં છે કે—

મનુષ્યાનુપૂર્વિ મીનગ. આદ્યગ વેવલુવલ વિગત્યાણિ
કુમ્ભાદિતિગં નિયં. અણ્વયસંક્રમગચ્છોત્તો ॥ ૧ ॥

અર્થ:—મનુષ્યાનુપૂર્વી. મિત્ર. ને.કર્ત્રીય. આદ્યગ હમ્ભ,
ક્રિત, નિકલનિક. કુમ્ભાદિતિગં અન્નામ. એ સર્વ અનુદય
સંક્રમાત્મક પ્રતિયો છે, અને મનુષ્ય સંક્રમાત્મક પ્રતિયોની
યથી પણ અન્તર્મુદુર્તહીનતા ઉન્નિયતિ ઉદીરણ પ્રાપ્ય હોય
ને મનુષ્ય ગતિ તો ઉચ્ચસંક્રમાત્મક છે એ—

પ્રગટ નાયં નન્ન. વિગ દાગાગા જેવ મુનમગા
નમ ચરંગમગા. નમ દ ચરંગમગા ॥ ૨ ॥

અને શેષ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ ઉદીરણાની ભાવના આ પ્રમાણે છે—
નારકભવ તિર્થંશુ ૨-ઔદાઠ ૭-સેવાર્ત-એ ૧૦ પ્રકૃતિયોની
ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર મધ્યમ પરિણામે વર્તતો ત્યાંજ
અન્તર્મું રહીને તિર્થંચને વિષે ઉત્પન્ન થાય તો એ પ્રકૃતિયોની
ઉં ઉદીરણા ઠરે છે. નિદ્રા પંચકની પણ ઉદય વર્તતે છતેજ ઉં
સંકલેશથી ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર અન્તર્મું વ્યતીત થયે
છતે નિદ્રા (પંચક) નો ઉદય થયે છતે ઉં ઉદીરણા ઠરે છે.

તિથયરસ્સ ય પલ્લા-સંચિજ્ઞ ઇમે જહન્નગે ઇત્તો
થાવર જહન્ન સંતેણ, સમં અહિગંવ વંધંતો ॥ ૩૪ ॥

ગંતૂણાવલિ મિત્તં, કસાયવારસગ ભય દુગંછાણં
નિદ્દા ય પંચગસ્સ ડ, આયાવુજ્જોય નામસ્સ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં પ્રથમ જનનામની સ્થિતિને અપવર્તી
અપવર્તનિ પર્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર શેષ રાખીને તદ-
નંતર અનંતર સમયમાંજ કેવલ જ્ઞાન ઉત્પત્ત થતાં તે જનનામની
સ્થિતિને ઉદીરે છે ત્યાં પ્રથમ સમયે જનનામની ઉં સ્થિતિ
ઉદીરણા હોય છે. સદાકાળ જનનામની ઉદીરણા પ્રયોગ્ય સ્થિતિ
એટલીજ હોય છે, પરન્તુ અધિક નહિ. (જનિ ડગસ્સિં ડદોં
સ્વામિત્વ).

રણામાં સ્વામિત્વ કહેવાય છે, એ પ્રમાણે કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરે છે (એટલે હવે સ્વામિત્વપણું કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે-)થાવર-સ્થાવરની જે સર્વોચ્ચ સ્થિતિસત્તા તે તુલ્ય વા કિંચિત્ માત્ર અધિક તે નવા કર્મને તેજ સર્વ જઘન્યસ્થિતિસત્તાક સ્થાવર-એકેન્દ્રિયજીવ ખાંધતો છતો બન્ધાવલિકાનન્તર પહેલા ૧૨ કપાય-ભય-કુચ્છા-નિદ્રા-પ-આતપ-ઉદ્યોત-એ ૨૧ નામ પ્રકૃતિયોની જૉ સ્થિતિની ઉદીરણા કરે છે. અહિં આતપ અને ઉદ્યોતસિવાયની ૧૯ પ્રકૃતિયોને તો ધ્રુવખંધિપણું હોવાથી અને આતપ ઉદ્યોતને તો પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયોનો અભાવ હોવાથી બીજા જીવમાં જઘન્યસ્થિતિની પ્રાપ્તિ હોય નહિ, તેથી યથોક્ત સ્વરૂપવાળો એકેન્દ્રિય જીવજ એ પ્રકૃતિયોની જૉ સ્થિતિ ઉદીરણાનો સ્વામિ છે.

एगिंदियजोग्गाणं, इयरा वंधित्तु आलिंगं गंतुं
एगिंदियागए, तट्टिइए जाईण मन्नि एवं ॥३६॥

ગાથાર્થ:—એકેન્દ્રિય યોગ્ય પ્રકૃતિયોથી પ્રતિપક્ષી પ્રકૃતિયો ખાંધીને એક આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ પુનઃ એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને ખાંધતો તદ્દેહી જીવ (એકેન્દ્રિયજીવ) તે એકેન્દ્રિય જાતિની જૉ સ્થિતિ ઉદીરણા કરે, એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયના ભવમાંથી નિકળીને એકેન્દ્રિયયોગ્ય જૉ સ્થિતિસત્તાક જીવ શેષ જાતિની પણ જૉ સ્થિતિ ઉદીરણા કરે.

ટીકાર્થ:—એકેન્દ્રિયોને જે ઉદીરણા પ્રાયોગ્ય છે તે એકેન્દ્રિય યોગ્ય પ્રકૃતિયો કહેવાય છે, તે એકેન્દ્રિય-સ્થાવર-સૂક્ષ્મ-સાધારણ-એ ૪ પ્રકૃતિયોની જઘન્ય સ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ છે તેથી ઇતર એટલે એકેન્દ્રિય જાત્યાદિથી પ્રતિપક્ષી દ્વીન્દ્રિય જાત્યાદિ પ્રકૃતિયોને ખાંધીને (તે આ પ્રમાણે-એકેન્દ્રિય જાતિથી પ્રતિપક્ષી દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુર્વિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જાતિને અને સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણની પ્રતિપક્ષી ત્રસ બાદર ને પ્રત્યેકને ખાંધીને) તદન-

તર પુનઃ એકેન્દ્રિય જાત્યાદિ પ્રકૃતિયોને બાંધે છે, તદનંતર એક આવલિકા વ્યતિત થયા બાદ બન્ધાવલિકાના અન્ત્ય સમયે એકેન્દ્રિય જાત્યાદિની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે-સર્વાંશ્ય સ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ ક્ષીન્દ્રિયાદિ પ્રકૃતિયોને સર્વને અનુક્રમે બાંધે છે, તેથી તે ક્ષીન્દ્રિયાદિ જાતિને બાંધ્યા બાદ એકેન્દ્રિય જાતિનો બંધ પ્રારંભે છે, ને તદનંતર બન્ધાવલિકાના અન્ત્ય સમય પૂર્વે બાંધેલી તે એકેન્દ્રિય જાતિની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે. બન્ધાવલિકાના અનન્તર સમયે બંધાવલિકાના પ્રથમ સમયે બાંધેલી જાતિ પણ ઉદીરણા પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી જાંસ્થિતિઉદીરણા થતી નથી તે કારણથી “ બન્ધાવલિકાના અન્ત્ય સમયે ” એમ કહ્યું છે. તથા પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયોને બાંધવામાં જેટલો કાળ લાગે છે તેટલો કાળવડે હીન એકેન્દ્રિય જાતિની સ્થિતિ થાય છે, તેથી અતિ અંશ્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, એ હેતુથીજ પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિના બન્ધનું અત્રે ગ્રહણ કરેલું છે. એ પ્રમાણે સ્વાધાર સુદ્ધમ, અને સાધારણ એ ત્રણ પ્રકૃતિયોની પણ જાં સ્થિતિ ઉદીરણા વિચારવી, માત્ર એઓની પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયો તે ત્રણ બાદ ને પ્રત્યેક એ ત્રણ કહેવી.

વલિકાના અન્ત્ય સમયે તે દ્વીન્દ્રિય જાતિની એકેન્દ્રિયભવોપાર્જિત
સ્થિતિસત્તાપેક્ષાએ ૪ અન્તર્મુઁ અને ૧ બંધાવલિકા ન્યૂન જા
સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે. બંધાવલિકાનો અન્ત્ય સમય કહેવાનું કારણ
પ્રથમજ કહેલું છે. એ પ્રમાણે ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય જાતિની
જા સ્થિતિ ઉદીરણા પણ વિચારવી.

**વેયણિય નોકસાયા, સમત્ત સંઘયણ પંચ નીયાણં
તિરિયદુગ અયસ દૂભગ, ણાઙ્ગાણં ચ સન્નિગણા ૩૭**

ગાથાર્થ:—વેદનીય-નોકપાય-અપયાં—સંઘયણ પ-નીય
ગોત્રની, તથા તિર્યગ્દ્વિક-અયસ-દુર્ભગ-અને અનાદેયની જા
સ્થિતિ ઉદીરણા સંજ્ઞિમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવને હોય છે.

ટીકાર્થ:—શાતા-અશાતા—હાસ્ય-રતિ-શોક-અરતિ-અપ-
યાંસ-અન્ત્ય પ સંઘ-નીયગોત્ર-તિર્યગ્દ્વિક-દુર્ભગ-અના-અયસ
એ ૧૮ પ્રકૃતિયોની જા સ્થિતિઉદીરણા સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જાતિમાં
છે તે આ પ્રમાણે-જઘન્યસ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય
ભવમાંથી નિકળીને પયાંસ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં
ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથીજ શાતા વેદનીયને અનુભવતો છતો દીર્ઘ
અન્તર્મુદુર્ભગ કાળ પર્યાન્ત અશાતા વેદનીય બાંધે, તદનંતર પુનઃ
પણ શાતાવેદનીયનો બંધ પ્રારંભે; ત્યાં બંધાવલિકાના અન્ત્ય સમયે
પૂર્વબદ્ધ શાતાવેદનીયની જા સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે. એ પ્રમાણે
અશાતાવેદનીયની જા ઉદીરણા પણ જાણવી, પરંતુ શાતાને સ્થાને
અશાતા શબ્દ કહેવો, તથા હાસ્ય-રતિની જા ઉદીરણા શાતાવત
કહેવી, અને શોક-અરતિની જા ઉદીરણા અશાતાવત કહેવી.

તથા અપયાંસ નામની જઘન્ય સ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય
જીવ એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નિકળીને અપયાંસ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયમાં

પર્યન્ત પર્યાન્ત નામ માંધીને તદનંતર પુનઃ પણ અપર્યાપ્ત નામ
ક્રમને બાંધે, ત્યાં બંધાવલિકાના અન્ય સમયે પૂર્વગદ્ અપર્યાપ્ત
નામની જાં સ્થિતિ ઉદ્દીરણ કરે છે.

તથા ૫ સંઘયણુમાં ઉદ્ધિત સંઘયણુને વર્ણને શેષ ૪ સંઘ-
યણુનો અતિ દીર્ઘ અન્ધકાળ કહેવો, તદનંતર વેદમાત્ર સંઘયણુના
બંધમાં બંધાવલિકાના અન્ય સમયે જાં સ્થિતિ ઉદ્દીરણ કહેવી.
નીચ ગોત્રની વસ્તવ્યતા અશાતાવત્ કહેવી. તથા બાહર અગ્નિ-
કાય અથવા વાયુકાય જે સર્વ જઘન્ય સ્થિતિ સત્તાવાળો છે તે પર્યાપ્ત
તિર્યગ્ પંચેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય તદનંતર દીર્ઘ અન્તર્મુક કાળ
પર્યન્ત મનુષ્યગતિને બાંધે, તદનંતર તિર્યગ્ ગતિનો બંધ પ્રારંભે,
ત્યાં બંધાવલિકાના અન્ય સમયે તે તિર્યગ્ ગતિની જાં સ્થિતિ
ઉદ્દીરણ કરે.

તિર્યગાનુપૂર્વીની વસ્તવ્યતા પણ એ પ્રમાણે જ બાંધવી,
પરંતુ ગત્યપાન્તરાદે વર્તતાં ત્રીજે સમયે જાં સ્થિતિ ઉદ્દીરણ કહેવી
તથા દુર્લભ, અનાદેય. અને અયશની વસ્તવ્યતા અશાતાવત્
કહેવી.

અમણાગયસ્ત ચિરઠિઙ્, અંતે સુરનરયગઙ્ ઉવંગાણં
અણુપુઘી તિત્તમઙ્ગે, નરાણ એગિંદિયાગયગે ॥૩૮॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થઃ—અસન્નિ પંચેન્દ્રિયમાંથી નિકળીને દેવલવમાં
અથવા નારક લવમાં હિન્ન થયેલા હવને દેવગતિ, નરકગતિ, અને
વૈદ્યિય ઉપાંગની આપ આપણા દીર્ઘસ્થિતિ આયુષ્યને અન્તે જાં
સ્થિતિ ઉદ્દીરણ થાય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—અસન્નિ પંચે-
ન્દ્રિય હવ દેવગત્યાદિની સર્વ જઘન્ય સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર
દીર્ઘ કાળ પર્યન્ત ત્યાં જ રહીને પર્યોપનના અસંખ્યાતમા લાગના

આયુષ્યપણે દેવભવમાં અથવા નારકભવમાં ઉત્પન્ન થાય, તદનંતર આપ આપણા દીર્ઘ સ્થિતિવાળા આયુષ્યને અન્તે વર્તાતા તે દેવને અથવા નારકને યથાયોગપણે દેવગતિ નરકગતિ અને વેંકિયે-
પાંગની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે—તથા દેવ વા નરક ગતિના અપાન્તરાણમાં વર્તે તો તેજ અસંજિ પંચેન્દ્રિયજીવ ત્રીજે સમયે અનુક્રમે દેવાનુપૂર્વીની અને નરકાનુપૂર્વીની જાં સ્થિતિ ઉદી-
રણા કરે છે, તથા નરાણ એગિંદિયાગયમે=મનુષ્યાનુપૂર્વીની સર્વાદ્ય સત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નિકળીને મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થતાં અપાન્તરાણે વર્તે તો ત્રીજે સમયે મનુષ્યાનુપૂર્વીની જાં સ્થિતિની ઉદીરણાનો સ્વામિ હોય છે.

**સમયાહિ ગાલિગાણ, પઢમઢિઢિણ ઉ સેસવેલાણ
મિચ્છત્તે વેયેસુ ય, સંજલણાસુ વિ ય સમત્તે ॥૩૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે (ગાથાનો અર્થ શબ્દ 'સમ્મત્ત' એવો પણ છે).

ટીકાર્થ:—અહિં અન્તરકરણ કયેં છતે નીચેની સ્થિતિ તે પ્રથમ સ્થિતિ, અને ઉપરની તે દ્વિતીય સ્થિતિ કહેવાય છે. ત્યાં પ્રથમ સ્થિતિની સમયાધિક આવલિકા શેષ રહ્યે છતે મિથ્યાત્વ ઉ વેદ, ૪ સંજલણ, અને સમ્યક્ત્વની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા થાય છે. પુનઃ વિશેષ એ છે કે સમ્યક્ત્વની અને અંતે લોભની ક્ષય વા ઉપશમ થતાં જાં સ્થિતિ ઉદીરણા જાણવી.

**પહ્લાસંખિયમાગૂ, ણુદહી એગિંદિયાગણ મિસ્સે
વેસત્તભાગ વેડ—વિયાણ પવણસ્સ તસ્સંતે ॥૪૦॥**

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાલાગડીન ૧ સાગરો-
પમની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયભવમાંથી આવેલા જીવને મિથ્યની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે. તથા પદ્યાસંખ્યાતમાલાગડીન ૩ સાગરની

સત્તાવાળા બાહર વાયુકાયિક જીવને અન્ય સમયે જો સ્થિતિની ઉદીરણા થાય છે.

ટીકાર્થ:—પર્યોપમના અસંખ્યાતમા લાગે ન્યૂન જે ૧ સાગરોપમ તેટલી મિશ્રની સ્થિતિ સત્તાવાળો એકેન્દ્રિયજીવ એકેન્દ્રિયવધી નિકળીને સંજ્ઞિ પાંચેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય તેને જે સમયથી આરંભીને મિશ્રની ઉદીરણા ટળી જવાની છે તે સમયે મિશ્રપ્રતિપન્ન જીવને અન્ય સમયે મિશ્રની જો સ્થિતિની ઉદીરણા થાય છે. એકેન્દ્રિય સંખ્યા જીવન્ય સ્થિતિ સત્તાથી હીન સ્થિતિવાળું મિશ્ર મોહનીયકર્મ ઉદીરણા યોગ્ય હોતું નથી, કારણ કે તેટલા પ્રમાણની સ્થિતિવાળું થયે છતે અવશ્ય મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય થવાથી તે મિશ્ર મોહનીય ઉદ્વલના યોગ્ય થઈ જાય છે.

તથા જે પ્રમાણના ૭ લાગો વડે ૧ સાગરોપમ સંપૂર્ણ થાય છે તેટલા પ્રમાણના (સાતીયા) જે લાગ જે વૈક્રિયછટ્ટના (વૈક્રિય કહેવાય છે. એમાં “ દ્વિસમભાગવાળું ” એ વિશેષણ છે, અને “ વૈક્રિય ” એ વિશેષ્ય છે. તે બેનો વિશેષણ સમાસ (વિશેષણને વિશેષ્યનો સમાસ કરવો તે વિશેષણ સમાસ) કરતાં વેસસ ભાગ વેડવિચાપ થાય છે એમાં પ્રાકૃત નિયમને અનુસરીને વેડવિચાપ પદ સીવિંગપણે નિર્દેશ કર્યું છે. પુનઃ અહિં પહાડસંમિચમાગુણ એ વાક્યનો અર્થ પણ અનુસરે છે તેથી (અર્થ એવો થાય છે કે) પર્યોપમાસંખ્યાલાગીન જે સાગરોપમ પ્રમાણ તે વૈક્રિયછટ્ટની સ્થિતિ સત્તાવાળા પવનને એટલે બાહરવાયુકાયિક જીવને તે વૈક્રિયના અન્ય સમયે જો સ્થિતિ ઉદીરણા થાય છે. અહિં તત્પર્ય એ છે કે પર્યોપમના અસંખ્યાતમા લાગીન જે સાગર પ્રમાણની વૈક્રિય છટ્ટની જીવન્ય સ્થિતિ સત્તાવાળો બાહરવાયુકાયિક જીવ પછીવાર વૈક્રિય (વકુર્વણ કરીને અન્ય વૈક્રિય વિકુર્વણ કરે ત્યાં અન્ય સમયે વૈક્રિય છટ્ટની જો સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે,

અને અનન્તર સમયમાં તે વેક્રિય છકકની સ્થિતિ સત્તા એકેન્દ્રિય સંબંધિ જઘન્ય સ્થિતિ સત્તાથી પણ હીન હોય છે, તેથી તે વેક્રિય છકક ઉદીરણા યોગ્ય થતું નથી, પરન્તુ ઉદ્વલના યોગ્ય હોય છે.

ચતુરવસમેત્તુ પેજ્જં-પચ્છા મિચ્છં સ્વેત્તુ તેત્તીસા
ઉક્કોસસંજમધ્ધા-અંતે સુતણૂ ઉવંગાણં ૧.૪૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાથી ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમ કરીને તદનંતર મિથ્યાત્વને અને ઉપલક્ષણથી સમ્યક્ત્વને અને મિશ્રને પણ ખપાવીને ૩૩ સાગરોપમપ્રમાણની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, તદનંતર દેવભવમાંથી ચવીને મનુષ્ય મધ્યે ઉત્પન્ન થાય, તદનંતર આઠ વર્ષની વયે ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરીને અપ્રમત્ત થઈ આહારક સમ્પત્તિ પામે, તદનંતર દેશણુપૂર્વકોડ વર્ષ પર્યાન્ત ચારિત્ર પાલન કરીને દેશણુપૂર્વકોડ વર્ષને અન્તે આહારક શરીર રચીને સુતણૂ = આહારક શરીરની અને ઉવંગ = આહારક ઉપાંગની તથા ઉવંગાણં એ બહુવચનાન્ત હોવાથી આહારક બન્ધનચતુષ્કે તથા આહારક સંઘાતનને ગ્રહણ કરતાં આહારક સમ્પત્તિની જઘન્ય સ્થિતિ ઉદીરણા કરે. અહિં મોહનીયને ઉપશમાવતો જીવ ૧ સ્થિતિ-ઘાતાદિ વડે શેષ નામકર્મની પ્રકૃતિયોની ઘણી સ્થિતિસત્તાને ઘાત કરે છે, અને દેવભવમાં ૨ અપવર્તનાકરણથી અપવર્તે છે, તેથી આહારક સમ્પત્તિના બન્ધકાળે અતિ અલ્પસ્થિતિ સત્તાનું સંક્રમે છે તેથી ચાર વાર મોહોપશમાદિની વિવક્ષા કરી છે. દેશણુપૂર્વકોડ વર્ષ સુધીમાં આહારકસમ્પત્તિની ઘણી સ્થિતિસત્તા ક્ષય પામે છે તેથી દેશણુપૂર્વકોડ વર્ષનું અત્રે ગ્રહણ કર્યું છે.

૧-૨ સ્થિતિઘાતથી અપવર્તના સર્વથા લિન્ન નથી, કારણ કે સ્થિતિઘાત એ બ્યાઘાતાપવર્તના વિશેષ છે, અને અપવર્તના એ નિર્બ્યા-ધાતાપવર્તના ૩૫ છે.

વિપાક એ ત્રણની પ્રરૂપણાઓ શતકચન્દ્રોક્ત અનુભાગ બન્ધ પ્રકર-
ણમાં કહ્યા પ્રમાણે બાણવી, પુનઃ અનુભાગબન્ધ પ્રકરણમાં નહિ
કહેલ સંજ્ઞાદિકનો વિશેષ અને પ્રત્યયપ્રરૂપણા તે આ પ્રમાણે છે.

ટીકાર્થ:—અનુભાગ ઉદીરણામાં કહેવા યોગ્ય જે સંજ્ઞા-
શુભાશુભ-અને વિપાક અનુયોગ તે શતકનામના ગ્રંથમાં અનુભાગ
બન્ધ કથનને અવસરે કહેલા છે તે પ્રમાણે બાણવા. ત્યાં સ્થાન સંજ્ઞા
અને ઘાતિસંજ્ઞા એ પ્રમાણે સંજ્ઞા ૨ પ્રકારે કહી છે તેમાં સ્થાન
સંજ્ઞા તે એકસ્થાનક-દ્વિસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-અને ચતુઃસ્થાનક
એમ ૪ પ્રકારે છે. તથા ઘાતિસંજ્ઞા તે સર્વઘાતિ-દેશઘાતિ અને
અઘાતિ એમ ૩ પ્રકારે છે. તથા શુભ કર્મનો અનુભાગ તે સ્વીર
શર્કરાતુલ્ય શુભ છે, અને અશુભ કર્મનો અનુભાગ તે ચોષાતમી
અને લિંબકાના રસ સરળો અશુભ છે એ પ્રમાણે શુભાશુભ પ્રરૂપણા
છે. એ સ્થાનસંજ્ઞા, ઘાતિસંજ્ઞા, અને શુભાશુભપ્રરૂપણા તે પ્રથમ
અનુભાગસંક્રમ પ્રસંગે સવિસ્તર કહેલી છે તેથી અત્રે પુનઃ
કહેવાશે નહિ.

તથા વિપાક તે પુદ્ગલવિપાક-ક્ષેત્રવિપાક-ભવવિપાક-અને
જીવવિપાક એમ ૪ પ્રકારે છે. ત્યાં પુદ્ગલને અંગે જે રસનો
વિપાકોદય હોય તે પુદ્ગલવિપાક કહેવાય છે ને તે ૬ સંસ્થાન-૬
સંઘયણ—આતપ-પ શરીર-૩ ઉપાંગ-ઉદ્યોત-નિર્માણ-સ્થિર-
અસ્થિર-વર્ણાદિ ૪-અગુરુ-શુભ-અશુભ-પરા-૦-ઉપ-૦-પ્રત્યેક-અને
સાધારણ એ ૩૬ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ પુદ્ગલવિપાક રૂપ છે.
કારણ કે સંસ્થાનાદિ પ્રકૃતિયો તે આદારિકાદિ પુદ્ગલને અવલંબીને

૧-૨ હવેનું મુખ્ય દુઃખ રૂપે લોભચાતા પુન્ય પાપમાં એ સ્વીર
લીંબનું દર્શાવે ઉપમા વાયક બાણવું પરંતુ તે કર્મોદયોમાં (મધુર
નિકાદિ પોદ્ગલવિક રસ પર્માય એવા પ્રકારેના રસ છે એમ નહિ. એ
સંઘર્ષિ વિશેષવસ્તુ અધનરણ પ્રસંગેજ કહેલ છે.

પણ તે ઝેનો વિપાકોદય શુ' નથી થતો ? અર્થાત્ થાયજ છે. તેમજ પુદ્ગલ પ્રાપ્તિના અનેકાન્તિક નિયમથી તે ઝેનો રસ પુદ્ગલવિષાક નહિ પરન્તુ જીવ વિપાકજ કહેવાય છે. એ પ્રમાણે કોધાદિકનો પણ જીવવિપાકાનુભાગ જાણવો.

તથા ક્ષેત્રને અવલંબીને (પામીને) ઝેના રસનો વિપાકોદય થાય છે તે રસ ક્ષેત્રવિષાક રૂપ કહેવાય છે, તે ૪ આનુપૂર્વયિનો જાણવો.

તથા લવને આશ્રયિને રસનો વિપાકોદય હોય તે ભવવિષાક ને તે ૪ આયુષ્યનોજ રસ છે.

પ્રશ્ન—ગતિયોનો પણ લવને આશ્રયિ વિપાકોદય વર્તે છે, તો તે ગતિયોનો રસ લવવિષાક કેમ નહિ ?

ઉત્તર—એ નિયમ અનેકાન્ત હોવાથી અયુક્ત છે, કારણ કે આયુષ્યનો તો સ્વભવ વિના અન્યલવમાં સંક્રમથી પણ ઉદય નથીતેથી સર્વથા સ્વભવની સાથે અવ્યભિચારી હોવાથી (પરભવે કોઈ પણ પ્રકારે ઉદય નહિ હોવાથી) તે આયુષ્યોનો રસ લવવિષાકજ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે:—

આડન્વ ભવવિવાગા, ગર્હ ન આડસ્સ પરભવે જમ્હા
નો સવ્વહાવિ ઉદઓ ગર્હણ પુણ સંક્રમે ણત્થિ ॥ ૧ ॥ (ગતાર્થે)

શેષ ૭૮ પ્રકૃતિયોનો રસ જીવને આશ્રયિજ ઉદયમાં આવે

૧ જે હેતુ સાધ્યથી અન્ય પણ વ્યાપ્ત હોય તો તે હેતુ વ્યભિચાર પેદાશો કહેવાય છે, તેમ આયુષ્યોદય રૂપ હેતુ તદ્દલવરૂપ સાધ્યથી સ્વ વ્યાપ્ત નહિ હોવાથી (અર્થાત્ જે આયુષ્યનો ઉદય હોય તેમ ઝેનો ઉદય હોય, માટે) “ જે આયુષ્યનો ઉદય તેજ ભવનો ઉદય ” વ્યભિચાર હોય વર્ણવેલ છે.

છે માટે તે જીવવિષાક છે. તથા નાનત્તં નાનાપણું એટલે ને વિશેષ ત્યાં શતકે અંધે અનુભાગબન્ધ પ્રકરણમાં નથી કહ્યો તે વિશેષ, અર્થાત્ ને કહેલું છે તેથી પણ ને કંઈ વિશેષ હશે તે સર્વ અત્રે કહેવાયો. તથા ત્યાં બન્ધને આશ્રયિ મિથ્યાત્વાદિ અન્ય હેતુઓ કહ્યા છે, અને અહિં ઉદ્ધીરણ આશ્રયિને ને હેતુઓ છે તે આગળ કહેવાયો તે પ્રમાણે જાણવા.

હવે નાનાત્વ (વિશેષ) પ્રરૂપણ કહે છે.

મીસં દુષ્ટાણે સ્વ, ઘાઙ્ઘ દુષ્ટાણ એગઠાણે ચ
સમ્મત્ત મંતરાયં, ચ દેસઘાઙ્ઘ અચરકૂ ચ ॥ ૪૪ ॥

ગાથાર્થ:—મિશ્ર મોહનીય તે દ્વિત્થાના અને સર્વધાતિ રસયુક્ત છે. સમ્યક્ત્વ મોહનીય તે દ્વિત્થાનક એકત્થાનારૂપ દેશ-ધાતિ રસયુક્ત છે, અને અન્તરાય પણ સમ્યક્ત્વવત્ છે. તથા અવ્યક્ત દર્શન દેશધાતિ છે.

રસયુક્ત છે, અને ધાતિસંજ્ઞાને આશ્રયિ દેશધાતિ છે. પુનઃ બન્ધને આશ્રયિ તો એક સ્થાનક-દ્વિસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-ચતુઃસ્થાનક-એમ ચારે પ્રકારના રસવાળું છે.—તથા 'અચક્ષુ દર્શન ધાતિસંજ્ઞા આશ્રયિ દેશધાતિ છે.

ઠાણેસુ ચડસુ અપુમં, દુઠ્ઠાણે કક્કડં ચ ગુરુકં ચ
અણુપુઠ્ઠવીઓ તીસં, નરતિરિણગંતજોગ્ગા ય ॥૪૫॥

ગાથાર્થઃ—નપુંસક વેદનો ચારે સ્થાનકનો રસ, કર્કશ અને શુરસ્પર્શનો દ્વિસ્થાનક રસ, તથા આનુપૂર્વી અને એકાન્તમનુષ્ય તિર્યંચ પ્રાયોગ્ય ૩૦ પ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનક રસ ઉદીરણા યોગ્ય છે.

ટીકાર્થઃ—નપુંસકવેદનો બંધને આશ્રયિ એકસ્થાનક-દ્વિસ્થાનક ને ત્રિસ્થાનક ૧ એમ ત્રણે પ્રકારનો રસ છે, પરંતુ અત્રે ઉં ઉદીરણાને અંગે ચતુઃસ્થાનક રસ, અનુકૃષ્ટોદીરણાને અંગે ચતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક ૩ દ્વિસ્થાનક ને એકસ્થાનક રસ હોય છે.

પ્રશ્નઃ—બંધને અભાવે ઉદીરણામાં નપુંસકવેદનો એકસ્થાનક રસ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તરઃ—નપુંસકવેદના ક્ષયકાળે રસધાત કરતાં એકસ્થાનક રસનો પણ સંભવ છે.

૧ અત્રે અચક્ષુ દર્શનનો ઉદીરણા યોગ્ય રસ કહ્યો નથી તો અગ્રગાથાથી એકસ્થાનક અને દ્વિસ્થાનક રસ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે એમ જાણવું.

૨. ૨-૩-૪ સ્થાનક રસ નપુંસક વેદનો બંધ આશ્રયી છે. (ધતિ પંચસંયદાદૌ).

૩ અહિં દ્વિસ્થાનક રસ છાપેલી ટીકામાં કહ્યો નથી. પરંતુ પંચ અંગરમાં દ્વિસ્થાનક રસ કહેલો હોવાથી એ પણ કહ્યો છે.

તથા કર્કશનામ ચને ગુરુસ્પર્શનો બંધને આશ્રયિ ચતુઃ
સ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-દ્વિસ્થાનક એ ત્રણે પ્રકારનો રસ છે, પરંતુ અહિં
ઉદ્દીરણના સંબંધમાં તે દ્વિસ્થાનક રસજ ઉદ્દીરણ થાય છે.

તથા ૪ આનુપૂર્વી, તથા મનુષ્ય તિર્યચનેજ એકાન્ત ઉદયમાં
વર્તતી તે નિરગતિ-તિર્યગ્ગતિ-નરાયુ-તિર્યગાયુ-કુજાતિચતુષ્ક
—ઔદાર૦૭—મધ્યસંસ્થાન—સંદ૦૬—આતપ—સ્થાવર ચતુષ્ક
એ ૩૦ પ્રકૃતિઓનો પણ બંધને આશ્રયિ ચતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક અને
દ્વિસ્થાનક રસ છે, પરંતુ અહિં ઉત્કૃષ્ટ વા અનુત્કૃષ્ટ ઉદ્દીરણને અંગે
તે માત્ર દ્વિસ્થાનક રસજ લાણવો.

વેયા એગઠાણે, દુઠાણે વા અચરકુ ચરકૂ ચ
જસ્સ ત્થિ એગમવિ, અરકરં તુ તસ્સેગઠાણાણિ ॥૪૬॥

અચરક્રુ ય એ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત (૪૪) મી ગાથામાં અચક્ષુર્દર્શનનું
અકલ્પ કર્યું છે તો અહિં પુનઃ અચક્ષુનું અકલ્પ કેમ કર્યું ? તેના
ઉત્તરમાં જાણવાનું કે સ્થાનના નિયમને અર્થે, અર્થાત્ પ્રથમ તો
અચક્ષુનું દેશધાનિત્વ કહ્યું અને અત્રે તો રસસ્થાનનો નિયમ દર્શાવ-
વાને અર્થે અચક્ષુનું પુનઃઅકલ્પ કર્યું છે.

તથા જસ્ત ત્થિ ષગમવિ અરકરં=તે જીવને એક પણ
અક્ષર સર્વ પર્યાય સહિત જ્ઞાનમાં વર્તે છે તેવા શ્રુતકેવલિને
મતિજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાન-અવધિજ્ઞાનાનું અને અવધિ દર્શનાવરણ
૪ પ્રકૃતિયોમાં ઉદીરણા યોગ્ય એકસ્થાનકરસ હોય છે—તથા
સંજ્વલનના બન્ધમાં અને ઉદીરણામાં પણ ચતુઃસ્થાનકાદિ ચારે
પ્રકારનો રસ હોય છે.

મળનાળ સેસસમં, મીસગ સમ્મત્તમવિ ય પાવેસુ
છટ્ટાળવડિયહીળા, સંતુક્સા ઉદોરણયા ॥ ૪૭ ॥

ગાથાર્થઃ—મનઃ પર્યાવને શેષ કર્મ સમાન જાણવું. સમ્ય-
ક્ત્વ અને મિથ્યનો ઉદીઠ યોગ્ય રસ પાપ પ્રકૃતિવત્ જાણવો, તથા
અનુભાગસત્તાની છસ્થાનપતિત હાનીથી પણ ઉત્કૃષ્ટોદીરણ
પ્રવર્તે છે.

ટીકાર્થઃ—મનઃપર્યાવનો ઉદીર્ય રસ શેષ કર્મ સમાન જા-

૧ મત્યાદિ ૪ જાગ્રદિયક જ્ઞાનનો વિષય સર્વદ્રવ્યમાં અને અસ-
પર્યાયમાં છે એમ તત્વાર્થોદિ સૂત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે તથા ચાતુ પ્રકરણ
૪૮ મી ગાથામાં પણ એવોજ ભાવાર્થ છે જ્યાં અહિં શ્રુત કેવલિને
એક અક્ષરના સર્વ પર્યાયના જ્ઞાતા કહ્યા તેથી સંભવે છે કે આ સ્થાને
સર્વ પર્યાયો તે શ્રુતજ્ઞાન સંબંધિજ અકલ્પ કરવા પરન્તુ બીજા કેવલ-
જ્ઞાન વિષયિક નહિ.

૨ જાગ્રદિ ટીકામાં અવધિજ્ઞાનાવરણ પ્રકૃતિ મજાવી નથી પરન્તુ
પ્રકૃતિ દુષ્ટક ન પડે માટે એ અત્રે મજાવી છે.

હુલો અર્થાત્ શેષકર્મનો ચતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-ને દ્વિસ્થાનક રસ-
ઉદીર્ય છે, તેમ મનઃપર્યાવનો પણ એ ત્રણ પ્રકારનો રસ ઉદીર્ય છે.
પુનઃ બંધને આશ્રયિ તો મનઃપર્યાવનો રસ ચારે પ્રકારનો બંધાય
છે, અને શેષકર્મનો ત્રણ પ્રકારનો રસ બંધાય છે, તે શેષ-
કર્મ તે કેવલજ્ઞાનાં-નિદ્રાપ-કેવલદર્શ-વેદનીયર-મિથ્યાત્વ-૧૨
કષાય-૬ નોકષાય-નરકાયુ-દેવાયુ-નરકગતિ-દેવગતિ-પંચે-૦-તે-
૭-૦-૭-આહા-૦-૭-સમય-૦-હું-વર્ણ-૫-રસ-૫-ગંધ-૨-રિન-૦-
ઝ-૦-મૃ-૦-દ-૦-શી-૦-ઉષ્ણ-અગ્નિ-૦-ઉપ-૦-પરા-૦-ઉચ્ચા-૦-ઉચોત-૨
બગતિ-ત્રસાદિ ૧૦-અસ્થિરાદિ ૬-નિમો-૦-જન-ગોત્ર ૨-એ
૧૦૧ પ્રકૃતિ રૂપ શેષકર્મનો ઉદીરણા પ્રાયેચ્ચ ઉં અનુભાગ ચતુઃ
સ્થાનક અને અનુદૃષ્ટાનુભાગ ચતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક ને દ્વિસ્થાનક
એમ ૩ પ્રકારનો છે. તથા મતિ, યત, અવધિ મનઃપર્યાવ જ્ઞા-૦-
અધુ, અવધુ, અવધિ ૬૦ એ ૭ પ્રકૃતિયોનો ઉત્કૃષ્ટોદીરણાપેક્ષાએ
સર્વધાતિ અને દેશધાતિ અનુભાગ છે, તથા કેવલદ્વિક-નિદ્રા પ
મિથ્યાત્વ-૧૨ કષાય-એ ૨૦ નો ઉત્કૃષ્ટોદીરણાપેક્ષાએ અથવા
અનુદૃષ્ટોદીરણાપેક્ષાએ પણ સર્વધાતિરસ છે-તથા વેદનીયદ્વિક
અયુ ૪-સર્વાનામ પ્રકૃતિ-ગોત્ર ૨-એ સર્વનો ઉત્કૃષ્ટ વા અનુદૃષ્ટો
દીરણા પ્રાયેચ્ચ અનુભાગ સર્વધાતિમાંનો છે. તથા ૪ સંસ્કરણ
અને ૬ નોકષાયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉદી-૦ યોચ્ય સર્વધાતિ અને અનુ-
ઉદીરણા યોચ્ય સર્વધાતિ અને દેશધાતિ રસ છે.

ઉદીરણા કરે ? તે કહેવાય છે. છદ્ધાણવડિયદીના=અસ્થાનપતિવ
હીન અનુભાગસત્તાથી પણ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે. અહિં
તાત્પર્ય એ છે કે:—જે સર્વોત્કૃષ્ટાનુભાગ સત્તા છે તે અનન્તભાગહીન
સંખ્યભાગહીન, સંખ્યગુણહીન, અસંખ્યગુણહીન, અને અનન્તગુણ
હીન થયે છતે પણ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, કારણ કે
અનુભાગના અનંતાનંત સ્પર્ધાકે ક્ષય થયે છતે પણ અદ્યાપિ પર્મન્ત
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગવાળાં અનંતસ્પર્ધાકે શેષ રહે છે, તેથી અનન્ત ભાગ
શેષ રહે છતે પણ મૂળ અનુભાગ સત્તાથી અનન્તગુણહીન અનુભાગની
ઉત્કૃષ્ટોદીરણા પ્રવર્તે છે, તો પછી 'અસંખ્યગુણહીનાદિ અનુભાગની
ઉદીરણા પ્રવર્તે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

હવે વિપાકપ્રરૂપણામાં જે વિશેષતા છે તે કહેવાય છે.

**વિરિયંતરાયકેવલ-દંસણમોહણીયણાણવરણાણ
અસમત્તપજ્જણસુ, ય સઠ્ઠવદઠ્ઠેસુ ડ વિવાગો ॥૪૮॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

૧ અહિં અનુભાગસ્થાનો સર્વ સંખ્યાએ અસંખ્યલોકપ્રદેશ
પ્રમાણુજ છે, તેથી સ્થાન આશ્રયિ અસ્થાનપતિતપણું હોઈ શકે નહિ
પરંતુ પ્રત્યેક અનુભાગસ્થાનમાં સ્પર્ધાકે અનંતાનંત હોવાથી સ્પર્ધાકે
પેક્ષાએજ અસ્થાનપતિતપણું હોય છે. તે આ પ્રમાણે—ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ
અનંતાનંત સ્પર્ધાકે ક્ષય થાય ત્યારે જે સ્પર્ધાકે શેષ રહે છે તે અનંત
ગુણહીન સ્પર્ધાકે કહેવાય છે, તે અતિ અદ્ય સંખ્યાવાળાં છે તે ઉત્કૃ-
ષ્ટાનુભાગસ્થાન સંખ્યાવિનાં છે માટે અનંતગુણહીન અનુભાગ રહે છે
પણ ઉં અનુભાગોદીરણા પ્રાપ્ત થાય છે. પુનઃ અનંતગુણહીનથી અસં-
ખ્યગુણહીન સ્પર્ધાકે સંખ્યાએ આધિક છે, તે તે કરતાં સંખ્યગુણહીન
સ્પર્ધાકે અધિક છે, એ પ્રમાણે યાવત અનંતભાગાહીન સ્પર્ધાકે તે
પૂર્વોક્ત પાંચે હાની કરતાં ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાવાળાં છે, તો તે સર્વમાં
ઉત્કૃષ્ટોદીરણાપણું પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? ઇતિભાવ:

ટીકાર્થ:—વીર્યાન્તરાય-કેવલદ્વૈ-૫ જ્ઞાના-૨૮ મોહનીય એ ૩૫ પ્રકૃતિયોનો વિપાકવિષય સર્વ જીવદ્રવ્યોમાં અને અસર્વ-પર્યાયોમાં છે. તે આ પ્રમાણે—આ વીર્યાન્તરાયાદિ ૩૫ પ્રકૃતિયો સર્વ જીવદ્રવ્યોને ઉપધાત કરે છે, પરન્તુ જીવદ્રવ્યના સર્વપર્યાયોને ઉપધાત કરતી નથી. જેમ અતિ ઘનવાદળાંઓ વડે સૂર્ય ચંદ્ર સર્વથા આવૃત થયે છતે પણ સૂર્યચંદ્રની પ્રભા સર્વથા (સર્વાંશે) આવૃત થતી નથી, કહ્યું છે કે—સુઠેં વિ મેહસમુદય દોહ પદા ચંદ્રસૂરાળં ધતિ. તેમ અત્રે પણ વિચારવું.

ગુરુલઘુગાણંતપણ-સિણસુ ચરકૂસ્ત રુવિદવ્વેસુ
ઓહોસ્ત ગહણધારણ-જોગે સેસંતરાયાણં ॥૪૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—જે અનન્તપ્રદેશી 'ગુરુલઘુપરિણામી સ્થ' ઓ છે તેમાં ચક્ષુ અને અચક્ષુદર્શનાવરણનો વિષય-વિપાક છે. તથા અવધિદંતો વિષય રૂપી દ્રવ્યોમાં છે, અને શેષ અન્તરાય જે દાન, લાલ, ભોગ, અને ઉપભોગ તેનો વિષય ગ્રહણ ધારણ યોગ્ય પુદ્ગલોમાં છે, પરન્તુ શેષપુદ્ગલોમાં નહિ. તથા જેટલા ક્ષેત્ર વા દ્રવ્યાદિકમાં ચક્ષુ તથા અચક્ષુનો વ્યાપાર પ્રવર્તે છે તેટલોજ વિષયચક્ષુ તથા અચક્ષુ દર્શનાવરણનો હોય છે, તેથી પૂર્વોક્ત (ગુરુલઘુ અનન્તપ્રદેશી સ્થ' ઓરૂપ) વિષયનો નિયમ વિદોષવાળો સંભવતો નથી. શેષ પ્રકૃતિયોનો તો જે વિષય પૂર્વે પુદ્ગલવિપાકાદિરૂપે કહ્યો છે તે પ્રમાણેજ બાકીનો. (इति विपाकप्ररूपणा).

૧ અર્થે " ગુરુ લઘુ પરિણામી " એ સામાન્ય રુપ હોવાથી પાંચર વગેરે ગુરુ પરિણામી, ધૂમ વગેરે લઘુ પરિણામી, અને વાયુ બ્રહ્માનિયતાં વિમાન વગેરે ગુરુલઘુ પરિણામી એ ત્રણે સ્થાનોમાં (અનુતો વિષય હોવાથી) ચક્ષુ દર્શનાવરણનો, અને રેખા સ્થાનોમાંથી ઉત્પન્ન થતા અવેદિ ગુરુ લઘુ પરિણામી હોવાથી અચક્ષુદર્શનાવરણનો વિષય તરફી સકાશ ધારણ ૨ કર્મો ન્યાસર વગેરે અનુરૂપ લઘુ સ્થાનો અર્થિનિરૂપ છે.

હવે પ્રત્યયપ્રરૂપણા કરવા યોગ્ય છે, ત્યાં પરિણામપ્રત્યય અને ભવપ્રત્યય એ પ્રમાણે પ્રત્યયના બે પ્રકાર છે. તેમાં પ્રથમ પરિણામ પ્રત્યય પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

ત્રેઝવિય તેયગ કમ્મ-વન્ન રસ ગંધ નિદ્ધ લુરકાઓ
સી ઉન્હ થિર સુભેયર-અગુરુલઘુ ગોય નરતિરિણ ॥૫૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—વૈક્રિયસમ્પક, અને (ગાથામાં) તૈજસકાર્મણ કહેવાથી તૈજસસમ્પક, તથા વર્ણ ૫-ગન્ધ ૨-રસ ૫-સ્નિગ્ધ-રૂક્ષ-શીત-ઉષ્ણ-સ્થિર-આસ્થિર-શુભ-અશુભ અગુ-એ રૂ. પ્રકૃતિયો તે અનુભાગોદીરણાની અપેક્ષાએ તિર્યંચ-મનુષ્યોને પરિણામપ્રત્યય રૂપ છે, કારણ કે વૈક્રિયસમ્પક તે તિર્યંચમનુષ્યોને ગુણવિશેષથી ઉત્પન્ન થતી લબ્ધિરૂપ છે તે તેની ઉદીરણા પણ ગુણપરિણામ પ્રત્યય રૂપ બાણવી. પુનઃતિર્યંચ મનુષ્યો અન્ય અન્ય પ્રકારે પરિણામપ્રત્યય ઉદીરે છે, તેથી તે પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા પણ તિર્યંચમનુષ્યોને પરિણામ પ્રત્યયિક બાણવી.

ચઝરંસ મઝય લહુગા, પરધા ઝજોય ઇઠ્ઠ યગઈ સરા
પત્તેગતણુ ઉત્તર-તણુસુ દોસુ વિય તણુ તઈયા ॥૫૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સમચ-મૃ-લઘુ-પરા-ઉદ્યો-સુખગ-સુ-સ્વર પ્રત્યેક એ ૮ પ્રકૃતિયો અને ઉત્તરદેહરૂપ વૈક્રિય તથા આહારક એ ૧૦ પ્રકૃતિયો ઉદીરણાને આશ્રયિ પરિણામપ્રત્યયિક બાણવી. કારણ કે ઉત્તર વૈક્રિય તથા આહારક શરીર હોતે છતે સમ ચતુરસાદિની અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે તે ઉત્તર વૈક્રિયાદિ દેહ

પરિણામની અપેક્ષાએ પ્રવર્તે છે, તેથી એ પ્રકૃતિયો પણ પરિણામ પ્રત્યયિક બહુવી. (તથા તદ્વ્યાત્મણુ =ત્રીન્તુ આહારક દારીર અહણુ કરવાથી આહારકની સાતે પ્રકૃતિયો અહણુ થયેલી સમજવી) તેથી અતુલાગોદીરણા પણ પરિણામ પ્રત્યયિક બહુવી. આહારક સમક તે મનુષ્યેને શુભ પરિણામ પ્રત્યયથી હોય છે. તેથી તેની અતુલાગોદીરણા પણ શુભ પરિણામ પ્રત્યયિક બહુવી.

દેસવિરય વિરયાણં, સુભગાણ્જ જસકિન્તિ ઉચ્ચાણં
પુઘાણુપુઘિગાણ, અસંખભાગો ધિયાર્દ્રણં ॥ ૫૨ ॥

શાધાર્થ:—શીકાર્થોત્સારે.

ગાથાર્થ:—જનનામ-અને ઘાતિ કર્મની અનુભાગોદીરણા પરિણામ પ્રત્યયિક છે. શેષ પ્રકૃતિયોની, તથા પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોની પૂર્વોક્તથી શેષ જીવોને અનુભાગોદીરણા ભવપ્રત્યયિક જાણવી.

ટીકાર્થ:—તીર્થ'કરનામકર્મ, અને ૫ જ્ઞાનાં-૬ દર્શાં-૨૫ કષાયમે.૦-૩ દર્શાંમે.૦-૫ અન્તરાય-એ પ્રમાણે સર્વ સંખ્યાએ ૩૯ ઘાતિ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા તિર્થ'અ મનુષ્યોને પરિણામ પ્રત્યયિક છે, (અર્થાત્ એ ૩૬ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા તિર્થ'અ મનુષ્યોને પરિણામ પ્રત્યયિક થાય છે) અહિં અન્યથાભાવની પ્રાપ્તિ તે પરિણામ કહેવાય છે. ત્યાં તિર્થ'અ અથવા મનુષ્યો એ પ્રકૃતિયોના અનુભાગને અન્યથા બાંધીને અન્યભાવે પરિણમાવીને ઉદીરે છે માટે એ પરિણામ પ્રત્યયિક છે.

તથા સેસાજો=શેષ વેદનીય ૨-આયુ ૪-ગતિ ૪-જાતિ ૫-આ-દાં ૭-સંધાં ૬-કુસંસ્થાન ૫-કર્કશ-અગુરુ-આનુપૂર્વી ૪-ઉપાં-આતં-ઉશ્વાં-કુખગતિ-ત્રસત્રિક-સ્થાવ્યતુષ્ક-નિર્માં-નીચાં-એ ૫૬ પ્રકૃતિયો અનુભાગોદીરણાને આશ્રયિ ભવપ્રત્યયિક જાણવી, અર્થાત્ એ ૫૩ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા ભવ પ્રત્યયથી થાય છે.

તથા પુવુત્તા વિ ચ પુવુત્ત સેસાણં=પૂર્વે કહેલી તિર્થ'અ મનુષ્યથી વ્યતિરિક્ત પ્રકૃતિયોની (પૂર્વોક્ત શેષ જીવોને) અનુભાગોદીરણા ભવ પ્રત્યયિક જાણવી. તે આ પ્રમાણે—દેવ અને નારકો તથા તતરહિત તિર્થ'અ અને મનુષ્યો ૬ નોકપાયના પશ્ચાનુપૂર્વીએ એટલે ઉત્કૃષ્ટાઉ-ભાગસ્પર્ધકથી આરંભીને અસંખ્ય અનુભાગસ્પર્ધકો ભવ પ્રત્યયથી જ ઉદીરે છે. તથા વૈં ૭-તૈં ૭-વર્ણ ૫-ગંધ ૨-રસ ૫-સ્પર્શ-૩૩ શીત-ઉષ્ણ-સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-અગુરુદ્વધુ-એ ૩૩ પ્રકૃતિયોની દેવ નારકો ભવ પ્રત્યયથી જ અનુભાગોદીરણા કરે છે. તથા ભવધારણીય દેહમાં વર્તતા દેવો સમચતુરસ્રની અનુભાગોદીરણા ભવ પ્રત્યયથી જ કરે છે. તથા ઉત્તર વૈકિય સિવાયના ગ્રેય જીવો મદ-લઘ-પગાં-ઉદ્યોત-સુખગતિ-સુસ્વર અને પ્રત્યેક

છે, અને જાન અનુ ૬૦ તો પ્રથમ કહેલી
ને વેદનીયની જાન-ય અને અજાન-યા-
પ્રાદ્યિ જીવમાં પદ્ધતિથી પ્રાપ્ત થાય છે
સાદિ અધ્યય છે, અને ઉત્કૃષ્ટોરીનહા તો
અને આયુધ્યના તો સર્વે પદ્ધ વિદ્યે
ન તે સાદિ અધ્યવતા આયુધ્યની અધ્યવેરી-

પ્રકૃતિ વિષયિક સાધાદિ પ્રકૃષ્ટા કદીને કદી
જાણાદિ પ્રકૃષ્ટા કદી ને

અને અધ્રુવ છે, અને શેષકાળમાં નિરન્તર અજઘન્યાનુભાગોદીરણ હોય છે માટે અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા તે અલબ્ધ અને અલબ્ધ અપેક્ષાએ છે.

તથા નામ અને ગોત્ર આ બેની અનુદ્વિધાનુભાગોદીરણ અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ બે કર્મની ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા સયોગિકેવલિને છે તે આદિ અજઘ છે, અને શેષકાળમાં અનુદ્વિધાઉદીરણા નિરન્તર પ્રવર્તતી હોવાથી અનાદિ, તથા અલબ્ધને અધ્રુવ, અને અલબ્ધને ધ્રુવ છે.

તથા વેદનીયની અનુદ્વિધા અને મોહનીયની અજઘન્યાનુભાગોદીરણા સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—ઉપશમશ્રેણીમાં સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાને જે શાતા વેદનીય બાંધેલ છે, તેની સર્વાર્થચિદ્ધ વિમાનને પ્રાપ્ત કર્યા પછી પ્રથમ સમયે જે ઉદીરણા પ્રવર્તે છે તે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા સાદિ અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુદ્વિધાઉદીરણા તે અપ્રમત્તાદિ ગુણસ્થાનમાં નથી હોતી અને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રવર્તે છે. તેથી સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્. તથા મોહનીયની જઘન્યાનુભાગોદીરણા સૂક્ષ્મસંપરાયવર્તી ક્ષપક જીવને સમયાધિક આવલિકા શેષ રહે છે તે હોય છે તે સાદિ, તેના અનંતર સમયે ઉદીરણાને અભાવ હોવાથી અધ્રુવ. શેષ કાળમાં પુનઃ અજઘ ઉદીરણા હોય છે તે ઉપશાંત મોહગુણસ્થાને નથી હોતી, અને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા તસ્મેસિગા ય દુચિગપ્પા=પૂર્વોક્ત વિદ્યસ્થિતિ વ્યતિરિક્ત બે પ્રકારના વિદ્ય સાદિ, ને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે હોય છે. તે આ પ્રમાણે—ચાર ધાતિકર્મની ઉં અને અનુ૦ અનુભાગોદીરણા સાદિ, તેના અનંતર સમયે અજઘ ઉદીરણા હોય છે તે ઉપશાંત મોહગુણસ્થાને નથી હોતી, અને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

ઉદીરણા સાદિ અધુવ છે, અને જ૦ અનુ૦ ઉ૦ તો પ્રથમ કહેલી છે. તથા નામ, ગોત્ર, ને વેદનીયની જઘન્ય અને અજઘન્યા-નું ભાગોદીરણા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવમાં પરાવૃત્તિથી પ્રાપ્ત થાય છે તેથી એ જાનને ઉદીરણા સાદિ અધુવ છે, અને ઉત્કૃષ્ટોદીરણા તો પ્રથમજ કહેલી છે, અને આયુષ્યના તો સર્વે પણ વિકલ્પો સાદિ અધુવ જ છે, ને તે સાદિ અધુવતા આયુષ્યની અધુવોદીરણાને અંગે જાણવી.

એ પ્રમાણે મૂળપ્રકૃતિ વિષયિક સાધાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં સાધાદિ પ્રરૂપણા કરે છે.

મતલહુગા ણુક્કોસા, ચત્તવિહા તિળહમવિય અજહન્ના
નાહગ ધુવાય અધુવા, વીસાણ હોય ણુક્કોસા ॥ ૫૬ ॥

તેવિસાણ અજહન્ના, વિય ણ્યાસિ સેસગવિગપ્પા
સવ્વિગપ્પા સેસાણ, વાવિ અધુવાય સાર્હયા ॥ ૫૭ ॥

તેથી અન્ય સર્વપણુ અનુરુદ્ધ ઉદીરણા છે; તે પણ આહારક-
હેહને ઉપસંહરતાં આદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ
અને ધુવાધ્વ પૂર્વવત.

તથા મિથ્યાત્વ, ગુરુ, અને કર્કશ, એ ત્રણની અજ૦ અનુ-
ભાગોદીરણા સાધાદિ ૪ પ્રકારે છે, ત્યાં સમ્યક્ત્વ અને સંયમને
સમકાળે પ્રાપ્ત કરતા પ્રાણીને મિથ્યાત્વની જ૦ અનુભાગો-
દીરણા હોય છે, તે સાદિ અધુષ છે, તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ૦
ઉદીરણા તે સમ્યક્ત્વથી પડતાં સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામે
લા જીવને અનાદિ, ને ધુવાધ્વતા પૂર્વવત—તથા કર્કશ અને
ગુરુસ્પર્શની જ૦ અનુભાગોદીરણા કેવલસમુદ્ધાતથી નિવ-
ર્તતાં સાતમે સમયે હોય છે માટે સાદિ અને ધ્વાધ્વતા પૂર્વવત.

તથા તે૦ ૭—અશુભવર્ણાદિ ૬ (મૃ૦ લ૦ વિના)—અશુભ-
રિય૦—શુભ અને નિર્માણુ એ ૨૦ પ્રકૃતિયોની અનુરુદ્ધ અનુભા-
ગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—
એ ૨૦ ની ઉ૦ અનુભાગોદીરણા સયોગિકેવલિને અન્યસમયમાં
હોય છે; તેથી અન્ય સર્વપણુ અનુરુદ્ધ ઉદીરણા નિરંતર હોવાથી
અનાદિ, ને ધુવાધ્વતા પૂર્વવત.

તથા ૫ જા૦—૪ દર્શ૦—૫૦—નીલ૦—દુરભિ—તિક્ત—કર્ક-
દુઃશીત—અધિર—અશુભ—૫ અન્ય૦—એ ૨૩ પ્રકૃતિયોની અજ૦
અનુભાગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ
પ્રમાણે—એ ૨૩ ની જ૦ ઉદીરણા આપઆપની ઉદીરણાના
અન્ને હોય છે, તેથી તે સાદિ અધુષ છે, ને તેથી અન્ય સર્વપણુ
અજ૦ ઉદીરણા તે પ્રચારીય હોવાથી અનાદિ અને ધુવાધ્વ-
તા પૂર્વવત.

તથા એ પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકૃતિયોના ધ્રુવ (કથિત વિદ્યમાન
અન્ય) રિક્તોને અન્ને (અર્થેત મુદ્ધાત્વાદિ ૨૦ ના જ૦—અજ૦—

ઉં, મિથ્યાત્વાદિ ૩, અને જ્ઞાનાવરણાદિ ૨૩ ના ઉં—અનુ—ને ૪૦) તે સર્વ સાદિ અમુવ છે તે આ પ્રમાણે—મૃદ્ધાદિ ૨૦ ની ૪૦ અને અજ૦ અનુભાગોદીરણા મિથ્યાદિ છુવને પરાવૃત્તિ એ હોય છે તેથી એ બન્ને વિકલ્પ સાદિ અમુવ છે, અને (ઊત્કૃ-
ષ્ટાનુભાગોદીરણા તો પ્રથમ કહેલીજ છે. તથા કર્કશાદિ ૨૬ પ્રકૃ-
તિયોની ઉં અને અનું અનુભાગોદીરણા મિથ્યાદિ છુવને પરા-
વૃત્તિએ હોય છે કારણકે એ ૨૬ અશુભ પ્રકૃતિયો છે, તેથી એ બન્ને ઉદીરણા સાદિ અમુવ છે, અને ૪૦ ઉદીરણાતો પ્રથમજ કહી છે.

તથા પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી અન્ય ૧૧૦ પ્રકૃતિયોના સર્વે વિકલ્પો (ઉં—અનુ—જ૦—અજ૦) સાદિ અમુવ બાણવા, અને એ સાદિ અમુવતા તે અમુવોદીર્યપણાના હેતુથી બાણવી. (ઇતિ સાદાદિ પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સાદાદિ પ્રરૂપણા કરીને-હવે સ્વામિત્વ કહેવાનો પ્રસંગ છે ત્યાં ઉં ઉદીરણા સંબંધિ—અને જ૦ ઉદીરણા સંબંધિ એમ ૨ પ્રકારે સ્વામિત્વ છે તેમાં પ્રથમ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણાસ્વા-
મિત્વ કહેવાય છે.

દાણાઈ અચરકુળં, જેઠા આદ્વામ્સિ હીળ લઘ્વિસ્ત
સુહમસ્ત ચરકુળો પુળ, તેદ્દિચ સવ્વપજ્જતે ॥૫૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ની અન્ય સર્વપણ અનુક્રુષ્ટ ઉદીરણા છે; તે પણ આહાર
ને ઉપસંહરતાં આદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા હવને અનાદિ
ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત.

તથા મિથ્યાત્વ, ગુરુ, અને કર્કશ, એ ત્રણની અજ્ઞાન અનુ-
ગોદીરણા સાધાદિ ૪ પ્રકારે છે, ત્યાં સમ્યક્ત્વ અને સંયમને
મકાળે પ્રાપ્ત કરતા પ્રાણીને મિથ્યાત્વની જ્ઞાન અનુભાગો-
દીરણા હોય છે, તે સાદિ અધ્રુવ છે, તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ્ઞા-
ન ઉદીરણા તે સમ્યક્ત્વથી પડતાં સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામે
હવને અનાદિ, ને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત—તથા કર્કશ અને
ગુરુપર્યાની જ્ઞાન અનુભાગોદીરણા કેવલસમુદ્ધાતથી નિવ-
ર્તતાં સાતમે સમયે હોય છે માટે સાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત.

તથા તેજઃ-અશુભવર્ણાદિ ૬ (મૃં ૯૦ વિના)—અગુ-
રુષ્ટ-શુભ અને નિર્માણ એ ૨૦ પ્રકૃતિયોની અનુક્રુષ્ટ અનુભા-
ગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-
એ ૨૦ ની ઉં ૦ અનુભાગોદીરણા સયોગિકેવલિને અન્ત્યસમયમાં
હોય છે; તેથી અન્ય સર્વપણ અનુક્રુષ્ટ ઉદીરણા નિરંતર હોવાથી
અનાદિ, ને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત.

તથા પ જ્ઞાન-૪ દર્શન-૪૦-નીલ-૦-દુરભિ-તિક્ત-કર્ક-
રુદ્ધ-શીત-અસ્થિર-અશુભ-૫ અન્ત-૦-એ ૨૩ પ્રકૃતિયોની અજ્ઞા-
ન અનુભાગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ
પ્રમાણે—એ ૨૩ ની જ્ઞાન ઉદીરણા આપઆપણી ઉદીરણાના
અન્તે હોય છે, તેથી તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વપણ
અજ્ઞાન ઉદીરણા તે ધ્રુવોદીર્ય હોવાથી અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુ-
વતા પૂર્વવત.

તથા એ પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકૃતિયોના એવ (કથિત વિકલ્પોથી
અન્ય) વિકલ્પો અને (અર્થાત મૃદુલધ્વાદિ ૨૦ ના જ્ઞાન-અજ્ઞાન-

સંકલિષ્ટ જીવને સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની યથાયોગપણે ઉદય વર્તતાં ઉં અનુભાગોદીરણા હોય છે, તથા સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત એવા સહસ્ત્રાર કલ્પના જેવાને હાસ્ય અને રતિની ઉં અનુભાગો-દીરણા હોય છે.

ગઈ હુંદુ વઘાયાણિ—ઠ્ઠુ સ્વગઈ નીયાણદુહચઝક્સસ
નિરઝક્સસસમત્તે, અસમત્તાણ નરસસં તે ॥૬૨॥

ગાથાર્થ—ટીકાઘોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં વર્તતો, સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલેશયુક્ત એવો નારક નરકગતિ^૧-હું-ઉપ-કુખ-નીચ-દુર્લભગાદિ ૪-એ પ્રમાણે સર્વ સંગ્રામ્યાએ ૯ પ્રકૃતિયો-ની અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે-તથા અન્ય સમયે વર્તતો, અને સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલેશે વર્તતો એવો અપર્યાપ્ત મનુષ્ય તે અપર્યાપ્ત નામની ઉં અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ બાલુવો, અપર્યાપ્ત સંતિ-તિર્યચ પંચેન્દ્રિયથી પણ અપર્યાપ્ત મનુષ્ય અતિ સંકલિષ્ટ હોય છે માટે અહિં મનુષ્યનું બ્રહ્મણ કયું છે.

કરકડ ગુરુસંઘયણા, ધૌ પુમ સંઠાણ તિરિયનામાણ
ચિંદિઓ તિરિકો, અઠ્ઠમવાસે ઠ્ઠવાસાઝ ॥૬૩॥

ગાથાર્થ—ટીકાઘોનુસારે.

—કુસંઘ૦ ૫—સ્રી૦—પુરૂ૦—મધ્યસંસ્થાન ૪—ને તિયંચગતિ—એ
૧૪ પ્રકૃતિયોની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ જાણવો.

મણુઓરાલિયવજ્જરિ-સહાણ મણુઓ તિપલ્લપજ્જતો
નિયગઠિઈ ઉકોસો, પજ્જતો આડગાણં પિ ॥૬૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ત્રણ પદ્યોપમના આયુધ્યની સ્થિતિવાળો સર્વ-
પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને સર્વોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિયુક્ત મનુષ્ય તે મનુષ્ય-
ગતિ—ઓદા૦ ૭—અને વજર્ષભનારાચ એ ૯ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટાનુ-
ભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે. તથા આપ આપણી ઉ૦ સ્થિતિમાં વર્તતો
અને સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, એવો સર્વ વિશુદ્ધિવાળો જીવ
૩ આયુધ્યની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ-
સંકલેશવર્તી એજ જીવ નરકાયુધ્યની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાનો
સ્વામિ જાણવો.

હસ્સઠ્ઠિઈ પજ્જત્તા, તન્નામાં વિગલજાઈસુદુમાણ
થાવર નિગોય ઈર્ગિ-દિયાણમવિ વાયરો નવરિં ॥૬૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—અદ્ય સ્થિતિવાળા પર્યાપ્ત જીવો તત્તનામકમો-
દયી એટલે વિકલેન્દ્રિયનામોદયી અને સૂક્ષ્મનામોદયી જીવો અનુ-
ક્રમે વિકલ જાતિ અને સૂ૦ નામની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ
જાણવા. અહિં કથ્ય એ છે કે—સર્વજઘન્યસ્થિતિમાં વર્તતા, સર્વપર્યા-
પ્તિએ પર્યાપ્તા, અને સર્વસંકલિષ્ટ એવા દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય—અને
ચતુરિન્દ્રિય જીવો તથા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવો અનુક્રમે દ્વીન્દ્રિય-
ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય જાતિની અને સૂક્ષ્મનામકમની ઉ૦ અનુ-
ભાગોદીરણાના સ્વામિ છે, જઘન્ય સ્થિતિમાં વર્તતા જીવો અતિસં-

કિલ્લિટ હોય છે માટે અહિં જમન્ય સ્થિતિનું ચક્રણ કર્યું છે. તથા જમન્ય સ્થિતિમાં વર્તેલા, સર્વં પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને સર્વ-સંકિલ્લિટ એવો બાં સ્થાવર હવ સ્થાવરનામની બાં સાધારણ હવ સાધારણ નામની અને એ બન્ને હવ (સ્થાં સાધાં) એકેન્દ્રિય નામ કર્મની ઉં અનુભાગોદીરણના સ્વામિ છે. બાદર હવને સંકલેશ અત્યંત હોય છે માટે અત્રે બાદર હવનું ચક્રણ કર્યું છે.

आहारतणू पञ्जत्तगो य चउरंस्त मउय लहुगाणं
पत्तेय खगइ परघा-या हारतणूण य विसुद्धो ॥६६॥

साधार्थः—दीक्षार्थानुसारे.

टीकाः—सर्वं पर्याप्तिये पर्याप्त, अने सर्वविशुद्धिवत्
 येवा व्याहारक शरीरी मुनि समस्य—५०—तद्यु—५०—तद्यु—५०—
 व्याहार ७ ये १३ प्रकृतियोनी ७० अदुभाशरीरज्ञाना स्वामि
 काववा.

उत्तरवेडवि जई, उज्जोयस्तायवस्त खरपुढवी
नियगगईणं भणिवा, तइए समए णुपुढोणं ॥३७॥

અને દેવ-નુપૂર્વીની, તથા એજ સર્વ સંકલિષ્ટ જીવો નરકાનુપૂર્વીની અને તિર્યગાનુપૂર્વીની ઉં અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ છે.

જોગંતે સેસાણં, સુમાણ મિયરાસિ ચડસુ વિ ગઈસુ
પજ્જતુક્કડમિચ્છ-સ્સોહીણ મણોહિલહિસ્સ ॥૬૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી અન્ય તૈં ૭-શુભ વર્ણોદિ ૬ (મૃં-લં વિના) અશુભ-સ્થિર-શુભ-સુભગ-આદેય-યશ-નિર્માણ-ઉચ્ચ-જન-એ ૨૫ શુભ પ્રકૃતિયોની ઉં અનુભાગો-દીરણા સર્વાપવર્તનાના અન્ત્ય સમયમાં વર્તતા સયોગિ કેવલીને હોય છે. એથી અન્ય ૪ જ્ઞાનાં (અં વિના) કેવલદં-મિથ્યા-૧૬ કપાય-કુવર્ણોદિ ૭ (કર્કં-શું વિના) અસ્થિર અને અશુભ એ ૩૨ અશુભ પ્રકૃતિયોની ઉં અનુભાગોદીરણા સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતા ચારે ગતિના મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને હોય છે. તથા અવધિલબ્ધિ રહિત એજ ચારે ગતિના મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને અવધિદ્વિકની ઉં અનુભાગોદીરણા હોય છે, કારણ કે અવધિલબ્ધિ યુક્ત જીવને ઘણા અનુભાગનો ક્ષય થઈ જાય છે તેથી ઉં અનુભાગ હોતો નથી માટે અવધિલબ્ધિ રહિત જીવન થકુ કંરુ છે.

એ પ્રમાણે ઉં અનુભાગોદીરણાસ્વામિત્વ કદીને ક્યે જવન્વાનુભાગોદીરણા સ્વામિત્વ કદે છે.

સુયકેવલિણો મહસુય-અચરકુ ચરકૂ જુદીરણામંદર
વિપુલપરમોહિગાણં, મણનાણોહિદુગસ્સા વિ ॥૬૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ક્ષીણકષાયશુણ્યસ્થાનવર્તી ચક્રે પૂર્વધર-શ્રુત-
કેવલિને સમયાધિક આવલિકા શેષ રહેતાં મતિશ્રુત જ્ઞાનાં
અને ચક્ષુ અચક્ષુ દર્શનની જાન અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે.
તથા સમયાધિક આવલિકા પ્રમાણુ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણ-
કષાયી વિપુલમતિ મનઃ પર્યાવ જ્ઞાનીને મનઃ પર્યાવ જ્ઞાનાવરણની
જાન અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. તથા સમયાધિક આવલિકા પ્રમાણુ
શેષ સ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણકષાયી પરમાવધિ લગ્નિધવંતને અવધિ-
દ્વિકની જાન અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે.

સ્વવળાણ વિગ્ધ કેવલ—સંજલણાણ ચ સનોકપાયાણં
સયસચડદીરણંતે, નિદાપયલાણ મુવસંતે ॥૭૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અપ્રમત્તભાવને સન્મુખ થયેલા એવા વિશુદ્ધિવાન પ્રમત્તમુનિને નિદ્રાનિદ્રા-પ્રચલાપ્રચલા અને થિણુદ્ધિની જાનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. તથા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરતો મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો જેણે ક્ષય કરેલો છે તેવા જીવને ક્ષયોપપન્ન સમ્યક્ત્વના ક્ષય કાળના અન્ત્ય ઉદીરણાકાળે એટલે સમવાધિક આવલિકા શેષ રહે છે તે સમ્યાકત્વમેહનીયની જાનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે, તે ઉદીરણા ચાતુર્ગતિક જીવોમાંના કોઈપણ ગતિવાન જીવને પવર્તે એમ જાણવું.

**સે કાલે સમ્મત્તં, સસંજમં ગિણહઓ ય તેરસગં
સમ્મત્તમેવ મીસે, આઝુણ જહનનગ ઠિઈસુ ॥૭૨॥**

ગાથાર્થ:—અનન્તર સમયે સંયમસંહિત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરતો જીવ મિથ્યાત્વાદિ ૧૩ પ્રકૃતિયોની જાનુભાગોદીરણા કરે છે. તથા અનન્તર સમયે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાર મિશ્ર સમ્યક્ત્વમેહ જીવને મિશ્રમેહનીયની જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આર્યાયુધ્યની આપઆપણી જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આર્યાયુધ્યની આપઆપણી જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આર્યાયુધ્યની આપઆપણી જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આર્યાયુધ્યની આપઆપણી જાનુભાગોદીરણા હોય છે.

ટીકાર્થ:—અનન્તર કાળે એટલે ખીજે સમયે જે જીવ સંયમ સંહિત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે જીવને મિથ્યાત્વ અને પ્રથમના ૧૨ કપાય એ ૧૩ પ્રકૃતિયોની જાનુભાગોદીરણા હોય છે. અર્થ સંપ્રદાય (તાત્પર્ય) આ પ્રમાણે છે--જે જીવ અનન્તર સમયે સંયમસંહિત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે મિથ્યાદષ્ટિજીવને મિથ્યાત્વની અને અનંતાનુષંગિની જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા જે અવિરત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે જીવને અપ્રત્યાખ્યાની ચતુષ્કની જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા જે દેશવિરત જીવ અનન્તર સમયે ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરશે તે જીવને પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચતુષ્કની જાનુભાગોદીરણા હોય છે.

હોય છે. મિશ્રદ્રષ્ટિ હવની અપેક્ષાએ અવિરત સમ્યક્દ્રષ્ટિ હવ અનંતશુદ્ધ વિશુદ્ધ છે, તેથી પણ દેશવિરતહવ અનંતશુદ્ધ વિશુદ્ધ છે, માટે પૂર્વોક્ત પદ્ધતિએ ૧૦ અનુભાગોદીરણ હોય છે.

તથા સમ્મત્તમેય મીસે જે મિશ્રદ્રષ્ટિ હવ અનંતર સમયે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે હવને મિશ્ર મોહનીયની ૧૦ અનુભાગોદીરણ હોય છે. મિશ્રદ્રષ્ટિ હવ સાંયમ અને સમ્યક્ત્વને નદ્ય વિધ વિશુદ્ધિને અભાવે સમકાળે પ્રાપ્ત ન કરે. પરંતુ માત્ર સમ્યક્ત્વના પામે છે તે દારણથી સમ્મત્તમેયમા ગદ્યકાર કહેલા છે.

તથા આરુણ જટજગદિગ્ગુણ્યાં આયુષ્યનાં આપ આ પછી વધન્ય સ્થિતિમાં વર્તતો હવ આયુષ્યના વદન્યનુભાવને ઉદીરે છે. ત્યાં ૩ આયુષ્યનો (શુભનો) ૧૦ સ્થિતિનાં પામેલા થીજ થાય છે, માટે વધન્યાનુભાવ પણ ત્યાંજ પ્રાપ્ત થાય છે. નર નરકાયુનો ૧૦ સ્થિતિનાં વિશુદ્ધિથી થાય છે માટે નરકાયુને વધ અનુભાવ પણ ત્યાંજ પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ હેવાઈ ૩ આયુષ્યના વધન્યાનુભાવની ઉદીરણ અને નોંધિય કરતે હેય છે અને નરકાયુની ૧૦ અનુભાવોદીરણ અને વિશુદ્ધ હવને હેય છે.

પોગલવિવાગિયાણં, મવાસુસમયે દિસેસમવિ ચાસિં
આસુતળૂણં વોણં, સુસો વાટ વ અપ્પાટ ૫૬૩

જીવને અને વાયુકાયિકને હોય છે. અહિં શરીર ગ્રહણ કરવાથી
ખંધન અને સંઘાતનનું પણ ગ્રહણ જાણવું. તેથી તાત્પર્યાર્થ એવો
થાય છે કે-આદાં શરીર-આદાં સંઘાતન-અને આદાં ખંધન
અતુલ્ય-એ આદારિક છકકનો જાં અનુભાગોદીરક અપર્યામ સૂં
એકેન્દ્રિય વાયુકાયિક છે અને વૈક્રિય છકકનો જાં અન્યાનુભાગોદીરક
અદ્ય આયુષ્યવાળો ૧૫૫૦૫૦૫૦૫૦ વાયુકાયિક છે.

વેદંદિયઅપ્પાઉગ-નિરય ચિરદ્વિદ્ અસન્નિણો વા વિ
અંગોત્રંગાણાદા-ગમાત જાણોત્પકાલમ્મિ ॥૭૪॥

અમણો ચડરંસસુમા-ળ પ્પાઝસગચિરઘિઈ સેસે
સંઘયણાળ ચમણુઓ, હુંડવઘાયાળમવિ સુહુમો ॥૭૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—અવ્યવસ્થાપ્યવાળો, અતિસંકલિષ્ટ, પ્રથમસમયેજ
સ્વલવસ્થા અને આહારક ધરેલો અસંનિપચેન્દ્રિયજીવ સમયતુરમ્
અને વજ્રપંક્તનારાચની જાં અનુભાગોદીરણ કરે છે. અહિં અતિ
સંકલેશને માટે અવ્યવસ્થાપ્યતું અંકલ કયું છે. તથા અસંનિ
પચેન્દ્રિયજીવજા આપ આપણી આયુષ્યની ઉન્નિયતિમાં વર્તતો
લવના પ્રથમ સમયે આહારક હોય છે. તેથી તે અસંનિ પાં જીવ
સેસે=(અહિં વધી વિલક્ષિતના અર્થમાં સમીપે પ્રયોગ છે અને
સહાયાર્થે એક વચન છે તેથી અર્થ એવો થાય છે કે) હુંડક
સિવાયનાં ૪ સંસ્થાનના જાં અનુભાગને ઉદીરે છે. તથા સ્વલવના
પ્રથમ સમયે વર્તતો પૂર્વકોડવર્ષાયુવાળો આહારક જીવ સેવાર્ત અને
વજ્રપંક્ત સિવાયનાં ૪ સંઘયણના જાં અનુભાગને ઉદીરે છે.
અહિં દીર્ઘઆયુષ્યતું અંકલ તે વિશુદ્ધિને અર્થે છે. પુનઃતિથિચપ-
ચેન્દ્રિયની અચેક્ષાએ મનુષ્યો પ્રાયઃ અવ્યવસ્થાપ્ય હોય છે તેથી
અહિં મનુષ્યતું અંકલ કયું છે. તથા અતિ દીર્ઘઆયુષ્યવાળો
પ્રથમ સમયમાં આહારક એવો સૂઝ એકેન્દ્રિયજીવ હુંડક અને
ઉપધાતનામની જાં અનુભાગોદીરણ કરે છે.

સેવદસ્ત વેઈંદિય, વારસ વાસસ્ત મડચ લહુગાળ
સન્નિ વિસુદ્ધાણાહા-રગસ્ત વીસા અઈકલિલો ॥૭૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

જીવને અને વાયુકાયિકને હોય છે. અહિં શરીર ગ્રહણ કરવાથી બાંધન અને સંઘાતનનું પણ ગ્રહણ જાણવું. તેથી તાત્પર્યાર્થ એકે થાય છે કે-ઔદારિક શરીર-ઔદારિક સંઘાતન-અને ઔદારિક બાંધન ચતુષ્ક-એ ઔદારિક છકકનો જાન અનુભાગોદીરક અપર્યાપ્ત સૂત્ર એકેન્દ્રિય વાયુકાયિક છે અને વૈકલિય છકકનો જાન્યાનુભાગોદીરક અલ્પ આયુષ્યવાળો અપર્યાપ્તગાદર વાયુકાયિક છે.

વેદંદિયઅપ્પાઝગ-નિરય ચિરદિદ્ અસન્નિગો વા વિ અંગોવંગાણાહા-રગાણ જહ્નગોડ્પકાલમ્મિ ॥૭૪॥

ગાથાર્થ:-ટીકાધોનુસારે.

ટીકાથ:-ઔદારિકઉપાંગ અને વૈકલિયઉપાંગ રૂપ બન્ને ઉપાંગનો અનુક્રમે અલ્પઆયુષ્યવાળો દ્વીન્દ્રિયજીવ તથા અસંસિપ્તબાધી નીકળીને જે દીર્ઘસ્થિતિવાળો થયેલો નારક તે જાન અનુભાગોદીરક છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-અલ્પ આયુષ્યવાળો દ્વીન્દ્રિયજીવ ઔદારિકઉપાંગના ઉદયના પ્રથમ સમયે ઔદારિકઉપાંગની જાન અનુભાગોદીરણા કરે છે, તથા પૂર્વે વૈકલિયની વિસંયોજના (ઉદ્વલના) કરી છે એવો અસંસિપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવ વૈકલિયઉપાંગને અલ્પકાળપર્યાન્ત બાંધીને સ્વભૂમિકાનુસારે દીર્ઘસ્થિતિવાળો નારક થયેલો હોય તેને વૈકલિયઉપાંગ ઉદયના પ્રથમ સમયે વર્તતાં વૈકલિયઉપાંગની જાન અનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આહારક શરીર (મૂળમાં આહારગા પદ પ્રાકૃતશૈલીને અનુસારે સ્ત્રીલિંગે છે) અને શરીર ગ્રહણ કરવાથી બાંધન અને સંઘાતન પણ ગ્રહણ કરાય છે માટે આહારક સમૂહ ની જાન અનુભાગોદીરણા આહારક શરીરને રચતા એવા સંકલેશવર્તી મુનિને પ્રથમ સમયે હોય છે.

૧ એ પ્રકૃતિયોની જાન અનુભાગોદીરણા લવના પ્રથમ સમયે હોય છે એ પ્રથમ કલ્પ છે ને અહિં પર્યાપ્ત આદરવાયુકાયિક જીવને સ્વામિપત્તે કલ્પો છે. તેથી સંલેવે છે કે આ પર્યાપ્ત શબ્દ લઘ્વિ પર્યાપ્તની અપેક્ષાવાળો છે. કરણ પર્યાપ્ત નહિ.

ગાથાર્થ:—ત્યાં સુધી હજી આવજી કરણનો આરંભ થયો નથી ત્યાંથી પૂર્વના સમયે જનનામની જાં અનુભાગોદીરણા ધાય છે. તથા સયોગિકેવલિને યોગાંત સમયે (અન્યસમયે) નીલાદિ ૯ પ્રકૃતિની જાં અનુભાગોદીરણા ધાય છે. તથા સમુદ્ધાતથી નિવર્તતા કેવલિને કર્કશ અને ગુરુસ્પર્શની જાં અનુભાગોદીરણા હાય છે.

ટીકાર્થ:—આયોજકાકરણ તે કેવલિ સમુદ્ધાતથી પૂર્વે ધાય છે, ત્યાં આજી ઉપસર્ગ મર્યાદાવાચક હોવાથી આ=સર્વગ્રંથ મર્યાદાએ યોજના=વ્યાપાર પ્રવૃત્તિ, તે પુનઃ (વ્યાપાર) અતિ શુભ યોગ સંબંધિ છે, માટે આયોજન=આયોજિકા તેનું કરણ તે આયોજિકાકરણ કહેવાય છે. પુનઃ કેટલું આચાર્ય એને આર્જિત-કરણ કહે છે તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે—આવર્જિત=સન્નિપ કદેલ, લોકમાં પણ કહેવાય છે કે મેં આને આવર્જ્યો એટલે સન્નિપ કર્યો છે, એ પ્રમાણે તથા લબ્યત્વપણે મોક્ષગમનપ્રત્યે આર્જિત એટલે સન્નિપ કદેલ તેનો કરણ=શુભયોગરૂપ વ્યાપાર તે આર્જિત કરણ કહેવાય છે. પુનઃ કેટલું આચાર્યો તે આ ન્યાને “જ નાહસ્તય કરણ” એવો પાઠ કહે છે તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે—નાહસ્તય કરણ=આવશ્યક કરણ એટલે જે કરણ અવશ્ય ભાવવાળું છે તે આવશ્યકકરણ કહેવાય છે, કરણ કે સમુદ્ધાત તે કેટલું કરે તે કોઈ ન પણ કરે અને આ આવશ્યકકરણ તે સર્વે કેવલિએ કરે છે.

સ્વભૂમિકાનુસારે અતિવિશુદ્ધ અને અનાહારક સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય
 જીવને મૃદુ લઘુ સ્પર્શની જાન અનુભવગોદીરણા હોય છે. તથા
 અપાન્તરાત્રે વર્તતો એવો સંકિલ્પ અનાહારી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ
 વૈં ૭-શુભ વર્ણાદિ ૬ (મૃં ૬૦ વિના) અશુભ-સ્થિર-શુભ-નિ-
 મોણ એ ૨૦ પ્રકૃતિયોની જાન અનુભવગોદીરણા કરે છે.

પત્તેગમુરાલસમં, ડ્યરં હુંડેણ તસ્સ પરધાઓ
 અપ્પાડસ્સ ચ આયા-વુજ્જોયાણમવિ તજ્જોગો ॥૭૭॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:--પ્રત્યેકનામની ઉદીરણા ઔદારિક સરખી કહેવી
 અર્થાત્ ઔદારિકની જઘન્યાનુભવગોદીરણાવત્ પ્રત્યેકનામની
 જઘન્યાનુભવગોદીરણા પણ ભવપ્રથમસમયવર્તી સૂં એકેન્દ્રિય
 જીવ કરે છે. તથા તત્ પ્રતિપક્ષી સાધારણ નામની ઉદીરણા હુંડક
 સંસ્થાનવત્ કહેવી, અર્થાત્ જેમ આહારકપણના પ્રથમ સમયે
 વર્તતા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવને હુંડક નામની જાન અનુભવગોદીરણા
 પૂર્વે કહી છે તેમ સાધારણ નામની જાન અનુભવગોદીરણા પણ
 જાણવી. તથા શીઘ્ર પર્યાપ્ત, અધ્યાયુષ્યવંત, અતિ સંકિલ્પ, અને
 પર્યાપ્તિના અન્ત્ય સમયમાં વર્તતા સૂં એકેન્દ્રિય જીવને પરધાત
 નામની જઘન્યાનુભવગોદીરણા હોય છે. તથા દેહ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત
 અતિ સંકિલ્પ અને આતપોદ્યોતને યોગ્ય એવા પૃથ્વીકાયિક જીવને
 પ્રથમ સમયે વર્તતાં આતપની અને ઉદ્યોતની જઘન્યાનુભવગોદી-
 રણા હોય છે.

જા ના ડજ્જિયકરણં, તિથ્થગરસ્સ નવગસ્સ જોગંતે
 કરકહ ગુરુણ મંતે, નિયત્તમાણસ્સ કેવલિણો ॥૭૮॥

ગાથાર્થ:—ત્યાં સુધી હજી આવજી કરણનો આરંભ થયો નથી ત્યાંથી પૂર્વના સમયે જનનામની જાં અનુભાગોદીરણા ધાય છે. તથા સયોગિકેવલિને યોગાંત સમયે (અન્ત્યસમયે) નીલાદિ ૬ પ્રકૃતિની જાં અનુભાગોદીરણા ધાય છે. તથા સમુદ્ધાતથી નિવર્તતા કેવલિને કર્કશ અને ગુરુસ્પર્શની જાં અનુભાગોદીરણા ધાય છે.

ટીકાર્થ:—આયોજકાકરણ તે કેવલિ સમુદ્ધાતથી પૂર્વે ધાય છે, ત્યાં આજ્ઞ ઉપસર્ગ મર્યાદાવાચક હોવાથી આ=સર્વજ્ઞદષ્ટ મર્યાદાએ યોજના=વ્યાપાર પ્રવૃત્તિ, તે પુનઃ (વ્યાપાર) અતિ શુભ યોગ સંબંધિ છે, માટે આયોજન=આયોજિકા તેનું કરણ તે આયોજિકાકરણ કહેવાય છે. પુનઃ કેઈક આચાર્ય એને આર્જિત-કરણ કહે છે તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે—આવજીત=સન્મુખ કરેલ, લોકમાં પણ કહેવાય છે કે મેં આને આવજીતો એટલે સન્મુખ કર્યો છે, એ પ્રમાણે તથા લબ્યત્વપણે મોક્ષગમનપ્રત્યે આર્જિત એટલે સન્મુખ કરેલ તેનો કરણ=શુભયોગરૂપ વ્યાપાર તે આર્જિત કરણ કહેવાય છે. પુનઃ કેઈક આચાર્યો તો આસ્થાને “જ નાડસ્તય કરણ” એવો પાઠ કહે છે તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે—આડસ્તય કરણ=આવશ્યક કરણ એટલે જે કરણ અવશ્ય લાવવાળું છે તે આવશ્યકકરણ કહેવાય છે, કારણ કે સમુદ્ધાત તો કોઈ કરે ને કોઈ ન પણ કરે અને આ આવશ્યકકરણ તો સર્વે કેવલિઓ કરે છે.

તે આયોજકાકરણ અન્તર્મુખ કાળ પ્રમાણનું છે. શ્રીપ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “કદ સમયે મંતે આર્જિયાકરણે પત્તે ? ગોયમા અર્જિજ્ઞસમાપ્ત અંતોમુહુત્તિષ પત્તે ” (હુગનાર્થ:) તે આયોજકાકરણ અધાપિપર્યન્ત ત્યાં સુધી પ્રારંભનું નથી ત્યાંથી પૂર્વલાસમયે તીર્થકર કેવલિને જનનામની જાં અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. આવજીતકરણ કરનાં અધિક અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે માટે આયોજકાકરણથી પૂર્વે એમ કહ્યું છે.

તથા નીલ-કૃષ્ણ-દુરભિ-તિક્ત-કટુ-શીત-રૂક્ષ-અ-
સ્થિર ને અશુભ એ ૯ પ્રકૃતિયોની જઘન્યાનુભાગોદીરણા સયો-
ગિકેવલિને અન્ય સમયે હોય છે, કારણ કે સયોગિપણના અન્ય
સમયેજ તદ્યોગ્ય વિશુદ્ધિ છે. તથા કર્કશ અને ગુરૂ સ્પર્શની જઘ-
ન્યાનુભાગોદીરણા કેવલસમુદ્ધાતથી નિવર્તતા એવા કેવલિને
મંથાનોપસંહાર સમયે હોય છે.

સેસાણ પગઙ્વેઈ, મજ્ઞિમપરિણામ પરિણઓ હોજા
પચ્ચય સુમાસુમા વિય, ચિંતિય નેઓ વિવાગે ય ॥૭૬

ગાથાર્થ:—શેષ ૩૪ પ્રકૃતિયોની ૪૦ અનુભાગોદીરણા
મધ્યમ પરિણામે પરિણત જીવને હોય છે, એ પ્રમાણે સર્વ પ્રકૃતિ-
યોમાં પરિણામાદિ પ્રત્યય, શુભાશુભતા, અને ચારે પ્રકારના વિપાકને
વિચારીને જઘન્ય વા ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ જાણવા.

ટીકાર્થ:—શેષ વેદનીય ૨-ગતિ ૪-જાતિ ૫-આનુ ૪-
ઉદ્યાસ-ખગતિ ૨-ત્રસાદિ ૩-સ્થાવરાદિ ૩-દુર્લભાદિ ૪-સુભગાદિ
૪-ગોત્ર ૨-એ ૩૪ પ્રકૃતિયોની ૪૦ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ
તે તે પ્રકૃતિના ઉદયમાં વર્તતા એવા મધ્યમ પરિણામે પરિણત
સર્વે જીવો જાણવા. હવે સર્વ પ્રકૃતિયોમાં સામાન્યતઃ જઘન્ય વા
ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ જાણવાનો ઉપાય દર્શાવે છે

પચ્ચય સુમાસુમા વિ ય=પ્રત્યય તે પરિણામપ્રત્યય અ-
લવપ્રત્યય, તથા પ્રકૃતિયોની શુભાશુભતા, તથા પુદ્ગલવિચાક્રાદિ
પ્રકારનો વિપાક એ ત્રણને સમ્યક્ પ્રકારે વિચારીને યથાયોગપદ
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ જાણવા. તે અ-
પ્રમાણે—પરિણામપ્રત્યયાનુભાગોદીરણા પ્રાયઃ ઉત્કૃષ્ટ હોય છે
અને લવપ્રત્યયાનુભાગોદીરણા પ્રાયઃ જઘન્ય હોય છે. શુભ પ્રકૃતિ-
યોની પ્રાયઃ સંકલેશથી જઘન્યાનુભાગોદીરણા અને અશુભ

મિચ્છત્તસ્સ ચડહ્ધા, સગયાલાણ તિહા અણુક્કોસા
સેસવિગપ્પા દુવિહા, સવ્વવિગપ્પા ય સેસાણં ॥ ૮૧ ॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વની અનુ ૦ પ્ર ૦ ઉદ્દી ૦ ૪ પ્રકારે, તથા
૪૭ પ્રકૃતિયોની અનુ ૦ પ્ર ૦ ઉદ્દી ૦ ૩ પ્રકારે છે. એ ૪૮ પ્રકૃતિયોના
શેષ વિકલ્પો અને શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વ વિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

વેદનીયની ઊંપ્રંઉદીરણા અપ્રમત્તભાવને સન્મુખ થયેલા એવ
 સર્વ વિશુદ્ધ પ્રમત્ત મુનીને હોય છે, અને મોહનીયની ઊંપ્રં
 ઉદીરણા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનકે સ્વઉદીરણાને અન્તે હોય છે.
 તેથી એ બન્ને કર્મની પણ ઊંપ્રં ઉદીરણા સાદિ અદ્રુવ છે. તેથી
 અન્ય સર્વ પણ અનુલ્કૃષ્ટ પ્રં ઉદીરણા તે પણ અપ્રમત્ત
 પડતા મુનિને વેદનીયની, અને ઉપશાન્તમોહથી પડતા મુનિને
 વેદનીયની અનુંઉદીં સાદિ હોય છે, અને તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત
 થયેલા જીવોને એ બે કર્મની અનુંઉદીં અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા
 પૂર્વવત્.

તથા સેસવિગળ્પા દુવિહા=એ સાતે મૂળ પ્રકૃતિયોના ઉત્ત
 વ્યતિરિક્ત શેષ જથ્થો-અજથ્થો-ને ઉલ્કૃષ્ટ એ ૩ વિકલ્પો તે સાદિ
 અને અદ્રુવ એમ ૨ પ્રકારે જાણવા. તે આ પ્રમાણે-અતિ સંકલ્પ
 મિથ્યાદષ્ટિજીવમાં એ ૭ કર્મની જાં ઉદીરણા હોય છે તે
 સાદિ અદ્રુવ છે. અને સંકલ્પેશ પરિણામથી દિતરેલા મિથ્યાદષ્ટિને
 અજાં પ્રં ઉદીરણા હોય છે તેથી તે પણ સાદિ અદ્રુવ છે,
 અને ઉલ્કૃષ્ટ પ્રં ઉદીરણા તો પ્રથમજ કહી છે.

તથા આયુષ્યના જાં-^૧અજાં-ઉં-અનું એ ચારે વિક
 લ્પો સાદિ તે અદ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે, અને એ સાદિ અદ્રુવત
 આયુષ્યના અદ્રુવોદીર્ય પણાથીજ જાણવી.

(ઇતિ મૂળ પ્રકૃતિગત સાધાદિ પ્રરૂં)

હવે ઉત્તર પ્રકૃતિ સંવંધિ સાધાદિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

૧ જાપેલી રીકામાં જઘન્વેદ્યજનુદ્ય પાડે હોવાથી ત્રણજ વિકલ્પ
 ગણાવેલા છે, પરંતુ તે પાડે લિખિત દોષથી વા દષ્ટિદોષથી અશુદ્ધ છે
 એમ ધારી મેં અત્રે પાછળના સર્વેપિ સ્પષ્ટથી, અને આયુષ્યની સર્વ રી
 અદ્રુવતા વિચારી ૪ વિકલ્પ ગણાવ્યા છે.

મિચ્છત્તસ્સ ચઉદ્ધા, સગયાલાણ તિહા અણુક્કોસા
સેસવિગપ્પા દુવિહા, સવ્વવિગપ્પા યસેસાણં ॥ ૮૧ ॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વની અનુ० પ્ર० ઉદ્દીરણ ૪ પ્રકારે, તથા ૪૭ પ્રકૃતિયોની અનુ० પ્ર० ઉદ્દીરણ ૩ પ્રકારે છે. એ ૪૮ પ્રકૃતિયોના શેષ વિકલ્પો અને શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વ વિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વની અનુ० પ્ર० ઉદ્દીરણા સાદિ-અનાદિ ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—જે અનંતર સમયે સંયમ સહિત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વની ઉ० પ્ર० ઉદ્દીરણા હોય છે તે સાદિ-અધ્રુવ છે, કારણ કે સમયમાત્ર એ ઉદ્દીરણા હોય છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુત્કૃષ્ટ પ્ર० ઉદ્દીરણા, તે પણ સમ્યક્ત્વથી પરતા ને નાદિ. તે સ્થાનને અપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ. અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વંવત્.

છે તે આ પ્રમાણે:-પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકૃતિયોની જાં પ્રદેશોદીરણા
અતિ સંકલિષ્ટ પરિણામી મિથ્યાદષ્ટિ જીવને હોય છે, અને તેવા
પરિણામથી ઉતરતા જીવને અજાં હોય છે માટે એ જાં ઉદીરણ
સાદિ અધ્રુવ ભાંગે થાય છે, અને ઉત્કૃષ્ટનો સાદિ ભાંગો તો પ્રથ-
મજ કહેલ છે. અને સન્ધ્યવિગમ્પા ય સેસાણં શેષ ૧૧૦ પ્રકૃતિયો
ના જાં અજાં ઉં અનુ-એ સર્વે વિકલ્પો સાદિ ને અધ્રુવ એમ
૨ પ્રકારે છે, અને એ સાદિ અધ્રુવતા આપ આપણા અધ્રુવોદીર્ઘ-
પણાથીજ જાણવી. (ઈતિ સાચનાદિ પ્રરૂપણાં)

એ પ્રમાણે સાધાદિપ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા
કરાય છે. ત્યાં ઉં પ્રદેશોદીરણાસ્વામિ ને જઘન્ય પ્રદેશોદીરણા
સ્વામિ એ બે અનુયોગ છે તેમાં પ્રથમ ઉં પ્રદેશોદીરણા સ્વામિ
કહેવાય છે.

અણુભાગુદીરણાણ, જહન્નસામી પાસજેઢાણ
ઘાઈણં અન્નયરો, ઓહીણ વિણોહિ લંભેણ ॥૮૨॥

ગાંથાર્થ:-ટીકાર્થના પ્રારંભમાં કહ્યો છે.

ટીકાર્થ:-સર્વે ધાતિકર્મની અનુભાગોદીરણામાં જે જે
જઘન્યાનુભાગોદીરણાના સ્વામિ પૂર્વે કહ્યા છે તે તે સ્વામિ અત્રે
ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદીરણામાં ગુણિતકર્મોંશ જાણવા. વિશેષ એ છે કે
અન્નયરો=શ્રુતકેવલિ વા અન્ય કોઈ મત્યાવરણાદિકના ઉં પ્રં ઉં
સ્વામિ છે અને અવધિદ્વિકાવરણના ઉં પ્રદેશોદીરણાસ્વામિ
અવધિલબ્ધિ રહિત જીવ છે. એ અતિ સંક્ષેપથી કહ્યું ને હવે વિશે-
ષથી કહેવાય છે.

અવધિજ્ઞાનાવરણ વિના શેષ ૪ જ્ઞાનાવરણની તથા ચક્ષુ
ને કેવલ દર્શનાવરણની ઉં પ્રદેશોદીરણા ક્ષીણ કપાયી ગું
કર્મોંશ શ્રુતકેવલિને વાં અન્ય ગુણિતકર્મોંશને સમયાધિક આવલિકા

શેષ રહે છે તે હોય છે અને અવધિજ્ઞાનાવરણ અને અવધિ-
દર્શનાવરણની ઉં પ્રદેશોદીરણા અવધિલબ્ધિરહિત ક્ષીણ કષાયી
જીવને સમયાધિક આવલિધા શેષ રહેતાં હોય છે. તથા નિદ્રાદિ-
ની ઉં પ્રદેશોદીરણા ઉપશાન્ત કષાયી જીવને, તથા રત્યાન-
દિનિદ્રાની ઉં પ્રદેશોદીરણા અપ્રમત્તાભિમુખી પ્રમત્તમુનીને,

અપ્રમત્ત મુનિને કુસંધયણ ૫-વૈ૦૭-આહા૦૭-ને ઉચોત-એ
૨૦ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા થાય છે.

દેવનિરયાડગાણં, જહનજેટ્ટિઈ ગુરુઅસાણ
इयराऊण वि अट्टम--वासे णेयो ऽट्टवासाऊ ॥૮૪॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:--જઘન્યસ્થિતિવાળાં, અને ઉત્કૃષ્ટ દુઃખોદયમાં
વર્તતા એવા દેવને દેવાયુની, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા ઉત્કૃષ્ટ
દુઃખોદયી નારકને નરકાયુની ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય છે. અહિં
તામર્થ એ છે કે—૧૦૦૦૦ વર્ષની સ્થિતિવાળો, અને ઉં દુઃખો-
દયમાં વર્તતો દેવ દેવાયુનો ઉં પ્રદેશોદીરક છે. તથા ૩૩ સામ
પ્રમાણ સ્થિતિમાં વર્તતો ઉં દુખોદયવાળો નારક નરકાયુનો
ઉં પ્રદેશોદીરક છે, અતિ દુઃખના અનુભવમાં આયુનાં ઘણાં પુદ્ગલો
નિર્જર છે. માટે “ ઉં દુઃખોદયી ” એ વિશેષણ કહ્યું છે. અને ક્ષત્ર
ને તિર્યાગાયુ અને મનુષ્યાયુના ઉં પ્રદેશોદીરક આઠ વર્ષના
આયુષ્યવાળા અને આઠમા વર્ષમાં વર્તતા અનુક્રમે અતિ દુઃખ
તિર્યાચ અને મનુષ્ય હોય છે

एगंततिरियजोग्गा, नियगविसिद्धेसु तह अपज्जसा
संमुच्छिममणुयंते, तिरियगई देसविरयस्स ॥ ૮૫ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—એકાન્તે તિર્યાચોનેજ જે પ્રકૃતિયો ઉદયમાં આવે
છે તે કુલ્લતિઃ-આતપ-સ્થા૦-સૂ૦-ને સાધારણ એ ૮ પ્રકૃતિયોની
ઉં પ્રદેશોદીરણા પ્રકૃતિવિશિષ્ટ જીવોમાં હોય છે, તે આ પ્રમાણે
-એકેન્દ્રિય જાતિ અને સ્થાવર નામ એ જે પ્રકૃતિની ઉં પ્રદેશો

દીરઘા સર્વ વિશુદ્ધ બાહર પૃથ્વીકાયિક જીવને જાણવી. આત્મ
નામની પ્રદેશોદીરણા ખર બાહર પૃથ્વીકાયિક જીવમાં જાણવી,
સૂક્ષ્મની પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મમાં, આધારણ અને વિકલેન્દ્રિય જાતિની
ઉં પ્રદેશોદીરણા તે નામોદયવાળા સર્વ વિશુદ્ધ પર્યાપ્ત જીવોમાં
હોય છે. તથા અપર્યાપ્ત નામની ઉં પ્રદેશોદીરણા અપૂર્ણ સમુ
મનુષ્યને અન્ય સમયે હોય છે, અને તિર્યચગતિની ઉં પ્રદે-
શોદીરણા દેશવિરત જીવને હોય છે કારણ કે તે અતિ વિશુદ્ધ
હોય છે.

અણુપુલ્લિગદ્ગુણાણં, સમ્મદિદિ ઉ દૂભગાર્જ્ઞં
નીચસ્તયસે કાલે, ગહિહિદ્ વિરયત્તિ સોચેવાત્દ૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે

અન્તે હોય છે. સર્વ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા સર્વ વિશુદ્ધ
જીવને હોય છે.

ટીકાર્થ:—યોગ્યન્તોદીરક એટલે જે પ્રકૃતિયો સયોગિ
કેવલિને અન્ત્ય સમયે ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે, તે મનુષ્યગતિ-પંચે
—ઔદાઠ૦૭-તૈ૦૭-સંસ્થા૦૬-વજ્રપાલ-વર્ણાદિ ૨૦-અગુ-ઉપ.-પરા.
—ખગતિ ૨-ત્રસાદિ૭-આદેશ-યશ-અસ્થિર-અશુભ-જન- ઉચ્ચ-
નિર્માણ એ ૬૨ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા સયોગિ કેવલિને
અન્ત્ય સમયે હોય છે. તથા સ્વરદ્વિઠ ને ઉશ્વાસની સ્વસ્વનિરોધ
કાળે ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય છે, અર્થાત્ સ્વરનિરોધકાળે સુરવર દુઃસ્વ-
રની, અને ઉશ્વાસનિરોધકાળે ઉશ્વાસ નામની ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય
છે. અહિં સર્વ કર્મની ઉં પ્રદેશોદીરણા માટે સામાન્ય નિયમ એ
છે કે જે જે કર્મનો જે જે ઉદીરણાધિકારી છે તે તે જીવ સર્વ
વિશુદ્ધકાળે તે તે કર્મનો ઉં પ્રદેશોદીરક જાણવો. પુનઃ આયુ
સિવાય સર્વ કર્મની ઉં પ્રદેશોદીરણા ગુણિતકર્માંશ
જીવને કહેવી. તેથી દાનાન્તરાયાદિ ૫ પ્રકૃતિયોની ૫જી ઉં
પ્રદેશોદીરણા ક્ષીણ કયાયી ગુણિત કર્માંશ જીવને સમયાધિક આવ-
લિકા શેષ રહેયે છતે હોય છે. (इति उं प्रदेशादीरणा
स्वामित्व)—

એ પ્રમાણે ઉં પ્રદેશોદીરણાના સ્વામિ કહીને હવે જગમ્ય
પ્રદેશોદીરણાના સ્વામિ કહે છે

ઓદીરગતિ-સંકિલિટ્વમાવો અ સઘ્વપર્ગઈણ
જહન્નસામિ, અણુમાગુત્તો ય તિશ્ચયરે ॥૮૮॥

ગાથાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોને ૪૦ ઉદીરણા સ્વામિ અતિ
અકિલ્બંટ બાવવાળો તે તે પ્રકૃતિને ઉદીરક જીવ જાણવો. અને તીર્થ

કર નામનો ૧૦ પ્રદેશોદીરક ૧૦ અનુભાગોદીરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જાણવો.

ટીકાર્થ:--જે તે તે પ્રકૃતિયોનો ઉદીરક છે તે અતિ સંક્ષિપ્ત પરિણામવાળો ક્ષપિતકર્માદિ છવ સ્વ સ્વયોગ્ય સર્વ પ્રકૃતિયોનો ૧૦ પ્રદેશોદીરણ સ્વામિ જાણવો. ત્યાં અવધિત્રિના ૪ નાનાવરણ અને ૩ દર્શનાવરણ-૨ વેદનીય-ગિર્યાત્વ-૧૬ કપાય-૬ નોકપાય-૨૧ સર્વ સંખ્યાએ ૩૫ પ્રકૃતિયોનો ૧૦ પ્રદેશોદીરણનો સ્વામિ સર્વ

અન્તે હોય છે. સર્વ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા સર્વ વિશુદ્ધ
જીવને હોય છે.

ટીકાર્થ:—યોગ્યન્તોદીરક એટલે જે પ્રકૃતિયો સયોગિ
કેવલિને અન્ત્ય સમયે ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે, તે મનુષ્યગતિ-પંચે
—આદા૦૭—તે૦૭—સંસ્થા૦૬—વજ્રપાલ—વર્ણાદિ ૨૦—અગુ-ઉપ.—પર
—ખગતિ ૨—ત્રસાદિ૭—આદેશ—યશ—અસ્થિર—અશુભ—જન—ઉચ્ચ—
નિર્માણ એ ૬૨ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા સયોગિ કેવલિને
અન્ત્ય સમયે હોય છે. તથા સ્વરદ્વિઠ ને ઉશ્વાસની સ્વરવનિરોધ
કાળે ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય છે, અર્થાત્ સ્વરનિરોધકાળે સુરવર દુઃસ્વ-
રની, અને ઉશ્વાસનિરોધકાળે ઉશ્વાસ નામની ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય
છે. અહિં સર્વ કર્મની ઉં પ્રદેશોદીરણા માટે સામાન્ય નિયમ એ
છે કે જે જે કર્મનો જે જે ઉદીરણાધિકારી છે તે તે જીવ સર્વ
વિશુદ્ધકાળે તે તે કર્મનો ઉં પ્રદેશોદીરક જાણવો. પુનઃ આયુ
સિવાય સર્વ કર્મની ઉં પ્રદેશોદીરણા ગુણિતકર્માંશ
જીવને કહેવી. તેથી દાનાન્તરાયાદિ ૫ પ્રકૃતિયોની પણ ઉં
પ્રદેશોદીરણા ક્ષીણ કપાયી ગુણિત કર્માંશ જીવને સમયાધિક આપ-
વિદ્યા શ્રેય રહ્યે જતે હોય છે. (इति उं प्रदेशोदीरणं
स्वामित्व)—

એ પ્રમાણે ઉં પ્રદેશોદીરણાના સ્વામિ કહીને હવે જયમ્બ
પ્રદેશોદીરણાના સ્વામિ કહે છે

તપ્પગઓદીરગતિ-સંકલિટ્ટભાવો અ સન્વપર્ગદ્વિજ
નેયો જહ્નસામિ, અણુભાગુત્તો ચ તિશ્ચયરે ॥૮૮॥

ગાથાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોને જે ઉદીરણા સ્વામિ અતિ
અનિવૃત્ત ભાવવાળો તે તે પ્રકૃતિને ઉદીરક જીવ જાણવો. અને તેથી

॥ अथ उपशमनाकरण ॥

... એ પ્રમાણે સવિસ્તરપણે ઉદ્દીરણાકરણ કહીને હવે ઉપ-
શમનાકરણ કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં

૧ પ્રથમ સમ્યક્ત્વોત્પાદ પ્રરૂં	૫ દર્શન મોહનીયક્ષણા
૨ દેશવિરતિ લાલ પ્રરૂપણા	૬ દર્શન મોહનીયોપશમના
૩ સર્વવિરતિ લાલ પ્રરૂપણા	૭ ચારિત્ર મોહનીયોપશમના
૪ અનંતાનુષંગિ વિસંયોજના	૮ દેશોપશમના

એ ૮ દ્વાર ભેદાનુભેદ સહિત કહેવાનાં છે, તેમાં પ્રથમ ભેદા-
નુભેદ સહિત ઉપશમનાકરણ સર્વ પ્રકારે કહેવું અતિ અશક્ય
છે, તેથી જેટલે અંશે વ્યાખ્યાન કરવામાં પોતાની અશક્તિ છે
તેટલે અંશે તેના (ઉપશમના) જાણકાર આચાર્યોને આ આચાર્ય
(શ્રી શિવશર્મસૂરિ) નમસ્કાર (પ્રથમ ગાથા વડે) કરે છે.

करणकया ऽकरणाविय, दुविहा उवसामणा य विड्याए
अकरण अणुइन्नाए, अणुयोगधरे पणिवयामि ॥१॥

ગાથાર્થ:—અહિં કરણકૃત અને અકરણકૃત એ બે પ્રકારની ઉપશમના (દેશોપશમના) છે, તેમાં અકરણકૃત અને અનુ-
દીર્ઘ એ બે નામ પર્યાયવાળી બીજી ઉપશમનાના (અકરણોપ-
શમનાના) જ્ઞાનને ધારણ કરનાર આચાર્યોને હું (શિવશર્મસૂરિ)
નમસ્કાર કરું છું.

ટીકાર્થ:—અહિં કરણકૃત અને અકરણકૃત એ પ્રમાણે બે
પ્રકારની ઉપશમના છે, ત્યાં યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ, અને અનિવૃત્તિ
એ ૩ કરણને સાધ્ય જે ક્રિયા વિશેષ તે કરણ કહેવાય છે. તે તે

ઓહીણં ઓહિજુણ, અહસુહવેઈં ય આડગાણં તુ
પદમસ્સ જહન્નાદિઈ, સેસાણુ કોસગદ્દિઈઓ॥૮૧॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ--સર્વ સંકલિષ્ટ એવા અવધિલબ્ધિ યુક્ત અવધિલબ્ધિને જાન પ્રદેશોદીરક છે, કારણ કે અવધિલબ્ધિને ઉત્પન્ન કરતાં જીવને ઘણા પુણ્યો પરિક્ષીણ થયેલા હોય છે, માટે “ અવધિલબ્ધિ યુક્ત ” એ વિશેષણ કહ્યું છે, તથા સ્વ સ્વ ભૂમિ-નુસારે અત્યંત સુખને અનુભવતા જીવો આરે આયુષ્યના જાન પ્રદેશોદીરક હોય છે. ત્યાં પ્રથમ ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણની જાન સ્થિતિમાં વર્તતોનારક તે શેષ નારકોની અપેક્ષાએ અતિ સુખી હોય છે, માટે નારકાયુગે જાન પ્રદેશોદીરક છે. શેષ તિર્યાગાયુ મનુષ્યાયુ ને દેવાયુગે ૩૦ સ્થિતિમાં વર્તતા અને સ્વસ્થસ્થાન યોગ્યતાનુસારે અત્યંત સુખી એવા તિર્યાગ મનુષ્ય ને દેવો અનુક્રમે તિર્યાગાયુ, મનુષ્યાયુ, ને દેવાયુગે જાન પ્રદેશોદીરક બાળવા.

(ઇતિ જાન પ્રદેશોદીરણા સ્વામિત્વ)

ઇતિ શ્રીમલ્લયગિરિકૃત કર્મપ્રકૃતિ ટીકાયાં જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્
બુદ્ધિસાગરસૂરી પ્રસાદેન પં. ચંદુલાલ કૃતોદીરણા
કરણસ્ય ગૂર્જરભાષાંતરં સમાપ્તં.

મનાનાં છે. તથા દેશોપશમનાનાં બે નામ પૂર્વોક્ત બે નામથી રીત છે, અર્થાત્ અગુણોપશમના અને અપ્રશસ્તોપશમના એ નામ દેશોપશમનાનાં છે.

તત્ત્વવત્સમણા મોહ-સ્તેવ ડ તત્ત્વવત્સમક્રિયા જોગ પર્વાદિઓ ડ સત્ત્વી-પજ્જતો લક્ષિતિગજુત્તો ॥૩॥

પુર્વં પિ વિસુજ્ઞંતો-ગંઠિયસત્તાણ ઇક્કમિય તોહિં અન્નયરે સાગારે, જોગે ય વિસુદ્ધલેસાસુ ॥૪॥

ઠિઙ્ઠ સત્તકમ્મમંતો-કોડીકોડો કરેત્તુ સત્તણં । ટુટ્ટાણં ચડટ્ટાણે, અસુભસુભાણં ચ અણુભાગં ॥૫॥

વંધંતો ધુવપગડી, ભવપાડગ્ગા સુભા અણાજ્ઞ ય જોગવસા ય પણસં, ઉક્કોસં મજ્ઞિમ જહન્નં ॥૬॥

ઠિઙ્ઠવંધદ્ધાપૂરે, નવવંધં પહ્લત્તંભાગૂણં અસુભસુભાણુભાગં, અણંતગુણહાણિવુદ્ધોહિં ॥૭॥

કરણં અહાપવત્તં, અપુર્વવકરણ મનિયટ્ઠિકરણં ચ અંતોમુહુત્તિયાઙ્ઠં, ઉવત્તંતદ્ધં ચ લહ્હ કમ્મા ॥૮॥

ગાથાર્થઃ—વીશ્યાંતુસ્તદે

-તૌ-કા-વર્ણાદિ ૪-અગ્ર-ઉપ-નિર્માણ-અ-ત-૦-પ-એ ૪૭
 પ્રવળાધિપ્રકૃતિયોને બાંધતો છતો સ્વસ્વલવપ્રાયોગ્ય પરાવર્તમાન
 પ્રકૃતિયોમાં શુભનોજ બાંધ કરે તે પણ આયુષ્ય વળનેજ શુભનો
 બાંધ કરે કારણ કે અતિવિદ્યુદ પરિણામિ એવ આયુષ્યધનો આરંભ
 કરે તેથી અત્રે આયુષ્યનું વર્ણનું કહ્યું છે. તથા “લવપ્રાયોગ્ય”
 કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે જે તિર્યચ વા મનુષ્ય પ્રથમ સમ્યક્ત્વને
 ઉત્પન્ન કરે તો દેવ ગતિ પ્રાયોગ્ય દેવદ્રિક-પંચે-૦-૧૦-૨-સમચ-૦-

-ઉત્પન્ન-સુખ-૦-ત્રસાદિ ૧૦-શાતા- ઉચ્ચ એ ૨૧ શુભ
 પ્રકૃતિયોને બાંધે, તથા દેવ વા નારક જે પ્રથમ સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન
 કરતો હોય તો મનુષ્ય ગતિ પ્રાયોગ્ય મનુ-૦-૨-૫-૦-સમ-૦-વર્ણ-૦-
 આ-૦-૨-પરા-૦-ઉત્પન્ન-સુખગતિ-ત્રસાદિ ૧૦-શાતા-ને ઉચ્ચ-એ
 ૨૨ શુભપ્રકૃતિયોનો બાંધ કરે છે. માત્ર જો સમગ્ર પૃથ્વીનો નારક
 એવ પ્રથમ સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરતો હોય તો (ગતિદ્રિકને
 સ્થાને) તિર્યગ્દ્રિક અને (ઉચ્ચગોત્રને સ્થાને) નીચગોત્ર કહેવું,
 શેષ સર્વ દેવ નારકવત્ કહેવું. તથા બાંધ્યમાન પ્રકૃતિની અંતઃ
 કોણ કોટી સાગર પ્રમાણુજ સ્થિતિ બાંધે છે પરંતુ અધિક નહિ.
 યોગને અનુસારે પ્રદેશબાંધ પણ ઉત્કૃષ્ટ-મધ્યમ-અને લઘુન્યપણે
 કરે છે તે આ પ્રમાણે—જ્યોત્યોગે વર્તતેઃ લઘુન્યપ્રદેશ બાંધ કરે,
 મધ્યમયોગે વર્તતો મધ્યમપ્રદેશ બાંધ કરે અને ઉત્કૃષ્ઠયોગે વર્તતો
 ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બાંધ કરે છે. ॥ ૬ ॥

તથા સ્થિતિ બાંધ પણ પૂર્ણ થયે અને અન્યસ્થિતિબાંધ એટલે
 પૂર્વ સ્થિતિબાંધની અવેશાને અવેશવનના અસંખ્યાતમાત્રાએ હીન
 સ્થિતિબાંધ કરે છે. તે પણ પૂર્ણ થયે અને પૂર્વ સ્થિતિબાંધની અવે-
 શાને અવેશવનના અસંખ્યાતમાત્રાએ હીન હિનીય અન્યસ્થિતિ
 બાંધ કરે છે. એ પ્રમાણે પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિબાંધની અવેશાને અવે-
 શાને અવેશવનના અસંખ્યાતમાત્રાએ હીન હિનીય અન્યસ્થિતિ

૧ પચસત્રચ્ચમાં તથા ૧૦ ઉપાધ્યાયના વિચારપરિણામને સંજ્ઞા
 તમે જાણ હોય સ્થિતિબાંધ કહેવાય છે.

પ્રમાસંખ્યતમભાગન્યૂન રૂપ અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ કરે છે. તથા અશુભ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનક અનુભાગને બાંધે છે તે પણ પ્રતિ સમય અનન્ત ગુણ હીન અનુભાગને બાંધે છે તથા શુભ પ્રકૃતિયોના અતુસ્થાનક અનુભાગને બાંધે છે તે પણ પ્રતિ સમય અનન્ત ગુણ અધિક અનુભાગને બાંધે છે. એ પ્રમાણે કરતો છતો જીવ શું કરે છે ? તે કહે છે ॥ ૭ ॥

પૂર્વોક્ત વિશેષણોએ વિશિષ્ટ એવો જીવ પ્રથમ યથાપ્રવૃત્ત કરણ કરે છે, તદ્દનંતર અપૂર્વકરણ, અને તદ્દનંતર અનિવૃત્તિકરણ કરે છે. અહિં કરણ પરિણામોડત્ર એ સૂત્ર વચનથી કરણ તે પરિણામ વિશેષ છે. એ ત્રણ કરણમાં પ્રત્યેક કરણનો કાળ અન્તર્મુખ પ્રમાણ છે, અને સર્વનો એકત્રકાળ પણ અન્તર્મુખ પ્રમાણ છે. તદ્દનંતર પૂર્વોક્ત અનુક્રમથી ચોથી ઉપશાન્તાદ્વા પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે પણ અન્તર્મુખ કાળ પ્રમાણની છે. ॥ ૮ ॥

। હવે કરણોનું સ્વરૂપ પ્રગટપણે કહેવાય છે. ।

અણુસમયં વદંતો, અજ્ઞવસાણાણાંતગુણાણ
પરિણામદ્વાણાણં, દોસુ વિ લોગા અસંસ્થિજ્ઞા ॥૧॥

ગાથાર્થઃ—પ્રતિ સમયે અધ્યવસાયોની અનંતગુણ વિશુદ્ધિમાં (કરણ સમાપ્તિ સુધી) વર્તે છે—અને યથાપ્રમ તથા અપૂર્વ એ એ કરણમાં અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ અધ્યવસાયસ્થાનો છે.

ટીકાર્થઃ—અણુસમયં એટલે સમયે સમયે અધ્યવસાયોની અનંતગુણ વિશુદ્ધિએ અર્થાત્ પ્રતિ સમયે અનંતગુણ અધિક એવી અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિવડે વધતો છતો ત્યાં સુધી ત્રણ કરણોની સમાપ્તિ થાય છે ત્યાં સુધી નિરન્તરપણે વૃદ્ધિ પામે છે. હવે પ્રત્યેક કરણમાં અધ્યવસાયસ્થાનો કેટલાં છે ! તે કહીએ છીએ.

હારને આકારે સ્થાપનાક્ષેત્ર શેકે છે. પુનઃ અધ્યવસાયસ્થાનો ઉપરો-
પરિ^૧ વિચારતાં પ્રતિસમય અનંતગુણવૃદ્ધિએ વધતાં જાણવાં અને
તિચ્છી^૨ રીતે વિચારતાં અપદ્ધસ્થાનપતિત થાય છે.

મંદવિસોહી પઢમ-સ્સ સંસ્વભાગાહિ પઢમસમયમ્મિ
ઉક્કસ્સં ઉપ્પિમહો, એકેકં દોણહ જીવાણં ॥૧૦॥

આચરમાઓ સેસુ-કોસં પુઠ્ઠવપ્પવત્ત મિહ્નામં
વિહ્વયસ્સ વિહ્વયસમણ, જહન્નમવિ ડ્ડાંતરુક્કસ્સા ॥૧૧॥

ગાંથાર્થઃ—કરણપ્રતિયન્ત જે જીવોમાં પ્રથમ જીવને પ્રથમ
સમયે મંદ વિશુદ્ધિ અલ્પ છે તેથી દ્વિતીયાદિક સમયમાં યાવત
સંખ્યાતમાભાગ સુધી અનંતગુણવિશુદ્ધિ છે તેથી બીજા જીવને

૧ અર્થાત્ પૂર્વ સમયગત અધ્યવસ્થાનોની વિશુદ્ધીથી પર સમય-
ગત (અનંતર ઉર્ધ્વ સમયગત અર્થાત્ આગળના સમયમાં રહેલાં)
અધ્યવસ્થાનો અનંતગુણ વિશુદ્ધ છે.

૨ કોષપણ એક સમયગતાધ્યવસ્થાનોને તિચ્છી પંકિતબદ્ધ સ્થાપીને
તેમાંજ પરસ્પર વિશુદ્ધિ તપાસીએ તો દતિલાવઃ

૩ સર્વ અધ્યવસ્થાનોજ અસંખ્ય લોકપ્રદેશપ્રમાણ છે તો પરસ્થાન-
પણ કેમ સંભવે ? અર્થાત્ ચતુઃસ્થાન પતિતપણાનો સંભવ
એ શંકા થાય તો અત્રે સમજવા યોગ્ય એ છે કે અત્રે
પરસ્થાનપતિતપણું તે કોષપણ એકજ સમયગતાધ્યવસ્થાનોમાં સંખ્યા-
પેક્ષાએ કહેલ નથી પરંતુ એકજ સમયગતાધ્યવસ્થાનોમાં સર્વમાં
પરસ્પર વિશુદ્ધિ માત્રની તરતમતાની અપેક્ષાએજ પરસ્થાન પતિતપણું
કહ્યું છે એ તાત્પર્ય છે. એ પ્રમાણે કરણના સર્વ સમયોમાં (પ્રતિસ-
મયમાં) લિન્ન લિન્ન પરસ્થાનપતિતત્વ તિચ્છી રીતે વિચારતાં વિશુ-
દ્ધિની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રથમ સમયે ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે એ પ્રમાણે ઉપરના દ્વિતીયાદિક સમયનીજાં અને નીચેના દ્વિતીયાદિક સમયની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ અનંતગુણ કહેવી.

શેષ અંતિમ સંખ્યાતમાભાગમાં અંતિમસમય સુધી ઉં વિશુદ્ધિ નિરંતર પણ અનંતગુણ કહેવી. એનું પૂર્વપ્રવૃત્ત એવું બીજું પણ નામ છે. હવે બીજા અપૂર્વકરણના બીજા સમયમાં જે જઘન્ય વિશુદ્ધિ છે તે પણ પૂર્વાનંતર (પ્રથમ) સમયની ઉં વિશુદ્ધિથી અનંતગુણ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં કલ્પના વડે સમકાલે યથાપ્રવૃત્ત કરણને પ્રાપ્ત થયેલા એવા બે પુરૂષોની વિવક્ષા કરીએ, તેમાં એક પુરૂષને સર્વ જઘન્ય વિશુદ્ધિએ કરણ પ્રાપ્ત થયેલો અને બીજા પુરૂષને સર્વોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિએ કરણ પ્રાપ્ત થયેલો કલ્પીયે, ત્યાં કરણના પ્રથમ સમયે પ્રથમ જીવની વિશુદ્ધિ અતિ અલ્પ હોય છે, તેથી દ્વિતીય સમયે અનંતગુણ, અને તેથી પણ તૃતીય સમયની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે યથાપ્રવૃત્ત કરણને સંખ્યાતમા ભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી (સંખ્યાતમાભાગના અન્ત્ય સમયની જાં વિશુદ્ધિથી) પ્રથમ સમયવર્તી દ્વિતીયજીવની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ હોય છે. તેથી પણ ત્યાં જઘન્ય વિશુદ્ધિસ્થાનથી નિવત્યાં છે (જાં વિશુદ્ધિ કહેતાં નિવત્યાં છે) ત્યાંથી ઉપરની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણી છે. તેથી પણ દ્વિતીય (નીચેના દ્વિતીય) સમયની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે. તેથી પણ ઉપરની દ્વિતીયસમયની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે એ પ્રમાણે ઉપર અને નીચેનાં બે જીવોનાં વિશુદ્ધિસ્થાનોનું અનંતગુણપણું ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી અન્ત્યસમયની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ અલ્પ તદનંતર લાવરમાત્રને નહિ કહેતાં એવાં ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિસ્થાને તેને અનુક્રમે નિરંતર પણ અનંતગુણ અનંતગુણ કહેવાં એ

પ્રમાણે યથાપ્રવૃત્ત કરણની વક્રતવ્યતા સમાપ્ત થઈ. આયથાપ્રવૃત્ત સમયની ૪૦ વિં સર્વથો અલ્પ છે, તેથી દ્વિતીય સમયની ૪૦ વિં અનંતગુણુ તેથી તૃતીય સમયની ૪૦ વિં શુદ્ધિ અનંતગુણુ એ પ્રમાણે માનવ ૧૦ મા સમયની ૪૦ વિં શુદ્ધિ અનંતગુણુ—તેથી પ્રથમ સમયની ૬૦ વિં શુદ્ધિ અનંતગુણુ તેથી ૧૧ મા સમયની ૪૦ વિં અનંત, તેથી દ્વિતીય સમયની ૬૦ વિં અનંત, તેથી ૧૨ મા સમયની ૪૦ વિં અનંત તેથી તૃતીય સમયની ૬૦ વિં અનંત તેથી ૧૩ મા સમયની ૪૦ વિં અનંતગુણુ એ પ્રમાણે યાવત ૧૦૦ મા સમયની ૪૦ વિં થી ૯૧ મા સમયની ૬૦ વિં શુદ્ધિ અનંતગુણુ તેથી ૯૧ મા સમયની ૬૦ વિં અનંતગુણુ તેથી ૯૨-૯૩-૯૪-૯૫-૯૬-૯૭-૯૮ ને ૯૯ મા સમયની ૬૦ વિં અનુક્રમે અનંતગુણુ જાણવી.

સ્થાપના.

	૧૦૦ ની ૬૦ અં થી
	૯૯ ની ૬૦ અં થી
	૯૮ ની ૬૦ અં થી
	૯૭ ની ૬૦ અં થી
	૯૬ ની ૬૦ અં થી
	૯૫ ની ૬૦ અં થી
	૯૪ ની ૬૦ અં થી
	૯૩ ની ૬૦ અં થી
	૯૨ ની ૬૦ અં થી
	૯૧ ની ૬૦ અં થી
૧૦૦ ની ૪૦ અં થી	૯૦ ની ૬૦ અં થી
૯૯ ની ૪૦ અં થી	૮૯ ની ૬૦ અં થી
૯૮ ની ૪૦ અં થી	૮૮ ની ૬૦ અં થી
૯૭ ની ૪૦ અં થી	૮૭ ની ૬૦ અં થી
૯૬ ની ૪૦ અં થી	૮૬ ની ૬૦ અં થી
૯૫ ની ૪૦ અં થી	૮૫ ની ૬૦ અં થી
૯૪ ની ૪૦ અં થી	૮૪ ની ૬૦ અં થી
૯૩ ની ૪૦ અં થી	૮૩ ની ૬૦ અં થી
૯૨ ની ૪૦ અં થી	

ટીકાથ :—તદનંતર (તેથી) તે અપૂર્વકરણતું નિર્વચન એટલે જેવું નામ છે તેવા પ્રકારનો અર્થરૂપ (નિ=નિશ્ચય) વચ-
નને કહીશ. તે આ પ્રમાણે—અપુર્વાણિ એટલે પૂર્વે નહિ પ્રાપ્ત
થયેલ એવાં સ્થિતિઘાત—રસઘાત ગુણશ્રેણિ અને અન્યસ્થિતિ
બંધને ઉત્પન્ન કરનાર કરણ=અધ્યવસાય વિશેષ જેને વિષે છે તે
અર્પણકરણ કહેવાય છે. કરણ કે અપૂર્વકરણમાં પ્રવેશ કરતો જવ
પ્રથમે સમયેજ સ્થિતિઘાત—રસઘાત—ગુણશ્રેણિ અને અન્ય સ્થિતિ-
બંધને સમકાલે પ્રારંભે છે તે વાત મૂળ ગાથાથી કહે છે—
ઠિસ્ત્તયાય ઠિવંધગદ્ધા ડ=સ્થિતિઘાત—રસઘાત—ગુણશ્રેણિ
અને અન્ય સ્થિતિબંધ એ ચારે પદાર્થો પ્રથમ સમયે સમકાળે
પ્રવર્તે છે.

। હવે સ્થિતિઘાતનું સ્વરૂપ કહે છે ।

उयहिपुहुत्तुकुस्तं, इयरं पल्लस्त संखतमभागो
ठिइकंडगमणुभागा, णणंतभागा मुहुत्तंतो ॥१३॥

अणुभागकंडगाणं, बहुहिं सहस्तेहिं पूरण एकं
ठिइकंडगं सहस्तेहिं, तेसिं वीयं सहस्तेहिं ॥१४॥

ગાથાર્થ :—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ :—સ્થિતિસ્થાના અગ્નિમજાગથી ઉત્પન્ન થી સેકડો
સાગરોપમ પ્રમાણ અને જલન્યથી પુનઃ પશ્ચોપમના અસંખ્યા-
તમા ભાગ માત્ર સ્થિતિબંધને ઉકેરે છે, અને ઉકેરીને જે સ્થિતિ

૧ “ પશ્ચોપમના સંખ્યાતમાભાગ માત્ર સ્થિતિ કહેતે ” ક્ષતિ-
ઉપા. કૃત ટીકામાં “ પશ્ચોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સ્થિતિ
કહેતે ” ક્ષતિપંચસંગ્રહે.

માત્ર પ્રવર્તે છે. પુનઃ આ યથાપ્રવૃત્ત કરણમાં વર્તતો જીવ જે અશુભ કર્મો બાંધે છે તે અશુભ કર્મના દ્વિત્થાનક અનુભાગને બાંધે છે, અને જે શુભકર્મ બાંધે છે તેના ચતુર્થાનક અનુભાગને બાંધે છે. તથા સ્થિતિબંધ પણ પૂર્ણ પૂર્ણ થયે છતે અપ્રત્યેયમા-સંખ્યેયભાગન્યુનરૂપ અન્ય અન્યસ્થિતિબંધને બાંધે છે. કૃતિ યથા પ્રવૃત્તકરણ.

હવે અપૂર્વકરણ કહેવાય છે—ત્યાં વિદ્યસ્ત વિદ્યસમયે-અપૂર્વ કરણનામના દ્વિતીય કરણનો જે દ્વિતીય સમય તેનું જન્મ-વિશુદ્ધિસ્થાન પણ અનન્તરોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ સ્થાનથી અર્થાત પ્રથમ સમયગત ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ સ્થાનથી અનંતગુણ છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—અહિં યથા પ્રવૃત્તવત પ્રથમથીજ નિરંતરપણે જન્મન્યવિ-શુદ્ધિસ્થાનો અનંતગુણપણે ન કહેવાં પરંતુ પ્રથમ સમયે પ્રથમથીજ જન્મ વિશુદ્ધિ સર્વથી અદ્ય કહેવી ને તે પણ યથાપ્રવૃત્તના અન્ય સમયની વિશુદ્ધિથી અનંતગુણ જાણવી. તેથી એજ પ્રથમ સમયની ૬૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીય સમયની ૪૦ વિશુદ્ધિ અનં-તગુણ, તેથી એજ દ્વિતીય સમયની ૬૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથી પણ તૃતીય સમયગત ૪૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથીપણ એજ તૃતીય સમયગત ૬૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે આગળના દરેક સમયોમાં ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અપૂર્વ કરણના અન્ય સમયની ૬૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણ આવે.

નિઠવચણમવિ તતો સે, ઠિઠ્ઠસ્સવાય ઠિઠ્ઠવંધગદ્ધા
ગુણસેઢી વિ ચ સમગં, પઢમે સમયે પવતંતિ ॥૧૨

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

૬. ગણોભાગસંખ્યેયભાગદીન કૃતિ ઉપાનૃત ટીકાયાં.

તં કાલં વીયઠિઙ્, તિહાણુભાગેણં દેસઘાઙ્તથ
સમ્મત્તં સમ્મિસ્સં, મિચ્છત્તં સવ્વઘાઙ્ઠો ॥ ૧૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—તં કાલં=તે કાળે એટલે જે સમયથી અનન્તર સમયે ઔપશમિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ધરે તે સમયે અર્થાત્ પ્રથમસ્થિતિના અનન્તર સમયે મિધ્યા^૧ રહ્યો છતોજ દ્વિતીયસ્થિતિગત દલિકને અનુભાગલેદ વડે શુદ્ધ-અર્ધશુદ્ધ-ને અશુદ્ધ એમ ૩ પ્રકારનાં કહે છે. ત્યાં શુદ્ધદલિક તે સમ્યક્ત્વ છે ને તે દેશધાતિ રસયુક્ત કોવાધી દેશધાતિ પ્રકૃતિ છે. તથા અર્ધશુદ્ધ દલિક તે મિશ્રમોહનીય ને તે સર્વધાતિ રસયુક્ત કોવાધી સર્વધાતિ પ્રકૃતિ છે, અને શુદ્ધદલિક તે મિધ્યાત્વમોહનીય છે ને તે યણ સર્વધાતિ પ્રકૃતિ એજ વાત મૂળગાથાથી કહે છે કે સમ્મિસ્સં=મિશ્રસહિત ચ્છત્તં=મિધ્યાત્વ તે સવ્વઘાઙ્ઠો=સર્વધાતિ છે.

તે સમય થોવો, સમ્મત્તે મીત્તણ અસંખગુણો
તમયમવિચ કમત્તો, મિત્તમુહુત્તા હિ વિજ્ઞાઓ

॥ ૨૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના લાભથી પ્રથમ સમયથી

૧ કર્મધર્મે ન ઉપદમસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ સમયથી કહેવ છે પરન્તુ મળવા પ્રમાણે અનિવૃત્તિ અનન્ત ૧ સમયના અવિરતતા સમ્પન્ન કહેવ તાથી વિરોધ સંભવે નહિ. પુનઃ કર્મપ્રકૃતિમાં ઉપદમસમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ પ્રવૃત્તિ સાદુ રહેવાનું પણ સક્રમ પદાનુસાર કહેવ છે તારે કર્મપ્રકૃતિમાં તે પ્રમાણે નહિસર્વ.

તેથી માત્ર ઉદય વડેજ તે એક આત્મલિકાનો અનુભવ કરે પુત્ર તે અન્ત્યાવલિકા વ્યતીત થયે મિથ્યાત્વનો ઉદયપણુ નિવર્તે કારણ કે આગળ વેદ્યમાન હલિકનો અભાવ છે માટે, અને મિથ્યાત્વનો ઉદય ગયે છતે એવ ઉપશમસમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે.

મિચ્છત્તુદય સ્વીણે, લહણ સમ્મત્તમોવસમિયં સો
લંભેણ જસ્સ લખ્મહ, આયહિય મલહ્ધપુવં જં ॥૧૮

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વના ઉદયનો ક્ષય થયે છતે તે એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપશમ સમ્યક્ત્વને પામે છે કે જે સમ્યક્ત્વના લાભવડે પૂર્વે પ્રાપ્ત થયેલ એવા અરિકુલ દેવાદિક તત્વના શ્રદ્ધાનુસાર આત્મલિકાને પ્રાપ્ત કરે છે. તે આ પ્રમાણે—સમ્યક્ત્વનો લાભ થયે છતે જેમ જાત્યન્ધ પુરૂષને ચક્ષુની પ્રાપ્તિ થાય તેમ યથાવસ્થિ વસ્તુતત્વનો જોધ થાય છે, અને મહાવ્યાધિવાળાને વ્યાધિ દૂર થવાથી જેવો પ્રમોહલાભ થાય છે તેવો સમ્યક્ત્વપ્રાપ્ત પુરૂષને પણ પ્રમોહ થાય છે. કહ્યું છે કે—

“ જાત્યન્ધસ્ય યથા પુંસ-ચક્ષુર્ભિ શુભાંદય
સદ્દર્શનં તથૈવાસ્ય, સમ્યક્ત્વે સતિ જાયતે ॥ ૧
(ગાથાર્થ)

આનન્દો જાયતે ડત્યન્તં, તાત્ત્વિકો ડસ્ય મહાન્મનઃ
સદ્વ્યાધ્યપગમે યદ્વદ્, વ્યાધિતસ્ય સદોષધાન્ ॥ ૨ ॥

મહાવ્યાધિવાળા પુરૂષને ઉત્તમ ઔષધથી વ્યાધિનો વિન થયે જેવો આનંદ થાય છે તેવો અત્યન્ત તાત્ત્વિક આનંદ એ માત્રાને થાય છે. ”

તં કાલં વીયઠિઈં, તિહાણુભાગેણં દેસઘાઈત્થ
સમ્મત્તં સમ્મિસ્સં, મિચ્છત્તં સવ્વઘાઈઓ ॥ ૧૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—તં કાલં=તે કાળે એટલે જે સમયથી અનન્તર સમયે ઔપશમિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ધરે તે સમયે અર્થાત્ પ્રથમસ્થિતિના અન્ત્ય સમયે મિધ્યાં રહ્યો છતોજ દ્વિતીયસ્થિતિગત દલિકને અનુભાગભેદ વડે શુદ્ધ-અર્ધશુદ્ધ-ને અશુદ્ધ એમ ૩ પ્રકારનાં કરે છે. ત્યાં શુદ્ધદલિક તે સમ્યક્ત્વ છે ને તે દેશધાતિ રસયુક્ત હોવાથી દેશધાતિ પ્રકૃતિ છે. તથા અર્ધશુદ્ધ દલિક તે મિશ્રમોહનીય છે ને તે સર્વધાતિ રસયુક્ત હોવાથી સર્વધાતિ પ્રકૃતિ છે, અને અશુદ્ધદલિક તે મિધ્યાત્વમોહનીય છે ને તે પણ સર્વધાતિ પ્રકૃતિ છે. એજ વાત મૂળગાથાથી કહે છે કે સમ્મિસ્સં=મિશ્રસહિત મિચ્છત્તં=મિધ્યાત્વ તે સવ્વઘાઈઓ=સર્વધાતિ છે.

પઠમે સમણ થોવો, સમ્મત્તે મીસણ અસંખગુણો
અણુસમયમવિય કમસો, મિન્નમુહત્તા હિ વિજ્ઞાઓ
॥ ૨૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના લાભથી પ્રથમ સમયથી

૧ કર્મપ્રયે “ ઉપદમસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ સમયથી શરૂ થાય છે પરંતુ સમજવા પ્રમાણે અનિબંધના અન્ત ૧ સમયની અવિવક્ષા રાખીને શરૂ થોવાથી વિરોધ સંભવે નહિં. પુનઃ કર્મપ્રકૃતિમાં ઉપદમાદ્યામાં ત્રિપુંજ-કરણ પ્રવૃત્તિ આણુ રહેવાનું પણ સંકેત પદ્ધતિએ શરૂ થાય છે માટે કર્મપ્રયમાં પણ તે પ્રમાણે અનુસરવું.

પ્રારંભીનેજ મિથ્યાત્વનું દલિક ગુણસંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં અને મિશ્રમાં સંક્રમે છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયે અલ્પ દલિકનિશ્ચેપ સમ્યક્ત્વમાં, તેથી મિશ્રમાં અસંખ્યગુણ તેથી દ્વિતીયસમયે સમ્યક્ત્વમાં અસંખ્યગુણ અને એજ દ્વિતીયસમયે મિશ્રમાં તેથી પણ અસંખ્યગુણ દલિકનિશ્ચેપ થાય છે, એ પ્રમાણે પ્રતિસમય અનુક્રમે અન્તર્મુક્તા અન્ત્યસમય સુધી કહેવું. તદનંતર પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળો વિધ્યાત સંક્રમ પ્રવર્તે છે.

ઠિઠ્ઠરસઘાઓ ગુણસેઢી, વિ ય તાવં પિ આઝવજ્ઞાણં
પઢમઠિઠ્ઠિણ્ણ ઇગદુગા, વલિસેસમ્મિ મિચ્છત્તે ॥૨૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—જ્યાં સુધી (મિથ્યાત્વનો) ગુણસંક્રમ પ્રવર્તે છે ત્યાં સુધી આયુ સિવાયનાં ૭ કર્મનો સ્થિતિઘાત, રસઘાત, અને ગુણશ્રેણિ પ્રવર્તે છે, અને ગુણસંક્રમ નિવર્ત્યે છતે તે સ્થિતિઘાતાદિ પણ નિવર્તે છે. મિથ્યાત્વની પુનઃ એક આવલિકા બાકી ન રહે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વનો સ્થિતિઘાત ને રસઘાત પ્રવર્તે છે, અને આવલિકા શેષ રહેયે તે બન્ને નિવૃત્ત પામે છે. તથા મિથ્યાત્વની પ્રથમસ્થિતિ યાવત્ એ આવલિકા બાકી ન રહે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વની ગુણશ્રેણિ પણ પ્રવર્તે છે, અને એ આવલિકા બાકી રહેતાં ગુણશ્રેણી નિવર્તે છે. એ પ્રમાણે અન્તરકરણમાં જીવ પ્રવેશ્યો છતો પ્રથમ સમયથીજ યાવત્ અન્તર્મુહુર્ત સુધી ઔપશમિકસમ્યગ્દષ્ટિ થાય છે.

સંતપ્પા અંતે, વિહિણા ઓકદ્વિયસ્સ દલિયસ્સ
અજ્ઞવસાણણુરૂવ-સ્સુદઓ તિસુ એકયરયસ્સ ॥૨૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—ઔપશમિકસમ્યક્ત્વના અન્તર્મુક્તે અન્તે કિં-

ચિત્ત સમગ્રિક એક આવલિકા શેષ સ્થિતિ વર્તનાં દ્વિતીયસ્થિતિગત સમ્યક્ત્વાદિ ત્રણે પુંજના દલિકને અધ્યવસાયત્રિશેષથી સમાકર્ષાન્તિ અન્તરકરણની અન્યાવલિકામાં પ્રણેષે છે, તે એવી રીતે કે પ્રથમ સમયમાં ઘણું દ્વિતીય સમયમાં અદ્ય તેથી પણ તૃતીય સમયમાં અદ્યતર એ પ્રમાણે આવલિકાના અન્યસમય સુધી હીનહીનતર દલિકને પ્રણેષે છે. એ રીતે પ્રણેષાતાં તે દલિકોની સ્થાપના ગૌપ્ય-ચ્છાકારે થાય છે. તદનંતર આવલિકાપ્રમાણ અન્તરકરણનો કાળ શેષ રહે છે તે એ ત્રણપુંજમાંથી કોઈપણ એક પુંજના દલિકનો ઉદય થાય છે. તે દલિકોદય કેવા પ્રકારે થાય છે ? તે કહીએ છીએ કે અધ્યવસાયને અનુસારે તે દલિકનો ઉદય થાય છે તે આ પ્રમાણે—જે તે અવસરે શુભપરિણામ હોય છે તો સમ્યક્ત્વ પુંજરૂપ દલિકનો ઉદય થાય છે, જો મધ્યમપરિણામ હોય તો મિશ્રપુંજનો અને નિઘન્યપરિણામ હોય તો મિથ્યાત્વદલિકનો ઉદય થાય છે.

**સમ્મત્ત પદમલંભો, સર્વોવસમા તદ્વા વિગિઠ્ઠા ય
છાલિગસેસાણ પરં, આસાણં કોઢ ગચ્છેજ્ઞા ॥૨૩॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—આ ઐપશમિકસમ્યક્ત્વનો પ્રથમ લાભ તે મિથ્યાત્વની સર્વોપશમનાથી થાય છે, અન્યથા નહિ. તથા પ્રથમ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ઘણા મોટા અન્તર્મુહુર્ત પ્રમાણવાળો આ પ્રથમસમ્યક્ત્વ લાભ છે. પુનઃ આ સમ્યક્ત્વને પામ્યો છતો કોઈક જીવ સમ્યક્ત્વ-સહિત દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પણ પામે છે. શતકબૃહત્ચૂષ્ટિમાં

૧ આદિ “ સહિત ” એ શબ્દનો “ સમકાલે ” એવો અર્થ સંભવે નહિ પરંતુ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કર્યાનંતર કંઈ સમય વ્યતીત થયા બાદ અન્તરકરણને અનુભવતો છાગ દેશવિરત્યાદિજાવ પામે. જો એમ ન માનીયે તો અનાદિ મિથ્યાત્વને પ્રથમજ દેશવિરતિ વા સર્વવિરતિ લાભ થયો એમ કહેવાય, અને એ વાત ઘટ નથી.

કહ્યું છે કે “ઉચ્ચસમસમ્મદિટ્ઠી અંતરકરણદ્વિઓ કોઈ દેસવિરયંપિ
લભેદ; કોઈ પમત્તાપમત્તમાયંપિ. સામાયણો પુણ ન કિંપિ લભેદ
ઉપશમ સમ્યગ્દ્રષ્ટિજીવ અંતરકરણમાં રહ્યો છતો કોઈ દેશવિર-
તિપણું પામે ને કોઈ સર્વવિરતિપણું પણ પામે, પરંતુ સાર્વાદન-
માં વર્તતો જીવ કંઈ પણ ન પામે ” એ ઓપ૦ સમ્યક્ત્વને કાળ
જઘન્યથી ૧ સમય અને ઉદ્દૃષ્ટથી ૬ આવલિકાપ્રમાણ જાકી રહે
ત્યારે કોઈક જીવ આસાદન એટલે સાર્વાદન ભાવને પણ પામે છે,
ને તે (સાર્વાદનપ્રાપ્ત જીવ) નિશ્ચયથી ત્યારબાદ મિથ્યાત્વને જ
પામે છે.

॥ હવે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ તું સ્વરૂપ કહે છે ॥

સમ્મદિટ્ઠી જીવો, ઉવડ્ઠં પવયણં તુ સદ્દહૃ
સદ્દહૃ અસપ્પમાવં, અજાણમાણો ગુરુનિયોગા ॥૨૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—સમ્યગ્દ્રષ્ટિજીવ ગુરુએ ઉપદેશેલા પ્રવચનને
નિશ્ચયથી યથાર્થપણે સદ્દહે છે. મૂળગાથામાં તુ પદ નિશ્ચય વાચક
અને લિંગક્રમસૂચક પણ છે. પુનઃ જે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ પણ અસદ્ભૂત
પ્રવચનને સદ્દહે છે; તે અવશ્ય પોતે અજાણ છતોજ એટલે સમ્યક્
રિજ્ઞાન રહિત હોતો છતોજ સદ્દહે છે, અથવા તથાવિધ સમ્યક્
પરિજ્ઞાનરહિત ગુરુના અને જમાંલિ જેવા મિથ્યાદ્રષ્ટિના નિયોગથી
એટલે પરતંત્રપણાથીજ સદ્દહે છે. અન્યથા નહિ.

॥ હવે મિથ્યાદ્રષ્ટિ તું સ્વરૂપ કહે છે ॥

મિચ્છદિટ્ઠી નિયમા, ઉવડ્ઠં પવયણં ન સદ્દહૃ
સદ્દહૃ અસપ્પમાવં ઉવડ્ઠં વા અણુવડ્ઠં ॥ ૨૫ ॥

ગાંધાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—મિથ્યાદ્રષ્ટિજીવ ગુરૂએ ઉપદેશેલા વચનને નિશ્ચય પહે સર્જી હતો નથી, અર્થાત્ પોતાના અત્મામાં સમ્યક્પણે પરિણમાવતો નથી, અને ઉપદેશેલા વા નહિ ઉપદેશેલા વચનને જો સર્જી છે તે અન્યથાલાભે એટલે મિથ્યારૂપે સર્જી છે છે, અર્થાત્ સમ્યક્પણે યથાર્થ શ્રદ્ધાન કરી શકતો નથી.

સમ્મામિચ્છદિઠી સાગારે વા તહા અણાગારે
અહ વંજણોગ્ગહંમિ અ, સાગારે હોઝ નાયવો ॥૨૬॥

ગાંધાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉપયોગમાં સમ્યગ્મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવને વિચારતાં સમ્યગ્મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવ સાકારોપયોગમાં ને નિરાકારોપયોગમાં હોય. યદિ સાકારોપયોગમાં હોય તે અવ્યક્તજ્ઞાનરૂપ વ્યવહારિક વ્યંજનાવગ્રહમાંજ હોય પરંતુ અર્થાવગ્રહમાં ન હોય. કારણ કે શંકાયજ્ઞાનવાળો એવો પ્રવચનપર રાગદ્વેષ રહિત જીવ સમ્યગ્મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહેવાય છે. પરંતુ સમ્યગ્મિશ્ચયજ્ઞાનીને મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહેવાય નહિ અને શંકાયજ્ઞાનપણું તે વ્યંજનાવગ્રહમાંજ હોય છે.

(કતિ પ્રથમ સમ્યક્તત્ત્વપ્રકરણ.)

॥ અથ ચારિત્રમોહનીયોપશમના ॥

હવે ચારિત્રમોહની ઉપશમનાનો નિધિ કહેવાય છે. ત્યાં એ
જીવ ચારિત્રમોહનીયને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે તે કહેવાય છે.

વેયગ સમ્મદિટ્ઠી, ચરિત્તમોહુવસમાણ ચિત્તંતો
અજઓ દેસજઈ વા, વિરતો વ વિસોહ અદ્ધાણ ॥૨૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—વેદકસમ્યગ્દ્રષ્ટિ એટલે ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વી જીવ
ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે પરંતુ પૂર્વે વર્ણ-
વેલા એવો ઉપશમસમ્યગ્દ્રષ્ટિ નહિ. તે વળી અયત એટલે અવિ-
રતિ, હેશયતિ એટલે હેશવિરતિ અને વિરતો એટલે સર્વવિરતિ-
જીવ, એ ત્રણમાં પ્રત્યેકને બે બે અધ્યા (પરિણામયુક્ત કાળ વિભાગ)
હોય છે. તેમાં પ્રથમ સંકલેશાદ્યા ને ળીજી વિશુદ્ધ્યદ્યા. ત્યાં
વિશુદ્ધ્યદ્યામાં વર્તતો જીવ ચારિત્રમોહનીયને ઉપશમાવવાનો
પ્રારંભ કરે છે, પરંતુ સંકલેશાદ્યામાં વર્તતો જીવ નહિ.

। હવે એ અવિરતાદિ ત્રણે પ્રકારના જીવોનું લક્ષણ કહે છે ।

અન્નાણાણબ્ધુવગમ, જયણાહજઓ અ વજ્જવિરઈણ
एगवयाइ चरिमो, अणुमइमित्तो त्ति देसजई ॥૨૮॥

અણુમઈવિરઓ ય જઈ, દોન્હવિ કરણાણિ દોન્હિ ન ડ
તઈયં

પચ્છા ગુણસેઢી સિં, તાવહયા આલિગા ડપ્પિ ॥૨૯॥

ગાથાર્થ:—અજ્ઞાન-અનભ્યુપગમ-અને અયતન એ ત્રણ

વડે અવિરતપણું હોય છે, તથા એકત્રત ગ્રહણાદિથી યાવત અતે અનુમતિમાત્ર સુધીના અવગ્રહ=પાપની વિરતિવાળો એવ દેશવિરતિ કહેવાય છે ॥ ૨૮ ॥

પુનઃ જે અનુમતિ માત્રથી પણ વિરક્ત થયો તે સર્વવિરતિ-વંત યતિ કહેવાય છે. તથા દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ એ બન્ને ભાવની પ્રાપ્તિમાં પ્રથમનાં બે કરણોજ પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ ત્રીજું કરણ પ્રાપ્ત થાય નહિ. અને દેશવિરત્યાદિ ભાવને પામ્યા બદ એ બન્ને સંબંધી જે શુભઐષ્ટિ રચના તે પણ તેટલાજ (અન્નકુંડ) પ્રમાણવાળી પરંતુ ઉદયાવલિકાથી ઉપર થાય છે. ॥ ૨૯ ॥

ટીકાઈ—વતને જે ન લાણે ન અઠરે ન પાણે ન જાણે ન થત કરે તે (અનુક્રમે) અજ્ઞાન-અનુભુપગમ-અને અવગ્રહ. જે પ્રહ, વડે અવિરત કહેવાય છે. અહિં પ્રહ, પદ સંબંધિ ૮ ભાગ. કાલ છે તે આ પ્રમાણે—

૧	ન લાણે—ન અઠરે—ન પાણે	સર્વદેશવત
૨	ન લાણે—ન અઠરે— પાણે	બહુલ સર્વદેશવત
૩	ન લાણે— અઠરે—ન પાણે	ચાતુર્વલ્લવત
૪	ન લાણે— અઠરે— ૨.૧૦	અગ્નિનાગંદુત્રિવત
૫	લાણે—ન અઠરે— ૨.૧૦	વેદિશુભુત્રિવત
૬	લાણે— અઠરે— ૨.૧૦	અનુભુત્રિવત
૭	લાણે— અઠરે— ૨.૧૦	સંવિદ્યુત્રિવત
૮	લાણે— અઠરે— ૨.૧૦	અવગ્રહ સર્વદેશવત

એ ૮ બાંગામાં પ્રથમના ૭ બાંગામાં વર્તેલો જીવ નિશ્ચયથી અવિરતિજીવ જાણેલો. કારણ કે યુજાશરણ પાત્રને કરતાં વધી તે ફક્તથી થતાં નથી પરંતુ સમ્યક્ જ્ઞાનપૂર્વક સમ્યક્ રીતે મરણ કરીને પામેલાં વધેજી મોક્ષફલને અર્થે થાય છે.

ત્યાં પ્રથમના ૪ બાંગામાં સમ્યક્ જ્ઞાનનો અભાવ છે અને આગળના ૩ બાંગામાં સમ્યક્ શ્રદ્ધા પાત્રનાનો અભાવ છે. માટે એ પ્રથમના સાને બાંગામાં વર્તેલો જીવ નિશ્ચયના અવિરતિ કહેવાય છે, અને અન્ય બાંગામાં એટલે આડમા બાંગામાં વર્તેલો જીવ દેશવિરતિ થાય છે, કારણ કે દેશથી પણ અવધ એટલે પાપની વિરતિનો સકલાવ છે. પુનઃ તે એક મનાદિવાળો એટલે એક મતને શ્રદ્ધા કરનારો અથવા બે મતને શ્રદ્ધા કરનારો એ પ્રમાણે યાવત અન્ય દેશવિરતિ તે અનુમતિ માત્રનેજ સેવનારો હોય છે, અને શેષ સર્વ પાપનું તેણે પ્રત્યાખ્યાન કરેલું છે (ત્યાં કરેલો છે). પુનઃ અનુમતિ પણ પ્રતિસેવના-પ્રતિશ્રવણા-ને સંઘા સાનુમતિ એ પ્રમાણે ૩ પ્રકારે છે. ત્યાં પોતે કરેલા અથવા પરના કરેલા પાપની જ્ઞાધા કરે છે અથવા સાવધારંભથી ઉત્પન્ન થયેલા અશનાદિકનો ઉપભોગ કરે છે તે પ્રતિસેવનાનુમતિ કહેવાય છે. પુનઃ જ્યારે પુત્રાદિકે કરેલા પાપમાં સંમત્તપણું રાખે છે ને નિષેધ કરતો નથી તે પ્રતિશ્રવણાનુમતિ કહેવાય છે. પુનઃ જ્યારે સાવધારંભકાર્યોમાં પ્રવૃત્ત એવા પુત્રાદિકોમાં મમત્વમાત્ર યુક્ત છે પરંતુ તેઓનાં કરેલાં કાર્યોને સાંભળે નહિ અને જ્ઞાધા પણ કરે નહિ ત્યારે તે સંઘાસાનુમતિ કહેવાય છે, ત્યાં જે સંઘાસાનુમતિ માત્રનેજ સેવનારો છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ કહેવાય છે, અને તે અન્ય સર્વ શ્રાવકોમાં શુણ્યાધિક જાણ્યો. અને જે પુનઃ સંઘાસાનુમતિથી પણ વિરક્ત થયો હોય તે યતિ કહેવાય છે.

૧ હવે દેશવિરતિનો અને સર્વવિરતિનો લાભ કેવી રીતે થાય છે તે કહેવાય છે.

દોન્હ વિ કરણાણિ દોન્હિ ન ડ તદ્યં=દેશવિરતિની અને

સર્વવિરતિની એ બન્નેની પ્રાપ્તિમાં યથાપ્રવૃત્ત અને અપૂર્વ નામનાં
 બે કરણોજ હોય છે, પરંતુ ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ પ્રાપ્ત થતું નથી
 તે કરણ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? તે કહેવાય છે. અહિં કરણકાળથી
 પૂર્વે પણ અંતર્મુહુર્ત પર્યન્ત પ્રતિસમય અનંતગુણ વૃદ્ધિરૂપ
 વિશુદ્ધિએ વૃદ્ધિ પામતો જીવ અશુભ કર્મોની અતુલાગત્તાને
 દિશ્વાનક કરે છે ઇત્યાદિ. તે પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જે રીતે
 પ્રથમ યથાપ્રવૃત્ત કરણમાં કહ્યું છે તે રીતે સર્વ કહેવું. તદનંતર
 અપૂર્વકરણ કરે તે પણ તેવીજ રીતે કહેવું, પરંતુ અહિં ગુણશ્રેણિ
 ન કહેવી, અને અપૂર્વકરણાદા સમાપ્ત થયે છતે અનંતર સમયે
 નિશ્ચયથી દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરે છે, તેથી
 ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ પ્રાપ્ત થતું નથી. અહિં બે અવિરત
 હોતે છતેજ યથોકત બે કરણને કરે તો દેશવિરતિ વા
 સર્વવિરતિપણ પ્રાપ્ત કરે છે, અને દેશવિરતિ હોતે
 છતેજ યથોકત બે કરણ કરે છે તો સર્વવિરતિનેજ પ્રાપ્ત કરે છે. તથા
 પચ્છાગુણતેહોતિ=બે કરણ વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે પર્યાપ્ત દેશવિરતિને
 વા સર્વવિરતિલાભને પામ્યો છતો જીવ ઉદયાવલિઃથી ઉપર
 ગુણશ્રેણિ રચના કરે છે, ને તે પણ તેટલાજ અંતર્મુહુર્ત પ્રમાણવાળી
 અને પ્રતિસમય દલિઃ રચનાની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ
 પામતો એવી ગુણશ્રેણિને રચે છે. તથા દેશવિરત અને સર્વવિરતજીવ
 સ્વપ્રતિપત્યનંતર (દેશનતપણને સર્વનતપણ ધાર્યા બાદ)
 અંતર્મુહુર્ત સુધી અવશ્ય વધતા પરિણામે રહે છે, અને અંતર્મુહુર્ત
 બાદ અનિયમિત પરિણામે એટલે કેટલે વધતા પરિણામે, કેટલું
 સ્વભાવરૂપ, ને કેટલું હીન પરિણામે વર્તે છે. ત્યાં સ્વભાવરૂપ અને
 હીન પરિણામે વર્તતા દેશવિરત અને સર્વવિરત જીવને વિધિવિધાત
 ને સંસ્થાત કતા નથી.

પરિણામપચ્ચયા ડ. જામોગગયા ગયા અકરણા ડ
 ગુણતેહો તિં નિચ્ચં નિ
 હિહિજયા ॥૩૦॥

ગાથાર્થ:—પરિણામહાનિના હેતુથી અનાલોગપણે જેઓ દેશવિરત્યાદિલાવથી ઉતરી ગયા છે (ભ્રષ્ટ થયા છે) તે જીવો કરણ કર્યાવિના જ પુનઃ તે લાવને પામે છે. તથા દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ એ બંને સંબંધિ ગુણશ્રેણિ નિત્ય પરિણામની હાનિ વૃદ્ધિ યુક્ત હોય છે.

ટીકાર્થ:—પરિણામ પ્રત્યયથી એટલે પરિણામ હાનિરૂપ કારણથી અનાલોગપણે તત્ લાવથી ગયેલા (નિવર્તેલા) અર્થોત ઉપયોગ રહીતપણે જેઓ દેશવિરતિ પરિણામથી વા સર્વવિરતિ પરિણામથી પરિભ્રષ્ટ થયા તેઓ કરણ કર્યા વિનાજ પુનઃ પણ તે પૂર્વપ્રતિપન્ન દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિલાવને પામે છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—ઉપયોગ રહિત (અનાલોગપણે) કોઈક વખત પરિણામની હાનિ થવાથી જે દેશવિરતિ જીવો અવિરતિ લાવને પ્રાપ્ત થયા હોય અથવા સર્વવિરતિવંત જીવો દેશવિરતિલાવને પ્રાપ્ત થયા હોય તેઓ પરિણામના વશ થકી પુનઃ પણ તે પૂર્વપ્રતિપન્ન દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પામે તો કરણકર્યા વિનાજ તે લાવને પામે છે, અને જે જીવો પુનઃ ઉપયોગપૂર્વકજ દેશવિરતિથી વા સર્વ વિરતિથી પરિભ્રષ્ટ થયા હોય ને ઉપયોગ પૂર્વકજ મિથ્યાત્વલાવને પામ્યા હોય તેઓ પુનઃ પણ જઘન્યથી અન્તર્મુઠકાળે અને ઉત્કૃષ્ટથી ઘણાકાળે દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરે તો પૂર્વોક્ત પ્રકારે કરણ પૂર્વકજ પ્રાપ્ત કરે છે.

તથા જ્યાં સુધી દેશવિરતિની વા સર્વવિરતિની પ્રતિપાત્રતા કરે છે ત્યાં સુધી પ્રતિ સમયે ગુણશ્રેણિને પણ રચે છે, પરન્તુ વધતા પરિણામવાળો જીવ પરિણામ વૃદ્ધિને અનુસારે કદાચિત અસંખ્ય ભાગાધિક કદાચિત્ સંખ્યભાગાધિક કદાચિત્ સંખ્યગુણાધિક ને કદાચિત અસંખ્યગુણાધિક શ્રેણિને પણ રચે છે. અને ઘટતા પરિણામવાળો જીવ પરિણામ હાનિને અનુસારે પૂર્વોક્ત ચાર પ્રકારે ઘટતી ગુણશ્રેણિને રચે છે. અને અવસ્થિત પરિણામવાળો જીવ

તેટલા પ્રમાણવાળીજ ગુણગ્રેષ્ણિને રચે છે. આ હાની વૃદ્ધિ તે દલિત-
ની અપેક્ષાએ જાણવી, અને કાળથી તો પુનઃ સર્વદા તેટલા પ્રમા-
ણનીજ જાણવી (અંતર્મુઁ પ્રમાણની જાણવી), અને નીચેના
સમયોને અનુલવતાં જેમ જેમ સમયો ક્ષય થતા જાય છે તેમ તેમ
ઉપરના સમયોમાં દલિતકનિશ્ચેષ અધિકાધિક થતો જાય છે.

॥ અથ અનંતાનુબંધિવિસંયોજના ॥

એ પ્રમાણે દેશવિરતિનો અને સર્વવિરતિનો લાભ કહીને
અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના કહેવાય છે. કદાચ શંકા થાય કે
ચારિત્રમોહોપશમનાના અધિકારમાં અનંતાં ની વિસંયોજના શા
કારણથી કહેવાય છે ? તો કહીએ છીએ કે જે જીવ ચારિત્ર મોહની-
યને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે તે જીવ અનંતાનુબંધિની
વિસંયોજના અવશ્ય કરે છે, તે કારણથી અહિં અનંતાં ની
વિસંયોજના અવશ્ય કહેવાય છે. તે અનંતાનુબંધિને અપેક્ષિત
એવા આતુર્ગતિક ક્ષયોપશમ સમ્યગદૃષ્ટિ જોયે પણ વિસંયોજે છે
તે સંબંધ ગાઢાથી કહે છે.

चउगद्वया पञ्जत्ता, तिस्रि वि संयोजणा विजोयंति
करणेहिं तिहिं सहिया. नंत करणं उवत्तसो वा

॥ ૩૧ ॥

વિરત, ને સર્વ વિરત એ ત્રણે જીવો, તેમાં અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ
 શારંગતિવાળા, અને દેશવિરત તે તિર્થંચો વા મનુષ્યો,
 અને સર્વવિરત તે મનુષ્યોજ, સંયોજના એટલે અનંતાનુબંધિ
 કયાયને વિસંયોજ છે. કેવા જીવો તે વિસંયોજના કરે છે ?
 તે કહીએ છીએ કે ત્રણકરણ સહિત જીવો અનંતાનુબંધિ વિસંયોજના
 કરે છે. અહિં કરણોની વક્તવ્યતા પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહેવી, પરંતુ
 અત્રે અન્તરકરણ અથવા ઉપશમ ન કહેવો. કારણ કે અનંતાનુબંધિ
 ની ઉપશમના થતી નથી. એ ગાથાનો અસૂચ્ય કલ્પો હવે વિશેષ
 ભાવના આ પ્રમાણે છે—અનંતાનુબંધિને વિસંયોજવાને અર્થે પ્રથમ
 યથાપ્રવૃત્તાદિ ત્રણ કરણને પ્રારંભે છે, ત્યાં કરણની વક્તવ્યતા સર્વ
 પૂર્વોક્ત પ્રકારે જાણવી, પરંતુ વિશેષ એ કે અહિં અપૂર્વકરણમાં
 પ્રથમ સમયથીજ આરંભીને અનંતાનુબંધિનો ગુણસંક્રમ પણ
 કહેવો તે આ પ્રમાણે—અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે અનંતાનુબંધિ-
 ધિના દલિકને શેષકયાયરૂપ પરપ્રવૃત્તિમાં અલ્પ સંક્રમાવે છે, તેથી
 દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણ સંક્રમાવે છે, તેથી પણ ત્રીજે સમયે
 અસંખ્યગુણ દલિકને સંક્રમાવે છે, એ પ્રમાણે કહેવું તે ગુણસંક્રમ
 કહેવાય છે. તથા અનિવૃત્તિકરણમાં પ્રવેશેલો જીવ પૂર્વોક્ત સ્વરૂપ
 વાળા ઉદ્દલના સંક્રમવડે અનંતાનુબંધિનો સર્વથા વિનાશ કરે છે.
 પરંતુ નીચે એક આવલિકા માત્ર સ્થિતિને બાકી રાખે છે, અને
 તેને પણ સ્થિતિયુક્ત સંક્રમવડે વેદ્યમાન પ્રવૃત્તિઓમાં સંક્રમાવે છે.
 તદનંતર અંતર્મુહુર્તથી આગળ અનિવૃત્તિકરણને અન્તે શેષકર્મોના
 સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ને ગુણશ્રેણિ થતી નથી, પરંતુ જીવ સ્વભાવ-
 સ્થિત રહે છે.

એ પ્રમાણે અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના કહીને હવે જે
 આચાર્યો અનંતાનુબંધિની પણ ઉપશમના માને છે તેઓને મતે
 ઉપશમનાનો વિધિ પડશિતિક અથવા વૃત્તિથી જાણવો. હવે
 દર્શનમોહનીયની ક્ષપણાનો વિધિ કહે છે.

વંસણમોહે વિ તહા, કચકરણદ્ધાણ પચ્છિમે હોઈ ।
જિણકાલગો મણુસ્સો, પઠ્ઠવગો અઠ્ઠ વાસુપ્પિં ॥૩૨॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થ પ્રારંભાનુસારે.

ટીકાર્થ—અહિં દર્શનમોહનીયની દુષણાનો પ્રત્યાપક એટલે પ્રારંભક જનકાલિક એટલે જે કાળમાં કેવલી ભગવાન વર્તતા હોય તે કાળમાં ઉત્પન્ન થયેલો મનુષ્ય જાણવો. અહિં જનકાલિક મનુષ્ય ઋષભદેવના વિહારકાળથી પ્રારંભીને જંબુદ્વામિની કેવલોત્પત્તિ સુધીનો મનુષ્ય જાણવો. તથા તે આઠ વર્ષથી અધિક વયવાળો અને વજ્રર્ષભ નારાય સંઘયણવાળો હોય છે. પૂર્વે જે રીતે અનંતાનુજ-ધિની વિશંયોજનાનો વિધિ કહ્યો છે તે રીતે દર્શનમોહનીય દુષ-ણાનો વિધિ પણ જાણવો. એ વાત ભે કે સામાન્યથી કહી છે તોપણ હવે કિંચિદ્ વિશેષપણે કહેવાય છે (ઇતિ ગાથાર્થોઽપિ)

જો પ્રમાણે ઉદયના થતાં અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમય જે સ્થિતિ સત્તા હોતી તે અપૂર્વના અન્યસમયે સંખ્યાતગુણ હીન સ્થિતિ સત્તા થઈ.

તદનંતર જીવ અનિવૃત્તિકરણમાં પ્રવેશ કરે છે. અહિં પણ સ્થિતિધાતાદિ સર્વવસ્તુ પૂર્વવત્ કરે છે, અને અનિવૃત્તિના પ્રથમ સમયે દર્શનમંદનીવાંચકની દેશોપશમના, નિવૃત્તિકરણ, ને નિકાચના કરણના નિર્લેપ થાય છે. અને અનિવૃત્તિના પ્રથમ સમયથી આરંભાને સ્થિતિધાતાદિકથી ઘાત પામતી જે દર્શનત્રિકની સ્થિતિસત્તા તે હજારો સ્થિતિખંડ વ્યતીકાન્ત થયે છતે અસંશિ પંચેન્દ્રિયની સ્થિતિસત્તા સમાન થાય છે. તદનંતર ઘણા હજારો સ્થિતિખંડ ગયે છતે (નો ઘાત થયે છતે) ચતુરિન્દ્રિય જેટલી સ્થિતિમત્તા રહે છે. તેથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થયે છતે ત્રીન્દ્રિયના જેટલી સ્થિતિસત્તા રહે છે. ત્યાંથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થતાં દ્વીન્દ્રિયના જેટલી, તેથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થતાં એકેન્દ્રિયના જેટલી સ્થિતિસત્તા રહે છે, ને તેથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થતાં માત્ર પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિસત્તા રહે છે. આ કથન શ્રી ચૂર્ણિકારના મતને અનુસરીને કહ્યું છે, ને શ્રી પંચસંગ્રહકારના મતે તો પદ્યોપમના સંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણ સ્થિતિસત્તા થાય એમ કહ્યું છે યતઃ—

“ ઠિતિખંડસહસ્સાઈ-એકેકે અન્તરમ્મિ મચ્છન્તિ
પલિઓવમસંખંસે-દંસણસંતે તઓ જાણ ॥ ૧ ॥
(સંખેજ્જમ) સંખેજ્જાભાગાસંખંડેઈ ઇત્યાદિ.

ભાવાર્થઃ—એકેક અન્તરમાં એટલે અસંશિ પંચેન્દ્રિયની અને ચતુરિન્દ્રિયની સ્થિતિસત્તાની લાવનાના અપાન્તરાલમાં, તેના એક સંખ્યાતમા લાગને વર્ણને શેષ સર્વ દર્શનત્રિકની સ્થિતિ

સત્તાનો વિનાશ કરે, તદનંતર તેનો પણ એટલે પૂર્વે જે એક સંખ્યાતનો લાગ સુકયો છે તેમાંથી પણ એક સંખ્યાતમા લાગને વળીને શેષ સંખ્યાત લાગોનો વિનાશ કરે છે. એ પ્રમાણે હજારો સ્થિતિઘાત બીજા તદનંતર મિધ્યાત્વના અસંખ્યાતલાગને વિનાશો, અને સમ્યક્ત્વના તથા મિશ્રના સંખ્યાતલાગોને વિનાશો, તેથી એ પ્રમાણે પણ હજારો સ્થિતિ ખંડ વ્યતીત થતાં મિધ્યાત્વનું દલિક એક આવલિકા પ્રમાણ રહે છે, અને સમ્યક્ત્વનું તથા મિશ્રનું દલિક પચ્ચોપમના અસંખ્યાતમા લાગ નેટલું કહે છે. આ સ્થિતિ ખંડોનો ઘાત કરતાં મિધ્યાત્વ દલિકને સમ્યક્ત્વમાં અને મિશ્રમાં પ્રણેષે છે અને મિશ્રનાં દલિકને સમ્યક્ત્વમાં પ્રણેષે છે, તથા સમ્યક્ત્વનાં દલિકના સ્વસ્થાને અધઃસ્થિતિમાં પ્રણેષે છે. અને પુનઃ આવલિકા પ્રમાણ રહેલા મિધ્યાત્વ દલિકને સ્તિષ્ઠુક સંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં પ્રણેષે છે. તદનંતર પુનઃપણ સમ્યક્ત્વના અને મિશ્રના અસંખ્યાત લાગોનો વિનાશ કરે છે, અને એક લાગ બાકી રાખે છે. તદનંતર તે એક લાગમાંથી પણ અસંખ્યાત લાગોનો વિનાશ કરીને એક લાગને રાખે છે એ રીતે કંઈક સ્થિતિઘાત ગયે છતાં મિશ્રનું દલિક આવલિકા પ્રમાણ રહે છે. અને તે વખતે સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ સત્તા ૮ વર્ષ પ્રમાણ રહે છે. એજ કાળમાં સર્વ વિદ્યોનો નાશ થવાથી નિશ્ચય નયના મતે દર્શનમોહનોચનો કપવા કહેવાય છે.

અહિંથી આગળ અન્તર્નું પ્રમાણ સમ્યક્ત્વના સ્થિતિ ખંડને ઉકરે છે, ને તે ઉકરેલા દલિકને ઉદય સમયથી પ્રણેષે છે તે આ પ્રમાણે:-ઉદય સમયમાં સર્વથી અજ્ઞ, દ્વિતીય સમયે તેથી અસંખ્યગુણ દલિકને પ્રણેષે છે, એ પ્રમાણે ગુણોલ્લિપ્ત શિર્ષ સુધી કહેવું. અને તેથી આગળ વિદેષ વિદેષ હીન દલિકનો પ્રણેષ ચાલુ અન્ત્ય સ્થિતિ સુધી કહેવો, એ પ્રમાણે અન્તર્નું પ્રમાણ અન્ત્ય સ્થિતિ ખંડને ઉકરે છે ને પ્રણેષે છે તે પણ ત્યાં સુધી અનેક સ્થિતિખંડને ઉકરે છે ને પ્રણેષે છે તે કહેવું. ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડ એક રહે. ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડને ઉકરે છે ને પ્રણેષે છે તે કહેવું.

સ્થિતિખંડથી અન્યસ્થિતિખંડ સંખ્યાતગુણો છે, તેમાં પણ ગુણ-
શ્રેણિનો સંખ્યાતમો ભાગ છે, ને તે ઉપર બીજી સ્થિતિયો સંખ્યાત
ગુણી છે, અને તેનું દલિક ઉકેરી ઉકેરીને ઉદય સમયથી આરંભીને
અસંખ્યાતગુણ પ્રક્ષેપે છે તે આ પ્રમાણે—ઉદય સમયમાં અલ્પ
તેથી બીજે સમયે અસંખ્યગુણ, તેથી ત્રીજે સમયે અસંખ્યગુણ
એ પ્રમાણે યાવત્ ગુણશ્રેણિના શિર્ષ મુધી કહેવું. અહિંથી આગળ
અન્ય સ્થિતિખંડની ઉત્કિરણ થવા માંડી છે તેથી (પૂર્વોક્ત દલિ-
કને) ત્યાં પ્રક્ષેપે નહિ, અને અન્યખંડની ઉત્કિરણ થયે છતે
આ દર્શન મોહનીયનો ક્ષપક જીવ કૃતકરણ એ નામે કહેવાય છે.
તેજ વાત મૂળગાથાથી કહે છે કે—કયકરણદ્વાપ પન્થિમે હોઈ-
પશ્ચિમ એટલે અન્ય સ્થિતિખંડને ઉકેર્યે છતે કૃતકરણદ્વામાં વર્તે
છે અર્થાત્ કૃતકરણ થાય છે.

આ કૃતકરણદ્વામાં વર્તતો કોઈક જીવ મરણ પણ પામીને
ચાર ગતિમાંની કોઈ પણ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પુનઃ લેશ્યામાં
પણ પ્રથમ શુકલ લેશ્યાવંત હોતો અને હવે કોઈ પણ લેશ્યાને
પ્રાપ્ત કરે છે. એ પ્રમાણે દર્શનક્ષપણાનો પ્રસ્થાપક મનુષ્ય અને
નિષ્ઠાપક (સમાપ્તકારક) ચાર ગતિમાંનો જીવ હોય છે. કહ્યું છે કે
“પટ્ટવગો ય મણુસ્સો-નિઠ્ઠવગો ચડસુ ચિ ગઈસુ । (ગતાર્થઃ)
હવે સાત પ્રકૃતિયોને ક્ષય કરીને (૩ દર્શન ૪ અનં ૦ ને અપાવીને)
અન્ય ગતિને પ્રાપ્ત કરતો જીવ કેટલા લવે મોક્ષે જાય ? તે
કહીએ છીએ કે ત્રીજે વા ચોથે લવે મોક્ષે જાય છે તે આ પ્રમાણે—
જો દેવગતિમાં અથવા નરક ગતિમાં જાય તો દેવલવનો વાં નરકલવનો
એકે આંતરો પડવાથી ત્રીજે લવે મોક્ષે જાય છે. અને જો તિર્યચમાં
વાં મનુષ્ય લવમાં ઉત્પન્ન થાય, તો અસંખ્યવર્ષાયુવાળા યુગલિક-
માંજ ઉત્પન્ન થાય પરંતુ સંખ્યાતવર્ષાયુષ્યવાળા તિર્યચમાં વા
મનુષ્યમાં ન ઉપજે, તેથી તે લવ કર્યા બાદ તુર્ત દેવલવમાં જાય,
અને ત્યાંથી ચવીને પુનઃ મનુષ્ય લવમાં આવીને મોક્ષે જાય છે,
માટે ચોથે લવે મોક્ષગમન કહ્યું છે:—

તદ્ય ચરત્યે તમ્મિ વ-ભવંમિ સિજ્ઞંતિ દંસણે સ્વીણે
જં દેવનિરૂપસંસ્વાર-ચરમ દેહેસુ તે હોંતિ ॥૧॥ (ગતાર્થ)

તથા પૂર્વે જોણે આયુષ્ય જાંધ્યું છે ને તદનંતર દ્વાયિક સમ્ય-
ક્ત્વને પામ્યો છે તેવો જીવ જો તે વખતે ડાળ ન કરે તો કોઈક
વૈમાનિક દેવ સંજીવિ બદ્ધાયુષ્ક એવો ક્ષીણ સપ્તક જીવ અસ્તિત્વ
મોહનીયને ઉપશમાવવાનો પદ્મ પ્રારંભ કરે છે. અને જો અપદ્માયુ
હોય તો દર્શન સપ્તકને ક્ષય કર્યો જાદ ક્ષપકગ્રેણિનેજ પ્રાપ્ત કરે છે.

હવે પ્રકારાન્તરે ઉપશમ ગ્રેણિને અંગીકાર કરનાર જીવ કેવો
હોય? અર્થાત્ પૂર્વે કહેલા પ્રકારથી ભિન્ન પ્રકારવાળો જીવ પદ્મ
ઉપશમગ્રેણિ પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય હોય છે તે દર્શાવે છે.

અહવા દંસણમોહં, પુઠ્ઠવં ઉવસામઙ્ગત્તુ સામન્ને
પદમદ્વિઙ્માવલિયં, કરેઙ્ગ દોણહં અણુદિયાણં ॥૨॥

ગાથાર્થ:--શીઘ્રપાતુકારે.

અદ્વાપરિવિત્તીઓ, પમત્તઇયરે સહસ્સસો કિચ્ચા
કરણાણિ તિન્નિ કુણ્ણ, તઇયવિસેસે ઇમે સુણ્ણસુ ॥૩૪॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:--અદ્વાપરાવૃત્તિ એટલે સંકલ્પેશ અને વિશુદ્ધિના
વશથી પ્રમત્તલાવમાં અને તત્પ્રતિપક્ષી અપ્રમત્ત લાવમાં જે કાળ-
પરાવૃત્તિ તેને હજારે વાર કરીને ચારિત્રમોહને ઉપશમાવવાને
અર્થે યથાપ્રવૃત્તાદિ ૩ કરણુ કરે છે. તે કારણોની વકતવ્યતા પૂર્વવત
કહેવી, પરંતુ ત્રીજા અનિવૃત્તિ કરણુમાં જે કંઈ વિશેષ છે તે આગળ
કહેવાય છે તે સાંભળો.

હવે તે અનિવૃત્તિ કરણુમાં જે વિશેષ છે તે કહે છે.

અંતોકોડાકોડી, સંતં અનિયદિણો ય ઉદહીણં
વંધો અંતોકોડો, પુવ્વકમા હાણિ અપ્પવહૂ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:--અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ સમયે આયુષિના ૭
કર્મની સ્થિતિસત્તાં અન્તઃ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણુ હોય છે
અને બન્ધ પણ અન્તઃ કોડાકોડી સાગર પ્રમાણુ હોય છે, અને તેપણુ
પૂર્વક્રમ પ્રમાણુ હીન હીન થતો જાય છે તે આ પ્રમાણુ-પૂર્વ સ્થિતિ-
બંધ પૂણું થયે છતે અન્ય સ્થિતિબંધ પલ્લોપમનો સંખ્યાતમો
ભાગ હીન કરે છે ઇત્યાદિ અલ્પબહુત્વ પણ પૂર્વના અનુક્રમેજ જાણવું
તે આ પ્રમાણુ-નામ અને ગોત્રનો સ્થિં બંધ સર્વથી અલ્પ અને
સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી સાંદંબેં અન્તં એ ૪ કર્મનો
સ્થિં બંધ વિશેષાધિક છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પણ
ચારિત્રમોહનીયનો સ્થિં બંધ વિશેષાધિક છે ને ન્યાં સુધી આ

અનિવૃત્તિ સ્થાન છે ત્યાં સુધી સર્વ કાળ એજ અવ્યયબદ્ધ છે.

ઠિઠકાંડગ મુકસં, પિ તસ્સ પહસ્સ સંઘતમભાગો
ઠિઠવંધવહુસહસ્સે, સેકેકં જં મણિસ્સામો ॥ ૩૬ ॥

ગાથાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટથી પણ પચ્ચોપમના સંખ્યાતમાભાગ
સ્થિતિકંડકનો સ્થિતિઘાત ધાય છે. ઘણા હબરો સ્થિતિબંધ વ્યતીત
થયે છતાં ત્રાત કર્મમાં પ્રત્યેક કર્મનું જે જે ધાય છે તે કહીશ.

ટીકાર્થ:—અનિવૃત્તિ કરણમાં પ્રવેશેલા ચારિત્રમોહોપધમક
હવને ઉત્કૃષ્ટથી પણ પચ્ચોપમના સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિ
કંડકનો ઘાત ધાય છે. અને જયન્યથી પણ તેટલોજ સ્થિતિ બંધ
હણાય છે, પરંતુ જયન્યપદ ભાવી સ્થિતિબંધ તે ઉત્કૃષ્ટપરીય સ્થિતિ
બંધથી અતિલઘુ બાણવો. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે:—અનિવૃત્તિ-
કરણમાં પ્રવેશેલા હવને ઉં સ્થિતિઘાત પણ પચ્ચોપમના સંખ્યા-
તમા ભાગ પ્રમાણનોજ ધાય છે, પરંતુ અધિક નરિ, અને અનિ-
વૃત્તિના પ્રથમ સમયે તેની (ચારિત્ર મોહની) દેહોપધમના, નિ-
વૃત્તિ અને નિકાશના કરણો વિચેદ થાને છે. અને હબરો સ્થિતિ-
ઘાત વ્યતીત થયે છતાં બાંધમાન પ્રકૃતિયોના સ્થિતિબંધ ઘણા
હબર (સહસ્ર પૃથક્ત્વ) સાગરોપમ પ્રમાણ ધાય છે, તેથી અનિ-
વૃત્તિકરણ કાળના સંખ્યાત ભાગ વ્યતીત થયે છતાં અનિવૃત્તિ પચ્ચો-
પમના સ્થિતિબંધ તેટલો સ્થિતિબંધ રાજ છે. તત્કાલે પણ
સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં અનિવૃત્તિ સમય સ્થિતિબંધ ધાય છે.
તત્કાલે પણ પણ સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં ત્રીજી
તુલ્ય સ્થિતિબંધ ધાય છે. તત્કાલે જે અનિવૃત્તિ ત્રીજી તુલ્ય
સ્થિતિબંધ ધાય છે, તત્કાલે પણ જે અનિવૃત્તિ ત્રીજી તુલ્ય સ્થિ-
તિબંધ ધાય છે. અહિંથી અગત્ય હબરો. સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે
છતાં અનિવૃત્તિ ઉત્કૃષ્ટથી અતિલઘુ જે જે ધાય છે તે કહીશ.

પહ્લદિવહ વિપલ્લાણિ, જાવ પહ્લસ્સ સંઘગુણહાણિ
 મોહસ્સ જાવ પહ્લં, સંઘેજ્જહ માગહા ડમોહા ॥૩૭॥
 તો નવર મસંઘગુણા, એકપહારેણ તોસગાણ મહો
 મોહે વોસગ હેટ્ટા-ય તોસગાણુપ્પિ તદ્દયં ચ ॥૩૮॥
 તો તોસગાણ મુપ્પિ-ચ વોસગાહં અસંઘગુણાણ
 તદ્દયં ચ વોસગાહિય-વિસેસમહિયં કમેણેતિ ॥૩૯॥

ગાથાર્થ:— (એકંદ્રિયતુલ્યબંધાનંતર નામગોત્રનો)
 ૧ પલ્લોપમ (જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો) ૧૥ પલ્લોપમ અને (મોહ-
 નીયના) ૨ પલ્લોપમ સ્થિતિબંધની કમહાનિ યાવત (મોહની-
 યનો) પલ્લોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય ત્યાં મુધી પલ્લોપમના
 સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ હાની કહીને તદનંતર એટલે મોહનીયના
 પલ્લોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધથી આગળ અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યાત
 ગુણહીન કહેવો. તદનંતર મોહનો સ્થિ બંધ પલ્લોપમના સંખ્યાતમા
 ભાગ માત્ર થાય છે અને મોહ વિના શેષ કર્મ જે નામગોત્રનો
 સ્થિબંધ આગળ કહેવાય છે. ॥ ૩૭ ॥

નામગોત્રનો અસંખ્યગુણહીનસ્થિબંધ થાય છે, અને એકી
 વખતે ૩૦ કો ૦ કો ૦ સાગરપ્રમાણવાળા ૪ કર્મની નીચે મોહનીયનો
 સ્થિબંધ અસંખ્યગુણ હીન થાય છે. તદનંતર એકી વખતે ૨૯
 કો ૦ કો ૦ સાગરવાળા નામગોત્રથી નીચે અસંખ્યગુણહીન સ્થિ
 બંધ કરે છે, ને ત્રીણું વેદનીયકર્મ તે સ્થિબંધ સત્તાને આશ્રયે ૩૦
 કો ૦ કો ૦ વાળા કર્મોથી ઉપર થાય છે. ॥ ૩૮ ॥

તદનંતર ૩૦ કો ૦ કો ૦ વાળાં કર્મોથી ઉપર ૨૦ કો ૦ કો ૦
 વાળાં કર્મો થાય છે, અને મોહનીય તે અસંખ્યગુણહીન થાય છે,

અલ્પબહુત્વ આ પ્રમાણે થાય છે. નામગોત્રની સ્થિતિ સત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની સંખ્યાતગુણ, ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય, અને તેથી પણ મોહનીયની સ્થિતિ સત્તા સંખ્યેયગુણ છે (એજ વાતને મૂળ ગાથાથી કહે છે કે) મોહસ્સજાવપહં સંલિજ્જ-માગહા એટલે જ્યાં સુધી મોહનીયનો પલ્લોપમ માત્ર સ્થિતિબંધ ન થાય ત્યાં સુધી પૂર્વેથી સર્વ મોહનીયનો અન્ય સ્થિતિબંધ પલ્લોપમના સંખ્યાતમાલાગે હીનહીનતર જાણવો, અને પલ્લોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થયા બાદ હજારો અન્ય સ્થિતિબંધ આવે તે સંખ્યાતગુણહીન થાય છે એ પ્રથમજ કહ્યું છે. મોહનીયના આ સંખ્યાતગુણહીન સ્થિતિબંધથી હજારો સ્થિતિબંધ ગયે છતાં મોહનીયના અન્ય સ્થિતિબંધ પલ્લોપમના સંખ્યાતમાલાગે પ્રમાણ થાય છે અને તે વખતે બીજું શું થાય છે ? તે કહે છે.

અમોહા તો નવર મસંલિજ્જગુણા-આદિ અમોહા એ પદને અર્થમાં નામ અને ગોત્રનું ગ્રહણ કરવું, અર્થાત્ સર્વ કર્મોને પલ્લોપમના સંખ્યાતમાલાગે પ્રમાણનો સ્થિતિબંધ થયે છતાં અમોહનો એટલે નામગોત્રનો અન્ય સ્થિતિબંધ અસંખ્યગુણહીન કહે છે, અને શેષકર્મોનો સંખ્યાતગુણહીન સ્થિતિબંધ કહે છે. અહિં સ્થિતિ સત્તાની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ વિચારતાં આ પ્રમાણ છે-નામ ગોત્રની સ્થિતિ સત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની અસંખ્યગુણ, અને તેથી પણ મોહનીયની સંખ્યાતગુણ સત્તા છે.

તદનંતર હજારો સ્થિતિઘાત વ્યતિક્રાન્ત થયે છતાં જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો અન્ય સ્થિતિબંધ અસંખ્યગુણહીન થાય છે. વખતે સ્થિતિસત્તાનું અલ્પ બહુત્વ આ પ્રમાણે છે-નામ ગોત્ર સ્થિતિસત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની અસંખ્યગુણ અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી મોહનીયની સ્થિતિ સત્તા અસંખ્યગુણ છે.

તદનંતર હજારો સ્થિતિધાત વ્યતીત થયે છતે એક પહારેજ
 સોસગાજ મહોમોહે એટલે એક પ્રકારે અર્થાત્ એકી વખતે
 સોસગાજ એટલે ૩૦ કોઠા ૦ કોઠા સાગરોપમની સ્થિતિવાજાં જે
 જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ કર્મ તેની સ્થિતિથી પણ નીચે મોહનીયની
 (સ્થિતિ) અસંખ્યગુણહીન થઈ જાય છે, અહિં કંઈ પણ આશ્ચર્ય
 પામવા જેવું નથી અથવા અહિં કોઈ પણ અન્ય વિકલ્પ કરવા યોગ્ય
 નથી, તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—પૂર્વે મોહનીયની સ્થિતિ સત્તા જ્ઞાના-
 વરણાદિ ૪ ની સ્થિતિસત્તાથી પણ અસંખ્યગુણ (ઉપર-અધિક)
 હતી, અને આ વખતે પુનઃ એકદમ તે ચાર કર્મની સ્થિતિ સત્તાથી
 પણ નીચે અસંખ્યગુણહીન થઈ ગઈ. અહિં અલ્પગણહુત્વ આ પ્રકારે
 છે—નામ ગોત્રની સ્થિતિ સત્તા સર્વાંથી અલ્પ, તેથી મોહનીયની
 અસંખ્યગુણ, ને તેથી પણ જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની અસંખ્યગુણસ્થિતિ
 સત્તા છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે.

અને એ પ્રમાણે યતા સ્થિતિબંધનું અલ્પબહુત્વ આ પ્રકારે થાય છે—મોહનીયનો સ્થિં બંધ સર્વથી અલ્પ, તેથી નામ ગોત્રનો અસંખ્યગુણ, ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, તેથી પણ જ્ઞાનાવરણાદિ ત્રણનો અસંખ્યગુણ ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, ને તેથી પણ વેદનીયનો અસંખ્યગુણ સ્થિં બંધ છે.

તદનંતર આ વિધિએજ હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત યતાં ૩૦ કોં ૩૦ સ્થિતિવાળાં જ્ઞાનાવરણાદિક ત્રણના સ્થિતિબંધથી ૨૦ કોં ૩૦ વાળાં નામ ગોત્રનો સ્થિં બંધ અધિક થાય છે. ત્યાં અલ્પબહુત્વ આ પ્રમાણે છે—મોહનીયનો સ્થિં બંધ સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ત્રણનો અસંખ્યગુણ, ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, તેથી નામ ગોત્રનો અસંખ્યગુણ, ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, ને તેથી પણ વેદનીયનો વિશેષાધિક સ્થિંબંધ છે (એજ વાતને મૂળગાથાથી કહેવાય છે) અસંખ્યગુણાણ ઇત્યાદિને સ્થાને મોહનીયનો સ્થિંબંધ જ્ઞાનાવરણાદિકથી અસંખ્યગુણ હીન થાય તે સ્થાનથી આગળ સર્વત્ર મોહનીયનો અસંખ્યગુણહીન સ્થિંબંધ અનુક્રમે પ્રવર્તે છે. તથા ત્રીજું વેદનીયકર્મ તે જ્યારે ૨૦ કોં ૩૦ વાળાં નામ ગોત્રથી વિશેષાધિક થાય છે ત્યારથી સર્વત્ર વેદનીયનો વિશેષાધિક સ્થિં બંધ અનુક્રમે પ્રવર્તે છે.

અહુદીરણાં અસંખે-જ્જસમયવધ્ધાણ દેસઘાઈ ત્થ
દાણંતરાય મણપજ્જ-વંચ તો ઓહિદુગલામો ॥ ૪૦ ॥

સુયમોગાચરકુઓ-ચરકુ ય તતો મઈ સપરિમોગા
વિરિયં ચ અસેઢિગયા-વંધંતિ ઉ સઠ્ઠઘાઈણિ ॥ ૪૧ ॥

૧ આ નામ ગોત્રના સંબધિ અલ્પબહુત્વનો પાક જાણવડી પ્રતમાં છેજ નહિ. લેખિત દોષ થયો હોય તેમ સંભવે છે. અને તેથી પંચ-સંગ્રહમાંથી પાક કાઢીને અહિંનો અર્થ પૂર્ણ કર્યો છે.

ગાથાર્થ:—હવે ઉદીરણા અસંખ્યસમયબંધકર્મની પ્રવર્તે છે, તદનંતર દાનાન્તરાય ને મનઃપર્યાવ, નો રસ દેશધાતિ કરે છે, તદનંતર અવધિદિક અને લાભાન્તરાયને દેશધાતિ પણ બાંધે છે. ॥ ૪૦ ॥

તદનંતર શ્રુતવરણ, અચક્રુદ૦—અને ભોગાન્તરાયને દેશ-ધાતિ બાંધે છે તદનંતર ચક્રુદ૦ ને તદનંતર મત્યાવરણ અને ઉપ-ભોગાન્તરાયને, અને તદનંતર વીર્યાન્તરાયને દેશધાતિ બાંધે છે. અને અશ્રિંગત છવો પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોને સર્વધાતિપણેજ બાંધે છે. ॥ ૪૧ ॥

ટીકાર્થ:—ગાથામાં અઢ શબ્દ અન્ય અધિકારનો સૂચક છે, અર્થાત્ હવે જે કાળે પલ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ માત્ર નેટકો સર્વ કર્મનો સ્થિતિબંધ થાય છે તે કાળે અસંખ્યસમયબંધ કર્મોનીજ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે. એ કેવી રીતે જણાય ? તો કહીએ છીએ કે—અહિં ક્યારે પલ્યોપમનો સંખ્યાતમાભાગ માત્ર સ્થિતિ બંધ થાય છે, ત્યારે બંધમાન સ્થિતિની અપેક્ષાએ જે પૂર્વબંધ સમયાદિહીન સ્થિતિયો છે તેનીજ ઉદીરણા થાય છે, પરંતુ બીજી સ્થિતિયોની નહિ. પુનઃ ઘણા કાળ ખેલાં બંધાયેલી હોવાથી ઘણી ખરી છીણ ધઈ ગયેલી હોય છે, તેથી અસંખ્ય સમય પૂર્વે બંધાયેલી સ્થિતિયોની જ તે વખતે ઉદીરણા સંભવે છે.

તથા દેનવાન્ય ઇત્યદિ-તદનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં તે કાળે દાનાન્તરાય અને મનઃપર્યાવરણને દેશધાતિ અનુભવ બાંધે છે. તદનંતર હજારો સ્થિતિબંધ ગઈ છતાં અવધિદિકાવરણ અને લાભાન્તરાયને દેશધાતિ અનુભવને તાંબે છે. તદનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં અચક્રુદશાન્તરાયણના સુનક્ષ્ણ—અને ભોગાન્તરાયને દેશધાતિ અનુભવને તાંબે છે, ત્યાંથી આગળ ૨૭ સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છે.

અશ્રુદર્શનાવરણના દેશઘાતિ અનુભાગને ણાંધે છે, ત્યાંથી પણ આગળ ઘણા હબરો સ્થિતિબંધ ગયે છે. મત્યાવરણના અને ઉપલોગાન્ત-રાયના દેશઘાતિ અનુભાગને ણાંધે છે. તદનંતર પુનઃપણ ઘણા હબરો સ્થિતિબંધ ગયે છે વીર્યાન્તરાયના દેશઘાતિ અનુભાગને ણાંધે છે, અને અસેદીગયા વંધંતિ ડ સન્વઘાઈણિ=અશ્રેણિગત એટલે ક્ષપકશ્રેણિ વા ઉપશમ શ્રેણિ રહીત પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોના (દાનાં-મનં-અવધિં ૨-લાલાં-શ્રુતાં-ભોં-અચક્ષુઃ-અક્ષુઃ-મતિં-ઉપં-વીર્યાંના) સર્વઘાતિ અનુભાગનેજ ણાંધે છે.

સંજમઘાઈણંતર-મેત્થ ડ પઢમઢિઢ ય અન્નયરો
સંજલણા વેયાણં, વેઢ્ઢ્ઞંતીણ કાલસમા ॥ ૪૨ ॥

ગાથાર્થઃ—અહિં વળી સંયમઘાતિ કપાયોતું (૧૨ કં-૯ નો કં તું) અન્તરકરણ કરે છે, ત્યાં સંજવલન અને વેદમાંની કોઈપણ વેદાતી પ્રકૃતિની પ્રથમા સ્થિતિ ઉદયકાળ જેટલી હોય છે.

ટીકાર્થઃ—વીર્યાન્તરાયનો દેશઘાતિ અનુભાગ ણાંધે થયા બાદ હબરો સ્થિતિબંધ ગયે છે સંયમઘાતિ કર્મોતું એટલે અનંતાનુબંધિ વિના ૧૨ કપાયો અને ૯ નોકપાય એ ૨૧ પ્રકૃતિ યોતું અન્તકરણ કરે છે. ત્યાં સંજવલન ચતુષ્કમાંથી કોઈપણ એક વેદમાન સંજવલનની અને ત્રણ વેદમાંના કોઈ પણ એક વેદમાન વેદની પ્રથમ સ્થિતિ આપ આપના ઉદયકાળ જેટલી હોય છે, અને શેષ ૧૧ કપાયની અને ૮ નોકપાયની પ્રથમ સ્થિતિ એક આવલિકા માત્ર હોય છે. ચાર સંજવલનના અને ત્રણ વેદના ઉદય-કાળતું પ્રમાણ આ રીતે છે—સ્ત્રી વેદનો અને નપુંસકવેદનો ઉદય-કાળ સર્વથી અદ્ય, અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પુરૂષવેદનો સંખ્યગુણ, તેથી સંકોધનો વિશેષાધિક, તેથી સંભાનનો વિં, તેથી સંભાયાનો વિં, તેથી પણ સંભોલનો વિં, ઉદયકાળ

ધાય છે. તે સ્થિતિબંધ પૂર્ણ થયે વેદનીયનો પણ અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણનો ધાય છે, અને તેમ થવાથી ત્યારથી માંડીને સર્વે કર્મોનો સંખ્યેય વર્ષ પ્રમાણજ સ્થિતિબંધ ધાય છે, અને પૂર્વ પૂર્વથી અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યેયગુણ હીન પ્રવર્તે છે, તદ-નંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે સર્વે (સાતે) નોકપાય ઉપશાન્ત ધાય છે. પરન્તુ વિશેષ એ છે કે—

છસ્સુવંતમિજ્જમાણે, સેવંકા ઉદયટ્ઠિઈ પુરિસસેસા
સમઝણાવલિગદુગે, વધ્ધા વિ ચ તાવદધ્ધાણ ॥ ૪૭ ॥

ગાથાર્થ:—છ નોકપાય ઉપશમતે છતે પુરુષવેદની એક ઉદયસ્થિતિ શેષ રહે છે. અને તે સમયે સમયોત્તમે એ આવલિકા સુધીના બાંધેલા દલિદને તેટલા કાળે (સમયોત્તમે એ આવલિકાએ) ઉપશમાતે છે.

ધ્યાનાદ પૂર્વોક્ત વિધિએજ શ્રી વેદને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે.

एवित्थी संखतमे, गयम्मि घाईण संखवासाणि
संखगुणहाणि एत्तो, देसावणाणुदगराई ॥ ४५ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—એ રીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપશમતા શ્રી વેદની ઉપશમનાદ્વાનો સંખ્યાતમો લાગ ગયે છતે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અન્તરાય એ ૩ ધાતિકર્મનો સ્થિતિબંધ સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણ થાય છે. અને આ સંખ્યેય વાર્ષિક સ્થિતિબંધથી ધાતિકર્મનો આગળ આગળનો અન્ય સ્થિતિબંધ પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિબંધથી સંખ્ય-ગુણુ હીન હીન થાય છે. આ સંખ્યેય વર્ષ પ્રમાણુ ધાતિકર્મના સ્થિતિબંધથી પ્રારંભીને કેવલ જ્ઞાનાવરણ કેવલ દર્શનાવરણ સિવાય શેષ જ્ઞાનાવરણ દર્શનાવરણના જલદેખા સમાન રસને એટલે એક સ્થાનક રસને બાંધે છે, તદનંતર એ પ્રમાણુ હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે શ્રી વેદ પણ ઉપશાન્ત થાય છે.

ता सत्तन्हं एवं, संखतमे संखवासितो दोन्हं
विड्यो पुण ठिड्वंधो, सब्बसि संखवासाणि ॥ ४६ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—શ્રી વેદ ઉપશાન્ત થયે છતે તદનંતર શેષ ૭ ભોકયાયને ઉપશમાવવાનો આરંભ કરે છે. તેઓનો પણ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપશમતા ઉપશમનાદ્વાનો સંખ્યાતમો લાગ ગયે છતે મામનો અને ગોત્રનો એ બેનો સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણુ સ્થિતિબંધ નીચેનીગને પત્તઃ અસંખ્ય વર્ષ પ્રમાણુજ સ્થિતિબંધ

ધાય છે. તે સ્થિતિબંધ પૂર્ણ થયે વેદનીયનો પણ અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણનો ધાય છે, અને તેમ ધવાથી ત્યારથી માંડીને સર્વે કર્મોનો સંખ્યેય વર્ષ પ્રમાણજ સ્થિતિબંધ ધાય છે, અને પૂર્વ પૂર્વથી અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યેયગુણ હીન પ્રવર્તે છે, તદ્દનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે સર્વે (સાતે) નોકષાય ઉપશાન્ત ધાય છે. પરંતુ વિશેષ એ છે કે—

**છસ્સુવસમિજ્જમાણે, સેવ્કા ઉદયઢિર્હિ પુરિસસેસા
સમઝણાવલિગદુગે, વધ્ધા વિ ચ તાવદધ્ધાણ ॥ ૪૭ ॥**

ગાથાર્થ:—છ નોકષાય ઉપશમતે છતે પુરૂષવેદની એક ઉદયસ્થિતિ શેષ રહે છે. અને તે સમયે સમયોન બે આવાલિકા સુધીના બાંધેલા દલિકને તેટલા કાળે (સમયોન બે આવાલિકાંએ) ઉપશમાવે છે.

ટીકાર્થ:—છ નોકષાયને ઉપશમાવતાં જે સમયે ૬ નોકષાય ઉપશાન્ત ધાય છે તે સમયે પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિમાં એક સમય માત્ર સ્થિતિશેષ રહે છે, તે વખતે પુરૂષવેદનો બન્ધ ૧૬ વર્ષ પ્રમાણ ધાય છે, અને સંજ્વલનોનો પુનઃ સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ ધાય છે. તથા પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિ બે આવાલિકા પ્રમાણ બાકી રહે ત્યારે પૂર્વોક્તસ્વરૂપવાળો આગાલ વિન્હેદ પામે છે, અને ઉદીરણ માત્ર પ્રવર્તે છે, અને તેજ સમયથી આરંભીને ૬ નોકષાય સંબંધિ દલિકને પુરૂષવેદમાં નહિ, પરંતુ સંજ્વલનમાં સંક્રમાવે છે. અને ત્યારે પુરૂષવેદ સંબંધિ પૂર્વે કહેલી એક ઉદયસ્થિતિ પણ વ્યતિક્રાન્ત ધાય છે, ત્યારે આ જીવ

૬ સ્થિતિસંપત—પ્રથમ પણ કર્મપ્રકૃતિની ટીકામાં તો જે સમયે નોકષાય ઉપશાન્ત ધાય તેજ સમયે પુરૂષવેદનો ઉદયજન્માદિ વિન્હેદ પામે એમ કહ્યું છે તે પંચસંક્રમ્મ તથા કીલ્લોવિજ્ઞપ્ત કર્મપ્રકૃતિ ટીકામાં સમય માત્ર સ્થિતિ બાકી રહે એમ કહ્યું છે.

અવેદી થાય છે, અને અવેદકાધ્યાના પ્રથમ સમયે જે સમયોન જે આવલિકા સુધીનું બાંધેલું દલિક તેજ માત્ર અનુપશાન્ત રહે છે, ને શૈષ સર્વ દલિક નયુસક વેદોપશમનાની પદ્ધતિએ ઉપશાન્ત થયેલું છે. પુનઃ તે જે સમયોન જે આવલિકાનું બાંધેલું જે દલિક તેને તેજ લાજ કાળે એટલે જે સમયહીન જે આવલિકા પ્રમાણ કાળે ઉપશમાવે છે, તેને ઉપશમાવવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—પ્રથમ સમયે અદ્ય, દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણ, તેથી તૃતીયસમયે અસંખ્યગુણ, એ પ્રમાણે સમયોન જે આવલિકાના અન્ત્ય સમય સુધી કહેવું. અને પરપ્રકૃતિમાં સમયોન જે આવલિકા સુધી પ્રતિસમયે યથા પ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમાવે છે, પરંતુ પ્રથમ સમયે ઘણું દ્વિતીય સમયે વિશેષહીન, તેથી તૃતીય સમયે વિશેષહીન એ પ્રમાણે અન્ત્ય-સમય સુધી કહેવું, તદનંતર પુરુષવેદ ઉપશાન્ત થાય છે, અને તે વખતે સંજવલનોનો અન્તર્મુઠ હીન ૩૨ વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને શૈષ જ્ઞાનાવરણ દર્શનાવરણ અને અન્તરાશનો સંખ્યાત હજાર વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે.

તિવિહમવેઓ કોહં, કમેણ સેસે વિ તિવિહ તિવિહે વિ
પુરિસસમા સંજલણા, પઢમઢિઈ આલિગા અહિગા ૪૮

૧ આ સ્થાને સમયોનાવલિકાદ્વિક કાલવધ્ધં એ પાઠ જાપેલી પ્રતમાં છે તે દષ્ટિદોષ વાળો સંભવે છે. કારણ કે ચાલુ પ્રકરણના બા-પાઠમાં અસંખ્યક માત્રમ પડે છે, માટે સમયદ્વયોનાવલિકાદ્વિક કાલવધ્ધં એ પાઠની આવશ્યકતા સમજાય છે.

પુનઃ સમ્પતિકાની ટીકામાં પણ સમયોનાવલિકાદ્વિક અને સમયદ્વયોનાવલિકાદ્વિક એવા જે સ્થાને જે પાઠ છે. તે પણ સમ-ગ્રીત્વા સમજાય તેમ નથી પરંતુ પંચસંગ્રહમાં સર્વસ્થાને સમયદ્વયો-નાવલિકાદ્વિક એવા પાઠ છે તેજ ઠીક રીતે સમજી શકાય તેવા છે. અને પૂર્વોક્ત પ્રતોમાં જે મિત્ર પાઠ છે તે શા કારણથી હશે તેનો નિર્ણય શ્રી અહુશ્રુતગમ્ય છે.

સંવવદનમાનનો બંધ ઉદય ને ઉદીરણા વિચ્છેદ પામે છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની માન ઉપશાન્ત થાય છે. પુનઃ સંવવ-
દનમાનની પણ એક આવલિકા પ્રમાણુ પ્રથમ સ્થિતિ, તથા સમયોત
બે આવલિકા બદલતાને વર્ણને શ્રેષ્ઠ સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું
છે, તેજ વખતે સંઃ માયાની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને
પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે છે અને વેદે છે, અને પૂર્વોક્ત સંઃ માનની
પ્રથમ સ્થિતિ સંબંધિ એક આવલિકાને સ્તિભુક્ત સંક્રમવડે આ
સંઃ માયામાં પ્રણેપે છે, અને સમયોત બે આવલિકાબદ્ધ લતાને
પુરૂષવેદોપશમનાની પદ્ધતિએ ઉપશમાવે છે અને સંક્રમાવે છે.
અહિં સંઃ માયા ઉદયના પ્રથમ સમયે સંઃ માયા અને લોભનો
સ્થિતિબંધ ૨ માસનો થાય છે, અને દેવકર્મોને સંખ્યાતવર્ષ
સ્થિતિબંધ થાય છે.

તથા તેજ સમયથી આરંભીને ત્રણે પણ માયાને સમકાળે
ઉપશમાવવા માટે છે, તદનંતર સંવવદન માયાની પ્રથમસ્થિતિ ત્રણ
આવલિકા પ્રમાણુ શ્રેષ્ઠ રહે ત્યારે અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની
માયાના દલિકને સંઃ માયામાં પ્રણેપે ત્રણે પરંતુ સંઃ લેખમાં
પ્રણેપે છે. પુનઃ બે આવલિકા બાકી રહેતાં આગળ વિચ્છેદ પામે છે,
અને એક ઉદીરણાન પ્રવર્તે છે, તે પણ સ્વ આવલિકાના અત્યંત
સમય સુધી પ્રવર્તે છે, તે અવસરે સંઃ માયા અને લેખનો સ્થિતિ
બંધ ૧ માસનો થાય છે, અને દેવકર્મોને સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણુ
સ્થિતિ બંધ થાય છે. તે વાર પછી અતનંતર સમયે સંઃ માયાને
બંધ ઉદય ને ઉદીરણા વિચ્છેદ પામે છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની પ્રમાણુ
માયા ઉપશાન્ત થાય છે. આ વખતે સંઃ માયાના પ્રથમ સ્થિતિ
સંબંધી એક આવલિકાનું દલિક તથા સમયોત બે આવલિકા બદ્ધ
લતા સિવાયનું બીજું સર્વ દલિક ઉપશાન્ત રહ્યું છે. તેજ સમયે
સંઃ લોભની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને પ્રથમ
રૂપ કરે છે અને વેદે છે, અને માયાના પૂર્વોક્ત પ્રથમ સ્થિતિ
બે આવલિકા બદલતાને વર્ણને શ્રેષ્ઠ સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે.

અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની, ને સંત્વલન એ ૩ પ્રકારનું માન, અને એજ ૩ પ્રકારવાળી માયા, તથા એજ ત્રણ પ્રકારવાળા લોભને ઉપશમાવે છે. ત્યાં સંત્વલનત્રિકની ઉપશમના પુરૂષવેદવત્ જાણવી. અને મધ્યમ માનની અને મધ્યમ માયાદિકની ઉપશમના ૬ નોકપાયવત્ જાણવી. પરંતુ પદમઙ્ગિ આલિંગા અઘિંગા એટલે સંત્વલનોની પ્રથમ સ્થિતિમાં પુરૂષ વેદની અપેક્ષાએ એક આવલિકા અધિક જાણવી, તે આ પ્રમાણે:—૬ નોકપાય ઉપશાન્ત થયે છતે પુરૂષવેદની એક સમય માત્ર પ્રથમ સ્થિતિ અનુપશાન્ત હોય છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની માનાદિક ઉપશાન્ત થયે છતે સંત્વલન માનાદિકની એક આવલિકા પ્રમાણ પ્રથમ સ્થિતિ અનુપશાન્ત હોય છે, એ વાત અતિ સંક્ષેપથી કહી, અને હવે વિશેષથી કહેવાય છે.

ત્યારે સં૦ કોષનો બંધ ઉદ્ય ને ઉદીરણા વિચ્છેદ પામે તેજ વખતે સં૦ માનની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષણ પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે અને વેદે, ત્યાં ઉદ્ય સમયમાં અલ્પ પ્રજ્ઞે છે, દ્વિતીય સ્થિતિમાં અસંખ્યગુણ, અને તૃતીય સમયમાં અસંખ્યગુણ પ્રજ્ઞે છે, એ પ્રમાણે પ્રથમ સ્થિતિના અન્ત્ય સમય સુધી પ્રજ્ઞે છે. અહિં પ્રથમ સ્થિતિના પ્રથમ સમયેજ સંત્વલનમાનના સ્થિ૦ બંધ ૪ માસનો થાય છે, અને શેષ જ્ઞાનાવરણાદિનો સંખ્યાત હનન વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને તેજ વખતે ત્રણ માનને સમકાળે ઉપશમાવવા માંડે છે. પુનઃ સંત્વલનમાનની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન ૩ આવલિકા શેષ રહે છતે અપ્રત્યા૦ પ્રત્યા૦ માનના દલિકને સં૦ માનમાં પ્રજ્ઞે નહિ, પરંતુ સં૦ માયાદિકમાં પ્રજ્ઞે છે. પુનઃ આવલિકાદિક શેષ રહેતાં આગાદ વિચ્છેદ થાય છે, અને ઉદીરણા પ્રવર્તે છે. તે પછી (સ્વ) આવલિકાના અન્ત્ય સમય સુધી પ્રવર્તે છે. તદનંતર પ્રથમ સ્થિતિની એક આવલિકા આકી રહે છે, તે સમયે સંત્વલન કપાયોને જે માસનો સ્થિતિબંધ થાય છે, અને શેષકર્મેનો સંખ્યાતવર્ષ સ્થિતિબંધ થાય છે. પુનઃ તે વખતે

છે. અઘાપિપર્યાન્ત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતા છુદે બાંધની અપેક્ષાએ આવાં હીનરસવાળાં સ્પર્ધકો કદી પણ કર્થો નથી, પરન્તુ આ વખતેજ અત્યન્ત વિશુદ્ધિના વશથી આવાં સ્પર્ધકો કરે છે માટે અપૂર્વ સ્પર્ધક કહેવાય છે. તદનંતર એ પ્રમાણે અપૂર્વ સ્પર્ધકો કરતાં સંખ્યાત સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે અર્ધકર્ણકરણાદ્યા સમાપ્ત થાય છે. તદનંતર કિટ્ટિકરણાદ્યામાં પ્રવેશ કરે છે, તે વખતે સં૦ ટોલનો સ્થિતિબંધ ઘણા (પૃથક્ત્વ) હીવસ પ્રમાણનો થાય છે, અને શેષ કર્મોનો સ્થિતિબંધ ઘણા (પૃથક્ત્વ) વર્ષ પ્રમાણ થાય છે. અહિં પૂર્વસ્પર્ધકોમાંથી અને અપૂર્વસ્પર્ધકોમાંથી દલિકને ગ્રહણ કરીને પ્રતિસમય અનન્તકિટ્ટિ કરે છે. કિટ્ટિ એટલે પૂર્વ સ્પર્ધકોમાંથી અને અપૂર્વસ્પર્ધકોમાંથી વર્ગણાઓ ગ્રહણ કરીને તેઓને અનન્તશુણ્ હીન રસવાળી કરીને ઘણા અન્તરે સ્થાપવી, જેમકે જે વર્ગણાઓના અસત્ કલ્પનાએ ૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૧૦૪-૧૦૫ એ પ્રમાણે અનુક્રમે અનુભાગાવિભાગો હોય તે વર્ગણાઓના અનુભાગાવિભાગોને ૫-૧૫-૨૫-૩૫-૪૫ એવા અનુક્રમે કરવા તે કિટ્ટિ કહેવાય છે. હવે એજ કિટ્ટિ સંબંધિ વિશેષ પ્રકૃપણા કરાય છે.

પગફટ્ટગવગ્ગણ ઇત્યાદી=એક અનુભાગસ્પર્ધકમાં જેટલી વર્ગણાઓ છે, તેના અનન્તમા ભાગે જેટલી વર્ગણાઓ થાય તેટલા પ્રમાણવાળી કિટ્ટિઓ પ્રથમ સમયે થાય છે, ને તે પણ અનન્ત થાય છે. અહિં પ્રશ્ન છે કે:-

તે કિટ્ટિઓ શું સર્વ જઘન્યાનુભાગ સ્પર્ધકથી સદશ છે કિંવા હીન છે ? તો કહીએ છીએ કે-તેથી પણ હીન છે તે વાત મૂળ ગાદાથી કહે છે કે હેઠ્ઠા એટલે જે સર્વ જઘન્યાનુભાગ સ્પર્ધક છે તેથી પણ હેઠ્ઠે કરે છે અર્થાત્ તેથી પણ અનન્તશુણ્હીન રસવાળી કિટ્ટિઓ કરે છે.

અણુસમયં સેદીઁ-અસંખ્યગુણહાણિ જાં અપુવ્વાઓ તત્ત્વવરીયં દલિયં-જહન્નગાર્હ વિસેસૂણં ॥ ૫૦ ॥

સંક્રમાવે છે. અને સમયેજ એ અવલિકા બદલતાને પુરૂષવેદોપશ-
મનાની પદ્ધતિએ ઉપશમાવે છે અને સંક્રમાવે છે.

હવે સં૦ લોભની પ્રથમ સ્થિતિનું પ્રમાણ નિરૂપણ કરે છે.

**લોભસ્સવેતિ ભાગા ઠિઙ્ઙ ય ત્રિભાગોત્થકિટ્ટિકરણદ્વા
એગફહુગવગ્ગણ—અણંતભાગો ડ તા હેઠ્ઠા ॥૪૧॥**

ગા.થા.ર્થ:—સં૦ લોભના એ ત્રિભાગ સ્થિતિમાં પ્રથમ
ત્રિભાગ અથ્થકર્ણ કરણાદ્વા, અને બીજા ત્રિભાગ કિટ્ટિકરણાદ્વા નામે
છે. ત્યાં તે કિટ્ટિ એક સ્પર્ધક ગત વર્ગણાઓના અનંતમા ભાગે
અને સર્વજન અનુસ્પર્ધકથી પણ હીન રસવાળી છે.

ટીકા.ર્થ:—સં૦ લોભની પ્રથમ સ્થિતિના ડ ભાગ
છે. ત્યાં પ્રથમના એ ત્રિભાગો પ્રથમ સ્થિતિ રૂપે કરે છે,
અર્થાત્ દ્વિતીયસ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષણે પ્રથમના એ ત્રિભાગમાં
પ્રવેશે છે. ત્યાં પ્રથમ ત્રિભાગ અથ્થકર્ણ કરણાદ્વા અને બીજા
ત્રિભાગ કિટ્ટિકરણાદ્વા નામે છે.

હવે સંન્વલન લોભોદયના પ્રથમ સમયથીજ પ્રારંભીને
અપ્રત્યાખ્યાની વિગેરે ડ લોભને ઉપશમાવવા માંડે છે, એની ઉપશ-
મનાનો વિધિ પૂર્વવત્ જાણવો. ત્યાં અથ્થકર્ણ કરણાદ્વાનામના પ્રથમ
ત્રિભાગમાં વર્તતો જીવ પૂર્વ સ્પર્ધકોમાંથી પ્રતિસમયે દલિકને
અડધુ કરીને અને અત્યન્તહીન રસવાળાં કરીને અપૂર્વસ્પર્ધકો કરે

૧ ભાવાર્થ એ છે કે—લોભની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આક-
ર્ષણે ત્રણ ત્રિભાગાત્મક પ્રથમ સ્થિતિ કરે છે તેમાં પ્રથમ અથ્થકર્ણ કર-
ણાદ્વા-બીજા કિટ્ટિકરણાદ્વા અને ત્રીજા કિટ્ટિવેદનાદ્વા ત્રિભાગ છે. એમાં
દલિક પરિણમન તો પ્રથમના એ ભાગ રૂપે થાય છે અને ત્રીજા ત્રિભાગ
તો અનુભવકાળનો છે. અર્થાત્ દ્વિતીયસ્થિતિમાંથી અડધુ કરેલા દલિકને
પ્રથમના એ ત્રિભાગમાં પ્રવેશીને ત્રીજા ત્રિભાગે અનુભવે છે.

શુદ્ધાનુભાગાધિક એવી દ્વિતીયકિટ્ટિમાં વિશેષહીન પ્રદેશાગ્ર છે. એથી પણ અનન્તર અનન્તશુદ્ધાધિકાનુભાગયુગ્મ ત્રીજીકિટ્ટિમાં વિશેષહીન પ્રદેશ સમૂહ છે. એ પ્રમાણે અનુક્રમે અધિક અધિક અનુભાગવાળી કિટ્ટિઓમાં વિશેષહીન વિશેષહીન પ્રદેશાગ્ર ત્યાં સુધી દહેવો કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સમયકૃતકિટ્ટિઓમાં સર્વોત્કૃષ્ટ કિટ્ટિ આવે, એવી રીતે સર્વ સમયે સંબંધિ પ્રત્યેક કિટ્ટિની ભાવના કરવી.

અણુભાગો ડગ્ગતગુણો, ચાઉમ્માસાઙ્ગ સંસ્થભાગૂણો
મોહે દિવસપુહુત્તં, કિટ્ટીકરણાઙ્ગ સમયમ્મિ ॥ ૫૧ ॥

ગાથાર્થ:—પ્રતિ સમયમાં કિટ્ટિઓનો અનુભાગ અનુક્રમે અનન્તશુદ્ધ દહેવો, અને મોહનીયતા આતુર્માસિક સ્થિતિબંધથી આગળના અન્ય સ્થિતિબંધો સંખ્યાતભાગ હીન યતાં કિટ્ટિકરણાદાના પ્રથમ સમયે દીવસ પૃથક્કરનો સ્થિતિબંધ થાય.

ટીકાર્થ:—પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓનો અનુભાગ અનુક્રમે અનન્તશુદ્ધ દહેવો. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં જે સર્વ વધઅનુભાગવાળી કિટ્ટિ છે તેનો અનુભાગ સર્વથી અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય કિટ્ટિ અનન્તશુદ્ધ અનુભાગ વાળી છે, તેથી પણ તૃતીય કિટ્ટિ અનન્તશુદ્ધ અનુભાગવાળી છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી દહેવું કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં સર્વોત્કૃષ્ટાનુભાગવાળી કિટ્ટિ આવે, એ પ્રમાણે દ્વિતીયાદિ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં પણ પ્રવૃત્તિ કરવી. હવે એજ કિટ્ટિઓનું પરસ્પર અલ્પ બહુત્વ દહેવાય છે.

પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં જે સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રદેશાગ્રવાળી કિટ્ટિ તેના પ્રદેશ સર્વથી અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં જે સર્વાલ્પ પ્રદેશવાળી કિટ્ટિ તેના પ્રદેશ અસંખ્યશુદ્ધ છે. તેથી પણ તૃતીય સમયકૃત કિટ્ટિઓમાંની જે સર્વાલ્પ પ્રદેશવાળી કિટ્ટિ તેના પ્રદેશ અસંખ્યશુદ્ધ છે. એ પ્રમાણે કિટ્ટિ કરણાદાના અન્ય સમય પર્વન્ત દહેવું.

રહે છે. તથા (ગાથામાં જય શબ્દ પ્રાકૃતપણથી સ્ત્રીલિંગે કહ્યો છે)
 જે સંતવલન સહિત ઉપશમશ્રેણિ પ્રારંભી હોય, તે સંતવલનના
 ઉદયને પ્રાપ્ત થયો છતાં ત્યાંથી પ્રારંભીને તે કષાયની શુભ્રેણિને
 શેષકર્મસંબંધિ શુભ્રેણિ તુલ્ય કરે છે. જેમ કોઈક જીવ સંતવલન
 કોષે શ્રેણિ પ્રારંભીને તે શ્રેણિથી પડતો. જ્યારે પુનઃ સંતવલન
 કોષના ઉદયને પ્રાપ્ત કરે, ત્યાંથી પ્રારંભીને તે સંતવલનની શુભ્ર-
 શ્રેણિ શેષકર્મની શુભ્રેણિ તુલ્ય કરે. એ પ્રમાણે માન માયાસહિત
 શ્રેણિ પતિપન્ન જીવને માન માયાની શુભ્રેણિ પણ ત્યારથી પ્રારં-
 ભીને તુલ્ય જાણવી. અને સંતવલન સહિત જે ઉપશમ શ્રેણિને
 પ્રારંભી હોય તો તે જીવને પડતાં પ્રથમ સમયથી પ્રારંભીનેજ
 સંતવલનની શુભ્રેણિ શેષ કર્મસંબંધિ શુભ્રેણિ તુલ્ય પ્રવર્તે છે.
 શેષકર્મનું પુનઃ શ્રેણિએ ચડતાં જે સ્થાને જે બંધન સંક્રમણાદિ
 પ્રવર્ત્યું હતું તે તેવીજ રીતે પડતાં પણ અનુક્રમે પશ્ચાત્તુર્પૂર્વિએ
 અન્યુનાધિકપણે પ્રવર્તે એમ જાણવું.

**સ્વયંભુવસામગપડિવય, માણ દુગુણો તર્હિ તર્હિ વંધો
 અણુભાગો ડંતગુણો, અસુમાણ સુમાણ વિવરીઓ ॥૬૧॥**

ગાથાર્થ:—દુષકશ્રેણિમાં જે સ્થાને જેટલો સ્થિતિ બંધ છે
 તે સ્થાને ઉપશમ શ્રેણિમાં ચડતા જીવને બંધન સ્થિતિ બંધ હોય છે.
 અણુભાગ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ અનંતગુણ, અને શુભ્રેણિનો અનંતગુણ-
 હીન અનુભાગ બંધાય છે.

ટીકાર્થ:—દુષક જીવને દુષકશ્રેણિએ ચડતાં જે જે સ્થાને
 જેટલો સ્થિતિ બંધ થાય છે, તે તે સ્થાને ઉપશમશ્રેણિ એ ચડતા જીવને
 દ્વિગુણ સ્થિતિ બંધ થાય છે, અને તે તે સ્થાને ઉપશમ શ્રેણિથી પડતા
 જીવને તેથી પણ દ્વિગુણ સ્થિતિ બંધ થાય છે, અર્થાત્ દુષક સંબંધિ
 સ્થિતિબંધથી ચાર ગુણો સ્થિતિ બંધ થાય છે તથા દુષકને જે સ્થાને
 અણુભાગ પ્રકૃતિનો જેટલો અનુભાગ થાય છે તે સ્થાને તેજ અણુભાગ

તેથી પણ ત્રીજે સમયે અસંખ્યગુણ દલિકને પ્રક્ષેપે છે એ પ્રમાણે શ્રેણિના શીર્ષ સુધી કહેવું. તદનંતર આગળ પુનઃપણ પૂર્વોક્ત અનુક્રમે વિશેષહીન દલિક નિક્ષેપ થાય છે.

वेङ्जंतीणेंवं, इयरासिं आलिगाए वाहिरओ
न हि संकमो णुपुविं, छावलिगोदीरणाउपि॥५९॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—આ પૂર્વોક્ત દલિક નિક્ષેપ તે તત્સમયેવેદ્યમાન પ્રકૃતિયોનો જાણવો, અને બીજી અવેદ્યમાન પ્રકૃતિયોનો દલિક નિક્ષેપ તો આવલિકાથી ઉપરજ જાણવો. ને તે પણ ગુણશ્રેણિના શીર્ષ સુધી અસંખ્યગુણ પણ જાણવો. ત્યાંથી આગળ પુનઃપણ પૂર્વોક્ત-ક્રમ પ્રમાણે વિશેષહીન હીનતર દલિક નિક્ષેપ હોય છે. તથા નહિ સંકમોણુપુવિં એ વાક્યમાં હિ પદ અવધારણના અર્થમાં છે તેથી અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે કે—આનુપૂર્વિયેજ સંક્રમ થાય એમ નહિ પરંતુ અનાનુપૂર્વિયે પણ સંક્રમ થાય છે. તથા બન્ધ થયા બાદ ૬ આવલિકા ઉપર ઉદીરણ થાય છે એમ જે પ્રથમ કહી ગયા છીએ તેમ અહિં ન થાય, પરંતુ બન્ધાવલિકા માત્ર વ્યતિક્રમ્યે પણ ઉદીરણ થાય છે.

वेङ्जमाण संजल, णद्धा अहिगा उ मोहगुणसेढी
तुल्ला य जयारूढो, अतो हि सेसेहिं तुल्लत्ति॥६०॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—શ્રેણિથી પડતો જીવ મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિયોની ગુણશ્રેણિ કાળની અપેક્ષાએ વેદ્યમાન સંસ્કલનના કાળથી અધિકકાળ વાળી રહે છે, અને ચઢવાના કાળની ગુણશ્રેણિની અપેક્ષાએ તુલ્ય

રચે છે. તથા (ગાથામાં જય શબ્દ પ્રાકૃતપણાથી સ્ત્રીલિંગે કહ્યો છે)
જે સંજ્વલન સહિત ઉપશમશ્રેણિ પ્રારંભી હોય, તે સંજ્વલનના
ઉદયને પ્રાપ્ત થયો છતાં ત્યાંથી પ્રારંભીને તે કથાયની ગુણશ્રેણિને
શેષકર્મસંબંધિ ગુણશ્રેણિ તુલ્ય કરે છે. જેમ કોઈક જીવ સંજ્વલન
કોષે શ્રેણિ પ્રારંભીને તે શ્રેણિથી પડતો. જ્યારે પુનઃ સંજ્વલન
કોષના ઉદયને પ્રાપ્ત કરે, ત્યાંથી પ્રારંભીને તે સંજ્વલનની ગુણ-
શ્રેણિ શેષકર્મોની ગુણશ્રેણિ તુલ્ય કરે. એ પ્રમાણે માન માયાસહિત
શ્રેણિ પતિપન્ન જીવને માન માયાની ગુણશ્રેણિ પણ ત્યારથી પ્રારં-
ભીને તુલ્ય જાણવી. અને સંજ્વલન સહિત જે ઉપશમ શ્રેણિને
પ્રારંભી હોય તો તે જીવને પડતાં પ્રથમ સમયથી પ્રારંભીનેજ
સંજ્વલનની ગુણશ્રેણિ શેષ કર્મસંબંધિ ગુણશ્રેણિ તુલ્ય પ્રવર્તે છે.
શેષકર્મોનું પુનઃ શ્રેણિએ ચઢતાં જે સ્થાને જે બંધન સંક્રમણાદિ
પ્રવર્ત્યું હતું તે તેવીજ રીતે પડતાં પણ અનુક્રમે પશ્ચાત્તુર્વર્ગીએ
અન્યૂનાધિકપણે પ્રવર્તે એમ જાણવું.

**સ્વગુણસામગ્રપડિવય, માણ દુગુણો તહિં તહિં વંધો
અણુભાગો ડાંતગુણો, અસુમાણ સુમાણ વિવરીઓ ॥૬૧॥**

ગાથાર્થ:—ક્ષપકશ્રેણિમાં જે સ્થાને જેટલો સ્થિતિ બંધ છે
તે સ્થાને ઉપજી શ્રેણિમાં ચડતા જીવને જમણો સ્થિતિ બંધ હોય છે.
અશુભ પ્રકૃતિઓના અનુભાગ અનંતગુણ, અને શુભનો અનંતગુણ-
હીન અનુભાગ બંધાય છે.

ટીકાર્થ:—ક્ષપક જીવને ક્ષપકશ્રેણિએ ચડતાં જે જે સ્થાને
જેટલો સ્થિતિ બંધ થાય છે, તે તે સ્થાને ઉપશમશ્રેણિ એ ચડતાં જીવને
દ્વિગુણ સ્થિતિ બંધ થાય છે, અને તે તે સ્થાને ઉપશમ શ્રેણિથી પડતા
જીવને તેથી પણ દ્વિગુણ સ્થિતિ બંધ થાય છે, અર્થાત્ ક્ષપક સંબંધિ
સ્થિતિબંધથી ચાર ગુણો સ્થિતિ બંધ થાય છે તથા ક્ષપકને જે સ્થાને
અશુભ પ્રકૃતિઓ જેટલો અનુભાગ થાય છે તે સ્થાને તેજ અ-

પ્રકૃતિયોના ઉપશમકને તે અપેક્ષાએ અનન્તગુણ અનુભાગ થાય છે. અને તેથી પણ તે અશુભ પ્રકૃતિયોનો અનન્તગુણ અનુભાગ શ્રેષ્ઠિથી પડતા જીવને હોય છે, અને સુમાળ વિવરીઓ=શુભ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ એથી વિપરિતપણે કહેવો તે આ પ્રમાણે- ઉપશમશ્રેષ્ઠિથી પડતાં જે સ્થાને જેટલો અનુભાગ શુભ પ્રકૃતિયોનો થાય છે તે અપેક્ષાએ તેજ શુભ પ્રકૃતિયોના ઉપશમક જીવને અનન્તગુણ અનુભાગ થાય છે, અને તેથી પણ તેજ પ્રકૃતિયોનો અનન્તગુણ અનુભાગ ક્ષપક જીવને થાય છે. શેષ સર્વ જેમ ચઢતાને તેમ પડતાને પણ યાવત્ પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાન સુધી કહેવું.

किच्चा पमत्त तदियर-ठाणे परिवत्ति बहु सहस्साणि
हिष्ठिल्लाणंतरदुर्गं, आसाणं वा वि गच्छेज्जा ॥ ६२ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—પ્રમત્ત અને અપ્રમત્તગુણસ્થાનકમાં હજારોવાર પ્રવૃત્તિ (ગમનાગમન) કરીને કોઈક જીવ નીચેના અનન્તર એ ગુણસ્થાનકમાં જાય છે, અર્થાત્ કોઈ દેશવિરત પણ થાય છે અને કોઈક અવિરતસમ્યગદ્રષ્ટિ પણ થાય છે, અને જેઓના મતે અનન્તાનુબંધિની ઉપશમના થાય છે તેઓના મતે કોઈક સાર્વાકન ભાવને પણ પામે છે.

उवसमसम्मत्तद्धा, अंतो आउरकया धुवं देवो
तिसु आउगेसु बद्धे-सु जेण सेढिं न आरुहइ । ६३ ।

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—ઓપશમિક સમ્યક્ત્વના કાળમાં વર્તતો કોઈક જીવ આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી કાળ કરે તો અવશ્ય દેવ થાય છે. પુનઃસા-

સ્વાદન લાવને પામેલો જીવ ત્યાંજ કાળ કરે તો પણ તે દેવજ થાય છે. જેથી કરીને કહે છે કે—દેવાયુ વિના ઓ આયુષ્યમાંના કોઈ પણ આયુષ્યને બાંધે છે તે જીવ ઉપશમ શ્રેણિ માંડે નહિ તેથી કરીને શ્રેણિમાં રહ્યો હતો જીવ કાળ કરીને અવશ્ય દેવજ થાય છે.

उग्धाडियाणि करणाणि, उदयट्टिइ माइगंइयरस्तुल्लं
एगभवे दुरकुत्तो, चरित्तमोहं उवत्तमेइ ॥ ६४ ॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:--ઉપશમશ્રેણિએ ચડતાં જે જે સ્થાને બન્ધન સંક્રમણાદિ જે જે કરણો વિનંછેક પામવાનાં સ્થાન હતાં તે તે સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા ઉપશમ શ્રેણિથી પડતા જીવને તે તે કરણો પ્રગટ થાય છે, અર્થાત્ તે તે સ્થાને તે તે કરણો પ્રવર્તે છે. તથા ઉદયસ્થિત્યાદિક એટલે ઉદય સ્થિતિબાંધ વિગેરે હંતર તુલ્ય એટલે ઉપશમશ્રેણિએ ચડતાં યનારા ઉદય સ્થિત્યાદિ સરળાં થાય છે, અર્થાત્ ઉપશમશ્રેણિએ ચડતાં જે જે સ્થાને જે જે ઉદયને સ્થિતિવિગેરે વિનંછેક પામ્યાં હતાં, તે તે સ્થાને તે તે ઉદય સ્થિતિ વિગેરે ઉપશમશ્રેણિથી પડતાં પણ પ્રવર્તે છે. તથા એક જીવમાં જે વાર ચાલિત શેડનીયને ઉપશમાવે છે અર્થાત્ જે વાર ઉપશમશ્રેણિ પામે છે. પરંતુ તીજીકર ઉપશમ શ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય નહિ.

ગાથાર્થः—અન્ય સમય માત્ર ઉદય સ્થિતિ સિવાયનું સર્વ સ્ત્રીવેદ દલિક જેનું ઉપશાન્ત થયું છે એવી ઉપશમશ્રેણિગત સ્ત્રી તે સમકાળે સાત પ્રકૃતિયોને ઉપશમાવવા માંડે છે. તથા તેવીજ રીતે (નપુંસક વેદની એક ઉદયસ્થિતિ વળીને) નપુંસકવેદને અને સ્ત્રીવેદને સમકાળે ક્રમપૂર્વક ઉપશમનાનો પ્રારંભ કર્યો છતે ઉપશમાવે છે.

ટીકાર્થः—અહિં કોઈક સ્ત્રી ઉપશમશ્રેણિને પામી છતી પ્રથમ નપુંસકવેદને શમાવે છે. અને પશ્ચાત્ સ્ત્રીવેદને ઉપશમાવે છે. તે પછી ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી સ્વવેદોદયનો ઉપાન્ત્ય સમય પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી ઉપશમાવે છે. તે સમયે અન્ય સમય માત્ર એક ઉદય-સ્થિતિવળીને શેષ સ્ત્રીવેદ સંખ્યાંધિ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે. તદનંતર તે અન્ય સમય વ્યતિકાન્ત થયે છતે વેદોદય રહીત થઈ પુરૂષવેદ અને હાસ્ય છલ્લ એ સાત પ્રકૃતિયોને સમકાળે ઉપશમાવા માંડે છે. શેષ અધિકાર પુરૂષવેદે શ્રેણિપ્રતિપન્ન જીવવાત જાણવો.

હવે નપુંસકવેદે શ્રેણિપ્રતિપન્ન જીવનો વિધિ કહે છે. તદ્ વરિસવરો ઇત્યાદિ=વર્ષાવર એટલે નપુંસક જીવ ઉપશમ શ્રેણિને પામ્યો છતો તથા એટલે એક ઉદય સ્થિતિને વળીને સમકાળે એટલે સમકાળે નપુંસકવેદને અને સ્ત્રીવેદને ઉપશમાવે છે ॥ “કમારજ્ઞે”=એ અનુક્રમે ઉપશમના પ્રારંભ કર્યો છતે ॥ અહિં સંપ્રદાય આ પ્રમાણે છે—સ્ત્રીવેદે વા પુરૂષવેદે ઉપશમશ્રેણિને પ્રાપ્ત કરતો જે સ્થાને નપુંસક વેદને ઉપશમાવે છે તે વાત તો દર રહો પરંતુ યાવત્ નપુંસક વેદે શ્રેણિને પામ્યો છતો પણ માત્ર પુનઃ પુનઃ નપુંસકવેદનેજ ઉપશમાવે છે. ને ત્યાંથી આગળ નપુંસક વેદને અને સ્ત્રીવેદને સમકાળે ઉપશમાવવા માંડે છે, તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી નપુંસક વેદોદયના કાળનો ઉપાન્ત્ય સમય પ્રાપ્ત થાય તેજ સમયે સ્ત્રીવેદ ઉપશાન્ત થાય છે, અને નપુંસકવેદની એક સમયમાત્ર ઉદયસ્થિતિ શેષ રહે છે, શેષ સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે. પુનઃ તે ઉદયસ્થિતિ વ્યતિક્રમ્યે અવેદક થાય છે, તદનંતર

॥ અથ દેશોપશમના ॥

એ પ્રમાણે સર્વોપશમના કાઢી. અને હવે દેશોપશમના કહે-
ય છે.

ઠઙ ટિઙ અણુભાગ, પ્પણ્ણ મુલુત્તરાહિ પવિભતા
'કરણોક્કસમણા, તીણ્ણ સમિયસ્સ અહ્હ પયં ॥૬૬॥

ગાથાર્થ:—પ્રીતિધાનુસારે.

સિદ્ધિ સ્થાનમ.

મનુ૦ ત્રિકાદિ ૧૩

દેવદિકાદિ ૭૨

જ્ઞાનાવરણાદિ ૧૪

૧૫વું સુ.

નિદ્રા-પ્રથમ ૨

સંજવ૦ લોભ ૧

સંજવ૦ મા ૧

સંજવ૦ માન ૧

સંજવ૦ ક્રોધ ૧.

પુવેદ ૧

૧૨વું સુ.

૧૦વું સુ.

નોકપાય ૬

સ્ત્રીવેદ ૧

નપું૦ વેદ ૧

મધ્યકપાય ૮

સ્થાન૦ ત્રિકાદિ ૧૬

આયુષ્ય ૩

૭વું સુ.

સમ્ય૦ મો ૧

મિશ્ર મો ૧

મિથ્યા ૧

૫, ૬, ૭, ૮ સુ.

અનંતાનુ ૪

અનુક્રમ.
 (માં ક્ષય પામતી ૧૪૮ પ્રતિયોગો)
 (આ સ્થાપના પ્રસંગથીજ અત્રે દર્શાવી છે.)

॥ અથ દેશોપશમના ॥

એ પ્રભાતે સર્વોપશમના કહી. અને હવે દેશોપશમના કહેવાય છે.

પગઙ્ દ્વિઙ્ અણુભાગ, પ્પણ્સ મુલુત્તરાહિ પવિભતા
દેસકરણોવસમણા, તીણ સમિયસ્સ અઠ્ઠ પયં ॥૬૬॥

ગાથાર્થ:—ત્રીકાર્થાનુસારે.

ઉદીરણા વિગેરે અન્ય કરણો પ્રવર્તી શકતાં નથી, એજ દેશોપશમનાનો વિશેષભાવ છે. તથા મૂળપ્રકૃતિને અથવા ઉત્તરપ્રકૃતિને તે દેશોપશમના વડે ઉપશમાવવાને સમર્થ નિવૃત્તિકરણમાં એટલે અપૂર્વકરણમાં વર્તતો જીવ છે. અહિં “નિવૃત્તિકરણમાં” એમ કહેલું છે તે અન્યાર્થસૂચક છે, તેથી અથ એવો થાય છે કે—સર્વે પણ એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-અસંજિપ-ચેન્દ્રિય-તિર્યચ-નારક-દેવ-ને મનુષ્યો યથાયોગ્યપણે અપૂર્વકરણ સુધીના જીવો સર્વ કર્મોની દેશોપશમનાના સ્વામિ જાણવા. તેજ વાત ઘાથાથી કહે છે.

**દંસણમોહાણંતા-ગુવંધિણં સગનિયદ્વિઓ ગુપ્તિ
જા ઉવસમે ચઝઢા, મૂલુત્તરણાઈ સંતાઓ ॥૬૮॥**

ઘાથાર્થ:—દર્શનમોહનીય અને અનન્તાનુબંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણ ઉપરાંત દેશોપશમના થાય નહિં તથા દેશોપશમનામાં મૂળપ્રકૃતિ-ઉત્તરપ્રકૃતિ-અને અનાદિસત્તાક પ્રકૃતિયોની દેશોપશમ ૪ પ્રકારે જાણવી.

ટીકાર્થ:—દર્શનમોહનીય અને અનન્તાનુબંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણથી આગળ દેશોપશમના થાય નહિં. ત્યાં દર્શનત્રિકનાં ક્ષપક, અવિરતિ દેશવિરતિ વા સર્વ વિરતિવંત જીવો જાણવા, અને ઉપશમક તો સર્વ વિરત જીવોજ જાણવા. તેઓ દેવ અપૂર્વકરણના અન્ત્યસમય સુધી દર્શનત્રિકની દેશોપશમના કરે છે. પુનઃ અનન્તાનુબંધિની વિસંયોજના કરતા આરે ગતિના જીવો અનન્તાનુબંધિ સંજોગિ અપૂર્વકરણના અન્ત્યસમય સુધી અનન્તાનુબંધિની દેશોપશમના કરે છે, પરંતુ આગળ નહિ. પુનઃ આરિત્રમોહનીયકર્મની પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના તે ઉપશમના વા ક્ષપણા થતાં અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનકના અન્ત્યસમય સુધી હોય છે, અને શેષ

કર્મોની સર્વોપશમના ઘટી નથી પરન્તુ દેશોપશમનાજ ધાય છે, ને તે પણ અપૂર્વકરણુ શુભરથાનક સુધીજ જાણવી.

તથા જે મૂળપ્રકૃતિયો-ઉત્તરપ્રકૃતિયો-અને અનાદિસત્તાવાળી પ્રકૃતિયો તે ઉપશમમાં એટલે દેશોપશમનાને અધિકરીને સાદિ-અનાદિ-ધ્રુવ અને અધ્રુવ, એમ ચાર પ્રકારે છે. ત્યાં આડે પણ મૂળ પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—અપૂર્વકરણુ શુભરથાનકથી આગળ જઈને પડતા પ્રાણીને તે દેશોપશમના પુનઃ પ્રવર્તે છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ, અલબ્યને ધ્રુવ, અને લબ્યને અધ્રુવ છે.

(ઇતિ મૂળપ્રકૃતિ દેશોપશમના સાદ્યાદિ પ્રકરણ)

૧ હવે ઉત્તરપ્રકૃતિ સંબંધિ દેશોપશમનામાં સાદ્યાદિ પ્રકરણ કહેવાય છે.

વેં ૭-આહાં ૭-મનું ૨-દેવં ૨-નરકં ૨-સન્ધ્યં-મિત્ર-ઉચ્ચ-એ ઉદ્ધવના યોગ્ય ૨૩ પ્રકૃતિ, તથા જન નામ અને ૪ આયુષ્ય એ ૨૮ પ્રકૃતિયો સિવાયની ૧૩૦ પ્રકૃતિયો. અનાદિ મુખસત્તાક છે, તેઓની દેશોપશમના સાદ્યાદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—મિથ્યાત્વ અને અનન્તાતુળાંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણુથી આગળ દેશોપશમના ઘટી નથી, અને દેવકર્મની પુનઃ અપૂર્વકરણુ શુભરથાનકથી આગળ દેશોપશમના ઘટી નથી, ને તેથી આગળ જઈને પડતા પ્રાણીને પુનઃ દેશોપશમના પ્રવર્તે છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવપ્રવર્તના પૂર્વવત્. અને દેવ ઉદ્ધવયોગ્ય ૨૩ ઇત્યાદિ ૨૮ પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના તો અધ્રુવ સત્તાપણુથીજ સાદિ અધ્રુવ છે. (ઇતિ ઉત્તર પ્રકૃતિ દેશોપશમના સાદ્યાદિ પ્રકરણ)

હવે દેશોપશમનાને અધિકરીને પ્રકૃતિનિધ્યાન પ્રકરણ કહેવાય છે.

ઉદ્દીરણા વિગેરે અન્ય કરણો પ્રવર્તી શકતાં નથી, એજ દેશોપશમનાનો વિશેષભાવ છે. તથા મૂળપ્રકૃતિને અથવા ઉત્તરપ્રકૃતિને તે દેશોપશમના વડે ઉપશમાવવાને સમર્થ નિવૃત્તિકરણમાં એટલે અપૂર્વકરણમાં વર્તતો જીવ છે. અહિં “ નિવૃત્તિકરણમાં ” એમ કહેલું છે તે અન્યાર્થસૂચક છે, તેથી અથ એવો થાય છે કે—સર્વે પાણુ એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-અસંજ્ઞિપ-ચેન્દ્રિય-તિર્થ-અ-નારક-દેવ-ને મનુષ્યો યથાયોગ્યપણે અપૂર્વકરણ સુધીના જીવો સર્વ કર્મોની દેશોપશમનાના સ્વામિ જાણવા. તેજ વાત શાથાથી કહે છે.

દંસણમોહાણંતા-ગુવંધિણં સગનિયદ્વિઓ ગુપ્પિ
જા ઉવસમે ચઝહ્લા, મૂલુત્તરણાઈ સંતાઓ ॥૬૮॥

શાથાર્થ:—દર્શનમોહનીય અને અનન્તાનુબંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણ ઉપરાંત દેશોપશમના થાય નહિં તથા દેશોપશમનામાં મૂળપ્રકૃતિ-ઉત્તરપ્રકૃતિ-અને અનાદિસત્તાક પ્રકૃતિયોની દેશોપશ ૪ પ્રકારે જાણવી.

ટીકાર્થ:—દર્શનમોહનીય અને અનન્તાનુબંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણથી આગળ દેશોપશમના થાય નહિં. ત્યાં દર્શનત્રિકનાં ક્ષેપક, અવિરતિ દેશવિરતિ વા સર્વ વિરતિવંત જીવો જાણવા, અને ઉપશમક તો સર્વ વિરત જીવોજ જાણવા. તેઓ સ્વ અપૂર્વકરણના અન્ત્યસમય સુધી દર્શનત્રિકની દેશોપશમના કરે છે. પુનઃ અનન્તાનુબંધિની વિસંયોજના કરતા ચારે ગતિના જીવો અનન્તાનુબંધિ સંખંધિ અપૂર્વકરણના અન્ત્યસમય સુધી અનન્તાનુબંધિની દેશોપશમના કરે છે, પરન્તુ આગળ નહિ. પુનઃ ચારિત્રમોહનીયકર્મની પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના તે ઉપશમના વા ક્ષપણ થતાં અપૂર્વકરણ ગણરથાનકના અન્ત્યસમય સુધી હોય છે, અને શેષ

ચાર અપૂર્વ કરણ ગુણસ્થાનના અન્ય સમય સુધી જાણવાં, પરન્તુ આગળ નહિં, અને શેષ ૯૩-૮૪-૮૨ રૂપ ત્રણ સ્થાનો એકેન્દ્રિયા-દિક્ષ જીવને હોય છે, પરન્તુ શ્રેણિગત જીવને નહિં. અને શેષ સ્થાનો તે અપૂર્વ કરણથી આગળ પ્રાપ્ત થાય છે પરન્તુ તે પહેલાં નહિં, માટે તે સ્થાનો દેશોપશમનાને અયોગ્ય છે. તથા જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-વેદનીય-અને અન્તરાયનું એકેક સ્થાન દેશોપશમના યોગ્ય છે. તેમાં જ્ઞાનાવરણ અને અન્તરાયનું પાંચ પાંચ પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન છે અને દર્શનાવરણનું ૯ પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન, વેદનીયનું બે પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન અને આયુષ્ય તથા ગોત્રનાં એકેક અને બે બે પ્રકૃત્યાત્મક બે બે પ્રકૃતિસ્થાન છે. (इति प्रकृति देशोपशमना)

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ દેશોપશમના કહી નેહવે સ્થિતિ દેશોપશમના કહે છે.

ठिङ्संकमव्व ठिङ्गउव-समणा णवरिं जहन्निया कज्जा
अप्भवसिद्धिजहन्ना-उव्वलगनियट्ठिगे वियरा॥७०॥

ગાથાર્થઃ—સ્થિતિસંકમવત્ સ્થિતિદેશોપશમના પદ્મ જાણવી, પરન્તુ જઘન્ય સ્થિતિદેશોપશમનામાં અભવ્યસિદ્ધિઃ જીવ પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી ને તેથી ઇતર સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના ઉઠાણનામાં વા અપૂર્વકરણમાં જાણવી.

ટીકાર્થ—સ્થિતિસંકમવત્ સ્થિતિદેશોપશમના પદ્મ જાણવી, પરન્તુ અહિં અભવ્યસિદ્ધિ પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિ ને જઘન્ય સ્થિતિદેશોપશમના પ્રાયોગ્ય જાણવી. તત્પર્ય એ છે કે—મૂલ પ્રકૃતિ સંવંધિ, અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંવંધિ એ પ્રમાણે સ્થિતિ દેશોપશમના બે પ્રકારે છે, તે પ્રત્યેક પદ્મ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે બે પ્રકારે છે. ત્યાં મૂલ પ્રકૃતિયોની અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોની સ્થિતિદેશોપશમનાનો સ્વામિ પૂર્વે એ પ્રમાણે ૬૦ સ્થિતિ

ચરારાદિજુયા વીસા, એકવીસા ચ મોહઠાંગાણિ
સંકમનિયદ્વિપાઠ-ગાઈ સજસાઈ નામસ્ત ॥૬૧॥

ગાથાર્થ:—ચાર વગેરેથી શુક્ર ૨૦ અને ૨૧ મોહનીયની
દેશોપશમનાનાં સ્થાન છે. તથા પ્રકૃતિસ્થાન સંક્રમમાં જે યશ સ્થિત
નામકર્મનાં સંક્રમસ્થાનો કહ્યાં છે તે સ્થાનો અપૂર્વકરણમાં દેશોપશ-
મના સંબંધિ નામનાં પ્રકૃતિસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—દેશોપશમનાની અપેક્ષાએ મોહનીયનાં ૬ પ્રકૃ-
તિસ્થાન તે ચાર વગેરેથી શુક્ર વીસ અને એકવીસ એટલે ૨૪-૨૫-
૨૬-૨૭-૨૮-૨૯ એ પ્રમાણે છે. ગ્રેષ પ્રકૃતિસ્થાનો અનિવૃત્તિ
શુભસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે મારે અર્થે દેશોપશમનામાં તેનો સંભવ
નથી. ત્યાં મિધ્યાદષ્ટિ-સાસ્વાદન-મિશ્ર-અને ધ્યોપશમસમ્યગ્-
દષ્ટિ જીવને ૨૮ તું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. તથા જેને સમ્યક્ત્વની
ઉદ્ધલના થઈ ગઈ છે એવા મિધ્યાદષ્ટિ વા મિશ્રદષ્ટિ જીવને
૨૭ તું સ્થાન છે. તથા જેને સમ્યક્ત્વની અને મિશ્રની ઉદ્ધલ-
થયેલી છે એવા મિધ્યાદષ્ટિને અથવા અનાદિ મિધ્યાદષ્ટિને ૨૬ તું
સ્થાન છે. તથા ૨૬ ની સત્તાવાળા મિધ્યાદષ્ટિ જીવને સમ્યક્ત્વ
હિતપન્ન કરતાં અપૂર્વકરણથી આગળ ૨૫ તું સ્થાન છે, કારણ કે
તેને મિધ્યાત્વની દેશોપશમનાનો અભાવ છે. તથા અનંતાનુમંધિ
ઉવેશ્યાભાદ અપૂર્વકરણથી આગળ વર્તતા જીવને અથવા એવીશની
સત્તાવાળા જીવને ૨૪ તું સ્થાન છે, અને જેણે કર્મન સમકનો ક્ય
કયો છે તેવા જીવને ૨૧ તું સ્થાન છે.

હવે નામકર્મની દેશોપશમનાનાં પ્રકૃતિસ્થાન કહે છે—પ્રકૃતિ-
સ્થાનસંક્રમણિકારે યશ સ્થિત નામ કર્મનાં જે જે સ્થાનો કહેલાં
છે તેજ સ્થાનો કહેલાં છે તેજ સ્થાનો નિવૃત્તિ પ્રાપ્ત્ય એટલે
અપૂર્વકરણ પ્રાપ્ત્ય અર્થાત્ દેશોપશમનાનાં છે. તે ૧૦૩-૧૦૨-
૬૧-૬૫-૬૩-૬૪-૬૨ એ પ્રમાણે સાત સ્થાનો છે. તેમાં પ્રથમ

આર અપૂર્વ કરણ ગુણસ્થાનના અન્ત્ય સમય સુધી જાણવાં, પરન્તુ આગળ નહિં, અને શેષ ૯૩-૮૪-૮૨ રૂપ ત્રણ સ્થાનો એકેન્દ્રિયા-દિક જીવને હોય છે, પરન્તુ શ્રેણિગત જીવને નહિં. અને શેષ સ્થાનો તો અપૂર્વ કરણથી આગળ પ્રાપ્ત થાય છે પરન્તુ તે પહેલાં નહિં, માટે તે સ્થાનો દેશોપશમનાને અયોગ્ય છે. તથા જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-વેદનીય-અને અન્તરાયનું એકેક સ્થાન દેશોપશમના યોગ્ય છે. તેમાં જ્ઞાનાવરણ અને અન્તરાયનું પાંચ પાંચ પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન છે અને દર્શનાવરણનું ૯ પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન, વેદનીયનું બે પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન અને આયુષ્ય તથા ગોત્રનાં એકેક અને બે બે પ્રકૃત્યાત્મક બે બે પ્રકૃતિસ્થાન છે. (इति प्रकृति देशोपशमना)

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ દેશોપશમના કહી ને હવે સ્થિતિ દેશોપશમના કહે છે.

ठिङ्संकमव्व ठिङ्गउव-समणा णवरिं जहन्निया कज्जा
अप्भवसिद्धिजहन्ना-उव्वलगनियट्ठिगे वि यरा॥७०॥

ગાથાર્થઃ—સ્થિતિસંકમવત્ સ્થિતિદેશોપશમના પદ જાણવી, પરન્તુ જઘન્ય સ્થિતિદેશોપશમનામાં અલબ્યસિદ્ધિક જીવ પ્રાયોજ્ય જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી ને તેથી ઉત્તર સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના ઉદ્દલનામાં વા અપૂર્વકરણમાં જાણવી.

ટીકાર્થ—સ્થિતિસંકમવત્ સ્થિતિદેશોપશમના પદ જાણવી, પરન્તુ અહિં અલબ્યસિદ્ધિક પ્રાયોજ્ય જઘન્ય સ્થિતિ ને જઘન્ય સ્થિતિદેશોપશમના પ્રાયોજ્ય જાણવી. તાત્પર્ય એ છે કે—મૂલ પ્રકૃતિ સંવંધિ, અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંવંધિ એ પ્રમાણે સ્થિતિ દેશોપશમના બે પ્રકારે છે, તે પ્રત્યેક પદ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે બે પ્રકારે છે. ત્યાં મૂલ પ્રકૃતિયોની અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોની ૬૦ સ્થિતિદેશોપશમનાનો સ્વામિ પૂર્વે જે પ્રમાણે ૬૦ સ્થિતિ

સંક્રમમાં કહ્યો છે તે પ્રમાણે જ નાણુવો, અને જઘન્ય સ્થિતિદેશો-
પશમનાનો સ્વામિ પણ જં સ્થિતિસંક્રમનો સ્વામિ જ નાણુવો,
પરંતુ વિ. કે જં સ્થિતિ દેશોપં નો સ્વામિ અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જં
સ્થિતિમાં વર્તતો એકેન્દ્રિયજીવ નાણુવો, કારણ કે તેને જ પ્રાયઃ સર્વ
કર્મોની અતિ જઘન્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઇતર એટલે
બીજી પ્રકૃતિયો કે જે અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિવાળી નથી તેઓની
ઉદ્વલનાકારક જીવમાં વા અપૂર્વ કરણમાં જઘં સ્થિતિદેશોપં
નાણુવી. ત્યાં ઉદ્વલનાકારક જીવમાં એટલે ઉદ્વલના પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિ-
યોના પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા લાગ માત્ર અન્ત્ય સ્થિતિખંડમાં
વર્તતો જીવ, ને તેમાં પણ આહાં ૭-સમ્યં ને મિથ્ય એ ત્રણનો
એકેન્દ્રિય વા ઇતર, અને શેષ ઉદ્વલના યોગ્ય વૈં ૭-દેં ૨-નરક
૨-નર ૨-ઉચ્ચ એ ૧૪ નો ઉદ્વલક તો એકેન્દ્રિયજીવ જ, અને
બીજી પ્રકૃતિયોનો અપૂર્વ કરણના અન્ત્ય સમયમાં વર્તતો જીવ
જં સ્થિતિદેશોપશમનાનો સ્વામિ નાણુવો.

(હિતિ સ્થિતિ દેશોપશમના)

હવે અનુભાગ દેશોપશમના તથા પ્રદેશ દેશોપશમના
કહેવાય છે.

અનુભાગસંક્રમસમા, અનુભાગવસામણા નિયદિમ્મિ
સંક્રમપણસતુહા, પણસુવસામણા ચેત્થ ॥ ૭૧ ॥

ગાથાર્થઃ—અનુભાગસંક્રમ તુલ્ય અનુભાગદેશોપશમના
પણ અપૂર્વકરણમાં નાણુવી, અને અહિં પ્રદેશદેશોપશમના તે
દેશસંક્રમ તુલ્ય નાણુવી.

ટીકાર્થઃ—અનુભાગ સંક્રમ પ્રમાણે અનુભાગ દેશોપશમના
કહેવી પરંતુ અપૂર્વકરણના અન્ત્ય સમય પર્યંત કહેવી, અર્થાત
જે દેશોપશમના સંક્રમનો સ્વામિ પૂર્વે કહેા છે તેજ ઉં અનુભાગ

ટીકાર્થ:—ગુણપ્રેષિણો પ્રદેશ સમૂહ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી પક્તગતો=દેશોપશમનાદિ ત્રણમાં પ્રત્યેકનો અને યથાપ્રવૃત્ત સંક્ર-
મણનો પ્રદેશાત્ર અસંખ્યગુણ કહેવો અર્થાત્-જે તે કર્મની ગુણ
પ્રેષિણો પ્રદેશાત્ર સર્વથી અલ્પ તેથી દેશોપશમનાનો અસંખ્યગુણ
તેથી નિપત્તનો અસંખ્યગુણ તેથી નિકાયનાનો અસંખ્યગુણ અને
તેથી પણ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમથી સંક્રમતો પ્રદેશાત્ર અસંખ્યગુણ છે.
હવે આઠે કરણોના અધ્યવસાયોનું પ્રમાણ કહેવાય છે.

ધોવાં કસાયુદયા, ટિહવંધોદોરણાહ (ચ) સંકમણે
ઉવસમણાહસુ અજ્ઞવસાયા કમસો અસંખગુણા ॥૭૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે

ટીકાર્થ:—સ્થિતિબંધના અને ઉપલક્ષણથી અનુભાગબંધના
પણ જે અધ્યવસાયો તે સર્વથી અલ્પ છે, (પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશ
બંધ યોગથી થાય છે માટે અત્રે તેના અધ્યવસાયો કહ્યા નથી અને
અનુભાગબંધને અહિં ઉપલક્ષણથી અહણ કર્યો છે, અને તેથી
અનુભાગબંધાધ્યવસાયોથી સ્થિતિ બંધાધ્યવસાયો અલ્પ છે હતાં)
અહિં નાર્પર્ય એ છે કે બંધનકરણના અધ્યવસાયો સર્વથી અલ્પ
છે, તેથી ઉદીરણાધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ છે, તેથી પણ સંક્રમણના
અધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ છે. (અહિં સંક્રમણને અહણ કરવાથી
ઉદ્ધર્તાના અને અપવર્તનાનું અહણ પણ બદલતું. કારણ કે જે ને
તેનાજ મિત્ર છે) તેથી ઉપશમનાના અધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ,
તેથી નિપત્તિના અધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ ને તેથી પણ નિઃસ્વપ્નાના
અધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ છે.

॥ શાંતીસરપ્રશિશિવિચિત્કર્મપ્રકૃતિચિત્કર્મ વિનાશકર્મપ્રકૃતિ

હૃદિનાગરમુદિત્તમાદેવ દેવ સંકુલાત્કરવિરતિ ચિત્કર્મ-

દમણપ્રમદ સુકોમલ દમણ મળામળ

। ૧૦ નિરુત્તિ ચિત્કર્મ કમલપદમ

૦ રતિ વરપારદમ

॥ अथ उदयप्रकरणम् ॥

એ પ્રમાણે આંતર કણોનું સ્વરૂપ કહીને હવે અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયેલા એવા ઉદય પ્રકરણનું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

उदओ उदीरणाए, तुल्लो मोत्तण एकचत्तालं
आवरणविग्घसंजल-णलोभवेए य दिट्ठिदुगं ॥१॥

आलिगमहिगं वेइ-ति आउगाणं पि अप्पमत्ता वि
वेयणियाणि य दुसमयं, तणुपज्जत्ता य निदाओ ॥२॥

मणुयगइ जाइ तसं वा-यरं चपज्जत्त सुभग माएज्जं
जसकित्ति मुच्चगोयं, चाजोगी(गा)केइ तिथयरं ॥३॥

ગાથાર્થ:--દીકાર્થોનુસારે.

દીકાર્થ:--ઉદય તે ઉદીરણા તુલ્ય છે, અર્થાત્ જે પ્રમાણે ઉદીરણાના પ્રકૃત્યાદિ ભેદો પૂર્વે કહ્યા છે, અને જે સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા અને સ્વામિત્વ કહ્યું છે તે પ્રમાણે ઉદયમાં પણ અન્યૂત્પન્ન થિકે પણ સર્વ સદશ બાણુવું. કારણ કે ઉદય અને ઉદીરણા એ એ પ્રાચ: યથે પ્રવર્તે છે તે આ પ્રમાણે--ત્યાં ઉદય, ત્યાં ઉદીરણા, અને ત્યાં ઉદીરણા ત્યાં ઉદય હોય છે. પુનઃ આ ઉદય ઉદીરણાની સમાનતા શું સર્વ પ્રકૃતિયોમાં છે કે કેટલીએક પ્રકૃતિયોમાં છે ? તે કહીએ છીએ કે--૪૧ પ્રકૃતિયોને વર્ણને, કારણ કે એ ૪૧ પ્રકૃતિયોમાં તે ઉદીરણા વિના પણ કેટલાક કાળ સુધી ઉદય હોય છે, તે આ પ્રમાણે--જ્ઞા૦ ૫-દર્શ૦ ૪-અન્ત૦ ૫-સં૦ લો૦-વેદ ૩-સમ્ય૦-

મિશ્ર-એ ૨૦ પ્રકૃતિયો આપ આપણા ઉદયને અન્તે ॥ ૧ ॥ એક
આવલિકા અધિક ઉદયમાં રહે છે, અર્થાત્ ઉદીરણા વિના માત્ર
ઉદય વડેજ ૧ આવલિકા માત્ર કાળને અનુભવે છે. તેમાં ૩ વેદ અને
મિથ્યાત્વ એ ૪ પ્રકૃતિયોના અન્તરકરણની પ્રથમ સ્થિતિ એક
આવલિકા માત્ર બાકી રહ્યો છતેજ કેવલ ઉદયાવલિકા અનુભવાય છે,
અને શેષ કર્મોમાં તે આપ આપણી સત્તાવિરોધના પર્યન્તે,
૧૫ ૪ આયુષ્યમાં આપ આપણા ઉદયના પર્યન્તે આવલિકા માત્ર
૧૭ કેવલ ઉદયવાળોજ હોય છે, પરન્તુ તે વખતે ઉદીરણા હોય
હિ. તથા મનુષ્યાયુ અને વેદનીયમાં અપ્રમત્તસંયત વગેરે ઉદીરણા
ના કેવળ ઉદયજ વેદ છે. તથા શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ અનન્તર
મયંથી આરંભીને એટલે શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ અનન્તર
૧૫થી ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિના અન્ત્ય સમય સુધી ઉદીરણા વિના
૩ ઉદય વડેજ ૫ નિદ્રાઓને અનુભવે છે ॥ ૨ ॥ તથા મનુષ્યગતિ
પચેન્-ત્રસાદિ ૩-સુલગ-આદેય-યશ-ને ઉચ્ચ ગોત્ર-એ ૬ પ્રકૃતિ-
યોને અયોગી કેવલી ઉદીરણા વિનાજ અયોગિ શુણ્ણસ્થાનના અન્ત્ય
સમય પર્યન્ત કેવલ ઉદય વડેજ અનુભવે છે. પુનઃ જેઓ તીર્થંકર
કેવલિ હોય છે તેઓ તીર્થંકર નામકર્મને પણ એ પ્રમાણે કેવલ
ઉદય વડેજ અનુભવે છે ॥ ૩ ॥ (ઈતિ પ્રકૃતિ ઉદય)

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ ઉદય કહીને હવે સ્થિતિ ઉદય કહે છે.

ઠિઠ્ઠુદઓવિ ઠિઠ્ઠુચય, પયોગસો ઠિઠ્ઠુ ઉદીરણા
અહિગો
ઉદયઠિઠ્ઠુ હસ્સો, છત્તીસા ઇગ ઉદયઠિઠ્ઠુ ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થઃ—સ્થિતિ ઉદય પણ સ્થિતિના ક્ષયર્થી, અને પ્રયો-
ગી (=ઉદીરણાથી) ધાય છે, અને તે (=ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉદય)
રણા સ્થિતિ કરતાં ઉદય સ્થિતિ જેટલો અધિક છે, અને નવન્ય

॥ अथ उदयप्रकरणम् ॥

એ પ્રમાણે આંદે કરણોનું સ્વરૂપ કહીને હવે અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયેલા એવા ઉદય પ્રકરણનું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

उदओ उदीरणाए, तुल्लो मोत्तण एकचत्तालं
आवरणविग्घसंजल-णलोभवेए य दिट्ठिदुगं ॥१॥

आलिगमहिगं वेइ-ति आउगाणं पि अप्पमत्ता वि
वेयणियाणि य दुसमयं, तणुपज्जत्ता य निदाओ ॥२॥

मणुयगंइ जाइ तसं वा-यरं चपज्जत्त सुभग माएजं
जसकित्ति मुच्चगोयं, चाजोगी(गा)केइ तिस्थयरं ॥३॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:--ઉદય તે ઉદીરણા તુલ્ય છે, અર્થાત્ જે પ્રમાણે ઉદીરણાના પ્રકૃત્યાદિ ભેદો પૂર્વે કહ્યા છે, અને જે સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા અને સ્વામિત્વ કહ્યું છે તે પ્રમાણે ઉદયમાં પણ અન્યૂત્થિકે પણ સર્વ સદૃશ જાણવું. કારણ કે ઉદય અને ઉદીરણા એ એ પ્રાંત સાથે પ્રવર્તે છે તે આ પ્રમાણે--જ્યાં ઉદય, ત્યાં ઉદીરણા, અને જ્યાં ઉદીરણા ત્યાં ઉદય હોય છે. પુનઃ આ ઉદય ઉદીરણાની સમાનતા થું સર્વ પ્રકૃતિઓમાં છે કે કેટલીએક પ્રકૃતિઓમાં છે ? તે કહીએ છીએ કે--૪૧ પ્રકૃતિઓને વર્ણને, કારણ કે એ ૪૧ પ્રકૃતિઓમાં તે ઉદીરણા વિના પણ કેટલાક કાળ સુધી ઉદય હોય છે, તે આ પ્રમાણે--શાં ૫-દર્શ ૦ ૪-અન્ત ૦ ૫-સં ૦ લો ૦-વેદ ૩-સમ્ય ૦-

મિશ્ર-એ ૨૦ પ્રકૃતિયો આપ આપણા ઉદયને અન્તે ॥ ૧ ॥
 આવલિકા અધિક ઉદયમાં રહે છે, અર્થાત્ ઉદીરણા વિના મ
 ઉદય વડે ૧ આવલિકા માત્ર કાળને અનુભવે છે. તેમાં ૩ વેદ અ
 મિથ્યાત્વ એ ૪ પ્રકૃતિયોના અન્તરકરણની પ્રથમ સ્થિતિ એક
 આવલિકા માત્ર જાણી રહ્યો છતે ૧ કેવલ ઉદયાવલિકા અનુભવાય છે,
 અને શેષ કર્મોમાં તો આપ આપણી સત્તાવિરોધના પર્યન્તે,
 તથા ૪ આયુષ્યમાં આપ આપણા ઉદયના પર્યન્તે આવલિકા માત્ર
 કાળ કેવલ ઉદયવાળો જ હોય છે, પરંતુ તે વખતે ઉદીરણા હોય
 નહિ. તથા મનુષ્યાયુ અને વેદનીયમાં અપ્રમત્તસંયત વગેરે ઉદીરણા
 વિના કેવળ ઉદય જ વેદ છે. તથા શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ અનન્તર
 સમયથી આરંભીને એટલે શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ અનન્તર
 સમયથી ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિના અન્ત્ય સમય સુધી ઉદીરણા વિના
 કેવલ ઉદય વડે ૫ નિદ્રાએને અનુભવે છે ॥ ૨ ॥ તથા મનુષ્યગતિ
 એ-ત્રસાદિ ૩-સુલભ-આદેય-યશ-ને ઉચ્ચ જોત્ર-એ ૬ પ્રકૃતિ-
 યોને અયોગી કેવલી ઉદીરણા વિના જ અયોગી સુલભાનના અન્ત્ય
 સમય પર્યન્ત કેવલ ઉદય વડે જ અનુભવે છે. પુનઃ જોયો તીર્થંકર
 કેવલિ હોય છે તેઓ તીર્થંકર નામકર્મને પણ એ પ્રમાણે કેવલ
 ઉદય વડે જ અનુભવે છે ॥ ૩ ॥ (ઈતિ પ્રકૃતિ ઉદય)

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ ઉદય કરીને હવે સ્થિતિ ઉદય રહે છે.

ઠેઠુદઓવિ ઠિઠુસય, પયોગતો ઠિઠુ ઉદીરણા
 અહિંગો

૭દયઠિઈઈ હસ્તો, છત્તીલા એગ ઉદયઠિઈઈ ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થ:-સ્થિતિ ઉદય પણ સ્થિતિના સ્વરૂપ અને પ્રકાર
 મથી (= ઉદીરણાથી) થાય છે, અને તે (= ઉદય ઉદય)
 ઉદીરણા સ્થિતિ કરતાં ઉદય સ્થિતિ જેટલો અધિક છે, અને તેટલો

સ્થિતિ ઉદય તે ૩૬ પ્રકૃતિયોની એક સમય માત્ર ઉદયસ્થિતિ
જેટલો નાણવો.

ટીકાર્થ:—અહિં સ્થિતિના ક્ષયથી અને પ્રયોગથી એમ ઉદય
બે પ્રકારે છે. ત્યાં સ્થિતિ જે અખાધા કાળ તેનાં ક્ષયથી દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-
કાળ-ભવ-ને ભાવ રૂપ ઉદય હેતુઓ પ્રાપ્ત થયે જે સ્વભાવથીજ
ઉદય પ્રવર્તે તે સ્થિતિ ક્ષયથી ઉદય કહેવાય. અને તે સ્થિતિ-
ક્ષયોદય પ્રવર્ત્યે છતે ઉદીરણા કરણ રૂપ પ્રયોગ-વડે દલિકને આક-
ર્ષાને જે અનુભવે છે તે પ્રયોગથી ઉદય કહેવાય. તેજ વાત મૂળ-
ગાથાથી કહે છે કે—સ્થિતિનો ઉદય પણ સ્થિતિના ક્ષયથી અને
પ્રયોગથી થાય છે, તે પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય એમ બે પ્રકારે છે.
ત્યાં ઉં સ્થિત્યુદય છે તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉદીરણા કરતાં (થી)
વેદ્યમાન ૧ સમય જેટલો અધિક છે, તે આ પ્રમાણે—ઉં સ્થિતિ
ખંધાયે છતે અખાધા કાળમાં પણ પૂર્વ જઘન્ય દલિક છે, તે કાર-
ણથી જન્યાવલિકા વ્યતીત થયે અનન્તર સ્થિતિમાં વિપાકોદયથી
વર્તતો જીવ ઉદયાવલિકાથી ઉપરની સર્વે પણ સ્થિતિયોને ઉદીરે
છે, અને ઉદીરીને પુનઃ અનુભવે છે, તેથી જન્યાવલિકા ને ઉદયાવ-
લિકા હીન શેષ સર્વ સ્થિતિની ઉદય ને ઉદીરણા તુલ્ય છે, અને વેદ્ય-
માન સ્થિતિમાં ઉદીરણા નહિ પણ કેવલ ઉદયજ પ્રવર્તે છે, તેથી
સ્થિતિ ઉદીરણા કરતાં વેદ્યમાન સમય માત્ર સ્થિતિએ અધિક ઉં
સ્થિતિઉદય છે, અને તે ઉદયોત્કૃષ્ટખંધ પ્રકૃતિયોનોજ ઉં સ્થિતિ
ઉદય જન્યાવલિકા અને ઉદયાવલિકા હીન નાણવો, અને શેષ
પ્રકૃતિયોનો ઉં સ્થિતિ ઉદય યથાયોગ્ય પણ નાણવો, ત્યાં પણ પૂર્વો-
ક્ત રીતે (૧ સમય) ઉદય સ્થિતિએ અધિક નાણવો.

તથા હ્રસ્વ એટલે જઘન્ય સ્થિતિઉદય ૩૬ પ્રકૃતિયોમાં ૧
સમય માત્ર ઉદયસ્થિતિ જેટલો છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—૩૬
પ્રકૃતિયોનો જઘન્ય સ્થિતિઉદય સમય માત્ર એક ઉદયસ્થિતિ પ્રમાણ
છે, અને સમયમાત્ર એક સ્થિતિ-તે અન્ત્ય સમય સ્થિતિ નાણવી.

માત્ર હોવાથી સાદિ-અમુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પદ્ય અ
પ્રદેશોદય તે ઉપશમ શ્રેણિથી પરતાં પ્રારંભાય માટે સાદિ, તત્ત્વઃ
પ્રાપ્ત હવને અનાદિ અને મુવા મુવ પૂર્વવત્
તથા આયુધ્ય રૂપ

તથા આયુષ્ય કર્મના ઉત્કૃષ્ટ-અનુકૃષ્ટ-અધન્ય અને અજન્ય
એ ચારે વિકલ્પ સાદિ-આમુષ છે, કારણ કે એ ચારે ભેદ યથાએવ્ય
પણે અમુક વખતે જ હોય છે.

તથા સર્વે કર્મોના ચોટલે પૂર્વોક્તિ કર્મોના તથા મોક્ષનીયમ્
નહિ કહેલા ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય ને જ્યન્ય પ્રદેશોદય રૂપ તે વિદ્યમા
સાદિ-અમવ છે તે પ્રથમજ કહ્યા છે. (રતિમુલ્ય પ્રજાતિપ્રદેશોદયે
સાધોંદિ પ્રરુ
એ પ્રમાણે મળ્યા છે)

ये प्रभाषे भूयप्रवृत्तियोनां साधादि भूयः ३३ ६६
उत्तरप्रवृत्ति संवधि साधादि प्ररपणा ३३ ६६
अजहन्नाणुकोत्तो

अजहन्नाणुकोतो, सगयालाए चउ तिहा चउहा
निच्छते तेतातिं. दुविहा सहे य तेताणं ॥ ७ ॥

आध्यायः—४० भूतियोना भवत् भूयोदय ४ भूयो-
भूयोदय ४ भूयोदय ४ भूयोदय ४ भूयोदय ४ भूयोदय ४
दीर्घाः—

[illegible]

ગાથાર્થ:—૬ કર્મોનો અજઘન્ય પ્રદેશોદય ૪ પ્રકારે—અને અનુક્રુષ્ટ પ્રદેશ ૩ પ્રકારે, તથા મોહનીયનો અજઘન્ય ને અનુક્રુષ્ટ પ્રદેશ ૪ પ્રકારે, અને આયુષ્યના ૪ વિકલ્પો અને સર્વ કર્મોના એક વિકલ્પો સાદિ અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મોહનીય અને આયુ વિનાં એક કર્મનો અજઘન્ય પ્રદેશોદય સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—કોઈક ક્ષપિતકર્મોંશ જીવ દેવલોકમાં દેવ થાય, ને તે ત્યાં અતિ સંકલિષ્ટ થઈને ઉંચિતિ બાંધતો ઉંચિત પ્રદેશની ઉદ્ભવનાં કરે, તદનંતર બન્ધાવસાને (બન્ધને અન્તે) કાળ કરીને એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, તેને પ્રથમ સમયે પૂર્વોક્ત ૬ કર્મોનો જો પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે જ સમય પ્રમાણે હોવાથી સાદિ અધ્રુવ છે અને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજઘન્ય પ્રદેશોદય છે, તે દ્વિતીય સમયે પ્રવર્તે ત્યારે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલાં જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્. તથા એજ ૬ કર્મોનો અનુક્રુષ્ટ પ્રદેશોદય અનાદિ ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—આ ૬ કર્મોનો ઉંચિત પ્રદેશોદય આપણા ઉદયને અન્તે ગુણુશ્રેણિ શિર્ષમાં વર્તતા પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા ગુણિતકર્મોંશ જીવને હોય છે, ને તે એક સમયમાત્ર હોવાથી સાદિ—અધ્રુવ છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુક્રુષ્ટ પ્રદેશોદય તે નિરંતર પ્રવર્તતો હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવ અધ્રુવ પૂર્વવત્.

૬ તથા મોહનીય કર્મનો અજઘન્ય અને અનુક્રુષ્ટ પ્રદેશોદય આદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—ક્ષપિતકર્મોંશ જીવને અન્તર કરણ કર્યે છતે અન્તરકરણને અન્તે થનારા ગોપુન્ધકારે એક આવલિકા માત્ર દલિકના અન્ત્ય સમયે મોહનીયનો જો પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે એક સમય માત્ર હોવાથી સાદિ—અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજઘન્ય પ્રદેશોદય તે દ્વિતીય સમયે પ્રવર્તે ત્યારે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવ અધ્રુવ પૂર્વવત્. તથા ગુણિતકર્મોંશ જીવને સૂં સંપરાયના અન્ત્ય સમયે મોહનીયનો ઉંચિત પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે એક સમય

દલિક રચના અસંખ્યગુણોમાં હોય તે આ પ્રમાણે—સમ્યક્ત્વ
પ્રત્યયિક ગુણોમાં સંખ્યા દલિક રચના સર્વથી અલ્પ છે. તેથી
પણ દેશવિરતિ ગુણોમાં અસંખ્યગુણ છે. તેથી પણ સર્વવિરતિ
ગુણોમાં અસંખ્યગુણ છે, એ પ્રમાણે દલિકાપેક્ષાએ યાવત્ અયોગિ-
કેવલિ સુધી અનુક્રમે અસંખ્યગુણતા કહેવી, તે કારણથી પ્રદેશોદયની
અપેક્ષાએ પણ એ ગુણોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ જાણવી.

તથા તન્નિવરીઓ કાલો સંનિજગુણત્વે એટલે એ સર્વ
ગુણોમાં કાળ પ્રદેશોદયથી વિપરીતપણે સંખ્યગુણ કહેવો, તે
આ પ્રમાણે—અયોગિકેવલિ ગુણોમાં કાળ સર્વથી અલ્પ છે, ને
તેથી સયોગિકેવલિ ગુણોમાં કાળ સંખ્યગુણ છે, ને તેથી પણ
દીર્ઘમોહ ગુણોમાં કાળ સંખ્યગુણ છે. એ પ્રમાણે યાવત્ સમ્ય-
ક્ત્વ ગુણોમાં કાળ સંખ્યગુણ છે ત્યાં સુધી કહેવું. તેની સાપના
આ પ્રમાણે છે. એ આ સમ્યક્ત્વ ગુણોમાં તે પુનઃ દલિકાથી અસં-
ખ્યગુણ ને કાળથી સંખ્યાત્વગુણ છે અને તેથી ઉપરના અસં-
ખ્યગુણો સ્વરૂપપણા વડે અનુક્રમે અસંખ્યગુણતા ધરાવે.

કે દેશવિરતિથી સર્વવિરતિપણું અતિવિશુદ્ધિવાળું છે, તેથી પણ સર્વવિરતની અનંતાનુબન્ધિવિસંયોજના પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ અસંખ્યગુણુદલિકવાળી છે, કારણકે પૂર્વથી અત્રે અધિક વિશુદ્ધિપણું છે, એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અધિક વિશુદ્ધિના હેતુથી ગુણુશ્રેણિ પણ અસંખ્યગુણુ અસંખ્યગુણુદલિકવાળી બાણી.

હવે કંઈ ગુણુશ્રેણિ કંઈ ગતિમાં હોય છે ? તે કહેવાય છે.

તિન્નિવિ પઢમિહાઓ, મિચ્છત્તગણં વિ હોજ અન્નમવે
પગયં તુ ગુણિયકમ્મે, ગુણસેઢીસોસગાણુદયે ॥૧૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાયાંનુસારે.

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક-દેશવિરતિ પ્રત્યયિક-ને સર્વવિરતિ પ્રત્યયિક એ ૩ પ્રથમની ગુણુશ્રેણિયો શિશ્ર મિથ્યાત્વે નહીંને અપ્રશસ્ત મરણુવડે શિશ્ર મરણુ પામેલા જીવને અન્યભવમાં એટલે નારકાદિરૂપ પરભવમાં કેટલોક કાળપર્યાન્ત ઉદયની અપેક્ષાએ હોય છે, ને શેષ ગુણુશ્રેણિયો નરકાદિરૂપ પરભવમાં હોય નહિ, કારણકે નરકાદિ ભવ અપ્રશસ્ત મરણુથી પમાય છે, અને શેષ ગુણુશ્રેણિયોમાં વર્તતા જીવને અપ્રશસ્ત મરણુનો સંભવ નથી, પરંતુ ગુણુશ્રેણિ સમાપ્ત થયેજ અપ્રશસ્ત મરણુ થાય છે. કહ્યું છે કે—

જ્ઞાતિ ગુણાઓ પડિણ-મિચ્છત્તગયમ્મિ આહમા તિન્નિ
લ્લમંતિ નસેસાઓ-જં જ્ઞીણામુ અશુભમરણં ॥૧॥ (ગાથાર્થ).

તથા અહિં ચાલુ અધિકારરૂપ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય સ્વામિમાં જે શિર્ષપર વર્તતા ગુણિતકમાં શ જીવનું પ્રયોજન છે.

વરણવિગ્ધમોહાણ, જિણોદહ્યાણ વાવિ નિયગંતે
ઓહીણ, ણોહિ લહ્હિસ ઉક્કોસો ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—શિશુ ક્ષપણા કરનાર જીવને ૯ આવરણ ૫ અન્તરાય ૮ મોહનીય અને ૫૨ જીનોદયિક પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય સ્વસ્વ ઉદયના અન્ત્યસમયે હોય છે, પરંતુ અવધિદ્વિકનો ઉં પ્રદેશોદય અનવધિલ્લિધિવર્તને હોય છે.

ટીકાર્થ:—આવરણ એટલે ૫ જ્ઞાનાવરણ ને ૪ દર્શનાવરણ, તથા વિદ્ય એટલે ૫ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિયોને શિશુ ક્ષપણાવડે ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા એવા અને ક્ષીણમોહ ગુણુસ્થાનકના અન્ત્યસમયે ગુણુશ્રેણિના શિર્ષપર વર્તતા ગુણિતકર્માંશજીવને એ ૧૪ પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે. અહિં લઘુક્ષપણા અને ચિરક્ષપણા એ પ્રમાણે ક્ષપણા બે પ્રકારની છે. ત્યાં ૭ માસ અધિક ૮ વર્ષના જીવે સંયમને અંગીકાર કર્યો હોય ને સંયમ પામ્યા બાદ અન્તર્મુહુર્તમાં ક્ષપક્રમેણિ પ્રારંભે તેવા જીવની જે ક્ષપણા તે લઘુક્ષપણા એટલે શિશુક્ષપણા કહેવાય, અને જે જીવ ધણુક્રમે આરિત્ર પામીને તદનંતર પણ ધણુ ક્રમે ક્ષપક્રમેણિ પ્રારંભે તેવા જીવને જે ક્ષપણા ધાય છે તે ચિરક્ષપણા કહેવાય છે. એ ચિરક્ષપણા વડે ધણુ પુદ્ગલો નિર્જરિને થોડાજ બાકી રહે છે તેથી એ ક્ષપણાવડે ઉં પ્રદેશોદય થતો નથી, તે કારણથી “ લઘુ ક્ષપણાવડે ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા જીવને ” એમ કહ્યું છે, પરંતુ કોદોમ્બોરિલક્ષિન્સ એટલે અવધિજ્ઞાનાવરણ અને અવધિદર્શનાવરણને. અનવધિલ્લિધિ જીવને એટલે અવધિ લ્લિધિ રહીત જીવને શિશુ ક્ષપણા વડે તત્પર થયેલા જીવને ઉં પ્રદેશોદય કહેવો, કારણ કે અવધિલ્લિધિને ઉપન્ન કરવાવાળા જીવને ધણુ પુદ્ગલો નિર્જરિ છે. તે કારણથી અવધિલ્લિધિ વાળા જીવને એ બે કારણે ઉં પ્રદેશોદય થતો નથી મારે “ અવધિ લ્લિધિ રહિત જીવને ” એમ કહ્યું છે.

તથા સુચર-સં ૪-ને વેદ ૩. એ ૮ સેહનીય પ્રકૃતિયોને. ઉં પ્રદેશોદય ગુણિતકર્માંશ હરિ જીવને સ્વયં સ્વયં. ઉદયના અન્ત્ય સમયે હોય છે-તથા તે પ્રકૃતિયોને. ઉદય કેવલે જનમનને

કે દેશવિરતિથી સર્વવિરતિપણું અતિવિશુદ્ધિવાળું છે, તેથી પણ સર્વવિરતની અનંતાનુગન્ધિવિસંયોજના પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ અમ્-ખ્યગુણુદલિકવાળી છે, કારણકે પૂર્વથી અત્રે અધિક વિશુદ્ધિપણું છે, એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અધિક વિશુદ્ધિના હેતુથી ગુણુશ્રેણિ પણ અમ્-ખ્યગુણુ અસંખ્યગુણુદલિકવાળી જાણવી.

હવે કંઈ ગુણુશ્રેણિ કંઈ ગતિમાં હોય છે ? તે કહેવાય છે.

તિન્નિવિ પઢમિહ્લાઓ, મિચ્છત્તગણ વિ હોજ અન્નભવે
પગયં તુ ગુણિયકમ્મે, ગુણસેઢીસોસગાણુદયે ॥૧૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાયાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક-દેશવિરતિ પ્રત્યયિક-ને સર્વ-વિરતિ પ્રત્યયિક એ ૩ પ્રથમની ગુણુશ્રેણિયો શિદ્ધ મિથ્યાત્વે જન્મને અપ્રશસ્ત મરણુવડે શિદ્ધ મરણુ પામેલા જીવને અન્યભવમાં એટલે નારકાદિરૂપ પરભવમાં કેટલોક કાળપર્યાન્ત ઉદયની અપેક્ષાએ હોય છે, ને શેષ ગુણુશ્રેણિયો નારકાદિરૂપ પરભવમાં હોય નહિ, કારણકે નારકાદિ ભવ અપ્રશસ્ત મરણુથી પમાય છે, અને શેષ ગુણુશ્રેણિયોમાં વર્તતા જીવને અપ્રશસ્ત મરણુનો સંભવ નથી, પરન્તુ ગુણુશ્રેણિ સમાપ્ત થયેજ અપ્રશસ્ત મરણુ થાય છે. કહ્યું છે કે—

જ્ઞત્તિ ગુણાઓ પડિણ-મિચ્છત્તગયમ્મિ આહમા તિન્નિ
લખ્મંતિ ન સેસાઓ-જં સ્ત્રીણામુ અશુભમરણં ॥૧॥ (ગાથાં).

તથા અહિં ચાલુ અધિકારરૂપ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય સ્વામિમાં ગુણુશ્રેણિ શિર્ષપર વર્તતા ગુણિતકમાં શ જીવનું પ્રયોજન છે.

આવરણવિગ્ધમોહાણ, જિણોદ્દયાણ વાવિ નિયગંતે
લહુસવણાણ ઓહીણ, ણોહિ લહ્હિસ ઉક્કોસો ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—શિષ્ય ક્ષપણા કરનાર જીવને ૬ આવરણ ૫ અન્તરાય ૮ મોહનીય અને ૫૨ જીનોદયિક પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય સ્વસ્વ ઉદયના અન્ત્યસમયે હોય છે, પરંતુ અવધિદ્વિકનો ઉં પ્રદેશોદય અનવધિલ્લિધિવંતને હોય છે.

ટીકાર્થ:—આવરણ એટલે ૫ જ્ઞાનાવરણ ને ૪ દર્શનાવરણ, તથા વિદ્ય એટલે ૫ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિયોને શિષ્ય ક્ષપણાવડે ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા એવા અને ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનકના અન્ત્યસમયે ગુણશ્રેણિના શિષ્યપર વર્તતા ગુણિતકર્મોંશજીવને એ ૧૪ પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે. અહિં લઘુક્ષપણા અને ચિરક્ષપણા એ પ્રમાણે ક્ષપણા બે પ્રકારની છે. ત્યાં ૭ માસ અધિક ૮ વર્ષના જીવે સંયમને અંગીકાર કર્યો હોય ને સંયમ પામ્યા બાદ અન્તર્મુહુર્તમાં ક્ષપકશ્રેણિ આરંભે તેવા જીવની જે ક્ષપણા તે લઘુક્ષપણા એટલે શિષ્યક્ષપણા કહેવાય, અને જે જીવ ઘણાકાળે આરિત્ર પામીને તદનંતર પણ ઘણા કાળે ક્ષપકશ્રેણિ આરંભે તેવા જીવને જે ક્ષપણા ધાય છે તે ચિરક્ષપણા કહેવાય છે. એ ચિરક્ષપણા વડે ઘણા પુદ્ગલો નિર્જંરને યોગ્ય બાકી રહે છે તેથી એ ક્ષપણાવડે ઉં પ્રદેશોદય થતો નથી, તે કારણથી “ લઘુ ક્ષપણાવડે ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા જીવને ” એમ કહ્યું છે, પરંતુ ઓદીણનોદિલક્ષિસ્ત એટલે અવધિજ્ઞાનાવરણ અને અવધિદર્શનાવરણનો અનવધિલ્લિધિક જીવને એટલે અવધિ લ્લિધિ રહીત જીવને શિષ્ય ક્ષપણા વડે તત્પર થયેલા જીવને ઉં પ્રદેશોદય કહેવો, કારણ કે અવધિલ્લિધિને ઉત્પન્ન કરવાવાળા જીવને ઘણા પુદ્ગલો નિર્જંર છે, તે કારણથી અવધિલ્લિધિ વાળા જીવને એ બે કર્મનો ઉં પ્રદેશોદય થતો નથી માટે “ અવધિ લ્લિધિ રહિત જીવને ” એમ કહ્યું છે.

તથા સૂચન-સં ૪-ને વેદ ૩, એ ૮ મોહનીય પ્રકૃતિયોને ઉં પ્રદેશોદય ગુણિતકર્મોંશ ક્ષપક જીવને આપ આપણા ઉદયના અન્ત્ય સમયે હોય છે-તથા જે પ્રકૃતિયોનો ઉદય કેવલિ લગચાનું

હોય છે તે ઓદાં ૭-તૈં ૭-સંસ્થાં ૬-વજર્પાં-વર્ણાદિ ૨૦-
પરાં-ઉપાં-અગું-ગગતિ ૨-પ્રત્યેં-સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-
ને નિર્માણ-એ પર જીનોદયિક પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય ગુણિત-
કર્માંશ સયોગિકેવલિને સ્વગુણસ્થાનના અન્ત્યસમયે હોય છે. સુસ્વર
દુઃસ્વરનો ઉં પ્રદેશોદય સ્વરનિરોધ કાળે, ઉશ્વાસ નામનો ઉં
પ્રદેશોદય ઉશ્વાસનિરોધકાળે, તથા ૧ વેદનીય-મનુષ્યગતિ-મનુષ્યાયુ
-પંચેં-ત્રસાદિ ૩-સુભગ-આદેય-યશ-જન-ઉચ્ચગોત્ર-એ ૧૨
પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય ગુણિતકર્માંશ અયોગિકેવલિને અન્ત્યસમયે
હોય છે.

उवसंत पढमगुणसे-ढीए निदादृगस्स तस्सेव
पावइ सीसग मुदयं-ति जायदेवस्स सुरनवगे ॥१२॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર વર્તતા ઉપ-
શાન્તકષાયી ગુણિતકર્માંશજીવને નિદ્રાદિકનો ઓટલે નિદ્રા અને
પ્રચલાનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે. તથા તેજ ઉપશાન્તકષાયી જીવ
પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના શીર્ષને અનન્તર સમયમાં પ્રાપ્ત થશે (જો
તે સ્થાને ૧ સમય વધારે ટકે તો ગુણુશીર્ષને પ્રાપ્ત થાય) તે
જીવ જો પાશ્ચાત્ય સમયમાં દેવ થાય તો પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના
શીર્ષપર વર્તતાં સુરનવકનો ઓટલે વૈકિયસપ્તક અને દેવદિકનો
ઉં પ્રદેશોદય કરે.

मिच्छत्तमीसणंता-णुवंधिअसमत्तथीणगिद्धीणं
तिरिउदण्णंताण य,विइया तइया य गुणसेढी ॥१३॥

ગાથાર્થઃ—જીજી અને ત્રીજી ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર એકત્ર
યોગે વર્તતા જીવને મિથ્યાત્વ-મિશ્ર-અનંતાં-અપર્યાં-થીજીવિક

૩-ને એકાન્તતિથિ અપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો નો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે.

ટીકાર્થ:—અહિં કોઈ એવ દેશવિરતિ પામ્યો છતો દેશવિ-
રતિ પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ રચીને તદનંતર તે એવને ચારિત્ર પ્રાપ્ત થતાં
પુનઃ સર્વ વિરતિ પ્રત્યાયિક ગુણુશ્રેણિ રચે, ત્યાં જે કાળે એ બન્ને
ગુણુશ્રેણિનાં શીર્ષ એકત્ર મલે તે કાળમાં વર્તતો કોઈ ગુણિતકર્માંશ
એવ મિથ્યાત્વને પામે તો તે કાળે તે એવને મિથ્યાત્વનો અને
અનંતાનુબંધિનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે, ને જે પુનઃ મિથ્યસમ્ય-
ત્વ પામે તો મિથ્યનો, અને મિથ્યાત્વે ગયેલા વા મિથ્યાત્વથી
આવતા એવને થીણુદ્ધિ ત્રિકનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે, કારણકે
થિણુદ્ધિત્રિકનો ઉદય પ્રમત્ત સંયતને પણ હોય છે. તથા જે પ્રકૃતિયો
એકાન્ત તિથિ અનેજ ઉદય પ્રાયોગ્ય છે તે કુળતિ અતુષ્ક-સ્થાન-
સૂન-ને સાધારણ-એ ૭ એકાન્ત તિથિ ગુદયપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોનો
તથા અપર્યાપ્ત નામકર્મનો ઉં પ્રદેશોદય તિથિ અગતિ પામ્યો છતો
દેશવિરતિ સર્વવિરતિની ગુણુશ્રેણિના શીર્ષ પર એકત્ર યોગે વર્તતા
મેધ્યાદૃષ્ટિ એવને આપ આપણે ઉદય વર્તનાં હોય છે.

વંતરકરણં હોહિ-ત્તિ જાયદેવસ્ત તં મુહુત્તંતો
દૃષ્ટ્વ કસાયાણં, છન્હં પિ ચ નોકસાયાણં॥૧૪॥

ગાઠાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં ઉપશમશ્રેણિને પામેલો કોઈક એવ અનન્તર
સમયમાં અંતરસ્પર્શ કરશે, તેના પાશ્વત્ય સમયે કાળ કરીને દેવપણે
ઉત્પન્ન થાય, તે દેવને ઉત્પન્ન થયા બાદ અન્તર્હૃદય વ્યવીર્ય થશે
ગુણુશ્રેણિ શીર્ષ પર વર્તતાં મધ્યકષાય ૮ ને (૩ દેહ ત્રિન્ન) ૬
નોકસાયાણો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે.

હસ્તઠિઙ્ વંધિત્તા, અધ્વાજોગાદ્ ઠિઙ્નિલેગાણં ।
ઝક્સપ્પ પદમો-દ્યન્મિ સુરનારગાજ્જણં ॥

હોય છે તે ઔદાઁ ૭-તૈઁ ૭-સંસ્થાઁ ૬-વજર્ષઁ-વર્ણાદિ ૨૦-
પરાઁ-ઉપઁ-અગુઁ-ખગતિ ૨-પ્રત્યેઁ-સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-
ને નિર્માણુ-એ પર જીનોદયિક પ્રકૃતિયોનો. ઉઁ પ્રદેશોદય ગુણિત-
કર્માંશ સયોગિકેવલિને સ્વગુણસ્થાનના અન્યસમયે હોય છે. સુસ્વર
દુઃસ્વરનો ઉઁ પ્રદેશોદય સ્વરનિરોધ કાળે, ઉશ્વાસ નામનો ઉઁ
પ્રદેશોદય ઉશ્વાસનિરોધકાળે, તથા ૧ વેદનીય-મનુષ્યગતિ-મનુષ્યાયુ
-પંચેઁ-ત્રસાદિ ૩-સુભગ-આદેય-ચશ-જન-ઉચ્ચગોત્ર-એ ૧૨
પ્રકૃતિયોનો ઉઁ પ્રદેશોદય ગુણિતકર્માંશ અયોગિકેવલિને અન્યસમયે
હોય છે.

उवसंत पढमगुणसे-ढीए निदादृगस्स तस्सेव
पावइ सीसग मुदयं-ति जायदेवस्स सुरनवगे ॥१२॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર વર્તતા ઉપ-
શાન્તકષાયી ગુણિતકર્માંશજીવને નિદ્રાદિકનો એટલે નિદ્રા અને
પ્રચલાનો ઉઁપ્રદેશોદય હોય છે. તથા તેજ ઉપશાન્તકષાયી જીવ
પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના શીર્ષને અનન્તર સમયમાં પ્રાપ્ત થશે (જે
તે સ્થાને ૧ સમય વધારે ટકે તો ગુણુશીર્ષને પ્રાપ્ત થાય) તે
જીવ જો પાશ્ચાત્ય સમયમાં દેવ થાય તો પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના
શીર્ષપર વર્તતાં સુરનવકનો એટલે વેદિયમ્પતક અને દેવદિકનો
ઉઁ પ્રદેશોદય કરે.

मिच्छत्तमीसणंता-णुवंधिअसमत्तथीणगिद्धीणं
तिरिउदण्णंताण य,विइया तइया य गुणसेढी ॥१३॥

ગાથાર્થઃ—ખીજ અને ત્રીજી ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર એકત્ર
યોગે વર્તતા જીવને મિશ્રપાત્વ-મિશ્ર-અનંતાઁ-અપયાઁ-થીજીવિ

૩-ને એકાન્તતિયં અપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો નો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે.

ટીકાર્થ:—અહિં કોઈ જીવ દેશવિરતિ પામ્યો છતો દેશવિરતિ પ્રત્યાયિક ગુણુશ્રેણિ રચીને તદનંતર તે જીવને ચારિત્ર પ્રાપ્ત થતાં પુનઃ સર્વ વિરતિ પ્રત્યાયિક ગુણુશ્રેણિ રચે, ત્યાં જે કાળે એ જીવને ગુણુશ્રેણિનાં શીર્ષ એકત્ર મલે તે કાળમાં વર્તતો કોઈ ગુણિતકર્માંશ જીવ મિથ્યાત્વને પામે તો તે કાળે તે જીવને મિથ્યાત્વનો અને અનંતાનુબંધિનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે, ને જે પુનઃ મિથ્યસમ્યક્ત્વ પામે તો મિથ્યનો, અને મિથ્યાત્વે ગયેલા વા મિથ્યાત્વથી આવતા જીવને થીણુદ્ધિ ત્રિકનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે, દારણુકે થિણુદ્ધિત્રિકનો ઉદય પ્રમત્ત સંયતને પણ હોય છે. તથા જે પ્રકૃતિયો એકાન્ત તિયં અનેજ ઉદય પ્રાયોગ્ય છે તે કુળતિ ચતુષ્ક-સ્થાન-સૂં-ને સાધારણુ-એ ૭ એકાન્ત તિયં ગુદયપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોનો તથા અપર્યાપ્ત નામકર્મનો ઉં પ્રદેશોદય તિયં ચગતિ પામ્યો છતો દેશવિરતિ સર્વવિરતિની ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર એકત્ર યોગે વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને આપ આપણો ઉદય વર્તતાં હોય છે.

અંતરકરણં હોહિ-ત્તિ જાયદેવસ્સ તં મુહુત્તંતો
અટ્ટણ્હ કસાયાણં, છન્હં પિ ચ નોકસાયાણં॥૧૪॥

ગાઘાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં ઉપશમશ્રેણિને પામેલો કોઈક જીવ અનન્તર સમયમાં અંતરકરણુ કરશે, તેના પાશ્ચાત્ય સમયે કાળ કરીને દેવપણુ ઉત્પન્ન થાય, તે દેવને ઉત્પન્ન થયા બાદ અનન્તકુહુર્ત વ્યતીત થયે ગુણુશ્રેણિ શીર્ષપર વર્તતાં મધ્યકષાય ૮ ને (૩ દેહ વિના) ૬ નોકષાયનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે.

હસ્સઠિઙ્ વંધિત્તા, અધ્ધાજોગાઙ્ ઠિઙ્નિસેગાણં ।

ઉક્કસ્સપણ્ પહમો-દયન્તિ સુરનારગાઙ્ગણં ॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:--અધ્ધા એટલે બન્ધકાળ, યોગ એટલે મન વચન ને કાયા સંબંધી વીર્ય, અને આદિ સ્થિતિ એટલે પ્રથમ સ્થિતિ તેમાં જે દલિક નિરોધ થાય તે આદિ સ્થિતિ દલિક નિરોધ, એ સર્વ ઉત્કૃષ્ટપદે હોતે છતે અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળપૂર્વક ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો જીવ જઘન્ય સ્થિતિ બાંધીને અને પ્રથમ સ્થિતિમાં ઉં દલિક નિરોધ કરીને મરણ પામીને દેવ અથવા નારક થાય તે પ્રથમ સ્થિતિ ઉદ્યમાં વર્તતા દેવને દેવાયુનો અને નારકને નરકાયુનો ઉં પ્રદેશોદ્ય હોય છે.

અધ્ધા જોગુકોસો, વંધિત્તા મોગમૂમિગેસુ લહં ।
સવૃષ્ણજીવિયં વજ્જ-હત્તુ ઓવટ્ટિયા દોળહં ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:--ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળમાં અને ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો જીવ અકર્મભૂમિ સંબંધિ મનુષ્ય વા તિર્યંચ સંબંધિ કોઈક જીવ મનુષ્યાયુ વા તિર્યંચાયુને ઉં પલ્યોપમ પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ બાંધીને અને શિઘ્ર મરણ પામીને કોઈક ઉં પલ્યોપમના આયુષ્યવાળા મનુષ્યમાં ને કોઈક તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થાય, ને ત્યાં અન્તર્મું પ્રમાણ સર્વ જઘન્ય આયુને વળીને એટલે એક અન્તર્મું સિવાયના જોય સમસ્ત તે જાને આયુષ્યને આપ આપણા અપવર્તનાકરણથી અપવર્તે, તે તે અપવર્તના થયા બાદ પ્રથમ સમયે તે અનુક્રમે મનુષ્યાયુ અને તિર્યંચાયુનો ઉં પ્રદેશોદ્ય થાય છે.

૧ અનપવર્તનીવ આયુષ્યવાળા એવા યુગસિક્કાના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યની અપવર્તના અપવ અવસ્થામાં યુગસિક્કાને શ્રી મુયગાંગણમાં તથા શ્રી આયાંગણમાં કહી છે તે શ્રી આયાંગણ વૃત્તિને પાંડ આ પ્રમાણે--
યોસ્તિયંમનુષ્યયોરપવૃત્તિકા-અપયત્તેન મયતિ, પતદ્ધાપ-
યાંમનુષ્યયોરપવૃત્તિકા-અપયત્તેન મયતિ (= તિર્યંચ)

પર્યાપ્તિ રૂપે થયા પછી પોતે સમયે (મયમ સમયે) માત્ર ના-
મને હોં પ્રદેશોદય હોય, એકેન્દ્રિય હોય દ્વિન્દ્રિય સ્વામિ સ્થિતિ
સ્થિતિ હોય સ્થિતિસ્થાન હોય હોય પદ્મ પદ્મિય સ્થિતિ સ્થિતિ સ્થિતિ
સ્થિતિસ્થાન હોય ન હોય માટે મહિં દ્વિન્દ્રિય સ્થિતિસ્થાન મહાદેવ હોય
(ઈતિ હોં પ્રદેશોદય સ્વામિત્વ) .

એ પ્રમાણે હોં પ્રદેશોદય સ્વામિ સ્થિતિ હોય જો પ્રદેશોદય
સ્વામિત્વ હોય હો.

પગયં તુ સ્વવિચક્ષ્મે, જહત્તસામી જહત્તદેવઠિહી ।
ભિન્નમુહુત્તે સેતે, મિચ્છત્તગતો અતિકિલિષ્ઠો ॥૨૦॥
કાલગણ ગિંદિયગો, પઢમે સમયેય મહાસુયાવરણે ।
કેવલદુગ મણપજ્જવ-ચરકુ અચરકૂય આવરણા ॥૨૧॥
આધાર્થ:-વીઠાધીનુસારે.

સકલિષ્ટ પરિણામમાં વર્તેતોજ કાળ કરીને એકેન્દ્રિય ધાય, તેને
 પ્રથમ સમયે મતિ૦-શ્રુત૦-કેવલ૦ ૨-મન૦-ચક્ષુ૦-અને અગ્રજુ૦
 એ ૭ પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય. અહિં પ્રાયઃ સર્વ (ધણી)
 દલિકની ઉદ્વર્તના કરી છે માટે પ્રથમ સમયે અદ્ય દલિકજ હોય
 છે. પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશવર્તી જીવને પ્રદેશોદીરણા અદ્ય હોય છે,
 કારણ કે તેને અનુભાગોદીરણા ઘણી હોય છે, અને જ્યાં અનુભાગો-
 દીરણા ખંડુ હોય ત્યાં પ્રદેશોદીરણા અદ્ય હોય છે, તે કારણથી
 “ મિચ્છત્તગતો અતિકિલિટ્ટો ” એમ કહ્યું છે.

ઓહીણ સંજમાઓ, દેવત્તગણ ગયસ્સ મિચ્છત્તં ।
 ઉક્કોસઢિઙ્ગંધે, વિકટ્ટુણે આલિગં ગંતું ॥ ૨૨ ॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાયાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—ક્ષપિત કર્માંશ જીવે ચારિત્ર પામીને અવધિજ્ઞાન
 અને અવધિદર્શન લખિધિ (પ્રાપ્ત) કરીને તે અવધિલખિધથી નહિ પરચો
 છતોજ દેવપણે ઉપજે, તદનંતર ત્યાં અન્તર્મુ૦ વ્યતીત થયે મિ-
 થ્યાત્વ પામે, તદનંતર મિથ્યાત્વ હેતુથી ઉ૦ સ્થિતિ ખાંધવા માંડે,
 અને ઘણા દલિકની ઉદ્વર્તના કરે, તદનંતર આવલિકા ગયે એટલે
 બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે તે જીવને અવધિજ્ઞાનાવરણ અને
 દર્શનાવરણનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય.

વેયણિયંતરસોગા—રુઝ્ઞ ઓહિવ નિદ્દપયલા ય ।
 ઉક્કસ્સઢિઙ્ગંધા, પડિમગ્ગપવેઙ્ગયા નવરં ॥ ૨૩ ॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાયાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—શાંતા અશાંતારૂપ એ વેદનીયનો, પાંચ અન્ત-
 રાયનો, શોક અરતિ, અને ઉચ્ચ ગોત્રનો, જઘન્યપ્રદેશોદય અવધિ-
 જ્ઞાનાવરણવત્ જાણવો. તથા નિદ્રાપચલાનો પણ તે પ્રમાણેજ જ૦

પ્રદેશોદય ભલુને, પરંતુ ઉ = સ્થિતિવધથી પડેલા અને નિશ્પ્રય-
લાને મહુતવતા અને જાં પ્રદેશોદય હોય એમ કહેવું કારણકે
ઉ = સ્થિતિવધ મતિસંક્રિષ્ટ અને થયેલ, અને મતિ સંક્રેષ્ટ
વર્ણતા અને નિશ્ચિત ઉદય (કેટપણ નિશ્ચિત ઉદય) હોય નહિ.
તે કારણથી “ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવધથી પડેલા ” એમ કહ્યું છે.

वरित्तरतिरिय धावरनीयं पि य मइत्तत्तं नवरतिस्मि
निदा निदा इंदिय-पज्जत्ती पढमत्तमयस्मि ॥ ૨૪ ॥

ગાથાર્થ:—પ્રેક્ષ્યાલુચ્છરે

ટીકાર્થ:—વર્ણવર કોરહે નપુ'સકનેક કોરે સ્વર્થ છે તેથી
નપુ'સકનેક, નિર્વગમતિ, સ્થાવર-નીચગ્રેવ એ ૪ ને જાં પ્રદેશોદય
મતિસાધનાવરણની રીતે ભલુને, તથા નિશ્ચિતનિશ્ચિત ઉ પ્રકૃતિયોને
(શિશુસિત્રિકને) જાં પ્રદેશોદય મહુ મતિસાધનાવરણની રીતે
કહેવે પરંતુ કનિચપર્યાપ્ત પૂર્ણ થયા બાદ પ્રથમ સમયે જાં
પ્રદેશોદય કહેવે, કારણકે વર્ણવર અને તર સમયે ઉદયરણ પ્રવર્તવા
હોવાથી જાં પ્રદેશોદયને સ્વસ્તવ છે.

वंत्तणमोहे तिविहे, उदीरणवण उ आलिगं गंतुं
तत्तरतन्ह वि एवं, उवत्तमइत्ता गण देवे ॥ ૨૫ ॥

સકલિષ્ટ પરિણામમાં વર્તતોજ કાળ કરીને એકેન્દ્રિય થાય, તેને પ્રથમ સમયે મતિ૦-શ્રુત૦-દેવલ૦ ૨-મન૦-ચક્ષુ૦-અને અચક્ષુ૦ એ ૭ પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય. અહિં પ્રાયઃ સર્વ (ધણી) દલિકની ઉદ્વર્તના કરી છે માટે પ્રથમ સમયે અદ્ય દલિકજ હોય છે. પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશવર્તી જીવને પ્રદેશોદીરણા અદ્ય હોય છે, કારણ કે તેને અનુભાગોદીરણા ઘણી હોય છે, અને જ્યાં અનુભાગોદીરણા ખડુ હોય ત્યાં પ્રદેશોદીરણા અદ્ય હોય છે, તે કારણથી " મિચ્છત્તગતો અતિકલિહો " એમ કહ્યું છે.

ઓહીણ સંજમાઓ, દેવત્તગણ ગયસ્સ મિચ્છત્તં ।
 ઉક્કોસઠ્ઠિઙ્ગંધે, વિકઠ્ઠુણે આલિગં ગંતું ॥ ૨૨ ॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાયાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—ક્ષપિત કર્માંશ જીવે ચારિત્ર પામીને અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શન લબ્ધિ (પ્રાપ્ત) કરીને તે અવધિલબ્ધિથી નહિ પડ્યો છતોજ દેવપણે ઉપજે, તદનંતર ત્યાં અન્તર્મુ૦ વ્યતીત થયે મિથ્યાત્વ પામે, તદનંતર મિથ્યાત્વ હેતુથી ઉ૦ સ્થિતિ ખાંધવા માંડે, અને ઘણા દલિકની ઉદ્વર્તના કરે, તદનંતર આવલિકા ગયે એટલે બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે તે જીવને અવધિજ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય.

વેયણિયંતરસોગા-રુચ્ચ ઓહિવ નિદ્દપયલા ય ।
 ઉક્કસ્સઠ્ઠિઙ્ગંધા, પડિભગ્ગપવેઙ્ગયા નવરં ॥ ૨૩ ॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાયાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—શાતા અશાતારૂપ એ વેદનીયનો, પાંચ અન્તરણ્યનો, શોક અરતિ, અને ઉચ્ચ ગોત્રનો, જઘન્યપ્રદેશોદય અવધિજ્ઞાનાવરણવત્ જાણવો. તથા નિદ્રાપચલાનો પણ તે પ્રમાણે જ૦

ક્ષપતિકર્માંશ સ્ત્રી દેશણુપૂર્વકોઢ વર્ષ પર્થન્ત ચારિત્ર પાલન કરીને
અન્તર્મુઁ આયુષ્ય શેષ રહે મિથ્યાત્વે જઈને અનન્તર ભવમાં ફેરી
થઈને શ્રીધ્ર પર્યાપ્ત થાય, તદનન્તર ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતી ઉ
સ્થિતિ બંધ કરે, ને પૂર્વબદ્ધ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના કરે, તદનન્તર
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધથી આગળ આવલિકાના અન્ત્ય સમયે સ્ત્રીવેદને
જાં પ્રદેશોદય કરે.

અપ્પહ્વાજોગચિયા-પાઝણુકસ્સગઢિઈર્ણતે
ઉવરિં થોવનિસેગે ચિરતિવાસાયવેઈર્ણં ॥ ૨૮ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—અહ્ય બંધકાળ વડે અને અહ્ય યોગ વડે બાંધેલાં
ચારે આયુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના અન્તે સર્વથી ઉપરના સમયમાં
અત્યંત અહ્ય હલિકનિક્ષેપ થયે દીર્ઘકાળ સુધી તીવ્ર અશાતા વડે
પરાભવ પામેલા તે તે આયુષ્યોદયવાળા ક્ષપિતકર્માંશ જીવેને તે તે
આયુષ્યો જાં પ્રદેશોદય હોય છે. તીવ્ર અશાતાવડે અતિવ્યાકુલ
થયેલા જીવેને (આયુષ્યનાં) ઘણાં પુણ્યો નિજંદે છે, તે કારણથી
અશાતા વેદી જીવેનું ગ્રહણ કર્યું છે.

સંજોયણા વિજોજિય દેવભવજહન્નગે અઈનિરુદ્ધે
વંધિય ઉક્કસ્સઢિઈ-ગંતૂળેગિંદિયા સન્નો ॥ ૨૯ ॥

સવલહં નરયગણં નિરયગઈ તમ્મિ સવ્વપંજત્તે
અણુપુલીઓ ચ ગઈ તુલ્લા નેયા ભવાદિમ્મિ ॥૩૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના કરીને (અનંતાં

ની વિશ્વયોજના થતાં બીજાં કર્મોનાં પણ ઘણાં પુદ્ગલો નિર્જર છે તેથી અનંતાં ની વિશ્વયોજનાનું મંડલુ કયું છે) તદનંતર જવન્ય સ્થિતિએ દેવ ધાય ત્યાં, અન્ય અનંતસુંહુતે મિથ્યાત્વ પામીને ઉં સ્થિતિયુક્ત એકેન્દ્રિયપ્રાયોગ્યપ્રકૃતિયોને બાંધીને સર્વો-
કૃષ્ટ સંકલેશ સહિત એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં અનંતસું-
હાન રહીને અસંસિપ્દેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય (દેવ મરણ પામીને
અસંસિપ્દમાં ઉત્પન્ન ન થાય નાંદે વચ્ચે એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થવાનું
કહ્યું છે), તદનંતર અસંસિલવમાંથી શીઘ્રમરણપામીને નારક ધાય,
અને શીઘ્ર સર્વપર્યામિતે પર્યાપ્ત થાય, તેવા સર્વપર્યામિતે પર્યાપ્ત
નારક બંધને નરકગતિનો જન્મ પ્રદેશોદય થાય છે, કારણ કે પર્યાપ્તિ
બંધને ઘણી પ્રકૃતિયો વિપાકોદયમાં આવે છે, અને ઉદયપ્રાપ્તપ્રકૃ-
તિયોને સ્તિષ્ઠકસંક્રમથી સંક્રમાવે નહિ તેથી અન્યપ્રકૃતિમાં
પ્રદેશસંક્રમનો અભાવ હોવાથી જન્મ પ્રદેશોદય હોય, તે કારણથી
“ સત્ત્વપજ્જત ” એ વિશેષણ કહ્યું છે.

તથા ચારે આત્મપૂર્વધિનો જન્મ પ્રદેશોદય સ્વસ્તનતિતુલ્ય
બાહ્યો પરત્વુ જવની આદિમાં એટલે જવના પ્રથમ સમયે જન્મ
પ્રદેશોદય કહેવો, કારણ કે દ્વિતીયસમયે બન્ધવલિખાલીય થયેલી
બેવી બીજી પણ પ્રકૃતિજાતિઓ ઉદયમાં આવે છે તેથી “ જવ-
યમ સમયે ” એમ કહ્યું છે.

વગઈ ઓહિત્તમા નવરિં ઉજોયવેયગો તાહે
હારિજાય અઢચિર-સંજનનપુપાલિજનંતે ॥૩૧॥

તદનંતર તે કર્મોનો તેજ લવમાં એટલે એકેન્દ્રિયલવમાં ઉદય
 હોય છે તે કર્મોનો તે લવમાંજ જાં પ્રદેશોદય કહેવો, અને
 નરગતિ-દ્વીન્દ્રિયાદિ બાતિ ૪-આદિ સંસ્થાન ૫-આંઉં-વૈંઉં
 સંધયષ્ટુ ૬-ખગતિ ૨-વસ-સુલગ-સુન્વર-હુન્વર-ને આદેયરૂપ
 ને કર્મોનો ત્યાં (એકેન્દ્રિયલવમાં) ઉદય નથી, તે કર્મોનો એકે-
 ન્દ્રિય લવમાંથી નિકળીને તે તે પ્રકૃતિને ઉદયયોગ્ય લવમાં ઉત્પન્ન
 થયેલા અને તે તે લવયોગ્ય ઘણી પ્રકૃતિયોને અલસવતા અને
 જાં પ્રદેશોદય હોય છે. તે તે લવયોગ્ય બહુ પ્રકૃતિયોનું વેદનું
 પર્યાપ્ત એવને હોય છે, તેથી સર્વ પર્યાપ્તિનો પર્યાપ્ત થયેલા એવને
 જાં પ્રદેશોદય હોય છે. પર્યાપ્ત એવને ઘણી પ્રકૃતિયો ઉદયમાં
 આવે છે, અને ઉદયવતી પ્રકૃતિયોનો વિતરણ સંક્રમ થને નથી
 અને તેમ હોવાથી વિવક્ષિત પ્રકૃતિયોનો જાં પ્રદેશોદય
 પ્રાપ્ત થી પર્યાપ્તને

કહેલો હોય તે ગુણસ્થાનકથી આગળ તે પ્રકૃતિયોનો અભાવ જાણવો. તથા ખારમા ગુણસ્થાનકના ઉપાન્ત્ય સમય પર્યન્ત બે નિદ્રાની સત્તા છે, અને આરે આયુષ્યની સત્તા બંધથી માંડીને યાવત સંપૂર્ણ વેદાયાં ન હોય ત્યાં સુધી છે.

તિસુ મિચ્છત્તં નિયમા, અદ્દસુ ઠાણેસુ હોઈ મહ્યવં
આસાણે સમ્મત્તં, નિયમા સમ્મં દસસુ મજ્જં ॥૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વ, સાર્વાદન, ને મિશ્રરૂપ ત્રણ ગુણસ્થાનકોમાં મિથ્યાત્વની સત્તા નિશ્ચય છે (અવશ્ય છે) અને ઉપશાન્તિ મોહ પર્યન્તના શેષ ૮ ગુણસ્થાનકોમાં મિથ્યાત્વની સત્તા વિકલ્પે (હોય ને ન પણ હોય) છે, કારણ કે—અવિરતસમ્યગ્દષ્ટ્યાદિભ્યે જો મિથ્યાત્વનો ક્ષય કર્યો હોય તો ન હોય, અને ઉપશમ કર્યો હોય તો હોય, પુનઃ ક્ષીણમોહાદિ ગુણસ્થાનકોમાં તો મિથ્યાત્વનો નિશ્ચય અભાવજ હોય છે. તથા સમ્યક્ત્વ મોહનીયની સત્તા સાર્વાદન ગુણસ્થાનકે અવશ્ય છે, અને મિથ્યાત્વાદિ ઉપશાન્તિમોહ પર્યન્તનાં ૧૦ ગુણસ્થાનકોમાં સમ્યક્ત્વની સત્તા કદાચિત્ હોય ને કદાચિત્ ન પણ હોય, કારણ કે મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે અલબ્ધ જીવને સમ્યક્ત્વની સત્તા અવશ્ય ન હોય અને લબ્ધ જીવને પણ કદાચિત્ હોય ને કદાચિત્ ન પણ હોય અને સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થયે છતે પણ કેટલોક કાળ મિશ્ર દષ્ટિપણુ રહે છે તે કારણથી ત્યાં પણ (મિશ્રગુણસ્થાનકે પણ) તેની (સમ્યક્ત્વની) ભજના (અનવશ્યભાવ—અનિયમ) જાણવી. પુનઃ અવિરત સમ્યગ્દષ્ટ્યાદિ ક્ષપક જીવોમાં સમ્યક્ત્વની સત્તા ન હોય અને અવિરત્યાદિ ઉપશમક જીવોમાં સમ્યક્ત્વની સત્તા હોય છે માટે અવિરત્યાદિ ૮ ગુણસ્થાનકોમાં પણ સમ્યક્ત્વની સત્તા વિકલ્પે હોય છે.

વિઙ્ગતઙ્ગસુમિસ્સં, નિયમા ઠાણનંવગમ્મિં મંયણિજ્ઞં
સંજોયણાં ડ નિયમા, દુસુ પંચસુ હોઙ્ગ મંઙ્ગયં ॥૫॥

ગાથાર્થ:—દ્વિતીય અને તૃતીય શુભસ્થાને મિશ્રની સત્તા નિશ્ચયથી છે અને નવશુભસ્થાને મિશ્રસત્તા વિકલ્પે છે, પ્રથમનાં બે શુભસ્થાનમાં અને ત્રીજી સત્તા નિશ્ચયથી છે અને આગળનાં ૫ શુભસ્થાનોમાં વિકલ્પે છે.

ટીકાર્થ:—બીજે અને ત્રીજે શુભસ્થાને મિશ્રમોહનીયની સત્તા નિશ્ચયથી છે, કારણ કે સાત્વાદની જીવ નિશ્ચયથી ૨૮ મોહનીયની સત્તાવાળો જ હોય છે, અને મિશ્રદષ્ટિજીવ મિશ્રમોહનીય (ના ઉદય) વિના હોયજ નહિ, તે કારણથી સાત્વાદનમાં અને મિશ્રમાં મિશ્ર મોહનીયની સત્તા અવશ્ય જાણવી. તથા નવસ્થાનકે એટલે મિથ્યાદષ્ટિ અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિ ઉપશાન્ત મોહ શુભસ્થાનક પર્યન્તનાં નવ શુભસ્થાનકોમાં મિશ્રની સત્તા વિકલ્પે જાણવી અર્થાત્ કદાચિત્ હોય ને કદાચિત્ ન પણ હોય, એનું કારણ સુગમ હોવાથી પૂર્વોક્ત પ્રકારે સ્વયં વિચારી લેવું.

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ક્ષપક જીવને અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકાળના સં-
જ્યાતભાગ પર્યન્ત અપ્રત્યાખ્યાની નામના આઠે કષાયોની સત્તા
હોય છે, ને ત્યાંથી આગળ ક્ષય થવાથી સત્તાનો અભાવ થાય છે.
પુનઃ ઉપશમશ્રેણિની અપેક્ષાએ ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનક પર્યન્ત
એ આઠે કષાયોની સત્તાનો સદ્ભાવ જાણવો. જે પ્રકૃતિયો નારકને
અને તિર્યંચને એકાન્ત પ્રાયોગ્ય છે તે નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-કુક્ષતિ
૪-સ્થાન-આતપ-ઉદ્યોત-સૂન-આધાન-એ નામકર્મની ૧૩ પ્રકૃ-
તિયો અને નિદ્રાનિદ્રાત્રિક સહિત (ત્રીણુદ્વિત્રિકસહિત) ૧૬
પ્રકૃતિયોની સત્તા મધ્યકષાયાષ્ટક ક્ષયથી આગળ હવેરો. સ્થિતિખંડ
વ્યતીત થયે છતે સમકાળે વિચ્છેદ પામે છે તે કારણથી ત્યાં સુધી
એ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય નથી થયો ત્યાં સુધી સત્તા, ને ક્ષય થયે છતે
અસત્તા જાણવી. પુનઃ ઉપશમશ્રેણીમાં તો એ ૧૬ પણ પ્રકૃતિયો
ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનક પર્યન્ત સત્તાવાળી જાણવી.

અપુમિત્યીયસમંવા, હાસછકં ચ પુરિસ સંજલણા
પત્તેગં તસ્સ કમા, તણુરાગંતો ત્તિ લોભો ય ॥૭॥

ગાથાર્થ:—તદનંતર નપુંસકવેદ, તદનંતર સ્ત્રીવેદ અથવા (નપું-
સવેદે પ્રતિપત્ત શ્રેણિ ગતને) નપુંસક વેદ અને સ્ત્રી વેદનો સમકાળે ક્ષય
થાય છે. તદનંતર હાસ્યાદિ છકનો સમકાળે ક્ષય થાય છે. તદનંતર પુવેદ
અથવા (સ્ત્રી વા નપુંસકે માંડેલી ક્ષપકશ્રેણિની અપેક્ષાએ) હાસ્ય
છક ને પુવેદનો સમકાળે ક્ષય થાય છે. તદનંતર જે સંવલન કષાય
તેનો એકેક કષાયને અનુક્રમે ક્ષય થાય છે, (તે કારણથી ત્યાં સુધી
તેઓનો ક્ષય નથી થયો ત્યાં સુધી તેઓની સત્તા જાણવી.) અને
સંઘ લોભની સત્તા સૂક્ષ્મ સંપત્તિના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત જાણવી.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત ૧૬ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય થયા બાદ સંજ્યાત

મણુયગઈ જાઈ તસવા-યરંચ પજ્જત સુભગ આણ્ણ
જસક્કિત્તી તિત્થયરં, વેયણિ ઉચ્ચં ચ મણુયાઙ્ગ ॥૮૮॥

ભવચરિમસ્સમયમ્મિઉ, તસ્સગ્ગિહ્લસમયમ્મિસેસાઙ્ગ
આહારગ તિત્થયરા, ભજ્જા દુસુ નત્થિ તિત્થયરં ॥૯૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—નરગતિ—પથે૦—ત્ર૦—ખા૦—પયા૦—મુલ૦—આ-
દેય—યશ—જનનામ—જેમાંથી ૧ વેદનીય—ઉચ્ચ—મનુષ્યાયુ—એ ૧૨
પ્રકૃતિયો લવના અન્ત્ય સમય સુધી સત્તા લાવે છે અર્થાત્ આદમા-
ગુણસ્થાનના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત વિદ્યમાન છે, ને ત્યાંથી આગળ
અવિદ્યમાન છે, અને પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી શેષ સર્વ ૮૩ પ્રકૃતિયો
તસ્સગ્ગિહ્લ સમયમ્મિ=લવના અન્ત્ય સમયથી પૂર્વના સમયમાં
અર્થાત્ અયોગિગુણસ્થાનકના ઉપાન્ત્ય સમયમાં સત્તાલાવે છે, ને
ત્યાંથી આગળ અન્ત્ય સમયે અસત્તા લાવે છે. તથા આહારકનામ
અને જનનામની સત્તા સર્વે ગુણસ્થાનોમાં વિકલ્પે હોય છે, અને
સાન્વાદન તથા મિશ્ર એ જે ગુણસ્થાનોમાં તે જનનામની સત્તા
નિશ્ચયથી હોય નહિ, કારણકે જનનામની સત્તાવાળા જીવોને પૂર્વો-
ક્ત જે ગુણસ્થાનમાં જવાનોજ અસંભવ છે. ॥ ૮-૬ ॥ (ક્રિતિકાક
પ્રકૃતિસત્તા સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા)

॥ અથ પ્રકૃતિસ્થાન સત્તા પ્રરૂપણા કહેવાય છે. ॥

પદમચરિમાણમેગં, છ ન્ન વ ચત્તારિ વીયમે તિન્નિ
પા ૧૩ ૧૦. સુ, દોન્નિ એગ ત્તિ દો હોંતિ ॥ ૧૦ ॥

ગાથાર્થ:—પ્રથમ અને અન્ત્ય કર્મનું ૫-૫ નું એકેક

एगाइ जाव पंचग, मेकारस वार तेरसि गवीसा
वियतिय चउरो छ सत्त, अठवीसा य मोहस्स॥११॥

ગાથાર્થ:—૧ થી ૫ સુધી તથા ૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭-૨૮ એ ૧૫ મોહનાં પ્રકૃતિસત્તા સ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—મોહનીયનાં ૧-૨-૩-૪-૫-૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭-૨૮ એ ૧૫ પ્રં સત્તાસ્થાનો છે. એ સ્થાનોને સુગમતાથી સમજવાને માટે ગાથેકતકમથી વિપરીતકમે કહેવાય છે—ત્યાં મોહનીયની સર્વ પ્રકૃતિયોની સત્તા હોતે ૨૮ નું પ્રં સત્તાસ્થાન છે, સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થયે ૨૭ નું, તથા ૨૭ માંથી પણ મિશ્રની ઉદ્ધલના થયે ૨૬ નું અથવા અનાદિ મિથ્યા દૃષ્ટિજીવને ૨૬ નું, તથા ૨૬ માંથી અનંતાં ચતુષ્કનો ક્ષય થયે ૨૪ નું, તેમાંથી પણ મિથ્યાત્વનો ક્ષય થયે ૨૩ નું, તેમાંથી પણ મિશ્રનો ક્ષય થયે ૨૨ નું, તેમાંથી સમ્યક્ત્વનો ક્ષય થયે ૨૧ નું તેમાંથી ૮ મધ્ય કપાયોનો ક્ષય થયે ૧૩ નું, તેમાંથી નપું વેદનો ક્ષય થયે ૧૨ નું, તેમાંથી સ્ત્રી વેદ ક્ષીણ થયે ૧૧ નું, તેમાંથી હાસ્ય છલ્લ ક્ષીણ થયે ૫ નું, તેમાંથી સંમાન ક્ષીણ થયે ૨ નું, અને તેમાંથી પણ સંભાયા ક્ષીણ થયે (સંભોલ ૩૫) ૧ નું, પ્રં સત્તાસ્થાન થાય છે.

હવે મોહનીયનાં પ્રકૃતિસત્તાસ્થાનોને ગુણસ્થાનકોમાં અવતારે છે.

तिन्नेग तिगं पणगं, पणगं पणगं च पणग मह दोन्नि
दस तिन्नि दोन्नि मिच्छा-इगेसु जावोवसंतो त्ति॥१२॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વથી ઉપશાન્ત મોહ પર્યાન્ત ગુણસ્થાનમાં અનુક્રમે ૩-૧-૩-૫-૫-૫-૫-૨-૧૦-૩-૨ પ્રકૃતિસ્થાનો સત્તા ભાવે હોય છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્ય દૃષ્ટ્યાદિ ઉપશાન્તમોહ પર્યાન્ત શુદ્ધસ્થાનો માં ત્રણ વિગેરે પ્ર. સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં મિથ્યાદ્રષ્ટિશુદ્ધસ્થાને ૨૮-૨૭-ને ૨૬ એ ત્રણ પ્રકૃતિ સત્તાસ્થાનો છે તે પૂર્વેજ દક્ષાં છે, અને સાત્વાદનશુદ્ધસ્થાનકે ૨૮ પ્રકૃતિ રૂપ એક સત્તા સ્થાન છે. તથા મિથ્યશુદ્ધસ્થાનકે ૨૮-૨૭-૨૪ એ ત્રણ પ્ર. સત્તાસ્થાન છે. અહિં અઘાવીયાની સત્તાવાળો જીવ મિથ્યમોહનીયને પામ્યો હોય (મિથ્યશુદ્ધસ્થાનકે આવ્યો હોય) તેવા જીવની અપેક્ષાએ ૨૮ ની સત્તા, પુનઃ મિથ્યાદ્રષ્ટિપણામાંજ તેણે સમ્યક્ત્વની ઉદ્ભવના કરી છે, તદનંતર ૨૭ ની સત્તા સહિત મિથ્યમોહનાયના ઉદયને પ્રાપ્ત થાય તે જીવને આશ્રયિ ૨૭ ની સત્તા, તથા ૨૪ ની સત્તાવાળા મિથ્યદ્રષ્ટિજીવને આશ્રયિ ૨૪ ની સત્તા હોય છે. તથા અવિરતિ સમ્યક્દ્રષ્ટિશુદ્ધસ્થાને ૨૮-૨૪-૨૩-૨૨-૨૧ એ પાંચ પ્ર. સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં આપશમિક સમ્યક્દ્રષ્ટિ અથવા કાર્યોપદાન સમ્યક્દ્રષ્ટિજીવની અપેક્ષાએ ૨૮ ની સત્તા, પુનઃ અઘાવીયાની સત્તાવાળા જીવને અન્તાહુણન્ધિ ચતુષ્કનો ધર્ય થયે કાર્યોપદાન સમ્યક્દ્રષ્ટિ-જીવને મિથ્યત્વ ક્ષીણ થયે ૨૭ ની સત્તા, તથા તેજ જીવને મિથ્ય-મોહનીય ક્ષીણ થયે ૨૨ ની સત્તા, તથા ક્ષાયિક સમ્યક્દ્રષ્ટિજીવને ૨૧ ની સત્તા હોય છે. તથા દેશવિરતિ શુદ્ધસ્થાને પાંચ પ્ર. સત્તાસ્થાનો છે ને તે પછી પૂર્વે દક્ષા પ્રમાણેજ જાહેરવાં હતાં તેજ રાંચ

एगाइ जाव पंचग, मेक्कारस वार तेरसि गवीसा
वियतिय चउरो छ सत्त, अठ्ठवीसा य मोहस्सा॥११॥

ગાથાર્થ:—૧ થી ૫ સુધી તથા ૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭-૨૮ એ ૧૫ મોહનાં પ્રકૃતિસત્તા સ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—મોહનીયનાં ૧-૨-૩-૪-૫-૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭-૨૮ એ ૧૫ પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે. એ સ્થાનોને સુગમતાથી સમજવાને માટે ગાથાકતકમથી વિપરીતક્રમે કહેવાય છે—ત્યાં મોહનીયની સર્વ પ્રકૃતિયોની સત્તા હોતે ૨૮ નું પ્ર૦ સત્તાસ્થાન છે, સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થયે ૨૭ નું, તથા ૨૭ માંથી પણ મિશ્રનો ઉદ્ધલના થયે ૨૬ નું અથવા અનાદિ મિથ્યા દૃષ્ટિજીવને ૨૬ નું, તથા ૨૬ માંથી અનંતાં ચતુષ્કનો ક્ષય થયે ૨૪ નું, તેમાંથી પણ મિથ્યાત્વનો ક્ષય થયે ૨૩ નું, તેમાંથી પણ મિશ્રનો ક્ષય થયે ૨૨ નું, તેમાંથી સમ્યક્ત્વનો ક્ષય થયે ૨૧ નું તેમાંથી ૮ મધ્ય કપાયોનો ક્ષય થયે ૧૩ નું, તેમાંથી નપું વેદનો ક્ષય થયે ૧૨ નું, તેમાંથી સ્ત્રી વેદ ક્ષીણ થયે ૧૧ નું, તેમાંથી હાસ્ય છલ્લ ક્ષીણ થયે ૫ નું, તેમાંથી સંભાન ક્ષીણ થયે ૨ નું, અને તેમાંથી પણ સંભાયા ક્ષીણ થયે (સંભ લોભ રૂપ) ૧ નું, પ્ર૦ સત્તાસ્થાન થાય છે.

હવે મોહનીયનાં પ્રકૃતિસત્તાસ્થાનોને ગુણસ્થાનકોમાં અવતારે છે.

तिन्नेग तिगं पणगं, पणगं पणगं च पणग मह दोन्नि
दस तिन्नि दोन्नि मिच्छा-इगेसु जावोवसंतो त्ति॥१२॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વથી ઉપશાન્ત મોહ પર્યન્ત ગુણસ્થાનોમાં અનુક્રમે ૩-૧-૩-૫-૫-૫-૫-૨-૧૦-૩-૨ પ્રકૃતિસ્થાનો સત્તા લાવે હોય છે.

તિદુગસયં છપ્પંચગં-તિગનઝઈ નઝઈ ગુણનઝઈ ય
ચઝતિગદુગાહિગાસી-નવ અદ્ધ ય નામઠાણાઈ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—૧૦૩-૧૦૨-૯૬-૯૫-૯૩-૯૦-૮૯-૮૪-૮૩-
૮૨-૯ ને ૮ એ નામ કર્મનાં ૧૨ પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—નામકર્મનાં ૧૦૩-૧૦૨-૯૬-૯૫-૯૩-૯૦
૮૯-૮૪-૮૩-૮૨-૯ ને ૮ એ ૧૨ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં નામ
કર્મનાં સર્વ પ્રકૃતિયોના સમુદાયે ૧૦૩ ની સત્તા, તેમાંથી જનનામ
રહિત કરતાં ૧૦૨, તથા ૧૦૩ માંથી આહારક સપ્તક જતાં ૯૬,
ને એમાંથી જનનામ જતાં ૯૫ પુનઃ એમાંથી દેવદિક્ક અથવા
નરકદિક્ક જતાં ૯૩, તથા ૧૦૩ માંથી નામત્રયોદશકરૂપ ૧૩ પ્રકૃ-
તિયો જતાં ૯૦, ને એમાંથી જનનામ જતાં ૮૯, તથા ૯૩માંથી
નરકદિક્ક અને વૈકિય સપ્તક અથવા દેવદિક્ક અને વૈકિય સપ્તક
જતાં ૮૪, તથા ૯૬ માંથી નામ ત્રયોદશક જતાં ૮૩ તથા ૯૫
માંથી નામત્રયોદશક જતાં ૮૨, અથવા ૮૪ માંથી નરકદિક્ક
જતાં ૮૨, અને નરગતિ-પંચે ૦-ત્રસાદિ ૩-સુલગ-આદેય-યશ
ને જનનામ એ ૯, તથા એમાંથી જનનામ જતાં ૮ નું પ્ર૦
સત્તાસ્થાન હોય છે.

હવે નામનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનોને ગુણસ્થાનકોમાં સ્થવતાસય છે.

એ છ દોસુ દુગં, પંચસુ ચતારિ અદ્ધગં દોસુ
કમસો તોસુ ચઝકં, છ તુ અજોગસ્મિ ટાળાણિ॥૧૫॥

સ્થાનકો ક્ષપકશ્રેણિમાં જ હોય છે, ને તે પૂર્વ સવિસ્તરપણે કહ્યાં છે. તથા સૂક્ષ્મ સંપરાયણુસ્થાને ૨૪-૨૧-૧ એ ત્રણ સત્તાસ્થાનો છે, ત્યાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વીને ૨૪ તુ, ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને ૨૧ તુ એ બન્ને સ્થાનો ઉપશમશ્રેણિમાં હોય છે, અને ૧ તુ સ્થાન ક્ષપક શ્રેણિમાં હોય છે. તથા ઉપશાન્તમોહગુણસ્થાને ૨૪ અને ૨૧ એ બે સત્તાસ્થાન છે, ને એ બન્ને સ્થાનોની સમજ પૂર્વે દર્શાવી છે.

હવે મતાન્તર કહે છે.

સંરવીણદિદ્વિમોહે, કેઈ પળવીસઈં પિ ઇચ્છંતિ ।

સંજોયણાણ પચ્છા, નાસં તેસિં ઉવસમં ચ ॥૧૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—કેટલાએક આચાર્યો ૨૫ પ્રકૃત્યાત્મક પ્ર૦ સત્તા સ્થાન હોય એમ પણ કહે છે, કારણ કે તે આચાર્યો પ્રથમ દષ્ટિમોહ એટલે ત્રણ દર્શનમોહનીય ક્ષય થયા બાદ અનન્તાનુબન્ધિનો નાશ માને છે તે કારણથી તેઓના મતે પ્રથમ ત્રણ દર્શન મોહનીયનો ક્ષય થયે ૨૫ પ્રકૃતિરૂપ પ્ર૦ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રશ્ન:—જો એમ છે તો તેઓના મતને અહીં કેમ અંગીકાર ન કરવો ?

ઉત્તર:—પૂર્વાચાર્યોના કથનથી વિરુદ્ધ છે માટે,—શ્રી શ્રુણિકારે કહ્યું છે કે, “ સં આરિસે ન મિલઈ તેણ ન ઇચ્છિજ્જય ” (= તે પૂર્વપિઓના કથન સાથે મળતું નહિ હોવાથી અત્રે તે અંગીકૃત ન થાય.) તથા તેજ આચાર્યો અનન્તાનુબન્ધિના ઉપશમને પણ માને છે, પરંતુ તત્ત્વને જાણનારા અન્ય આચાર્યો તેમ માનતા નથી, તે કારણથીજ પૂર્વે અનન્તાનુબન્ધિની ઉપશમના અમોએ દર્શાવી નથી.

હવે નામકર્મનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો દર્શાવાય છે.

તિદુગસયં છપ્પચગં-તિગનઠઈ નઠઈ ગુણનઠઈ ય
ચઠતિગદુગાહિગાસી-નવ અદ્વ ય નામઠાણાઈ॥૧૪૧॥

ગાથાર્થ:—૧૦૩-૧૦૨-૯૬-૯૫-૯૩-૯૦-૮૯-૮૪-૮૩-
૮૨-૮ ને ૮ એ નામ કર્મનાં ૧૨ પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—નામકર્મનાં ૧૦૩-૧૦૨-૯૬-૯૫-૯૩-૯૦-
૮૯-૮૪-૮૩-૮૨-૮ ને ૮ એ ૧૨ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં નામ
કર્મની સર્વ પ્રકૃતિયોના સમુદાયે ૧૦૩ ની સત્તા, તેમાંથી જનનામ
રહિત કરતાં ૧૦૨, તથા ૧૦૩ માંથી આહારક સપ્તક જતાં ૯૬,
ને એમાંથી જનનામ જતાં ૯૫ પુનઃ એમાંથી દેવદિક અથવા
નરકદિક જતાં ૯૩, તથા ૧૦૩ માંથી નામત્રયોદશકરૂપ ૧૩ પ્રકૃ-
તિયો જતાં ૯૦, ને એમાંથી જનનામ જતાં ૮૯, તથા ૯૩માંથી
નરકદિક અને વૈકિય સપ્તક અથવા દેવદિક અને વૈકિય સપ્તક
જતાં ૮૪, તથા ૯૬ માંથી નામ ત્રયોદશક જતાં ૮૩ તથા ૯૫
માંથી નામત્રયોદશક જતાં ૮૨, અથવા ૮૪ માંથી નરકદિક
જતાં ૮૨, અને નરગતિ-પંચે ૦-ત્રસાદિ ૩-સુલગ-આદેય-યશ
ને જનનામ એ ૯, તથા એમાંથી જનનામ જતાં ૮ નું પ્ર૦
સત્તાસ્થાન હોય છે.

હવે નામનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનોને ગુણસ્થાનકોમાં અવતારાય છે.

एगे छ दोसु दुगं, पंचसु चतारि अद्वगं दोसु
कमसो तीसु चउकं, छ तु अजोगस्मि टाणाणि॥१५॥

તથા ૩ તુલજોગમ્મિ ઠાણાણિ એટલે અયોગિંગુલુસ્થાનકમાં
૯૦-૯૧-૮૩-૮૨-૯-૮ એ ૬ સત્તાસ્થાનો છે. એમાંથી પ્રથમનાં
ચાર સ્થાનો અયોગિના ઉપાન્ત્ય સમય પર્થન્ત અને તીર્થ'કર તથા
સામાન્ય કેવલિને આશ્રયિ છેડાં એ સત્તાસ્થાનો (અન્ત્ય સમયે)
હોય છે. (ઈતિ પ્રકૃતિ સત્તાસ્થાન પ્રરુપણા)

અથ સ્થિતિ સત્તા પ્રકરણ.

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ સત્તા પ્રકરણ કહીને હવે સ્થિતિસત્તા કહે-
વા યોગ્ય છે, ત્યાં મેદ-ત્તાપાદિ-અને સ્વામિત્વ એ ૩ અનુયોગ છે
તેમાં પ્રથમ લેઈ તો પૂર્વ પ્રમાણે (પ્રકૃતિ સત્તા પ્રમાણે) બહુવો
અને સાદાદિ પ્રરૂપણા મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ
સંબંધિ એમ બે પ્રકારે છે તેમાં પ્રથમ મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ સાદા-
દિપ્રરૂપણા કહેવાય છે.

મૂલટ્ટિફ અજહનં, તિહા ચઝદ્દા ય પઢમગકસાયા
તિત્યયરુઝલણાઝગ-વજ્જાણ તિહા ટુહાણુત્તં ॥૧૬॥

ગાથાર્થ—મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધી અજય-અ સ્થિતિ સત્તા ૩
પ્રકારે, પ્રથમ કષાય અતુકની અજન સ્થિતિ સત્તા ૪ પ્રકારે, તથા
જનનામ અને ઉદ્ધવન યોગ્ય ૨૩ પ્રકૃતિ ને ૪ આયુ વિના શેષ
૧૨૬ ની અજન સ્થિતિ સત્તા ૩ પ્રકારે અને અતુકા વિકલ્પ
૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ—મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ અજન સ્થિતિસત્તા અનાદિ
ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—મૂળ પ્રકૃતિની
જન સ્થિતિ સત્તા આપ આપણા ક્ષયને અન્તે એક સમય સ્થિતિ
શેષ રહે હોય છે ને તે સાદિ-અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ત્ય સર્વ
અજન સ્થિતિ સત્તા તે સદાકાળ હોવાથી અનાદિ છે, અને પ્રવા-

સમયથી આરંભીને પ્રતિસમયે નીચેથી ઉદયવતી પ્રકૃતિની અનુલવ
 પૂર્વક અને અનુદયવતી પ્રકૃતિની સ્તિષ્ઠક સંક્રમ પૂર્વક એકેક
 સમય પ્રમાણુ સ્થિતિ ક્ષય પામતી જાય છે, તે કારણથી પ્રતિ સમયે
 સ્થિતિ વિશેષો (સ્થિતિ લેદો-લિન લિન્ન સ્થિતિ) પ્રાપ્ત થાય છે
 તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમય વ્યતીત થયે તે સ્થાવર પ્રાયોગ્ય ૪૦
 સ્થિતિસત્તા એક સમયહીન, દ્વિતીય સમય વ્યતીત થયે એ સમય
 હીન, તૃતીય સમય વ્યતીત થયે ત્રણ સમય હીન ઇત્યાદિ (રીતે
 પ્રતિ સમય લિન્ન સ્થિતિ લક્ષ્યમાન થાય છે—ઈતિ શેષઃ) પુનઃ
 અન્તર્મુદુર્ત કાળે તે સ્થિતિખંડને સંપૂર્ણ ખંડે છે—વિનાશ પમાડે
 છે, તે કારણથી એટલી સ્થિતિ સમકાળેજ ત્રુટેલી હોવાથી અન્તર્મુ
 થી ઉપર નિરંતર સ્થિતિસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે. તદનંતર પુનઃ પણ
 પંદ્યોપમાના અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણુ દ્વિતીય સ્થિતિખંડને
 ખંડે ૦, ત્યાં પણ પ્રત્યેક સમયે નીચે સમય સમય (એકેક સમય)
 માત્ર સ્થિતિ ક્ષયની અપેક્ષાએ પૂર્વોક્ત પ્રકારે નિરંતર સ્થિતિસ્થાનો
 પ્રાપ્ત થાય છે, અને દ્વિતીય સ્થિતિખંડ ખંડિત થયે છતે પુનઃ પણ
 પંદ્યોપમાસંખ્યેયલાગ પ્રમાણુ સ્થિતિ સમકાળે ત્રુટી, તે કારણથી
 પુનઃ પણ અન્તર્મુ ૦ થી ઉપર નિરંતર સ્થિતિસ્થાનો પ્રાપ્ત થતાં
 નથી એ પ્રમાણુ ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી એક આવલિકા શેષ
 રહે, અને તે આવલિકા પણ ઉદયવતી પ્રકૃતિની અનુલવ વડે, અને
 અનુદયવતીની સ્તિષ્ઠક સંક્રમ વડે પ્રતિ સમયે એક સમય શેષ
 રહે ત્યાં સુધી પ્રતિ સમયે ક્ષય પામે છે, તે કારણથી આ આવલિ-
 કામાત્ર સ્થિતિસ્થાનો નિરંતર પણ પ્રાપ્ત થાય છે. (ઇતિ સ્થિતિ
 મેદ પરુપણા)

૧ ઉદાહરણ તરીકે એક સ્થિતિને ૭૪ સમયાત્મક કક્ષીએ, તે
 ૭૪ થી ૬૦ નંબર સુધી ૧૫ સમયાત્મક સ્થિતિ તો નિરંતરપણે અનેક
 હવેની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેની નીચેની ૫૪ થી ૫૦
 સુધીનાં પંદ્યાસંખ્યેયલાગ પ્રમાણુ સ્થિતિ કંડકને અન્તર્મુદુર્ત સુધી
 તાડે તે વખતે પ્રદેશોદય પ્રાપ્ત સર્વાવસ્થાન અન્તર્મુદુર્ત પણ સ્તિષ્ઠક
 સંક્રમવડે ત્રુટે, અને વિપાકોદય પ્રાપ્ત અન્તર્મુદુર્ત વિપાકોદયે ત્રુટે, જેથી

॥ અથ અનુભાગ સત્તા પ્રરૂપણા ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિલેહ પ્રરૂપણા પણ કરી, અને હવે અનુભાગ સત્તાની પ્રરૂપણા કરે છે.

સંકમસમમણુમાગે, નવરિ જ્ઞહન્નં તુ દેસઘાઈણં
છન્નોક્ત્તાયવજ્ઞાણ, ઇગઠાણંમિ દેસહરં ॥ ૨૧ ॥

મળનાળે દુઘ્વાળં, દેસહરં સામિગો ય સમ્મત્તે
આવરણવિગ્ધસોલસ-ગ કિદ્ધિવેણુ ય સગંતે ॥૨૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અનુભાગસંક્રમતુલ્ય અનુભાગસત્તા પણ કહેવી,
તાત્પર્ય એ છે કે જેમ અનુભાગ સંક્રમમાં સ્થાન-પ્રત્યય-વિપાક-
શુભત્વ-અશુભત્વ-સાધાદિ-અને સ્વામિત્વાદિ પૂર્વે કહ્યાં છે તેજ
પ્રમાણે અહિં અનુભાગસત્તાના સંબંધમાં પણ કહેવું, પરંતુ
તદ્વાત એ છે કે—હાસ્યાદિ છકક વર્ણત મતિ-શ્રુત-અશ્રુ-અચશ્રુ
અવધિદ્વિક-સંજવ૦-વેદ૦ ૩-ને અન્તરાય ૫-એ ૧૮ દેશધાતિ
પ્રકૃતિયોની જ૦ અનુભાગ સત્તાસ્થાનને આશ્રયિ એક સ્થાનીય,
અને ધાતિસંજ્ઞા આશ્રયિ દેશહર એટલે દેશધાતિ જાણવી. તથા
મનઃપર્યાય જ્ઞાનાવરણમાં પુનઃ જ૦ અનુભાગસત્તા સ્થાનને આશ્રયિ
દ્વિસ્થાનીય, અને ધાતિસંજ્ઞાને આશ્રયિ દેશધાતિ જાણવી. અહિં
૭૦ અનુભાગસત્તાના સ્વામિને ૭૦ અનુભાગ સંક્રમના સ્વામિતુલ્ય
જાણવા, પુનઃ જ૦ અનુભાગસત્તાના સ્વામિ કહે છે—સામિગો ય
સમ્મત્તે ઇત્યાદિ=સમ્ય૦-જ્ઞા૦૫-દર્શ૦૬-અન્ત૦૫-એ ૧૬ પ્રકૃતિ
તથા કિદ્ધિરૂપ સં૦ લોભ અને ત્રણવેદની જ૦ અનુભાગસત્તાના સ્વામિ
સ્વસ્વ અન્ત્ય સમયમાં વર્તતા જીવો જાણવા. એમાં જે કંઈ વિશેષ
છે તે અગ્રગાથાએ કહે છે.

મહિ સુયચરકુ અચરકૂળ, સુયસમ્મત્તસ્સ જેટ્ઠલહિસ્સ
પરમોહિસ્સોહિદુગં, મળનાળં વિઝલનાળસ્સ ॥૨૩॥

ગાથાર્થ:—મતિ શ્રુત-અશ્રુ અને અચશ્રુ આવરણની જ૦
અત્તાના ઉલ્કૃષ્ટ શ્રુત લબ્ધિવંત શ્રુતસમાપ્તને (અતુલ્યપૂર્વ
સંજ્ઞાને અવધિદ્વિક આવરણની જ૦ અનુભાગસત્તા પરમા-

વધિયુક્ત જીવને હોય, અને મનઃપર્યાવની જાનુ અનુસરતા વિપુલ-
મતિ મનઃપર્યાવરણીને હોય છે.

ટીકાર્થ:—મતિજ્ઞાનાવરણ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ-અશ્રુદર્શનાવરણ
અશ્રુદર્શનાવરણ એ ૪ પ્રકૃતિયોની જાનુ અનુસરતા શ્રુતસમાપ્તને
એટલે સકલશ્રુતના પારગામિને અર્થાત્ અતુર્દશપૂર્વધરને હોય છે,
અને તે પણ જ્યેષ્ઠલગ્નિકને એટલે શ્રુતઅર્થની ઉંડા લગ્નિકમાં
વર્તવાને જાનુ અનુભાગસરતા હોય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે મતિ-
જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ પ્રકૃતિયોની જાનુ અનુભાગસરતાનો સ્વામિ ઉત્કૃષ્ટ
શ્રુતાર્થને પ્રાપ્ત થયેલ અતુર્દશપૂર્વધર જાણવા. તથા અવધિ જ્ઞાના
વરણ અને અવધિ દર્શનાવરણરૂપ અવધિદ્રિકની જાનુ અનુભાગ
સરતા પરમાવધિજ્ઞાન વડે હોય છે, અર્થાત્ અવધિ જ્ઞાનાવરણ અને
અવધિ દર્શનાવરણની જાનુ અનુભાગ સરતાનો સ્વામિ પરમાવધિયુક્ત
જીવ જાણવો. તથા મનોજ્ઞાન એટલે જઘન્યાનુભાગ સરતાવાળું
મનઃપર્યાયજ્ઞાન વિપુલમનઃપર્યાયજ્ઞાનીને જાણવું. એમાં સ્વામિત્વ
લાવના અવધિ જ્ઞાનાવરણવત્ જાણવી. (અર્થાત્ મનઃપર્યાવાવરણની
જાનુ સરતાનો સ્વામિ વિપુલમનઃપર્યાયી જાણવો). લગ્નિક સહિત
જીવને ઘણા અનુભાગ વિનાશ પામે છે તે કારણથી પરમોદિત્ત
ક્રિયાદિ કહ્યું છે. તથા જે જઘન અનુભાગસરતાના સ્વામિ તેજ જાનુ
અનુભાગસરતાના પણ સ્વામિ જાણવા. (इति ज० उ० अनुमाग-
सत्तास्वामि).

હવે અનુભાગસરતાસ્થાનની મેદપ્રરૂપણા કરે છે.

बंधहयहयहउप्य-त्तिगाणि कमसो असंखगुणियाणि
उदयोदीरणवज्राणि, हौंति अणुभागठाणाणि॥२॥

ગાથાર્થ:—અધોત્પત્તિક, હોતોત્પત્તિક, ને હતહોતોત્પત્તિક
એ ત્રણે અનુભાગસ્થાનો. અતુર્દશને અસંખ્યગુણ છે, ઉદય ને ઉદી-
રણા જન્ય અનુભાગસ્થાનો વર્ણને અધોત્પત્તિક હોતોત્પત્તિક ને હતહોતો-

ટીકાર્થ:—અહિં અનુભાગસ્થાનો બન્ધોત્પત્તિક, હતોત્પત્તિક, હતહતોત્પત્તિક, એ ૩ પ્રકારે છે, ત્યાં જેઓની ઉત્પત્તિ બંધથી છે તે બંધોત્પત્તિક, અને તે સ્થાનો અસંખ્ય લોક પ્રદેશપ્રમાણ છે. કારણ કે તેના હેતુઓ અસંખ્યલોક પ્રદેશપ્રમાણ છે. તથા ઉદ્ભવના અને અપવર્તનાકરણના વશથી વૃદ્ધિ અને હાનિવડે અનુભાગસ્થાનો જે અન્યથા અન્યથા (સિન્ન સિન્ન પ્રકારે) અર્થાત્ વિચિત્ર પ્રકારે થાય છે તે હતોત્પત્તિક કહેવાય છે. હતથી એટલે ઘાતથી અર્થાત્ પૂર્વઅવસ્થાના વિનાશરૂપથી જેઓની ઉત્પત્તિ છે તે હતોત્પત્તિક, અને તે પણ પૂર્વનાં બન્ધોત્પત્તિક સ્થાનોથી અસંખ્ય ગુણ છે. એકેક બંધોત્પત્તિ સ્થાનમાં અનેક જીવોની અપેક્ષાએ ઉદ્ભવના અપવર્તના વડે અસંખ્યલેહ થાય છે તે હેતુથી (બન્ધોત્પત્તિકથી હતોત્પત્તિક અસંખ્યગુણ છે. પુનઃ સ્થિતિઘાત અને રસ ઘાતવડે અન્યથા અન્યથા થવાથી જે અનુભાગ સ્થાનો થાય છે તે હતહતોત્પત્તિક કહેવાય છે. હત થયે છતે એટલે ઉદ્ભવના અને અપવર્તનાવડે ઘાત થયે છતે પુનઃ પણ ઘાત થવાથી એટલે સ્થિતિ ઘાત વા રસઘાત વડે ઘાત થવાથી જેઓની ઉત્પત્તિ છે તે હતહતોત્પત્તિક કહેવાય છે ને તે ઉદ્ભવના અપવર્તના જન્ય સ્થાનોથી (હતોત્પત્તિકથી) અસંખ્યગુણ છે.

હવે ગાથાનો અક્ષરાર્થ કહે છે—જે સ્થાનો ઉદય વડે અને ઉદીરણ વડે પ્રતિસમયે ક્ષય થવાથી અન્યથાન્યથા અનુભાગસ્થાનો ઉપજે છે તેને વર્ણને શ્રેય બંધોત્પત્તિકાદિ અનુભાગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કહેવાં. અહિં ઉદયોદીરણજન્ય સ્થાનોનું વર્ણન કેમ થયું છે ? તો કહીએ છીએ કે ઉદય અને ઉદીરણ પ્રવર્તમાન થયે બન્ધ, ઉદ્ભવના, અપવર્તના, સ્થિતિઘાત અને રસઘાતજન્ય સ્થાનોમાંથી કોઈ પણ સ્થાનો અવશ્ય હોય છે, તે કારણથી ઉદયોદીરણજન્ય સ્થાનો તેમાંજ (બન્ધોત્પત્તિકાદિમાંજ) અન્તર્ગત થાય છે માટે ઉદયોદીરણજન્ય સ્થાનોને પૃથક્ ગણવામાં આવ્યાં

॥ અથ પ્રદેશસત્તા પ્રરૂપણા ॥

એ પ્રમાણે અનુભાગસત્તા કહીને હવે પ્રદેશસત્તા કહેવા યોગ્ય છે ત્યાં લેદ-સાધાદિ પ્રરૂપ-ને સ્વામિત્વ એ ૩ અનુયોગ છે. તેમાં લેદ પ્રરૂપણા પૂર્વવત્ જાણવી, અને હવે સાધાદિ પ્રરૂપણા કરવા યોગ્ય છે. તે સાધાદિ પ્રરૂપ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાધાદિ પ્રરૂપ કરે છે.

સત્ત્વહં અજહનં, તિવિહં સેસા દુહા પણસમ્મિ
મૂલપગર્દસુ આડસુ, સાઙ્ગ અધુવા ચ સવે વિ ॥૨૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—આયુ વિના ૭ મૂળકર્મની પ્રદેશસત્તા અનાદિ-ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે, ત્યાં આયુ વિના ૭ કર્મની જ ૦ પ્રદેશસત્તા આપ આપણા ક્ષયકાળે અન્ત્યસમયમાં વર્તતા ક્ષપિત કર્મોંશ જીવને હોય છે તે સાદિ-અધ્રુવ, ને તેથી અન્ય સર્વ અજ-ધન્ય પ્ર ૦ સત્તા તે સદાકાળ હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવત્વ અલવ્યલબ્યની અપેક્ષાએ જાણવું. તથા સેસાદુહા=શેષ હિં અતુ ૦ અને જ ૦ રૂપ ત્રણે વિકલ્પ સાદિ-અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે. ત્યાં સાતની પૃથ્વીમાં વર્તતા શુદ્ધિતકર્મોંશ નિધ્યાદિ જીવને હિં પ્રદેશસત્તા હોય છે. શેષકાળમાં એજ જીવને અતુ ૦ પ્રદેશસત્તા હોય છે, તે કારણથી એ બન્ને સત્તા સાદિ-અધ્રુવ છે, અને જ ૦ પ્ર ૦ સત્તા તો પૂર્વે કહી જ છે. તથા આયુષ્યના હિં-અતુ ૦-જ ૦-અને અજ ૦ રૂપ સર્વે વિકલ્પો અધ્રુવ સત્તાક હોવાથી સાદિ અધ્રુવ જ છે. (ઇતિ મૂળ પ્ર ૦ પ્ર ૦ સત્તા ૦ સાધાદિ પ્રરૂપ).

હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં સાધાદિ પ્રરૂપ કરે છે.

વાયાલાણુકસ્સં, ચતુવીસસયા જહનન ચતતિવિહં
હોઢહ છળહ ચઢઢા, અજહનન મમાસિયં દુવિહં॥૨૬॥

ગાથાર્થઃ—૪૨ પ્રકૃતિયોની અનુકૃષ્ટ પ્ર૦ સત્તા ૪ પ્રકારે,
તા ૧૨૪ પ્રકૃતિયોની અનં ૦ પ્ર૦ સત્તા ૩ પ્રકારે, તથા ૬ પ્રકૃતિ-
યોનો અનં ૦ પ્ર૦ સત્તા ૪ પ્રકારે, અને અનુકૃત વિકલ્પો બે પ્રકારે
જાણવા.

ટીકાર્થઃ—શાતાવેદનીય-સંજ્ઞા ૦૪—પુન્યેદ-પંચે ૦—તૈ ૦૭-
વ૦૦૫ ૦—સમય ૦—શુભવર્ણાદિ ૧૧—અગુ ૦—પરા ૦—ઉશ્વાસ—સુખગ ૦—
ત્રસાદિ ૧૦—ને નિર્માણ એ ૪૨ પ્રકૃતિયોની અનુ ૦ પ્રદેશસત્તા સાદિ
અનાદિ-ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—વજ્રપલ-
નારાય વિના શેષ ૪૧ પ્રકૃતિયોની ઉ ૦ પ્રદેશસત્તા ક્ષપકશ્રેણિમાં
આપ આપણા બન્ધના અન્ત્ય સમયમાં વર્તતા ગુણિતકર્મોંશ
જીવને હોય છે, ને તે એક સમય માત્ર હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ,
તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુ ૦ પ્રદેશસત્તા તે પણ દ્વિતીય સમયે થવાથી
સાદિ, તે સ્થાન અપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત
જાણવી. પુનઃ મિથ્યાત્વ સન્મુખ થયેલા સપ્તમી પૃથ્વીના સમ્યગદષ્ટિ
નારક જીવને ઉ ૦ પ્રદેશસત્તા હોય છે, ને તે સાદિ-અધ્રુવ છે. તેથી
અન્ય સર્વ સત્તા અનુકૃષ્ટ છે, તે દ્વિતીય સમયે થતી હોવાથી સાદિ,
તે સ્થાન નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત.

તથા અનન્તા ૦—યશ—સં ૦ હોલ—સિવાય ૧૨૪ ધ્રુવસત્તાક
પ્રકૃતિયોની અનં ૦ પ્ર૦ સત્તા અનાદિ-ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે
છે, તે આ પ્રમાણે—ક્ષપિતકર્મોંશ જીવને સ્વસ્વકાયના અન્ત્ય સમયે
એ પ્રકૃતિયોની ૪૦ પ્રદેશસત્તા હોય છે, ને તે એક સમય પ્રમાણ
હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ, તેથી અન્ય અનં ૦ પ્રદેશસત્તા સદાકા
હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત.

અધ્યામાં ચતતિવિહં એ બે શબ્દો અનુક્રમે જોડવા અર્થાત

૪૨ પ્રકૃતિયોની અનુપ્રસન્નતા ૪ પ્રકારે, અને ધ્રુવસન્નતાની (૧૨૪ ની) અનુપ્રસન્નતા ૩ પ્રકારે છે. તથા અનન્તાનુસં-લો-ને યશ એ ૬ પ્રકૃતિયોની અનુપ્રદેશસન્નતા સાદાદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-અનન્તાનુભન્ધિની ઉદ્વેગના કરનાર દુષિત કર્મોંશ જીવને જ્યારે ૧ સમય પ્રમાણ સ્થિતિ રહે છે ત્યારે અનન્તાનુ ૧૦ પ્રદેશસન્નતા હોય છે ને તે એક સમય પ્રમાણ હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે, તેથી અન્ય સર્વ અનુપ્રદેશસન્નતા, તે પુનઃ ઉદ્વેગિત અનન્તાનુભન્ધિને મિથ્યાત્વહેતુથી પુનઃ ખાંધતાં સાદિ, તે સ્થાન નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્ તથા દુય કરવાને સન્નુભ ઘટેલા દુષિતકર્મોંશ જીવને યથાપ્રવૃત્ત કરણના અન્ત્ય સમયે યશ અને સં-લો-ની ૧૦ પ્રદેશસન્નતા હોય છે, ને તે એક સમય પ્રમાણ હોવાથી સાદિ અધ્રુવ છે, તેથી અન્ય સર્વ અનુપ્રદેશસન્નતા તે પણ અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ સમયે હુલ્લ સંક્રમવડે ઘણા દલિકની પ્રાપ્તિ થવાથી અનુપ્રદેશસન્નતા દાય છે તે સાદિ, તે સ્થાન નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

મોના ચારે વિદ્યો અધુવસત્તાપણાનેજ લઈનેજ આદિ-અધુવ
પણા. (ઇતિઉત્તરપ્રકૃતિપ્રદેશસત્તામાં સાચાદિ પ્રરૂપણા),

એ પ્રમાણે સાચાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ કહેવા
જાય છે. તે ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ, અને જૂં પ્રદેશસત્તા સ્વા-
મિત્વ એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં પ્રથમ ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ
કે છે.

સંપુન્નગુણિકસ્મો, પાસડકસ્સ સંતસામી ઉ
તસ્સેવ ઉ ઉપ્પવિણી, ગગસ્સ કાસિંચિ વન્નેહં ॥૨૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—પ્રાયઃ સર્વ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ
સક્ષમી પૃથ્વીમાં અન્ત્યસમયે વર્તેતો સંપૂર્ણ ગુણિતકર્માશ નારક
જીવ જાણવો. પુનઃ કંઈક પ્રકૃતિયોનો તેજ સંપૂર્ણ ગુણિતકર્માશ
જીવને સક્ષમી પૃથ્વીમાંથી નિકળેલાને અન્યજીવમાં વિશેષ છે, તે
કારણથી હું તે વિશેષને (જે કંઈ તક્ષવત છે તે) વર્ણવું છું
અર્થાત્ વર્ણવીશ.

હવે કૃત પતિજ્ઞાનો નિર્વાંક કરે છે (હું વર્ણવીશ એમ કહું
છે તેથી હવે વર્ણવે છે.)

મિચ્છત્તમિસ્સમ્મિ ય, સંપરિકત્તમ્મિ મીસસુદ્ધાણં
વરિસવરસ્સ ઉ ઈસા, ણગસ્સ ચરમંમિ સમયમ્મિ ॥૨૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકામાં કહેલી અક્ષર યોજનાનુસારે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળો તે ગુણિત કર્માશ
જીવ સક્ષમી પૃથ્વીમાંથી નીકળીને તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં

પણુ અન્તર્મુઁ માત્ર રહીને પુનઃ મનુષ્ય ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં સમ્યક્ત્વ પામીને દર્શન સપ્તકનો દાય કરવાને શીઘ્ર તત્પર થાય, તદનંતર જે સમયે મિથ્યાત્વને મિશ્રમાં સર્વ સંક્રમણી પ્રણેપે તે સમયે મિશ્રની ઉઁ પ્રદેશસત્તા હોય છે. વળી તે મિશ્રને જે સમયે સર્વ સવંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં પ્રણેપે તે સમયે સમ્યક્ત્વની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે. અહિં અક્ષરયોજના (અક્ષરાર્થઃ) આ પ્રમાણે છે— મિથ્યાત્વમાં અને મિશ્રમાં અનુક્રમે મિશ્રને અને સમ્યક્ત્વને પ્રણેપે છે તે મિશ્ર અને શુદ્ધનો એટલે મિશ્ર અને સમ્યક્ત્વની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે. તથા તેજ શુષ્કિત કર્માંશ નારકહવ તિર્યચ ધર્મને કોઈક ઈશાન કંઠપમાં દેવ થાય, તે પણ ત્યાં અતિસંક્રિલ્પ થઈને પુનઃ પુનઃ નપુંસકવેદ બાંધે, તે વખતે તે દેવને સ્વભવના અન્ત્ય સમયે વર્તતાં નપુંસક વેદની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે.

इसाणे पूरित्ता, नपुंसगं तो असंखवात्तासु
पल्लासंखियभागेण, पूरिए इत्थिवेयस्स ॥ २९ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાશાનુસારે.

ટીકાર્થ:—પુરુષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તા ઉં પુરુષવેદ સંક્રમ
માગીનેજ નાણની. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-જે ઉં પુરુષવેદ સંક્ર-
નો સ્વામિ તેજ ઉં પુરુષવેદ પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ પણ નાણવો,
રંતુ વિશેષ એ છે કે-જે સમયે પુરુષવેદમાં સ્ત્રીવેદને સંક્રમાવે છે
સમયે પુરુષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ (તે જીવ-ઇતિશેષ:)
થાય છે.

તસ્તેવ ડ સંજલણા, પુરિસાઙ્ કમેણ સવસંછોમે
ચડરુવસમિત્તુ ચિપ્પં, રાગંતે સાયડચ્ચજસા ॥૩૧॥

ગાથાર્થ:—જે પું વેં ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિ છે તેનેજ
કોધાદિ ચારસંજવલન કપાયો અનુક્રમે પું વેદાદિ સંખંધિ દલિકનો
સર્વ સંક્રમ થતાં ઉં પ્રદેશ સત્તાવાળા થાય છે. તથા ચાર વાર
મોહને ઉપશમાવીને શિઘ્રક્ષપણા સન્મુખ થયેલા જીવને દશમચુલ
સ્થાનકાન્તે શાતા-ઉચ્ચગોત્ર-અને યશની ઉં પ્રદેશસત્તા હોય છે.

ટીકાર્થ:—જે પુરુષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ છે તે
જીવને અનુક્રમે પુરુષવેદાદિ સંખંધિ દલિકનો સર્વ સંક્રમ થતાં
કોધાદિ ચાર સં કપાયોની ઉં પ્રદેશસત્તા થાય છે, તે આ પ્રમાણે-
જે પુરુષવેદોત્કૃષ્ટપ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ જ્યારે પુરુષવેદને સં
ધમાં સર્વ સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે, ત્યારે તે જીવ તે વળતે
સં કોધની ઉં પ્રદેશ સત્તાનો સ્વામિ થાય છે, અને તેજ
જીવ જ્યારે સં કોધને સર્વ સંક્રમ વડે સં માનમાં સંક્રમાવે છે,
ત્યારે તે સમયે તે જીવ સં માનની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય
છે, અને તેજ જીવ સં માનને સર્વ સંક્રમવડે સં માયામાં
સંક્રમાવે છે ત્યારે સં માયાની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય છે.

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—પુરૂષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તા ઉં પુરૂષવેદ સંક્રમ
સ્વામીનેજ જાણવી. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-જે ઉં પુરૂષવેદ સંક્ર-
મનો સ્વામિ તેજ ઉં પુરૂષવેદ પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ પણ જાણવો,
પરંતુ વિશેષ એ છે કે-જે સમયે પુરૂષવેદમાં સ્ત્રીવેદને સંક્રમાવે છે
તે સમયે પુરૂષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ (તે જીવ-ઇતિશેષઃ)
હોય છે.

તસ્સેવ ડ સંજલણા, પુરિસાઈ કમેણ સંવસંછોમે
ચડરુવસમિત્તુ સિપ્પં, રાગંતે સાયડચ્ચજસા ॥૩૧॥

ગાથાર્થ:—જે પું વેં ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિ છે તેનેજ
કોધાદિ આરસંજવલન કપાયો અનુક્રમે પું વેદાદિ સંખંધિ દલિકનો
સર્વ સંક્રમ થતાં ઉં પ્રદેશ સત્તાવાળા થાય છે. તથા આર વાર
મોહને ઉપશમાવીને શિદ્રક્ષપણા સન્મુખ થયેલા જીવને દશમગુણ
સ્થાનકાન્તે શાતા-ઉચ્ચગોત્ર-અને યશની ઉં પ્રદેશસત્તા હોય છે.

ટીકાર્થ:—જે પુરૂષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ છે તે
જીવને અનુક્રમે પુરૂષવેદાદિ સંખંધિ દલિકનો સર્વ સંક્રમ થતાં
કોધાદિ આર સં કપાયોની ઉં પ્રદેશસત્તા થાય છે, તે આ પ્રમાણે-
જે પુરૂષવેદોત્કૃષ્ટપ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ જ્યારે પુરૂષવેદને સં
ક્રમમાં સર્વ સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે, ત્યારે તે જીવ તે વખતે
સં ક્રમ કોધની ઉં પ્રદેશ સત્તાનો સ્વામિ થાય છે, અને તેજ
જીવ જ્યારે સં ક્રમ કોધને સર્વ સંક્રમ વડે સં માનમાં સંક્રમાવે છે,
ત્યારે તે સમયે તે જીવ સં માનની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય
છે, અને તેજ જીવ સં માનને સર્વ સંક્રમવડે સં માયામાં
સંક્રમાવે છે ત્યારે સં માયાની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વકોડ પૃથક્ત્વ એટલે સાત કોડ પૂર્વ સુધી સંકલિત અધ્યવસાય વડે નરક ગતિ અને નરકાનુપૂર્વી રૂપ નરક દેકને વારંવાર આપૂરીને અર્થાત્ બંધવડે અતિ પ્રદેશીપચિત કરીને રક સન્સુખ થયો છતો નરક દિકની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય તથા એ પ્રકારે જ પૂર્વકોડ પૃથક્ત્વ સુધી અને અકર્મ ભૂમિઓમાં સુગતિક ભવોમાં) કે પડ્યોપમ સુધી વિશુદ્ધ અધ્યવસાયવડે ક્રિયાદિ ૧૧ પ્રકૃતિઓમાંથી નરક દિકળાદ કરતાં થીય તે દેવદિક ને વળે સપ્તક રૂપ વેકિયનવકને તે બંધવડે પૂરીને દેવપણાને સન્સુખ થયો છતો તે દેવદિક ને વેકિયસપ્તક રૂપ નવ પ્રકૃતિઓની ઉં પ્રદેશ સત્તાનો સ્વામિ હોય છે.

તમતમગો સવ્વલહું, સમ્મત્તં લભિય સવ્વચિરમહં.
પૂરિત્તા મણુયદુગં, સવ્વજ્જરિત્તહં સવંધંને ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—તમતમગઃ એટલે સપ્તભિ પુદ્ગલો: તમત્તં સવ્વ-
લહું=અતિ શિઘ્ર અર્થાત્ જન્મ પછી અન્તર્જાત વી-ચલણાદ સન્ધ-
વ પામીને સવ્વ ચિરમહં=અતિ લીધકાર, પર્યાન્ત સન્ધક-વને
રહુ કરતો હવ મનુષ્યહિતને અને વર્તમાનકાલને ભક્ષે વડે
ને તે સમયથી અન્તર સમયમાં મિથ્યાન્ત પામીને તે જન્મ-
પ્રદેશસત્તા થાય તે.

દિદિધુવાણં, વત્તો વુદ્ધહીતયં વડરહુતો
તિદ્ધતુ નોહં, જ્ઞવેત્તમે તિયગવંધંને ॥ ૩૬ ॥

ધાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

પ્રમાણુ ણાંધીને સ્વસ્વલવમાં આવીને અત્યંત શાતાવેદનીયને અનુ-
લવતો છતો થોડા કાળ સમાનજાતીય આયુના બન્ધાન્ત સમયે
જ્યાં સુધી અપવર્તના ન કરે ત્યાં સુધી તે જીવને સ્વ આયુની ઉં
પ્રં સત્તા હોય છે.

ટીકાથઃ—શેષ આયુષ્ય એટલે તિર્યંઆયુ ને નરાયુ એ બેને
પૂર્વકોડિય=પૂર્વકોટી પ્રમાણુ ઉં બન્ધાદ્વા અને ઉત્કૃષ્ટયોગવડે
જાંધે, અને જાંધીને આપ આપણા લવમાં આવીને શાતાબહુલ થયો
છતો બે આયુષ્યને યથાયોગપણે અનુલવે, (સુખી જીવને આયુષ્યનાં
ઘણા પુદ્ગલોની નિર્જરા થાય નહિ તે કારણથી અહિં શાતા-
બહુલનું ગ્રહણ કર્યું છે.) તદનંતર અદ્વપકાળમાં વંધંતે=
ઉત્પત્તિ સમયથી આગળ અન્તર્મું માત્રજ રહીને મરણ
સન્મુખ થયો છતો ઉં બન્ધકાળ પર્યન્ત ઉત્કૃષ્ટ યોગવડે બીજું પર-
લવસંજાંધિ સમાન જાતીય આયુષ્ય જાંધે, અર્થાત્ મનુષ્ય હોય તો
મનુષ્યાયુ અને તિર્યંચ હોય તો તિર્યંઆયુ જાંધે, તદનંતર બન્ધાન્ત
સમયે જ્યાં સુધી હજી પણ આયુને અપવર્તે નહિ ત્યાં સુધી તે
શાતા બહુલ મનુષ્યને આયુષ્યની અને તિર્યંચને તિર્યંઆયુની ઉં
પ્રદેશસત્તા થાય છે, કારણ કે તે જીવને તે વખતે સ્વલવાયુષ્ય
કિંચિત્ હીન દલિકવાળું છે અને સમાનજાતીય પરલવાયુષ્ય પરિપૂર્ણ
દલિકવાળું છે (તે કારણથી એ બે આયુની તે સમયે ઉં પ્રં સત્તા
હોય-છતિ શેષઃ). તથા બન્ધ પૂર્ણ થયા બાદ વેદમાન આયુષ્યની
બીજે સમયેજ અપવર્તના થવા માંડે છે તે કારણથી “ બન્ધાન્ત
સમયે ” એમ કહ્યું છે.

પૂરિત્ત પુવ્વકોડી-પુહત્ત નારગદુગસ્સ વંધંતે
एवं पल्लतिगंतं, वेउद्वियसेसनवगग्गिम् ॥ ૩૪ ॥

ર્થ:—અન્તિમદોલ એટલે સંવત્સરનદોલ તે સં
 વત્સર ચશની ૪૦ પ્રદેશસત્તા, ૪ વાર મોહનીયને નહિ ઉપ-
 શમાવીને એટલે મોહનો ઉપશમ નહિ કરીને અર્થાત્ ઉપશમગ્રેષ્ઠિ
 નહિ કરીને શેષ દુષિતકર્માશ ક્રિયાઓ વડે દુય થતાં તે ભેની
 યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્ય સમયે ૪૦ પ્રદેશસત્તા બહુવી. મોહની-
 યનો ઉપશમ કર્યે છતે શુભસંક્રમવડે ઘણાં દલિકની પ્રાપ્તિ થાય
 છે, ને તે ઘણા દલિકતું અત્રે પ્રયોજન નહિ હોવાથી અહિં મોહ-
 નીયના ઉપશમનો નિષેધ કરેલો છે.

વેડવિકારસંગં, સ્વર્ણવંધગતે ડ નરય જિટ્ટિટ્ટિ
 ઉવટ્ટિતુ અવંધિય, ઇગેંદિગણ ચિરુલ્લણે ॥ ૪૨ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાધોતુસારે.

મણુયદુગુચ્ચાગોષ--સુ સુદુમલ્લણવદ્ધગેસુ સુદુમતસે
તિત્થયરાહારતણૂ, અપ્પદ્ધા વંધિયા સુચિરં ॥ ૪૩ ॥

ગાથાર્થ—મનુષ્યદ્વિક અને ઉચ્ચગોત્રને સૂક્ષ્મત્રસજીવે ઉવે-
દ્યુ' હોય, ને સૂઠ એકેન્દ્રિયજીવે પુનઃ અન્તર્મુ'ં સુધી જાંધ્યુ' હોય
ને જાંધીને સૂક્ષ્મત્રસમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે (પૂર્વોક્ત પ્રકારે) એ
૩ પ્રકૃતિની જ' પ્રદેશસત્તા હોય તથા જીનનામ અને આહારક
સમ્પત્તિને અલ્પકાળ જાંધીને ચિરોદ્દલનાએ ઉવેલતાં એ આકંની જ'
પ્રદેશસત્તા હોય છે.

ટીકાર્થ—મનુષ્યદ્વિક અને ઉચ્ચગોત્રને પૂર્વે સૂક્ષ્મત્રસજીવે
ઉવેદ્યુ' હોય, તદનંતર સુદુમલ્લણવદ્ધગેસુ=સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયજીવે
પૃથિવ્યાદિપણામાં અન્તર્મુ'ં કાળ સુધી પુનઃ જાંધ્યુ' હોય, અને
જાંધીને સૂક્ષ્મત્રસમાં એટલે અમ્લિકાય ને વાયુકયમાં ઉત્પન્ન થાય,
અને ત્યાં ચિરોદ્દલનાએ ઉવેલવા માંડે, અને ઉવેલતા ત્યારે તે
પ્રકૃતિયોની જે સમયમાત્ર અવસ્થાનવાળા એક સ્થિતિ રોપ રહે
ત્યારે તે સૂક્ષ્મજીવે અન્તર્મુ'ં સુધી જાંધેલ મનુષ્યદ્વિક અને ઉચ્ચ-
ગોત્રની જ' પ્રદેશ સત્તા હોય છે.

તથા જીનનામને અપ્પદ્ધાવંધિય=અલ્પકાળ એટલે સાધિક
૮૪૦૦૦ વર્ષપર્યાન્ત જાંધીને કેવલી થાય, તદનંતર સુચિર=ધણા
કાળ સુધી એટલે દેશુષ કોડ પૂર્વવર્ષ પર્યાન્ત કેવલિપર્યાય પાળીને
અયોગિકેવલી થયેલા ક્ષપિત જીવને અન્ત્ય સમયે વર્તતાં
જીનનામની જ' પ્રદેશ- તથા આહારતણૂ ઇત્યાદિ=
આહારક શરીર વડે ઉપ- હારકસ અલ્પકાળ
જાંધીને મિશ્ર્યાત્વે જાય, રોદ્ધલ i છતાં
ત્યારે જે સમયમાત્ર સિ ત્યારે તે
આહાર ની જ' પ્રદેશસત્તા
છે.

સુધી કહેવાં કે જ્યાંસુધી તેજ અનંત્ય સ્થિતિવિશેષમાં ગુણિતકર્મોંશ જીવનું ઉં પ્રદેશસત્તા સ્થાન થાય. અહિંથી આગળ અન્ય પ્રં સત્તાસ્થાન (એક પરમાણુ અધિક) નથી માટે અહિં સુધીના સ્થાનોનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક, અને આ સ્પર્ધક અનંત્ય સ્થિતિને આશ્રયિ છે. એ પ્રમાણે જે અનંત્ય સ્થિતિયોમાં જીજ્ઞું સ્પર્ધક કહેવું, અને ત્રણ સ્થિતિયોમાં ત્રીજું સ્પર્ધક કહેવું, એ પ્રમાણે સમયોન આવલિકાના સમયો જેટલાં સ્પર્ધકો થાય છે.^૧

તથા અનંત્ય સ્થિતિઘાતના અનંત્ય પ્રક્ષેપથી માંડીને પશ્ચાત્તુ-પૂર્વીએ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં પ્રં સત્તાસ્થાનો આપ આપણી ઉં

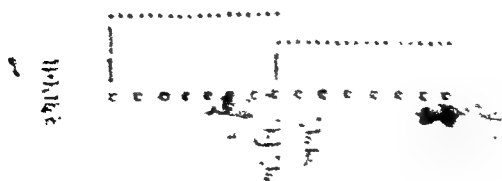
૧ અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—અનંત્ય પ્રદેશોદયાવલિકાથી ઉપાનત્ય સમયમાં વર્તતા જીવને વર્તમાન ઉપાનત્ય સમય, અને શેષ રહેલ અનંત્ય સમય, એ પ્રમાણે જે સમયરૂપ અનંત્ય સ્થિતિસ્થાન પ્રદેશસત્તા સ્પર્ધકના વર્ણનમાં ઉપયોગી છે. શંકા થાય કે અનંત્ય સમય માત્રમાં વર્તના જીવને અનંત્યના ૧ સમયરૂપ અનંત્ય સ્થિતિસ્થાનો પણ સંભવે છે, તો જે સમયરૂપજ અનંત્ય સ્થિતિસ્થાન કેમ ગણાય ? ત્યાં સમજવાનું એ પ્રમાણે છે કે વર્તમાન અનંત્ય સમય નુટતો હોવાથી અહિં પ્રદેશસત્તાના સંબંધમાં ગણી શકતો નથી, એ પ્રમાણે પ્રાયઃ સર્વત્ર પ્રદેશસત્તાના સંબંધમાં પ્રદેશોદયે વર્તતા સમયો (નુટતા હોવાથી) ગણેલા નથી ને તે કારણથી અનંત્યસ્થિતિસ્થાન જે સમયરૂપ શેષ રહે તે વખતે અનેક જીવાપેક્ષાએ જઘન્યાદિ પ્રદેશસત્તાનું પ્રથમ સ્પર્ધક થાય છે ને એજ રીતે ત્રણ સમય શેષ રહે જીજ્ઞું, ચાર સમય શેષ રહે ત્રીજું, પાંચ સમયશેષ રહે ચોથું, યાવત આવલિકાશેષ રહે (સર્વ મળી) સમયોન આવલિકા પ્રમાણ સ્પર્ધકો થાય છે. એ સ્પર્ધકોની ગણતરી પશ્ચાત્તુપૂર્વીની પરિપાટીએ કરવી.

૨ “ પશ્ચાત્તુપૂર્વીએ અનુક્રમે ” એ વાક્યનો સંબંધ “ અનંત્ય પ્રક્ષેપથી માંડીને ” એ વાક્ય સાથે નહિ જોડતાં “ વૃદ્ધિ પામતાં પ્રં સત્તાસ્થાનો ” એ વાક્ય સાથે જોડવો. જેથી અર્થ સમજવામાં યુગ્ય-વળુ નહિ રહે.

રૂપાપેક્ષાએ) અકર્મ ધાય છે અને તેમ ધવાથી બન્ધાદિ અમાવના પ્રથમ સમયે બે સમયહીન બે આવલિકાતું બાંધેલું દલિકન વિદ્યમાન હોય છે, પરંતુ શેષદલિક વિદ્યમાન હોતું નથી, તે અસત્ કલ્પનાએ આ પ્રમાણે છે—

તત્ત્વથી આવલિકા અસંખ્ય સમયાત્મક છે તોપણ અસત્ કલ્પનાએ નિશ્ચયથી ૪ સમયની માનીયે, તો બન્ધાદિ વિન્હેદના અંત્ય સમયથી પૂર્વે આઠમા સમયમાં બાંધેલું બે દલિક તે ૪ સમયાત્મક બાંધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ બીજી ૪ સમયાત્મક આવલિકાએ અન્યત્ર સંક્રમતાં બાંધાદિ વિન્હેદ સમયરૂપ અંત્ય સમયે સર્વથા (તે દલિક) સ્વરૂપે ન રહે, કારણ કે સર્વદલિક અન્યત્ર સંક્રમેલું છે. તથા સાતમે સમયે બાંધેલું બે દલિક તે ચતુઃ સમયાત્મક બાંધાવલિકા વીત્યા બાદ અન્ય ચતુઃ સમયાત્મક આવલિકા જેટલા કાળે અન્ય પ્રકૃતિમાં સંક્રમતાં બાંધાદિ વિન્હેદ સમયથી અનન્તર સમયમાં (આઠ સમય સંખ્યા અવલિકાના અંત્ય સમયમાં) સ્વરૂપે ન રહે, કારણ કે અન્ય પ્રકૃતિમાં સર્વ દલિક સંક્રમેલું છે, ને જે બાંધાદિ સમયબદ્ધ દલિક તે વિદ્યમાન છે, તે કારણથી બન્ધાદિ વિન્હેદ યાગ્યે છતે અનન્તર સમયમાં બે સમયહીન બે આવલિકાતું બાંધેલું દલિકન વિદ્યમાન હોય છે પરંતુ શેષ નહિ.

ત્યાં બાંધાદિ વિન્હેદ સમયે હવે વચન્યેની હોતે બે દલિક બાંધેલું હોય, તે દલિકને બાંધાવલિકા વીત્યા બાદ અન્ય આવલિકા

અને પ્રથમ સ્થિતિ વિચ્છેદ પામ્યે છતે શેષ બે સમયહીન એ આવલિકાના સમય પ્રમાણ સ્પર્ધકોજ અધિક પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ બીજા નહિ.

વેણુ ફડગ દુગં, અહિગા પુરિસસ્સ વે ડ આવલિય
દુસમયહીણા ગુણિયા, જોગઢાણેહિં કસિણેહિં ॥૪૬

ગાથાર્થ:—વેદમાં બે બે સ્પર્ધક થાય છે, પુરુષવેદમાં સર્વ યોગસ્થાન સમુદાયને બે સમયહીન બે આવલિકાથી ગુણે તેટલો સ્પર્ધકો બે સમયહીન બે આવલિકા અધિક થાય છે.

ટીકાર્થ:—સ્ત્રી, પુરુષ, ને નપુંસકવેદ એ પ્રત્યેકમાં બે બે સ્પર્ધક હોય છે, તે કેવી રીતે ? તે કહીએ છીએ કે—અભવ્ય પ્રાચીન જન્મ પ્રદેશ સત્તાવાળો કોઈક જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં ઘણીવાર દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ પામીને ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વ પાલન કરીને સમ્યક્ત્વથી પતિત નહિ થઈને નપુંસકવેદે ક્ષપકશ્રેણિ માંડે, તદનંતર નપુંસકવેદની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉપાન્ત્ય સમય વર્તે છે તે ઉપરનો સ્થિતિખંડ અન્યત્ર સંક્રમેલો હોય છે, ને તેમ હોવાથી ઉપરની સર્વ સ્થિતિ નિર્લેપ (ખાલી) થયેલી હોય છે, તે કારણથી પ્રથમ સ્થિતિમાં અન્ત્ય સમયે જે સર્વોદય પ્રદેશ સત્તા તે પ્રથમ પ્રદેશ સત્તાસ્થાન છે, તદનંતર તેમાં એક પરમાણુ પ્રક્ષેપતાં દ્વિતીય પ્રમ સત્તાસ્થાન થાય, બે પરમાણુ પ્રક્ષેપતાં ત્રીજું સત્તાસ્થાન થાય, એ રીતે અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પરમાણુની વૃદ્ધિએ અન્ત્ય પ્રમ સત્તાસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી ગુણિતકર્મોશ જીવનું ઉચ્ચ પ્રમ સત્તાસ્થાન થાય. આ સર્વ સ્થાનોનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક બાણુ.

સર્વયોગસ્થાન સમુદાયો થાય તેટલાં અધિક સ્પર્ધકો થાય છે. અર્થાત્ જે સમયહીન જે આવલિકાના સમય પ્રમાણ અધિક સ્પર્ધકો થાય છે, તે આ પ્રમાણે—પુરૂષવેદનો બંધ ઉદય વગેરે વિચ્છેદ પામ્યે છતે જે સમયહીન જે આવલિકાબંધ દલિક વિદ્યમાન હોય છે, તે કારણથી અવેદક જીવને સંજ્વલનત્રિકમાં કહેલા પ્રકારે યોગસ્થાનોની અપેક્ષાએ જે સમયહીન જે આવલિકાના સમયપ્રમાણ સ્પર્ધકો કહેવાં.

હવે પૂર્વે કહેલાં અને આગળ કહેવાતાં સ્પર્ધકોનું સામાન્ય રૂપ લક્ષણ કહે છે.

સંવજહન્નાદત્તં, લંધુત્તરઓ નિરંતરં ઉપ્પિ
 ઇગં ઉવ્વલમાણી, લોભજસા નોકસાયાણં ॥૪૭॥

ગાથાર્થ:—સર્વ જઘન્ય પ્ર૦ સ૦ સ્થાનથી પ્રારંભીને નિરંતરપણે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાનસુધી પૂર્વપૂર્વથી આગળ આગળનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો નિરંતરપણે એકેક કર્મસ્કંધવડે અધિક અધિક જાણવાં તથા ઉદ્ધરના યોગ્ય ૨૩ અને સં૦ લોભ-યશ-ને ૬ નોકપાય એ ૩૧ પ્રકૃતિયોમાં એક એક સ્પર્ધક છે.

ટીકાર્થ:—સર્વ જઘન્ય પ્રદેશસત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને એકેક કર્મસ્કંધવડે ઉત્તરતઃ (અધિક) અર્થાત્ પૂર્વપૂર્વથી ઉત્તરોત્તરપણે નિરંતર પ્રદેશસત્તાસ્થાનનો સમુદાય ત્યાંસુધી લેવો (અહણ કરવો) કે જ્યાંસુધી ઉપરત્ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. જઘન્ય પ્રદેશસત્તા-થી વૃદ્ધિ સુધી પ્રાપ્ત થાય.

સર્વયોગસ્થાન સમુદાયો થાય તેટલાં અધિક સ્પર્ધકો થાય છે. અર્થાત્ જે સમયહીન જે આવલિકાના સમય પ્રમાણ અધિક સ્પર્ધકો થાય છે, તે આ પ્રમાણે—પુરુષવેદનો બંધ ઉદય વગેરે વિચ્છેદ પામ્યે છતે જે સમયહીન જે આવલિકાબંધ દલિક વિદ્યમાન હોય છે, તે કારણથી અવેદક જીવને સંબલનત્રિકમાં કહેલા પ્રકારે યોગસ્થાનોની અપેક્ષાએ જે સમયહીન જે આવલિકાના સમયપ્રમાણ સ્પર્ધકો કહેવાં.

હવે પૂર્વે કહેલાં અને આગળ કહેવાતાં સ્પર્ધકોનું સામાન્ય રૂપ લક્ષણ કહે છે.

સંવજહન્નાદત્તં, સંધુત્તરઓ નિરંતરં ઉપિ
 ઇગં ઉવ્વલમાણી, લોભજસા નોકસાયાણં ॥૪૭॥

ગાથાર્થ:—સર્વ જઘન્ય પ્ર૦ સ૦ સ્થાનથી પ્રારંભીને નિરંતરપણે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાનસુધી પૂર્વપૂર્વથી આગળ આગળનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો નિરંતરપણે એકેક કર્મસ્કંધવડે અધિક અધિક જાણવાં તથા ઉદ્ધલના યોગ્ય રૂઝ અને સં૦ લોભ-યશ-ને ૬ નોકધાય એ ૩૧ પ્રકૃતિયોમાં એક એક સ્પર્ધક છે.

ટીકાર્થ:—સર્વ જઘન્ય પ્રદેશસત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને એકેક કર્મસ્કંધવડે ઉત્તરતઃ (અધિક) અર્થાત્ પૂર્વપૂર્વથી ઉત્તરોત્તરપણે નિરંતર પ્રદેશસત્તાસ્થાનનો સમુદાય ત્યાંસુધી લેવો (ગ્રહણ કરવો) કે જ્યાંસુધી ઉપરનું સર્વોત્કૃષ્ટ પ્ર૦સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. એનો વિશેષ વિચાર આ પ્રમાણે છે.—સર્વ જઘન્ય પ્રદેશસત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ એકેક કર્મસ્કંધે વૃદ્ધિ પામતાં પ્રદેશસત્તાસ્થાનો નિરંતરપણે ત્યાંસુધી ગણવાં કે જ્યાંસુધી ઉ૦ પ્રદેશ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. અર્થિઃ યોગસ્થાનના વશથી પ્રાપ્ત

તથા લોભજ્ઞસા = સંજવડન લોભ અને યશ નામકર્મમાં પણ એકેક સ્પર્ધક છે, તે આ પ્રમાણે — તેજ અભન્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિસત્તાવાળો જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં ૪ વાર મોહનીયના ઉપશમ વિના શેષ ક્ષપિતકર્મોંશ ક્રિયાઓથી (ક્ષપિત ક૦ જીવ પ્રાયોગ્ય ક્રિયાઓથી) ધણાં કર્મદલિકનો શય કરીને દીર્ઘકાળ પર્યંત સુયમનું પાલન કરીને ક્ષપણાર્થે તત્પર થયેલો હોય, તે જીવને યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્ય સમયે જ ૦ પ્રદેશસત્તા હોય છે, તદનંતર તે જ ૦ પ્ર ૦ સત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ નિરંતર પ્રદેશસત્તાસ્થાનો ગુણિતકર્મોંશ જીવના ઉ ૦ પ્રદેશસત્તાસ્થાન સુધી ગણવાં. એ પ્રમાણે સં ૦ લોભ અને યશ-કર્મનું એકેક સ્પર્ધક કહ્યું.

તથા નોકતાયાણં = ૬ નોકપાયનું પણ પ્રત્યેકનું એક સ્પર્ધક છે તે પણ આ પ્રકારે છે — તેજ અભ ૦ પ્રા ૦ જ ૦ પ્રદેશસત્તાવાળો જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં સમ્યકત્વ અને દેશવિરતિ અનેકવાર પ્રાપ્ત કરીને ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને સ્ત્રિવેદ અને નપુંસક-વેદને વારંવાર બંધવડે અને હાસ્યાદિ પ્રદેશના સક્રમવડે અત્યંત પૂરીને મનુષ્ય ધાય, ત્યાં દીર્ઘકાળ પર્યંત સંયમ પાલન કરીને ક્ષપણાર્થે તત્પર ધાય, તે જીવને અન્તિમખંડના અન્ત્ય સમયે ૬ નો કપાયની પ્રત્યેકની જે પ્રદેશસત્તા વિદ્યમાન છે તે સર્વ જઘન્ય પ્રદેશ-સત્તા જાણવી. તદનંતર તે જઘન્ય પ્ર ૦ સત્તા સ્થાનથી પ્રારંભીને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ નિરંતર અનંત પ્ર ૦ સત્તાસ્થાનો ત્યાંસુધી કહેવાં કે જ્યાંસુધી ગુણિતકર્મોંશ જીવ પ્રાયોગ્ય ઉ ૦ પ્ર ૦ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત ધાય. એ પ્રમાણે ૬ નો કપાયનું પ્રત્યેકનું એકએક સ્પર્ધક કહ્યું.

હવે મોહનીય વિના શેષ ઘાતિ કર્મોંની સ્પર્ધક પ્રરુપણા

ઠિંડિચંડગવિચ્છેયા, સ્ત્રીણકસાયસ્ત સેસકાલસમા
 ઇગહિયા ઘાઈણં, નિદાપચલાણ હિચ્ચેકં ॥ ૪૯ ॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થ પ્રારંભે સંક્ષિપ્તાર્થવત્

ટીકાર્થ—ક્ષીણકપાયી જીવના સ્થિતિખંડ વિચ્છેદથી અર્થાત્
 સ્થિતિઘાતવિચ્છેદ થયા બાદ આગળ જે શેષ કાળ રહે છે તે પ્રમાણુ
 અર્થાત્ શેષ રહેલા કાળના સમયો જેટલાં ને તેથી પણ એક અધિક
 સ્પર્ધકો ઘાતી કર્મનાં થાય છે. અહિં નિદ્રા પ્રચલાના એક અન્ય સ્થિ-
 તિગત સ્પર્ધકને વર્ણને શેષ સ્પર્ધકો કહેવાં, કારણ કે નિદ્રા પ્રચલાના
 ઉદયાભાવથી અન્ય સમયે સ્વસ્વરૂપે દલિક પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ
 પરપ્રકૃતિરૂપેજ પ્રાપ્ત થાય છે, તે કારણથી નિદ્રા ને પ્રચલા એ બેતું
 અન્યસ્થિતિગત એક સ્પર્ધક વર્ણત કહ્યું છે.

અહિં સ્પર્ધકોની ભાવના આ પ્રમાણે છે—ક્ષીણકપાય અધ્યાના
 (૧૨મા ગુણસ્થાન કાળના) સંખ્યાત ભાગ ગયે છતે અને
 અન્તર્મુઠ પ્રમાણનો એક સંખ્યાતનો ભાગ રહ્યો છતે ૫ સ્નાનવરણ-
 ૪ દર્શનાવરણ—ને ૫ અન્તરાયની સ્થિતિસત્તાને સર્વાપવર્તનાએ
 અપવર્તનિ ક્ષીણકપાય અધ્યાતુસ્ય કરે છે, અને નિદ્રા પ્રચલાની
 સ્થિતિસત્તાને ૧ સમયન્યૂન ક્ષીણકપાય અધ્યાતુસ્ય કરે છે, અહિં
 (૧ સમયહીનતાતું) કારણ તે પૂર્વે દર્શાવ્યુંજ છે, અને તે સમયે
 સ્થિતિઘાતાદિ નિવૃત્ત થાય છે. જો કે સ્થિતિસત્તાને ક્ષીણકપાય
 અધ્યાતુસ્ય કરી છે, તો પણ અતુકને સ્વાસ્થ્ય ઉદય ઉદીરણ
 વડે ધ્યય પામતું કર્મ ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી એક સ્થિતિ
 શેષ રહે, અને તે (શેષ રહેલી) એક સ્થિતિમાં સ્થિતકર્મીજ
 જીવપ્રાયોગ્ય જે સર્વવ્યવસ્થા પ્રદેશ સત્તા છે તે પ્રથમ સત્તાસ્થાન કહે-
 વાય છે. ત્યાંથી આગળ એક પરમાણુ પ્રકેષણ ક્રિયા પ્ર- સત્તા-
 સ્થાન થાય છે. જે પ્રમાણે એક પરમાણુની દૃષ્ટિને નિરન્તર પ્ર-

સંભવતો ઠાણાઈ, કમ્મપણ્ણેહિં હોંતિ નેયાઈ
કરણેસુ ચ ઉદયમ્મિ ચ, અણુમાણેણેવમેણં ॥૫૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સંલવને આશ્રયિને (યથાસંલવ) કરણોમાં
એટલે બંધન વગેરેમાં અને ઉદયમાં (ઉદય એ કરણ નથી માટે
અહિં ઉદયને લિપ્ત ગણેલ છે) પ્રદેશ સત્તાસ્થાનો કર્મપ્રદેશોની
અપેક્ષાએ જાણવાં. તે કેવી રીતે? તો કહીએ છીએ કે—પૂર્વે ક્ષાં-
વેલી પદ્ધતિએ, અર્થાત્ એ પૂર્વોક્ત અનુમાન પ્રકારે જાણવાં, તે આ
પ્રમાણે—બંધનકરણમાં બંધન્ય યોગસ્થાન પર્યન્ત સુધીનાં એ સર્વ
યોગસ્થાનો બંધાપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે, ને તેટલાં સત્તાસ્થાન
પ્રમાણનું એક સ્પર્ધક થાય છે, એ પ્રમાણે સંક્રમાદિ પ્રત્યેક કરણમાં
પણ યથાયોગ્યપણે વિચારવું.

કરણોદયસંતાણં, પગ્ગઢ્ઠાણેસુ સેસગતિગે ચ
ભૂયક્કારપ્પયરો, અવઢ્ઠિઓ તહ અવત્તવો ॥ ૫૧ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—આઠ કરણોનાં, ઉદયનાં, અને સત્તાનાં પ્રકૃતિ
સ્થાનોમાં તથા શેષ (સ્થિતિસ્થાન, અનુભાગસ્થાન, અને પ્રદેશ
સત્તાસ્થાનો એ) ત્રણ સ્થાનોમાં પ્રત્યેકમાં ભૂયસ્કાર, અલ્પતર,
અવસ્થિત, ને અવકતબ્ય એ ચાર ચાર વિકલ્પ વિચારવાં.

હવે એ ભૂયસ્કારાદિ ૪ નું લક્ષણ કહે છે.

एगादहिगे पढमो, एगाई ऊणगम्मि विइओ अ
तत्तियमेत्तो तइओ, पढमे समए अवत्तवो ॥ ५२ ॥

ગાથાર્થ:—એકાદિક પ્રકૃતિએ અધિક બંધાદિ યતાં પ્રથમ (ભૂયસ્કાર) વિકલ્પ, એકાદિક હીન યતાં દ્વિતીય (અલ્પતર) વિકલ્પ, તેટલાજવાળો બંધાદિ પ્રવર્તે તે તૃતીય (અવસ્થિત) વિકલ્પ, અને (બંધાદિ વિચ્છેદ પામ્યા બાદ) પુનઃ બંધાદિ પ્રવર્તતાં પ્રથમ સમયે અવક્તવ્ય વિકલ્પ ધાય છે.

ટીકાર્થ:—અહિં આ ગાથાનો અર્થ બંધને આશ્રયી વિચારાય છે, ત્યાં બન્ધ તે મૂળ પ્રકૃતિનો અને ઉત્તર પ્રકૃતિનો એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિનો બન્ધ કદાચિત્ ૮ નો, કદાચિત્ ૭ નો, કદાચિત્ ૬ નો, ને કદાચિત્ ૧ પ્રકૃતિનો પણ હોય છે. ત્યાં ન્યાદે થોડી પ્રકૃતિયોને બાંધતો જીવ પરિણામ વિશેષથી ઘણી પ્રકૃતિયો બાંધે, જેમ ૭ ને બાંધીને (બાંધતો) ૮ પ્રકૃતિયો બાંધે, અથવા ૬ કિંવા ૧ પ્રકૃતિને બાંધીને પુનઃ ૭ પ્રકૃતિયો બાંધવા માંડે ત્યાં તે મૂયસ્કાર વન્ધ કહેવાય એજ વાત મૂળગાથામાં કહી છે કે પગાદહિને પદમો=એકાદિક એટલે એક જે વા ત્રણ વગેરે પ્રકૃતિએ અધિક બન્ધ પ્રવર્તે છે તે પ્રથમ પ્રકાર ધાય છે, અર્થાત્ ભૂયસ્કાર બન્ધ ધાય છે.

કરણદ્વગુદય સંતાણિ વોચ્છામિ ”=આઠ કર્મ સંતાણિ ૮ કરણ
-ઉદય-અને સત્તા કહીશ ” એવી જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે પૂર્ણ
થઈ. અને હવે આ કર્મ પ્રકૃતિરૂપ પ્રકરણના પરિજ્ઞાન થી જે ફલ
પ્રાપ્તિ થાય તે કહે છે.

કરણોદયસંતવિઙ્ગ, તન્નિજ્જરકરણસંજમુજ્જોગા
કમ્મદ્વગુદયનિઘ્ઠા, જણિયમણિઠ્ઠં સુહ મુવેતિ ॥૫૫॥

ગાથાર્થ:—કરણ-ઉદય-ને સત્તાના જ્ઞાનવંત હોયો તેની
નિર્જરા કરવાને સંયમપ્રત્યે ઉદ્યોગી થયા છતાં આઠ કર્મના ઉદ્ધા-
રકના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલા મનેષિસતઃ અથવા અનંત સુખને
પામે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા આઠ કરણોના, અને ઉદય
તથા સત્તાના સમ્યક્ પરિજ્ઞાન યુક્ત હોયો તન્નિજ્જર કરણ સંજ-
મુજ્જોગા=તે કરણ-ઉદય-અને સંતાની જે નિર્જરા તેવું કરણ
એટલે કરવું તે અર્થે (કરવાને અર્થે) જેઆનો સંયમ પ્રત્યે
ઉદ્યોગ એટલે ઉદ્યમ છે તે તન્નિર્જરા કરણ સંયમોદ્યોગા=તત
નિર્જરા કરણાર્થે સંયમોદ્યમ હોયો કહેવાય. તે એવા પ્રકારના થયા
છતાં હોયોને શું ? તે કહે છે—કર્માઢકોદય (સત્તા) નિઘ્ઠાજનિતં
આઠ કર્મની ઉદય નિઘ્ઠાએ ને ઉદય ગ્રહણ કરવાથી ઉપલક્ષણતઃ
બંધ સંતાને ગ્રહણ કરતાં અર્થ એવો થાય છે કે—બંધ, ઉદય,
ને સત્તા, એ ત્રણેના ક્ષયથી ઉત્પન્ન કરેલ મણિઠ્ઠં=મનને ઈષ્ટ, અમના
અણિઠ્ઠં=નિઘ્ઠા એટલે અન્ત જેનો વિદ્યમાન નથી તે અનિબંધ અર્થે
અન્તરહિત જે અનન્ત સુખ (બંને અર્થમાં) મોક્ષ સુખ તે પ્રત્યે
પામે છે. તે કારણથી બુદ્ધિમાન પુરૂષોએ આ પ્રકરણમાં અવસ્થા
નિરંતર અભ્યાસ કરવો, અને અભ્યાસ કરીને શક્તિ અનુસાર
સંયમ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. અને સંયમ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થઈ

પુરૂષે સંકલિષ્ટ અધ્યવસાયરૂપ કુમાર્ગનો ત્યાગ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો.

હવે આચાર્ય શ્રી. પોતાની ઉદ્ધતાધને ત્યાગ કરતા ને પ્રકરણાર્થજ્ઞાનના વિષયમાં (સંબંધમાં) અન્ય બહુશ્રુતોની પ્રાર્થના કરતા છતાં આ પ્રકરણના વિષયમાં બુદ્ધિમાન પુરૂષોને ઉપાદેય (આદર) બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે આ પ્રકરણની પરંપરાએ સર્વ-સમૂહતા પ્રગટ કરે છે. (અર્થાત્ આ પ્રકરણનો સાવ સર્વજ્ઞ પરંપરાથી આવ્યો આવે છે એમ દર્શાવે છે.)

इय कर्मसम्पगडीओ, जहएयं नीयसम्पमइणा वि
सोहिय णाभोगकयं, कहुं वरदिट्टिवायन्नु ॥५६॥

ગાથાર્થ:—એ પ્રમાણે 'અવ્યયમતિ'એ પણ કર્મપ્રકૃતિ પ્રાજ્ઞતાથી જે રીતે (શુરૂપે) પણ કર્યું તે રીતે આ પ્રકરણ તેમાંથી ઉદયું છે. એમાં જે અનુપયોગપણથી કહેવાયું હોય તે શુદ્ધ કરીને ઉત્તમ દ્રષ્ટિ-સૂત્રના જ્ઞાતાએ ઉચિતાનુચિતાઈ પ્રત્યે કહ્યો.

